

*Állampolgárság és államutódlás. Budapest – Pécs: Dialóg Campus Kiadó, 2013. 344 p.
(ISBN:978-615-5376-22-1) című könyv kéziratának a Kiadónak 2013. 11. 28-án leadott
szerzői változata. A kézirat a jelen formájában nem hivatkozható.*

Ganczer Mónika

Állampolgárság és államutódlás

Lektor:
Kovács Péter
Szalayné Sándor Erzsébet

Opus Magistrale sorozat

A kiadást támogatta a Széchenyi István Egyetem Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Kar, a Széchenyi István Egyetem Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola és a Batthyány Lajos Szakkollégiumért Alapítvány.

Főszerkesztő és olvasószerkesztő: Schenk János

Dialóg Campus Kiadó
Budapest
2013

TARTALOMJEGYZÉK

ELŐSZÓ	5
I. FEJEZET AZ ÁLLAMPOLGÁRSÁG FEJLŐDÉSÉNEK TÖRTÉNETE	13
1. Polgárok az ókorban	13
2. Alattvalók és hazafiak a középkorban	22
3. Állampolgárok az újkorban	30
II. FEJEZET AZ ÁLLAMPOLGÁRSÁG FOGALMA NAPJAINKBAN	36
1. Az állampolgárság mint kapcsolat	36
1.1. Az állampolgári hűség	40
1.2. Az állampolgár és az állam megfelelő kapcsolata	42
2. Az állampolgárság mint tagság	43
3. Az állam szuverenitásának megnyilvánulása az állampolgárok felett	44
4. Az állampolgársághoz fűződő jogok és kötelezettségek	45
4.1. Az állampolgárság státusz vagy jogviszony jellege	46
4.2. Az állampolgári jogok és kötelezettségek és az állampolgárság elkülönítése	47
4.3. Az állampolgári jogok és kötelezettségek keletkezése	48
5. Az állampolgárság közjogi vagy magánjogi jellege	50
6. Az állampolgárság belső jogi és nemzetközi jogi természete	51
7. Az állampolgárságra használt kifejezések sokfélsége	52
8. Az állampolgárság belső jogi és nemzetközi jogi fogalma	58
III. FEJEZET AZ ÁLLAMPOLGÁRSÁG BELSŐ JOGI SZABÁLYOZÁSÁNAK NEMZETKÖZI JOGI KERETEI	59
1. Az állampolgárság belső jogi és nemzetközi jogi szabályozásának történeti szétválása	59
2. Az állampolgárság belső joghatóságba tartozásának és nemzetközi jogi szabályozásának kettőssége	60
3. Az állampolgárság más államok általi elismerése	68
3.1. Az állampolgárság el nem ismerésének kinyilvánítása az állampolgárság szabályozásának nemzetközi kötelezettségbe ütközése esetén	70
3.2. Az állampolgárság el nem ismerésének kinyilvánítása az effektivitás elve alapján – avagy mennyiben jelent nemzetközi kötelezettséget az elv biztosítása?	72
3.2.1. Az effektivitás elvének hatása az egyének diplomáciai védelmére	72
3.2.1.1. Az egy állampolgársággal rendelkező egyének diplomáciai védelme	72
3.2.1.2. A kettős vagy többes állampolgárok diplomáciai védelme	84
3.2.2. Az effektivitás elvének hatása az állampolgárság megadására	89

IV. FEJEZET AZ ÁLLAMUTÓDLÁS ÁLLAMPOLGÁRSÁGOT ÉRINTŐ HATÁSÁNAK ELMÉLETI ALAPJAI	94
1. Az államutódlás fogalmi alapvetése	94
1.1. Az államutódlás és az államazonosság	94
1.2. Az állampolgárság megváltozásánál releváns államutódlási esetek	98
2. Az államutódlás által érintett személyek köre	102
2.1. Kritériumok az utódállam állampolgárságának megszerzéséhez	107
2.1.1. Az elődállam állampolgárait érintő kritériumok	107
2.1.1.1. Az elődállam állampolgársága önmagában	107
2.1.1.2. Az érintett területen tartózkodás	109
2.1.1.3. Az érintett területen lévő illetőség	114
2.1.1.4. Az érintett területen születés	124
2.1.1.5. A szülők kapcsolata a területtel	126
2.1.1.6. A területtel fennálló megfelelő kapcsolat	126
2.1.1.7. Az egyéb kritériumok	127
2.1.1.8. Az elődállam állampolgáraitra vonatkozó kritériumok vagylagossága és kombinációja	127
2.1.2. Az elődállam állampolgáraihoz köthető egyéneket érintő kritériumok	128
2.1.2.1. Az utódállam állampolgárságát megszerző személytől való leszármazás	129
2.1.2.2. Az utódállam állampolgárságát megszerző személy házastársa	130
2.1.3. A területhez köthető külföldieket és hontalanokat érintő kritériumok	131
2.1.3.1. Az érintett területen tartózkodás	131
2.1.3.2. Az érintett területen születés	132
2.1.3.3. Az egyéb kritériumok	132
2.2. Kritériumok az elődállam állampolgárságának elvesztéséhez	133
2.2.1. Az elődállam állampolgársága	134
2.2.2. Az utódállam állampolgársága megszerzéséhez szükséges kritériumok	134
2.2.3. Az egyéb kritériumok	135
3. Az állampolgárság megváltozásának módjára vonatkozó elméletek	135
3.1. Az állampolgárság automatikus változásának elmélete	136
3.2. Az egyén akaratának elmélete	138
3.2.1. Az optáláshoz való jog	139
3.2.2. A plebiscitum	144
3.3. Az államok belső jogát előtérbe helyező elmélet	145
3.4. Közvetítő elmélet: az állam akaratának elmélete	146
4. Az állampolgárság megváltozásának időpontja	149
4.1. Az állampolgárság elvesztése és megszerzése általában	149
4.2. Az optáláshoz való jog hatása az állampolgárság változására	151
4.2.1. Az optálás megtörténe	152
4.2.2. Az optálás eredménye: a korábbi állampolgárság visszaszerzése vagy megtartása?	154
4.2.3. Az utódállam állampolgárságának választása optálással – a kvázi honosítás esete	160

V. FEJEZET AZ EGYÉN ÁLLAMPOLGÁRSÁGÁNAK VÉDELME ÁLLAMUTÓDLÁS ESETÉN A TÉTELES NEMZETKÖZI JOG SZABÁLYOZÁSÁBAN	162
1. A nemzetközi emberi jogi dokumentumok releváns rendelkezései	167
1.1. Állampolgársághoz való jog és az attól való önkényes megfosztás tilalma	168
1.1.1. Univerzális védelmi szint	168
1.1.2. Regionális védelmi szint	175
1.1.3. Az állampolgársághoz való jog és az önkényes megfosztás tilalmának tartalma	184
1.2. A diszkrimináció tilalma állampolgárság tekintetében	187
1.2.1. Univerzális védelmi szint	187
1.2.2. Regionális védelmi szint	191
2. Állampolgársági tárgyú nemzetközi szerződések releváns rendelkezései	195
2.1. Univerzális nemzetközi szerződések	196
2.2. Regionális nemzetközi szerződések	207
3. Az állampolgárság átfogó nemzetközi jogi szabályozása az államutódlás esetére	214
3.1. Az Európa Tanács égisze alatt létrejött Egyezmény az államutódlás esetén bekövetkező hontalanság elkerüléséről	214
3.2. A Nemzetközi Jogi Bizottság tervezete a természetes személyek állampolgárságáról államutódlás esetén	219
 VI. FEJEZET VÁLOGATOTT ESETTANULMÁNYOK	 226
1. Magyar területátadások az első és a második világháborút követően	226
2. Németország „újraegyesülése”	244
3. A balti államok függetlenné válása	250
4. Csehszlovákia szétválása	271
5. Eritrea elszakadása Etiópiától	278
6. Jugoszlávia felbomlása	288
 KÖVETKEZTETÉSEK	 325
 MELLÉKLETEK	 344
1. A nemzetközi emberi jogi dokumentumok összehasonlító táblázata	344
2. Az állampolgársági tárgyú szerződések összehasonlító táblázata	348
3. Az állampolgárság államutódlás esetére vonatkozó, átfogó nemzetközi jogi szabályozásának összehasonlító táblázata	352
 IRODALOMJEGYZÉK	 355
NEMZETKÖZI SZERZŐDÉSEK JEGYZÉKE	381
BELSŐ JOGI DOKUMENTUMOK JEGYZÉKE	391
JOGESETEK JEGYZÉKE	403

ELŐSZÓ

Az állam szuverenitását meghatározott területen és meghatározott személyek felett gyakorolja. Az állam fogalmi elemei között a terület és a lakosság már Georg Jellinek jogi értelemben vett államfogalmában megjelent,¹ melyet nem sokkal később átvett² és továbbfejlesztett az államok jogairól és kötelezettségeiről szóló 1933. évi montevideói egyezmény.³ Jellinek-nél az államot alkotó nép (*Staatsvolk*) az „államhoz tartozó személyek összessége”, akik „alattvalóként az állam hatalma alá tartoznak” és egyúttal „az állami tevékenység tárgyai”,⁴ amely az egyezményben „állandó lakosként” (*permanent population*) nyert megfogalmazást. A Badinter-bizottság is olyan közösségként definiálta az államot 1992-ben, amely területből és politikailag szervezett hatalom alatt álló lakosból áll.⁵

Az állampolgárság a lakossággal azonosítva – ezáltal az állam fogalmi elemeként – a szakirodalomban elvétve jelenik meg.⁶ Sem az államot alkotó nép, sem az állandó lakosság kifejezés nem azonos az állampolgárok körével, hanem annál szélesebb csoportot ölel fel. Mivel a lakosság nem csak állampolgárokból áll,⁷ nem szükséges a benne foglalt egyének állampolgársága ahhoz, hogy az állam eme fogalmi eleme megvalósuljon. Az állam fogalmi eleme olyan személyek csoportja, akik felett az állam joghatóságot gyakorol,⁸ vagyis az

---

¹ Georg Jellinek: *Allgemeine Staatslehre*. Verlag von O. Häring, Berlin, 1914. 394-427.

² Stephan Hobe: *Statehood at the End of the 20th Century – The Model of the “Open State”: A German Perspective*. *Austrian Review of International Law and European Law*, Vol. 2. No. 2. (1997), 130.

³ *Montevideo Convention on the Rights and Duties of States*, Montevideo, 26 December 1933. Article 1. A lakosságra mint az állam fogalmának elemére ezt követően utalást lásd például *Israel’s Application for Admission to Membership in the United Nations*. S.C. Res., 383rd mtg., 2 December 1948, U.N. Doc. S/PV.383, 10. (Phillip Jessup hozzászólása); *Restatement, Second, Foreign Relations Law of the United States* 1965. In: Wolfgang Friedmann – Oliver J. Lissitzyn – Richard C. Pugh: *Cases and Materials on International Law*. West Publishing Co., St. Paul, Minn., 1969. 153.

⁴ Jellinek: *Allgemeine Staatslehre*. *i. m.* 406.

⁵ *Conference on Yugoslavia Arbitration Commission*, Opinion No. 1. of 29 November 1991. para. 1.b. *International Legal Materials*, Vol. 31. No. 6. (1992), 1495.

⁶ Karl Doehring a lakosságot azonosítja az állampolgársággal. Lásd: Karl Doehring: *State*. In: *Encyclopedia of Public International Law*. Vol. 10. *States, Responsibility of States, International Law and Municipal Law* (ed.: Rudolf Bernhardt). North-Holland Publishing Co. – Collier Macmillan Publishers, New York – London, 1987. 424. Karl Doehring nézetének hasonló értelmezését lásd Nagy Boldizsár: *From the National Border to the National Eleven: A (Partial and Partisan) Appraisal of the State System’s Performance since to the End of the Cold War*. In: *Select Proceedings of the European Society of International Law. International Law 1989-2010: A Performance Appraisal*. Cambridge, 2-4 September 2010 (ed.: James Crawford – Sarah Nouwen). Hart Publishing, Oxford – Portland, Oregon, 2012. 186.

⁷ Hobe: *Statehood at the End of the 20th Century*. *i. m.* 153.; Hans Kelsen: *Théorie générale du droit international public - Problèmes choisis*. *Recueil des Cours*, Tome 42. (1932-IV), 236.

⁸ Antonio Cassese úgy fogalmaz, hogy tényleges fennhatóság (*effective control*) szükséges az adott közösség felett. Antonio Cassese: *International Law*. Oxford University Press, New York, 2001. 48.

állampolgárokon túl a területen állandóan tartózkodó⁹ külföldieket és hontalanokat is felölel. Az állam létrejöttéhez tehát alattvalókra, nem pedig állampolgárookra van szükség,¹⁰ így az állampolgárság nem tartozik az állam „lényegéhez”,¹¹ mivel az államiság nyilvánvalóan nem függhet az állampolgárságtól.¹² Mindez fordított esetben másként alakul: az állampolgárság az államiságtól függ,¹³ vagyis az állampolgárságnak előfeltétele az állam létrejötte.

Az államiságtól függő állampolgárságra hatással van, ha egy terület felett megváltozik az állami szuverenitás. A terület feletti szuverenitás-változással járó államutódlás különböző módokon mehet végbe, ám minden eset kihat egy bizonyos személyi kör állampolgárságára. Államutódlás esetén az elődállam állampolgárságának elvesztése, és az új állampolgárság megszerzésének nehézségei vagy képtelensége, számos kérdést vet fel, melyek közül kiemelhetők a következők:

1 | Tisztázandó, hogy az egyének milyen módon szerzik meg az utódállam állampolgárságát, automatikusan, kérelmükre, az érintett állam belső joga alapján, vagy esetleg más módon. Ennek keretében szükséges vizsgálni, hogy a nemzetközi jog milyen módon játszhat szerepet az államutódlás rendezésében. Kérdéses továbbá, hogy milyen időpontban változik meg az érintett egyének állampolgársága, ugyanis hontalanságot vagy kettős állampolgárságot eredményezhet, ha az elődállam állampolgárságának elvesztése és az utódállam állampolgárságának megszerzése időben eltér egymástól. Eltérő nézetek alakultak ki arra vonatkozóan is, hogy az optálás milyen időpontban keletkezteti az állampolgárság megváltozását, melynek meghatározása bővebb elemzést igényel.

2 | Problémát okozhat az államutódlás során, ha nincs megfelelően meghatározva az államok belső jogában, vagy az államutódlással érintett államok közötti nemzetközi szerződésben, melyek azok a személyek, akik az államutódlásban érintettek számítanak, ez ugyanis a feltétele annak, hogy az adott személyek jogosultak legyenek valamely utódállam állampolgárságára. Az így keletkező joghézag következtében azon személyek, akikre nem vonatkozik semmilyen szabályozás, nem szerezhetik meg egyik utódállam állampolgárságát sem, míg mások több érintett állam szabályozásának megfelelően, kettős állampolgárrá válhatnak.

---

⁹ Bengt Bröms: States. In: Mohammed Bedjaoui (ed.): International Law: Achievements and Prospects. Part One. UNESCO, Paris – Martinus Nijhoff Publishers, Dordrecht – Boston – London, 1991. 44.

¹⁰ Hans Kelsen: Az államelmélet alapvonalai (ford. Moór Gyula). Bíbor Kiadó, Miskolc, 1997. 67. Az alattvalót itt mint az állam joghatósága alatt állót kell érteni.

¹¹ *Uo.* 67.

¹² James Crawford: The Creation of States in International Law. Clarendon Press, Oxford, 2006. 52.

¹³ *Uo.* 52.

3 | Hontalanságot vagy kettős állampolgárságot eredményezhet, ha az elődállam állampolgárságának elvesztése és az utódállam állampolgárságának megszerzése tekintetében az államutódlással érintett államok jogszabályai között nincs összhang. Előfordulhat, hogy az illető személy az elődállam állampolgárságát elveszíti, ám utóbb nem szerezheti meg az utódállam állampolgárságát, vagy csak hosszú idő elteltével nyílik erre lehetősége, esetleg azelőtt szerzi meg az utódállam állampolgárságát, mielőtt elveszítené az elődállamét.

4 | Az államutódlás időpontja környékén született gyermekek hontalanná válása gyakran előfordul, mivel az utódállamok általában egy meghatározott időpont után született gyermekeknek adják meg állampolgárságukat. Különbséget kell tenni a tekintetben, hogy az utódállamban a születendő gyermek az állampolgárságot a leszármazás elve (*ius sanguinis* elve) – vagyis, ha szülei állampolgárai az államnak –, vagy a területi elv (*ius soli* elve) alapján szerezheti meg – vagyis, ha a gyermek az állam területén született. Az utódállam szabályozásában így általában vagy meghatározott időpont után az állam állampolgárától, vagy meghatározott időpont után az állam területén született gyermeket ismeri el állampolgárának. Előfordulhat államutódlás esetén, hogy a szülők elveszítik állampolgárságukat államutódlás következtében, így a szülők státuszát „megörökölve” a gyermek is hontalanná válik, ha az utódállam a *ius sanguinis* elvét szigorúan alkalmazza. Ha az adott állam joga nem teszi lehetővé, hogy a *ius sanguinis* elvét felválthassa a születési hely, a tartózkodási hely, vagy más tényező, akkor könnyen kialakulhat az a helyzet, hogy a hontalanság generációkról generációkra öröklődik.¹⁴ Az államutódlást követően születő gyermekek biztosan nem tekinthetők elődállami állampolgárnak, és ha csak az általános állampolgárság-szerzési szabályok alapján válhatnak állampolgárrá, de azok megalkotásáig hosszú idő telik el, szintén problémák merülhetnek fel. Az államutódlás előtt született gyermekek védelme is szükséges, mivel – ha anyakönyvezésük elmarad vagy külföldön születnek – nem feltétlenül minősülnek elődállami állampolgárnak az államutódlás időpontjában, de ha meg is szerzik az elődállami állampolgárságot, az utódállam állampolgárságához szükséges további feltételeknek nem biztos, hogy meg tudnak felelni.

5 | Néhány állam jogszabályai szerint,¹⁵ ha egy nő külföldi állampolgárhoz megy feleségül, automatikusan elveszíti állampolgárságát. Ilyen belső jogi szabályozás miatt a nő könnyen hontalanná válhat, ha nem szerezheti meg férje államutódlás következtében megszerzett új állampolgárságát, vagy férje az államutódlás során hontalanná válik. Emellett a

---

¹⁴ Lásd bővebben William Samore: Statelessness as a Consequence of the Conflict of Nationality Laws. The American Journal of International Law, Vol. 45. No. 3. (1951), 477.

¹⁵ Például Afganisztán, Egyesült Arab Emírátságok, Irak, Irán, Peru, stb.

külföldi házastársaknál általános probléma, ha az államutódlást megelőzően nem tudta megszerezni az elődállam állampolgárságát, vagy megszerezte azt, de az utódállam által támasztott további követelményeknek – például a területi kötöttséget kifejező valamely kritériumnak – nem tud megfelelni.

6 | Államutódlás során gyakran biztosítják az államok az érintett személyeknek az optáláshoz való jogot. Ez esetben a probléma abból adódhat, ha az optáláshoz való jog gyakorlására vonatkozó szabályok nem kellően részletesek, következésképpen gyakran válhat hontalanná az érintett személy, és vele együtt akár az egész családja is. Előfordulhat ugyanis, hogy az optáló személy lemond állampolgárságáról, azonban valamilyen oknál fogva a választott állampolgárságot nem, vagy csak hosszú idő múlva szerezheti meg, és így hontalanná válik. További nehézséget okoz, ha az optáláshoz való jog nincsen biztosítva valamely utódállamhoz kötődő olyan személynek, aki az államutódlás során kapott állampolgárság helyett régi állampolgárságát szeretné megtartani, vagy más utódállam állampolgárságát kívánja megszerezni. Ebben az esetben ugyanis a két állam belső jogi szabályai alapján kell lemondania meglévő állampolgárságáról, és egyúttal kérelmeznie az új állampolgárságot, amely azt eredményezheti, hogy az adott személy hosszú ideig, vagy véglegesen hontalanná válhat. Elemzésre szorul az is, hogy a családi egység vagy a családtagok állampolgárságról való rendelkezési joga tekintendő követendőnek az elvek összeütközése esetén.

7 | A hontalanság államutódlás esetén olykor nemzeti, etnikai, faji, nemi, politikai vagy más alapon diszkriminatív jogszabály vagy jogalkalmazás miatt következik be. Ha az államutódlással érintett államok joga különbséget tesz egyének között az állampolgárság megszerzése tekintetében, azok egy része diszkrimináció következtében hontalanná válhat. Emellett előfordulhatnak hátrányos megkülönböztetésen alapuló, állampolgárság elvesztésére irányuló aktusok, melynek alkalmazása szintén hontalansághoz vezet, és amelyet gyakran az adott államból való kiutasítás követ. A diszkrimináció tilalmának megsértésére egyaránt találunk példákat a balti államok esetében a Szovjetuniótól való függetlenné válás után, valamint Jugoszlávia szétválásánál. Utóbbinál az utódállamok törvényeikben próbáltak meg kizárni az etnikai kisebbségeket az állampolgárság megszerzéséből.¹⁶

8 | Államutódlás esetén az egyének bizonyítania kell, hogy az utódállam állampolgárságának megszerzéséhez támasztott feltételeknek megfelel. Amennyiben az utódállamban szigorúak a bizonyításra vonatkozó szabályok, vagy a korábbi nyilvántartások

---

¹⁶ Country Reports: Citizenship and Statelessness in the Former Yugoslavia: the Legal Framework. Refugee Survey Quarterly, Vol. 14. No. 3. (1995) 2.

nem megfelelőek, előfordulhat, hogy az adott személy nem tudja alátámasztani jogosultságát az utódállam állampolgárságára megfelelő tényekkel, dokumentumokkal.

Látható tehát, hogy államutódlás során valamennyi olyan tárgykör felmerül, melyet az államok a nemzetközi jog által szabályozni kívánnak az állampolgárság kapcsán: a hontalanság kiküszöbölése, a kettős állampolgárság elkerülése vagy rendezése, a gyermekek védelme, a nők, illetve a házastársak védelme, az állampolgársághoz való jog, az állampolgárságtól való önkényes megfosztás tilalma, valamint a diszkrimináció tilalma. A fenti problémák és a nemzetközi jog szabályozási területeinek vizsgálatát megelőzően néhány előkérdés elemzése elengedhetetlen.

Elsőként az állampolgárság fogalmának tisztázása szükséges, melyhez a történeti háttér elemzése szolgál kiindulópontként. Az állampolgárság történeti előképeinek ismerete hozzájárul a napjainkban alkalmazható fogalmi elemek megértéséhez azáltal, hogy feltárja az állampolgárság előképeinek jellemzőit, a mai értelemben vett állampolgárság kialakulásának folyamatát és az állampolgárságra használt kifejezések eredetét. Az állampolgárság definiálása iránti igény mind a belső jogban, mind a nemzetközi jogban megfigyelhető, azonban az egyes meghatározások különböző alapokra helyezkednek. Egyes definíciók az állampolgárság jogi kapcsolat jellegét hangsúlyozzák, míg mások státuszként, tulajdonságként, az államban való tagságként, vagy jogviszonyként említik. Az állampolgárság lényegi elemei tekintetében eltérések figyelhetők meg, ahogyan az egyes kifejezések különválasztása vagy szinonimaként való használata terén is hasonló tapasztalhatunk. Az angol nyelvben a *nationality* és a *citizenship*, a francia nyelvben a *nationalité* és a *citoyenneté*, a német nyelvben a *Staatsangehörigkeit* és a *Staatsbürgerschaft* (korábban *Indigenat*), a spanyol nyelvben a *nacionalidad* és a *vecindad* jól mutatja az állampolgárság kettősségét, valamint nemzetközi jogi és belső jogi jellegét. Emellett a francia *ressortissant*, valamint az olasz *appartenenza* is tovább árnyalja a különböző kifejezések sorát. A magyar nyelv nem jelzi az állampolgárság kettős természetét, kérdéses, hogy a más nyelvekben megszilárdult kifejezések lefordíthatók-e a nemzetközi jogi és belső jogi értelemben vett állampolgárság elnevezésre. A kifejezések használata továbbá nem egyértelmű sem az államok belső jogában, sem a nemzetközi jogban, azokat számos esetben egymás helyettesítőjeként, olykor jelentésüket felcserélve használják. A kifejezések és az állampolgárság fogalmának meghatározásához az állampolgárság történeti gyökereihez szükséges visszanyúlni, azok eredetének felkutatásával. Ennek megfelelően az első fejezet célja az állampolgárság történeti formáinak feltárása annak érdekében, hogy alapot nyújtson az állampolgárság mai értelemben vett fogalmának megalkotásához. A második fejezet az

állampolgárság belső jogi értelemben, valamint nemzetközi jogi értelemben használható fogalmának, és az állampolgárságra használatos kifejezések jelentésbeli különbségeinek elhatárolására hivatott, hogy a mai értelemben vett állampolgárság világosabb megfogalmazást nyerhessen, és a nemzetközi jogi értelemben vett állampolgárság általánosan elfogadható fogalmi elemei megismerhetővé váljanak.

További előkérdésként vizsgálendő az állampolgárság kizárólagos belső joghatóságba tartozásának elfogadottsága és nemzetközi jogi szabályozásának szükségessége. A harmadik fejezet célja a fenntartott joghatóság lényegének, valamint a nemzetközi jognak az állampolgárság szabályozásának behatárolásában betöltött szerepének elemzése. Emellett külön kérdésként vizsgálendő az állampolgárság kapcsán más államok egy sajátos eszköze: az állampolgárság el nem ismerésének lehetősége. Az állampolgárság meghatározása ugyanis egyes esetekben más államokat is érint, amely kétségtelenül nemzetközi jogi vizsgálat alá helyezi az állampolgárság megadásának helyességét és jogszerűségét. Az elismerés megtagadásának lehetősége azonban csak meghatározott feltételek esetén áll fenn, így a kötet általánosságban vizsgálja az állampolgárság szabályozásának nemzetközi kötelezettségekbe ütközését, ezen belül pedig külön elemzést végez az effektivitás elvének jogi jellege, esetleges kötelező ereje kapcsán. Mindezek alapján megállapítást nyerhet, hogy más államok elismerése és az effektivitás elve milyen hatással lehet államutódlás esetén az állampolgárság megadására.

Az előkérdések megválaszolását követően az államutódlás állampolgárságra gyakorolt hatásának elméleti alapjai kerülnek elemzésre. A negyedik fejezet célja az államutódlás fogalmának és eseteinek tisztázása, az államutódlás által érintett egyének körének feltárása, az állampolgárság megváltozását jellemző sajátosságok, a változás módjának valamint időpontjának meghatározása. A kötet olyan mértékben tárja fel az államutódlás alapvető kérdéseit, amennyire az állampolgárságra gyakorolt hatás vizsgálata érdekében szükséges. Az államutódlás fogalmának és az államazonossághoz való viszonyának meghatározását követően sor kerül az államutódlás releváns eseteinek csoportokba rendezésére, és ennek keretében a cesszió tartalmának tisztázására. Az államutódlás által érintett személyek köre azon egyéneket öleli fel, akik valamely államutódlás által érintett állam állampolgárságát elveszítik vagy megszerzik. Az elődállam állampolgárságának elvesztése azonban nem feltétlenül vonja maga után az utódállam állampolgárságának megszerzését, és olykor az állampolgárság megszerzést nem előzi meg egy másik állampolgárság elvesztése. Ennek következtében tömeges hontalanság vagy kettős állampolgárság alakulhat ki. Az érintettek körénél vizsgálendő az adott területen élő lakosság (elődállami állampolgárok, külföldiek,

hontalanok), valamint a területen kívül élő elődállami állampolgárok vagy más személyek csoportja a tekintetben, hogy esetenként megmarad-e elődállami állampolgárságuk és jogosulttá válnak-e az utódállam állampolgárságának megszerzésére. Ennek keretében sor kerül az érintettek meghatározására használt kritériumok vizsgálatára, valamint azok tartalmának és helyes alkalmazhatóságának értékelésére. Az állampolgárság megváltozását jellemző egyik sajátosság a megváltozás módja, mely kapcsán több elmélet alakult ki: az automatikus változás elmélete, az egyén akaratának nézete, valamint az állam belső jogának szemlélete. Az optálás jogának bővebb elemzésére az egyén akaratának elmélete keretében kerül sor. Az elméletek szintetizálásának eredményeként a cél egy olyan közvetítő elmélet kidolgozása, mely alkalmas a megváltozás módjának leírására. Az állampolgárság megváltozásának másik sajátosságaként a változás időpontja vizsgálandó. Eme elemzés célja, hogy az elődállam állampolgárságának elvesztését és az utódállam állampolgárságának megszerzését azok ideje tekintetében értékelje, és meghatározza a leginkább elfogadható megoldásokat. Ennek keretében elemzésre szorul az optálási nyilatkozat deklaratív vagy konstitutív jellege, illetve az állampolgárság megváltozására gyakorolt hatásának időpontja is.

Az államutódlás állampolgárságra gyakorolt hatása megfelelő belső jogi szabályozás hiányában számos problémához vezet. Az egyének számára így a nemzetközi jog nyújthat védelmet, bár a nemzetközi szabályozás korántsem mondható kielégítőnek az államutódlás állampolgársági kérdései tekintetében. Az ötödik fejezet célja a jelenleg hatályban lévő, releváns nemzetközi emberi jogi és állampolgársági tárgyú dokumentumok, valamint a jövőbeli nemzetközi szabályozás lehetőségeinek elemzése. Ennek keretében vizsgálandó az emberi jogi dokumentumokban az állampolgársághoz való jog, az attól való önkényes megfosztás tilalma és a diszkrimináció tilalma. Külön említést érdemel az állampolgársághoz való jog, valamint a megfosztás esetében az önkényesség tartalmának meghatározása. A jelentős állampolgársági tárgyú dokumentumokban valamennyi olyan rendelkezés elemzésre szorul, melyek a fent említett, államutódlás által eredményezett állampolgársági problémákra megoldásként szolgálhatnak és így releváns rendelkezésként az egyének védelmet nyújthatnak. A jövőbeli szabályozás lehetőségeinek feltárásához elengedhetetlen vizsgálni az Egyesült Nemzetek Nemzetközi Jogi Bizottsága által készített univerzális szerződéstervezetet – a természetes személyek állampolgárságáról államutódlás esetén –, valamint az Európa Tanács égisze alatt kötött és már hatályba lépett, az államutódlás esetén bekövetkező hontalanság elkerüléséről szóló regionális egyezményt.

A hatodik fejezet válogatott esettanulmányokat dolgoz fel abból a célból, hogy rávilágítson az elméleti részben említett problémák gyakorlati megjelenésére, és ezáltal a

nemzetközi jogi szabályok megalkotásának szükségességére. Ennek keretében elemzésre kerülnek hazánk első és második világháborút követő területváltozásai, a német egyesülés, a balti államok elszakadása, Csehszlovákia szétválása, Eritrea Etiópiától való elszakadása, valamint Jugoszlávia felbomlása. Utóbbi eset jogilag ugyan három szakaszra – a Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaság szétválására, Montenegró Szerbia és Montenegróból való kiválására, és Koszovó Szerbiától való elszakadására – osztható, de történelmi, földrajzi, valamint az állampolgárság szabályozásában fellelhető összefüggésük az egy helyen való tárgyalásukat indokolja.

Ezúton szeretnék köszönetet mondani a kötet megírása során nyújtott értékes segítségéért Kisteleki Károlynak, Kovács Máriának, Kovács Péternek, Lamm Vandának, Mihajlov Dobromirnak, Sulyok Gábornak, Szalayné Sándor Erzsébetnek és Tóth Juditnak. Külön köszönöm továbbá a Széchenyi István Egyetem Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Kar, a Széchenyi István Egyetem Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola és a Batthyány Lajos Szakkollégiumért Alapítvány által a kötet kiadásához nyújtott nagyvonalú támogatást.

Budapest, 2013. november

A szerző

I. FEJEZET

AZ ÁLLAMPOLGÁRSÁG FEJLŐDÉSÉNEK TÖRTÉNETE

1. Polgárok az ókorban

Az állampolgárság előképei már az ókori keleti társadalmakban fellelhetők, jóllehet ezek pontos jelentése és jellemzői olykor nem határozhatók meg. Az általában jogi státuszt kifejező polgárság nem azonosítható az állampolgárság mai értelemben használt fogalmával, azonban eme státusz a hozzá kötődő, állampolgári jogokat is magában foglaló jogosítványok előfeltételének tekinthető. A polgárság meghatározásánál találkozhatunk olyan kifejezésekkel, melyek az egyén entitáshoz tartozására utalnak, emellett az idegenektől való megkülönböztetésben is megjelenik a mai értelemben vett állampolgárság eredete.

A sumér városállamokban az egyének születésük alapján kötődtek az entitás valamely városához a „város fia/lánya” (*dumu-uru, dumu-munus-uru*)¹⁷ vagy a város „született fia/lánya” (*dumu-gi7, dumu-munus-gi7*) jelzővel, de ha a város nem volt megnevezhető, az „országból való” (*kalam-ma-ke4*) megjelöléssel szerepeltek.¹⁸ Mindezeket azonban csak a teljes jogú szabad polgárokra használták, a nem teljes jogú szolgálókra és rabszolgákra nem vonatkoztak. A szabad polgárságot elsősorban leszármazás útján lehetett megszerezni, melyre az „ember fia/lánya” (*dumu-lú, dumu-munus-lú*)¹⁹ kifejezés utal, ám egyes szövegekben a „született fia/lánya” elnevezést feltehetően a város területén született és felszabadított rabszolgákra is használták.²⁰ A szabad nők a férfiakhoz hasonlóan teljes magánjogi jogképességgel rendelkeztek, szerződést köthettek és önállóan vagy férjükkel együtt földtulajdont szerezhettek.²¹ A „sumér” elnevezés az egyén városállamhoz tartozásának meghatározására a városállamok száma miatt nem lett volna elegendő, így eme kifejezést csupán etnikai értelemben használták az „akkád származású” megjelöléssel szemben.²²

---

¹⁷ Bertrand Lafont – Raymond Westbrook: Mesopotamia. Neo-Sumerian Period (Ur III). In: A History of Ancient Near Eastern Law. Vol. I. (ed.: Raymond Westbrook). Brill, Leiden – Boston, 2003. 197.

¹⁸ Claus Wilcke: Mesopotamia. Early Dynastic and Sargonic Periods. In: A History of Ancient Near Eastern Law. Vol. I. (ed.: Raymond Westbrook). Brill, Leiden – Boston, 2003. 156.

¹⁹ Lafont – Westbrook: Mesopotamia. Neo-Sumerian Period (Ur III). *i. m.* 197.

²⁰ Piotr Steinkeller: Early Political Development in Mesopotamia and the Origins of the Sargonic Empire. In: Akkad. The First World Empire: Structure, Ideology, Traditions (History of the Ancient Near East, Studies, Vol. V.) (ed.: Mario Liverani). Sargon, Padova, 1993. 112-113.

²¹ Lafont – Westbrook: Mesopotamia. Neo-Sumerian Period (Ur III). *i. m.* 198.

²² Wilcke: Mesopotamia. Early Dynastic and Sargonic Periods. *i. m.* 156.

Ugyanebben az időszakban a mai Szíria területén fekvő Ebla és az Eufrátesz mentén található Abarsal által kötött békeszerződésben a két államhoz tartozó egyének az állam fiaiként és lányaiként,²³ valamint az állam joghatósága, védelme alatt állóként is megjelentek.²⁴ A szerződés szabályozta – többek között – a polgárok jogait a másik államban a kereskedelem kapcsán és a bűncselekmények elkövetése esetén, valamint a menekültek visszatérését,²⁵ és mindezt a harcokban győzedelmeskedő Eblának kedvező módon tette.²⁶

Az óbabiloni birodalomban azokat a birodalom területén született egyéneket tekintették babiloni polgárnak, akik szabad polgárok leszármazottai voltak. Erre utal a „város fia”, és az „ország fia” megnevezés, mely utóbbit az idegenekre utaló „más ország fia” kifejezéssel szemben is használták.²⁷ A kutatók egyetértenek abban, hogy az *awēlum*, valamint a *muškēnum* szavakkal jelölt személyek egyaránt szabad polgárok voltak. Eme kifejezések jelentése és egymáshoz való viszonya tekintetében azonban eltérő nézetekkel találkozhatunk.²⁸ A különböző értelmezéseket egybevetve valószínűsíthető, hogy az *awēlum* jelölte a teljes jogú polgárokat, mely magasabb társadalmi, vagyoni és egyúttal jogi státuszt jelentett, mint a *muškēnum*.²⁹ A *muškēnum* feltehetően a palota szolgálatában álló egyéneket jelölte, akik alacsonyabb vagyoni és jogi helyzetben voltak. Egyesek szerint jogilag az *awēlum* jelzi általában a polgárokat és a *muškēnum* csak akkor kap szerepet, ha a két társadalmi réteg közötti különbségtétel lényeges egy adott jog kapcsán. A nők a férfikkal azonos jogokkal rendelkezettek, helyzetük a háztartásban betöltött szerepüktől függött, mely patriarchális alapon szerveződött, de a nők önállóan is vezethettek háztartást.³⁰ A szabadokon kívül a rabszolgák az óbabiloni birodalomban is külön kategóriát képeztek. Ismert volt továbbá a birodalomban tartózkodó külföldi (*ubarūm*) megnevezés is, amely a helyi védett státusz megszerzésével jött létre.³¹ Az újbabiloni birodalomban az *awēlum* „kiváló személy

---

²³ Amanda H. Podany: *Brotherhood of Kings. How International Relations Shaped the Ancient Near East*. Oxford University Press, Oxford – New York, 2010. 31.

²⁴ Lucio Milano: *Ebla: A Third-Millennium City-State in Ancient Syria*. In: *Civilizations of the Ancient Near East*. Vol. II. (ed.: Jack M. Sasson). Charles Scribner's Sons, New York, 1995. 1228.

²⁵ Lásd bővebben Edmond Sollberger: *The So-Called Treaty between Ebla and 'Ashur'*. *Studi Eblaiti*, Vol. 3 (1980), 129-155.

²⁶ Podany: *Brotherhood of Kings. How International Relations Shaped the Ancient Near East*. *i. m.* 30.

²⁷ Raymond Westbrook: *Mesopotamia. Old Babylonian Period*. In: *A History of Ancient Near Eastern Law*. Vol. I. (ed.: Raymond Westbrook). Brill, Leiden – Boston, 2003. 376.

²⁸ Lásd bővebben *uo.* 377-378.

²⁹ Ezt támasztják alá Dadusa uralkodó esnunnai törvényei, valamint Hammurapi törvénykönyve is. Lásd bővebben: Josef Klíma: *Mezopotámia. Ósi civilizáció és kultúra a Tigris és az Eufrátesz mentén* (ford.: Ágh András). Gondolat Kiadó, Budapest, 1976. 197-209.; *Hammurapi törvénykönyve* (ford.: Dávid Antal). In: *Ókori keleti történeti chrestomathia* (szerk.: Harmatta János). Osiris Kiadó, Budapest, 2003. 134-160.

³⁰ Westbrook: *Mesopotamia. Old Babylonian Period*. *i. m.* 379.

³¹ *Uo.* 377.

fia” (*mār banê*) megjelöléssel is szerepelt a teljes jogú polgár megfelelőjeként.³² A *muškēnum* ebben az időben már minden valószínűség szerint nem jelentett jogi státuszt, csupán a szabadok szegény rétegét jelölte.³³ A szabadok csoportján belül két további kategória volt megfigyelhető. A templomszolgák meghatározott templomhoz tartozó, földműveléssel vagy kereskedelemmel foglalkozó egyének voltak, akik tulajdont szerezhettek, és gyermekeik hasonló szolgálatára a templom igényt tarthatott. A másik csoportba olyan szabad, de függő jogi helyzetben lévő személyek tartoztak, akik a palota vagy a templom szolgálatában álltak, és saját földet nem szerezhettek. Ez utóbbi státusz nem volt öröklődő és külföldiek is megszerezhették.³⁴

Asszíriában a szabad polgárokra (*awēlum*) Aššur isten gyermekeiként tekintettek, és a nőket, polgárságuk alapján, többnyire a férfiakkal azonos jogok illették meg.³⁵ A *muškēnum* nem volt külön jogi kategória, hanem a szegényebb rétegeket jelölte a szabadokon belül.³⁶ A szabadok tartozás miatt félszabadokká válhattak,³⁷ emellett létezett a nagy földbirtokokhoz kötődő egyének rétege, akik az őket védelemben részesítő földtulajdonos felé, gyermekeikre is átöröklődő szolgáltatásokra voltak kötelesek.³⁸ Külön csoportot képeztek továbbá a rabszolgák. A leigázott népeket nem asszíroknak, hanem az „asszírok közé számítónak” tekintették, és kötelezettségeiket a született asszírokéhoz igazították.³⁹

A hettita birodalomban kevésbé világos a szabad polgárságba tartozó egyének köre. A szabad polgárok mellett ráadásul nem voltak a szó szoros értelmében vett rabszolgák, így esetükben inkább a szolga megnevezés használatos. Emellett létezett az épületek és utak építésében részt vevő közmunkások csoportja, akik földjükkel csak saját megélhetésükre rendelkezhettek, valamint külön osztályt képeztek a harcosok. Említést érdemel továbbá a sumér *šallatu* szónak megfelelő, akkád *nam.ra* kifejezéssel jelölt személyek csoportja, melyet

---

³² Joachim Oelsner – Bruce Wells – Cornelia Wunsch: Mesopotamia. Neo-Babylonian Period. In: A History of Ancient Near Eastern Law. Vol. II. (ed.: Raymond Westbrook). Brill, Leiden – Boston, 2003. 926.

³³ Lásd bővebben: Muhammad A. Dandamaev: Slavery in Babylonia From Nabopolassar to Alexander the Great (626-331 BC) (trans. Victoria A. Powell). Northern Illinois University Press, DeKalb, 1984. 643-646.

³⁴ Oelsner – Wells – Wunsch: Mesopotamia. Neo-Babylonian Period. *i. m.* 927.

³⁵ Klaas Veenhof: Mesopotamia. Old Assyrian Period. In: A History of Ancient Near Eastern Law. Vol. I. (ed.: Raymond Westbrook). Brill, Leiden – Boston, 2003. 447-448.

³⁶ Karen Radner: Mesopotamia. Neo-Assyrian Period. In: A History of Ancient Near Eastern Law. Vol. II. (ed.: Raymond Westbrook). Brill, Leiden – Boston, 2003. 892.

³⁷ Sophie Lafont: Mesopotamia. Middle Assyrian Period. In: A History of Ancient Near Eastern Law. Vol. I. (ed.: Raymond Westbrook). Brill, Leiden – Boston, 2003. 531.

³⁸ *Uo.* 532-533.

³⁹ Radner: Mesopotamia. Neo-Assyrian Period. *i. m.* 892. Lásd továbbá Bustenay Oded: Mass Deportations and Deportees in the Neo-Assyrian Empire. Reichert, Wiesbaden, 1979. 81-86.

a leigázott ellenséges államokból hadizsákmányként deportált személyek alkottak, akiket katonai szolgálatra vagy templomokban, mezőgazdaságban végzett munkára kötelezték.⁴⁰

Az ókori egyiptomiak élesen megkülönböztették magukat más államok lakóitól, önmagukat „embereknek”⁴¹ vagy más fordításban a „nap embereinek” (*ḥnmmt*)⁴² nevezték, amellyel nagyon ritkán illettek idegeneket. Az Óbirodalom társadalmát szabadok és nem szabadok alkották, rabszolgák osztálya nem létezett,⁴³ a valamely személy szolgálatában állókra használt *b3k* és *ḥm* kifejezéseket csak a későbbi időkben azonosították olykor a rabszolgákkal.⁴⁴ Az Újbirodalomban terjedt el a szabad polgár (*nmḥ*) kifejezés, mely az alapvető jogokkal rendelkező személyeket jelölt, akik kizárólag az uralkodónak voltak alárendelve. Férfiak és nők egyaránt lehettek szabad polgárok, utóbbiak minden bizonnyal önállóan tulajdont is szerezhettek, szerződést köthettek, kereskedhettek, és hivatalt vállalhattak, melyeket gyakran férjükre hagytak. A szabad embert jelölő városi polgár kifejezés megjelenése már a Középbirodalomban megfigyelhető volt (*nḥ-n-niw.t*),⁴⁵ azonban használata az Újbirodalomban vált elterjedté (*nḥ.t n Nw.t*).⁴⁶

Az említetteknél jóval több emlék maradt fenn az ókori Hellászban és a Római Birodalomban megfigyelhető állampolgársági előképekről. Az ókori Hellász városállamainak (*poliszainak*) lakossága teljes jogú szabad polgárokból, idegennek minősülő nem teljes jogú szabad lakosokból – Athénban egyúttlakókból (*metoikoszokból*), Spártában körüllakókból (*perioikoszokból*) – és rabszolgákból állt. A *poliszi* polgárságot leszármazási alapon lehetett megszerezni, Athénban például csak mindkét szülő nyilvántartásba vett teljes jogú polgársága esetében.⁴⁷ E szabály megerősítésére keletkezett annak tilalma, hogy athéni férfi vagy nő idegen *polisz*beli polgárral házasságot kössön vagy azzal együtt éljen. A városállam lakóitól élesen megkülönböztették a *polisz* határain kívül élő idegeneket, és rájuk két elnevezést használtak: a más *poliszok* lakóit (*xenoi*), valamint Hellászon kívüli barbár idegeneket

---

⁴⁰ Lásd bővebben Richard Haase: *Anatolia and the Levant. The Hittite Kingdom*. In: *A History of Ancient Near Eastern Law*. Vol. I. (ed.: Raymond Westbrook). Brill, Leiden – Boston, 2003. 631-634.

⁴¹ Kákósy László: *Ré fiai*. Gondolat Kiadó, Budapest, 1979. 23.

⁴² David Lorton: *Legal and Social Institutions of Pharaonic Egypt*. In: *Civilizations of the Ancient Near East*. Vol. I. (ed.: Jack M. Sasson). Charles Scribner's Sons, New York, 1995. 351.

⁴³ Kákósy: *Ré fiai*. *i. m.* 75.

⁴⁴ Richard Jasnow: *Egypt. Old Kingdom and First Intermediate Period*. In: *A History of Ancient Near Eastern Law*. Vol. I. (ed.: Raymond Westbrook). Brill, Leiden – Boston, 2003. 118.

⁴⁵ Richard Jasnow: *Egypt. Middle Kingdom and Second Intermediate Period*. In: *A History of Ancient Near Eastern Law*. Vol. I. (ed.: Raymond Westbrook). Brill, Leiden – Boston, 2003. 269.

⁴⁶ Richard Jasnow: *Egypt. New Kingdom*. In: *A History of Ancient Near Eastern Law*. Vol. I. (ed.: Raymond Westbrook). Brill, Leiden – Boston, 2003. 317.

⁴⁷ Lásd Ilias Arnaoutoglou: *Ancient Greek Laws. A Sourcebook*. Routledge, London, 1998. 30.

(*barbaroi*) megjelölve.⁴⁸ Utóbbi kifejezés a más nyelven beszélők érthetlenségének hangutánzó szavaként született meg, és csak a perzsa háborúk után kapott pejoratív jelentést.⁴⁹ Megfigyelhető azonban az ókori Hellaszban az egyén több entitáshoz tartozása is, ugyanis a kolonizáció során kivételes esetekben lehetőség nyílt arra, hogy egy adott személy két *polisz* polgárává váljon, mivel a kolonizált területek polgárai megszerezhették az azt elfoglaló *polisz* polgárságát a népgyűlés jóváhagyásával.⁵⁰ Emellett a *poliszok* közötti kétoldalú megállapodással (*izopoliteia*) a különböző *poliszok* polgárai kölcsönös polgársághoz fűződő jogokat szerezhettek,⁵¹ többoldalú megállapodással (*szümpoliteia*) létrehozott politikai szövetség útján pedig *koinopoliteia*-t vagy közös polgárságot élvezhetett valamennyi szövetséges *polisz* polgára.⁵² A *proxenia* intézményének kialakulásával pedig az idegent a tiszteletbeli konzul előképének tekinthető *proxenosz* segítette a *poliszban* hivatalos ügyeinek intézése és érdekvédelme útján. Később megjelent az idegenek honosítási eljárása⁵³ is, azonban az így szerzett polgársággal az egyén nem szerzett jogot a népgyűlésben való részvételre, hivatalviselésre, és nem válhatott *archónná*.⁵⁴ Spártában a rabszolgák (*helóták*) uruktól szabadságot és polgárságot kaphattak, amely öröklődő volt ugyan, de nem járt együtt politikai jogokkal, csupán polgári jogokat vont maga után.

A *poliszokban* a polgárság egyrészt a polgárok közötti kapcsolatot foglalta magában, mely a városállami tagságon alapult, másrészt e tagságból eredő jogokat és kötelezettségeket tartalmazott. A *poliszi* polgárság elsősorban helyi szintű politikai és gazdasági jogokkal való rendelkezést,⁵⁵ valamint a jogalkotó és igazságszolgáltató hatalomban való részvételt⁵⁶ jelentett, szélesebb társadalmi vonatkozása e jogoknak csak később született meg. A polgárság természetének meghatározása az ókori Hellaszban a *poliszok* nagy száma miatti különbözőségek következtében nehéz.⁵⁷ Athénban például a politikai jogok megszerzéséhez a

---

⁴⁸ A különbségtételről és ennek egyéb hatásairól lásd bővebben Stephen C. Neff: *War and the Law of Nations. A General History*. Cambridge University Press, Cambridge, 2005. 19.

⁴⁹ Barbarian, in Douglas Harper: *Online Etymology Dictionary*. 2001-2012. <<http://www.etymonline.com>>

⁵⁰ Arnaoutoglou: *Ancient Greek Laws. i. m.* 92-93.

⁵¹ *Uo.* 111-112.

⁵² Frederico de Castro: *La nationalité la double nationalité et la supra-nationalité. Recueil des Cours*, Tome 102 (1961-I), 590.

⁵³ Az idegen egyén honosítását egymást követő két népgyűlésen kellett támogatni, utóbbi népgyűlésen legalább hatezer szavazattal. William Smith: *Dictionary of Greek and Roman Antiquities*. Harper & Brothers Publishers, New York, 1870. 289. <<http://www.ancientlibrary.com/smith-dgra/pages/0296.gif>>

⁵⁴ Ehhez lásd bővebben André Gerolymatos: *Espionage and Treason: A Study of the Proxenia in Political and Military Intelligence Gathering in Classical Greece*. J.C. Gieben, Amsterdam, 1986.

⁵⁵ Ulrich K. Preuss: *Probleme eines Konzepts europäischer Staatsbürgerschaft*. In: *Transnationale Staatsbürgerschaft* (Hrsg.: Heinz Klegler). Campus Verlag, Frankfurt, 1997. 253.

⁵⁶ „[A]kinek joga van a tanácskozásban és bíraskodásban részt venni, azt nevezzük a városállam polgárának.” Arisztotelész: *Politika*. Gondolat Kiadó, Budapest, 1984. (Harmadik könyv, 1275b) 137.

⁵⁷ Az athéni jogrendszerhez lásd bővebben Alic Robin Walsham Harrison: *The Law of Athens, I-II*. Clarendon Press, Oxford, 1968.

tizenhatodik életév betöltését követően két év gyakorlatozás, majd további két év határ menti katonai szolgálat volt szükséges.⁵⁸ Spártában a szigorú nevelés és katonai kiképzés rendjének (*agogē*) megtartása mellett a katonai szolgálatot követően 20-30 éves korára állt készen az egyén a politikai jogokkal rendelkező polgárrá válásra, melynek elfogadásához a népgyűlés egyhangú szavazata volt szükséges. A *poliszi* polgársággal rendelkező nők nem szerezhettek politikai jogokat, kivételesen azonban, például Spártában háború esetén, részt vehettek a *polisz* irányításában.⁵⁹ A teljes jogú polgártól való leszármazás mellett tehát bizonyos életkor elérése is szükséges volt a polgársághoz fűződő politikai jogok megszerzéséhez, emellett azt számos *poliszban* meghatározott földterület birtoklásához is kötötték. A hellászi *poliszi* polgárság természetének definiálása során közös vonásként említhető az egyének polgári élet iránti ösztönös igénye,⁶⁰ a polgári életben való részvétel összekapcsolódása a szabályozási képességgel, és a szabályoknak való alávetettség akaratával, valamint a polgári erények (*aretē*) hasonló megfogalmazása. Az ókori Hellász *poliszaiban* megszületett polgárságról összességében elmondható, hogy az a helyi szintű *poliszban* elsősorban leszármazási alapon keletkező tagságot fejezett ki, mely politikai és gazdasági jogok birtoklását, valamint bizonyos feltételek teljesülése esetén politika életben való részvétel jogát foglalta magában.

A Római Birodalomban az egyének szabadnak vagy rabszolgának minősültek. A szabadoknak négy kategóriája volt megkülönböztethető, így a szabad egyének nem feltétlenül voltak egyben római polgárok. A Római Birodalom szabad lakói lehettek: római polgárok (*cives*), latinok (*Latini*), idegenek (*peregrini*) és leigázottak (*dedititii* – olyan idegenek, akik harcoltak a rómaiak ellen, majd megadták magukat).⁶¹ A Római Birodalmon kívüli, azzal kapcsolatban nem álló személyeket (*barbari*),⁶² és a Római Birodalommal nemzetközi kapcsolatba lépő nemzetek lakóit (*externi*)⁶³ egyaránt idegennek tekintették, az idegen fogalma azonban háborúban ellenséggé (*hostes*) vált, amely kifejezés azokat jelölte, „akiknek

---

⁵⁸ Smith: Dictionary of Greek and Roman Antiquities. *i. m.* 290. <<http://www.ancientlibrary.com/smith-dgra/pages/0297.gif>>

⁵⁹ A spártai jogrendszeréről összefoglalóan lásd Thomas J. Figueira (ed.): Spartan Society. The Classical Press of Wales, Swansea, 2004.; Douglas M. MacDowell: Spartan Law. Scottish Academic Press, Edinburgh, 1986.

⁶⁰ Arisztotelész az embert „*zoon politikon*”-nak nevezi, vagyis „politikai állatnak”, amely „természeténél fogva állami életre hivatott élőlény”, ösztönei arra vezérik, hogy *poliszban* éljen és részt vegyen a politikai életben. Arisztotelész: Politika. *i. m.* (Első könyv, 1253a) 73. A sztoikus Zénón szerint jó polgárrá az egyén csak a bölcsesség megszerzésével válhat, melyet elérni az észjárás képességének gyakorlásával lehet. Derek Benjamin Heater: A Brief History of Citizenship. Edinburgh University Press, Edinburgh, 2004. 37.

⁶¹ Ehhez összefoglalóan lásd Brósz Róbert: Nem teljes jogú polgárok a római jogforrásokban. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1964.

⁶² George Mousourakis: The Historical and Institutional context of Roman Law. Ashgate Publishing, Aldershot – Burlington, 2003. 23.

⁶³ Eelco Nicolaas van Kleffens: Sovereignty in International Law. Recueil des Cours, Tome 82 (1953-I), 16.

a rómaiak hadat üzentek, vagy akik a rómaiaknak üzentek hadat”.⁶⁴ Az idegenek számára előnyt jelentettek a görög *izopoliteia* szerződésekhöz hasonló római vendégjogról szóló (*hospitum publicum*) szerződések, melyekben a szerződő felek egymás polgárait kölcsönös védelemben részesítették.⁶⁵ A római polgárok olyan szabad személyek voltak, akik a római birodalmi jog szempontjából jogképességgel és római családjogi állással rendelkeztek, és a római jog védelme alatt álltak.⁶⁶ A teljes jogú római jogi polgárság (*civitas*) politikai, vagyoni, családjogi jogképességet, valamint adófizetés és a légiókban való szolgálat kötelezettségét jelentette, emellett – a hellászi *poliszi* polgársághoz hasonlóan – a polgári erények (*virtus*) ideálja⁶⁷ szerinti életvitelt. A római polgárság elsősorban teljes jogú római polgároktól való leszármazással⁶⁸ vagy római polgár általi örökbefogadással, civil jogi felszabadítással,⁶⁹ esetleg egyéni vagy csoportos adományozással volt megszerezhető.⁷⁰ A római jogi polgárság a Római Birodalomban való tagságot juttatta kifejezésre, amely elsősorban leszármazás vagy személyi kapcsolat alapján jött létre, nem pedig területi kötődésből fakadt. Ezt igazolja az is, hogy a római jog személyi, nem pedig területi joghatóságon alapult, tehát nem meghatározott területen volt alkalmazható, hanem a római polgárokra vonatkozott függetlenül tartózkodásuk helyétől.⁷¹ A latinok a birodalmi jog szempontjából korlátozott jogképességgel rendelkező alattvalónak minősültek, a római

---

⁶⁴ Digesta, 49.15.24.

⁶⁵ Kay Hailbronner – Jana Gogolin: Aliens. In: The Max Planck Encyclopedia of Public International Law. Vol. I. (ed.: Rüdiger Wolfrum). Oxford University Press, Oxford, 2012. 286.

⁶⁶ Brósz Róbert – Pólay Elemér: Római jog. Tankönyvkiadó, Budapest, 1976. 135-136. Földi András – Hamza Gábor: A római jog története és intézményei. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 2010. 207.

⁶⁷ Az arisztotelészi „*zoon politikon*” felfogással szemben a római polgárokat „*legalis homo*”-nak, vagyis jogi entitásnak tekintették, akiknek jogi kapcsolata áll fenn az állammal. Lásd bővebben John Greville Agard Pockock: The Ideal of Citizenship Since Classical Times. In: Gershon Shafir (Ed.): The Citizenship Debates: A Reader. University of Minnesota Press, Minneapolis, 1998. 39. Cicero a közjog (*ius publicum*) gyakorlására helyezte a hangsúlyt a magánjoggal (*ius privatum*) szemben, mivel véleménye szerint, aki a magánéletre összpontosít, az a társadalmi élet árulója. Lásd Heater: A Brief History of Citizenship. i. m. 39.

⁶⁸ Leszármazási alapon szerezhető római polgárságot a római házasságból született gyermek, valamint a házasságon kívül született gyermek, amennyiben mindkét szülő római polgár volt. A *lex Miciua* értelmében a római polgár és peregrinus gyermeke a peregrinus státusát kapta meg. Lásd Brósz – Pólay: Római jog. i. m. 144. Kezdetben a leszármazást az bizonyította, ha az apa az újszülöttet felemelte (*tollere liberum*) és gyermekének elismerte – eme intézmény a *patria potestas* részét képezte. Lásd bővebben Nótári Tamás: De iure vitae necisque et exponendi. Jogtudományi Közlemény, LIII. évf. 11. szám (1998), 421-434. E szokás jogi relevanciáját vitatja Alan Watson: Roman Private Law Around 200 B.C. Edinburgh University Press, Edinburgh, 1971. 30. Később ezt a római polgárokat tartalmazó lista formalizálta, majd i.e. 4-ben Augustus törvénnyel kötelezővé tette a születés regisztrálását a születést követő harminc napon belül. Lásd Heater: A Brief History of Citizenship. i. m. 31.

⁶⁹ A felszabadításhoz és annak formáihoz lásd William Warwick Buckland: The Roman Law of Slavery. Cambridge University Press, Cambridge, 1908.; Óriás Nándor: A manumissio: tanulmány a római jogból. Egri Nyomda, Eger, 1929.

⁷⁰ A polgárjog egyéni és kollektív adományozásának kérdése számos – politikai indíttatású – büntetőper tárgyát képezte. E kérdést tárgyalja Cicero *Pro Archia poeta* c. beszéde, melynek római jogi feldolgozását lásd Nótári Tamás: Marcus Tullius Cicero – Válogatott védőbeszéd, II. Lectum Kiadó, Szeged, 2009. 15-17, 113-125.

⁷¹ Henry John Roby: Roman Private Law in the Times of Cicero and of the Antonines. Vol. 1. Cambridge University Press, Cambridge, 1902. 16.

polgárokkal szemben nem rendelkeztek családjogi jogállással, azonban kereskedelemhez való jog és tulajdonjog, valamint az ehhez kapcsolódó jogosultságok illették meg őket. A *peregrinus*ok olyan szabad egyéneknek számítottak, akik sem a római polgárok, sem a latinok csoportjába nem voltak sorolhatók, a római jog értelmében jogképességgel nem rendelkeztek, azonban a népek joga (*ius gentium*) alapján jogokat szerezhettek, illetve a *ius praetorium* alkalmazható volt rájuk a római bíróságok előtt római polgárokkal felmerülő vitájukban. Emellett joguk volt házasságot kötni római polgárokkal és latinokkal, gyermekeik így kivételes esetben római polgárokká vagy latinokká válhattak.⁷² *Peregrinus*nak számított Caracalla (i. sz. 211-217) előtt szinte valamennyi római provincia lakosa, a Római Birodalommal baráti kapcsolatban álló államok polgárai, a büntetésként római polgárságot elvesztett egyének, valamint a leigázott szabadok.⁷³ A Római Birodalom terjeszkedésével az elfoglalt területek lakossága általában leigázott státuszú lett, és rabszolgává vagy *peregrinusszá* vált, az adott terület pedig a Római Birodalom provinciájának minősült. A római jog olykor a római polgársággal nem rendelkező provinciák polgáira is alkalmazható volt, amennyiben római hivatalnokok a provinciák önálló bíraskodási autonómiájába önkényesen beavatkoztak.⁷⁴ A provinciák polgáira azonban egyértelműen vonatkozott a római jog, ha római polgárral keletkező vitájuk kapcsán római bíróság járt el. Az itáliai települések egy része szerződésben – elsősorban katonai – kötelezettséget vállalt Róma felé, így *peregrinus* lakossága szövetséges státuszúvá (*socii* vagy más néven *foederatii*) vált, vagyis a többletkötelezettség vállalásáért bizonyos jogokat kapott. Az i. e. 90-ben, Lucius Iulius Caesar III (i. e. 90-87) conzul által kibocsátott *lex Iulia* valamennyi itáliai városban tartózkodási hellyel rendelkező szabad egyénnek és a mai Észak-Olaszország területén fekvő Gallia Cisalpina provincia szabad lakóinak megadta a polgárságot,⁷⁵ következőképpen a birodalomban a polgár és provincialakó státusz maradt fenn a szabad egyének vonatkozásában, mely utóbbi személyek *peregrinus*nak minősültek. A polgárok ezt követően azonban a polgársághoz fűződő jogok alapul vételével két osztályba voltak sorolhatók, a római polgárság (*civitas Romana*) mellett a latin jogú polgárság (*civitas Latina*) fogalma jött létre, amely utóbbi családjogi jogállás és politikai jogokkal nem rendelkezők csoportját jelentette. Ilyen latin jogú polgárságot kapott Gallia Cisalpina, majd később Szicília lakossága

---

⁷² Földi – Hamza: A római jog története és intézményei. *i. m.* 209.

⁷³ Smith: Dictionary of Greek and Roman Antiquities. *i. m.* 292. <<http://www.ancientlibrary.com/smith-dgra/pages/0299.gif>>

⁷⁴ A jogszerűtlen önkényes beavatkozás legismertebb példája Verres szicíliai helytartó esete, aki a tartomány jogrendszerét olyan súlyosan sértette, hogy a provincia lakói utóbb vádat emeltek ellene. Lásd Nótári Tamás: Marcus Tullius Cicero – Válogatott vádbeszédek. Lectum Kiadó, Szeged, 2010. 9.

⁷⁵ Pecz Vilmos (szerk.): Ókori Lexikon. Franklin – Társulat, Budapest, 1902. 422.

is.⁷⁶ A latin státusz tehát megszűnt, azonban a latin kifejezés továbbélve a polgársággal rendelkezők egy kategóriájának megjelölésére szolgált. Hasonlóan adományozott polgárságot i. e. 18-17-ben Augustus (i. e. 27-i. sz. 14) a római polgársággal nem rendelkező leszerelő katonáknak, valamint Claudius (i. sz. 41-54) és Hadrianus (i. sz. 117-138) császár a provinciák egyes lakosainak. A meghódított területek lakosságának státusza teljes mértékben azonban csak 212-ben rendeződött, amikor Caracalla a *Constitutio Antoniniana*⁷⁷ meghozatalával a Római Birodalom valamennyi provinciája városának *municipium* státuszt adott, mellyel együtt járt azok saját önkormányzati rendszere, valamint szabad lakosai számára a teljes jogú római polgárság megadása. Habár Caracallát anyagi megfontolások vezérelték – ugyanis a tartományok lakói ezentúl a provinciális adó mellett a polgárok adóját is kötelesek voltak megfizetni – az egységes polgársággal megszüntette a birodalom polgárai közötti különbségtételt. A kettős állampolgárság előképe a Római Birodalomban is megfigyelhető volt annak ellenére, hogy római polgár nem szerezhette más polgárságot anélkül, hogy elveszítené római polgárságát.⁷⁸ A politikai jogoknak a Római Birodalom területén kívüli gyakorlása magával vonta a római polgárság elvesztését, azonban a Római Birodalomba való visszatéréssel – a határvonal átlépésével – már visszaszerezhető volt a római polgárság és az ahhoz fűződő jogok.⁷⁹ Egyre nőtt azonban azon *peregrinusok* száma, akik a római polgárság megszerzését követően megtartották korábbi polgárságukat.

A római jogi polgárságról összességében elmondható, hogy elsősorban leszármazás vagy személyi kapcsolat alapján létrejövő, a Római Birodalomban való tagságot jelentett, amely általában politikai, vagyoni és családjogi jogképességet adott az egyénnek, valamint adófizetésre és a légiókban való szolgálatra kötelezte. Látható, hogy a római polgárság rokon vonásokat mutat a *poliszi* polgársággal mind leszármazási alapú (nem pedig területi alapú) létrejötté, mind pedig a tekintetben, hogy az a *poliszban*, illetve a Római Birodalomban való tagságot juttatott kifejezésre. Közös vonás volt továbbá, hogy a hatalom forrásának mind Hellászban, mind köztársaság korában a népet tekintették. A római császárok azonban isteni hatalmukat hangsúlyozták, melyet a korai kereszténység tagadott, így magyarázatot kapunk a Római Birodalomban a kereszténység kezdeti üldözésére. Constantinus (i. sz. 305-337)

---

⁷⁶ Friedrich Carl von Savigny: Ueber die Entstehung und Fortbildung der Latinität als eines eigenen Standes im Römlichen Staate. Zeitschrift für geschichtliche Rechtswissenschaft, Band 5 (1825), 238.

⁷⁷ Heater: A Brief History of Citizenship. *i. m.* 36.

⁷⁸ Típuspéldája ennek a Cicero által Balbus védelmében mondott beszédben vázolt tényállás. Ehhez lásd Nótári: Marcus Tullius Cicero – Válogatott védőbeszédék, II. *i. m.* 22-25., 171-199. Cicero kettős állampolgárságot ellenző kijelentését („ex nostro jure duarum civitatum nemo esse possit”) idézi továbbá Castro: La nationalité la double nationalité et la supra-nationalité. *i. m.* 592.

⁷⁹ Erre utal a „nisi post liminium recuperassent”. Lásd Castro: La nationalité la double nationalité et la supra-nationalité. *i. m.* 592.

császár azonban 313-ban a milánói ediktummal biztosította a keresztények vallásszabadságát, melynek következtében a kereszténység elismerte a császár hatalmát Isten védelme alatt állónak, amely felfogást a kora középkori hűbéri államok megörökölték. A polgárság ókori felfogásának I. Iustinianus (i. sz. 527-565) bizánci császár vetett véget azzal, hogy a lakosság státuszára a császár alattvalói és rabszolgák⁸⁰ megkülönböztetést vezette be, amely az alattvaló szó megjelenésével a középkori állampolgárság-felfogás felé mutat.

2. Alattvalók és hazafiak a középkorban

A középkor kezdetén, a feudális rendszer kialakulásával, az individuális alapokon kezelt polgárságot felváltották a függő jogi helyzetben lévő alattvalók, melyet jól mutat a kifejezés angol *subject* és a francia *sujet* (más jelentésben „tárgy”) megfelelője is. A középkori állam élén az uralkodó állt, akinek hatalmát általában Istentől eredeztették, Isten kegyelméből uralkodott.⁸¹ A feudális rendszerben az uralkodó volt a legfőbb hűbérúr, a hűbéreseket hűbéri esküvel kötötte a hűbérurukhoz, és egyben a legfőbb hűbérúr, az uralkodó hűségese alattvalójává. A hűség (angolul *allegiance*, franciául *allégeance*) a XIII. századból ered a hűbér (angolul és franciául *liege*) szóból.⁸² A hűség személyi kapcsolatot⁸³ jelentett, amely a hűbéres engedelmségén alapuló kötelezettségeket és szolgáltatásokat keletkeztetett a földesúr felé és a földesúr általi védelem biztosítását jelentette a hűbéres számára.⁸⁴ A hűbéri rendszer alsó fokán a jogokkal nem rendelkező jobbágyok álltak, akik csupán a földesúr védelmére számíthattak. Az ókori államfelfogás, mely az államot absztrakt jogi entitásnak tekintette, tehát megszűnt, és helyébe a középkor kezdetén jellemző személyes kapcsolatokon alapuló konstrukció lépett. A középkor kezdetén alattvalónak általában a rendek tagjai számítottak, mely csoportba eleinte csak a földesurak és papok tartoztak.

A X. században a püspöki székhelyek, kolostorok, illetve földesúri várak közelében kezdtek kialakulni a városok⁸⁵ és egyúttal egy új társadalmi réteg keletkezett: a városban (nem

---

⁸⁰ Friedrich Carl von Savigny: Ueber die Entstehung und Fortbildung der Latinität als eines eigenen Standes im Römischen Staate. *i. m.* 240.

⁸¹ Pál apostol a Rómaiakhoz írt levelében a következőket említi: „Mindenki vesse alá magát a fölöttes hatalomnak. Nincs ugyanis hatalom, csak az Istentől. Ahol hatalom van, azt Isten rendelte. Aki tehát szembeszáll a hatalommal, Isten rendelésének szegül ellene. Az ellenszegülő pedig magára vonja az ítéletet.” Róm, 13, 1-2.

⁸² Allegiance, liege, in Harper: Online Etymology Dictionary. *i. m.*

⁸³ Lásd bővebben Jan Hendrik Willem Verzijl: International Law in Historical Perspective. Vol. V. Leiden, A. W. Sijthoff, 1972. 13.

⁸⁴ Castro: La nationalité, la double nationalité et la supra-nationalité. *i. m.* 528.

⁸⁵ A városok létrejötte Itáliában és Franciaország déli részén a X. századra, Franciaország északi részén a Német Római Császárságban és Anglia területeken a XII. századra, Közép-Európában pedig a XIII. századra tehető.

pedig az államban) privilegizált státusszal rendelkező polgárság (*civis*). A polgárság megszerzése elsősorban az egyén vagyoni helyzetéhez kötődött, ugyanis a városban található adóköteles ingatlanához kapcsolódott.⁸⁶ Ily módon egyrészt nem örökletes státusz volt, hanem vagyonon alapult, amely adott esetben akár meg is szűnhetett a polgár elszegényedése és ingatlanának elvesztése miatt, másrészt a területi elv alapján az ingatlan fekvése szerinti városhoz kötődött. A polgárrá váláshoz elengedhetetlen volt továbbá a polgár jó erkölcsének igazolása, valamint a polgári jogok gyakorlásáról és a kötelezettségek teljesítéséről szóló polgári eskütétel. A polgárság megszerzését az államok törvényei általánosságban nem szabályozták, a polgárok közé való felvétel jogforrásai a városi statútumok voltak.⁸⁷ Középkori polgárok csak férfiak lehettek, nők nem válhattak polgárrá és polgári státuszhoz kötődő hivatalt sem viselhettek. A városi polgár szabad emberként a városi közösség teljes jogú tagjának számított, megillették az ehhez kapcsolódó jogok, tulajdonával szabadon rendelkezhetett, emellett részt vehetett és felszólalhatott a város népgyűlésein, a tisztségviselők és követek választásában. A polgársághoz azonban kötelezettségek is fűződtek, a városi polgárnak adó és tized fizetési kötelezettsége mellett részt kellett vállalnia a katonai állítás költségeiből, valamint segítséget kellett nyújtania a városfal védelme során. A polgárokon kívül a város lakosságát képezte a szegény – adóköteles ingatlanal és így polgári státusszal nem rendelkező – plebejusok, valamint a betelepülő jobbágyok, akik a városban töltött egy év és egy nap elteltével a földesúrnak teljesítendő kötelezettségek alól felszabadultak.⁸⁸ Eme személyeket nemcsak politikai jogok nem illették meg, de a polgári és magánjogi jogosítványok nagy részével sem rendelkezhetek. Az idegen fogalmát ugyanakkor gyakran használták a városokban a város területén kívül élőkre, illetve más városok lakosaira egyaránt. A városok kézműveseinek, iparosainak, kereskedőinek érdekvédelmi szervezetei, a céhek⁸⁹ kialakulása nagyban hozzájárult a város közösségének létrejöttéhez, melynek céljává a város urától (a földesúrtól vagy a püspöktől) való fokozatos függetlenedés és a városi autonómia – az uralkodótól, a földesúrtól vagy a püspöktől kapott

---

Itáliában és Dél-Franciaországban azonban számos város joggal eredezteti magát a római korban. Lásd bővebben Hajnal István: Az európai város kialakulása. Városi Szemle, XXVII/6. 1941. 801-841.

⁸⁶ Norman Pounds: *The Medieval City*. Greenwood Press, Westport, 2005. 100.; Max Weber: *Citizenship in Ancient and Medieval Cities*. In: *The Citizenship Debates: A Reader* (ed.: Gershon Shafir). University of Minnesota Press, Minneapolis, 1998. 47.

⁸⁷ A magyar városi statútumok szabályozásának összefoglalását lásd Csizmadia Andor: *A magyar állampolgársági jog fejlődése. Állam és Igazgatás*, XIX/12. 1969. 1077-1078.

⁸⁸ Erre utalt „A városi levegő szabaddá tesz!” mondás, amely a német jogterületről eredeztethető. Eredetét jól mutatja az a tény is, hogy a magyar mondás a német szállóige szó szerinti fordítása.

⁸⁹ A céhtagság egyes városokban a teljes jogú polgári státuszhoz elengedhetetlen volt.

kiváltságlevéllel, vagy akár harc útján történő – kivívása vált.⁹⁰ Ritka kivételként, elsősorban Itáliában, megjelentek a független városállamok, a kommunák, melyekben a városállamhoz tartozást a városlakó fogalma fejezte ki, míg a mai értelemben vett állampolgári jogok többnyire a polgári státuszhoz kötődtek. A városok legfontosabb jogai általában a következők voltak: a város, mint közösség léphetett fel a földesúrral vagy az uralkodóval szemben, a városi közösség egy összegben adózott, az adóterheket maguk között önállóan osztották fel, saját igazgatással rendelkezett, saját bíróválasztás és bírászkodás illette meg, megválaszthatta plébánosát, vásártartás, árumegállítás joga és vámmentesség illette meg, valamint idővel a földesurak és a papok mellett a polgárság külön rendet képezett.

Magyarországon a városias települések kialakulásában szerepet játszott az uralkodók által a befogadott népeknek adományozott *hospes*jog, amely korlátozott autonómia – és olykor saját idegen joguk gyakorlásának – biztosításával segítette gazdasági tevékenységüket. A városok a XII. században kezdtek kialakulni, a tömeges városépítés azonban csak a tatárjárást követően kezdődött meg. A földesúri birtokokon kialakult mezővárosok lakói jobbágyok maradtak, de az adóterheket a földesúrnak egy összegben fizethették meg, emellett saját bírászkodással rendelkeztek. A szabad és királyi (szabad királyi) városok jogai ezzel szemben a nyugat európai autonómiát kivívott kommunákhoz hasonlítottak (azzal a különbséggel, hogy kiváltságaikat nem harccal vívták ki, hanem királyi adománnyal kapták), közvetlenül és kizárólag a király fennhatósága alá tartoztak, követek útján részt vettek a rendi országgyűlésben, szabad bíróválasztás, plébános választás illette meg őket, rendelkeztek árumegállítási, vásártartási joggal és vámmentességgel, valamint pallosjoggal. A polgár szavunk a német *Purger* – jelentése városi polgár –,⁹¹ illetve egyes nézetek szerint a német *Bürger* – jelentése várlakó, polgár – szóból ered, mely utóbbi a városokat körülvevő falra is utal. Magyarországon polgárnak kezdetben csak a szabad királyi városok teljes jogú lakosai számítottak, a későbbiekben a polgár elnevezés a püspöki városok és az előkelőbb mezővárosok teljes jogú lakosainak is kijárt. A polgárság kialakulásához szorosan kapcsolódott a rendiség létrejötte, Magyarországon a bárók, a főpapaság, és a nemesség mellett a XV. századtól a negyedik rendet a szabad királyi városok polgárai képezték.

Magyarország városi lakossága azonban csak a töredékét képezte az ország összlakosságának. A középkorban státuszuk szerint négy csoportba voltak sorolhatók. Született honpolgároknak, vagy más néven hazafiaknak (*incolae nativi*) a *ius sanguinis* elve

---

⁹⁰ Lásd John Watts: *The Making of Polities. Europe 1300-1500.* Cambridge University Press, New York, 2009. 99.

⁹¹ Kristó Gyula (szerk.): *Korai magyar történeti lexikon (9-14. század).* Akadémiai Kiadó, Budapest, 1994. 551.

alapján a magyar apától születettek számítottak.⁹² Honosított honpolgárok (*incolae recepti* vagy más elnevezéssel *incoale indigenati*) olyan, korábban idegen személyek voltak, akiket jobbágnak, polgárnak vagy nemesnek befogadtak. A honosítás jobbágyvá és polgárrá válás esetében hallgatólagosan, a földesúr által engedélyezett állandó megtelepedéssel történt,⁹³ vagy a polgárok, adózók lajstromába való felvétellel vagy közhivatal viselésével valósult meg.⁹⁴ Nemessé honosítás kezdetben királyi kegyelemlevél adományozásával, és a honosítás királyi könyvbe való bejegyzésével valósult meg, amennyiben az egyén esküt tett és a honosítás díját megfizette.⁹⁵ Később a király honosság adományozási joga korlátozottá vált, mivel a honosításnak az országgyűlés tudtával és közreműködésével kellett történnie.⁹⁶ A nem honpolgárnak minősülő lakosok (*accolae*) esetleg a városban lakás miatt részesülhettek jogokban. Szűkebb – a korban azonban általánosan elfogadott – értelemben alattvalónak szinte kizárólag csak egyes honpolgárok minősülhettek, amely a Szent Korona tagságot, vagyis az államhoz tartozást juttatta kifejezésre. Eszerint hazánkban alattvalónak kezdetben kizárólag a földesurak és a papok számítottak, a státusz a bárók és nemesek esetében a föld megszerzéséhez kapcsolódott, majd leszármazók útján átöröklődött, a papok esetében pedig a papi hivatás választásával keletkezett. Később a szabad királyi városok polgárai is alattvalóvá váltak a papok, a bárók és a nemesek mellett, igaz, korlátozott jogokkal, mivel a rendi országgyűléseken nem közvetlenül, hanem – a másik három rend tagjaival szemben – képviselőik útján vettek részt. A polgár alattvalói státusza azonban sem örökletes, sem

---

⁹² Lásd bővebben Ekmayer Ágost: A honfűsőség (indigenatus) Magyarországon. Jogtudományi Közlöny, II. évf. 6. szám (1867), 29.

⁹³ Halász Iván – Schweitzer Gábor: 69. § [Állampolgárság]. In: Az Alkotmány kommentárja II. (szerk.: Jakab András). Századvég Kiadó, Budapest, 2009. 2435.

⁹⁴ Kisteleki Károly: Az állampolgárság a dualizmus idején. Állam- és Jogtudomány, XXXVIII/1-2. (1996-1997), 41. Lásd továbbá Halász Iván: A nemzetközi migráció és a közigazgatás. Budapesti Corvinus Egyetem Közigazgatástudományi Kar Nezetközi Migrációs és Integrációs Karközi Kutatóközpont, Budapest, 2011. 176.

⁹⁵ Kisteleki Károly szerint „a honosítás érvényességi feltételének a becikkelyezést, az eskütételt és az előírt díj lefizetését tekintették, a királyi kiváltságlevél az indigenátusnak csak bizonyítási eszköze volt”. Lásd Kisteleki: Az állampolgárság a dualizmus idején. *i. m.* 40.

⁹⁶ Az első honosítás írásos emléke egyesek szerint 1542-ből lelhető fel a spanyol származású Musica Márton esztergomi várnagy honosítása kapcsán. Lásd bővebben Csizmadia: A magyar állampolgársági jog fejlődése. *i. m.* 1075. Ezzel szemben találunk forrást arra is, hogy az első honosítás az 1299. évi pesti országgyűlésen történt Morosini Albertino személyében. Ferdinandy Geyza: Magyarország közjoga (Alkotmányjog). Politzer és fia, Budapest, 1902. 230. A honosításról lásd továbbá 1550. évi LXXVII. törvénycikk, miképpen honfűsítsa a király a külföldieket? „[Ha] Magyarországon, az országgyűlés ideje alatt akar valamely külföldit honfűsíteni, ezt az ország hű rendjeinek és karainak a tudtával és közreműködésével fogja tenni.” „Ha pedig az országon belül vagy ezen kívül, nem az országgyűlés ideje alatt akarna Ő felsége valamely ő körülötte vagy az ország körül jól érdemesültet honfűsíteni, azt Ő felségének ez ország főpap és báró urai közül vett tanácsosai tanácsából fogja tenni.” 1687. évi XXVI. törvénycikk a külföldiek befogadásáról a következőképpen rendelkezik: „mostantól jövőre, az ország összes karainak és rendjeinek egyezésével, az ország közszükségeire ezer vert aranyat fizetni s herczeg ő magasságának, a mostani nádorispán urnak kezeihez az országgyűlés folyama alatt letenni, az ország törvényeinek hódolni, s a királyi oklevelet az abba igtatandó esküformával együtt, a tekintetes magyar udvari kancelláriából kivenni tartozzanak, s e cikkelylyel elhatározzák, hogy a honfűsőség csak azokra terjedjen ki, kik a felől az esküt letették.”

hivatáshoz kötődő nem volt, az kizárólag az egyén vagyoni helyzetéhez kapcsolódott, adóköteles ingatlana elvesztése esetén megszűnt. Ebben az értelemben tehát a Szent Korona tagjai a papok, a bárók és a nemesek mellett a testületi nemességgel bíró szabad királyi városok polgárai voltak.⁹⁷ Ezt az elméletet támasztja alá Werbőczy István Tripartitumában megjelenő Szent Korona eszme is, melynek értelmében az uralkodó koronázás útján megszerzett hatalma a nemesektől ered. Ennek következtében a Szent Korona tagjának, a főhatalom részesének az uralkodó mellett a nemesek összességét kell tekinteni, akik kölcsönös függőségben gyakorolják a hatalmat.⁹⁸

A fogalmak használatában azonban zűrzavar figyelhető meg, a honpolgárokat „országglakosoknak”, honfiaknak, magyaroknak, „benszülötteknek”, az ország honosainak egyaránt nevezték.⁹⁹ Emellett az alattvaló és a honpolgár fogalma olykor keveredni látszik, egyes esetekben pedig szinonimaként szerepel. Az alattvalói kötelék tágabb – azonban kevésbé elfogadott – értelmezésben a hazafiak, illetve a honosított honpolgárok összességéként jelenik meg,¹⁰⁰ mely szerint a Szent Koronához tartozónak nem csak a politikai jogokkal rendelkező rendek voltak tekinthetők, hanem a Magyarországhoz honfíui kötéllal kapcsolódó egyének is. A mai értelemben vett állampolgárság ebben a korban Magyarországon kevésbé értelmezhető, mivel a politikai és szabadságjogok nem a honpolgári kötéllal kapcsolódtak, hanem a rendekhez tartozás tényéhez, vagyis az alattvalói minőség általánosan elfogadott értelemben a politikai jogok gyakorlásához, nem pedig az államhoz tartozáshoz kötődött. Az idegenek (*forenses*) csak kivételesen szerezhettek jogokat,

---

⁹⁷ Lásd Kisteleki Károly: Az állampolgárság a dualizmus idején. Állam- és Jogtudomány, XXXVIII/1-2. (1996-1997), 37.

⁹⁸ Werbőczy István: Tripartitum. Hármaskönyv. 1514. [elektronikus formátum] 3. czim, 6. §: „Miatán pedig a magyarok a szent lélek kegyelmének ihletéből, szent királyunk közremunkálása által az igazságnak felismeréséhez és a katolikus hitnek vallásához jutottak és Őt önként királyukká választották és meg is koronázták: ... az uralkodással és országgal együtt a község a maga akaratából, az ország szent koronájának joghatósága alá helyezte és következképpen fejedelmünkre és királyunkra ruházta; ettől fogva Ő tőle ered minden nemesítés és e két dolog mintegy a viszonos átruházásnál és a kölcsönösségnél fogva, annyira szorosan függ egymástól mindenha, hogy egyiket a másiktól külön választani és elszakítani nem lehet s egyik a másik nélkül nem történhetik.”

4. Czim, 1. § „És ezt az adományos szabadságot a miénk nemességnek mondják. A honnan az ily nemesek fiait joggal örökösöknek és szabadoknak nevezük. Az ilyen nemeseket az imént említett javakban való részesülés és összekötetésnél fogva a szent korona tagjainak tartjuk, a kik senki más hatalmának alávetve nincsenek a törvényes megkoronázott fejedelmén kívül.”

⁹⁹ Lásd például 1439. évi XVI. törvénycikk birtokokat nem kell idegeneknek adományozni s az *országglakosoknak* is szolgálatok fejében és nem pénzért kell adni; 1492. évi IX. törvénycikk a birtokjogok nem idegeneknek, hanem *magyaroknak* adományozandók; 1655. évi XI. törvénycikk a magyar kamarának az udvaritól való függetlenségéről; a fölösleges kamaratisztviselők és az ellenőrök elmozdításáról és a fiókharminczadok eltörléséről; továbbá, hogy a harminczadosok ellen kamarai vizsgálat eszközzendő, az elhalt külföldi harminczadosok helyébe pedig *benszülöttek* teendő; 1655. évi XXXIV. törvénycikk az ország *honfiainak*, a nemeseknek is, a polgári fekvőjóságok tekintetében az idegenek előtt elővásárlási joguk legyen; 1659. évi XLIX. törvénycikk az *ország honosainak*, a jövendőben bejövő külföldiek ellenében, a szabad- és bányavárosokban s a véghelyeken is, kifizetési joguk legyen. [Kiemelés – G.M.]

¹⁰⁰ Lásd Kisteleki: Az állampolgárság a dualizmus idején. *i. m.* 38.

elsősorban kereskedési jogot és országos vásáron való részvételi jogot, valamint bányászati, hadi tisztségeket.¹⁰¹

Az angol jogban ezzel szemben az alattvaló fogalmát tágabb értelemben használták, alattvalónak általánosságban az a személy minősült, aki Anglia területén született, az alattvalói minőség tehát nem a szülők alattvalói voltából eredt leszármazás alapján. Idegennek (*foreigner*) ennek megfelelően az Anglia területén kívül születettek számítottak, akik azonban honosíthatók voltak. Az idegenek honosítása kétféle módon történhetett: a parlament jóváhagyásával vagy a király adományozásával.¹⁰² A parlamenti honosítást *naturalisation*nak nevezték, melyet a parlamentnek kellett törvény formájában jóváhagyni.¹⁰³ A honosítás másik módja királyi kiváltságlevéllel történt, melynek következtében az egyén honosítottnak (*denizen*) minősült, melyhez az alattvalók jogaihoz képest alacsonyabb jogok társultak.¹⁰⁴ A

---

¹⁰¹ Lásd 1439. évi V. törvénycikk hogy külföldiekre tisztségek nem ruházhatók és hogy a főpapok és báró urak ne tartsanak maguknak idegen embereket; 1439. évi IX. törvénycikk idegen kereskedők csereberéjéről; 1439. évi XVI. törvénycikk birtokokat nem kell idegeneknek adományozni s az országlakosoknak is szolgálatok fejében és nem pénzért kell adni; 1458. évi VII. törvénycikk egyházi méltóságokat és tisztségeket meg örökségeket nem kell idegeneknek adományozni; 1492. évi IX. törvénycikk a birtokjogok nem idegeneknek, hanem magyaroknak adományozandók; 1492. évi LXXXIV. törvénycikk a külföldi és idegen kereskedők vásárlásra és csereberélésre a kijelölt szokott helyekre menjenek; 1495. évi XXX. törvénycikk külföldiek részére nem szabad egyházi javadalmakat adományozni; az adományozottakat, ha az illetők felhivatván, nem jönnek be, hogy ott lakjanak, el kell tőlük venni; 1495. évi XXXI. törvénycikk ha a külföldiek mástól, mint a királytól vagy másoktól, mint a kiknek ebben az országban kegyuri joguk van, kérnek föl egyházi javadalmakat, vízbe kell őket fulasztani; 1495. évi XXXII. törvénycikk egyházi tisztségeket nem szabad idegeneknek adományozni; 1498. évi XXX. törvénycikk hogy a vámszedők magyarok legyenek és ne külföldiek; 1504. évi X. törvénycikk hogy a király egyházi és világi javakat csak országlakosoknak és nem idegeneknek adományozhat; 1523. évi XVII. törvénycikk a tisztségek magyaroknak és nem idegeneknek adományozandók; 1525. évi IV. törvénycikk az idegen nemzetből való tisztek elmozdítandók s magyarokkal helyettesítendőek, a lutheránusokat meg kell égetni; 1536. évi XLII. törvénycikk fekvő jószágokat, valamint egyházi javadalmakat, meg tisztségeket, nem szabad idegenek részére adományozni; 1542. évi (besztercebányai) XXXVII. törvénycikk az idegen kereskedők áruit a városokban ki kell nyomozni; 1599. évi XXXI. törvénycikk az ország rendei alázattal kérik Ő császári felségét, hogy a nemesek és mágnások fekvőjószágaira nézve az ország régi szokását megtartsa; a magyar fekvőjószágokat idegeneknek el ne adományozza és hogy bizonyos nemeseknek a jogait megvizsgáltatni és a Bihar vármegyei nemesektől elvett fekvőjószágokat visszaadani méltóztassék; 1655. évi XI. törvénycikk a magyar kamarának az udvaritól való függetlenségéről; a fölösleges kamaratisztviselők és az ellenőrök elmozdításáról és a fiókharminczadok eltörléséről; továbbá, hogy a harminczadosok ellen kamarai vizsgálat eszközendő, az elhalt külföldi harminczadosok helyébe pedig benszülöttek teendőek; 1655. évi XXXIV. törvénycikk az ország honfiainak, a nemeseknek is, a polgári fekvőjószágok tekintetében az idegenek előtt elővásárlási joguk legyen; 1659. évi XLIX. törvénycikk az ország honosainak, a jövőben bejövő külföldiek ellenében, a szabad- és bányavárosokban s a véghelyeken is, kifizetési joguk legyen; 1659. évi LXXVII. törvénycikk a győri lakosok az országlakókat s külföldieket az eladó tárgyak vásárlásában a szabad piacokon s vásárokon ne gátolják; 1659. évi LXXX. törvénycikk a bennszülött győri lakosokat idegen kézművesek, vagyis ugyanazon hely német katonái a süvegekkel való kereskedéstől el ne tiltsák; 1681. évi XIII. törvénycikk hogy a magyar kamara az udvarival egyenrangú és hogy ettől nem függ; s a külföldi, sőt a felesleges benszülött tisztviselőknek is elmozdításáról.

¹⁰² Lásd Kisteleki Károly: Az állampolgárság fogalmának és jogi szabályozásának fejlődése. Konceptiók és alapmodellek Európában és Magyarországon. Martin Opitz Kiadó, Budapest, 2011. 135-136.

¹⁰³ *Uo.* 135. Lásd továbbá William Blackstone: Commentaries of the Laws of England. Book I. Of the Rights of Persons. The University of Chicago Press, Chicago, 1979. 362.

¹⁰⁴ Kisteleki: Az állampolgárság fogalmának és jogi szabályozásának fejlődése. Konceptiók és alapmodellek Európában és Magyarországon. *i. m.* 136.; Blackstone: Commentaries of the Laws of England. Book I. Of the Rights of Persons. *i. m.* 362. Minden bizonnyal *denization*nak minősíthető például az az eset, amikor I. Richard

családi egység elvének korai megjelenését mutatja, hogy az apa honosítása magával vonta felesége és gyermeke *denizenné* válását.¹⁰⁵

A francia királyságban, szűkebb értelemben a rendek tagjait (a papság, a nemesség, és a később kialakult, polgárságból álló harmadik rend), tágabb értelemben azonban a francia hazafiakat tekintették alattvalónak. Kezdetben csak az örökösödési perekből¹⁰⁶ volt megállapítható, ki számított tágabb értelemben vett francia alattvalónak, valamint idegen személynek („*aubain*”),¹⁰⁷ majd Angliához hasonlóan területen születéssel létrejövő alattvalói státusz honosodott meg, később emellett szükséges volt az egyik szülő francia alattvalói volta, tehát a területi és a leszármazási elv keveredése figyelhető meg. Az idegenek honosításához (*naturalité*) kizárólag a francia királynak volt joga honosítási levél adományozásával, amellyel a külföldi személyt a francia alattvalókkal egyenjogúvá tette.

A középkori államokban a hatalom elsősorban a földdel rendelkezők kezében volt, így az alattvalói státusz is elsősorban területi alapon keletkezett. Az alattvalói megnevezés tehát, mint látható, nem önálló egyénekre utalt, sokkal inkább a terület feletti szuverénnek alárendelt, statikus viszonyok által konzervált állapotot jelentett, melyben az egyén az uralkodótól kegyként, kiváltsággként kapott jogokat. Az ókorban meghonosodott leszármazás elvét így általában felváltotta a területi elv, és az individuumok tagsága helyett az uralkodónak való alárendeltség vált hangsúlyossá. A hűbéri rendszerben a felülről lefelé építkezés figyelhető meg, melyben a hatalom mindig a feljebbvalótól származott, így a hűbérúr az uralkodótól, az uralkodó Istentől. A polgárság megjelenésével az egyén szabadságának hangsúlyozása vette kezdetét, melyet első ízben a tulajdonnal való szabad rendelkezés jelzett.

Az abszolút monarchiák időszakában a személyi kapcsolatokon alapuló entitás nézetét fokozatosan az államhoz tartozás szemlélete váltotta fel. Az uralkodó a kor kezdeti felfogása szerint nem Isten kegyelméből uralkodott, hanem a szuverenitás megtestesítőjévé maga a

---

1194-ben írott dokumentumban William skót királynak, „kedves barát[jának], rokon[ának] és hűséges[ének]” védelmet nyújt. Lásd Keechang Kim: *Aliens in Medieval Law. The Origins of Modern Citizenship*. Cambridge University Press, Cambridge, 2004. 28.

¹⁰⁵ Lásd Kim: *Aliens in Medieval Law. The Origins of Modern Citizenship*. *i. m.* 159.

¹⁰⁶ Kisteleki: *Az állampolgárság fogalmának és jogi szabályozásának fejlődése. Koncepciók és alapmodellek Európában és Magyarországon*. *i. m.* 96. Amennyiben az idegenek francia leszármazó nélkül haltak meg, a francia királynak joga volt vagyonukat megörökölni, mely jogot *escheatage*-nak nevezték. Lásd Rainer Arnold: *Aliens*. In: *Encyclopedia of Public International Law*. Vol. 8. *Human Rights and the Individual in International Law, International Economic Relations* (ed.: Rudolf Bernhardt). North-Holland Publishing Co. – Collier Macmillan Publishers, New York – London, 1982. 7.; Rogers Brubaker: *Citizenship and Nationhood in France and Germany*. Harvard University Press, Cambridge, 1992. 36.

¹⁰⁷ Kisteleki: *Az állampolgárság fogalmának és jogi szabályozásának fejlődése. Koncepciók és alapmodellek Európában és Magyarországon*. *i. m.* 96.

monarcha vált,¹⁰⁸ melyet jól példáz XIV. Lajos francia király híres mondata: „Az állam én vagyok”. A 17. század elején Angliában honosodott meg az örök hűség (*perpetual allegiance*) teóriája, mely szerint a születéssel alattvalóvá váló személyek alattvalói minőségükről nem mondhattak le, mivel hűségük a szuverén felé tanúsított hála kötelezettségét jelentette, melyet nem lehetett elveszíteni, megsemmisíteni és megváltoztatni.¹⁰⁹ Az elmélet markánsan első ízben Filmernél jelent meg, aki az uralkodó felé tanúsított hűség kötelezettségét Ádámtól kiindulva az atyai hatalomból vezette le.¹¹⁰ Figyelemreméltó, hogy az elmélet megjelenése egybeesett Anglia és Skócia egyesítésével, mely a *Calvin* ügyben Coke bíró fejtegetéséből is kitűnik, miszerint a szuverén felé tanúsított hűség a természetjogból fakad, a természet pedig állandó és megváltoztathatatlan.¹¹¹ Valamely terület elfoglalása esetén pedig a területen élő lakosság a területet meghódító szuverén *de facto* alattvalójává válik, amely a születő gyermekek esetében is azt eredményezi, hogy nem a meghódított, hanem a hódító szuverén felé keletkezik hűségi és engedelmisségi kötelezettsége.¹¹²

Ebben az időszakban az uralkodó számára a feudális rend védelme mellett a nyugodt kormányzás érdekében a polgárság érdekeinek biztosítása vált szükségessé. Az ipar és a kereskedelem támogatása a polgárság gazdasági jelentőségének növekedését vonta maga után, melynek következtében a polgárság megerősödött és mind inkább befolyásos és nélkülözhetetlen lett az uralkodó számára, mellyel további támogatást vívhatott ki magának. Az erős polgárság számára egyre inkább lehetővé vált, hogy a rendszer ellen forduljon, könnyen maga mellé állítva a szegényebb városi polgárságot és a vidéki földműveseket. A városi polgárságot kezdte felváltani az államhoz tartozó polgárság, mely során a polgár és az alattvaló fogalmának összemosódása figyelhető meg. A polgári erény, virtus mint a hűség és bátorság, valamint a közéleti és katonai tettek akarása és tudása is megfigyelhető, azonban nem az ókorban megjelenő formában, a polgár kötelezettségeként, hanem követendő példaként.¹¹³ Egyesek szerint a polgárság ekkor csupán elméletben létezett, így aligha

---

¹⁰⁸ Jean Bodin: *Six Books of the Commonwealth*. Harvard University Press, Cambridge, 1962. Thomas Hobbes: *Leviatán*. Helikon Kiadó, Budapest, 1970.

¹⁰⁹ Blackstone: *Commentaries of the Laws of England*. Book I. *i. m.* 357.; Verzijl: *International Law in Historical Perspective*. Vol. V. 28.

¹¹⁰ Sir Robert Filmer: *Patriarcha or the Natural Power of Kings*. Richard Chiswell, London, 1680. Chapter I. (4). 12-13. [posztumusz kiadás].

¹¹¹ *Calvin's Case*, 77 E.R. 377 (1608), 7 Coke Report 5b-6b, 383-384, 7a, 385.

<<http://www.uniset.ca/naty/maternity/77ER377.htm>>

¹¹² James Kent: *Commentaries on American Law*. Vol. II. Published by William Kent, New York, 1851. 4.; *Calvin's Case*, 77 E.R. 377 (1608), 7 Coke Report 18a, 398.

<<http://www.uniset.ca/naty/maternity/77ER377.htm>>

¹¹³ Niccoló Machiavelli: *A fejedelem*. Európa Könyvkiadó, Budapest, 1987. 145.

definiálható,¹¹⁴ ezzel szemben más nézet alapján a polgárság sajátos státusznak tekinthető, amely jogok és kötelezettségek halmazaként definiálható.¹¹⁵

3. Állampolgárok az újkorban

Az abszolutista államberendezkedés szétzúzását célzó polgári forradalmak kezdetben elbuktak, de a XVI. század második felében a németalföldi szabadságharccal összefonódó polgári forradalom győzelemre jutott, melyet sorra követtek az angol, amerikai és francia polgári forradalmak. A forradalmak előzménye volt, hogy a polgárság megerősödésével és a humanizmus elterjedésével a középkori hatalomfelfogásokat kezdte felváltani az alulról felfelé építkező, az egyént a társadalom szabad individuális tagjának tekintő, a társadalmi szerződés gondolatából kiindulva a hatalmat a néptől eredeztető nézet,¹¹⁶ melyben a hatalomgyakorlás korábbi tárgya annak alanyává is válik.¹¹⁷ Az ókori modell tehát, mely az egyének társadalomban való tagságát juttatta kifejezésre, visszatért, és a polgári forradalmak idején kibontakozó népszuverenitás elméletében élt tovább azzal, hogy míg a római jogban a hatalom átruházása egyszeri, vissza nem vonható aktus volt, addig a felvilágosodás idején a zsarnoki hatalom ellen forduló polgári forradalmak – a hosszú fejlődési utat bejárt ellenállási jogra hivatkozással – már megdönthették az uralkodó hatalmát.¹¹⁸ A népszuverenitás tana tehát nagyban hozzájárult a feudalizmus felszámolásához.¹¹⁹ Megfigyelhető azonban, hogy a polgári forradalmakat követő új államszervezet létrehozása során az elv olykor megfogalmazóinak eredeti elképzelésétől eltérő formát öltött a gyakorlatban.

A polgári forradalmakat követően a rendek megszűnésével az alattvaló és a polgár fogalma összemosódott és általában egymás szinonimájaként volt használatos, majd megszületett a mai értelemben vett állampolgárság fogalma. A XVIII. század végén

---

¹¹⁴ Bodin: *Six Books of the Commonwealth*. *i. m.* 19.

¹¹⁵ Samuel von Pufendorf: *Les devoirs de l'homme et du citoyen*. Henri Schelte, Amsterdam, 1707. 364-365. [elektronikus formátum]

¹¹⁶ A két felfogás közötti átmenetnek tekinthető a hatalmi ágak megosztását előrevetítő elméletek, amelyek már a társadalom érdekeit helyezték előtérbe az uralkodóval szemben. Locke a parlament és az uralkodó hatalommegosztását, a hatalom koordinált gyakorlását javasolja. Jonh Locke: *Második értekezés a polgári kormányzatról*. Polis Könyvkiadó, Kolozsvár, 1999. 149-156.; Montesquieu az állami szervek között a szuverenitás megosztását ajánlja. Charles-Louis de Secondat, baron de La Brède et de Montesquieu: *A törvények szelleméről*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1962.

¹¹⁷ Jean-Jacques Rousseau szerint „a nép, egyenként, mint a legfőbb hatalom részesei: állampolgárok”. Jean-Jacques Rousseau: *Társadalmi szerződés* (ford. Radványi Zsigmond). Phönix – Oravetz, Budapest, 1947. 30.

¹¹⁸ Két klasszikus példát idézve lásd *Declaration of Independence*, 4 July 1776. *Déclaration des droits de l'homme et du citoyen*, 26 août 1789, Article 2.

¹¹⁹ Az Ember és Polgár Jogainak Nyilatkozata jól példázza, hogy a polgári forradalmak a népszuverenitás eszméjét zászlójukra tűzték. Lásd *Déclaration des droits de l'homme et du citoyen*, 26 août 1789, Article 25.

kiteljesedő nemzetállami (*nation state*) felfogás¹²⁰ következtében továbbá a korábban csak a nemzetiségre utaló *nationality* kifejezésnek egy másik jelentéstartama született meg: az állampolgárságot jelző aspektusa, mint a nemzetállamhoz tartozás megnyilvánulási formája.¹²¹ A *citizenship* és a *nationality* kifejezések (és más nyelvekben használt megfelelőik) használata így átalakult¹²² és új értelmet nyert. Emellett az alattvalói örök hűség (*perpetual allegiance*) elmélete megdőlni látszott,¹²³ melyet az amerikai Függetlenségi Nyilatkozat,¹²⁴ az ezt követően született kongresszusi döntés,¹²⁵ valamint az 1795. évi, alattvalói státuszról való lemondási klauzulát tartalmazó törvény¹²⁶ igyekezett felszámolni¹²⁷ – ezzel a születésével életre szóló alattvalói státuszt szerző egyénből az államhoz tartozásáról rendelkező polgár vált. Az állampolgárság mai értelemben vett fogalmának megszületésében kiemelkedő szerepet játszott a francia forradalom által, hogy az 1789. évi Ember és Polgár Jogainak Nyilatkozata felvetette a polgári jogegyenlőséget¹²⁸ és közvetve az állampolgári státusz megteremtésének kérdését, jóllehet az 1791. évi francia monarchikus alkotmány még különbséget tett a politikai jogokkal rendelkező aktív polgárok, valamint a politikai jogok gyakorlásából kizárt passzív polgárok között.¹²⁹ A forradalom után azonban az 1795. évi alkotmányban már csak a francia polgár státusz szerepelt.¹³⁰ Emellett az Ember és Polgár Jogainak Nyilatkozatával megszületett a polgári jogok kifejezés, mely mára az állampolgárság fogalmának elengedhetetlen elemét képezi. A francia forradalom kihatott a polgár jogai

---

¹²⁰ Kisteleki: Az állampolgárság fogalmának és jogi szabályozásának fejlődése. Koncepciók és alapmodellek Európában és Magyarországon. *i. m.* 31-32.

¹²¹ *Uo.* 97-99.

¹²² Castro: La nationalité, la double nationalité et la supra-nationalité. *i. m.* 541.

¹²³ Emmerich de Vattel fő művében kifejti, hogy melyek azok az esetek, amikor az egyénnek jogában áll az állam iránti hűségével felhagyni. Emeric de Vattel: *Le droit des gens, ou principes de la loi naturelle, appliqués à la conduite et aux affaires des nations et des souverains*. [Law of Nations or the Principles of Natural Law, Applied to the Conduct and to the Affairs of Nations and of Sovereigns] Vol. III. (trans.: Charles G. Fenwick). Carnegie Institution of Washington, Washington, 1916. 90. §223.

¹²⁴ United States Declaration of Independence, 4 July 1776.; Edward J. Erler – Thomas G. West – John A. Marini: *The Founders on Citizenship and Immigration: Principles and Challenges in America*. Rowman & Littlefield, Lanham, 2007. 35.

¹²⁵ A Kongresszus 1776. október 21-én a hivatalnokok számára esküt írt elő, amelyben kinyilvánították az amerikai nép III György, Nagy-Britannia királya felé való hűségről való lemondást, a hűség megtagadását. Lásd Frank George Franklin: *The Legislative History of Naturalization in the United States. From the Revolutionary War to 1861*. The University of Chicago Press, Chicago, 1906. 2.

¹²⁶ United States Naturalization Act of 29 January 1795. Chapter 20, Section 1.

¹²⁷ Nagy Britannia ennek ellenére nem adta fel az örök hűség teóriáját, így az állam területére visszatérő amerikai állampolgárok számolhattak a brit alattvalói kötelezettségeik, beleértve a katonai kötelezettség teljesítésének követésére, mely gyakorlatot számos más állam – Franciaország, Poroszország és Spanyolország – is alkalmazott. Lásd Peter J. Spiro: Dual Nationality and the Meaning of Citizenship. *Emory Law Journal*, Vol. 46. No. 4. (1997), 1424.

¹²⁸ Lásd Déclaration des droits de l'homme et du citoyen, 26 août 1789, Article premiere.

¹²⁹ Aktív polgár a 25. életévét betöltött olyan francia állampolgárságú férfi lehetett, aki legalább egy éve városban vagy kantonban élt, adót fizetett, és polgári esküt tett. Lásd Constitution française, 3 septembre 1791. Titre III. Chapitre premiere, Section II., Article 2.

¹³⁰ Constitution française, 22 août 1795. Titre II., Article 8.

tekintetében más államokra is, a Német Szövetséget megdöntő népek tavasza polgári forradalmat követően, 1848 végén elfogadták a német nép alapjogairól szóló törvényt,¹³¹ amely az 1789. évi francia deklaráció alapul vételével először rögzítette a német polgárok szabadságjogait. Az 1867. évi decemberi osztrák alkotmány is tartalmazta az állampolgárok általános jogait, köztük az állampolgársághoz való jogot.¹³²

A francia forradalom hatása a magyar jakobinusok körében is érezhető volt, ugyanis 1790-ben az országgyűlés elé alkotmánytervezet benyújtására került sor,¹³³ amely tartalmazott a magyar állampolgárság megszerzésére vonatkozó rendelkezést,¹³⁴ amelyet azonban az országgyűlés nem fogadott el, így lekerült a napirendről. Fontos megemlíteni azonban az 1791. évi XVI. erdélyi törvénycíkket, amely az ország területi egyesítését követően jelentős késéssel kimondta, hogy miután az Erdélyi Fejedelemség és Magyarország „egy és ugyanazon király hatalmának van alávetve”, és „ugyanazon sarkalatos törvényekkel él”, „a nemesek és honfiak állapotára és szabadságára” nézve a két állam között viszonyosság lép életbe.¹³⁵ A francia Code Civil¹³⁶ 1804-ben, majd az Osztrák Polgári Törvénykönyv¹³⁷ 1811-ben egyaránt civiljogi alapon rendezte az állampolgárság megszerzését, illetve elvesztését, szemben a magyar tervezetekkel, amelyek a közjog területére sorolták az állampolgárság kérdését.¹³⁸

Magyarországon az állampolgárság rendezése a reformkor kezdetén is felmerült, ekkor terjedt el az a nézet, hogy valamennyi magyar honfíú a magyar nemzet tagságával rendelkezzen, a főhatalom pedig a Szent Koronában egyesült állampolgárok közösségét illesse meg.¹³⁹ Az 1844-ben Szemere Bertalan és Giczky Kálmán által készített

---

¹³¹ Gesetz, betreffend die Grundrechte des deutschen Volks, 27. Dezember 1848.

¹³² Staatsgrundgesetz über die allgemeinen Rechte der Staatsbürger, 21. Dezember 1867. Artikel 1.

¹³³ Az alkotmánytervezetet Hajnóczy József készítette az 1790. évi országgyűlés tanácskozása alatt. Varga Norbert: A magyar állampolgársági jog a 19. században. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2012. 46.

¹³⁴ A tervezet értelmében mind területi alapon, Magyarország területén születéssel, mind vérségi alapon, magyar apától származással meg lehetett szerezni a magyar állampolgárságot. Lásd bővebben Csizmadia: A magyar állampolgársági jog fejlődése. *i. m.* 1078-1079.

¹³⁵ Lásd Kisteleki: Az állampolgárság a dualizmus idején. *i. m.* 41.

¹³⁶ Az 1804. évi Code Civil a francia állampolgárság (*nationalité française*) megszerzésének alapesetében annak a gyermeknek adta meg az állampolgárságot, akinek legalább egyik szülője francia állampolgár volt, tehát a *ius sanguinis* elv érvényesült. Lásd Code Civil des Français de 1804, Article 18. Kiegészítő elvként azonban megtaláljuk a *ius soli* elvét a Franciaország területén, ismeretlen szülőktől születő gyermek számára adott állampolgárság esetében. Lásd Code Civil des Français de 1804, Article 19.

¹³⁷ A törvénykönyv értelmében az osztrák állampolgárságot a gyermek akkor szerzi meg, ha egyik szülője osztrák állampolgár. Allgemeines österreichisches bürgerliches Gesetzbuch, 1 Juni 1811. 28. §.

¹³⁸ Csizmadia: A magyar állampolgársági jog fejlődése. *i. m.* 1079.

¹³⁹ Ezen az állásponton volt Széchenyi István: „Hunnia minden lakosának polgári létet adni – ím ez az, amit teljes meggyőződésemet szerint honunkra nézve nemcsak nem tartok idő előttinek, sőt szinte már idő utáninak mondom.” Széchenyi István: Stádium. Wigand, Lipcse, 1833. 38. Kossuth Lajos pedig azt fejtegette, veszít-e valamit a magyar nemesség azzal, ha „törvény által azt nyilatkoztatnók, hogy a magyar parasztot személyében a vagyonában szintén senki sem háborgathatja, hogy ő is birtoki tulajdonnal bír, hogy ő is tagja a nemzetnek, a Szent Koronának.” Kossuth Lajos: A magyar főrendek 1833-ban. In: Kossuth Lajos összes munkái VI. Magyar Történelmi Társulat – Akadémiai Kiadó, Budapest, 1966. 378.

állampolgársági törvényjavaslat – amely végül nem került az országgyűlés elé – ennek ellenére nem ismerte el az állampolgári egyenlőséget, csupán a nemessé honosítást szabályozta volna,¹⁴⁰ vagyis a Werbőczy-féle elmélet alapján csak a rendeket tekintette a nemzet tagjainak. Az 1847-1848. évi országgyűlésen sor került Szemere Bertalan újabb állampolgársági törvényjavaslatának¹⁴¹ megtárgyalására, az állampolgárság szabályozása azonban későbbre tolódott. Az 1848-as alkotmányos átalakulást követően a rendi struktúra felbomlásával megszűntek a rendi előjogok, és a nemzet tagjai – a törvény előtti egyenlőség, a népképviselő, a közös teherviselés, a tulajdonosi szabadság elrendelésével – hozzájutottak bizonyos, mai értelemben vett állampolgári jogokhoz. Emellett a politikai jogok kiterjesztése volt megfigyelhető, a választójog a korábban rendekbe tartozó személyeken felül ezentúl megillette az értelmiség egy részét és a vagyonosokat,¹⁴² vagyis bevezetésre került egyfajta műveltségi és vagyoni cenzus. Az állampolgárság fogalma helyett ekkor még mindig a hazafiság kifejezés volt használatos,¹⁴³ amely továbbra is a magyar apától származó, illetve honosítási eljárás során honfiúvá váló személyek csoportját jelölte. Hazánkban a mai értelemben vett állampolgárság tehát a hazafiság fogalma alatt megszületett azzal, hogy a nemzet tagjainak köre a rendekbe tartozók helyett kibővült a hazafiak közösségére, a politikai jogok gyakorlására jogosultak köre pedig kiszélesedett. Idegennek ekkor Magyarországon a nem hazafiak minősültek, amely kategóriába a Magyarországon élő, nem magyar nemzetiségű („tót, horvát és dalmát”) személyek nem tartoztak, azonban a zsidó és cigány lakosság idegennek számított.¹⁴⁴

Az 1849-ben kibocsátott osztrák olmützi alkotmány a birodalom minden népére vonatkozóan „egy közös ausztriai birodalmi polgárjogot”¹⁴⁵ ismert el, a „magyarországi királyság” és a Magyarországról leválasztott tartományok az „oszthatatlan és felbonthatatlan alkotmányos ausztriai örökös monarchi[a]”¹⁴⁶ részévé váltak volna, azonban alkalmazására

---

¹⁴⁰ Csizmadia: A magyar állampolgársági jog fejlődése. *i. m.* 1081. A javaslatról bővebben lásd Varga: A magyar állampolgársági jog a 19. században. *i. m.* 51-58.

¹⁴¹ A törvényjavaslat szerint a „magyarság” megszerzése a *ius sanguinis* elve alapján azon „magyarok” törvényes gyermekének adatott volna meg, a *ius soli* elve azonban kiegészítette ezt a Magyarország területén, ismeretlen szülőktől született gyermek esetével. Csizmadia: A magyar állampolgársági jog fejlődése. *i. m.* 1081. A törvényjavaslatban megfigyelhető, hogy a francia Code Civil szabályozása köszön vissza.

¹⁴² Az eddig politikai jogokkal rendelkező, rendekbe tartozó személyek mellett szavazati jogot kapnak a legalább negyed telket birtokló parasztok, az önálló kereskedők, az alkalmazottakat foglalkoztató iparosok és az értelmiségi foglalkozásúak. Lásd 1848. évi V. törvénycikk az országgyűlési követeknek népképviselőt alapján választásáról, 2. §.

¹⁴³ Lásd Frank Ignác: A közigazgatás törvénye Magyarhonban I. Magyar Királyi Egyetem, Buda, 1848. 98.

¹⁴⁴ *Uo.* 98-100.

¹⁴⁵ Kaiserliches Patent vom 4. März 1849, die Reichsverfassung für das Kaiserthum Österreich enthaltend. Allgemeines Reichs-Gesetz- und Regierungsblatt für das Kaiserthum Österreich, 1849. Nr. 150. §. 23.

¹⁴⁶ *Uo.* 1. és 2. §.

nem került sor, az 1851. december 31-én kiadott császári nyílt parancs¹⁴⁷ hatályon kívül helyezte. A már említett 1811. évi Osztrák Polgári Törvénykönyv is hatályba lépett 1853-ban magyar területen,¹⁴⁸ de állampolgárságra vonatkozó rendelkezései ez alól kivételt jelentettek, mivel a magyar állampolgárság kérdésének rendezését magyar kézben hagyták. Az osztrák szervek ennek ellenére állampolgársági ügyekben az osztrák jog szerint jártak el, noha „hiányzott minden jogalap arra, hogy az állampolgári viszonyokat rendező osztrák törvények Magyarországra nézve is alkalmaztassanak”.¹⁴⁹ Horváth Boldizsár igazságügy miniszter 1868-ban törvényjavaslatot terjesztett elő, amely a honpolgárság megszerzését és elvesztését, az újrathonosítást, valamint az idegenek jogállását egyaránt tárgyalta.¹⁵⁰

A magyar állampolgárság szabályozására végül csak 1879-ben került sor, melynek következtében a leszármazás elve (*ius sanguinis*) értelmében „a magyar állampolgár törvényes gyermekei és magyar állampolgárnő törvénytelen gyermekei” magyar állampolgárrá váltak abban az esetben is, amennyiben külföldön születtek.¹⁵¹ Emellett a törvény kimondta azt is, hogy „[a] magyar korona összes országaiban az állampolgárság egy és ugyanaz”.¹⁵² A mai értelemben vett állampolgárság kifejezés tehát Magyarországon ekkor nyert törvényi megfogalmazást, melynek következtében a hazafi kifejezést teljesen felváltotta az állampolgár elnevezés.

Az állampolgárság fogalma a XIX. században, az „államhoz tartozás” mellett, az „állam-alattvalói” minőséget is jelentette.¹⁵³ A politikai jogok így jellemzően nem csak az állampolgárságból fakadtak, hanem cenzuson alapultak, többnyire meghatározott adóhoz,

---

¹⁴⁷ Kaiserliches Patent vom 31. Dezember 1851, wirksam für den ganzen Umfang des Reiches, womit die Verfassungs-Urkunde vom 4. März 1849, Nr. 150 des R.G.B., außer Gesetzeskraft erklärt, jedoch die Gleichheit aller Staats-Angehörigen vor dem Gesetze, sowie die Unzulässigkeit und die Abstellung jedes bauerlichen Unterthänigkeits- oder Hörigkeits-Verbandes und der damit verbundenen Leistungen ausdrücklich bestätigt, ferner für die zunächst wichtigsten und dringendsten Richtungen der organischen Gesetzgebung eine Reihe von Grundsätzen festgestellt, bis zur Kundmachung der hiernach auszuarbeitenden Gesetze aber die Beobachtung der demalen in Wirksamkeit bestehenden Gesetze angeordnet wird. Allgemeines Reichs-Gesetz- und Regierungsblatt für das Kaiserthum Österreich, 1852, Nr. 2.

¹⁴⁸ Márkus Dezső: Az osztrák általános polgári törvénykönyv mai érvényében. Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest, 1907. 3.

¹⁴⁹ Királyfi Árpád: A magyar állampolgárság kizárólagossága. In: Angyal Pál, et al.: Ünnepi dolgozatok Concha Győző egyetemi tanársága negyvenéves emlékére. Franklin-Társulat, Budapest, 1912. 200. Ezzel ellenkező álláspontra helyezkedik Ulrike von Hirschhausen, amikor azt állítja, hogy az osztrák állampolgárságra vonatkozó szabályok 1867-ig a magyar területeken is alkalmazhatóak voltak. Ulrike von Hirschhausen: From Imperial Inclusion to National Exclusion: Citizenship in the Hasburg Monarchy and in Austria 1867-1923. *European Review of History – Revue européenne d’histoire*, Vol. 16. No. 4. (August 2009), 554.

¹⁵⁰ Csizmadia: A magyar állampolgársági jog fejlődése. *i. m.* 1083.

¹⁵¹ 1879. évi L. törvénycikk a magyar állampolgárság megszerzéséről és elvesztéséről. 3. §. A törvénycikk 31. §-a rendelkezett a magyar állampolgárság – „10 évig megszakítás nélkül a magyar korona területének határain kívül[i]” – távolléttel való elvesztéséről, amely elsősorban Kossuth Lajos állampolgárságtól való megfosztása miatt került be a rendelkezések közé.

¹⁵² *Uo.* 1. §.

¹⁵³ Kiss István: Magyar közjog (Magyar államjog). Eggenberg-féle Könyvkereskedés, Budapest, 1882. 172.

földterülethez vagy értelmiségi foglalkozásokhoz kötődtek. A férfiakra kiterjedő általános, egyenlő, közvetlen választójog és titkos szavazás a XX. század elején valósult meg, a nők számára pedig a – kezdetben általában műveltségi cenzushoz kötött – politikai jogok megadása az 1915-1920-as években vette kezdetét. A mai értelemben vett állampolgárság keletkezésének alapját az határozza meg, hogy az adott állam a *ius sanguinis* vagy *ius soli* elvét helyezi előtérbe, mely során megfigyelhetők a történelmi hatások, míg ugyanis a római jog továbbélését biztosító államokban jellegzetesen a leszármazási elv, addig a *common law* államokban a területi elv az állampolgárság megadásának elsődleges alapja.

II. FEJEZET

AZ ÁLLAMPOLGÁRSÁG FOGALMA NAPJAINKBAN

Az állampolgárság mai fogalmának elemzése előtt szükséges leszögezni, hogy az államutódlás állampolgársági kérdései kapcsán az állampolgárság politikai-jogi értelmének vizsgálata releváns. Az állampolgárság politikai-jogi fogalma elhatárolandó az angol és más nyelvekben az állampolgársággal azonos kifejezéssel (*nationality, nationalité, Nationalität, nacionalidad, nazionalità*) leírható történelmi-biológiai értelmű, magyar nyelvre nemzetiségnek fordítható kifejezéstől, amely faji, történelmi, kulturális azonosságból, valamint a nemzeti csoport egységének szubjektív érzéséből fakadó nemzetiséghez tartozást jelent.¹⁵⁴ Az állampolgárság fogalmi elemeinek feltárása során a vizsgálat nézőpontját az határozza meg, hogy a fejezet célja egy, a későbbi elemzésekhez használható, nemzetközi jogi értelemben vett állampolgárság-fogalom megalkotása. Az állampolgárság kettős természete révén ehhez elengedhetetlen az állampolgárság belső jogi értelemben vett fogalma főbb csomópontjainak feltárása olyan mértékben, amely a nemzetközi jogi értelemben vett fogalom elhatárolása és sajátosságainak feltárása érdekében szükséges.

1. Az állampolgárság mint kapcsolat

Az állampolgárság mindenekelőtt az állampolgár és az állam között fennálló *kapcsolatként* írható le, mely kötelék alapjának meghatározásai különbözőek lehetnek. A kapcsolat alapja összefügg a kötelék létrejöttével, valamint az egyén és az állam közötti kapcsolatot teremtő tényekkel. A kapcsolat eredetét tekintve különféle nézetek alakultak ki, egyesek az összetartozás alapjaként jogi kapcsolatot,¹⁵⁵ mások személyi,¹⁵⁶ történelmi vagy biológiai

---

¹⁵⁴ Lassa Oppenheim: *International Law*. Vol. 1. Longmans, Green, and Co., New York – London – Bombay, 1905. 349.; Alfred M. Bohl: *Multiple Nationality and International Law*. Martinus Nijhoff Publishers, Leiden – Boston, 2007. 68.; Paul Weis: *Nationality and Statelessness in International Law*. Stevens & Sons Ltd., London, 1956. 3; Ernst Isay: *De la nationalité*. Recueil des Cours, Tome 5 (1924-IV), 434.

¹⁵⁵ Oliver Dörr: *Nationality*. In: *The Max Planck Encyclopedia of Public International Law*. Vol. VII. (ed.: Rüdiger Wolfrum). Oxford University Press, Oxford, 2012. 496.; Pierre-Marie Dupuy: *Droit international public*. Dalloz, Paris, 2004. 71.

¹⁵⁶ Westel Woodbury Willoughby: *Citizenship and Allegiance in Constitutional and International Law*. *American Journal of International Law*, Vol. 1. No. 4. (1907), 916.; J. H. W. Verzijl: *jogi és személyes kapcsolatnak tekinti az állampolgárságot*. Verzijl: *International Law in Historical Perspective*. i. m. 7.

kötéléket említenek. A történelmi vagy biológiai kapcsolat jelen esetben kizárható, mivel a *nationality* kifejezés eme aspektusának vizsgálata a fent említettek miatt irreleváns – a jogi vagy személyi kapcsolat lehetőségei azonban elemzésre szorulnak.

Míg korábban az állampolgárság a természetjogi szemlélet szerint a természet általi adomány volt,¹⁵⁷ vagy a társadalmi szerződés elméletek értelmében a társadalmi szerződés megkötéséből fakadt,¹⁵⁸ addig napjainkban a kapcsolat, az állampolgárság belső jogi szabályozásának általánossá válásával, az államok jogszabályaiban lefektetett módon keletkezhet. Ez szolgál alapul ahhoz, hogy az állampolgárságot jogi kapcsolatként írjuk le. Születéssel történő állampolgárság-szerzés esetében a jogi kapcsolat alapja általában a szülők egyikének vagy mindegyikének állampolgársága vagy az egyének az állam területén való születése. Az egyént az államhoz így apai, anyai állampolgári leszármazás vagy területi kötelék fűzi, tehát a jogi kapcsolat mögött személyes kapcsolat húzódik meg.¹⁵⁹ Honosítás esetén gyakran az állampolgárság megadásának feltétele az állam területén meghatározott időtartamú állandó tartózkodási hellyel való rendelkezés, olykor az alkotmányos alapismeretekben való jártasságot igazoló vizsga letétele, az állam hivatalos nyelvének ismerete, esetenként a gyermek, házastárs állampolgársága, tehát a területi, személyes kötődés szükségessége ez esetben is vitathatatlan. Az egyén és az állam kapcsolata jóval többet jelent a kötelék létrejöttének feltételeinél,¹⁶⁰ magában foglalja ugyanis az e követelményeken túl fennálló személyi kapcsolatot,¹⁶¹ amely az egyén és az állam között szükségszerűen létezik.

Sajátosnak tekinthető a kapcsolat a vatikáni polgárság és az uniós polgárság esetében. A kapcsolat speciális jellegéhez hozzájárul, hogy mindkét jogintézmény *sui generis*nek

---

¹⁵⁷ Vattel: *Le droit des gens, ou principes de la loi naturelle, appliqués à la conduite et aux affaires des nations et des souverains*. [Law of Nations or the Principles of Natural Law, Applied to the Conduct and to the Affairs of Nations and of Sovereigns] Vol. III. *i. m.* 87-88. §215. (Vattel nem tekinthető tisztán természetjogásznak, azonban az állampolgársággal kapcsolatos nézetei természetjogi szemléletűek.); James H. Kettner: *The Development of American Citizenship, 1608-1870*. University of North Carolina Press, Chapel Hill, 1978. 8.

¹⁵⁸ G. Cogordan szerint az állampolgárság az állam és az egyének között egyfajta szerződést hoz létre. George Cogordan: *Droit des gens. La nationalité au point de vue des rapports internationaux*. L. Larose, Libraire-Éditeur, Paris, 1879. 5. A. Weiss ezzel szemben a szerződést tekinti az állampolgárság jogalapjának. André Weiss: *Traité théorique et pratique de droit international privé*. Vol. I. De la nationalité. L. Larose & Forcel, Éditeurs, Paris, 1892. 7.

¹⁵⁹ Ruth Donner: *The Regulation of Nationality in International Law*. Transnational Publishers, Inc., New York, 1994. 32-33.

¹⁶⁰ Ezzel ellentétes, vagyis az állampolgári köteléket „nem érzelmi és erkölcsi”, hanem „pusztán a jog által szabályozott” kapcsolatként felfogó, véleményt lásd Kende Tamás – Nagy Boldizsár: *Köldökszinór vagy pánya: jogi kötelékek az állampolgár (jogi személy) és állama között*. In: *És mi lesz, ha nem lesz? Tanulmányok az államról a 20. század végén* (szerk.: Gombár Csaba – Hankiss Elemér – Lengyel László). Korridor – Helikon, Budapest, 1997. 178.

¹⁶¹ Ferenczy Ferencre utalva lásd Tóth Judit: *Státuszjogok*. Lucidus Kiadó. Budapest, 2004. 32.

tekinthető,¹⁶² így – államiság hiányában – állampolgárság helyett polgárságról kell beszélünk. A vatikáni polgárság esetében a kapcsolat amiatt sajátos, mert a polgárság egyéb feltételek mellett a vatikáni hivatalviseléshez kötődik, így annak lejártával általában megszűnik, továbbá 2011. március 1-jétől már csak kérelemre szerezhető meg.¹⁶³ Mindez jól mutatja a vatikáni polgárság esetében a kapcsolat eseti és időleges jellegét.

Az uniós polgárság sem a szó szoros értelemben vett állampolgárság, elsősorban, mivel az Európai Unió nem tekinthető államnak,¹⁶⁴ így inkább egy nemzetközi szervezet és egy egyén szokatlan kapcsolatáról beszélhetünk.¹⁶⁵ Emellett az uniós polgárság másodlagos, csak kiegészíti a tagállami állampolgárságot, így az Unió polgárának azok az egyének minősülnek, akik a tagállamok valamelyikének állampolgárai. Az uniós polgárságot az Európai Unióról szóló szerződés¹⁶⁶ hozta létre az alábbi rendelkezéssel: „Létrejön az uniós polgárság. Uniós polgár mindenki, aki valamely tagállam állampolgára.”

Az Európai Tanács 1992. december 11-12-i ülése keretében meghozott állam-és kormányfők határozata – Dánia korábbi, az Európai Unióról szóló szerződés kapcsán alkalmazott *opting-out*jának¹⁶⁷ mintájára – megerősítette ezt, és kiegészítette azzal, hogy az uniós polgárság „nem váltja fel a nemzeti állampolgárságot”.¹⁶⁸ Az Amszterdami Szerződés¹⁶⁹ módosítása már belefoglalta az Európai Unióról szóló szerződésbe, hogy „az uniós polgárság kiegészíti és nem helyettesíti a nemzeti állampolgárságot”, amelyet a

---

¹⁶² A Vatikán *sui generis* jellegéről lásd Ian Brownlie: Principles of Public International Law. Oxford University Press, Oxford, 2003. 63-64. Az Európai Unió *sui generis* jellegéről lásd Neil MacCormic: Questioning Sovereignty: Law, State, and Practical Reason. Oxford University Press, Oxford, 2009. 142-143.

¹⁶³ Law concerning Citizenship, Residency and Access to Vatican City of 2011. A törvényt 2011. február 22-én fogadták el, és 2011. március 1-jén lépett hatályba. A törvény az 1929. évi 'Law concerning citizenship and residence' elnevezésű jogszabály helyébe lépett. A törvény értelmében a vatikáni polgárságot kérelemre a pápa vagy a pápa nevében a Vatikánt kormányzó bíboros adhatja meg a pápának, a Vatikánban vagy Rómában élő bíborosoknak, az Apostoli Szentszék diplomáciai szolgálatában álló egyéneknek, valamint más, a Vatikán hivatalában és szolgálatában álló, Vatikánban élő személyeknek, illetve a polgárok Vatikánban élő házastársainak, leszármazóinak.

¹⁶⁴ Szalayné Sándor Erzsébet: Az Európai Unió közjogi alapjai. Dialóg Campus Kiadó, Budapest – Pécs, 2003. 257.; Tóth: Státuszjogok. *i. m.* 289.

¹⁶⁵ Hobe: Statehood at the End of the 20th Century. *i. m.* 142.

¹⁶⁶ Treaty on European Union, Maastricht, 7 February 1992. Article 8(1). Kihirdette: 2004. évi XXX. törvény.

¹⁶⁷ Denmark and the Treaty on European Union. OJ C 348, 31/12/1992. 1.

¹⁶⁸ Decision of the Head of State and Government, meeting within the European Council, concerning certain problems raised by Denmark on the Treaty on the European Union. Conclusions of the Presidency, Edinburgh, december 12, 1992. Part B, Annex 1. 57.

¹⁶⁹ Treaty of Amsterdam Amending the Treaty of the European Union, the Treaties Establishing the European Communities and Certain Related Acts, Amsterdam, 2 October 1997. Article 2 Paragraph 9. Kihirdette: 2004. évi XXX. törvény. A módosítással az Európai Közösségeket létrehozó szerződés 17. cikk (1) bekezdésébe került az uniós polgárság jellegéről szóló rendelkezés.

Lisszaboni Szerződés is megőrzött,¹⁷⁰ jóllehet az angol és a francia szövegben a *complement*, illetve *complète* kifejezéseket az *additional*, illetve a *s'ajoute* szavak váltották fel.¹⁷¹

Az uniós polgárság tehát a tagállami állampolgárságból fakad, amely az adott állammal fennálló kapcsolat alapján jön létre vagy szűnik meg, így az uniós polgárok jogi kapcsolata az Európai Unióval csupán annyi, hogy állampolgárságuk szerinti állam, amellyel állampolgári kapcsolata áll fenn, tagja az Uniónak. Erre utalt már az Európai Unióról szóló szerződéshez csatolt 2. számú nyilatkozat is a tagállami állampolgárságról, mely szerint:

„az Európai Közösséget létrehozó szerződésben a tagállamok állampolgáira történő utalás esetén azt a kérdést, hogy egy személy rendelkezik-e valamely tagállam állampolgárságával, kizárólag az érintett tagállam nemzeti joga alapján kell eldönteni.”¹⁷²

A személyi kapcsolat is hiányos, ugyanis nem létezik az egyén és az Unió között egy olyan sokoldalú és szoros kapcsolat, mint amely az állampolgár és az állam között fennáll,¹⁷³ amelyre az Unió bővítési folyamata is kedvezőtlenül hatott.¹⁷⁴ Az uniós polgárságban nem jelenik meg továbbá a lojalitási (állampolgári hűségi) elem sem, és e polgárság nyilvánvalóan nem feltételez effektív kapcsolatot az egyén és az Unió között.¹⁷⁵

A szövetségi államokban a szövetségi állampolgárság megszerzése és elvesztése a szövetségi állam által szabályozott,¹⁷⁶ amellet, hogy általában a tagállami állampolgárság megléte is szükséges a szövetségi állampolgárság megszerzéséhez.¹⁷⁷ A szövetségi állam

---

¹⁷⁰ Treaty of Lisbon Amending the Treaty on European Union and the Treaty Establishing the European Community, Lisbon, 13 December 2007. Kihirdette: 2007. évi CLXVIII. törvény. A Lisszaboni Szerződés által az Európai Unióról szóló szerződés 9. cikkébe és az Európai Unió működéséről szóló szerződés 20. cikkébe kerültek az Európai Közösségeket létrehozó szerződés 17. cikk (1) bekezdésének módosított rendelkezései.

¹⁷¹ Lásd bővebben Asztalos Zsófia: Uniós polgárság és a diszkrimináció tilalma. Miskolci Egyetem Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, Miskolc, 2009. 33. (PhD értekezés).

¹⁷² Declaration on Nationality of a Member State, Treaty on European Union, Maastricht, 7 February 1992.

¹⁷³ Knapp László: Az uniós polgárok diplomáciai és konzuli védelméről I. Jog – Állam – Politika, I/4. (2009), 76.

¹⁷⁴ Judit Tóth: The Impacts of EU Enlargement on Nation Building and Citizenship Law. In: Elspeth Guild – Kees Groenendijk – Sergio Carrera (eds.): Illiberal Liberal States, Immigration, Citizenship and Integration in the EU. Ashgate Publishing, Aldershot, 2009. 101.

¹⁷⁵ Tóth Judit: Miért nem lehet, ha szabad? A többes állampolgárság a nemzetközi és az európai közösségi jog felől. Romániai Magyar Jogtudományi Közlöny, 2004/2. 10.

<<http://rmjk.adatbank.transindex.ro/pdf/01KozjogToth.pdf>>

Lásd továbbá Mario Vicente Micheletti and Others v. Delegación del Gobierno en Cantabria, European Court of Justice, Case C-369/90, Judgment of 7 July 1992. para. 10.

¹⁷⁶ Lásd például az amerikai állampolgárságot szabályozó – Immigration and Nationality Act of 1952, Public Law No. 82-414 –, valamint a svájci állampolgárságot szabályozó – Federal Law of Granting and Loss of Swiss Nationality of 1952 – törvényeket.

¹⁷⁷ John Bassett Moore: A Digest of International Law as Embodied in Diplomatic Discussions, Treaties and Other International Agreements, International Awards, the Decisions of Municipal Courts, and the Writings of Jurists, and Especially in Documents, Published and Unpublished, Issued by Presidents and Secretaries of State

tényleges államisága, valamint az egyénnek a szövetségi állammal a jogi kapcsolaton túl fennálló szorosabb kapcsolata megteremti az állampolgári hűség,¹⁷⁸ és a személyi kapcsolat létrejöttének lehetőségét.

1.1. Az állampolgári hűség

A középkori hűbéri rendszerben kialakult, hűségen alapuló kapcsolat továbbélésének tekinthető¹⁷⁹ az angolszász államokban az állam és az egyén kölcsönös kapcsolatként felfogott állampolgárság koncepció, amely az állampolgárság keletkezésének feltételein túl, a hűséget (*allegiance*) veszi alapul.¹⁸⁰ Emellett azonban az állampolgári hűség követelménye számos kontinentális jogrendszerű állam alkotmányában megjelenik,¹⁸¹ és gyakran az állampolgári eskü szövegében is fellelhető.¹⁸² A hűség köteléke megtalálható a Harvard Egyetem által 1930-ban készített, az állampolgárság szabályozásáról szóló tervezet állampolgárság-fogalmában is.¹⁸³ A hűség, mint az állampolgárság eleme, napjainkban is

---

of the United States, the Opinions of the Attorneys-General, and the Decisions of Courts, Federal and State. Vol. III. Government Printing Office, Washington, 1906. 274. §372.

¹⁷⁸ Jól példázta ezt, hogy az amerikai állampolgárság honosítással való megszerzéséhez hűségesküt kell tenni. Immigration and Nationality Act of 1952, Public Law No. 82-414, Section 337 (4).

¹⁷⁹ A középkori hűbéri hűséghez képest azonban a napjainkban értett hűség különbözik abban, hogy míg a középkorban a hűbéri hűséghez a hűbérúr védelmi kötelezettsége társult, napjainkban az állam mérlegelési joggal rendelkezik például a diplomáciai védelem nyújtása tekintetében.

¹⁸⁰ Charles Cheney Hyde: International Law Chiefly as Interpreted and Applied by the United States. Vol. II. Little, Brown, and Company, Boston, 1945. 1064.; Weis: Nationality and Statelessness in International Law. *i. m.* 32.; *Castillo Petruzzi et al.*, Inter-American Court of Human Rights, 30 May 1999, Ser. C, No. 52. para. 97. Jól példázta ezt, hogy az Egyesült Királyság hatályos törvénye szerint a nem születéssel, hanem regisztrációval, illetve honosítással való állampolgárság-szerzés során az egyénnek hűségesküt kell tennie. British Nationality Act of 1981. 42. (1) (a) (b) (ii). A törvény 5. melléklete értelmében az egyén az esküt az alábbiak szerint teszi le: "Én, [név], a Mindenható Istenre esküszöm, hogy brit állampolgárként hű leszek, és igaz hűséggel tartozom Második Erzsébet Királynő Öfelségéhez, törvény szerinti örököseihez és utódaihoz." Az állampolgári esküvel azonban az egyén nem a királynő személyéhez fogad hűséget, hanem a politikai értelemben vett uralkodóhoz, mivel alkotmányjogi szempontból a királynőt a hivatali tisztséggel, nem pedig személyével szükséges azonosítani. Lásd *Shaw v. Minister of Immigration and Multicultural Affairs*, High Court of Australia, 9 December 2003, [2003] HCA 72, [14].

¹⁸¹ A litván alkotmány például a szülők kötelezettségévé teszi, hogy gyermekeiket hű állampolgárként neveljék. Constitution of the Republic of Lithuania of 1992, Article 38. Románia alkotmánya pedig kimondja, hogy „Az állam iránti hűség szent”. Constitution of Romania of 1991, Article 50(1).

¹⁸² A magyar állampolgársági törvényben például a honosított vagy visszahonosított személynek, többek között, állampolgársági esküt vagy fogadalmat kell tennie, melyek szövegében „Magyarországnak hű állampolgára leszek” fordulat is szerepel. Lásd 1993. évi LV. törvény a magyar állampolgárságról. 7. § (4) bekezdés. Emellett például Csehország, Észtország, Görögország, Olaszország, Litvánia és Málta állampolgársági törvényében is állampolgársági hűségeskü található. Lásd Act on the Czech National Council on Acquisition and Loss of Citizenship of 1993, Article 12; Citizenship Act of Estonia of 19 January 1995, Article 6, Section 7; Code of Greek Nationality of 2004, Article 9, Section 2; Italian Nationality Act No. 91 of 1992, Article 10; Act on Citizenship of Republic of Lithuania No. IX-1078 of 2002, Article 15; The Maltese Citizenship Act No. XXX of 1965, Article 3, Section 5, Schedule I.

¹⁸³ A Harvard fogalom-meghatározása szerint az „állampolgárság egy természetes személy státusza, aki a hűség kötelékével egy államhoz kapcsolódik.” Lásd a Harvard által készített, és az 1930. március 13-tól április 13-ig tartó hágai kodifikációs konferencián a résztvevő államok képviselői számára benyújtott tervezetét

megjelenik, 2010-ben az Európai Bíróság az állampolgárságra „szolidaritáson és hűsége” alapuló, különös kapcsolat”-ként utalt.¹⁸⁴ Az állampolgárság kifejezi az ilyen minőséget hordozó személy állam felé fennálló állandó hűségét (*permanent allegiance*),¹⁸⁵ szemben az állam területén állandó vagy ideiglenes lakóhellyel rendelkező külföldiek állam felé tanúsított időleges hűségével (*temporary allegiance*),¹⁸⁶ vagy az állam területén tartózkodó külföldiek helyi hűségével (*local allegiance*),¹⁸⁷ melyek az egyén állam területén való jelenléte miatt a szuverén által nyújtott védelemért viszonzásul alakulnak ki.¹⁸⁸ Egyes nézetek szerint abban az esetben is, ha az egyén ellenséges állam polgára.¹⁸⁹

Az állampolgári hűség a középkori hűség tartalmához képest új jelentést kapott, az uralkodóhoz való hűség kifejezése helyett az egyén államhoz tartozását kifejező tényévé vált,¹⁹⁰ amely az állampolgárság erkölcsi tartalmát adja.¹⁹¹ Az állampolgári hűség napjainkban úgy határozható meg, mint az egyén valamennyi kötelezettsége,¹⁹² vagy mint az egyén hűségi és engedelmisségi kötelezettsége¹⁹³ az állam felé, amelynek ahhoz, hogy jogi jelentőségűvé váljon, konkrét kötelezettségekben szükséges megnyilvánulni.¹⁹⁴ Az állampolgári hűség szervesen kapcsolódik az állampolgárság létehez, így az állampolgárság elvesztésével az állampolgári hűség megszűnik.¹⁹⁵ Manapság a hűséggel az egyén felhagyhat,¹⁹⁶ például az állampolgárságról való lemondással.¹⁹⁷

---

kommentárokkal, Harvard Law School: Research in International Law. American Journal of International Law – Special Supplement, Vol. 23. No. 2. (1929), 23.

¹⁸⁴ *Rottmann v. Freistaat Bayern*, European Court of Justice, Case C-135/8, Judgment of 2 March 2010. para. 51.

¹⁸⁵ Lásd az Egyesült Államok hatályos törvényében az állampolgárok definícióját: Immigration and Nationality Act of 1952, Public Law No. 82-414, Section 101. (a) (21). Lásd továbbá John Westlake: International Law. Part I. Cambridge University Press, Cambridge, 1902. 199.

¹⁸⁶ *Teruo Naito v. Acheson*, 106 F. Supp. 770 (S.D. Cal. 1952), 774.; Richard Wildman: Institutes of International Law. Vol. I. William Benning & Co., London, 1849. 40. Tassy Pál ideiglenes alattvalónak nevezi azokat a személyeket, akik „több avagy kevesebb ideig idegen államban tartózkodnak a nélkül, hogy az idegen állam kötelékébe lépni akarnának, ilyenekül tekintetnek bizonyos körülmények között azok is, a kik idegen állam területén ingatlanokat szereznek”. Tassy Pál: Az európai nemzetközi jog vezérfonala. Scheiber József, Kecskemét, 1887. 35.

¹⁸⁷ John W. Salmond: Citizenship and Allegiance. The Law Quarterly Review, Vol. 18. No. LXIX. (January 1902), 50.

¹⁸⁸ *Charlisle v. United States*, 83 U.S. (16 Wall.) 147 (1872), 147.

¹⁸⁹ *Gillars v. United States*, 182 F.2d 962 (D.C. Cir. 1950), 980.

¹⁹⁰ Galina Cornelisse: Immigration, Detention and Human Rights. Rethinking Territorial Sovereignty. Brill, Liden, 2010. 48.

¹⁹¹ Szamel Lajos: Az állampolgárok jogai és kötelességei. In: A magyar államjog alapjai (szerk.: Molnár Tibor). Jogi és Államigazgatási Könyv- és Folyóiratkiadó, Budapest, 1953. 167.

¹⁹² Harvard Law School: Research in International Law. *i. m.* 23.

¹⁹³ David Dudley Field: Outlines of an International Code. American Journal of International Law – Special Supplement, Vol. 23. (1929), 116.; Isay: De la nationalité. *i. m.* 434.; Takács: Államtan. Négy fejezet az állam általános elmélete köréből. Az állam általános sajátosságai. *i. m.* 91.

¹⁹⁴ Kelsen: Az államelmélet alapvonalai. *i. m.* 67.

¹⁹⁵ Az állampolgári hűségnek az állampolgárság elvesztésével egy időben történő megszűnését jelzi a versaillesi békeszerződés 278. cikke is, mely értelmében Németország elismeri korábbi állampolgárai újonnan szerzett állampolgárságát, valamint állampolgári hűségük megszakadását. Treaty of Peace between the Allied and Associated Powers and Germany, Versailles, 28 June 1919. Article 278.

Az állampolgári hűség és az azzal együtt járó kötelezettség, természetéből fakadóan, nemzetközi jogi értelemben nem releváns, az csak a belső jogi értelemben vett állampolgárságnál értelmezhető.¹⁹⁸

1.2. Az állampolgár és az állam megfelelő kapcsolata

Az egyén és az állam között az állampolgárság útján létrejövő kapcsolat tartalma túlmutat a hűségen. A Nemzetközi Bíróság a honosítással kapcsolatos *Nottebohm* ügyben hozott ítéletében az állampolgárság mint jogi kapcsolat alapjaként az összetartozás társadalmi tényét, a létezés, az érdekeltségek és az érzelmek megfelelő kapcsolatát, valamint a kölcsönös jogokat és kötelezettségeket említette.¹⁹⁹ Az állampolgárság kapcsán a tényleges, megfelelő kapcsolat követelménye mint az állampolgárság effektivitásának elve az ügyet követően került előtérbe a nemzetközi jogban, azonban jogi jellege és kötelező ereje napjainkban is vitatott.²⁰⁰ Megjegyzendő, hogy államutódlás esetén a megfelelő kapcsolat követelménye az állampolgársághoz való joggal egyre inkább összefonódik, hiszen megfigyelhető az a szabályozási igény, hogy a megfelelő kapcsolat az utódállam számára az állampolgárság nyújtásának kötelezettségét keletkeztető tényé váljon azon egyének tekintetében, akiknek ilyen kapcsolata áll fenn az adott állammal.²⁰¹ Ahhoz, hogy az egyén állampolgársága valódi legyen, vagyis az államhoz fűződő kapcsolata több legyen a jogi értelemben vett állampolgárságnál, szükség van az állammal való szorosabb személyes viszonyra, az államhoz való tényleges kötődésre. Az állampolgári jogok és kötelezettségek ugyanis általában akkor valósulhatnak meg maradéktalanul, ha a jogi kapcsolaton túl a megfelelő személyi kapcsolat is fennáll.²⁰² Az állampolgári jogok és kötelezettségek hiánya azonban nem következik az effektivitás hiányából. A két jelenség gyakori egybeesésének oka abban

---

¹⁹⁶ Vattel: *Le droit des gens, ou principes de la loi naturelle, appliqués à la conduite et aux affaires des nations et des souverains*. [Law of Nations or the Principles of Natural Law, Applied to the Conduct and to the Affairs of Nations and of Sovereigns] Vol. III. *i. m.* 88. §215.

¹⁹⁷ Az örök hűség (*perpetual allegiance*) teóriája tehát napjainkban már nem érvényesül.

¹⁹⁸ Boll: *Multiple Nationality and International Law*. *i. m.* 296.

¹⁹⁹ *Nottebohm Case (Liechtenstein v. Guatemala)*, International Court of Justice, Second Phase, Judgment of 6 April 1955. I.C.J. Reports 1955. 23.

²⁰⁰ Lásd bővebben III. fejezet 3.2. alfejezet.

²⁰¹ Council of Europe Convention on the Avoidance of Statelessness in relation to State Succession, Strasbourg, 19 May 2006. Article 5(1)b). Kihirdette: 2008. évi XCVIII. törvény.

²⁰² Jól példázzák ezt a külföldön ideiglenesen tartózkodó állampolgárok jogai és kötelezettségei, melyek az állam személyi szuverenitása miatt megilletik az egyént, amennyiben az állammal a megfelelő kapcsolatát is mutató feltételek teljesülnek. Ilyen a külföldön lévő állampolgárok választójogának alakulása, miszerint az államok biztosítják a területükön állandó lakóhellyel rendelkező, de a választások idején külföldön tartózkodó állampolgároknak a választás és választhatóság lehetőségét, míg a külföldön állandó lakóhellyel rendelkező állampolgárok általában nem rendelkeznek választójoggal.

keresendő, hogy az effektivitáshoz és az állampolgári jogok és kötelezettségek keletkezéséhez hasonló feltételek szükségesek.

Mindent egybevetve, állampolgárság keletkezését és megszűnését tekintve egyértelműen jogi kapcsolatként írható le, ám e kapcsolat mögött az egyén és az állam személyes viszonyának kell meghúzódnia ahhoz, hogy az állampolgárság effektívnek minősüljön, és a jogszabályi formában rögzített állampolgári jogok és kötelezettségek az állampolgársághoz kötődjenek.

2. Az állampolgárság mint tagság

Az állampolgárság *államban való tagságként*²⁰³ történő felfogása is megfigyelhető,²⁰⁴ amely az ókori *poliszi* polgárságra, a középkori városi polgárok városban viselt tagságára, valamint a népszuverenitás elméletére vezethető vissza. A történelmi gyökerekhez visszanyúlva az ókori *poliszi* és a középkori városi polgárságról egyaránt elmondható volt, hogy e státusz az egyének számára politikai jogokkal való rendelkezést jelentett. A XIX. század végén a *Minor v. Happersett* ügyben az amerikai Legfelső Bíróság elnöke az állampolgárságot (*citizenship*) az egyének politikai közösségben vagy a nemzetben való egyesüléseként jellemezte, melynek során az egyének a nemzet tagjává válnak.²⁰⁵ A XX. század elején szintén az amerikai Legfelső Bíróság az állampolgárság (*citizenship*) politikai társadalomban való tagság jellegét hangsúlyozta 1913-ban a *Luria v. The United States* ügyben,²⁰⁶ valamint ehhez hasonlóan határozta meg az állampolgárságot 1929-ben egy nemzetközi választottbíróóság, amely az *In re Robert John Lynch, Great Britain and Mexico* ügyben az egyén állampolgárságának (*nationality*) alapjaként a független politikai közösségben való tagságot említette.²⁰⁷ Napjainkban azonban az állampolgárok és a politikai közösségbe tartozó állampolgárok köre nem esik egybe, mivel az államban tagsággal rendelkező állampolgárok tágabb körén belül helyezkedik el a politikai közösségbe tartozó állampolgárok kisebb csoportja. Mivel az egyén

---

²⁰³ Az angol „*membership*” kifejezésre magyar megfelelőként a „*tagság*” szó szerepeltethető, mely azonban nem feltétlenül ugyanazt a jelentéstartalmat hordozza.

²⁰⁴ H. F. van Panhuys az állampolgárság politikai-jogi fogalmánál az egyén államban való tagságát hangsúlyozza. Haro Frederic van Panhuys: *The Rôle of Nationality in International Law*. A. W. Sythoff, Leiden, 1959. 37. Szintén az egyén államban való tagságát említi Field: *Outlines of an International Code*. *i. m.* 115.; Weis: *Nationality and Statelessness in International Law*. *i. m.* 239.; Teghze Gyula: *Nemzetközi jog*. Városi Nyomda, Debrecen, 1930. 245.

²⁰⁵ *Minor v. Happersett*, 88 U.S. 162 (1874), 166-167 (Chief Justice Waite).

²⁰⁶ *Luria v. The United States*, 231 U.S. 9 (1913), 22.

²⁰⁷ *In re Robert John Lynch, Great Britain and Mexico*, Claims Commission (Zimmermann, Jones, Flores), 8 November, 1929. *Annual Digest of Public International Law Cases*. Vol. 5. 1929-1930. Case No. 134., 222.

tagságának felfogása elsősorban a politikai jogokkal rendelkező állampolgárok politikai közösségben való tagságához köthető, az elmélet aligha alkalmazható a politikai közösségnél jóval tágabb állampolgárság definiálása során.

3. Az állam szuverenitásának megnyilvánulása az állampolgárok felett

Amennyiben az egyént állampolgársági kötelék fűzi az államhoz, *az állam szuverenitása alá kerül*,²⁰⁸ melynek következtében az állam joghatósággal rendelkezik állampolgára felett mind a határain belül, mind pedig az egyén külföldi vagy állami szuverenitás alatt nem álló területen való tartózkodása esetén.²⁰⁹ Itt cáfolandó meg Hans Kelsen azon állítása, miszerint az állam személyi joghatósága azért nem értelmezhető, mivel az állam felől nézve nem tehető különbség a külföldön lévő külföldiek, valamint a külföldön tartózkodó állampolgárok között.²¹⁰ Hasonlóképpen megdönthető Fjodor Fjodorovics Martensz nézete, miszerint az állam joghatósága az állampolgárai felett azért tart a határaiig, mivel „az állampolgár és az állam jogviszonyának a határokon kívül figyelemmel kell lennie a nemzetközi közösségre és az azt szabályozó jogra.”²¹¹ Cáfolandó továbbá az állampolgárság extra-territoriális jogi hatályát elutasító Cardenas-doktrína is.²¹² Eme elméletek ugyanis a történelem során létrejött számos kapitulációs szerződésre,²¹³ a diplomáciai és konzuli védelemre, illetve a külföldön

---

²⁰⁸ Az állampolgárság elemei közül a szuverén hatalomnak való alávetettséget emeli ki Concha Győző. Concha Győző: Bírálát Polner Ödön: Magyarország és Ausztria közjogi viszonya c. munkájáról (Megj. a Magyar Igazságügy XXXVI. k. 198. és 264. l, 1891.). In: Hatvan év tudományos mozgalmi között. Concha Győző igazgató és rendes tagnak összegyűjtött értekezései és bírálatai. I. kötet. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 1928. 620.

²⁰⁹ Hasonló szellemben lásd Dupuy: Droit international public. *i. m.* 71.

²¹⁰ Kelsen: Théorie générale du droit international public - Problèmes choisis. *i. m.* 236.

²¹¹ Fedor Fedorovich Martens: Traité de droit international. (trad. Alfred Léo) A. Chevalier-Marescq, Paris, 1883. 442. §86.

²¹² Lázaro Cardenas mexikói elnök 1938. szeptember 10-én, Mexikóban tartott, háború elleni nemzetközi konferencián fejtette ki azt, hogy az állampolgárság tekintetében el kell vetni a határokon átnyúló hatály, vagyis a külföldi státusz elméletét, mivel az állampolgárság hatálya az egyén külföldi tartózkodása esetén szükségképpen felfüggesztődik. Elmondta továbbá, hogy a külföldön lévő állampolgárok – a határok és a szuverenitás kiterjesztésének első lépcsőjeként – más államok elleni váratlan hódítás előretolt bástyáivá válnak, amennyiben államuk támogatása és védelme alatt állnak. Cardenas elnök beszéde nyilvánvalóan politikai nyilatkozatnak tekinthető, azonban megemlítése e témánál elengedhetetlen. Lásd bővebben Philip Marshall Brown: The „Cardenas Doctrine”. American Journal of International Law, Vol. 34. No. 2. (1940), 300-301.

²¹³ A kapitulációs szerződések lehetővé tették a külföldön lévő kereskedő állampolgárok számára, hogy jogvitáikat ne a helyi hatóságok a helyi jog alapján, hanem saját államuk konzuljai a hazai jogok alapján döntsék el, emellett a szerződések gyakran vámkedvezményeket biztosítottak. A kapitulációs szerződések eredete 1082-re vezethető vissza, amikor velencei kereskedők számára a Bizánci Birodalom biztosította e jogokat. Az első valódi kapitulációs szerződést azonban I. Ferenc francia király és Nagy Szulejmán 1532-ben kötötte meg. Ezt követően terjedtek el, elsősorban az iszlám jogterületen. Lásd bővebben Timus Kuran: The Long Divergence. How Islamic Law Held Back the Middle East. Princeton University Press, Princeton – Oxford, 2011. 209-227.

tartózkodó állampolgárok politikai jogai gyakorlásának biztosítására hivatkozással²¹⁴ egyértelműen megdönthetők. Érdeemes megemlíteni, hogy már a korabeli magyar szakirodalomban is egységes álláspont alakult ki abban, hogy az állam joghatósága az állampolgárok tekintetében a területén kívül is fennáll.²¹⁵

Az állam területi szuverenitásából fakadóan a határain belül lévő állampolgárai és a külföldi személyek felett egyértelműen rendelkezik joghatósággal, azonban az állampolgárok az állammal fennálló kötelékükből fakadóan sokkal inkább az állam személyi szuverenitása által kerülnek az állam joghatósága alá,²¹⁶ amely az állampolgárok felett nem csak az állam határain belül, hanem azokon túl is fennáll. Mivel az állam területi szuverenitása az állam területén tartózkodó állampolgárokra és külföldiekre egyaránt vonatkozik, az egyének e két csoportja között tulajdonképpen az állam személyi szuverenitása tesz különbséget.²¹⁷ Az állam joghatóságának következtében az állampolgár az állam jogszabályaiban lefektetett állampolgári jogok és kötelezettségek alanyává válik, mely jelenség természete különböző elméleti megközelítésekkel ragadható meg.

4. Az állampolgársághoz fűződő jogok és kötelezettségek

Az állampolgársághoz fűződő jogok és kötelezettségek vizsgálata kapcsán két egymástól elkülönülő nézet figyelhető meg aszerint, hogy azok milyen módon kapcsolhatók az állampolgársághoz. Az állampolgárság felfogása eszerint összpontosíthat annak *státuszként*, *minőségként* való meghatározására, vagy *jogviszonyként* való értelmezésére.

---

²¹⁴ Az extra-territoriális hatályra további példákat lásd Willoughby: *Citizenship and Allegiance in Constitutional and International Law. i. m.* 917-918.

²¹⁵ Irk Albert: *Bevezetés az új nemzetközi jogba.* Danubia, Pécs, 1929. 136.; Faluhelyi Ferenc: *Államközi jog I.* Dr. Karl Könyvesbolt, Pécs, 1936. 128-129; Buza László: *A nemzetközi jog tankönyve.* Politzer Zsigmond és Fia, Budapest, 1935. 171, 179-180.; Teghze: *Nemzetközi jog. i. m.* 247-248.;

²¹⁶ Robert Phillimore például nem mondja ki ezt egyértelműen, csupán arra utal, hogy az állam területi joghatósága kiterjed az alattvalókra és az állam területén lévő külföldiekre, és az állam joghatósága alattvalói felett egyaránt kiterjed a született állampolgárokra és a honosítottakra. Robert Phillimore: *Commentaries upon International Law. Vol. I.* T. & J. W. Johnson, Law Booksellers, Philadelphia, 1854. 261.

²¹⁷ Weis: *Nationality and Statelessness in International Law. i. m.* 8.

4.1. Az állampolgárság státusz vagy jogviszony jellege

Az állampolgárság *státuszként*,²¹⁸ *minőségként*²¹⁹ való felfogása a történelmi előzményekre vezethető vissza. Mind az ókorban (a római *status civitatis*), mind a középkorban (az alattvalói minőség) megfigyelhető az állampolgárság ekként való értelmezése, melynek hatása az angolszász jogban, a francia magánjogban, valamint a német alkotmányjogi teóriákban is megnyilvánul.²²⁰ Az állampolgárságot státuszként definiálja a Harvard Egyetem már említett tervezete is.²²¹ E felfogás alapján, az állampolgári jogok és kötelezettségek tekintetében az állampolgárság úgy határozható meg, mint az egyénnek az állampolgári státuszában megnyilvánuló, abban rejlő jogainak és kötelezettségeinek összessége.²²²

Az állampolgárságot *jogviszonyként* értelmező nézet a jogviszony alanyainak az állampolgárt és az államot tekinti.²²³ Eme álláspont elsősorban a jogviszony tárgyát képező jogok és kötelezettségek meglétére összpontosít, amely a státuszelmélettől eltérően, nemcsak az egyén állampolgári jogait és kötelezettségeit, hanem az állampolgárságból fakadó állami jogokat és kötelezettségeket is magában foglalja. A nemzetközi jogban az állam állampolgárságból eredő jogai és kötelezettségei jutnak fontos szerephez, így a nemzetközi jog szemszögéből az állampolgárság jogviszonynak tekintendő.

Az uniós polgárság a tekintetben is elkülöníthető a valódi állampolgárságtól, hogy státusz vagy jogviszony jellegének teljessége megkérdőjelezhető.²²⁴ Az uniós polgárok jogai nevesítve vannak,²²⁵ azonban kötelezettségeik teljesítését bár említi a lisszaboni szerződés,

---

²¹⁸ F. Williams az állampolgárságot az egyén akaratától független, születéssel keletkező státuszként definiálja. Fischer Williams: Denationalization. British Yearbook of International Law, Vol. 8. (1927), 53.; *United States v. Germany*, Mixed Claims Commission, Administrative Decision No. 1., 1 November 1923. United Nations: Reports of International Arbitral Awards. Vol. VII. United Nations, New York, 2006. 21. <http://untreaty.un.org/cod/riaa/cases/vol_VII/1-391.pdf>; Buza László – Hajdu Gyula: Nemzetközi jog. Tankönyvkiadó, Budapest, 1968. 175.

²¹⁹ Oppenheim: International Law. *i. m.* 348.

²²⁰ Lásd bővebben Makarov: Allgemeine Lehren des Staatsangehörigkeitsrechts. W. Kohlhammer Verlag, Stuttgart, 1947. 26-30.

²²¹ A Harvard fogalom-meghatározása szerint az „állampolgárság egy természetes személy státusza, aki a hűség kötelékével egy államhoz kapcsolódik.” Harvard Law School: Research in International Law. *i. m.* 22.

²²² Makarov: Allgemeine Lehren des Staatsangehörigkeitsrechts. *i. m.* 32; Castro: La nationalité, la double nationalité et la supra-nationalité. *i. m.* 547.

²²³ Nagy Károly: Nemzetközi jog. Püski Kiadó, Budapest, 1999. 261.; Csiky Kálmán: Magyar alkotmánytan és jogi ismeretek kézi könyve. Magyar Királyi Egyetemi Könyvnyomda, Budapest, 1907. 36.; Szamel Lajos: Az állampolgárság. In: Magyar államjog (szerk.: Beér János). Tankönyvkiadó, Budapest, 1972. 78.; Szabó Imre: A jogelmélet alapjai. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1971. 29.

²²⁴ Szalayné Sándor Erzsébet is utal arra, hogy „nem eléggé intenzív a polgárok és a Közösség közötti jogviszony”. Szalayné: Az Európai Unió közjogi alapjai. *i. m.* 257.

²²⁵ Lásd az Európai Unióról szóló szerződés és az Európai Közösséget létrehozó szerződés egységes szerkezetbe foglalt változatának 17. cikk (2) bekezdése, valamint a 18-21. cikkei, melyeket a lisszaboni szerződés 1. cikk 34-37. pontjai módosítottak. Az uniós polgárok jogairól lásd bővebben Fazekas Judit – Asztalos Zsófia: Uniós

azonban olybá tűnik, hogy az uniós polgárok kötelezettsége tulajdonképpen az Európai Unió jogának betartása.²²⁶ Ez valójában nem tekinthető a szó szoros értelmében vett (állam)polgári kötelezettségnek,²²⁷ emellett a tagállamokban élő, nem uniós polgárookra is vonatkozik.²²⁸ Kijelenthető tehát, hogy az uniós polgároknak állampolgári értelemben vett, az Unió felé fennálló polgári kötelezettségei nincsenek. Az Európai Bíróság ítélkezési gyakorlatából is kitűnik, hogy az uniós polgárságot nem állampolgárságként kezeli. A bíróság több ízben utalt arra, hogy az uniós polgárság célja, hogy „a tagállami állampolgároknak alapvető jogállása legyen”.²²⁹ Az uniós polgárság állampolgári státusz vagy jogviszony helyett a tagállami állampolgárok jogállásaként került említésre.

4.2. Az állampolgári jogok és kötelezettségek és az állampolgárság elkülönítése

Az állampolgári jogok és kötelezettségek keletkezésének elemzése elválasztandó annak vizsgálatától, hogy azok az állampolgári státusz, illetve az állampolgári jogviszony elválaszthatatlan tartalmát képezik-e. Az állampolgári jogok és kötelezettségek az állampolgárságot tartalommal töltik ki, azonban az állampolgárságnak nem szükségképpen elemei,²³⁰ hiányuk nem eredményezi az állampolgárság megszűnését.

Ezt támasztja alá az a tény is, hogy jogi értelemben – vagyis *de jure* – hontalannak azok a személyek tekinthetők, akik nem rendelkeznek egyetlen állam állampolgárságával sem, amely megállapítás független az állampolgári jogok és kötelezettségek meglététől. Amennyiben az egyén az állampolgári jogokat vagy kötelezettségeket valamilyen oknál fogva

---

polgárok: hogyan tovább? A uniós polgársághoz kapcsolódó jogok fejlődése a Maastrichti Szerződéstől az Alkotmányos Szerződésig. *Acta Humana*, 16. évf. 2. szám (2005), 83-110.

²²⁶ Osztovits András úgy fogalmaz, hogy az uniós polgárok kötelezettségei említésének elmaradása „nem jelenti azt, hogy az adott jogviszonyok alanyaiként mentesülnének a közösségi jogi szabályok betartása alól.” Osztovits András: *Az Európai Unió alapító szerződéseinek magyarázata I.* CompLex Kiadó, Budapest, 2008. 68.

²²⁷ Ugróczy Mária is az állampolgári kötelezettségek hiányáról beszél, amelyet az unió államiságának hiányával magyaráz. Ugróczy Mária: *Az állampolgárság szabályozása Európában.* *Acta Humana*, 10. évf. 37-38. szám (1999), 61.

²²⁸ Érdekeség továbbá, hogy egyes jogokat az uniós polgárok családtagjai is élvezhetnek annak ellenére, hogy nem uniós polgárok. Lásd *The Queen v. Immigration Appeal Tribunal and Surinder Singh, ex parte Secretary of State for Home Department*, European Court of Justice, Case C-370/90, Judgment of 7 July 1992. para. 21, 23, 25; *Gerardo Ruiz Zambrano v. Office national de l'emploi (ONEM)*, European Court of Justice, Case C-34/09, Judgment of 8 March 2011. 42-45; *Kunqian Catherine Zhu and Man Lavette Chen v. Secretary of State for the Home Department*, European Court of Justice, Case C-200/02, Judgment of 19 October 2004. para. 45-47.

²²⁹ *Rudy Grzelczyk v. Centre public d'aide sociale d'Ottignies-Louvain-la-Neuve*, European Court of Justice, Case C-184/99, Judgment of 20 September 2001. para. 31.; *Baumbast and R v. Secretary of State for the Home Department*, European Court of Justice, Case C-413/99, Judgment of 17 September 2002. para. 82.; *Carlos Garcia Avello v. Belgian State*, European Court of Justice, Case C-148/02, Judgment of 2 October 2003. para. 22.; *Rottmann v. Freistaat Bayern*, European Court of Justice, Case C-135/8, Judgment of 2 March 2010. para. 42-43.

²³⁰ *Minor v. Happersett*, 88 U.S. 162 (1874).

nem tudja gyakorolni, illetve teljesíteni, állampolgársága nem szűnik meg, csupán *de facto* hontalannak tekinthető, amely természetesen kezelendő probléma, azonban nincs hatással az állampolgárságra. A nemzetközi jogban az állampolgárság effektivitásának vizsgálata sem az állampolgári jogok és kötelezettségek meglétére terjed ki, hanem más tények mentén az egyén és az állam kapcsolatának valódiságára, ténylegességére.²³¹ Az effektivitás hiányával egy időben az egyén valóban gyakran nem rendelkezik állampolgári jogokkal és kötelezettségekkel, azonban, mint már korábban említésre került, mindez nem az effektivitás hiányából fakad – ezek gyakori egybeesése az effektivitást mutató tények és az állampolgári jogok gyakorlásához és kötelezettségek teljesítéséhez szükséges államok által meghatározott feltételek hasonlóságában rejlik. Az állampolgárság nemzetközi jogi értelemben továbbá aligha tehető függővé a különféle állampolgári jogok és kötelezettségek birtoklásától.

A belső jogban az állampolgárság alapul szolgál a jogok és kötelezettségek keletkezésének, így azok nyilvánvalóan nem lehetnek feltételei az állampolgárság létének, következésképpen teljes hiányuk sem eredményezheti az állampolgárság megszűnését. Az állampolgári jogok és kötelezettségek emellett államonként különbözőek,²³² így nem állapítható meg egységesen, mely jogok és kötelezettségek foglalhatók a belső jogi értelemben vett állampolgárságba.

Mindezekből megállapítható, hogy sem a belső jogi, sem a nemzetközi jogi értelemben vett állampolgárság fennállása nem függ az állampolgári jogoktól és kötelezettségektől.

4.3. Az állampolgári jogok és kötelezettségek keletkezése

Az állampolgárságot státuszként, minőségként, vagy jogviszonyként értelmező elméletek hasonló kérdéseket vetnek fel az *állampolgári jogok és kötelezettségek* mibenléte kapcsán. Mindkét nézet képviselői vizsgálják azt, hogy az állampolgárság keletkezteti-e eme jogokat és kötelezettségeket, vagy az állampolgárság csupán előfeltétele azok keletkezésének, vagyis az állampolgári jogok és kötelezettségek az állampolgárság másodlagos reflexióinak tekinthetők.

Egyesek szerint az állampolgári jogokat és kötelezettségeket az állampolgárság keletkezteti.²³³ Mások szerint az állampolgárság előfeltétele, de nem keletkeztetője az

---

²³¹ *Nottebohm Case (Liechtenstein v. Guatemala)*, International Court of Justice, Second Phase, Judgment of 6 April 1955. I.C.J. Reports 1955. 23.

²³² Makarov: *Allgemeine Lehren des Staatsangehörigkeitsrechts. i. m. 32.*

²³³ Paul Weis az állampolgárságot úgy definiálja, amely az egyén és az állam között kölcsönös jogokat és kötelezettségeket keletkeztet. Weis: *Nationality and Statelessness in International Law. i. m. 31. S. O'Leary*

állampolgári jogoknak, illetve kötelezettségeknek.²³⁴ Véleményem szerint az utóbbi álláspont tükrözi a valóságot. Ezt erősíti meg az is, hogy az állampolgárságot státuszként felfogó elmélet képviselőinél is elterjedtebbek az állampolgári jogokat és kötelezettségeket a státusz következményeként értelmező nézetek, holott a státuszelmélet az állampolgári jogoknak és kötelezettségeknek az állampolgárságból fakadó automatikus keletkezését inkább feltételezné.²³⁵

Az állampolgárság megszerzésének, elvesztésének és megváltoztatásának meghatározásán túl az állam maga rendelkezik az állampolgárok által megszerezhető jogokról és teljesítendő kötelezettségekről, melyek többségéhez az állampolgárságon kívül további feltételeket állapít meg. Az állampolgári jogok és kötelezettségek keletkezése így az alkotmányokban, illetve az állampolgári jogok és kötelezettségek további feltételeit meghatározó más jogszabályokban nyilvánul meg. Megtéveszthető lehet, hogy néhány állampolgári jog és kötelezettség keletkezéséhez az állam egyedüli feltételként az állampolgárságot kívánja meg, így ezek gyakorlásának és teljesítésének kezdete egybeesik az állampolgárság létrejöttével. Ezáltal úgy tűnhet, hogy e jogokat és kötelezettségeket az állampolgárság közvetlenül keletkezteti,²³⁶ azonban azokat valójában az alkotmányi szinten lévő jogszabály hozza létre – Magyarország esetében például az Alaptörvény.

Az állampolgári jogok és kötelezettségek többségéről ellenben elmondható, hogy azokhoz az állampolgárság előfeltételén túl, további feltételek (például állandó lakóhely, meghatározott életkor) szükségesek. E jogok és kötelezettségek nem az állampolgárság megszerzésével egy időben realizálódnak, hanem az állampolgárságon túli feltételek teljesülésekor (kivéve, ha azok fennállnak az állampolgárság megszerzése idejében). Az ilyen jogok és kötelezettségek keletkezése szintén azok alkotmányi szintű megfogalmazásával valósul meg, az állampolgárságon kívüli feltételeket megjelölő más jogszabály pedig a gyakorlás és teljesítés lehetőségeit szabja meg. Az állampolgárság így szintén eme jogok és

---

szerint a jogok és kötelezettségek az elsődleges jogi (állampolgári) kapcsolatból erednek, azonban e kapcsolatnak nem lényegi elemei. Siofra O’Leary: *The Evolving Concept of Community Citizenship – from the Free Movement of Persons to Union Citizenship*. Kluwer Law International, The Hague, 1996. 10.; Lord Buckmaster bíró szerint az állampolgárság „jogokat alkot és kötelezettségeket ró ki”. *Ex parte Weber*, 1 A.C. 421 (1916), 424. Faluhelyi Ferenc szerint „[a]z állampolgárság [...] állampolgári kötelezettségeknek és jogoknak a forrása”, illetve „[a]z állampolgárság [...] bizonyos kötelezettségeket von maga után”, amelyből inkább következik, hogy az állampolgári jogokat és kötelezettségeket az állampolgárságból keletkezteti, azonban álláspontja nem szűrhető le teljes bizonyossággal. Faluhelyi: *Államközi jog I. i. m.* 116-117.

²³⁴ A. Randelzhofer úgy látja, hogy az állampolgárság az állampolgári jogoknak és kötelezettségeknek előfeltétele ugyan, de nem azok forrása, tehát eme jogok és kötelezettségek nem az állampolgárságból keletkeznek. Randelzhofer: *Nationality. i. m.* 417.

²³⁵ Makarov: *Allgemeine Lehren des Staatsangehörigkeitsrechts. i. m.* 32.

²³⁶ Ide sorolható például az államából való kiutasítás elleni jog, a hazatéréshez való jog, a konzuli védelemhez való jog, valamint a hűség kötelezettsége és az állam személyi szuverenitásából következően az állampolgárság szerinti állam jogszabályai betartásának kötelezettsége.

kötelezettségek keletkezéséhez megkívánt feltételnek tekinthető, a további feltételek pedig azok gyakorlására és teljesítésére hatnak.

Ha az állampolgárság fogalmának megalkotása érdekében a fentiekről egy általánosan elfogadható állítást kívánunk megfogalmazni, azt mondhatjuk, hogy az állampolgárság *feltétele az állampolgári jogok és kötelezettségek keletkezésének* – akár egyedüli feltételként, akár egyik előfeltételként.

5. Az állampolgárság közjogi vagy magánjogi jellege

Az állampolgárság meghatározásánál szükséges kitérni annak *közjogi* vagy *magánjogi* jellegének vizsgálatára. Az állampolgárság magánjogi, szerződésen alapuló viszonyként való felfogása rendkívül szűk körben figyelhető meg,²³⁷ az európai államok közül is csupán két állam – Franciaország és Spanyolország – szabályozza az állampolgárságot magánjogi jogszabályban.²³⁸ Az állampolgárság sokkal inkább tekinthető az egyén és az állam között fennálló közjogi kapcsolatnak,²³⁹ amely alapul szolgál az egyén és az állam egymással szemben fennálló jogai és kötelezettségei keletkezésének, és amely nyilvánvalóan kihat az egyén magánjogi jogaira és kötelezettségeire. A magyar álláspont egyértelműen a közjog körébe sorolja azokat az alapelveket és jogszabályokat, amelyek az állam állampolgárokkal való kapcsolatára vonatkoznak.²⁴⁰ A közjogi jelleget hangsúlyozó szakirodalmi túlsúly mellett említést érdemel, hogy az államok többségének alkotmánya rendre említi az állampolgárságot, gyakran törvényi szintre utalva annak szabályozását, emellett az állampolgárságra a nemzetközi jog is közjogi intézményként tekint. A szakirodalom és a nemzetközi gyakorlat tehát meggyőzően bizonyítja az állampolgárság közjogi jellegét.

---

²³⁷ Lásd például Weiss: *Traité théorique et pratique de droit international privé*. Vol. 1. De la nationalité. *i. m.* 7.; Jean Hippolyte Paulin Niboyet: *Traité de droit international privé Français*. Vol. I. Sirey, Paris, 1938. 122-123.

²³⁸ Code Civil des Français de 1804, Titre I bis De la nationalité française; Código Civil de España de 1889, Libro I, Título I, Libro Primerode las Personastítulo Primero, De los españoles y extranjeros.

²³⁹ Blackstone: *Commentaries of the Laws of England*. Book I. *i. m.* 354.; Verzijl: *International Law in Historical Perspective*. *i. m.* 7.; Georges Perrin: *Les conditions de validité de la nationalité en droit international public*. In: *Recueil d'études de droit international en hommage à Paul Guggenheim*. Faculté de Droit de l'université de Genève, Genève, 1968. 854.

²⁴⁰ Közjog. In: *Jogi Lexikon* (szerk.: Lamm Vanda). CompLex Kiadó, Budapest, 2009. 419.; Buza: *A nemzetközi jog tankönyve*. *i. m.* 168.; Faluhelyi: *Államközi jog I*. *i. m.* 105.; Irk Albert: *Az új nemzetközi jog (A béke joga)*. Pfeifer Fredinánd (Zeidler Testvérek) Nemzeti Könyvkereskedése, Budapest, 1922. 133.

6. Az állampolgárság belső jogi és nemzetközi jogi természete

Az állampolgárság kettős természetű a tekintetben, hogy mind *belső jogi*, mind *nemzetközi jogi* karakterű.²⁴¹ A *domaine réservé* elvéből fakadóan az állam szuverenitásából eredő joga az állampolgárság keletkezésének, részletes tartalmának és megszűnésének meghatározása, melyet a nemzetközi jog annyiban szabályoz, amennyiben az adott állam ezzel összefüggésben nemzetközi jogi kötelezettséget vállal.²⁴² Az állampolgárság tehát elsősorban belső jogi jellegű amiatt, hogy keletkezése, megszűnése, illetve az állampolgári jogok és kötelezettségek tartalma a belső jog szabályozási körébe esik,²⁴³ melynek következtében az állampolgárság koncepciója a belső jogban az egyes államok jogától függ, így számos belső jogi állampolgárság-fogalmat ismerünk. Az állampolgárság meghatározása ennek megfelelően kezdetben állami keretek között ment végbe, a XIX. század közepétől azonban sor került a nemzetközi jogi definiálásra is. A belső jogban az állampolgárság fogalmában a hangsúlyos elem az egyén és az állam között meglévő kapcsolat, amelyből az állampolgári jogok és kötelezettségek fakadnak. A nemzetközi jogi állampolgárság meghatározásban ezzel szemben az állampolgári jogok és kötelezettségek nem relevánsak,²⁴⁴ az állampolgárság elsősorban az egyének államok közötti elosztását, az egyénnek meghatározott államhoz való tartozását,²⁴⁵ emellett az egyén és az állam olyan kapcsolatát jelenti, amely az állam számára szolgálhat alapul más államok irányában fennálló jogok és kötelezettségek gyakorlására, illetve teljesítésére. Az állampolgárság nemzetközi jogi fogalmáról elmondható, hogy a belső jogból fejlődött ki, azonban bizonyos esetekben annál tágabb,²⁴⁶ illetve szűkebb²⁴⁷ lehet.

---

²⁴¹ Dupuy: *Droit international public. i. m.* 71; Castro: *La nationalité, la double nationalité et la supra-nationalité. i. m.* 584; Randelzhofer: *Nationality. i. m.* 417.

²⁴² Lásd bővebben III. fejezet 2. alfejezet.

²⁴³ Nagy: *Nemzetközi jog. i. m.* 261.

²⁴⁴ Hasonlóan vélekedik Hargitai József: *Az állampolgárság a nemzetközi jogban és az alkotmányjogban. Magyar Jog, 43. évf. 12. szám (1996), 706.*

²⁴⁵ Apáthy István úgy vélekedik, hogy „állampolgároknak a nemzetközi jog elvei szerint azok tekintendők, a kik a állammal maradandó összekötetésben állnak”. Apáthy István: *Tételes európai nemzetközi jog. Franklin-Társulat, Budapest, 1888. 143-144;* Hargitai József összekötésként tekint a nemzetközi jogi értelemben vett állampolgárságra, amely a természetes személy és az államban megtestesülő területi szerveződés között fennáll. Hargitai: *Az állampolgárság a nemzetközi jogban és az alkotmányjogban. i. m.* 706. Philip C. Jessup az állampolgárságot nemzetközi jogi értelemben szintén az egyén és az állam közötti összekötésként határozza meg. Philip C. Jessup: *A Modern Law of Nations. An Introduction. The Macmillan Company, New York, 1952. 68;* August W. Heffter ezzel szemben a tartózkodási helyet veszi alapul a nemzetközi jogi értelemben vett állampolgárság meghatározásakor, emellett azonban említi a katonai kötelezettséget is. August W. Heffter: *Das europäische Völkerrecht der Gegenwart. Verlag von E. H. Schroeder, Berlin, 1844. 105.*

²⁴⁶ A brit védett személyek (*British protected persons*) – amely státusz korábban a gyarmati, brit védelem alatt álló, mandátum- és gyámsági területek lakosságát illette meg – például a belső jog alapján nem minősültek állampolgárnak, azonban nemzetközi jogi szempontból az állampolgárokkal hasonló megítélés alá estek a védelem nyújtása tekintetében. Robert E. Clute: *Nationality and Citizenship. In: The International Law Standard and Commonwealth Developments (ed.: Robert R. Wilson). Duke University Press, Durham, 1966. 104-105.;*

Ezzel szemben egyesek az állampolgárságra tisztán formális feltételezésként tekintenek,²⁴⁸ mely a nemzetközi jogban nem jelent semmilyen speciális jogot vagy kötelezettséget,²⁴⁹ mások az állampolgárság nemzetközi jogi fogalmának szükségességét vitatják.²⁵⁰ Az állampolgársághoz kapcsolódó, nemzetközi jogban megjelenő állami jogok és kötelezettségek meglétét az állampolgárság más államok általi elismerése is befolyásolhatja, így az állampolgárságból fakadó nemzetközi jogok és kötelezettségek gyakorolhatósága és teljesíthetősége más államoktól is függhet.

7. Az állampolgárságra használt kifejezések sokfélsége

Mindezek fényében lehet elkülöníteni az egyes nyelvekben az *állampolgárságra használt kifejezéseket*, amelyek használatában következetlenség figyelhető meg. Az angol nyelvben a *citizenship* és a *nationality*, valamint más nyelvekben megtalálható megfelelőik (a francia nyelvben a *nationalité* és a *citoyenneté*, a spanyol nyelvben a *nacionalidad* és a *vecindad*, az olasz nyelvben a *nazionalità* és a *cittadinanza*) gyakran szinonimaként jelennek meg, olykor azonosítva a francia *ressortissant*, a német *Nationalität*, *Staatsbürgerschaft* és *Staatsangehörigkeit*, valamint az olasz *appartenenza* elnevezésekkel.

A kifejezések jelentésének megállapításához az állampolgárság történeti formái nyújthatnak segítséget. Az angol *citizenship*, és más nyelvi megfelelői a középkori városi polgárságra és annak jellegére vezethetők vissza. A városi polgár öntudatos tagja volt az autonóm városi közösségnek, részt vett annak politikai életében,²⁵¹ melynek következtében

---

Weis: Nationality and Statelessness in International Law. *i. m.* 22. E státusszal a hatályos 1981. évi állampolgárságról szóló törvény értelmében a volt gyarmati, brit védelem alatt álló, mandátum- és gyámsági területek olyan lakossága rendelkezik, akik az adott területen lévő állam állampolgárságával nem rendelkeznek. A státusból, elnevezésével ellentétben, már nem fakad a diplomáciai védelem lehetősége, előnye csupán annyi, hogy eme személyek az Egyesült Királyság állampolgárságát regisztrálásnak nevezett honosítással megszerezhetik. British Nationality Act of 1981, Part V Section 38, Part I Section 4 Paragraph (1).

²⁴⁷ Előfordulhat, hogy az állam belső joga alapján állampolgárnak tekinti az adott személyt, azonban a nemzetközi jog értelmében nem minősül állampolgárnak, mivel más állam nem ismeri el az adott államhoz fűződő állampolgári kötelékét. A Nemzetközi Bíróság a *Nottebohm ügyben* kimondta, hogy az állampolgárság más államok általi elismerését, valamint az állampolgár számára diplomáciai védelem nyújtását a nemzetközi jog szabályozza. Lásd bővebben *Nottebohm Case (Liechtenstein v. Guatemala)*, International Court of Justice, Second Phase, Judgment of 6 April 1955. I.C.J. Reports 1955. 23.; Lásd továbbá Weis: Nationality and Statelessness in International Law. *i. m.* 7.

²⁴⁸ Maximilian Koessler: "Subject," "Citizen," "National," and "Permanent Allegiance". The Yale Law Journal, Vol. 56. (1946-1947), 70-71.

²⁴⁹ *Uo.* 75-76.

²⁵⁰ Kelsen: Théorie générale du droit international public – Problèmes choisis. *i. m.* 244.

²⁵¹ Verzijl: International Law in Historical Perspective. *i. m.* 14.

szoros kapcsolata állt fenn a várossal.²⁵² Később a polgár és a város közötti kötelék kiszélesedett a nemzeti közösségben való tagságra, a politikai részvétel azonban továbbra is a kifejezés része maradt, és azon állampolgárok elnevezésévé vált, akik politikai jogaik révén a közéletben aktív szerepet vállaltak. A *citizenship* mögött ezért modern értelemben is az állampolgárságnak, mint az ahhoz fűződő jogok és kötelezettségek összességének – különösen a polgári és politikai jogok birtoklásának – a jelentéstartalma húzódik meg.²⁵³ Mivel az állampolgári jogok és kötelezettségek megléte a belső jogban releváns, a *citizenship* kifejezés az állampolgárságra elsősorban a belső jogban alkalmazható.²⁵⁴ Nemzetközi jogi értelemben így az egyén államhoz tartozásának kifejezésére a *citizenship* használata helytelen.

A *nationality* kifejezés állampolgárságot jelző jelentése a XVIII. század végén született meg, a nemzetállami (*nation state*) felfogás kiteljesedésével egy időben. A *citizenship* szemben a *nationality* kifejezés elsődleges jelentéstartalma az államhoz tartozást és az állam iránti hűséget²⁵⁵ hordozza, az állampolgári jogok és kötelezettségek meglététől függetlenül.²⁵⁶ A Nemzetközi Bíróság a *nationality* meghatározásánál szintén elsősorban az egyén és az állam megfelelő kapcsolatát alátámasztó tényekre, nem pedig az állampolgári jogok és kötelezettségek fennállására helyezte a hangsúlyt.²⁵⁷ A nemzetközi jog nézőpontjából az állampolgárság vizsgálatánál az egyén állampolgári jogainak és

---

²⁵² Itt szükséges megemlíteni a burzsoázia kifejezés elhatárolását. A XII. századra tehető a francia *burgeois* szó megjelenése, amelyet a városi lakosok földművesektől való megkülönböztetésére használtak. A szó eredete visszavezethető a német *Burg* vagy a gót *baurgs* kifejezésekre, amelyek a fallal körülvett várost jelölték. Kezdetben tehát a *citoyen* kifejezés szinonimájának volt tekinthető. A XVI. században a *bourgeoisie* kifejezés már a francia középosztályt takarta, amely a tőkés gazdasági fejlődéshez kötődött, és a közélet helyett a magánéletre koncentrált, így teljesen elvált a polgárság, majd az állampolgárság fogalmától. Később a kommunista nézetek a kifejezést negatív színezettel használták a kapitalista osztály megjelölésére. A szavak etimológiai eredetét lásd Borough, burgeois, bourgeois, bourgeoisie, in Harper: Online Etymology Dictionary. *i. m.*; Takács Péter: Államtan. Négy fejezet az állam általános elmélete köréből. Az állam általános sajátosságai. Budapesti Corvinus Egyetem Közigazgatástudományi Kar Jogtudományi Tanszék, Budapest, 2011. 92.

²⁵³ Moore: Digest of International Law. *i. m.* 273. §372.; Hyde: International Law Chiefly as Interpreted and Applied by the United States. Vol. II. *i. m.* 1066-1067.; Juan Carlos Garay: La théorie de la citoyenneté automatique des étrangers. Revue de Droit International, Quatrième année, No. 1. (1926), 135; Isay: De la nationalité. *i. m.* 432; Cogordan: Droit des gens. La nationalité au point de vue des rapports internationaux. *i. m.* 6.

²⁵⁴ Koessler: "Subject," "Citizen," "National," and "Permanent Allegiance". *i. m.* 62-63.; Hyde: International Law Chiefly as Interpreted and Applied by the United States. Vol. II. *i. m.* 1066.; Horváth Enikő: Mandating Identity. Citizenship, Kinship Laws and Plural Nationality in the European Union. Kluwer Law International, Alphen aan den Rijn, 2008. 4.

²⁵⁵ Az Egyesült Államokban például *national* státuszúnak azon egyének minősülnek, akik vagy az Egyesült Államok *citizen*ei, vagy pedig nem *citizen*ei az Egyesült Államoknak, de az állam felé állandó hűséggel tartoznak. Immigration and Nationality Act of 1952, Public Law No. 82-414, Section 101 (a) (22).

²⁵⁶ *Minor v. Happersett*, 88 U.S. 162 (1874); *Romano v. Comma*, (Egyptian Mixed Court of Appeal), 12 May, 1925. Annual Digest of Public International Law Cases. Vol. 3. 1925-1926. Case No. 195., 266.

²⁵⁷ *Nottebohm Case (Liechtenstein v. Guatemala)*, International Court of Justice, Second Phase, Judgment of 6 April 1955. I.C.J. Reports 1955. 23.

kötelezettségeinek megléte ugyanis irrelevánsnak tekinthető,²⁵⁸ mivel a lényegi szempont az, hogy az egyént mely államhoz fűzi, illetve egyáltalán fűzi-e valamely államhoz állampolgári kapcsolat. A nemzetközi jogban nem releváns továbbá az sem, hogy az állam különbséget tesz-e a politikai jogokkal rendelkező *citizenek* és politikai jogokkal nem rendelkező, más státuszú egyének között.²⁵⁹ Következésképpen azokban a nyelvekben, melyekben az állampolgárságra a *nationality* és a *citizenship* kifejezésekhez hasonló fogalompár figyelhető meg, a nemzetközi jogban az állampolgárság megjelölésére a *nationality*nek megfelelő kifejezések használata szükséges, melyet alátámaszt az a tény is, hogy valamennyi állampolgársági tárgyú nemzetközi szerződés az állampolgárság megjelölésére a *nationality* kifejezést használja.

Az állampolgárok a belső jogban két csoportba sorolhatók, ugyanis a *nationality*vel rendelkező *national* személyek egy része nem feltétlenül rendelkezik állampolgári jogokkal és kötelezettségekkel, vagyis *citizen* státusszal.²⁶⁰ A két meghatározás így leginkább két körrel ábrázolható, melyek egymáshoz való viszonya úgy képzelhető el, hogy a *national* egyének, vagyis az államhoz tartozók körén belül helyezkedik el az állampolgári jogokkal és kötelezettségekkel rendelkező *citizen* egyének kisebb köre. A *citizenship* kifejezés tehát nem alkalmazható helyesen a *nationality* szóval szinonimaként,²⁶¹ az egyén államhoz tartozása, illetve az állammal való kapcsolata leírásaként. Kitűnő példa a *citizenek* nem minősülő *national* személyek csoportjára a történelemben a gyarmati területek polgárainak az anyaállam által adott státusz, vagyis a *citizenship*et nélkülöző *nationality*.²⁶² A *national* de nem *citizen* egyének csoportja napjainkban is megfigyelhető. Az Egyesült Államokban például *non-citizen national* státuszúnak azok a személyek tekinthetők, akik az *outlying*

---

²⁵⁸ Fontos megjegyezni, hogy a *de facto* hontalanságnál a vizsgálat tárgya nem az egyén állampolgárságára terjed ki, hiszen a *de facto* hontalan fogalma is tartalmazza, hogy az ilyen státuszú egyének rendelkeznek állampolgársággal. A nemzetközi jogi szabályozás célja ez esetben az, hogy a *de facto* hontalan státusz kialakulását elkerüljék, illetve azt megszüntessék azáltal, hogy az állammal létrehozott megfelelő kapcsolat megteremtése útján az egyén gyakorolhassa állampolgári jogait és teljesíthesse kötelezettségeit.

²⁵⁹ Oppenheim: *International Law. i. m.* 348.

²⁶⁰ Moore szerint a *nationality* nem csak azokat foglalja magában, akiket *citizenek* nevezünk, hanem azokat is, akiket, függetlenül attól, hogy *citizenek* e vagy sem, *nationalnak* nevezünk. Moore: *Digest of International Law. i. m.* 273. §372.

²⁶¹ A két kifejezés szinonimaként való használatát lásd például Spiro: *Dual Nationality and the Meaning of Citizenship. i. m.* 1411-1485.; Edwin M. Borchard: *Basic Elements of Diplomatic Protection of Citizens Abroad. American Journal of International Law, Vol. 7. No. 3. (1913), 501, 505*; Ruth Donner a két kifejezés szinonimaként való használatát azzal magyarázza, hogy a *nationality* a közösségben való tagságként ragadható meg, amely egyben politikai státuszt is jelent. Ruth Donner: *The Regulation of Nationality in International Law. i. m.* xv.

²⁶² A brit *nationalnak* számítottak brit *citizenship* nélkül például Hong Kong állampolgárai, amikor az az Egyesült Királyság gyarmati területe volt. Lásd Johannes M. M. Chan: *Hong Kong: An Analysis of the British Nationality Proposals. Immigration and Nationality Law and Practice, Vol. 4. No. 2. (1990), 57-62*. Hasonló volt a Fülöp-szigetek állampolgárainak státusza az Egyesült Államokban, amikor az a területet gyarmatnak tekintette. Lásd Koessler: "Subject," "Citizen," "National," and "Permanent Allegiance". *i. m.* 66-67.

possession státuszú területeken²⁶³ születtek, vagy azokkal kapcsolatuk áll fenn és állandó hűséggel tartoznak az Egyesült Államok felé annak ellenére, hogy nem minősülnek *citizen*nek.²⁶⁴ A *national* szóhoz hasonlóan német nyelvben az egyén államhoz tartozása az *Einheimische*, a *Volksgenosse*, illetve a *Staatsangehörige* kifejezésekkel írható le, amely az állampolgárokat megkülönbözteti a külföldiektől. A *Nationalität* azonban kizárólag nemzetiséget jelent, nem hordoz állampolgársághoz kapcsolódó jelentéstartalmat.²⁶⁵ Emellett a *Staatsbürger* személyeket az államhoz tartozó más egyénektől (*Volksgenosse*) szükséges elválasztani,²⁶⁶ amely két kategória a francia nyelvben a *citoyen* és a *national*,²⁶⁷ az angol nyelvben pedig a *citizen*²⁶⁸ és a *national* kifejezésekkel feleltethető meg. A német nyelv tehát különbséget tesz az államhoz tartozó és az állampolgári jogokkal és kötelezettségekkel rendelkező egyének között. A német szakirodalomban egyes nézetek a *Staatsangehörigkeit* fogalmán belül tesznek különbséget a belső – az állampolgári jogokat és kötelezettségeket kifejező – állampolgárság és a külső – az államhoz tartozást előtérbe helyező – állampolgárság között,²⁶⁹ mely tulajdonképpen párhuzamba állítható azzal, hogy a *citizenship* az államhoz tartozás belső reflexiója, míg a *nationality* annak külső megnyilvánulási formája. E nézet szerint a *Staatsangehörigkeit* nem azonos a *nationality* kifejezéssel, hanem mind a *nationality*, mind pedig a *citizenship* fogalmát magában foglalja, egyfajta halmazt képezve azok köré. Mindent egybevetve elmondható, hogy – az angol nyelv kifejezéseit használva – minden *citizen* *national*, azonban nem minden *national* *citizen* is egyben.²⁷⁰

Külön említést érdemelnek a francia *ressortissant*, valamint az olasz *appartenenza*²⁷¹ kifejezések, melyek nem utalnak az egyén és az állam közötti kötelék eredetére, létrejöttének módjára vagy alapvető karakterére, az állam felé tanúsított hűségre. Ehelyett az egyén

---

²⁶³ *Outlying possession* státuszú területnek minősül Amerikai Szamoa és Swain szigete. Immigration and Nationality Act of 1952, Public Law No. 82-414, Section 101 (a) (29).

²⁶⁴ Immigration and Nationality Act of 1952, Public Law No. 82-414, Section 308. Az Északi-Mariana-szigeteken született vagy ott tartózkodási hellyel rendelkező egyének akkor kaphatnak *non-citizen national* státuszt, ha ilyen nyilatkozatot tesznek. Lásd Covenant to Establish a Commonwealth of the Northern Mariana Islands, Saipan, 15 February 1975. Public Law No. 94-241, Article III Section 302.

²⁶⁵ Dieter Gosewinkel: *Citizenship, Subjecthood, Nationality: Concepts of Belonging in the Age of Modern Nation States*. In: *European Citizenship between National Legacies and Postnational Projects* (eds.: Klaus Eder – Bernhard Giesen). Oxford University Press, Oxford, 2001. 22.

²⁶⁶ Johann Caspar Bluntschli: *Allgemeines Staatsrecht*. Band I. Der J. G. Cotta'schen Buchhandlung, München, 1863. 191.

²⁶⁷ Johann Caspar Bluntschli: *Théorie générale de l'État* (trad.: Armand de Riedmatten). Librairie Guillaumin et Cie, Paris, 1877. 183.

²⁶⁸ A *Staatsbürgerschaft* és a *citizenship* hasonlóságára utal Christine Kreuzer: *Staatsangehörigkeit und Staatsnukzession*. Schriften zum Völkerrecht, Band 132. Duncker & Humblot, Berlin, 1998. 22.

²⁶⁹ Hansjörg Jellinek: *Der automatische Erwerb und Verlust der Staatsangehörigkeit durch Völkerrechtliche Vorgänge, zugleich ein Beitrag zur Lehre von der Staatsnukzession*. Carl Heymanns Verlag, Berlin, 1951. 50.

²⁷⁰ Cogordan: *Droit des gens. La nationalité au point de vue des rapports internationaux*. i. m. 6.

²⁷¹ E kifejezéstől elkülönítendő a *pertinenza*, amely illetőségként fordítandó és a községhez tartozást fejezi ki. Lásd bővebben IV. fejezet 2.1.1.3. alfejezet.

államhoz tartozásának elsősorban azt a mozzanatát hangsúlyozzák, hogy az egyén az állam „joghatósága alatt” áll,²⁷² ezen belül minden bizonnyal a területi joghatóság értendő. Ez indokolhatja azt is, hogy a *ressortissant* kifejezésről több bírói fórum megállapította, hogy szélesebb értelemmel bír, mint a francia *national* szó,²⁷³ annak ellenére, hogy a nemzetközi szerződések fordítása során gyakran az angol *national* megfelelőjeként használják.²⁷⁴ Az ausztriai-román vegyes döntőbíróóság is megállapította, hogy habár a St. Germain-i békeszerződésben az angol *national* francia megfelelője a *ressortissant*, ez nem jelenti azt, hogy a *ressortissant* kifejezés nem lehet bővebb, mint a *national*. A bírói fórum kimondta, hogy a békeszerződés alapján a Románia joghatósága alá tartozó személyek tekintetében a békeszerződés alkalmazható, mivel a Romániában született zsidó személyek, habár nem voltak román állampolgárok, hontalannak sem minősültek, és Románia joghatósága alá tartoztak, és így a szerződés értelmében *ressortissant*nak minősültek.²⁷⁵ A német-francia vegyes döntőbíróóság is kimondta, hogy a *ressortissant* szélesebb értelme nem jelenti azt, hogy a hontalan személyek *ressortissant*nak minősíthetők.²⁷⁶ Emellett a francia protektorátusok és mandátumterületek lakosságát is *ressortissant*nak tekintették, akik a francia állam szuverenitása alatt álltak, de nem minősültek állampolgárainak.²⁷⁷ A mai francia normaszövegekben az figyelhető meg, hogy a *ressortissant* kifejezést külföldiek esetében állampolgár értelemben használják, míg a „*ressortissant français*” olykor pusztán francia állampolgár jelentéssel bír, olykor pedig a francia állampolgárságon túl magában hordozza a területi szuverenitás alá tartozást is. A hatályos Code Civil az állampolgársági szabályoknál egy helyen, a honosításnál említi a *ressortissant* kifejezést azon területek vonatkozásában,

---

²⁷² Verzijl: *International Law in Historical Perspective*. i.m. 16.; Weis: *Nationality and Statelessness in International Law*. i. m. 8.

²⁷³ *Prince Elie de Bourbon-Parma v. Auroux ès qualité et Ministère public*, French Cour de Cassation, Clunet, 1923. 904-930.; *National Bank of Egypt v. Austro-Hungarian Bank*, Anglo-Austrian Mixed Arbitral Tribunal (Heeckeren, Hart, Brauneis). 13 July, 1923. Annual Digest of Public International Law Cases. Vol. 2. 1923-1924. Case No. 10., 25.; *De Bourbon v. Auroux ès-qualité and Ministère Public*, France, Court of Cassation, Chambre des Requêtes, 14 May, 1923. Annual Digest of Public International Law Cases. Vol. 2. 1923-1924. Case No. 119., 223.

²⁷⁴ Lásd például Treaty of Peace between the Allied and Associated Powers and Germany, Versailles, 28 June 1919.; Treaty of Peace between the Allied and Associated Powers and Austria, St. Germain-en-Laye, 10 September 1919.; Treaty of Peace with Turkey, Lausanne, 24 July 1923.

²⁷⁵ *Kahane (Successor) v. Parisi and Austrian State*, Austro-Roumanian Mixed Arbitral Tribunal (Barde, Juch, Muntaneanu), 19 March 1929. Annual Digest of Public International Law Cases. Vol. 5. 1929-1930. Case No. 131., 213-218.

²⁷⁶ *Wiener-Weimberger v. Friedlaender and Oliven*, German-French Mixed Arbitral Tribunal. In: Gilbert Charles Gidel (éd.): *Recueil des décisions des tribunaux arbitraux mixtes institués par les traités de paix*. Vol. II. Sirey, Paris, 1923. 798.

²⁷⁷ Henri Batiffol – Paul Lagarde: *Droit international privé*. Vol. 1. Librairie générale de droit et de jurisprudence, Paris, 1993. 99-100. Hivatkozza: First Report on State Succession and its Impact on the Nationality of Natural and Legal Persons by Václav Mikulka, Special Rapporteur. Document A/CN.4/467. Yearbook of the International Law Commission, 1995. Vol. II. Part One. 165.

melyek hivatalos vagy egyik hivatalos nyelve a francia.²⁷⁸ Az ilyen „területek vagy államok *ressortissant*-jai” fordulat arra utal, hogy eme kivételes esetben megmaradt napjainkban is a kifejezés állampolgárságon túli jelentése, a „területek” említésénél ugyanis minden bizonytalanságot, hanem a területi joghatóság fennállását takarja. Minden más esetben azonban a *ressortissant* az állampolgárság jelentést mindenképpen magában hordozza, így a Franciaországban huzamosabb ideje élő külföldiekre, menekültekre és hontalanokra nem alkalmazható, melyet az is igazol, hogy utóbbiakra a „területen tartózkodó”²⁷⁹ fordulatot használják.

A magyar nyelvben használatos *állampolgár* kifejezést a magyar állampolgárság megszerzéséről és elvesztéséről szóló 1879. évi L. törvény vezette be. A XVIII. században ugyanis az állampolgári tervezetekben a *magyar*, illetve a *honpolgár* kifejezések szerepeltek, emellett a mindennapi életben és a jogszabályokban is a *honfiúság*, valamint a *honpolgárság* terminológiát használták. A *honpolgárság* kifejezés megtartása mellett szóló érv volt, hogy megszokottabb és régebb óta használt kifejezés, míg az állampolgár szó támogatói azt hangsúlyozták, hogy az jobban kifejezi az állam és polgára közötti viszonyt.²⁸⁰ Az állampolgár kifejezés jogszabályi megszilárdítását követően azonban a honpolgár szó évekig fennmaradt belügyminiszteri iratokban és a köznyelvben egyaránt. Az *állampolgár* kifejezés eredetét tekintve a német nyelvből vezethető le, mivel polgár szavunk is német eredetű. A szó etimológiáját alapul véve tehát az állampolgár kifejezés a német *Staatsbürger* kifejezésnek feleltethető meg. A *Staatsbürger* kifejezés a francia *citoyen* és az angol *citizen* szavakkal fordítható le, tehát a magyar állampolgárság szó közelebb áll a *citizenship*, mint a *nationality* elnevezéshez.²⁸¹ Az állampolgár szó kettébontva továbbá az állam polgára jelentéstartalmat hordozza magában, vagyis visszautal a polgár szóra, amelyhez a középkori városban a politikai jogok és kötelezettségek szorosan kapcsolódtak. A sok esetben árnyalt magyar nyelv ezúttal tehát kevésbé cizellált: az állampolgár szóban próbálja kifejezni mind a nemzetközi jog szempontjából releváns államhoz tartozás, mind pedig a belső jogban fontos állampolgári jogok és kötelezettségek meglétének kifejezését, noha a kifejezésben elsősorban az utóbbi

---

²⁷⁸ Code Civil des Français de 1804, Art. 21-20. A francia szuverenitás alatt álló volt protektorátus, mandátum és gyámsági területek hasonló kontextusban való említését 2006-ban törölték a Code Civil 21-19. cikk 5. pontjának hatályon kívül helyezésével. Lásd LOI n° 2006-911 du 24 juillet 2006 relative à l’immigration et à l’intégration, Article 82.

²⁷⁹ Code Civil des Français de 1804, Art. 21-24-1.

²⁸⁰ A honpolgárság kifejezés megtartása mellett érvelt Hoffmann Pál, míg az állampolgárság szót támogatta Tisza Kálmán és a parlamenti többség. Lásd Varga: A magyar állampolgársági jog a 19. században. *i. m.* 17.

²⁸¹ Hasonló szellemben fogalmaz J. H. W. Verzijl is, amikor az *állampolgár* szót a *citizenship*, *citoyenneté*, *cittadinanza*, *cindadania* és *Staatsbürgerschaft* kifejezések között említi. Verzijl: International Law in Historical Perspective. *i. m.* 14.

hangsúlyos. Az olasz nyelvben ehhez hasonlóan egy kifejezés, a *cittadinanza* szolgál az állampolgárság leírására, amely szintén a *citizenship* jelentéstartamához áll közelebb. Ennek megfelelően a belső jogban és a nemzetközi jogban egyaránt a *cittadinanza* használatos, mivel a *nazionalità* a német *Nationalität*hez hasonlóan csupán nemzetiséget jelent.

Az említett kifejezések pontos elkülönítése fontosnak bizonyul ahhoz, hogy alapot szolgáltasson az állampolgárság definiálása körül kialakult viták feloldásához, és hozzájáruljon az állampolgárság fogalmi összetevőinek megértéséhez.

8. Az állampolgárság belső jogi és nemzetközi jogi fogalma

Az állampolgárság történeti fejlődésének feltárása és az állampolgárság fogalmi elemeinek elemzése alapján immár elkülöníthetők az állampolgárság lényegi ismérvei a belső jog, valamint a nemzetközi jog szemszögéből. Itt jegyzendő meg, hogy a hatályos nemzetközi szerződések közül az 1997. évi állampolgárságról szóló európai egyezményben²⁸² található meg az állampolgárság fogalma. Az egyezmény 2. cikk a) pontja értelmében az állampolgárság „valamely személy és egy állam közötti jogi kötelék, és nem utal a személy etnikai származására”. Ez a meghatározás a jogi kapcsolat mellett az egyén és az állam közötti „specifikus jogviszonyra utal”,²⁸³ vagyis a már említett jogi kapcsolat és jogviszony jelleg relevanciáját hangsúlyozza az állampolgárság nemzetközi jogi értelemben vett fogalmánál. Mindezek alapján egy-egy általánosan elfogadható belső jogi, illetve nemzetközi jogi állampolgárság-fogalom az alábbiak szerint határozható meg:

Belső jogi értelemben *az állampolgárság (citizenship) az egyén és az állam között jogi és személyi kapcsolat alapján fennálló közjogi státusz vagy jogviszony, amely alapfeltétele az állampolgári jogok és kötelezettségek keletkezésének.*

Nemzetközi jogi értelemben *az állampolgárság (nationality) az egyén és az állam között jogi kapcsolat alapján fennálló közjogi jogviszony, amely az egyén államhoz tartozását fejezi ki.*

---

²⁸² European Convention on Nationality, Strasbourg, 6 November 1997. Kihirdette: 2002. évi III. törvény.

²⁸³ Papp Imre: Státuszjogok és idegenrendészeti kötelezettségek. *Fundamentum*, 2000/3. 93.

III. FEJEZET

AZ ÁLLAMPOLGÁRSÁG BELSŐ JOGI SZABÁLYOZÁSÁNAK NEMZETKÖZI JOGI KERETEI

1. Az állampolgárság belső jogi és nemzetközi jogi szabályozásának történeti szétválása

A mai értelemben vett állampolgárság megszületése szorosan kötődik az állampolgárság belső jogi szabályozásának megjelenéséhez. Az állampolgárság megszerzésének és elvesztésének belső jogban történő meghatározása a XVIII. század végén kezdődött el, majd a XIX. század folyamán kiteljesedett és megvalósult az állampolgársági szabályok kialakítása. A XIX. század végén a nemzetközi jogirodalomban elterjedt nézetté vált, hogy az állampolgárságot a belső jog szabályozza,²⁸⁴ azonban már ekkor felmerült, hogy nemzetközi jogi szabályok megalkotására van szükség az állampolgárság belső jogi szabályainak különbözőségeiből eredő problémák feloldása érdekében. Az állampolgárság már 1851-ben megjelent a nemzetközi magánjogban kapcsoló elvként Pasquale S. Mancini munkásságában.²⁸⁵ Mancini a Nemzetközi Jogi Intézet első elnökeként irányelveket dolgozott ki, melyek alapul vételével John Westlake megszövegezésben vállalt közreműködésének köszönhetően²⁸⁶ a Nemzetközi Jogi Intézet már 1880-ban meghozta az első határozatát az állampolgárság megszerzése és nemzetközi magánjogi alkalmazása kapcsán.²⁸⁷ Az Intézet 1895-ben nemzetközi közjogi relevanciával bíró határozatot hozott, amelyben megfogalmazta az állampolgárság belső jogi szabályozására vonatkozó alapelveket és az államok számára az állampolgárság

---

²⁸⁴ Johann Caspar Bluntschli: *Le droit international codifié.* (trad.: Charles Lardy) Librairie Guillaumin et Cie, Paris, 1874. 215. Paragraph 364.; Cogordan: *Droit des gens. La nationalité au point de vue des rapports internationaux.* i. m. 5. skk.; Alphonse Rivier: *Principes du droit des gens.* Tome I. Arthur Rousseau, Paris, 1896. 303.; André Weiss: *Traité élémentaire de droit international privé.* L. Larose et Forcel, Paris, 1890. 7. skk.

²⁸⁵ Pasquale Stanislao Mancini: *Della nazionalità come fondamento del diritto delle genti,* Prelazione al corso di diritto internazionale e marittimo. Pronunziata nella Regia Università di Torino nel dì 22 gennaio 1851. Reprinted in: Pasquale Stanislao Mancini: *Diritto internazionale, Prelezioni con un Saggio sul Macchiavelli.* Presso Giuseppe Marghieri, Napoli, 1873. 1-64.

²⁸⁶ David McClean: *De conflictu legum. Perspectives on Private International Law at the Turn of the Century.* General Course on Private International Law. *Recueil des Cours,* Tome 282 (2000), 74.

²⁸⁷ Institut de Droit International, *Principes généraux en matière de nationalité, de capacité, de succession et d'ordre public.* Session d'Oxford, 1880; Lásd továbbá Pasquale Fiore: *Nouveau droit international public suivant les besoins de la civilisation moderne* (trad. Charles Antoine). Tome I. A. Durand et Pedone-Lauriel, Paris, 1885. 599.

megszerzésére és elvesztésére vonatkozó rendelkezéseket ajánlott.²⁸⁸ A Nemzetközi Jogi Intézet határozatai, a nemzetközi jog állásához igazodva, a nemzetközi közösség érdeklődésére számot tartó kérdésekre koncentrálnak²⁸⁹ és hatásuk megfigyelhető a nemzetközi jog kodifikációja és fokozatos fejlesztése terén.

2. Az állampolgárság belső joghatóságba tartozásának és nemzetközi jogi szabályozásának kettőssége

Általánosan elfogadottnak tűnik az a nézet, miszerint az állampolgárság megadásáról való döntés alapvetően – az államok szuverenitásából eredően – az államok belső joghatóságába tartozik, vagyis a *domaine réservé* körébe esik. Jelen állítás helyességének megállapításához szükséges megvizsgálni a kizárólagos belső joghatóság lényegét, valamint a nemzetközi jog állampolgárság szabályozásának behatárolásában betöltött szerepét.

A kizárólagos belső joghatóság már a Nemzetek Szövetségének Egyezségokmányában is szerepelt. A 15. cikk (8) bekezdése a „*solely within the jurisdiction of that party*” kifejezést használta, amely az Egyezségokmány magyar fordításában „ennek a félnek hazai igazságszolgáltatása alá tartozik” megfelelővel szerepelt,²⁹⁰ nem tartalmazva a „*solely*” szót, amely a „kizárólag” jelentéssel társítható. Az Állandó Nemzetközi Bíróság a *Tunizban és Marokkóban kibocsátott állampolgársági rendeletekről* szóló 1923. évi tanácsadó véleményében²⁹¹ az állampolgárság vonatkozásában értelmezte az Egyezségokmányban megjelenő, kizárólag az állam belső joghatóságába tartozó kérdések körét. A tanácsadó vélemény alapján a 15. cikk (8) bekezdésben lévő fordulat azokat a kérdéseket jelentette, amelyek – bár nem csak egy állam érdeklődésére tartanak számot – nem a nemzetközi jog által szabályozottak, hanem az adott állam egyedüli döntésétől függenek.²⁹² A bíróság továbbá kimondta, hogy a nemzetközi kapcsolatok fejlődésétől függ, így lényegét tekintve

---

²⁸⁸ Institut de Droit International, Principes relatifs aux conflits de lois en matière de nationalité (naturalisation et expatriation). Session de Cambridge, 1895. Institut de Droit International, Résolutions relatives aux conflits de lois en matière de nationalité (naturalisation et expatriation). Session de Venise, 1896.

²⁸⁹ Statuts de l'Institut de Droit International, Gent, 10 Septembre 1873. Article 1(2).

²⁹⁰ Covenant of the League of Nations, Versailles, 28 June 1919. Kihirdette: 1921. évi XXXIII. törvénycikk. Megjegyzendő, hogy az Egyezségokmányt a párizsi békekonferencia plenáris ülése április 28-án fogadta el, majd a nagyhatalmak döntése értelmében a világháborút lezáró békeszerződések első fejezetében helyezték el, így a versailles-i békeszerződéssel egyidejűleg írták alá és lépett hatályba. Magyarországon a trianoni békeszerződés első fejezetében került kihirdetésre.

²⁹¹ *Nationality Decrees Issued in Tunis and Morocco*, Permanent Court of International Justice, Advisory Opinion of 7 February 1923. P.C.I.J. Series B, No. 4, 24.

²⁹² *Uo.* 23.

relatív, hogy egy bizonyos kérdés az adott állam joghatósága alá tartozik-e vagy sem.²⁹³ Az állampolgársági kérdéseket pedig a nemzetközi jog akkori állása szerint, „elvieken” („*in principle*”) az állam belső joghatóságába tartozónak tekintette.²⁹⁴ Ezt erősítette meg 1925-ben a Nemzetek Szövetsége kodifikációért felelős bizottságának *rapporteure* is, rögzítve azt, hogy „az állampolgárság kérdései, elvieken, az egyes államok kizárólagos joghatóságába kifejezetten fenntartott kérdések közé tartozik”,²⁹⁵ hivatkozva a tanácsadó véleményre. Az elvieken kifejezés arra utal, hogy az akkori általános nemzetközi jogi álláspont szerint az állampolgárság kizárólag az állam belső joghatóságába tartozott, amelyet az egyes esetekben az adott állam más államok felé irányuló nemzetközi kötelezettségvállalásával felülírhatott.²⁹⁶ Megjegyzendő, hogy az említett *rapporteuri* jelentés megállapította, hogy akkoriban nem létezett a nemzetközi jogban olyan szokásjogi vagy szerződéses szabály, amely állampolgársági kérdésekben az államok joghatóságát korlátozta volna.²⁹⁷

A *domaine réservé* az ENSZ Alapokmányában is megjelenik, melynek 2. cikk (7) bekezdésében szereplő „*matters which are essentially within the domestic jurisdiction of any state*” magyar megfelelője az „olyan ügyek [...], amelyek lényegileg valamely Állam belső joghatóságának körébe tartoznak”.²⁹⁸ Mindkét dokumentum kapcsán fontos elem, hogy azok, egy-egy nemzetközi szervezet alapító okirataként, elsősorban a szervezetre vonatkoznak. Ennek ellenére jól mutatják az idők során a *domaine réservé* nemzetközi jogi megítélését. A *domaine réservé* általánosságban tehát a Nemzetek Szövetsége idején a „kizárólag” a belső joghatóságba tartozó kérdéseket ölelte fel, az ENSZ létrejötte idején pedig a „lényegileg” a belső joghatóságba tartozó kérdésekre utalt. A kizárólag jelző azt takarja, hogy az adott kérdésben a nemzetközi jog nem szab határt a belső jogi szabályozásnak,²⁹⁹ vagyis nincsen érvényben az államra nézve olyan nemzetközi szerződés, nemzetközi szokásjog, általános

---

²⁹³ Hasonló álláspontra helyezkedett a Nemzetközi Jogi Intézet az 1954. évi Aix-en-Provence-i határozatában, melynek első cikkének második mondatában a következő szerepel: „a *domaine* terjedelme a nemzetközi jogtól függ és annak fejlődése következtében változik.” Institut de Droit International, *La détermination du domaine réservé et ses effets*. Session d’Aix-en-Provence, 1954. Article premier.

²⁹⁴ *Nationality Decrees Issued in Tunis and Morocco*, Permanent Court of International Justice, Advisory Opinion of 7 February 1923. P.C.I.J. Series B, No. 4, 24.

²⁹⁵ League of Nations, Committee of Experts for the Progressive Codification of International Law, Subcommittee on Nationality, Report Submitted by M. Rundstein and Approved by M. De Megalhaes. October 8, 1925. C.43. M.18. 1926. V. American Journal of International Law – Supplement, Vol. 20, No. 3, (1926), 23.

²⁹⁶ Ian Brownlie: *The Relations of Nationality in Public International Law*. British Year Book of International Law, Vol. 39. (1963). Oxford University Press, London, New York, Toronto, 1965. 287-288.

²⁹⁷ League of Nations, Committee of Experts for the Progressive Codification of International Law, Subcommittee on Nationality, Report Submitted by M. Rundstein and Approved by M. De Megalhaes. October 8, 1925. C.43. M.18. 1926. V. American Journal of International Law – Supplement, Vol. 20, No. 3, (1926), 23.

²⁹⁸ Charter of the United Nations, San Fransisco, 26 July 1945. Kihirdette: 1956. évi I. törvény.

²⁹⁹ Kelsen: *Théorie générale du droit international public - Problèmes choisis*. i. m. 305.

jogelv vagy egyéb jogforrás, amely annak belső jogi rendezésére kötelezettséget állít fel.³⁰⁰ A lényegileg jelző ezzel szemben olyan kérdéseket is a *domaine réservée*-be sorolhatónak enged, amelyek lényegileg az állam belső joghatóságába tartozónak minősülnek, annak ellenére, hogy nemzetközi relevanciájuk is fennáll.

A „kizárólag” szó „lényegileg” jelzőre cserélése meggyőződésem szerint a nemzetközi közösség azon akaratának tudható be, hogy az államok által a belső joghatóságba sorolni kívánt kérdések a nemzetközi szabályozás térnyerésével is a *domaine réservée* körében maradjanak. Az Alapokmány jelzőhasználatára így a nemzetközi jog jelen állásához igazodik, emellett a beavatkozás tilalmára is hat, mivel a beavatkozást nem csak a kizárólag, hanem a lényegileg belső joghatóságba tartozó kérdésekben egyaránt tiltja,³⁰¹ és ezzel szűkítheti a szervezet oldaláról a beavatkozás lehetőségét. Ez azonban nem jelenti azt, hogy a Nemzetek Szövetsége idején kevesebb kérdést foglalt magában a *domaine réservée* csupán amiatt, mert a kizárólag jelző kapcsolódott hozzá. Számos olyan terület létezik ugyanis, amelyet korábban kizárólag a belső jog határozott meg, azonban az idők során nemzetközi relevanciája felerősödött, és a nemzetközi jogi szabályozása is szélesedett. Eme területek a „kizárólag” kifejezés fennmaradásával kikerülhettek volna általában véve a *domaine réservée* alól, azonban a „lényegileg” jelző miatt benne maradhattak, mivel a „lényegileg” kifejezésbe a kérdések szélesebb köre beleérthető. Így ha manapság a „lényegileg” helyett a „kizárólag” szót használnánk, valamelyest szűkítenénk azon kérdések körét, melyek általában a *domaine réservée*-be tartoznának, egyúttal csökkentve azokat a területeket, melyekre a beavatkozás tilalma kiterjedne.

Mindez azonban nem jelenti azt, hogy a nemzetközi jog által egyre szélesebb körben szabályozott egyes területek – mint például az emberi jogok, melyek elemzésére alább kerül sor – általában véve ne kerülhetnének ki a „lényegileg” belső joghatóságba tartozó kérdésekből. Emellett kiemelendő, hogy az állam nemzetközi kötelezettségvállalással bármikor korlátozhatja saját belső joghatóságát, mely elmondható mind a „kizárólag” mind a „lényegileg” jelzők használatának idejére, ahogyan erre az Állandó Nemzetközi Bíróság a *Tuniszban és Marokkóban kibocsátott állampolgársági rendeletekről* szóló tanácsadó

---

³⁰⁰ Hans Kelsen: *The Law of the United Nations. A Critical Analysis of Its Fundamental Problems*. Stevens & Sons Ltd., London, 1951. 776-777.

³⁰¹ Hans Kelsen ezt nemkívánatos következményként említi, mivel véleménye szerint ezáltal tilos a beavatkozás nem csak a kizárólag, hanem a lényegileg belső joghatóságba tartozó kérdésekben is, amely véleménye szerint azt eredményezheti, hogy akár az Alapokmányból folyó kötelezettség fennállása esetén sem lehet beavatkozni. Kelsen: *The Law of the United Nations. i.m.* 778. Szükséges azonban itt megemlíteni, hogy az Alapokmány 2. cikk (7) bekezdésének utolsó tagmondata értelmében a Biztonsági Tanács VII. fejezetben tárgyalt kényszerintézkedései alkalmazását a beavatkozás tilalma nem érinti.

véleményében,³⁰² és a Nemzetközi Bíróság a *Bolgár, magyar és román békeszerződések értelmezése* tárgyában hozott tanácsadó véleményében³⁰³ is utalt. Az állampolgárságról már az Állandó Nemzetközi Bíróság is azt a megállapítást tette, hogy „elviakban” a „kizárólagos” belső joghatóságba tartozik, mivel az állam nemzetközi kötelezettségek vállalásával önmagát korlátozza. Ez mai értelemben véve egyezik a „lényegileg” belső joghatóságba sorolással, vagyis az állampolgárság felfogása az idők során is egységességet mutat.

A *domaine réservé* mai értelemben azokat a kérdéseket foglalja magában, melyek szabályozásában az állam szabad mérlegelési joggal rendelkezik. Az állam diszkrecionális jogába azonban az is beletartozik, hogy az adott területen nemzetközi kötelezettségeket vállal, amellyel saját magára nézve korlátokat állít fel.³⁰⁴ Az állami akarat valamilyen formában történő megjelenése valamennyi nemzetközi kötelezettségről elmondható. A nemzetközi kötelezettségvállalás ennek fényében az állam szuverenitása alá tartozó joggyakorlásnak is tekinthető,³⁰⁵ és a korlátok állami akarat hiányában nem vélelmezhetők.³⁰⁶ Amikor tehát azt olvassuk, hogy a nemzetközi jog korlátokat állíthat fel a *domaine réservé* területére eső kérdések szabályozására is, mindig gondolnunk kell az e mögött húzódó állami akaratra.

A belső joghatóságba tartozó kérdéseknek, és ezen belül az állampolgárság szabályozásának állam általi korlátozása számos esetben említésre került. Az Állandó Nemzetközi Bíróság a fentiekben tárgyalt 1923. évi tanácsadó véleményében megállapította:

---

³⁰² *Nationality Decrees Issued in Tunis and Morocco*, Permanent Court of International Justice, Advisory Opinion of 7 February 1923. P.C.I.J. Series B, No. 4, 23-24, 26.

³⁰³ *Interpretation of Peace Treaties with Bulgaria, Hungary and Romania*, International Court of Justice, Advisory Opinion of 30 March 1950. I.C.J. Reports 1950. 70.

³⁰⁴ Hans Kelsen ezzel szemben a nemzetközi jogot államon felüli jogrendként feltételezve az állami akarattal szemben a nemzetközi jog irányításával képzeletben el a korlátok felállítását: „A nemzetközi jog égisze alatt az egyes államok ugyan illetékesek maradnak elvileg bármit szabályozni, ez illetékességüket azonban csak annyiban tarthatják meg, amennyiben a nemzetközi jog nem terjeszti ki hatalmát a kérdéses tárgyra, és így azt az egyes állam jogrendjének szabad szabályozása alól ki nem vonja. Ez utóbbi esetben az állami jogrendnek – ha a nemzetközi jogot államon felüli jogrendnek tételezzük fel – nincs többé hatásköri felségjoga.” Hans Kelsen: *Tiszta jogtan* (ford. Bibó István). Rejtjel Kiadó, Budapest, 2001. 40. „Nincs olyan kérdés, amely természeténél fogva kizárólag (...) lényegileg egy állam belső joghatóságába tartozik”, mivel bármely kérdés, még „az állampolgárság megszerzése és elvesztése” is „lehet tárgya nemzetközi szerződésnek.” „Az a tény, hogy e kérdések általában véve nem szabályozottak a nemzetközi jog szabálya által, nem ad okot feltételezni, hogy ezek lényegileg az államok belső joghatóságába tartoznak.” Kelsen: *The Law of the United Nations. i. m.* 776.

³⁰⁵ *The S.S. Wimbledon (Great Britain, France, Italy, Japan, and Poland v. Germany)*, Permanent Court of International Justice, Judgment of 17 August 1923. P.C.I.J. Series A, No. 1, 25.

³⁰⁶ *The S.S. Lotus (France v. Turkey)*, Permanent Court of International Justice, Judgment of 7 September 1927. P.C.I.J. Series A, No. 10, 18. Erre utalt a magyar Alkotmánybíróság is a következő megállapításokkal: „a nemzetközi jog [...] szuverenitást korlátozó hatása nem valamely államok feletti jogrend által valósul meg, hanem az állam önkorlátozása által. 5/2001. (II. 28.) AB határozat (ABH, 2001, 1366, 1367); „Az államok szuverenitásukat nemzetközi szerződéssel, vagy belső elhatározásból – megfelelő szintű jogszabállyal – korlátozhatják”. 36/1999. (XI. 26.) AB határozat (ABH, 1999, 6855, 6856).

„[E]lőfordulhat, hogy egy olyan kérdésben, mint az állampolgárság, amely elviekben nem a nemzetközi jog által szabályozott, az Államnak a mérlegelési joga mégis olyan kötelezettségek által korlátozott, amelyeket más államok irányában vállalhatott. Ilyen esetben, a joghatóság, amely elviekben kizárólag az Államhoz tartozik, a nemzetközi jog szabályai által korlátozottá válik.”³⁰⁷

A bíróság ugyanebben az évben egy másik, a *Lengyel állampolgárság megszerzéséről* szóló tanácsadó véleményben kimondta, hogy általánosságban igaz, hogy a szuverén államnak jogában áll eldönteni, mely személyeket tekint állampolgárainak, azonban ez az elv csak az adott állam nemzetközi szerződési kötelezettségeinek megfelelően alkalmazható.³⁰⁸ Ehhez hasonló álláspontra helyezkedett egy választottbíró 1924-ben azzal a véleményével, hogy az állampolgársági kérdésekben az állam joghatósága elviekben kizárólagos, azonban ha az állampolgárság megszerzése nemzetközi szerződések által szabályozott, az állam autonómiáját az általa vállalt szerződéses kötelezettségek behatárolják.³⁰⁹ Néhány évvel később, 1928-ban egy francia-mexikói vegyes döntőbizottság döntésében szintén megállapítást nyert, hogy az állampolgárság belső jogi szabályozását az állam nemzetközi kötelezettségei korlátozzák.³¹⁰

Az első állampolgársági tárgyú, univerzális nemzetközi kodifikációs konferenciára a Nemzetek Szövetsége égisze alatt, 1930. március 13-tól április 13-ig került sor Hágában, melyre a Harvard Egyetem állampolgársági egyezmény-tervezetét készítette a konferencián résztvevő államok képviselői számára.³¹¹ A tervezet 2. cikke értelmében:

„[M]inden állam saját jogszabálya által határozhatja meg, kik az állampolgárai, megfelelően bármely olyan speciális szerződés rendelkezéseinek, amelynek az állam részese lehet; azonban a nemzetközi jog alapján az állam jogosultsága nem korlátlan az állampolgárság adományozására.”³¹²

A magánkodifikációs tervezet annak ellenére, hogy a konferencián nem nyert elfogadást, jól mutatja a nemzetközi jogtudomány XX. század elejére kialakult álláspontját az állampolgárság kérdésében. A rendelkezés megfogalmazására hatással voltak az Állandó

---

³⁰⁷ *Nationality Decrees Issued in Tunis and Morocco*, Permanent Court of International Justice, Advisory Opinion of 7 February 1923. P.C.I.J. Series B, No. 4, 24.

³⁰⁸ *Acquisition of Polish Nationality*, Permanent Court of International Justice, Advisory Opinion of 15 September 1923. P.C.I.J. Series B, No. 7, 16.

³⁰⁹ *Germany and Poland (Interpretation of Minorities Treaty)*, Kaeckenbeeck, Arbitrator, 10 July, 1924. Annual Digest of Public International Law Cases. Vol. 2. 1923-1924. Case No. 117., 220.

³¹⁰ *Georges Pinson (France) v. United Mexican States*, French-Mexican Mixed Claims Commission, Decision No. 6 of 24 April 1928. Reports of International Arbitral Awards, Vol. 5. 393-394.

³¹¹ Lásd a Harvard tervezetét kommentárokkal: *Research in International Law*, Harvard Law School: Research in International Law – Special Supplement, Vol. 23 (1929), 1-129.

³¹² *Uo.* 24.

Nemzetközi Bíróság említett tanácsadó véleményei is, melyre a tervezet kommentárja is utalt.³¹³

A konferencián elfogadott szöveg a nemzetközi jog korlátaira közvetlenül nem, hanem az államok elismerésén keresztül utalt az állampolgársági törvények kollíziójának egyes kérdéseiről szóló 1930. évi hágai egyezmény³¹⁴ 1. cikkében:

„Minden állam saját joga alapján határozza meg, hogy kik az ő állampolgárai. Az ilyen jogszabályt más államok annyiban kötelesek elfogadni, amennyiben az összhangban áll a nemzetközi egyezményekkel, a nemzetközi szokásjoggal, és az állampolgárok tekintetében általánosan elismert jogelvekkel.”³¹⁵

A Nemzetközi Bíróság 1955-ben a *Nottebohm* ügyben szintén megemlítette, hogy az állampolgárság megszerzésére vonatkozó szabályok megalkotása minden szuverén állam saját joga.³¹⁶ Az ügyben nem tartotta szükségesnek annak eldöntését, hogy az adott állam, Liechtenstein döntési szabadságát a nemzetközi jog behatárolja-e.³¹⁷ A nemzetköz jogra való utalás ez esetben is azt tükrözi, hogy az állam belső joghatósága körébe tartozó kérdésekben is létezhetnek a már említett nemzetközi jogi korlátok. Erre utal a Nemzetközi Jogi Intézet Aix-en-Provence-i, 1954-ben hozott határozata is, amely szerint, ha az állam a *domaine réservé* körébe tartozó kérdésre irányuló nemzetközi kötelezettséget vállal, nem hivatkozhat belső joghatóságára a kötelezettség értelmezése vagy alkalmazása kapcsán.³¹⁸

Külön említést érdemelnek az államok olyan emberi jogi kötelezettségei, melyek az állampolgárság megszerzésének és elvesztésének belső jogban történő szabályozásának szabnak határt. Ide sorolható: az állampolgársághoz való jog biztosítása, az állampolgárságtól való (önkéntes) megfosztás tilalma, és a diszkrimináció tilalma. Az emberi jogokat és az államok belső joghatóságát érintve a Nemzetközi Bíróság 1950-ben a *Bolgár, magyar és román békeszerződések értelmezése* tárgyában hozott tanácsadó véleményében³¹⁹ még csak azt állapította meg, hogy a testület vizsgálhat emberi jogokkal kapcsolatos kérdéseket azon az

---

³¹³ *Uo.* 24-25.

³¹⁴ Convention on Certain Questions relating to the Conflict of Nationality Laws, The Hague, 13 April 1930.

³¹⁵ *Uo.* Article 1.

³¹⁶ *Nottebohm Case (Liechtenstein v. Guatemala)*, International Court of Justice, Second Phase, Judgment of 6 April 1955. I.C.J. Reports 1955. 20.

³¹⁷ *Uo.*

³¹⁸ Institut de Droit International, La détermination du domaine réservé et ses effets. Session d'Aix-en-Provence, 1954. Article 3.

³¹⁹ *Interpretation of Peace Treaties with Bulgaria, Hungary and Romania*, International Court of Justice, Advisory Opinion of 30 March 1950. I.C.J. Reports 1950. 65. Elemzését bővebben lásd András Jakab: *Interpretation of Peace Treaties with Bulgaria, Hungary and Romania (Advisory Opinions)*. In: *The Max Planck Encyclopedia of Public International Law*. Vol. VIII. (ed.: Rüdiger Wolfrum). Oxford University Press, Oxford, 2012. 128-131.

alapon, hogy az Egyesült Nemzetek Alapokmányának 55. cikke értelmében a szervezet előmozdítja „az emberi jogoknak és alapvető szabadságoknak mindenki részére, fajra, nemre, nyelvre, vagy vallásra való tekintet nélkül történő általános tiszteletbentartását.” Megjegyzendő azonban, hogy a tanácsadó véleményt a Közgyűlés nem valamely emberi jog vagy alapvető szabadság megsértésének megállapítása, hanem a vizsgált szerződésekben lévő vitarendezés alkalmazhatóságáról kérte.³²⁰ A bíróság ennek kapcsán megállapította, hogy „egy szerződés rendelkezéseinek ilyen célból való értelmezése nem tekinthető az állam lényegileg belső joghatóságába tartozó kérdésnek. Ez egy nemzetközi jogi kérdés, amely jellegénél fogva a Bíróság joghatóságába tartozik.”³²¹ A bíróság tehát a tanácsadó véleményben feltett kérdésre válaszolva végül nem az emberi jogok, hanem a szerződések vitarendezési eljárásának alkalmazhatósága kapcsán vizsgálta a *domaine réservée*-be tartozást.

Az emberi jogoknak az állam *domaine réservée*-jéhez való viszonyára, többek között, az ENSZ Közgyűlésének 1981. december 9-én elfogadott, 36/103. számú határozatából³²² lehet következtetni, amely a beavatkozás tilalmára vonatkozó korábbi közgyűlési határozatoktól eltérően³²³ már a következő módon említi az emberi jogok kérdéskörét:

„Az államok kötelezettsége tartózkodni az emberi jogi kérdések kihasználásától és eltorzításától mint az államok belügyeibe való beavatkozás eszközétől [...]”³²⁴

A határozatból levezethető, hogy az emberi jogok megsértése abban az esetben szolgálhat a beavatkozás alapjául, ha azt a sérelem „kihasználása” vagy „eltorzítása” nélkül alkalmazzák a beavatkozás ürügyeként. Mindez arra enged következtetni, hogy az emberi jogok köre az 1980-as évek elejére látszik kikerülni a *domaine réservée* alól. Erre utal a Nemzetközi Bíróság

³²⁰ *Interpretation of Peace Treaties with Bulgaria, Hungary and Romania*, International Court of Justice, Advisory Opinion of 30 March 1950. I.C.J. Reports 1950. 70.

³²¹ Lamm Vanda: *A nemzetközi bíróság ítéletei és tanácsadó véleményei 1945-1993*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1995. 416.

³²² Declaration on the Inadmissibility of Intervention and Interference in the Internal Affairs of States. G.A. Res. 36/103, 91st plen. mtg., 9 December 1981, U.N. Doc. A/RES/36/103.

³²³ Declaration on the Inadmissibility of Intervention in the Domestic Affairs of States and the Protection of Their Independence and Sovereignty. G.A. Res. 2131, 1408th plen. mtg., 21 December 1965, U.N. Doc. A/RES/2141.; Declaration on Principles of International Law concerning Friendly Relations and Co-operation among States in accordance with the Charter of the United Nations. G.A. Res. 2625, 1883rd plen. mtg., 24 October 1970, U.N. Doc. A/RES/2625, Annex; Declaration on the Strengthening of International Security. G.A. Res. 2734, 1932nd plen. mtg., 16 December 1970, U.N. Doc. A/RES/2734.; Non-interference in the international affairs of States. G.A. Res. 31/91, 98th plen. mtg., 14 December 1976, U.N. Doc. A/RES/31/91.; Non-interference in the international affairs of States. G.A. Res. 32/153, 106th plen. mtg., 19 December 1977, U.N. Doc. A/RES/32/153.; Non-interference in the international affairs of States. G.A. Res. 33/74, 85th plen. mtg., 15 December 1978, U.N. Doc. A/RES/33/74.; Non-interference in the international affairs of States. G.A. Res. 34/101, 103rd plen. mtg., 14 December 1979, U.N. Doc. A/RES/34/101.; Non-interference in the international affairs of States. G.A. Res. 35/159, 94th plen. mtg., 12 December 1980, U.N. Doc. A/RES/35/159.

³²⁴ Declaration on the Inadmissibility of Intervention and Interference in the Internal Affairs of States. G.A. Res. 36/103, 91st plen. mtg., 9 December 1981, U.N. Doc. A/RES/36/103, Annex. para. 2.(II)(I).

Nicaragua ügyben hozott 1986. évi ítélete is, mely szerint az emberi jogok iránti tisztelet ellenőrzésének vagy biztosításának az erőszak alkalmazása nem lehet megfelelő módja.³²⁵ Vagyis a nemzetközi közösségnek más megfelelő módot kell találni arra, hogy az emberi jogok tiszteletben tartását a belső jogi szabályozásokban érvényre juttassa. Mindez jól mutatja, hogy az emberi jogok szabályozása már nem tartozik lényegileg az államok belső joghatóságába. A Nemzetközi Jogi Intézet is e nézet mellé állt, amikor a Santiago de Compostela-i ülésén, 1989-ben hozott határozatában az emberi jogok tiszteletben tartásának kötelezettsége kapcsán megállapította, hogy annak megsértése esetén az állam a nemzetközi felelősség alól nem vonhatja ki magát arra hivatkozással, hogy a kérdés lényegileg belső joghatóságába tartozik.³²⁶ Az államok tehát „már nem hivatkozhatnak szuverenitásuk sérthetlenségére és a be nem avatkozás elvére abban az esetben, ha az emberi jogok súlyos megsértése nyomán őket bírálókat éri.”³²⁷

Az Emberi Jogok Amerikai Egyezménye³²⁸ az állampolgársághoz való jogról, valamint az állampolgárságtól és az állampolgárság megváltoztatásának jogától való önkényes megfosztás tilalmáról egyaránt rendelkezik.³²⁹ Az egyezmény szerződésellenőrző nemzetközi bírói fóruma, az Emberi Jogok Amerika-közi Bírósága egy 1984. évi tanácsadó véleményében³³⁰ megfogalmazta, hogy az államok döntési szabadsága elfogadott az állampolgárság adományozása és szabályozása terén, azonban a jelenlegi jogfejlődés azt mutatja, hogy a nemzetközi jog számos korlátot jelöl ki annak érdekében, hogy az állampolgárság szabályozása ne függjön kizárólag az államok belső jogától. Ezt erősítette meg a bíróság egy 2005. évi ítéletében a következőképpen:

„Annak meghatározása, hogy kinek van joga állampolgárnak lenni, továbbra is az állam belső joghatósága alá esik. Azonban a nemzetközi jog fejlődésével [az állam] mérlegelési joga e tekintetben fokozatosan korlátozottá válik annak érdekében, hogy biztosítva legyen az egyének megfelelőbb védelme az államok önkényes aktsaival szemben. Így a nemzetközi emberi jogok fejlődésének jelen állása szerint az államok eme joga korlátozott, egyrészt azzal a kötelezettségükkel, hogy az egyének számára

---

³²⁵ *Case concerning Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America)*, International Court of Justice, Merits, Judgment of 27 June 1986. I.C.J. Reports 1986. (para. 268.) 134.

³²⁶ Institut de Droit International, *La protection des droits de l'homme et le principe de non-intervention dans les affaires intérieures des Etats*. Session de Saint-Jacques-de-Compostelle, 1989. Article premier, Article 2.

³²⁷ Sulyok Gábor: 2. § [Függetlenség]. In: *Az Alkotmány kommentárja I.* (szerk.: Jakab András). Századvég Kiadó, Budapest, 2009. 141.

³²⁸ American Convention on Human Rights, San José, 22 November 1969.

³²⁹ *Uo.* Article 20.

³³⁰ *Advisory Opinion on Proposed Amendments to the Naturalization Provision of the Constitution of Costa Rica*, Inter-American Court of Human Rights, 19 January 1984, OC-4/84. Ser. a, No. 4. para. 32.

egyenlő és hatékony jogvédelmet biztosítsanak, másrészt azzal a kötelezettségükkel, hogy a hontalanságot megelőzzék, kiküszöböljék és csökkentsék.”³³¹

Az állampolgársági kérdések meghatározása tehát alapvetően az államok belső joghatóságába esik, amelyet azonban a nemzetközi jog szabályoz annyiban, amennyiben az egyes államok nemzetközi kötelezettségeket vállalnak más államok viszonylatában. Az államok szuverenitása és a nemzetközi jog állampolgárságra vonatkozó korlátai tehát „jól összeférnek”³³². Az államok által magukra nézve kötelezőnek elfogadott, illetve szokásjogi szabályokat tartalmazó emberi jogi dokumentumokban az állampolgársághoz való jognak, az állampolgárságtól való (önkényes) megfosztás tilalmának és a diszkrimináció tilalmának emberi jogként való megfogalmazása – az emberi jogoknak a *domaine réservé* köréből való kikerülésével – az állampolgárság szabályozását bizonyos esetekben erőteljesebben nemzetközi síkra tereli.

3. Az állampolgárság más államok általi elismerése

Az állampolgárság belső jogi szabályozását az adott állam által kötött nemzetközi szerződések, a nemzetközi szokásjog, az általános jogelvek³³³ és más jogforrások egyaránt keretek közé szorítják,³³⁴ amelyek megsértése esetén a nemzetközi kötelezettségek be nem tartására vonatkozó általános szabályok alkalmazandók.³³⁵

Külön kérdésként vizsgálendő³³⁶ más államok sajátos eszköze: az állampolgárság el nem ismerésének lehetősége. Kérdéses, hogyan kapcsolható az elismerés megtagadása az

---

³³¹ *Yean and Bosico children v. Dominican Republic*, Inter-American Court of Human Rights, Judgment of 8 September 2005, Ser. C, No. 130. para. 140. [Beszúrás – G. M.].

³³² Heinrich Triepel: Internationale Regelung der Staatsangehörigkeit. Zeitschrift für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht, Band 1 (1929), 197.

³³³ Az állampolgárság esetében alkalmazható általános jogelvek például: jóhiszeműség elve, joggal való visszaélés tilalma, visszaható hatály tilalma. Lásd Brownlie: The Relations of Nationality in Public International Law. *i. m.* 293-296.; Triepel: Internationale Regelung der Staatsangehörigkeit. *i. m.* 196.; Panhuys: The Rôle of Nationality in International Law. *i. m.* 161-164.

³³⁴ Itt említendő meg az Európai Közösség tagállamai által az alapszerződésekben vállalt, közösségi jogban felmerülő kötelezettségek. A közösségi jogi korlátokról lásd bővebben Molnár Tamás: Az állampolgárság megítélése a nemzetközi jogban és a közösségi jogban. *Acta Humana*, 17. évf. 2. szám (2006), 75-82.; H. U. Jessurun d’Oliveira: Decoupling Nationality and Union Citizenship? *European Constitutional Law Review*, Vol. 7. Issue 1. (2011), 150-160.; Gerard René – Anja Seling: The Consequences of the Rottmann Judgment on Member State Autonomy – The European Court of Justice’s Avant-Gardism in Nationality Matters. *European Constitutional Law Review*, Vol. 7. Issue 1. (2011), 138-149.

³³⁵ Lásd bővebben: Panhuys: The Rôle of Nationality in International Law. *i. m.* 158-164.

³³⁶ Robert Y. Jennings is az állampolgárság adására vonatkozó állami mérlegelési jog nemzetközi jogi kontrolljának két aspektusát különbözteti meg: elsőként azt, hogy vajon az állampolgárság meghatározása a nemzetközi jog valamely szabályába vagy az államra kötelező nemzetközi szerződésbe ütközik-e; másodikként

állampolgárság szabályozásának nemzetközi jogi korlátaihoz. Mit jelent az államok elismerési kötelezettsége, és az általában véve vagy csak bizonyos esetekben áll fenn? Az elismerés megtagadására van-e lehetőség, és ha igen, mely esetekben?

Az állampolgárság meghatározása egyes esetekben más államokat is érint, amely kétségtelenül nemzetközi jogi vizsgálat alá helyezi az állampolgárság megadásának helyességét és jogszerűségét. Ha egy olyan belső jogi aktus, mint az állampolgárság megadása kihat más államokra is, a nemzetközi jog természetéből következően, felvetődik az érintett államok akaratának figyelembe vétele. Párhuzamba vonható e kérdéssel a Nemzetközi Bíróság *Norvég halászati ügyben* hozott ítélete, melyben a következő olvasható:

„Habár igaz, hogy a [tengeri zónák] kijelölés[e] szükségszerűen egyoldalú aktus, mivel csak a parti állam alkalmas arra, hogy ezt megtegye, a kijelölés más államok tekintetében a nemzetközi jottól függ.”³³⁷

A hivatkozott rész a tengerjog területére esik, amely nem tekinthető a *domaine réservé* alá tartozónak.³³⁸ A tengeri zónák meghatározása azonban „az állampolgárság mint státusz lényegi eredetéhez nagyon hasonlatos[nak]”³³⁹ tekinthető. A párhuzam a parti állam és az állampolgárságot adó állam más államokkal – az aktus következtében – kialakuló viszonyának hasonló jellegével magyarázható. Általánosságban elmondható, hogy ha egy állami aktus más államot is érint, a nemzetközi jog szerepe előtérbe kerül, kérdéses azonban, hogy ez felöleli-e a *domaine réservé* körébe tartozó kérdéseket is.

A kifejezett vagy hallgatóságos államelismerés kiterjed, többek között, az adott állam állampolgárságának elismerésére is.³⁴⁰ Az államelismerés az állam létezésének deklarálásával³⁴¹ az állam jogrendszerének elfogadását, ezáltal a lakosság számára nyújtott állampolgárság szabályozásának elismerését is magában foglalja. Az állampolgárság általános, másik állam általi elismerésére ezáltal vélelem keletkezik, amely azonban megdönthető. Az államelismerés így nem jelenti azt, hogy az elismerő állam ne fejezhetné ki egyet nem értését egy másik állam állampolgársági szabályozására nézve. Ha az

---

pedig azt, hogy vajon az állampolgárság meghatározását más államok által el kell-e ismerni a nemzetközi jog célja szerint. Robert Y. Jennings: *General Course on Principles of International Law*. Recueil des Cours, Tome 121 (1967-II), 455.

³³⁷ *Fisheries Case (United Kingdom v. Norway)*, International Court of Justice, Judgment of 18 December 1951. I.C.J. Reports 1951. 132. [Beszűrás – G. M.]

³³⁸ A bíróság ugyanis kimondta, hogy „[a] tengeri zónák kijelölésének mindig van nemzetközi jogi vonatkozása; nem fűgghet pusztán a parti állam belső jogában megjelenő akaratától.” *Uo.* 132.

³³⁹ Brownlie: *The Relations of Nationality in Public International Law*. *i. m.* 291. [Beszűrás – G. M.]

³⁴⁰ Erre utal James Crawford is, amikor az el nem ismerés kapcsán vizsgálja az állampolgárság semmibe vételét. Crawford: *The Creation of States in International Law*. *i. m.* 27.

³⁴¹ Lásd bővebben *uo.* 22-26.

állampolgárság nyújtása olyan állami aktussá válik, amely más államot is érint, a nemzetközi kapcsolatok természetéből adódóan, a másik állam akarata is figyelembe veendő. Így bizonyos esetekben az állampolgárság el nem ismerése kinyilvánítható. Robert Y. Jennings nézetével szemben³⁴² véleményem szerint egy adott állam által nyújtott állampolgárság tekintetében nem áll fenn más államok elismerési kötelezettsége. Az állampolgárság elismerése ugyanis nem kötelező állami aktus, hanem egy olyan vélelmezett elismerés, amely vélelem megdöntésére meghatározott esetekben az államok számára lehetőség nyílik.

Az állampolgárság itt tárgyalt el nem ismerése elválasztandó attól az esettől, amikor egy el nem ismert állam állampolgársága képezi a vizsgálat tárgyát. Ebben az esetben ugyanis valóban nem elismert az állampolgárság, azonban az nem az állampolgárság megítéléséből fakad, hanem – az állampolgárság előfeltételének tekinthető – államiság el nem ismeréséből ered. Az állampolgárság el nem ismerésének kinyilvánítása pusztán az állampolgárság okán így akkor merülhet fel, ha az állampolgárságot nyújtó államot elismeri az állampolgárság el nem ismerését mérlegelő állam.

Az állampolgárság el nem ismerésének lehetősége pusztán az állampolgárság okán csak bizonyos feltételek esetén áll fenn. Mindenekelőtt szükséges, hogy a két állam között olyan nemzetközi kapcsolat álljon fenn, amely alapján az állampolgárság el nem ismerését kinyilvánító állam számára az el nem ismerés bármilyen megfontolásból kifolyólag indokoltnak tűnjön.³⁴³ Ezt követően vizsgálandó az állampolgárság szabályozásának vagy az állam belső jogi aktusának nemzetközi kötelezettségbe ütközése, ezen belül pedig speciális elemzést kíván az effektivitás elvének kötelező jellege.

3.1. Az állampolgárság el nem ismerésének kinyilvánítása az állampolgárság szabályozásának nemzetközi kötelezettségbe ütközése esetén

A már említett 1930. évi hágai kodifikációs konferencia eredményeként létrejövő egyezmény 1. cikke az állampolgárság elismeréséről a következőképpen rendelkezik:

---

³⁴² Robert Y. Jennings szerint kötelezettség áll fenn a nemzetközi jogban az államok számára, hogy elismerjék más államok állampolgársági szabályait, amelyet egy hallgatóságos vélelem alapoz meg. Jennings: *General Course on Principles of International Law. i. m.* 454. Véleményem szerint egy vélelem nem minősíthető kötelezettség igazolásának, ezáltal az elismerési kötelezettség megalapozójának.

³⁴³ Ko Swan Sik a korlátok közé sorolja a jogi érdek hiányát, mint az állampolgárság elismerése megtagadásának korlátját, továbbá azt az esetet is, amikor az el nem ismerés azt eredményezi, hogy egy másik állam alaptalanul szerezné meg az állampolgárságot – ilyenkor véleményem szerint el kell ismerni az állampolgárságot még abban az esetben is, ha az a nemzetközi jog alapján nem megfelelő. Ko Swan Sik: *Nationality in Public and Private International Law. Netherlands International Law Review*, Vol. 29 (1982), 102.

„Minden állam saját joga alapján határozza meg, hogy kik az ő állampolgárai. Az ilyen jogszabályt más államok annyiban kötelesek elfogadni, amennyiben az összhangban áll a nemzetközi egyezményekkel, a nemzetközi szokásjoggal, és az állampolgárok tekintetében általánosan elismert jogelvekkel.”³⁴⁴

Az egyezmény szövegével rendkívüli hasonlóságot mutat az állampolgárságról szóló 1997. évi európai egyezmény 3. cikke, amely a következőt tartalmazza:

„1. Minden állam saját joga alapján határozza meg, hogy kik az ő állampolgárai.
2. Az ilyen jogszabályt más államok annyiban kötelesek elfogadni, amennyiben az összhangban áll a vonatkozó nemzetközi egyezményekkel, a nemzetközi szokásjoggal és az állampolgárok tekintetében általánosan elismert jogelvekkel.”

Az univerzális hágai egyezmény rendelkezését a regionális európai egyezmény hatvanhét évvel később csaknem szó szerint átvette, amely jól mutatja e szabály általános elfogadottságát, a nemzetközi közösségben univerzális és regionális szinten egyaránt. Az európai egyezmény csupán egy pontosító kifejezéssel – a „vonatkozó” szóval – egészíti ki a korábbi meghatározást, azonban nyilvánvaló, hogy a hágai egyezmény is a releváns nemzetközi kötelezettségekre utal.

E rendelkezések a nemzetközi jog jelen állása szerint igaznak mondhatók azzal a magyarázattal, hogy a „kötelesek elfogadni” fordulat tulajdonképpen azt takarja, hogy ha az állampolgárság meghatározása megfelel a nemzetközi jog releváns szabályainak, nem nyilvánítható ki annak el nem ismerése. A fenti szakaszok továbbá kiegészíthetők az „és a nemzetközi jog más jogforrásainak” fordulattal, mivel e rendelkezések az államok nemzetközi kötelezettségeinek teljességét nem fedik le.

Mindezek alapján az állampolgárság el nem ismerését más államok abban az esetben nyilváníthatják ki, amennyiben a belső jogban az állampolgárság szabályozása egészben vagy részben az állam nemzetközi kötelezettségeibe ütközik, illetve ha egy egyénnel szembeni egyedi állampolgársági aktus nem felel meg eme kötelezettségeknek. Az el nem ismerés oka tehát lehet egy belső jogi jogszabály egésze vagy része, vagy pedig az állam egyedi ügyben hozott aktusa (például az adott egyénnek az állampolgárság megadása, állampolgárságtól való megfosztása stb.), amely nem felel meg az állam nemzetközi kötelezettségvállalásainak.

Ha az állam általános vagy egyedi állampolgársági aktusa más államot is érint, annak ellenére is lehetőség nyílik annak el nem ismerésére, hogy az állampolgársági kérdések főszabály szerint a *domaine réservé* körébe tartoznak. Ez azonban csak akkor képzelhető el,

---

³⁴⁴ Convention on Certain Questions relating to the Conflict of Nationality Laws, The Hague, 13 April 1930, Article 1.

ha az adott állam az állampolgárság terén – nemzetközi kötelezettségek vállalásával – magára nézve nemzetközi jogi korlátokat létesít. Az el nem ismerés jogának gyakorlása tehát nem tekinthető a *domaine réservé*-be való beavatkozásnak, mivel annak egyik feltétele a kifogásolt aktus vállalt nemzetközi kötelezettségbe ütközése.

3.2. Az állampolgárság el nem ismerésének kinyilvánítása az effektivitás elve alapján – avagy mennyiben jelent nemzetközi kötelezettséget az elv biztosítása?

Az effektivitás elve értelmében az egyén és az állam között valódi, tényleges, megfelelő kapcsolatnak kell fennállni. Az effektivitás elvének kötelező jellege a Nemzetközi Bíróság *Nottebohm ügyben* tett megállapításai óta tudományos vita tárgyát képezi. Az elv vizsgálendő az egy, illetve több állampolgársággal rendelkező egyének diplomáciai védelme, valamint az állampolgárság megadása kapcsán, amely a következő kérdéseket veti fel. Állít-e fel valamilyen korlátot a megfelelő kapcsolat követelménye az állampolgárságot adó állam számára? Lehet-e következménye a nemzetközi szintén annak, ha az egyén és az állam között nem áll fenn megfelelő kapcsolat? Előfordulhat-e olyan eset, amikor más államoknak joga keletkezik az állampolgárság el nem ismerésére a megfelelő kapcsolat hiánya alapján?

3.2.1. Az effektivitás elvének hatása az egyének diplomáciai védelmére

3.2.1.1. Az egy állampolgársággal rendelkező egyének diplomáciai védelme

Az állampolgárság el nem ismerésének sajátos eseteként vizsgálendő az egy állampolgárságú egyén diplomáciai védelme. A Nemzetközi Bíróság 1955-ben, a *Nottebohm ügyben* tett megállapítása értelmében a diplomáciai védelem nyújtásának lehetősége nem az állampolgárságot adó állam belső jogától függ:

„A védelem gyakorlása [...] a nemzetközi jog szintjére emeli magát. A nemzetközi jog az, amely meghatározza, hogy egy állam jogosult-e védelmet gyakorolni.”³⁴⁵

---

³⁴⁵ *Nottebohm Case (Liechtenstein v. Guatemala)*, International Court of Justice, Second Phase, Judgment of 6 April 1955. I.C.J. Reports 1955. 20-21. Hasonló megállapítást tett William E. Hall is, azzal, hogy „a védelem adásának joga a külföldön lévő alattvalóknak [...] hiányzik ebből a [belső] joghatóságból”, mivel „a kérdést, hogy milyen körülmények alapján lehet vagy nem egy személyt egy adott állampolgárság birtokosának tekinteni, a nemzetközi jog hatálya alá tartozik”. William Edward Hall: *Treatise on International Law*. Clarendon Press, Oxford, 1884. 200.

A bíróság általánosságban véve azt vizsgálta, hogy az állam nyújthat-e diplomáciai védelmet az általa adott állampolgárság alapján egy másik állammal szemben, ha az vitatja az állampolgárság valóságát. A bíróság elemezte, hogy az állampolgárság megadása olyan körülmények alapján történt-e, amely a másik állam számára lehetővé teszi az állampolgárság el nem ismerését. A testület számos elvet tanulmányozott annak eldöntéséhez, hogy a kérdéses állampolgárság a nemzetközi jog szemszögéből is teljes mértékben elfogadható-e,³⁴⁶ majd általánosságban megállapította:

[E]gy állam nem követelheti, hogy az általa lefektetett szabályok feljogosítsák arra, hogy más államok elismerjék azokat, amíg azok nem felelnek meg annak az általános kívánalomnak, hogy az állampolgári jogi kapcsolat létrehozása az államnak az egyénnel fennálló valódi kapcsolata alapján történjen, amely feltételezi állampolgárai megvédését, vagyis más államokkal szemben való védelmét.³⁴⁷

A bíróság ítéletéből az olvasható ki, hogy az effektivitás elvéhez olyan szabály kapcsolódik, mely szerint, ha az állampolgárság kérdése a diplomáciai védelem nyújtásának igényével nemzetközi síkra kerül, más államoktól csak abban az esetben várható el az állampolgárság elismerése, ha az állampolgárság az egyén és az állam közötti valódi kapcsolaton alapul. Az általános kívánalom tehát nem arra vonatkozik, hogy egy állampolgársági törvény megfeleljen az effektivitás elvének, hanem arra, hogy az abban foglalt szabályok alapján, egyedi esetben az adott személy által szerzett állampolgárság az egyén és az állam valódi, tényleges kapcsolatával jöjjön létre.³⁴⁸ E szabály tartalma, más nemzetközi jogi korlátoktól való különbözősége, nemzetközi jogi jellege, esetleges kötelező jellege az ítélet fényében, valamint az azt követő általános gyakorlat alapján vizsgálendő.

Az effektivitás elvén alapuló fenti szabály tartalma sajátosnak tekinthető. Ha e szabály a nemzetközi jogban létezik, nem pozitív kötelezettséget ró az állampolgárságot adó államra, vagyis tartalma nem az, hogy az államnak tényleges állampolgárságot kell nyújtania. Az elven alapuló szabály valójában azt a jelentést hordozza, hogy nem effektív állampolgárság esetén más államnak joga keletkezik arra nézve, hogy mérlegeljen a diplomáciai védelem alapjául szolgáló állampolgárság elismerése tekintetében. Az állampolgárságot adó állam oldaláról nézve: amennyiben az általa nyújtott állampolgárság nem effektív, nem várhatja el annak más

---

³⁴⁶ *Uo.* 21-22.

³⁴⁷ *Uo.* 23.

³⁴⁸ Ezzel ellentétes álláspontra helyezkedik J. Mervyn Jones, amikor az ítélet e szakaszának relevanciáját azon az alapon vitatja, hogy a bíróság nem mondta ki a liechtsteini törvény egészének az említett általános kívánalomba ütközését. J. Mervyn Jones: *The Nottebohm Case*. *The International and Comparative Law Quarterly*, Vol. 5, No. 2 (April 1956), 239.

államok általi elismerését. Az effektivitás elve tehát nem tartalmaz pozitív jellegű kötelezettséget valódi állampolgárság biztosítására, hatását azáltal fejt ki, hogy az állam érdekeltté válik valódi állampolgárság nyújtására. Ezáltal akadályozhatja meg azt, hogy más államok számára fennálljon az állampolgárság el nem ismerésének lehetősége.

Az effektivitás elvén alapuló szabály, ha létezőnek tekinthető a nemzetközi jogban, az állampolgárság el nem ismerését lehetővé tevő, és egyben az állampolgárság szabályozását behatároló más nemzetközi jogi korlátoktól három lényeges eltérést mutat. Egyrészt különbözik abban, hogy az állampolgárság – effektivitás hiányára hivatkozással történő – el nem ismerése esetén a belső jogi állampolgárság fennmaradónak tekinthető, az elismerés hiánya csupán a nemzetközi jogi értelemben vett állampolgárságot érintheti.³⁴⁹ Vagyis a belső jogban továbbra is fennálló állampolgárság az adott esetben nemzetközi szinten nem fejthet ki hatást. Másrészt az állampolgárság effektivitásának hiánya önmagában nem minősül nemzetközi kötelezettségbe ütközésnek, így más állam nem hivatkozhat a nemzetközi jog megsértésére. Az effektivitás hiánya nem von maga után automatikusan jogkövetkezményt, ugyanis az csak abban az esetben állhat be, ha a másik állam az effektivitás hiányára utalva az állampolgárság el nem ismerési jogára hivatkozik a diplomáciai védelem nyújtása kapcsán. Harmadrészt, míg a nemzetközi kötelezettségbe ütközés általában az állampolgársági szabály egészéről vagy egy részéről állapítható meg, tehát az érintett személyek köre tág, addig a diplomáciai védelem nyújtásánál az állampolgárság el nem ismerése konkrét esetre és egyénre vonatkozhat.

Az effektivitás elvén alapuló fenti szabály nemzetközi jogi jellege és kötelező volta elemzésre szorul annak ellenére, hogy úgy tűnik, a bíróság az elv alkalmazása alapján hozta meg ítéletét. A Nemzetközi Bíróság a *Nottebohm* ügyben nem utalt arra, hogy az effektivitás elvén alapuló fenti szabály a nemzetközi jog milyen jogforrásának tekinthető. A Nemzetközi Bíróság Statútumának 38. cikke által megjelölt források közül – miután a két állam között nem volt hatályban az effektivitás elvét kimondó nemzetközi szerződés – a b), c), d) pontokban foglaltak vizsgálандók. A szabály tartalmánál tisztázásra került, hogy az nem a megfelelő kapcsolat követelményét, hanem azt takarja, hogy annak hiányában a másik állam számára jog keletkezik az el nem ismerésre. E tartalomból adódóan a szabály nem képzelhető el belső jogi elvnek, mivel a belső jogban nem lenne értelmezhető, következésképpen általános jogelvnek biztosan nem tekinthető, így a c) pont kizárható. A bírói gyakorlat és az

---

³⁴⁹ A Nemzetközi Bíróság is megállapította, hogy nem veszi figyelembe *Nottebohm* honosításának érvényességét a liechtensteini törvény alapján. *Uo.* 20. Guggenheim bíró is utal erre különvéleményében. *Nottebohm Case (Liechtenstein v. Guatemala)*, International Court of Justice, Second Phase, Judgment of 6 April 1955. I.C.J. Reports 1955. Dissenting opinion of Judge M. Guggenheim, 51.

ítéletet megelőző nemzetközi jogirodalomban sem figyelhető meg az effektivitás elvének a diplomáciai védelemmel összefonódó szabálya, emellett a d) pont az önálló jogforrásnak nem, csupán a jog megismerésének segédeszközeinek tekinthető forrásokat sorol fel, melyek döntési alap helyett értelmezési segítségül szolgálhatnak az ítélet meghozatalában. A vizsgálódás tárgya így leszűkül a b) pontra, amelyben a „nemzetközi szokás, mint a jog gyanánt elismert általános gyakorlat bizonyíték[a]” szerepel. Mint ismeretes, ahhoz hogy egy szabály nemzetközi szokásjognak minősüljön, két konstitutív feltétel, egy objektív elem, az általános gyakorlat és egy szubjektív elem, az *opinio iuris sive necessitatis* megvalósulása szükséges. Az ítélet meghozatalának idején, bár az államok állampolgársági szabályozásaikban elsősorban olyan elveket alkalmaztak, amelyek megfelelő kapcsolatot alapoztak meg az egyén és az állam között,³⁵⁰ ebből azonban nem következik, hogy céljuk a megfelelő kapcsolat létrehozása lett volna annak érdekében, hogy szabályozásuk megfeleljen az effektivitás elvének.³⁵¹ Arra irányuló általános gyakorlat sem található, hogy diplomáciai védelem nyújtása esetén az államok hivatkoztak volna a valódi kapcsolat hiányára.³⁵² A konkrét ügyben, Guatemala ellenkeresetében ugyan található utalás a valódi kapcsolat követelményére, azonban ezt nem támasztotta alá meglévő gyakorlattal.³⁵³ Mindezek alapján

---

³⁵⁰ *Nottebohm Case (Liechtenstein v. Guatemala)*, International Court of Justice, Second Phase, Judgment of 6 April 1955. I.C.J. Reports 1955. 22.

³⁵¹ José Francisco Rezek is említi, hogy a belső jogi szabályozások egyezése nem elegendő a nemzetközi szokásjog létezésének megállapításához. José Francisco Rezek: *Le droit international de la nationalité*. Recueil des Cours, Tome 197 (1986-II), 357.

³⁵² *Nottebohm Case (Liechtenstein v. Guatemala)*, International Court of Justice, Second Phase, Judgment of 6 April 1955. I.C.J. Reports 1955. Dissenting opinion of Judge M. Guggenheim, 55-56. Példát ugyan találunk erre, de ez nem igazolja az államok általános gyakorlatát. Az 1930. évi hágai kodifikációs konferencián például a német kormány fejtette ki azon álláspontját, miszerint egy állam nem köteles elismerni állampolgára honosítását egy másik állam által, amennyiben a honosítás az egyén kérelme nélkül és az egyén és az állam közötti különösebb kapcsolata (mint például származás, tartózkodás vagy születés) hiányában történt. Friedmann – Lissitzyn – Pugh: *Cases and Materials on International Law*. i. m. 499. Az ítélet továbbá utal a Bancroft szerződésekre, amelyek azonban véleményem szerint nem tekinthetők az effektivitás elve megalapozásának, mivel ezek csupán arról rendelkeztek, hogy a két állammal egyaránt kapcsolattal rendelkező egyéneknél az állampolgárságot az állandó tartózkodási hely döntötte el, amely a diplomáciai védelem nyújtására is hatással volt. A Bancroft szerződéseknél az Egyesült Államok 1986-tól számos állammal (többek között Württemberggel, Bavaria-val, Badannel, Hesse-vel és az Észak-Német Konföderációval) kötött honosítási tárgyú szerződéseit nevezték, mivel a tárgyalásokat amerikai részről George Bancroft, a Poroszországért és az Észak-Német Konföderációért felelős miniszter folytatta. E szerződések kimondták, hogy az Egyesült Államokban honosított, de korábban a szerződő államok állampolgárainak minősülő egyéneket 5 év ottani tartózkodást követően amerikai állampolgároknak kell tekinteni, és fordítva. Továbbá, ha az egyén visszahelyezte tartózkodási helyét korábbi államába anélkül, hogy szándékában állt volna visszatérni az Egyesült Államokba, a szerződések alapján úgy kellett tekinteni, hogy lemondott amerikai honosításáról. Lásd *Nottebohm Case (Liechtenstein v. Guatemala)*, International Court of Justice, Second Phase, Judgment of 6 April 1955. I.C.J. Reports 1955. 22-23; Dissenting opinion of Judge M. Guggenheim, 59-60; Donner: *The Regulation of Nationality in International Law*. i. m. 42-43.

³⁵³ Duplique présentée par le Gouvernement du Guatemala. 2 novembre 1954. *Nottebohm Case (Liechtenstein v. Guatemala)*, International Court of Justice, Second Phase, 511-512. Guatemala az effektivitás elvét csak kettős állampolgárság esetében támasztotta alá hivatkozással viszonzalásában. Lásd *Contre-mémoire présentée par le*

úgy tűnik, hogy az ítélet meghozatala idején nem állt rendelkezésre olyan általános gyakorlat, amely megalapozhatta volna az effektivitás elvéhez kapcsolódó szabály univerzális vagy bilaterális szokásjogi jellegét. A bilaterális gyakorlat teljes körű ismerete nélkül a meglévő gyakorlat hiánya teljes bizonyossággal nem jelenthető ki, azonban az általános gyakorlat követelményének megvalósulását aligha támaszthatná alá néhány bilaterális eset. A szokásjog feltételül szabott objektív elem hiányában a szubjektív elem vizsgálata egyrésztől szükségtelen, másrésztől nem lehetséges. Emellett a korabeli szakirodalom uralkodó álláspontja szerint sem minősült nemzetközi szokásjognak az ítélet idejében az effektivitás elvén alapuló szabály.³⁵⁴ Hasonlóan vélekedett Guggenheim bíró is különvéleményében a diplomáciai védelem kapcsán az effektivitás elvének alkalmazhatóságáról.³⁵⁵

Kérdéses azonban, hogy a bíróság valóban az effektivitás elvéhez fűződő fenti szabály alapján hozta meg ítéletét, vagy döntése mögött más elvek húzódtak meg. A diplomáciai védelem nyújtásának igényekor ugyanis Friedrich Nottebohm már tíz éve volt liechtensteini állampolgár és három éve volt tartózkodási helye Liechtensteinben, az ítélet meghozatalakor pedig már tizenhat éve rendelkezett liechtensteini állampolgársággal, és kilenc éve liechtensteini tartózkodási hellyel. Így a diplomáciai védelem nyújtásának igényekor, és az ítélet meghozatala idején is minden bizonnyal fennállhatott a valódi, megfelelő kapcsolat.³⁵⁶ Mindebből úgy tűnhet, hogy ha a bíróság a megfelelő kapcsolat elve alapján hozta meg ítéletét, Nottebohm és Liechtenstein kapcsolatát nem a diplomáciai védelem nyújtása és az ítélethozatal idejében fennálló tények szerint elemezte, hanem az állampolgárság megadásának idején vizsgálhatta,³⁵⁷ és nem ismerte el, hogy az egyén és az állam kapcsolata utóbb megfelelővé válhat, amely álláspontom szerint nélkülözi a logikát és a gyakorlatiasságot. Amennyiben nem fogadjuk el ezt a lehetőséget, olyan mögöttes elveket

---

Gouvernement du Guatemala. 20 avril 1954. *Nottebohm Case (Liechtenstein v. Guatemala)*, International Court of Justice, Second Phase, 195.

³⁵⁴ Lásd Jones: *The Nottebohm Case. i. m.* 243; Clive Parry: *Some Considerations upon the Protection of Individuals in International Law. Recueil des Cours, Tome 90 (1956-II), 707*; Josef L. Kunz: *The Nottebohm Judgment (Second Phase). American Journal of International Law, Vol. 54, No. 3 (1960), 563*; Alexander N. Makarov: *Das Urteil des Internationalen Gerichtshofes im Fall Nottebohm. Zeitschrift für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht, Band 16. (1955-1956), 414.* Ezzel ellentétes nézetet lásd Sir Gerald Fitzmaurice: *The General Principles of International Law Considered from the Standpoint of the Rule of Law. Recueil des Cours, Tome 92 (1957-II), 206-207.*

³⁵⁵ *Nottebohm Case (Liechtenstein v. Guatemala)*, International Court of Justice, Second Phase, Judgment of 6 April 1955. I.C.J. Reports 1955. Dissenting opinion of Judge Klaestad, 31. Dissenting opinion of Judge M. Guggenheim, 56-57, 59.

³⁵⁶ Erre utal mind Klaestad bíró, mind Guggenheim bíró, mind pedig Read bíró különvéleményében. Lásd *Nottebohm Case (Liechtenstein v. Guatemala)*, International Court of Justice, Second Phase, Judgment of 6 April 1955. I.C.J. Reports 1955. Dissenting opinion of Judge Klaestad, 31. Dissenting opinion of Judge M. Guggenheim, 61-62. Dissenting opinion of Judge Read, 44-46.

³⁵⁷ Jones: *The Nottebohm Case. i. m.* 241; Makarov: *Das Urteil des Internationalen Gerichtshofes im Fall Nottebohm. i. m.* 419.

szükséges keresnünk, amelyek ténylegesen az ítélet alapjául szolgálhattak. Ilyen elvek lehetnek az állampolgárság rosszhiszemű, tisztességtelen megadása és a joggal való visszaélés tilalma.³⁵⁸ A bíróság ítéletében több helyen utalt³⁵⁹ az állampolgárság tisztességtelen nyújtására, amelyre Guatemala is hivatkozott,³⁶⁰ habár bizonyítékokkal nem támasztotta alá. Emellett Guatemala említette a joggal való visszaélés tilalmát is,³⁶¹ amely azonban az ítéletben nem jelent meg.³⁶² Feltételezhető, hogy a bíróság döntésére az effektivitás elvén kívül a fenti elvek is hatással voltak, azonban a bíróság nem említette eme elveket kifejezetten az ítélet megalapozójaként.

Mindezek alapján az állapítható meg, hogy a bíróság Guatemala érvelését elfogadva és a mögöttes elvek hatása alatt, a nemzetközi jogban ekkor szokásjognak nem minősülő szabály alapján hozta meg ítéletét, amely ha bírói jogalkotásnak minősülne, „veszélyes folyamat”³⁶³ lenne. Hasonló nézetet fejtett ki Read bíró is különvéleményében, amikor megállapította, hogy nem található sem nemzetközi szerződéses, sem nemzetközi szokásjogi szabály, sem pedig az állampolgárságra vonatkozó olyan általános jogelv, amely megalapozná az effektivitás elvének alkalmazását diplomáciai védelem nyújtása kapcsán.³⁶⁴ Felhívta a figyelmet arra, hogy a bíróság a Statútum 38. cikk (1) bekezdésében foglalt pozitív nemzetközi jog alapján hozhat ítéletet,³⁶⁵ amely az adott ügy esetében nem állt fenn. Az ítéletek egyedi esetekre vonatkozó kötelező jellege, és a nemzetközi jogban a precedensrendszer hiánya miatt az effektivitás elvén alapuló szabály más államokra nézve kötelező erejű csak abban az esetben lehet, ha az ítéletet követően megállapítható a szabály nemzetközi szerződésbe foglalása vagy szokásjogként való elfogadása.

---

³⁵⁸ Parry: Some Considerations upon the Protection of Individuals in International Law. *i. m.* 707; Jones: The *Nottebohm Case*. *i. m.* 244.

³⁵⁹ *Nottebohm Case (Liechtenstein v. Guatemala)*, International Court of Justice, Second Phase, Judgment of 6 April 1955. I.C.J. Reports 1955. 11, 14.

³⁶⁰ Duplique de M. Pinto (Agent du Gouvernement du Guatemala). 7 mars 1955. Section B, Oral Arguments in the Second Phase of the Case, Public Hearings. *Nottebohm Case (Liechtenstein v. Guatemala)*, International Court of Justice, Second Phase, 380.

³⁶¹ Duplique de M. Rolin (Conseil de Gouvernement du Guatemala). 8 mars 1955. Section B, Oral Arguments in the Second Phase of the Case, Public Hearings. *Nottebohm Case (Liechtenstein v. Guatemala)*, International Court of Justice, Second Phase, 413.

³⁶² Tudvalevő, hogy általános elvek alapján is tekinthető érvénytelennek egy állampolgárság, még abban az esetben is, ha az egyén ezáltal hontalanná válik. A *Rottmann* ügyben például az Európai Bíróság megállapította, hogy a csalással szerzett állampolgárságtól megfosztható az egyén és a megfosztás még abban az esetben is arányosnak tekinthető, ha az adott személy hontalanná válik. *Rottmann v. Freistaat Bayern*, European Court of Justice, Case C-135/8, Judgment of 2 March 2010. para. 65.

³⁶³ Hersch Lauterpacht nem vizsgálta könyvében a *Nottebohm* ügyet, de hangsúlyozta, hogy a bírói jogalkotás veszélyes folyamat. Sir Hersch Lauterpacht: *The Development of International Law by the International Court*. Stevens & Sons Ltd., London, 1958. 19.

³⁶⁴ Lásd *Nottebohm Case (Liechtenstein v. Guatemala)*, International Court of Justice, Second Phase, Judgment of 6 April 1955. I.C.J. Reports 1955. Dissenting opinion of Judge Read, 40.

³⁶⁵ *Uo.* 39.

Az ítéletet szükségszerűen követte a diskurzus a tudományos életben és a gyakorlatban egyaránt az említett szabály jogi jellegéről és elfogadhatóságáról. Az 1960-as évek elején, minden bizonnyal az ítélet hatásának köszönhetően, a diplomáciai védelemhez megkövetelt effektivitás előtérbe került, és támogatást élvezett a szakirodalomban³⁶⁶ és a Nemzetközi Jogi Bizottság tevékenységében is. Az elv támogatása azon igény miatt alakulhatott ki, hogy egy belső jogi „állampolgársági szabálynak ne lehessen nemzetközi jogi hatása, ha [...] ésszerűen nem tudja senki igazolni, hogy az egyén az adott államhoz tartozik.”³⁶⁷ Erre utalt a bíróság *Nottebohm ügyben* tett azon megállapítása is, miszerint a belső jogi aktus nemzetközi hatása vizsgálendő.³⁶⁸

A Nemzetközi Jogi Bizottság elé egy *rapporteur* által 1961-ben beterjesztett, az állam által, a területén, egyéneknek vagy külföldiek vagyonában okozott károkért való felelősségről szóló tervezet 23. cikk (3) bekezdése a következő szövegszerű javaslatot tette:

Az állam nem nyújthat be igényt az egyén nevében, ha az állampolgárság jogi köteléke nem alapul kettőjük megfelelő kapcsolatán.³⁶⁹

A tervezet szövege valószínűsíthetően a Harvard Egyetem által 1961-re elkészített egyezménytervezet – az állam felelősségéről a külföldieknek okozott károkért szintén 23. cikk (3) bekezdésében szereplő – megfogalmazásán alapult, amely „az államhoz fűződő érzelem, tartózkodási hely vagy más érdekelttség megfelelő kapcsolata” fordulatot tartalmazta.³⁷⁰ A Harvard Egyetem tervezetére még 1969-ben is megfigyelhető az utalás egy *rapporteur*i jelentésében,³⁷¹ azonban a téma kodifikálására végül nem került sor. Habár egyik tervezet sem a diplomáciai védelem kapcsán rendelkezett az effektivitás követelményéről, a nemzetközi

---

³⁶⁶ Castro: *La nationalité, la double nationalité et la supra-nationalité. i. m.* 582.; Brownlie: *The Relations of Nationality in Public International Law. i. m.* 314, 349.; Panhuys: *The Rôle of Nationality in International Law. i. m.* 158.

³⁶⁷ Panhuys: *The Rôle of Nationality in International Law. i. m.* 158.

³⁶⁸ *Nottebohm Case (Liechtenstein v. Guatemala)*, International Court of Justice, Second Phase, Judgment of 6 April 1955. I.C.J. Reports 1955. 21.

³⁶⁹ *International Responsibility: Sixth Report by F. V. García Amador, Special Rapporteur. Document A/CN.4/134 and Addendum. Yearbook of the International Law Commission, 1961. Vol. II. United Nations, New York, 1962. 49.*

³⁷⁰ Harvard Law School, *Convention on the International Responsibility of States for Injuries to Aliens. Draft no. 12 with Explanatory Notes* (reporters: Louis B. Sohn – Richard R. Baxter). Harvard Law School, Cambridge, Mass., 1961. Article 23(3).

³⁷¹ *First Report on State Responsibility, by Mr. Roberto Ago, Special Rapporteur – Review of Previous Work on Codification of the Topic of the International Responsibility of States. Document A/CN.4/217 and Add. 1. Yearbook of the International Law Commission 1969. Vol. II. United Nations, New York, 1970. 147.*

igény-érvényesítésnél felmerülő szabályozási javaslatok jól mutatják az 1960-as évekre jellemző, effektivitás elvét érintő törekvéseket.³⁷²

A megfelelő kapcsolat elvének támogatása és a körülötte kialakult bizonytalanság egyaránt érzékelhető a Nemzetközi Jogi Intézet 1965-ben hozott határozatában, amely csupán a „kapcsolat” kifejezést használta az állam által az egyén nevében beterjesztett nemzetközi igény-érvényesítésnél. Eme állami igény a határozat értelmében nem terjeszthető be, ha az egyén számára az állampolgárság nyújtása az államhoz fűződő kapcsolat hiányában történt.³⁷³ A határozatban megjelenő kifejezésből a „megfelelő” szó valószínűleg a határozathozatalhoz szükséges többség biztosítása érdekében került ki,³⁷⁴ amely egyúttal következtetni enged az effektivitás elvének vitatottságára.

Az effektivitás elvén alapuló szabály alkalmazása ellen számtalan érv felhozható, melyek az 1960-as években tapasztalt támogatási hullámot követően egyre inkább előtérbe kerültek és a szabály megszilárdulása ellen hatottak. A szabály ellenezhető azon az alapon, hogy a megfogalmazás bizonytalansága önkényes alkalmazáshoz vezethet.³⁷⁵ A *Nottebohm* ügyben hozott ítélet értelmében ugyanis a megfelelő kapcsolat megállapításánál a szokásos tartózkodási hely mellett fontos tényező az érintett személy:

„érdekeltségének középpontja, családi köteleke, közéletben való részvétele, az adott államhoz való kötődése és annak megnyilvánulása gyermekei nevelésében stb.”³⁷⁶

A társadalmi tényeket felsorakoztató meghatározás³⁷⁷ valóban többnyire szubjektív kritériumokat tartalmaz, mivel az egyén tevékenysége, érdekeltisége, komplex társadalmi helyzete és az államhoz való érzelmi kötődése³⁷⁸ vizsgálendő. Egy jogi kérdés eldöntésénél

---

³⁷² Érdekes módon, a hasonló témában korábban elkészült tervezetek nem tartalmazták a megfelelő kapcsolat követelményét, csupán az állampolgárságra utaltak. Harvard Law School Draft Convention on Responsibility of States for Damage Done in Their Territory to the Person or Property of Foreigners, 1929. Article 15. Lásd Harvard Law School: Research in International Law. American Journal of International Law – Special Supplement, Vol. 23 (1929), 135.; Institut de Droit International, Responsabilité internationale des États à raison des dommages causés sur leur territoire à la personne et aux biens des étrangers. Session de Lausanne, 1927.

³⁷³ Institut de Droit International, Le caractère national d’une réclamation internationale présentée par un Etat en raison d’un dommage subi par un individu. Session de Varsovie, 1965. Article 4. c).

³⁷⁴ Perrin: Les conditions de validité de la nationalité en droit international public. *i. m.* 882-883.

³⁷⁵ *Nottebohm Case (Liechtenstein v. Guatemala)*, International Court of Justice, Second Phase, Judgment of 6 April 1955. I.C.J. Reports 1955. Dissenting opinion of Judge Guggenheim, 55-56.; Perrin: Les conditions de validité de la nationalité en droit international public. *i. m.* 878.

³⁷⁶ *Uo. 22.* Van olyan nézet is, mely szerint az egyén kérelmében foglalt szándéka az állampolgárság felvételére, és az állam akarata az állampolgárság megadására már önmagában megteremti azt a minimális kötődést, amely a megfelelő kapcsolat megállapításához elegendő. Lásd Jennings: General Course on Principles of International Law. *i. m.* 459-460; Dörr: Nationality. *i. m.* 500.

³⁷⁷ Jennings: General Course on Principles of International Law. *i. m.* 459; Jones: The *Nottebohm Case*. *i. m.* 240.

³⁷⁸ Georges Perrin: Les conditions de validité de la nationalité en droit international public. *i. m.* 886.

elengedhetetlenek objektív ismérvek ahhoz, hogy ne merüljön fel bizonytalanság, valamint nehézség a bizonyítás során. Erre utalt Read bíró különvéleményében, amikor kifejtette:

„A kapcsolat használata esetében [...] nyilvánvaló, hogy szükségszerű a bizonyosság. Meghonosodott objektív tesztekre van szükség a státusz létezésére és elismerésére tekintetében.”³⁷⁹

Az általam is elfogadottnak tekinthető nézet szerint azonban a megfelelő kapcsolat doktrínája tisztán szubjektív kritériumokat vezet be.³⁸⁰ Éppen ezért fontos, hogy az egyes esetekben „a társadalmi helyzetek valóságát és effektivitását a lehetőségekhez mérten pontosan értelmezzék”³⁸¹ és a megfelelő kapcsolat tartalmát következetesen alkalmazzák. Tovább nehezíti a helyzetet, hogy a megfelelő kapcsolat tartalma az idők során változhat.³⁸² Emiatt alakulhatott ki az a felfogás, miszerint a megfelelő kapcsolatot az egyén és az állam között vélelmezni kell,³⁸³ amelyet kivételes esetben, megfelelő körülmények mellett lehet vizsgálat alá helyezni.³⁸⁴ Egyesek szerint éppen ezért – az államok visszaéléseit megakadályozandó – az elv vizsgálatát csak nemzetközi bírói fórum végezheti.³⁸⁵

Az effektivitás elve elleni érvek már megtalálhatók a Nemzetközi Bíróság ítéletét pár évvel követő *Flegenheimer* ügyben, melyben az olasz-amerikai békéltető bizottság a következőket állapította meg:

„ha az egyén csak egy állampolgársággal rendelkezik, amelyet a *ius sanguinis*, a *ius soli*, vagy érvényes honosítás alapján szerzett meg, és amely az előző állampolgárságának elvesztését eredményezi, az effektív állampolgárság teóriája nem alkalmazható anélkül, hogy ne okozna zűrzavart. Alkalmazására hiányzik a megfelelő pozitív alap egy olyan állampolgárság tekintetében, amely a belső jog által támogatott.”³⁸⁶

A békéltető bizottság tehát szembehelyezkedett azzal a nézettel, hogy az effektivitás elvét az egy állampolgársággal rendelkező egyén esetében alkalmazni lehetne. Érvei között szerepelt,

---

³⁷⁹ *Nottebohm Case (Liechtenstein v. Guatemala)*, International Court of Justice, Second Phase, Judgment of 6 April 1955. I.C.J. Reports 1955. Dissenting opinion of Judge Read, 46.

³⁸⁰ Kunz: *The Nottebohm Judgment (Second Phase)*. *i. m.* 564; Perrin: *Les conditions de validité de la nationalité en droit international public*. *i. m.* 878; Makarov: *Das Urteil des Internationalen Gerichtshofes im Fall Nottebohm*. *i. m.* 418; Parry: *Some Considerations upon the Protection of Individuals in International Law*. *i. m.* 711.

³⁸¹ Charles de Visscher: *Théories et réalités en droit international public*. A. Pédone, Paris, 1960. 258.

³⁸² Charles de Visscher szerint az effektivitás állandóan változó fogalom. *Uo.* 263.

³⁸³ Brownlie: *Principles of Public International Law*. *i. m.* 388.

³⁸⁴ *Uo.*; Panhuys: *The Rôle of Nationality in International Law*. *i. m.* 158.

³⁸⁵ Panhuys: *The Rôle of Nationality in International Law*. *i. m.* 157.

³⁸⁶ *Flegenheimer Case*, Italian-United States Conciliation Commission, Decision No. 182. 20 September 1958. para. 62. *Reports of International Arbitral Awards*, Vol. XIV. 377.

hogy a modern világ mobilitásában valamely állam állampolgárságával rendelkező, de egy másik államban, esetleg családjával együtt, letelepedett és ott dolgozó egyén ki lenne téve az el nem ismerés következményeinek.

Az elvvel foglalkozó bírói gyakorlatból a szakirodalomban a *Barcelona Traction ügy* – téves – említése figyelhető meg. Az ügyben a Nemzetközi Bíróság a jogi személyek honosságát érintő belső jogalkotás nemzetközi síkon való érvényesíthetőségének kérdését vizsgálta a diplomáciai védelem összefüggésében. A bíróságnak az ügy érdemében elsőként arról kellett döntenie, hogy Belgium részesítheti-e diplomáciai védelemben a Kanadában létrehozott társaság belga részvényeseit, ha a sérelmezett spanyol intézkedéseket a társasággal és nem a belga állampolgárokkal szemben fogantatosították. A bíróság rámutatott arra, hogy a részvénytársaságok joga a társaság és a részvényesek jogainak és kötelezettségeinek szigorú megkülönböztetésén alapul,³⁸⁷ kizárólag a társaság minősül jogi személynek, és csak a társaság jogosult eljárni az őt érintő kérdésekben.³⁸⁸ Következésképpen diplomáciai védelmet a társaságnak csak a honossága szerinti állam nyújthat.

A bíróság a társaság honosságának megállapításánál utalt arra, hogy a felek több alkalommal hivatkoztak a *Nottebohm ügyre*, amely azonban analógia útján nem alkalmazható, mivel a megfelelő kapcsolat elve a társaságok tekintetében nem nyert általános és abszolút elfogadást.³⁸⁹ Rögzítette, hogy a társaság honossága a Kanadával fennálló „szoros és állandó kapcsolat”-on³⁹⁰ alapul, azonban több okból sem igazolható, hogy az ügy az egyének tekintetében az effektivitás elvén alapuló szabályt megszilárdította volna. A bíróság társaság állammal fennálló kapcsolatát ugyan diplomáciai védelemmel összefüggésben vizsgálta, az effektivitás elvét azonban a társaság honosságának megállapításához használta, vagyis az ügyben az elv alkalmazása közelebb áll a kettős állampolgárság során felmerülő domináns állampolgárság kérdéséhez. A bíróság visszautalt a *Nottebohm ügyre*, azonban a szabály jogi jellegét ez esetben sem vizsgálta, csupán arra utalt, hogy az jogi személyek esetében analógia útján nem alkalmazható, és a honosság vonatkozásában nem tekinthető általánosan elfogadottnak. Az ügyben azonban nem vetődött fel a honosság el nem ismerésének joga – mivel a honosságot egy állam sem vitatta. Az analógia vizsgálata így fel sem merülhetett volna, mivel az effektivitás elvén alapuló szabály alkalmazásához szükség lett volna a

---

³⁸⁷ *Case Concerning the Barcelona Traction. Light and Power Company, Limited (Belgium v. Spain)*, International Court of Justice, Second Phase, Judgment of 5 February 1970. I.C.J. Reports 1970. 35.

³⁸⁸ *Uo.* 36.

³⁸⁹ *Uo.* 42.

³⁹⁰ *Uo.*

honosság el nem ismerésére, mint a szabály alkalmazásának feltételére.³⁹¹ A bíróság így tévesen utalt a *Nottebohm* ügyre és az effektivitás elvén alapuló szabályra, annak ellenére, hogy eközben annak alkalmazhatóságát pontatlan érvek mentén kizárta.

Az effektivitás elvén alapuló szabály kötelező jellege napjainkban is vitatott. A szabály univerzális jellegű vagy bizonyos államokra fennálló kötelező ereje abban az esetben állapítható meg, amennyiben univerzális vagy regionális nemzetközi szerződés rendelkezéseként vagy szokásjog formájában elfogadást nyer.

A nemzetközi szerződési gyakorlat áttekintését követően az állapítható meg, hogy nem jött létre olyan nemzetközi szerződés, amely az effektivitás elvén alapuló szabály írásba foglalásával alátámaszthatná az elv megszilárdulását. A Nemzetközi Jogi Egyesület diplomáciai védelemmel foglalkozó bizottsága számára benyújtott javaslat az egyetlen XXI. században megjelenő olyan kezdeményezés, amely az effektivitás elvén alapuló, tételesen megjelenő szabályt támogató álláspontra helyezkedik, a következőt javasolva:

„Az igénylő állam állampolgársági kapcsolatának megfelelőnek és effektívnek kell lennie.”³⁹²

Az effektivitás elvén alapuló szabály szerződési rendelkezéssé és szokásjoggá válását azonban nyilvánvalóan gátolja az állampolgárság mögött húzódó kapcsolat modern kori átalakulása, amelyre már a *Flegenheimer* ügyben is utalás történt. Hasonló álláspontra helyezkedett a Nemzetközi Jogi Bizottság a diplomáciai kapcsolatokról szóló 2000. évi jelentésében:

„a megfelelő kapcsolat követelménye, amennyiben szigorúan alkalmazzák, komolyan aláássa a diplomáciai védelem hagyományos doktrínáját, mivel a szó szoros értelmében emberek millióit zárna ki a diplomáciai védelem előnyéből. A gazdasági globalizáció és migráció mai világában emberek milliói eltávolodtak az állampolgárságuk szerinti államtól, és olyan államban élnek, amelynek sosem szerezték meg állampolgárságát. Ezenfelül számtalan olyan egyén van, aki születéssel,

---

³⁹¹ A társaság kanadai honosságát azonban sem Belgium, sem Spanyolország nem vitatta. Erre utalt Petrán bíró és Onyeama bíró közös nyilatkozatukban, melyben kifejtették, hogy a bíróságnak nem kellett volna vizsgálni a *Nottebohm* ügyben kimondott, effektivitás elvén alapuló szabály alkalmazhatóságát jogi személyekre, mivel egyik peres fél sem vitatta a társaság kanadai honosságát és a jogi személy és az állam megfelelő kapcsolatát. Joint Declaration by Judge Petrán and Judge Onyeama (as appended immediately after the judgment), 52.

³⁹² Francisco Orrego Vicuña: The Changing Law of Nationality of Claims. Final Report sSubmitted to the International Law Association Committee on Diplomatic Protection of Persons and Property. London, 2000. (Unpublished manuscript), 27. rule 6. Hivatkozta First Report on Diplomatic Protection, by Mr. John R. Dugard, Special Rapporteur. Document A/CN.4/506 and Add.1. Yearbook of the International Law Commission, Vol. II. Part One, Documents of Fifty-Second Session. United Nations, New York – Geneva, 2000. 229.

leszármazással vagy a jog által szerezte meg olyan állam állampolgárságát, amellyel a leggyengébb kapcsolata áll fenn.”³⁹³

A Világbank mellett működő választottbíróóság, az ICSID (International Centre for Settlement of Investment Disputes) 2008-ban szintén szembehelyezkedett az effektivitás elvével a következőképpen:

„valódi vagy effektív kapcsolat szerepe az állampolgárság szerinti állammal vitatható a nemzetközi jogban, és valóban vitatott is, különösen az egy állampolgárság esetében. [...] A nemzetközi jogban a valódi kapcsolat tesztjével kapcsolatban világos vonakodás figyelhető meg, ha egy állampolgárságról van szó [...]”³⁹⁴

A kérdés megválaszolásához, hogy nemzetközi szokásjognak tekinthető-e az effektivitás elvén alapuló szabály, vagyis az elv alapján az el nem ismerés lehetősége diplomáciai védelem nyújtása esetén, újfent vizsgálnunk kell a szokásjog két konstitutív elemének megvalósulását. Az általános gyakorlat tekintetében megállapítható, hogy az államok napjainkban sem alkalmazzák eme hivatkozási alapot az állampolgárság el nem ismerésére,³⁹⁵ amely arra enged következtetni, hogy a nemzetközi szokásjog feltételül szabott általános gyakorlat napjainkra sem alakult ki, amelyet a szakirodalom többségi álláspontja is megerősít.³⁹⁶ Az általános gyakorlat hiányában pedig a nemzetközi szokásjog másik eleme, az *opinio iuris sive necessitatis* sem jöhetett létre. Az egy állampolgárságú egyének diplomáciai védelme esetében tehát a sokat vitatott effektivitás elve nem adhat hivatkozási alapot más állam számára az állampolgárság el nem ismerésének kinyilvánításához.

---

³⁹³ First Report on Diplomatic Protection, by Mr. John R. Dugard, Special Rapporteur. Document A/CN.4/506 and Add.1. Yearbook of the International Law Commission, Vol. II. Part One, Documents of Fifty-Second Session. United Nations, New York – Geneva, 2000. 229. A jelentés hivatkozta továbbá Kay Hailbronner: Diplomatischer Schutz bei mehrfacher Staatangehörigkeit. In: Georg Ress – Torsten Stein (eds.): Der diplomatische Schutz im Völker- und Europarecht: Aktuelle Probleme und Entwicklungstendenzen. Nomos, Baden-Baden, 1996. 36.

³⁹⁴ *Ioan Micula, Viorel Micula and Others v. Romania*, International Centre for Settlement of Investment Disputes, Case No. ARB/05/20, Decision on Jurisdiction and Admissibility of 24 September 2008. para. 99.

³⁹⁵ First Report on Diplomatic Protection, by Mr. John R. Dugard, Special Rapporteur. Document A/CN.4/506 and Add.1. Yearbook of the International Law Commission, Vol. II. Part One, Documents of Fifty-Second Session. United Nations, New York – Geneva, 2000. 229.

³⁹⁶ Wilhelm Karl Geck: Diplomatic protection. In: Encyclopedia of Public International Law, Vol. 1. Aaland Islands to Dumbarton Oaks Conference (1944) (ed.: Rudolf Bernhardt). North-Holland Publishing Co. – Elsevier Science Publishers B.V., Amsterdam – London – New York – Tokyo, 1992. 1050.; Dörr: Nationality. *i. m.* 508.; Robert D. Sloane: Breaking the Genuine Link: The Contemporary International Legal Regulation of Nationality. Harvard International Law Journal, Vol. 50, No. 1 (2009), 29-37.; Dörr: Nationality. *i. m.* 508.

3.2.1.2. A kettős vagy többes állampolgárok diplomáciai védelme

Az effektivitás elvének alkalmazására kettős vagy többes állampolgárság (a továbbiakban: kettős állampolgárság) esetén a domináns állampolgárság megállapításánál kerülhet sor. A dominancia egyrészt fennállhat a nem effektív állampolgársággal szemben az effektív állampolgárság javára, vagy ha az egyén két effektív állampolgársággal rendelkezik, a szorosabb kapcsolaton alapuló, vagyis effektívebb állampolgárság javára. Jelen esetben annak vizsgálata szükséges, hogy létezik-e olyan szabály a nemzetközi jogban, amely alapján a nem domináns állampolgársággal szemben más államoknak el nem ismerési joga keletkezik diplomáciai védelem nyújtásakor.

Ennek eldöntéséhez a kettős állampolgárok diplomáciai védelmének két lehetséges előfordulása szorul elemzésre: egyrészt a két állampolgárság szerinti állam szembenállása, másrészt egy harmadik állam és valamely állampolgárság szerinti állam szembenállása. A XX. század első harmadáig a domináns állampolgárság elvének alkalmazása és annak mellőzése mindkét esetben egyaránt megfigyelhető volt a nemzetközi fórumok előtti ügyekben, azonban elsősorban az egyén által elszenvedett károk állam általi igényérvényesítésénél.³⁹⁷ Ezek közül kiemelendő az Állandó Választottbíróság előtti *Cannevaro ügy*, amelyben a bíróság kifejezetten alkalmazta a domináns állampolgárság elvét.³⁹⁸ Az 1930. évi hágai egyezmény után azonban a szabályozási igény fejlődése a két említett esetben külön vizsgálendő. Az egyezményben ugyanis külön-külön rendezték a kettős állampolgárságot a két állampolgárság szerinti állam közötti viszonylatban, valamint harmadik államok szemszögéből.

Az egyezmény 4. cikke tilalmat vezetett be a kettős állampolgárok államai közötti diplomáciai védelemre, jóllehet, a szöveg megalkotásakor vita³⁹⁹ volt abban, hogy e tilalmat csak abban az esetben alkalmazzák, ha a védelmet az egyén tartózkodási helye szerinti állammal szemben nyújtják. A domináns állampolgárság elvének megszilárdulása ellen hatott 1932-ben a *Salem ügyben* egy vegyes döntőbíróság megállapítása is, miszerint az effektivitás

---

³⁹⁷ Lásd bővebben Edwin M. Borchard: *The Diplomatic Protection of Citizens Abroad*. The Banks Law Publishing Co., New York, 1925. 588.; Donner: *The Regulation of Nationality in International Law*. *i. m.* 41-42.; *First Report on Diplomatic Protection*, by Mr. John R. Dugard, Special Rapporteur. Document A/CN.4/506 and Add.1. Yearbook of the International Law Commission, Vol. II. Part One, Documents of Fifty-Second Session. United Nations, New York – Geneva, 2000. 231-232.

³⁹⁸ *Cannevaro Claim (Italy v. Peru)*, Permanent Court of Arbitration, Award of 3 May, 1912. United Nations Reports of International Arbitral Awards Vol. XI. 2006. 406.

³⁹⁹ Richard W. Flournoy: *Nationality Convention, Protocols and Recommendations Adopted by the First Conference on the Codification of International Law*. American Journal of International Law, Vol. 24 No. 3 (1930), 471.

elve nem szilárdult meg a nemzetközi jogban, és – a *Cannevaro* ügyben hozott ítélet elszigetelődése fényében – a kettős állampolgárok esetében valójában tilalom áll fenn az állampolgárság szerinti államok egymással szembeni diplomáciai védelmére.⁴⁰⁰ A Nemzetközi Bíróság az *Egyesült Nemzetek szolgálatában elszenvedett károkért való kártérítéséről* szóló 1949. évi tanácsadó véleményében is általános gyakorlatként tekintett arra, hogy a kettős állampolgárok két állama egymással szemben nem nyújt diplomáciai védelmet.⁴⁰¹ E szabályt az ENSZ Titkársága 1954. évi jelentésében is a „kormányok által nagyon széles körben elismert” olyan elvként fogalmazta meg, amely „a nemzetközi jog szabályának tekinthető.”⁴⁰²

A domináns állampolgárság elvének előtérbe kerülése a Nemzetközi Bíróság *Nottebohm* ügyben hozott 1955. évi ítéletét követően volt megfigyelhető, amelyben a bíróság utalt arra, hogy a kettős állampolgároknál korábban alkalmazták az effektivitás elvét.⁴⁰³ A *Mergé* ügyben ugyanabban az évben az olasz-amerikai békéltető bizottság megállapította a kettős állampolgárságnál a két állam között a diplomáciai védelem tilalmának általános szabályát, amely a bizottság szerint felülírható, ha a védelmet nyújtó állam állampolgársága az effektív és a dominancia bizonyítható.⁴⁰⁴ Az igény-érvényesítés tekintetében a domináns állampolgárság elvének létezése mellett foglalt állást az 1980-as években, több ízben is az iráni-amerikai igényeket elbíráló bizottság,⁴⁰⁵ kimondva azt, hogy joghatósága van olyan kettős állampolgárok ügyeiben, melyekben két állam közül a kérelmező a domináns állampolgárság szerinti állam. Ezzel szemben a Nemzetközi Jogi Intézet 1965. évi varsói határozatában az egyénnek okozott károk miatti igény-érvényesítés teljes tilalmát mondta ki kettős állampolgároknál a két állam viszonylatában.

---

⁴⁰⁰ *Salem Case (Egypt v. United States)*, Egyptian-United States Mixed Arbitral Tribunal (Dr. Walter Simons, Dr. Fred K. Nielsen, Abd el Hamid Badaoui Pasha), Judgment of 8 June 1932. United Nations Reports of International Arbitral Awards Vol. II. 2006. 1187.

⁴⁰¹ *Reparation for Injuries Suffered in the Service of the United Nations*, International Court of Justice, Advisory Opinion of April 11, I.C.J. Reports 1949. 186.

⁴⁰² Survey of the Problem of Multiple Nationality Prepared by the Secretariat. Document A/CN.4/84. Yearbook of the International Law Commission, Vol. II., Documents of Sixty Session Including the Report of the Commission to the General Assembly. United Nations, New York, 1960. 88.

⁴⁰³ *Nottebohm Case (Liechtenstein v. Guatemala)*, International Court of Justice, Second Phase, Judgment of 6 April 1955. I.C.J. Reports 1955. 22.

⁴⁰⁴ *Mergé Case (Italy v. United States)*, Italian-United States Conciliation Commission, Decision No. 55. 10 June, 1955. United Nations Reports of International Arbitral Awards Vol. XIV. 2006. 247. para. V. (5).

⁴⁰⁵ *Esphahanian v. Bank Tejarat*, Iran-United States Claims Tribunal, Case No. 157. Decision of 29 March 1983. Iran-United States Claims Tribunal Reports Vol. 2. 1985. 265-266., *Golpira v. The Government of the Islamic Republic of Iran*, Iran-United States Claims Tribunal, Case No. 211. Decision of 29 March 1983. Iran-United States Claims Tribunal Reports Vol. 2. 1985. 173.; *Case No. A/18 Concerning the Question of Jurisdiction Over Claims of Persons with Dual Nationality*, Iran-United States Claims Tribunal, Decision of 6 April 1984. Iran-United States Claims Tribunal Reports Vol. 5. 1985. 265-266. Lásd az ügyek elemzését bővebben: Donner: The Regulation of Nationality in International Law. *i. m.* 94-104.; José Francisco Rezek: Le droit international de la nationalité. *i. m.* 367-369.

A Nemzetközi Jogi Bizottság érdekes módon mindezek fényében azt a megállapítást tette a 2006. évi diplomáciai védelemről szóló tervezetének kommentárjában, hogy nemzetközi szokásjogi szabálynak tekinthető⁴⁰⁶ a tervezet 7. cikke, amely a következőképpen fogalmaz:

„Az állampolgárság szerinti állam nem gyakorolhat diplomáciai védelmet olyan állammal szemben, amelynek az egyén szintén állampolgára, kivéve ha az első állam állampolgársága a domináns [...]”⁴⁰⁷

A szabály egészének szokásjoggá minősítése már az egyik *rapporteur* 2000. évi jelentésében is megjelent,⁴⁰⁸ azonban meggyőző érvek egyik dokumentumban sem találhatók e kijelentés alátámasztására. A Nemzetközi Bíróság és a Titkárság is megállapította az általános gyakorlat létrejöttét a kettős állampolgárok diplomáciai védelmére vonatkozó tilalom kapcsán, azonban a dominancia elvén alapuló kivételről nem tett említést. A *Nottebohm ügyben* – egy egyedi esetben – hozott ítélet ugyan utalt a kettős állampolgároknál a dominancia elvére, azonban nem említette kifejezetten, hogy az a két állampolgárság szerinti állam szembenállásakor alkalmazható-e. A *Nottebohm ügyet* követően a dominancia elvére való hivatkozás elterjedté vált, azonban csupán két állam viszonylatában működő nemzetközi fórumoknál, melyek mindegyikében félként szerepelt az Egyesült Államok. Ebbe a sorba illeszthető a *Mergé ügy* is, amely alapul szolgált a tervezet rendelkezésének megfogalmazásához.⁴⁰⁹ A tervezet kommentárja utal arra, amelyet a *Mergé ügyben* a bizottság is említett, hogy a rendelkezésben a főszabály tilalma alóli kivétel esetében a bizonyítási teher a domináns államé.⁴¹⁰ A dominancia elvének alkalmazhatósága tehát az adott eset körülményeitől függ, és a bizonyítás során számos szubjektív elem merülhet fel. Így az effektivitás elvénél tárgyalt bizonytalansági tényező⁴¹¹ is szerepet játszhatott abban, hogy a dominancia elve aligha válhatott szokásjogi szabállyá. Véleményem szerint mindezek fényében a kettős állampolgárok diplomáciai védelmére vonatkozó tilalom megszilárdult szokásjogi szabálynak tekinthető, azonban a domináns állampolgárság elvének kivételes esete sokkal inkább egy fokozatos fejlesztés

---

⁴⁰⁶ International Law Commission, Draft Articles on Diplomatic Protection with Commentaries, 2006. 46.

⁴⁰⁷ International Law Commission, Draft Articles on Diplomatic Protection, 2006. Article 7.

⁴⁰⁸ First Report on Diplomatic Protection, by Mr. John R. Dugard, Special Rapporteur. Document A/CN.4/506 and Add.1. Yearbook of the International Law Commission, Vol. II. Part One, Documents of Fifty-Second Session. United Nations, New York – Geneva, 2000. 236.

⁴⁰⁹ A *Mergé ügy* alapul vételére a tervezet kommentárja is utal. Lásd International Law Commission, Draft Articles on Diplomatic Protection with Commentaries, 2006. 46.

⁴¹⁰ *Uo.* 47.

⁴¹¹ Lásd erről bővebben Schiffner Imola: A diplomáciai védelem a nemzetközi jogban. Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Doktori Iskola, Szeged, 2010. 76. (PhD értekezés).

eredményeként létrejött szabálynak, mintsem egy univerzális szokásjogi szabály kodifikálásának tekinthető a tervezetben. A rendelkezés azonban a jövőben könnyen válhat szokásjogi szabállyá, részben a korábbi elszórt állami gyakorlat általánossá szélesedése, részben a tervezet hatása következtében.

Amennyiben e szabály kötelező erejűvé válik, a kettős állampolgároknál az állampolgárság elismerése tekintetében sajátos tartalmú szabály keletkezik. Ha a két állampolgárság szerinti állam valamelyike a másikkal szemben kíván diplomáciai védelmet nyújtani, főszabály szerint erre nincsen lehetősége. A főszabály alkalmazásakor tehát nem merül fel az állampolgárság el nem ismerésének joga. Kivételes esetben a védelmet nyújtó állam bizonyíthatja, hogy az egyén állampolgársága az ő vonatkozásában domináns. Amennyiben a másik állam vitatja ezt a dominanciát, szóba kerül az állampolgárság dominanciájának el nem ismerése, amellyel az állam nem az állampolgárságot, hanem csupán annak dominanciáját nem ismeri el. Ebben az esetben az el nem ismerés a dominancia vitatásával és esetleges ellenbizonyítékok szolgáltatásával valósulhat meg, amelyhez nem feltétlenül szükséges az effektivitás hiányának igazolása. Előfordulhat ugyanis, hogy mindkét állampolgárság effektívnek tekinthető, így a dominancia el nem ismerése akár egy önmagában effektívnek minősülő állampolgárságra is vonatkozhat. A dominancia el nem ismerésének célja – az egy állampolgárságú egyének állampolgárságának el nem ismeréséhez hasonlóan – itt is az, hogy az állammal szembeni diplomáciai védelem nyújtásához az adott állampolgárság ne szolgálhasson alapul. A dominancia el nem ismerése így nem érinti a belső jogi értelemen vett állampolgárságot, de hatással van az állampolgárság nemzetközi szintén való érvényesülésére.

A dominancia elve harmadik államok szemszögéből is vizsgálendő az 1930. évi hágai egyezményből kiindulva, mely a támogatás irányába mutat. Az egyezmény 5. cikke értelmében, harmadik államokban a kettős állampolgárok úgy kezelendők, mintha egy állampolgárságuk lenne, amelynek eldöntésénél a szokásos tartózkodási hely vagy az egyén és az állam közelebbi kapcsolata irányadó. Ezzel szemben a *Salem ügyben* az egyiptomi-amerikai vegyes döntőbíróság arra az álláspontra helyezkedett, hogy egy harmadik állam nem vitathatja az igényt azon az alapon, hogy az egyén az igényt érvényesítő állam állampolgárságán túl más állampolgársággal is rendelkezik.⁴¹² Ezt követően a Nemzetközi Bíróság a *Nottebohm ügyben* ugyan utalt a domináns állampolgárság elvének alkalmazására

---

⁴¹² *Salem Case (Egypt v. United States)*, Egyptian-United States Mixed Arbitral Tribunal (Dr. Walter Simons, Dr. Fred K. Nielsen, Abd el Hamid Badaoui Pasha), Judgment of 8 June 1932. United Nations Reports of International Arbitral Awards Vol. II. 2006. 1188.

kettős állampolgárok esetén, azonban harmadik államok szemszögéből csupán a saját bíróságaik előtti eljárás kapcsán említette az effektív állampolgárság alkalmazását,⁴¹³ melyet azonban Guggenheim bíró a diplomáciai védelem esetére is alkalmazhatónak vélt.⁴¹⁴ A *Mergé* ügyben a békéltető bizottság ezzel szemben megállapította, hogy harmadik államoknak a kettős állampolgárokat a dominanciára tekintet nélkül mindkét állam állampolgárának kell tekinteni.⁴¹⁵ A szabályra a békéltető bizottság visszautalt a *Flegenheimer* ügyben is,⁴¹⁶ továbbá a *Stankovic* ügyben elismerte az igény-érvényesítési jogot más állampolgárságra tekintet nélkül, csupán mellékesen utalva arra, hogy az ügyben az igényérvényesítő állam állampolgársága volt a domináns és effektív.⁴¹⁷ Érdekes módon az egyén nevében történő kárigény érvényesítés kodifikációs törekvéseiben az 1960-as években még mindig fellelhető volt a dominancia kívánalma.⁴¹⁸

A Nemzetközi Jogi Bizottság diplomáciai védelemre vonatkozó kodifikációs munkája során arra az álláspontra helyezkedett, hogy a dominancia elvét kiiktatja harmadik államok vonatkozásában, melynek következtében a tervezet 6. cikke a következőt tartalmazza:

„Bármely állam, amelynek a kettős vagy többes állampolgár állampolgára, gyakorolhat diplomáciai védelmet eme egyén vonatkozásában egy olyan állammal szemben, amelynek ez a személy nem állampolgára.”⁴¹⁹

A két állampolgárság szerinti állam egymással szemben nyújtandó diplomáciai védelme esetéhez képest a harmadik államok tekintetében a korábbi gyakorlatban sokkal inkább fedezhető fel egységesség, így a tervezet szövege véleményem szerint az államok részéről általánosan elfogadhatónak tekinthető.

Ezt igazolja az egy állampolgársággal rendelkező egyén kapcsán tett azon megállapítás is, miszerint diplomáciai védelemnél az effektivitás elvén alapuló szabály nem

---

⁴¹³ *Nottebohm Case (Liechtenstein v. Guatemala)*, International Court of Justice, Second Phase, Judgment of 6 April 1955. I.C.J. Reports 1955. 22.

⁴¹⁴ *Nottebohm Case (Liechtenstein v. Guatemala)*, International Court of Justice, Second Phase, Judgment of 6 April 1955. I.C.J. Reports 1955. Dissenting opinion of Judge M. Guggenheim, 59.

⁴¹⁵ *Mergé Case (Italy v. United States)*, Italian-United States Conciliation Commission, Decision No. 55. 10 June, 1955. Reports of International Arbitral Awards Vol. XIV. 2006. 247. para. V. (8).

⁴¹⁶ *Flegenheimer Case*, Italian-United States Conciliation Commission, Decision No. 182. 20 September 1958. para. 62. Reports of International Arbitral Awards, Vol. XIV. 2006. 377.

⁴¹⁷ *Stankovic Claim*, Italian-United States Conciliation Commission (Rood, Sorrentino, de Yanguas Messia), 29 July, 1963. Annual Digest of Public International Law Cases, Vol. 40. 1963. 154-155.

⁴¹⁸ Institut de Droit International, Le caractère national d'une réclamation internationale présentée par un Etat en raison d'un dommage subi par un individu. Session de Varsovie, 1965. Article 4 b); International Responsibility: Sixth Report by F. V. García Amador, Special Rapporteur. Document A/CN.4/134 and Addendum. Yearbook of the International Law Commission, 1961. Vol. II. Documents of the Thirteenth Session Including the Report of the Commission to the General Assembly. United Nations, New York, 1962. Article 21 (4), 49.

⁴¹⁹ International Law Commission, Draft Articles on Diplomatic Protection, 2006. Article 6.

tekinthető nemzetközi szokásjognak. Következésképpen, ahogyan az egy állampolgársággal rendelkező egyéneknél, úgy a kettős állampolgároknál sem hivatkozhat más vagy harmadik állam arra, hogy a megfelelő kapcsolat hiányában nem ismeri el az egyén állampolgárságát.

3.2.2. Az effektivitás elvének hatása az állampolgárság megadására

További elemzést kíván, hogy a diplomáciai védelem területén megjelent effektivitás elve azt elhagyva átkerült-e az állampolgárság megadásának kritériumai közé. Az államok minden bizonnyal elsősorban olyan állampolgárságot nyújtanak, mely az effektivitás elvének elemzésénél említett tényeknek megfelel, de a belső jogi szabályok hasonlóságából nem következtethetünk nemzetközi jogi szabály létezésére. A nemzetközi szintéren való megnyilvánulás híján ezért aligha rajzolódik ki nemzetközi kötelezettség arra nézve, hogy az államok csak tényleges kapcsolat fennállása esetén adhatnának állampolgárságot, vagy hogy egy ilyen kapcsolat fennállásakor automatikusan kötelesek lennének az állampolgárság nyújtására. Itt szükséges vizsgálni az Európai Bíróság által tárgyalt két, sokak által relevánsnak ítélt ügyet a *Micheletti ügyet*, valamint a *Rottmann ügyet*.

A *Micheletti ügy*⁴²⁰ téves értelmezésének tekinthető az a megállapítás, miszerint az ítélet az effektivitás elvével szembenelve megkérdőjelezi annak létét, mivel valójában nem az állampolgárság ténylegességét vizsgálta, hanem a közösségi polgárság *sui generis* jellege adta az ítélet kiindulópontját, melynél – állampolgárságtól való eltérő jellege miatt – az effektivitás elve nem értelmezhető és irrelevánsnak tekinthető. Az Európai Bíróság Spanyolország törvényi korlátozása tekintetében⁴²¹ mondta ki a következőt:

„egy Tagállam törvényhozása nem korlátozhatja egy másik Tagállam állampolgárság nyújtásának hatályát az állampolgárság elismeréséül szabott további feltételek meghatározásával a Szerződésben biztosított alapvető szabadságok gyakorlása tekintetében.”⁴²²

---

⁴²⁰ *Mario Vicente Micheletti and Others v. Delegación del Gobierno en Cantabria*, European Court of Justice, Case C-369/90, Judgment of 7 July 1992.

⁴²¹ Az ügy előzménye az volt, hogy Spanyolország elutasította egy közösségi polgár állandó tartózkodási engedély iránti kérelmét azon az alapon, hogy a spanyol polgári törvénykönyv 9. cikke értelmében kettős állampolgárnál a Spanyolországba érkezés előtti szokásos tartózkodási helyet kell figyelembe venni, vagyis Mario Vicente Micheletti esetében – aki argentin és olasz kettős állampolgár volt – az argentin állampolgárságot. Ezáltal Micheletti nem minősült közösségi állampolgárnak, így nem volt jogosult állandó tartózkodási engedélyre, amellyel meghiúsult a szabad tartózkodási joga és az üzletalapítási szabadsága.

⁴²² *Mario Vicente Micheletti and Others v. Delegación del Gobierno en Cantabria*, European Court of Justice, Case C-369/90, Judgment of 7 July 1992. para. 10.

Az „egy Tagállam törvényhozása nem korlátozhatja egy másik Tagállam állampolgárság nyújtásának hatályát az állampolgárság elismerésül szabott további feltételek meghatározásával” megfogalmazás önmagában jelenthetné az effektivitás elvének elvetését. Az említett szakasz értelmezésénél azonban nem hagyható figyelmen kívül, hogy az nem az állampolgárság pusztá megadása tekintetében, hanem „a letelepedés közösségi alapszabadság gyakorlásával összefüggésben”⁴²³ nyert megfogalmazást. Eme alapszabadság pedig, mivel a közösségi polgárságból – mai elnevezéssel uniós polgárságból – fakad, csak annak fennállása esetén értelmezhető. A Bíróság megállapítása mögött tehát a közösségi polgárság húzódik, így az elv e tekintetben vizsgálandó. A közösségi polgárság – mai elnevezéssel uniós polgárság – a Közösség *sui generis* jogrendjébe illeszkedő, állampolgárságnak nem minősülő intézmény, amely nem vonható azonos megítélés alá sem a belső jogi, sem a nemzetközi jogi értelemben vett állampolgársággal. Az ítélet előtt aláírt, de csak azt követően hatályba lépett Európai Unióról szóló szerződés⁴²⁴ mondta ki először, hogy „uniós polgár mindenki, aki valamely tagállam állampolgára.”

Mint azt fentebb említettem, az uniós polgárság a tagállami állampolgárságból fakad, és a személyi kapcsolat tekintetében is hiányos, mivel nem tartalmazza a hűség kötelékét és nem feltételez effektív kapcsolatot az egyén és az Európai Unió között. Mindezekből levezethető, hogy az Európai Unió és az uniós polgár viszonyában nem értelmezhető az effektivitás elve, mivel egy olyan polgárságról van szó, mely nem tekinthető állampolgárságnak. Éppen ezért nem alakulhat ki olyan állampolgársági kapcsolat az egyén és az Európai Unió között, amelynek „megfelelősége” vizsgálható lenne az effektivitás elve szemszögéből.

A *Micheletti* ügy így nem tekinthető az effektivitás elve létezése elleni érvnek,⁴²⁵ csupán következtetni enged az elv esetleges elvetésére. Az ügyben az olasz állam képviselője sem fejtette ki a fentieket, csupán arra utalt, hogy az effektivitás elvének eredete „a nemzetközi kapcsolatok »romantikus időszakára«” tehető, és az elv nem tekinthető relevánsnak az ügyben.⁴²⁶

---

⁴²³ Molnár Tamás: Az állampolgárság megítélése a nemzetközi jogban és a közösségi jogban, avagy messze esett-e az alma a fájától? *i. m.* 87. Az alapszabadság gyakorlásának jelentéséről az ügygel összefüggésben lásd David Ruzié: Note D'Actualite. Nationalite, effectivite et droit communautaire. *Revue Générale de Droit International Public*, Tome 97. No. 1. (1993), 114-117.

⁴²⁴ Treaty on European Union, Maastricht, 7 February 1992. Article 8(1).

⁴²⁵ Molnár Tamás is hasonló következtetésre jut eltérő érvek mentén. Molnár Tamás: Az állampolgárság megítélése a nemzetközi jogban és a közösségi jogban, avagy messze esett-e az alma a fájától? *Acta Humana*, 17. évf. 2. szám (2006), 86-87.

⁴²⁶ *Mario Vicente Micheletti and Others v. Delegación del Gobierno en Cantabria*, European Court of Justice, Case C-369/90, Opinion of Mr Advocate General Tesauro delivered on 30 January 1992. para. 5. Lásd továbbá Ruzié: Note D'Actualite. Nationalite, effectivite et droit communautaire. *i. m.* 109-112.

A *Rottmann* ügy⁴²⁷ szintén vizsgálandó az effektivitás elve szempontjából. Az Európai Bíróság a honosítás csalás miatti visszavonására vonatkozó határozat kapcsán állapította meg, hogy az „megfelel a közérdekű indoknak”, és „jogszerű az, hogy valamely tagállam védeni kívánja a közötte és állampolgárai között meglévő, szolidaritáson és hűségen⁴²⁸ alapuló, különös kapcsolatot, valamint az állampolgársági kötelék alapját képező jogok és kötelezettségek kölcsönösségét.”⁴²⁹

Felidézve az állampolgárság effektivitásának vizsgálatát, a Nemzetközi Bíróság az effektív állampolgárság megállapításához a következő tényezőket sorolta fel: az érintett személy a szokásos tartózkodási helyét, érdekeltségének középpontját, családi kötelékét, közéletben való részvételét, az adott államhoz való kötődését és annak megnyilvánulását gyermekei nevelésében.⁴³⁰ Mint azt már fentebb említettem, az egyén hűsége a belső jogi értelemben vett állampolgárság egyik elemének tekinthető, és a nemzetközi jogi értelemben vett állampolgárság fogalomnál nem minősül releváns tényezőnek. Az effektivitás elve ezzel szemben a nemzetközi jogi értelemben vett állampolgárság fogalomnál vizsgálandó. Továbbá az egyén hűsége és szolidaritása abban az esetben is fennállhat, ha állampolgárként államától távol él, és így az effektivitás elvénél megjelenő feltételek többségének nem felelne meg. A hűség és szolidaritás említése a *Rottmann* ügyben így több okból sem jelentheti az effektivitás elvére utalást, így az Európai Bíróság eme ítéletében sem mutatható ki az elv továbbélése és megszilárdulása.

Miután a fenti ügyeken túl nemigen található utalás napjainkban az effektivitás elvére, és arra az államok sem hivatkoznak, megállapítható, hogy az állampolgárság megadása kapcsán a nemzetközi jognak nem alakult ki olyan szokásjogi szabálya, amely azt a kötelezettséget róná az államokra, hogy az állampolgárságot kizárólag megfelelő kapcsolat fennállása esetén adhatják meg. Egy ilyen jellegű szabály, a megfelelő kapcsolat meghatározásának nehézségeiből adódóan, olyan önkényes beavatkozási lehetőséget adhatna más államok számára a *domaine réservé*-be tartozó állampolgársági kérdésekbe, amely

---

⁴²⁷ *Rottmann v. Freistaat Bayern*, European Court of Justice, Case C-135/8, Judgment of 2 March 2010. Az ügy elemzését bővebben lásd Gerard René – Anja Selinger: The Consequences of the Rottmann Judgment on Member State Autonomy – The European Court of Justice’s Avant-Gardism in Nationality Matters. *European Constitutional Law Review*, Vol. 7. Issue 1. (2011), 138-149.; H. U. Jessurun d’Oliveira: Decoupling Nationality and Union Citizenship? *European Constitutional Law Review*, Vol. 7. Issue 1. (2011), 150-160.

⁴²⁸ Érdekes módon, míg az ítélet hivatalos német szövege a hűség (*Loyalität*) szót használja, és ennek megfelelően szinte valamennyi fordítás is (például a francia változat a *loyauté*, a magyar a hűség szót), addig az angol szöveg – minden bizonnyal fordítási hiba miatt - a jóhiszeműség (*good faith*) kifejezést tartalmazza. Lásd <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=celex:62008J0135:en:not>>

⁴²⁹ *Rottmann v. Freistaat Bayern*, European Court of Justice, Case C-135/8, Judgment of 2 March 2010. para. 51.

⁴³⁰ *Nottebohm Case (Liechtenstein v. Guatemala)*, International Court of Justice, Second Phase, Judgment of 6 April 1955. I.C.J. Reports 1955. 22.

szabály megalkotására nyilvánvalóan nem irányul a nemzetközi közösség államainak akarata. Ehhez hasonló szabályozási igény kizárólag a honossága tekintetében figyelhető meg.⁴³¹ A nemzetközi jog tehát nem tartalmaz a természetes személyek állampolgársága tekintetében olyan szabályt, amely a megfelelő kapcsolat előírásának követelményét fűzné az állampolgárság megadásához, ezáltal korlátozva az állam döntési szabadságát.

Amennyiben tehát egy állam olyan állampolgárságot nyújt, amely nem felel meg az effektivitás elvének, más állam nem hivatkozhat eme állampolgárság el nem ismerése során az effektivitás hiányára, lévén az elv nem szilárdult meg a nemzetközi jogban. Az el nem ismerésről szóló döntés ugyanis nem alapulhat jogi értelemben olyan érven, mely nem tekinthető kötelező jellegű nemzetközi normának. Az el nem ismeréskor előfordulhat ugyan, hogy az állam említi az effektivitás hiányát, azonban a fenti elemzés alapján megállapítható, hogy ez nem lenne jogilag megalapozott, és vita esetén minden bizonnyal egy nemzetközi bírói fórum sem fogadná el érvként.

A megfelelő kapcsolathoz társuló kötelezettség szabályozása iránti igény egyedül államutódlás esetén figyelhető meg. Az Európa Tanács égisze alatt kötött, az államutódlás esetén bekövetkező hontalanság elkerüléséről szóló 2006. évi egyezmény⁴³² 5. cikk (1) bekezdés (b) pontja, amely az utódállamra a következő kötelezettséget rója:

„Az utódállam köteles megadni az állampolgárságot azon személyek számára, akik az államutódlás időpontjában rendelkeznek az elődállam állampolgárságával, és az államutódlás következtében hontalanná válnak vagy válnának, ha az adott időpontban:

[...]

b) egyik érintett államban sem rendelkeznek szokásos tartózkodási hellyel, de megfelelő kapcsolatuk van az utódállammal.”

Eme kevés részes államra vonatkozó regionális egyezmény nyilvánvalóan nem eredményezi e rendelkezés univerzális jellegét, azonban e szabály univerzálissá válásának igényét mutatja a Nemzetközi Jogi Bizottság által készített, Természetes személyek állampolgárságáról államutódlás esetén címet viselő 1999. évi tervezet. A tervezet ugyanis szétválás és

---

⁴³¹ A hajókra vonatkozóan ugyanis kialakult az a szabály, hogy a hajó honosságához szükséges a hajó és az állam közötti megfelelő kapcsolat megléte, amely az Egyesült Nemzetek 1982. évi tengerjogi egyezményének 91. cikk (1) bekezdésébe is bekerült. United Nations Convention on the Law of the Sea, Montego Bay, 10 December 1982. Article 91(1). Magyarország 1982. december 10-én aláírta és 2002. február 5-én ratifikálta az egyezményt, kihirdetésére azonban ez idáig nem került sor, melyre a 2101/2004. (IV. 28.) Korm. határozat a Magyar Köztársaságnak az Európai Unióhoz történő csatlakozásával összefüggésben egyes nemzetközi szerződésekhez való csatlakozáshoz kapcsolódó intézkedésekről is felhívta a figyelmet. A szabály általános elfogadottságát jól mutatja, hogy az egyezménynek jelen sorok megírása idején 162 részes állama van.

⁴³² Council of Europe Convention on the Avoidance of Statelessness in relation to State Succession, Strasbourg, 19 May 2006.

elszakadás esetében az utódállam számára az állampolgárság megadásának kötelezettségét írja elő azon egyének számára, akik az utódállam területén nem rendelkeznek szokásos tartózkodási hellyel, de azzal megfelelő jogi kötelékük van. Jelen állás szerint a tervezet távol áll az államok elfogadásától és a szerződéssé válástól,⁴³³ azonban jól mutatja a nemzetközi jogászok által meghatározott szabályozási szükségességet: az utódállam számára pozitív kötelezettség keletkezzen az állampolgárság megadására, ha az egyénnek azzal megfelelő kapcsolata áll fenn.⁴³⁴ A tervezet szerződéssé válása és annak általános elfogadottsága hiányában azonban az állampolgárság nyújtásának kötelezettsége a megfelelő kapcsolat alapján, jelenlegi formáját megtartva, egy szűk körben kötelező regionális szabály marad.

Mivel e szabály azt a kötelezettséget állítja fel, hogy az utódállam megfelelő kapcsolat esetén köteles állampolgárságot adni, az így létrejövő állampolgárság minden bizonnyal effektív lesz. Ennek következtében más államok el nem ismerése, a hivatkozási alap hiánya miatt, ebben az esetben sem merülhet fel.

---

⁴³³ A Közgyűlés 2000. december 12-én elfogadta a tervezetet. Lásd *Nationality of natural persons in relation to the succession of states*, G.A. Res 55/153, 55th plen. mtg., 12 December 2000, U.N. Doc. A/RES/55/153 (LV). Ezt követően a Közgyűlés ismételtén javasolta a tagállamoknak, hogy fordítsanak figyelmet a tervezetre, a szabályozási tárgykör fontossága és időszerűsége miatt. Lásd *Nationality of natural persons in relation to succession of states*, G.A. Res. 59/34, 65th plen. mtg., 2 December 2004, U.N. Doc. A/RES/59/34 (LXIX).

⁴³⁴ Jeffrey L. Blackman: *State Successions and Statelessness: The Emerging Rights to an Effective Nationality under International Law*. *Michigan Journal of International Law*, Vol. 19. No. 3 (1998), 1160-1170.

IV. FEJEZET

AZ ÁLLAMUTÓDLÁS ÁLLAMPOLGÁRSÁGOT ÉRINTŐ HATÁSÁNAK ELMÉLETI ALAPJAI

1. Az államutódlás fogalmi alapvetése

Az államutódlással kapcsolatban felmerülő kifejezések egy része az államutódlás állampolgársági kérdéseinek elemzésénél is szükségképpen előkerül, ezért a vitatott pontok feltárása és tisztázása elengedhetetlen. Eme fogalmak meghatározása az állampolgársági kérdések tanulmányozása szempontjából kiegészítő jellegű, így a fogalmi alapvetés oly mértéket kíván meg, amennyiben a kifejezések a vizsgálat tárgyának megértésénél használatosak és szükségesek.

1.1. Az államutódlás és az államazonosság

Az államutódlásról – annak általánosan elfogadott fogalma értelmében – akkor beszélhetünk, ha egy terület felett megváltozik a szuverenitás. Minden bizonnyal az egyszerűbb megfogalmazás miatt vált a nemzetközi jog tudományában az államutódlás fogalmi elemévé a szuverenitás megváltozása, ám megjegyzendő, hogy a szuverenitás-változás minden esetben a szuverenitás hordozója, a szuverén megváltozásából ered. A szakirodalomban olykor a szuverenitás átszállásáról olvashatunk,⁴³⁵ azonban az állam szuverenitásának természetéből adódóan a terület feletti szuverenitás megváltozása a következő módokon mehet végbe: az állam megszűnése esetén a szuverenitás megszűnik melynek következtében a területen egy új állam szuverenitása jön létre vagy arra egy másik állam szuverenitását kiterjeszti; vagy az érintett területről az egyik állam szuverenitását visszavonja, a másik állam pedig szuverenitását arra kiterjeszti.⁴³⁶ Egy terület feletti szuverenitás tehát nem szállhat át az egyik államtól a másikra – ehelyett az állami szuverenitás területi kiterjedésének és ezáltal az állam

---

⁴³⁵ Lásd például Eric J. S. Castrén: *Aspects récents de la succession d'Etats*. Recueil des Cours, Tome 78 (1951-I), 387.

⁴³⁶ A szuverenitást „visszavonja” és „kiterjeszti” szópárra a szakirodalomban találunk más szinonimát is. Például Buza László a „visszanyomul” és „előnyomul”, Weninger László a „visszahuzódik” és „kiterjeszkedik”, Irk Albert a „feladja” „kiterjeszti” kifejezéseket használja. Buza: *A nemzetközi jog tankönyve*. i. m. 146. Weninger László Vincze: *Az új nemzetközi jog*. Turcsány Antal Kiadása, Budapest, 1927. 88. Irk: *Az új nemzetközi jog (A béke joga)*. i. m. 129. Irk: *Bevezetés az új nemzetközi jogba*. i. m. 131.

területi joghatósága kiterjedésének változásáról beszélhetünk. Az államutódlás tárgyában elfogadott nemzetközi szerződések az államutódlást a következőképpen határozzák meg: „egy állam felváltása egy másik állam által egy terület nemzetközi kapcsolataiért viselt felelősségében”,⁴³⁷ amely már a Nemzetközi Jogi Bizottság első szövegszerű tervezetében megjelent.⁴³⁸ A kifejezés mögött a szuverenitás változása húzódik meg, ugyanis az a szuverenitás külső oldalára utal, amely a nemzetközi jogban és így államutódlásnál is hangsúlyosabb szerepet kap. A Nemzetközi Jogi Bizottság rámutatott – többek között – arra, hogy az „egy terület feletti szuverenitás” helyett az „egy terület nemzetközi kapcsolataiért viselt felelősségében” megfogalmazás az államok gyakorlatában kialakult elterjedt használata miatt megfelelőbb.⁴³⁹ A „felvált” szó értelmezése emellett önmagában kizárja az átszállás lehetőségét, így tökéletesen alkalmas az államutódlás leírására.⁴⁴⁰ Megemlítendő továbbá, hogy e fogalom alól kiesnek azok az esetek – mint az annexió és a debelláció –, amelyek jogellenes voltukból kifolyólag nem tekinthetők államutódlási tényállásnak.⁴⁴¹ Erre utalnak az említett egyezményekben foglalt azon rendelkezések is, melyek szerint az egyezmények hatálya alá csak azon államutódlási esetek tartoznak, amelyek „a nemzetközi jognak, különösen az Egyesült Nemzetek Alapokmányába foglalt nemzetközi jogi alapelveknek megfelelően következtek be”.⁴⁴²

Az állampolgársági kérdések esetében azonban az államutódlásra vonatkozó rendelkezések hatályának kiszélesedése figyelhető meg. A Nemzetközi Jogi Bizottság tervezete, habár az említett rendelkezést tartalmazza, kommentárjában utal arra, hogy ez nem

---

⁴³⁷ Vienna Convention on Succession of States in respect of Treaties, Vienna, 23 August 1978. Article 2 Paragraph 1.b); Vienna Convention on Succession of States in respect of State Property, Archives and Debts, Vienna, 8 April 1983. Nem lépett hatályba. Article 2 Paragraph 1.a); Council of Europe Convention on the Avoidance of Statelessness in relation to State Succession, Strasbourg, 19 May 2006. Article 1.a).; Draft Articles on Nationality of Natural Persons in relation to the Succession of States with commentaries, 1999. Yearbook of the International Law Commission, 1999. Vol. II. Part Two. Report of the Commission to the General Assembly on the Work of Its Fifty-First Session. United Nations, New York – Geneva, 2008. Article 2a).

⁴³⁸ Draft articles on succession of States in respect of treaties. Yearbook of the International Law Commission, 1974, Vol. II. Part One, 175.

⁴³⁹ *Uo.* Ehhez hasonló megfogalmazás már korábbi írásokban megtalálható. Eric J. S. Castrén „a nemzetközi jogon alapuló hatáskör változása” megfogalmazás használatát szorgalmazza. Castrén: *Aspects récents de la succession d’Etats. i. m.* 388. Daniel P. O’Connell az államutódlás kapcsán a „szuverenitás változás nemzetközi jog által szabályozott kapcsolatokra való hatása” fordulatot használja. Daniel P. O’Connell: *State Succession in Municipal Law and International Law. Vol. 1.* Cambridge University Press, Cambridge, 1967. 17.

⁴⁴⁰ Hasonló álláspontra utal Bokorné Szegő Hanna által használt „felváltja” szó is. Bokorné Szegő Hanna: *Államazonosság – államutódlás.* Akadémiai Kiadó, Budapest, 1984. 83.

⁴⁴¹ Lásd bővebben Castrén: *Aspects récents de la succession d’Etats. i. m.* 394-395.

⁴⁴² Vienna Convention on Succession of States in respect of Treaties, Vienna, 23 August 1978. Article 6; Vienna Convention on Succession of States in respect of State Property, Archives and Debts, 8 April 1983. Article 3; Draft Articles on Nationality of Natural Persons in relation to the Succession of States with commentaries, 1999. Yearbook of the International Law Commission, 1999. Vol. II. Part Two. United Nations, New York – Geneva, 2008. Article 3. A magyar nyelvű fordítást lásd Petró Rita – Sulyok Gábor: *Nemzetközi közbjogi dokumentumgyűjtemény.* Bibo Kiadó, Miskolc, 2000. 179. (Az említett részt fordította: Barla Ildikó).

akadályozhatja meg az állampolgársághoz való jog mint emberi jog érvényre jutását.⁴⁴³ Az államutódlás során bekövetkező hontalanság elkerüléséről szóló 2006. évi egyezmény mellőzi az említett szabályt, jóllehet az egyezmény magyarázata utal a többi egyezményben megjelenő rendelkezésre. A kommentár értelmében azonban az államok az állampolgársági rendelkezéseket analógia útján olyan esetekre is kiterjeszthetik, „melyeket az adott fogalom alapján nem ismernek el államutódlási esetnek”.⁴⁴⁴ Ezáltal az állampolgárságot szabályozó, a nemzetközi jognak megfelelő államutódlási esetekre vonatkozó rendelkezések, szűk körben, olyan helyzetekre is alkalmazhatóvá válnak, melyek – jogellenességük vagy más okból kifolyólag – nem tekinthetők államutódlási tényállásnak. Ennek oka az egyén fokozott védelme iránti igényben keresendő.

Az államutódlással érintett államokra az elődállam és az utódállam elnevezések használatosak.⁴⁴⁵ Az államutódlás fogalmából kiindulva az elődállam úgy határozható meg, mint az az állam, amelyet egy másik állam felvált, az utódállam kifejezés pedig ennek megfelelően azt az államot jelöli, amely azt felváltja⁴⁴⁶ az érintett terület nemzetközi kapcsolataiért viselt felelősségében. Eszerint elődállamnak és utódállamnak olyan államok tekinthetők, amelyek területének egészén vagy egy részén a szuverenitás megváltozik, és ez államutódlást eredményez.

Az államazonosság és államfolytonosság kérdése tovább színesíti a képet.⁴⁴⁷ Az államazonosság és az államfolytonosság egyaránt arra utal, hogy a terület felett a szuverenitás nem változott meg, azonban a két kifejezés pontos meghatározása érdekében megjegyzendő, hogy „míg az államazonosság egy statikus fogalom, addig az államfolytonosság annak dinamikus megfogalmazása.”⁴⁴⁸ A különbségtétel más módon is megmutatkozik: „az

---

⁴⁴³ Draft Articles on Nationality of Natural Persons in relation to the Succession of States with commentaries, 1999. Yearbook of the International Law Commission, 1999. Vol. II. Part Two. United Nations, New York – Geneva, 2008. Commentary of Article 3, 3.

⁴⁴⁴ Council of Europe Convention on the Avoidance of Statelessness in relation to State Succession, Strasbourg, 19 May 2006. Explanatory Report, Article 1 – Definitions, 7.

⁴⁴⁵ Council of Europe Convention on the Avoidance of Statelessness in relation to State Succession, Strasbourg, 19 May 2006. Article 1.b); Draft Articles on Nationality of Natural Persons in relation to the Succession of States with commentaries, 1999. Yearbook of the International Law Commission, 1999. Vol. II. Part Two. United Nations, New York – Geneva, 2008. Article 2.d).

⁴⁴⁶ Vienna Convention on Succession of States in respect of Treaties, 23 August 1978. Article 2.c)-d); Vienna Convention on Succession of States in respect of State Property, Archives and Debts, 8 April 1983. Article 2.b)-c); Council of Europe Convention on the Avoidance of Statelessness in relation to State Succession. Explanatory Report, Article 1 – Definitions, 8; Draft Articles on Nationality of Natural Persons in relation to the Succession of States with commentaries, 1999. Yearbook of the International Law Commission, 1999. Vol. II. Part Two. United Nations, New York – Geneva, 2008. Article 2.b)-c).

⁴⁴⁷ A hazai szakirodalomban monografikus feldolgozását lásd Bokorné Szegő: Államazonosság – államutódlás. *i. m.*

⁴⁴⁸ Krystyna Marek: Identity and Continuity of States in Public International Law. Librairie Droz, Genève, 1968. 5. Ezzel szemben Hans Kelsen az államra csak az azonosság kifejezést használja, míg a folytonosságot csak a belső jogrendre. Hans Kelsen: Principles of International Law. The Lawbook Exchange, Ltd., Clark, 2003. 416.

államazonosság eldöntéséhez két állami szervezet két különböző időpontban létező állapota vizsgálendő, míg államfolytonosságról akkor beszélünk, amikor egy állam megszakítás nélkül létezik egy meghatározott idő alatt.⁴⁴⁹ Ha az állam azonosnak tekinthető egy korábbi helyzetével, de időközben egy időtartam alatt nem létezett, eme állapota csupán az államazonosság kifejezéssel írható le.⁴⁵⁰ Ezzel szemben, ha az állam folyamatosan létezik, véleményem szerint mindkét szó használható. Utóbbi esetben a kifejezések között úgy tehető különbség, hogy az államazonosság az eredményt helyezi előtérbe, vagyis hogy az állam adott időpontban azonosnak tekinthető-e egy korábbi állapotával, míg az államfolytonosság szó emellett felöleli a két állapot közötti időbeli folyamatot is.

A „mikor és hogyan nyilváníthatunk egy államot ugyanannak, ami volt, és mikor nem ugyanannak, hanem másnak”⁴⁵¹ kérdés vizsgálata az ókorig visszanyúlik, melynek eldöntése gyakran nehézséget okoz. Adódnak olyan esetek, amikor valamely elődállam azonos valamely államutódlás után létező állammal vagy valamely utódállam azonos marad valamely államutódlás előtt létező állammal. Ilyenkor az adott állam az államutódlás időpontja előtt és után is fennáll, és a nemzetközi jog azonos jogalanyának tekinthető. Az államazonos államban a szuverenitás hordozója nem változik, csupán a szuverenitás térbeli kiterjedése mutat eltérést az államutódlás előtt és után. Mindez félreértésre adhat okot, mivel első látásra úgy tűnhet, hogy eme államokra nem használható sem az elődállam, sem az utódállam kifejezés, és ezáltal az államutódlás szabályai sem alkalmazhatók. Ám az államazonosság nem zárja ki az államutódlást, hanem annak egy sajátos esete.⁴⁵² Az államutódlást követően fennálló államazonos államok pedig minden esetben elődállamnak vagy utódállamnak tekinthetők.

Az államutódlást a szuverenitás-változással érintett terület szemszögéből szükséges szemlélni, vagyis hogy mely államok váltják egymást a terület feletti szuverenitásban. Az „előd” és az „utód” minden esetben a terület feletti szuverenitás változása tekintetében értelmezendő, nem pedig az államutódlás időpontjához viszonyítva. Az elődállam és utódállam ezáltal különíthető el az államutódlás előtt létező és az államutódlás után létező állam kifejezésektől.

---

⁴⁴⁹ Wladyslaw Czaplinski: La continuité, l'identité et la succession d'États – évaluation de cas récents. *Revue Belge de Droit International*, No. 2. (1993), 374.

⁴⁵⁰ Ineta Ziemele: Is the Distinction between State Continuity and Succession Reality or Fiction? The Russian Federation, the Federal Republic of Yugoslavia and Germany. *Baltic Yearbook of International Law*, Vol. 1. (2001), 218.; Giorgio Cansacchi: Identité et continuité des sujets internationaux. *Recueil des Cours*, Tome 130 (1970-II), 10.

⁴⁵¹ Arisztotelész: *Politika. i. m.* (Harmadik könyv, 1276a) 138.

⁴⁵² Josef L. Kunz: *The Changing Law of Nations. Essays on International Law*. Ohio State University Press, Columbus, Ohio, 1968. 287-288.

Megemlítendő, hogy a magyar nyelvben előfordul a jogelőd állam és a jogutód állam elnevezés is – olykor az elődállam és az utódállam szinonimájaként –,⁴⁵³ amely a politikai és a köznyelv szóhasználatában gyakori, de kevésbé helyes az államutódlás leírására. Egyrészt mivel e kifejezések a magánjogból erednek, ahol a származékos jogutódlás átszállást feltételez,⁴⁵⁴ amely államutódlásnál analógiával alkalmazva tévesen a szuverenitás átszállására utalhat. Másrészt pedig a jogalanyiség azonosságát sejtetik, mely az államazonosság irányába mutat. Ám a jogelőd és jogutód kifejezés erre az esetre sem tökéletes, mivel az azonosság miatt nemigen beszélhetünk elődről vagy utódról, mégis – a sokszínű magyar nyelv ez esetben jelentkező hiányossága miatt – ha a korábbi vagy a későbbi államazonossági állapotra kívánunk utalni, használhatók e kifejezések. Az államfolytonosság, jogfolytonosság kifejezések ugyanis a folytatólágosságra utalnak, így aligha lehetnek a jogelőd vagy jogutód megfelelői. Az államazonosság szemléltetésénél az „előd” és az „utód” – szemben az államutódlással –, az államutódlás időpontjához viszonyítva nyer értelmet, kifejezve ezzel az állam államutódlás előtti és utáni állapotának azonosságát.

1.2. Az állampolgárság megváltozásánál releváns államutódlási esetek

Az államutódlás eseteinek meghatározása azok állampolgárságra gyakorolt hatására figyelemmel szükséges. Az egyes esetek csoportosítását az állampolgárság megváltozásának módja határozza meg, és a vonatkozó nemzetközi jogi szabályok vizsgálata során is ez tekintendő irányadónak, így az e körben nem releváns államutódlási esetek elhagyhatók, míg mások – eltérő vonásaik ellenére – egyazon kategóriába sorolhatók. Mindezek alapján a következő államutódlási kategóriák meghatározása szükséges: az egyesülés, a beolvadás, a szétválás, az elszakadás és a területátadás.

Az egyesülés két vagy több elődállam megszűnését követően egy vagy több új állam létrejöttét takarja.⁴⁵⁵ Az elődállamok megszűnése következtében azok állampolgársága is megszűnik, és az érintett személyek az új utódállam állampolgárságát szerzik meg. A beolvadást az egyesüléstől az különbözteti meg, hogy ennek folyamán egy vagy több állam teljes területe egy másik állam részévé válik. A beolvadó állam, vagyis az elődállam megszűnik, míg a másik állam folytatja jogalanyiségét, és az államutódlási tényállásban

---

⁴⁵³ Lásd például 2008. évi XCVIII. törvény az Európa Tanács 2006. május 19-én, Strasbourgban elfogadott, az államutódlás esetén bekövetkező hontalanság elkerüléséről szóló Egyezménye kihirdetéséről.

⁴⁵⁴ A magánjogi utódlásról mint az utódlás fogalmának keletkeztetőjéről bővebben lásd Szász István: Az államok közötti utódlás elmélete. Grill, Budapest, 1928. 1-25.

⁴⁵⁵ Bokorné Szegő: Államazonosság – államutódlás. *i. m.* 19.

utódállamként szerepel.⁴⁵⁶ Az állampolgárságra mindez úgy hat, hogy a beolvadó állam állampolgársága megszűnik és az utódállam a fennmaradó állampolgárságát kiterjeszti a korábban a beolvadó államhoz tartozó egyénekre. A beolvadás egyesülésnek minősítése különbözőségük ellenére gyakori, mivel e két esetre egy általános megfogalmazással azonos szabályok alkothatók. A nemzetközi dokumentumok is az egyesülés tágabb, a beolvadást is magában foglaló értelmét használják két módon: a beolvadás említésének mellőzésével csak az egyesülést szabályozzák,⁴⁵⁷ vagy az egyesülésnél utalnak arra, hogy a szabályozás független attól, hogy az egyesülés következtében létrejövő utódállam új állam, vagy jogalanyisága azonos valamely elődállamával.⁴⁵⁸ Az állampolgárság szabályozásánál az elődállam megszűnése folytán, egyik esetben sem kötelezhető és „az utódállam megadja állampolgárságát” fordulat alkalmas arra, hogy a beolvadásnál – pontosabb megfogalmazást adó – „az utódállam kiterjeszti állampolgárságát” fordulattal leírható esetet is magában foglalja.

Az egyesüléshez hasonló, de ellentétes irányba mutató eset a szétválás, amely az elődállam megszűnését, és területén két vagy több új állam keletkezését jelenti.⁴⁵⁹ Ennek következtében az elődállam állampolgársága megszűnik, és az utódállamok új állampolgárságot adnak az érintett személyeknek. Az elszakadásnál az elődállam fennmarad, és az abból kiváló területen új állam keletkezik. Az elődállam állampolgársága így az egyének egy részénél megmarad, míg mások elveszítik azt, és az új állam állampolgárságát szerzik meg.

Habár a szabályozásban látunk példát az elszakadás szétválás alatti szerepeltetésére,⁴⁶⁰ elterjedtebb az elszakadás szétválástól való elkülönítése. A különbségtétel jelen esetben is

---

⁴⁵⁶ A beolvadáshoz lenne sorolható az annexió és a debelláció, azonban eme esetek jogellenes voltukból kifolyólag nem tekinthetők államutódlási tényállásnak, bár – mint már említésre került – az állampolgársági szabályok olykor kiterjedhetnek rájuk. Szintén nem tekinthető államutódlási tényállásnak a gyakran e körben említett, azonban valójában eredeti (vagy más néven közvetlen) tulajdonszerzési módnak tekinthető okkupáció sem, amelynél az uratlan terület mint előfeltétel miatt hiányzik az elődállam, így a szuverenitás megváltozása sem következhet be. Lásd bővebben Apáthy: Tétéles európai nemzetközi jog. *i. m.* 166-168; Buza: A nemzetközi jog tankönyve. *i. m.* 140-141; Buza – Hajdu: Nemzetközi jog. *i. m.* 153-154; Csarada János: A tétéles nemzetközi jog rendszere. Politzer Zsigmond és Fia Kiadása, Budapest, 1901. 365-373; Irk: Az új nemzetközi jog (A béke joga). *i. m.* 125-128; Weninger: Az új nemzetközi jog. *i. m.* 86-87.

⁴⁵⁷ Vienna Convention on Succession of States in respect of Treaties, Vienna, 23 August 1978. Article 31-33.; Vienna Convention on Succession of States in respect of State Property, Archives and Debts, Vienna, 8 April 1983. Article 16, 29, 39.

⁴⁵⁸ Draft Articles on Nationality of Natural Persons in relation to the Succession of States with commentaries, 1999. Yearbook of the International Law Commission, 1999. Vol. II. Part Two. United Nations, New York – Geneva, 2008. Article 21.

⁴⁵⁹ Bokorné Szegő: Államazonosság – államutódlás. *i. m.* 19.

⁴⁶⁰ Vienna Convention on Succession of States in respect of Treaties, Vienna, 23 August 1978. Article 34-36. Érdekes, hogy az egyezmény a separation szót használja mind a IV. rész címében, mind az említett cikkek címeiben, amely akár elszakadásként is fordítható. E címszó alatt kerül említésre a szétválás esete, amely során nem marad fenn az elődállam, így akár megfordítható a két fogalom viszonya, miszerint az elszakadás tágabb

szükséges – az állampolgársági kérdések sajátosságai miatt. Az állampolgárságra gyakorolt azonos hatás folytán az elszakadással azonos kategóriába sorolható a kiválás és a függetlenné válás, valamint a gyarmati sorból függetlenné válás egyaránt. Utóbbi azért nem képez külön kategóriát, mert a gyarmati sorból függetlenné válásnál az állampolgárság megváltozása nem indokol olyan sajátos elvek alkalmazását, mint például a nemzetközi szerződések vagy az államadósság kapcsán kialakult tiszta lap elve. Emellett az állampolgárságnál sem az állami gyakorlatban, sem a lehetséges szabályozásában nem mutatható ki olyan eltérés, amely ezt az esetet az elszakadástól megkülönböztetné.

Megjegyzendő, hogy a felmerülő konkrét esetekben, mind az egyesülés és a beolvadás, mind a szétválás és az elszakadás minősítése gyakran vitatott. Ennek oka abban keresendő, hogy az állam megszűnését vagy államfolytonosságot eredményező egyes tényezők meghatározása sem mutat egységességet,⁴⁶¹ és a minősítést az objektív ismérvek használata helyett olykor a szubjektív, politikai és gazdasági állami érdekek befolyásolják.

A területátadásnál az elődállam területének egy része az utódállam területévé válik. Az átadott területről az elődállam kivonja, míg az utódállam arra kiterjeszti szuverenitását, miközben mind az elődállam, mind az utódállam jogalanyisága folytatódik. A cesszió gyakran a területátadás szinonimájaként vagy annak szerződés által szabályozott eseteként fordul elő, olykor pedig szerződésben szabályozott államutódlásként. A cesszió, a szó etimológiai eredete,⁴⁶² valamint az angol és francia nyelvben megjelenő *cession* kifejezés mai jelentése⁴⁶³ alapján az elődállamnak a területre vonatkozó lemondó, felhagyó, átengedő magatartását írja le, mely magában foglalja az állami akaratot. A terület átengedésére irányuló szándék valóban többnyire nemzetközi szerződésben jelenik meg, ám elfogadhatóbb az a nézet, mely szerint a cessziót jellemző állami akarat-megegyezés nem feltétlenül nemzetközi szerződésben jut

---

értelemben magában foglalja a szétválást. Az ezzel nem egyező fenti csoportosítást annak érthetőbb volta magyarázza, amelyet az is alátámaszt, hogy az egyezmény magyar fordításában, a IV. címben szereplő *separation* szót szétválásnak, míg az egyes cikkekben szereplő *separation* kifejezést elszakadásnak fordították, jelezve azt, hogy a cím a szétválásra és az elszakadásra is vonatkozik, és így a tágabb értelemben vett szétválásnak értendő. Petró – Sulyok: Nemzetközi közjogi dokumentumgyűjtemény. *i. m.* 189, 191-192 (Az említett részt fordította: Barla Ildikó). Itt jegyzendő meg, hogy szó szerinti fordításban a szétválás az angol nyelvben használatos *dissolution* kifejezésnek lenne pontosabb megfelelője.

⁴⁶¹ Lásd bővebben Bokorné Szegő: Államazonosság – államutódlás. *i. m.* 104.; Josef L. Kunz: Identity of States under International Law. *American Journal of International Law*, Vol. 49. No. 1. (1955), 71-73.; Czaplinski: La continuité, l'identité et la succession d'États – évaluation de cas récents. *i. m.* 375-380.; Ziemele: Is the Distinction between State Continuity and Succession Reality or Fiction? The Russian Federation, the Federal Republic of Yugoslavia and Germany. *i. m.* 215-221., Brownlie: Principles of Public International Law. *i. m.* 80-82.; Giorgio Cansacchi: Identité et continuité des sujets internationaux. *i. m.* 88.; Matthew C.R. Craven: The Problem of State Succession and the Identity of States under International Law. *European Journal of International Law*, Vol. 9. Issue 1. (1998), 159.

⁴⁶² Az 1630-as évekre tehető latin *cedere* kifejezés a felad, átenged jelentést hordozza, míg *cessio* főnév lemondást, feladást jelent. *Cession, cede*, in Harper: Online Etymology Dictionary. *i. m.*

⁴⁶³ Az angol és francia *cession* kifejezés mai jelentése: lemondás, átadás, átengedés, átruházás.

kifejezésre, mivel „lehet, hogy az egymást kiegészítő akaratkijelentések különböző időpontban s egymástól formailag függetlenül történnek meg.”⁴⁶⁴ Emellett előfordulhat, hogy amennyiben szerződés rendezi az államutódlást, azt a két érintett állam nem feltétlenül egymással, hanem esetenként harmadik állammal köti.⁴⁶⁵ Az állami szándék tehát a szerződéskötés mellett más módon is megnyilvánulhat, és annak vélelmezése a békeszerződéseknél is megfigyelhető,⁴⁶⁶ amelyek megkötésében gyakran kényszer játszik szerepet. Az állami akarat a cessziónál a terület egy részének átengedésére irányul, amelyből több következtetés vonható le. Egyrészt a kiválás és beolvadás cesszióba sorolása⁴⁶⁷ helytelen, mivel mindkét esetben fogalmilag kizárt a területátadás. Kiválásnál bár az állam területének egy részét érinti az államutódlás, ám az új utódállam létrejötte előtt nem beszélhetünk olyan jogalanyról, amelynek az elődállam átengedi a területet. Beolvadásnál nem egy területrész, hanem az állam teljes területe érintett, emellett a területről lemondó állam az államutódlás időpontjában megszűnik, így az átadó oldalon nem található jogalany. Másrészt a cesszió elhatárolandó a derelikciótól, melynél az állami szándék nem a terület átengedésére, hanem csupán elhagyására irányul, függetlenül attól, hogy a későbbiekben más állam megszerzi-e az adott területet. A cessziótól továbbá szükséges elkülöníteni az igazgatási cessziót (németül *Verwaltungscession*, angolul *administrative cession*) is, amely „kormányzás és közigazgatás céljából”⁴⁶⁸ való területátadást jelent, ám korlátozottan, mivel a szuverenitás megváltozása nélkül irányul a terület igazgatására és a joggyakorlásra.⁴⁶⁹

Mindezek alapján a cesszió az államterület egy részének az érintett államok akaratával történő átadása,⁴⁷⁰ mely során az elődállam szándéka a területről való lemondásra, és annak átengedésére, az utódállamé pedig annak átvételére irányul. A cesszió tehát a területátadás állami akaratával, de nem feltétlenül nemzetközi szerződéssel végbemenő formája. A területátadás az állampolgárságra úgy hat, hogy az érintett terület lakossága elveszíti az elődállam állampolgárságát és megszerzi az utódállamét. Amennyiben szerződés szabályozza

---

⁴⁶⁴ Buza: A nemzetközi jog tankönyve. *i. m.* 143.

⁴⁶⁵ Lásd Ausztria és Magyarország az I. világháborút követő békeszerződésekre utalást Buza: A nemzetközi jog tankönyve. *i. m.* 144. Trianoni békeszerződés, Trianon, 1920. június 4. 27. cikk 1. pont. Kihirdette: 1921. évi XXXIII. törvénycikk; Treaty of Peace between the Allied and Associated Powers and Austria, Saint-Germain-en-Laye, 10 September 1919. Article 27(5).

⁴⁶⁶ Buza – Hajdu: Nemzetközi jog. *i. m.* 154.; Buza: A nemzetközi jog tankönyve. *i. m.* 143.

⁴⁶⁷ Lásd például Arthur Berriedale Keith: *The Theory of State Succession, with Special Reference to English and Colonial Law.* Waterlaw and Sons, Ltd., London, 1907. 8-9.

⁴⁶⁸ Nagy: Nemzetközi jog. *i. m.* 150.

⁴⁶⁹ Lásd bővebben Max Huber: *Die Staatensuccession. Völkerrechtliche und staatsrechtliche Praxis im XIX. Jahrhundert.* Duncker & Humblot, Leipzig, 1898. 33, 130-133.

⁴⁷⁰ Hasonló vélemény rajzolódik ki a Nemzetközi Jogi Bizottság tervezetének kommentárjából is. Lásd Draft Articles on Nationality of Natural Persons in relation to the Succession of States with commentaries, 1999. Yearbook of the International Law Commission, 1999. Vol. II. Part Two. United Nations, New York – Geneva, 2008. Paragraph 1 of Commentary of Article 20.

a területátadást, abban gyakran helyet kapnak az érintett lakosság állampolgárságára vonatkozó rendelkezések. A szabályozás szempontjából a területátadással egy csoportba sorolható az az eset, amikor az elődállamból kiváló állam egyúttal beolvad egy másik államba, amennyiben a két lépés egy időben történik.

Az említett esetek között különbség tehető azok állampolgárságra gyakorolt hatása alapján is. Az egyesülés, a beolvadás és a szétválás teljes vagy más szóval univerzális államutódlásnak tekinthető. Ennek ismértve, hogy az elődállam teljes területén bekövetkező utódlás folytán az elődállam megszűnik,⁴⁷¹ mellyel állampolgársága is megszűnik. Ezzel szemben az elszakadás és a területátadás, amikor az elődállam területének csak egy részén történik változás,⁴⁷² részleges államutódlásnak tekinthető, mely során az elődállam nem szűnik meg, hanem folytatja nemzetközi jogalanyiságát,⁴⁷³ így állampolgársága megmarad. Az elődállam állampolgárságát ilyenkor csak az érintett terület lakossága veszíti el. A nemzetközi szabályozásnál is különbséget mutat e két csoport: az univerzális államutódlásnál az elődállam – megszűnése folytán – nem kötelezhető, míg részleges államutódlásnál mind az elődállamot, mind az utódállamot bizonyos kötelezettségek terhelik.

Az állampolgárság elvesztése – függetlenül attól, hogy az az állam megszűnéséből következik vagy az államnak csak egy területén élőknel merül fel – és az új állampolgárság megszerzése számos problémát vet fel, melyek részletes elemzést kívánnak meg.

2. Az államutódlás által érintett személyek köre

Az államutódlás sok szempontból kihat az egyénekre, és az érintett személyek köre az egyes esetekben nem feltétlenül egyezik meg. A magánszemélyek által szerzett jogokra kiható változások⁴⁷⁴ például szélesebb személyi kört érinthetnek, mint az állampolgárság megváltozása. Az államutódlás által érintett személyek köre tehát a jelen esetben relevanciával bíró csoportot jelöli, vagyis azon személyek körét, akiknek az állampolgársága érintett az államutódlás következtében. Egy terület felett a szuverenitás megváltozása így azon egyéneket érintheti, akik az elődállam személyi főhatalma alatt álltak és az államutódlás

---

⁴⁷¹ Lásd Yilma Makonnen: State Succession in Africa: Selected Problems. Recueil des Cours, Tome 200 (1986-V), 102.

⁴⁷² Erik Castrén: On State Succession in Practice and Theory. Acta Scandinavica juris gentium (Nordic Journal of International Law), Vol. 25. Fasc. 3. (1955), 56.

⁴⁷³ Amos S. Hershey: The Succession of States. American Journal of International Law, Vol. 5. No. 2. (1911), 289.

⁴⁷⁴ Lásd bővebben Szászy: Az államok közötti utódlás elmélete. *i. m.* 510-587.

során az alól kikerülnek és/vagy az utódállam személyi főhatalma alá kerülnek azáltal, hogy az utódállam állampolgárságát megszerzik. A két csoport nem feltétlenül fedi egymást.⁴⁷⁵ egyes személyek elveszítik az elődállam állampolgárságát anélkül, hogy megszereznék az utódállamét, míg mások számára lehetővé válhat az utódállam állampolgárságának megszerzése annak ellenére, hogy nem rendelkeztek az elődállam állampolgárságával.

Eme személyi kör rendkívül sokszínű és az érintettek meghatározása korántsem egyszerű. Az adott terület lakosságának ugyanis nem feltétlenül valamennyi tagja érintett. Mivel a területhez kötődő egyének nem csupán állampolgárok lehetnek, hanem ott élő külföldiek és hontalanok is, felmerül a kérdés, hogy utóbbiak megszerezhetik-e az utódállam állampolgárságát. További kérdést vet fel, hogy az elődállam állampolgárai közül mely egyének válhatnak az utódállam állampolgáiraivá: esetleg valamennyien, vagy csak bizonyos feltételeknek megfelelő személyek?

Megállapítandó tehát az a személyi kör, akiknek az állampolgársága rendezendő államutódlás esetén. Az utódállam területi szuverenitása alatt álló elődállami állampolgárok kétségtelenül eme csoportba sorolhatók. A területi szuverenitás fennállásának megnyilvánulására manapság elsősorban a szokásos tartózkodási hely vagy az adott állam nyilvántartásában szereplés szolgál alapul. A külföldön élő elődállami állampolgárok érintettsége és annak módja ezzel szemben rendkívül vitatott. Egy szélsőséges nézet szerint nem lehetnek érintettek, akik az államutódlás időpontjában nem tartózkodnak a területen, még az ott lévő szokásos tartózkodási hely, a területről származás vagy az ott születés esetén sem,⁴⁷⁶ vagyis a területhez kötődő, időlegesen külföldre utazókat is kizárja. Némileg finomít ezen az a felfogás, miszerint az utódállam joghatósága az elődállam állampolgárai közül a területén tartózkodási hellyel rendelkezőkre terjed ki, a külföldön élőkre nem áll fenn.⁴⁷⁷ Ez alapján az új állampolgársághoz elengedhetetlen az államutódláskor fennálló szokásos tartózkodási hely,⁴⁷⁸ amely egyesek szerint az államutódlást követően is létrehozható.⁴⁷⁹

---

⁴⁷⁵ First Report on State Succession and its Impact on the Nationality of Natural and Legal Persons, by Václav Mikulka, Special Rapporteur. Document A/CN.4/467. Yearbook of the International Law Commission, 1995. Vol. II. Part One, 174.

⁴⁷⁶ Rudolf Graupner: Nationality and State Succession. General Principles of the Effect of Territorial Changes on Individuals in International Law. Transactions for the Year – Grotius Society, Vol. 32. (1946), 108, 116.

⁴⁷⁷ Frederick Alexander Mann: The Effect of Changes of Sovereignty upon Nationality. The Modern Law Review, Vol. V. No. 3-4. (July 1942), 222.; Edwin Borchard: Naturalisation after Conquest – Its Inapplicability to Non-Residents. American Journal of International Law, Vol. 37. No. 4. (1943), 634-640.; Jacques de Burel: De l'importance d'un «droit international coutumier de la nationalité». Revue Critique de Droit International Privé, Tome 67. (1978), 312.

⁴⁷⁸ Lassa Oppenheim megkülönbözteti azokat az egyéneket, akik az államutódlás előtt nem tartózkodnak a területen azoktól, akik azt követően hagyják el az államot. Nézete szerint, míg az előbbi csoport nem szerzi meg az állampolgárságot, utóbbi állampolgárrá válik. Oppenheim: International Law. Vol. 1. *i. m.* 291-292. *Slouzak Minority in Teschen (Nationality) Case*, Germany, People's Court. 24 October, 1940. Annual Digest of Public

Ennél is lazább kapcsolat esetén is megszerezhetőnek tartja az állampolgárságot az a vélemény, mely szerint ahhoz többféle kötelék szolgálhat alapul, mint például a területen születés,⁴⁸⁰ az etnikai vagy nyelvi azonosság.⁴⁸¹

A külföldön élő állampolgárok csoportjánál merül fel leginkább a hontalanná válás veszélye. Egyesülésnél, beolvadásnál és szétválásnál, az elődállam(ok) megszűnése folytán az elődállam valamennyi állampolgára elveszíti állampolgárságát, függetlenül attól, hogy időlegesen vagy állandóan tartózkodik-e külföldön. Amennyiben az utódállam állampolgárságának megszerzése az elődállam azon állampolgáira terjed ki, akik az adott területhez valamilyen módon köthetők, számos egyénre hontalanság vár. Elszakadásnál és területátadásnál ugyan nem feltétlenül veszítik el a külföldön élők az elődállam állampolgárságát, ám előfordulhat, hogy megfosztják őket attól anélkül, hogy az utódállamét megszereznék. Ennélfogva az elődállam fennmaradása esetén is vizsgálendő, hogy kizárhatók-e az új állampolgárság megszerzéséből a területhez nem kötődő, külföldön élő állampolgárok.

Kérdéses tehát, hogy az elődállam vagy az utódállam jogosult-e, vagy kötelezhető-e olyan személyek állampolgárságának megtartására, illetve állampolgárrá tételére, akiknek nem áll fenn kapcsolata az adott területtel. Véleményem szerint, amennyiben az egyén rendelkezik másik állampolgársággal, a kettős állampolgárság kiküszöbölése érdekében elfogadható, ha az elődállam állampolgárságának elvesztése nem vonja maga után az utódállamnak megszerzését. A más állampolgársággal nem rendelkezők esetében azonban árnyaltabb megoldás szükséges a hontalanság csökkentése érdekében. Nem hozható fel érvként az állampolgárság megadásánál, hogy az utódállam nem rendelkezik személyi főhatalommal a területén kívül olyan egyének felett, akik nem állampolgárai.⁴⁸² Az egyének az állampolgárság útján kerülnek a személyi főhatalom alá, így annak nyújtása nyilvánvalóan nem történhet a személyi főhatalom fennállása alapján.

Egyesülésnél és beolvadásnál azon személyek köre, akiknek az utódállam állampolgárságát szükséges megszerezniük, megegyezik az elődállam állampolgárságával

---

International Law Cases. Vol. 11. 1919-1942. Case No. 93. 179-180. Vö. *In re Andries (Franchise Case)*, Holland, Cantonal Court, The Hague. 5 April, 1950. Annual Digest of Public International Law Cases. Vol. 17. 1950. Case No. 26., 109-110.

⁴⁷⁹ Weis: Nationality and Statelessness in International Law. *i. m.* 145-148; 155-158, 159; Daniel P. O'Connell: The Law of State Succession. The University Press, Cambridge, 1956. 253.

⁴⁸⁰ Verzijl: International Law in Historical Perspective. Vol. V. *i. m.* 86.

⁴⁸¹ Yasuaki Onuma: Nationality and Territorial Change: In Search of the State of the Law. The Yale Journal of World Public Order, Vol. 8. No. 1. (Fall 1981), 8.

⁴⁸² Lásd Graupner: Nationality and State Succession. General Principles of the Effect of Territorial Changes on Individuals in International Law. *i. m.* 98.

rendelkezőkkel.⁴⁸³ Ez a feltétel a külföldön élő, a területhez akár egyáltalán nem kötődő állampolgárookra is vonatkozik, amely abból következik, hogy a hontalanság kiküszöbölésének kötelezettsége ez esetben kizárólag az utódállamot terhelheti.⁴⁸⁴ Szétválásnál az elődállamnak szintén valamennyi állampolgára elveszíti állampolgárságát, ám az utódállamok állampolgárságához szükséges a területhez kötődést kifejező feltétel meghatározása annak érdekében, hogy az utódállamok között eldönthető legyen az egyének hovatarozása. Mivel legalább két utódállam lehet a hontalanság kiküszöbölésének kötelezettje, az adott területekkel kapcsolattal nem rendelkező egyéneknél nehéz megállapítani, mely államnak kell megadnia az állampolgárságot, így azok egymásra háríthatják a kötelezettséget. Éppen ezért az utódállamok valójában csak azon személyi körnél kötelezhetők hatékonyan az állampolgárság megadására, amelynek valamilyen kapcsolata áll fenn a területtel. Elszakadásnál és területátadásnál sem minden elődállami állampolgár veszíti el állampolgárságát, így közülük csak az utódállam területéhez kötődőknek ajánlatos megadni az utódállam állampolgárságát. A külföldön élő elődállami állampolgároknál elsősorban az állampolgárság visszavonásának tilalmát szükséges előírni, mintsem az utódállam számára az állampolgárság megadását. Ennek ellenére nem zárható ki az utódállam állampolgárságának megszerzése a külföldön élő egyének esetleges területhez kötődése esetén.

Szétválásnál, elszakadásnál és területátadásnál a hontalanság kiküszöbölése érdekében a külföldön élők kapcsolatának kifejezésére számos feltétel megadása szükséges – a területen tartózkodási hely létesítésének szándékától az ott születésen, az onnan származáson át, egészen a szülők valamilyen területhez kötődését mutató feltételéig – annak érdekében, hogy az minél szélesebb csoportot öleljen fel. Az egyéntől elvárható a hazatérés és ennél a sajátos személyi körnél elfogadható kritérium a kérelem,⁴⁸⁵ mint az egyén akaratának kifejeződése.

Azon személyi körbe, akiknek állampolgárságot szükséges megszerezniük – az elődállam állampolgárságával nem rendelkezők közül – két személyi csoport tartozik: az államutódlás időpontja környékén született gyermekek, akiknél az érintettséget a család állampolgárságához igazodva szükséges meghatározni; valamint a házastársak, akiknél

---

⁴⁸³ Hasonló szellemben lásd Andreas Zimmermann: State Succession in Other Matters than Treaties. In: The Max Planck Encyclopedia of Public International Law. Vol. IX. (ed.: Rüdiger Wolfrum). Oxford University Press, Oxford, 2012. 541.

⁴⁸⁴ Más megközelítéssel, de a hontalanná válók szempontjából hasonló eredményre jut Alfred Verdross azzal, hogy szerinte azért adhat az állam állampolgárságot a külföldön lévő és máskülönben hontalanná váló egyéneknek, mert nincsen másik olyan állam, amely az állampolgárság nyújtására „igényt tarthatna”. Alfred Verdross: Völkerrecht. Springer, Berlin, 1937. 241.

⁴⁸⁵ Géraud de La Pradelle: The Effects of New Nationality Rules on the Status of Individuals. In: Dissolution, Continuation and Succession in Eastern Europe (ed.: Brigitte Stern). Martinus Nijhoff Publishers, The Hague – Boston – London, 1998. 114.; Graupner: Nationality and State Succession. General Principles of the Effect of Territorial Changes on Individuals in International Law. *i. m.* 97.

célszerű, ha az elődállami állampolgár házastárs állampolgársága az irányadó. További csoportot képeznek az adott területen élő külföldiek és hontalanok, akik ugyan a terület lakosságához tartoznak, de nem rendelkeznek az elődállam állampolgárságával. A külföldiek tekintetében a szakirodalomban⁴⁸⁶ és a bírói fórumok gyakorlatában⁴⁸⁷ egyaránt domináns nézet, hogy a területen tartózkodás ténye nem elegendő ahhoz, hogy az utódállam állampolgárságot nyújtson számukra. A kettős állampolgárság kiküszöbölése mellett fontos érv, hogy egy harmadik állam állampolgára ne legyen érintett az utódlás következtében.⁴⁸⁸ Egyes nézetek szerint a hontalanok ezzel szemben az elődállam állampolgáraihoz hasonlóan kezelendők,⁴⁸⁹ ám államutódlás során az alapvető cél az állampolgárság elvesztésének és megszerzésének rendezése, nem a meglévő hontalanság csökkentése. Következésképpen az érintett személyi körbe az utódállam területi szuverenitása alá tartozó külföldiek és hontalanok nem tartoznak bele. Az államutódlás tehát általában nem érinti, illetve rendezi állampolgárságukat, amely nem jelenti azt, hogy a későbbiekben, az egyébként alkalmazható honosítási eljárás alapján ne szerezhetnék meg az utódállam állampolgárságát.

Az elődállam és az utódállam nem feltétlenül eme személyi kört tekinti érintettnek, amelyből számos probléma adódik, mivel a szabályok kialakítása nem mindig egyezik az egyének érdekeivel. Az állam területi entitásként való felfogásából következik, hogy az utódállamok igyekeznek a területi szuverenitásuk alá tartozóknak megadni az állampolgárságot, amely kizárja a külföldön élő állampolgárokat még abban az esetben is, ha hazatérésüket a közeljövőben tervezik. Az utódállam állampolgárságához szükséges kritériumok meghatározása tehát általában az állam szempontjait helyezi előtérbe, így az egyén védelme érdekében a nemzetközi jognak hangsúlyos szerepe van. Emellett pusztán a jogszabályok összehangolásának elmaradása is gondot okozhat az egyének azáltal, hogy az elődállam megvonja tőle állampolgárságát, amelyet nem követ az utódállam

---

⁴⁸⁶ Brownlie: *The Relations of Nationality in Public International Law*. *i. m.* 324.; Jellinek: *Der automatische Erwerb und Verlust der Staatsangehörigkeit durch Völkerrechtliche Vorgänge, zugleich ein Beitrag zur Lehre von der Staatensukzession*. *i. m.* 78.; Mann: *The Effect of Changes of Sovereignty upon Nationality*. *i. m.* 221.; Weis: *Nationality and Statelessness in International Law*. *i. m.* 148.; O'Connell: *State Succession in Municipal Law and International Law*. *i. m.* 517.; Verzijl: *International Law in Historical Perspective*. Vol. V. *i. m.* 86.

⁴⁸⁷ *Masson v. Mexico*, United States-Mexican Claims Commission, 1876. lásd John Bassett Moore: *History and Digest of International Arbitrations to which the United States Has Been a Party*. Vol. III. United States Government Printing Office, Washington, 1898. 2542-2543.; *Frederick Goldbeck v. Mexico*, United States-Mexican Claims Commission, lásd Moore: *History and Digest of International Arbitrations to which the United States Has Been a Party*. Vol. III. *i. m.* 2507-2508.; *Wildermann v. Stinnes*, Roumanian-German Mixed Arbitral Tribunal, 6 November, 1924. *Annual Digest of Public International Law Cases*, Vol. 2. 1923-1924. Case No. 120., 226-227.

⁴⁸⁸ European Commission for Democracy through Law: *Report by the Venice Commission: Consequences of State Succession for Nationality*. Council of Europe Publishing, Strasbourg, 1998. 42.

⁴⁸⁹ O'Connell: *State Succession in Municipal Law and International Law*. *i. m.* 517.; European Commission for Democracy through Law: *Report by the Venice Commission: Consequences of State Succession for Nationality*. *i. m.* 7.

állampolgárságának megszerzése. Ezáltal a nemzetközi jogra hárul annak előmozdítása, hogy az elődállam állampolgárságát elvesztő és az utódállam állampolgárságát megszerző személyi körök minél inkább fedjék egymást.

Az érintettek körét meghatározó kritériumokat az államok gyakorlatának ismeretében és az egyének védelmének szem előtt tartásával szükséges elemezni. Az állampolgárság változására alkalmazott különböző tesztek gyakran kapcsolhatók a területi kötöttség valamilyen megnyilvánulásához, azonban ettől eltérő megoldások is megfigyelhetők. A kritériumok különféle alkalmazása elsősorban azok lehetséges hatása alapján értékelhető. Számos esetben ugyanis az egyének bizonyos köre kiesik az érintettek közül az államok erre irányuló akarata vagy körültekintése híján.

2.1. Kritériumok az utódállam állampolgárságának megszerzéséhez

Az utódállam állampolgárságának megszerzéséhez használt kritériumokat vizsgálva az egyének több csoportra oszthatók. Az elődállam állampolgárai közül egyesek valamilyen módon az utódállam területéhez köthetők, míg másokról ez nem mondható el. A területhez kötődés alapulhat szoros vagy egészen távoli személyes kapcsolaton, illetve a szülőkön keresztül kimutatható kapcsolaton. A kritériumok emellett olyan személyeket is érinthetnek, akik nem rendelkeznek az elődállam állampolgárságával, mégis lehetőségük nyílik az utódállam állampolgárságának megszerzésére. A kritériumok ennek megfelelően két csoportra oszthatók: amelyek az elődállam állampolgáira, és amelyek az elődállam állampolgárságával nem rendelkezőkre vonatkoznak.

2.1.1. Az elődállam állampolgárait érintő kritériumok

2.1.1.1. Az elődállam állampolgársága önmagában

Az elődállam állampolgársága, mint az érintettek körének meghatározásául szolgáló alap, önmagában ritkán fordul elő. A kritériumnak különböző megjelenési formái figyelhetők meg, leggyakrabban az „állampolgár”, de olykor „állampolgárként regisztrált”,⁴⁹⁰ „aki elvesztette az elődállam állampolgárságát”⁴⁹¹ fordulat is. Az állampolgárság említésekor általában nem

---

⁴⁹⁰ Montenegrin Citizenship Act of 14 February 2008, Article 39(1).

⁴⁹¹ Treaty of Peace between the Allied and Associated Powers and Germany, Versailles, 28 June 1919. Paragraph 1 of the Annex to Article 54.

releváns, hogy az egyén születéssel vagy honosítással szerezte meg azt, azonban ez alól is található kivétel.⁴⁹²

Eme feltétel azokban az államutódlási esetekben alkalmazható, melyekben az elődállam megszűnik, és egy utódállam jön létre: ilyen az egyesülés és a beolvadás. Szétválásnál – az elődállam megszűnése ellenére – nem használható önálló kritériumként. Ahhoz, hogy az utódállamok között az egyének hovatarozásának eldöntése megvalósulhasson, szükséges kiegészíteni valamely további feltétellel. A szétválásnak így csak egy speciális esetében alkalmazható eme kritérium, a föderatív állam felbomlásánál, amelynél gyakran a tagállami és a föderatív állam állampolgársága egymás mellett jelenik meg feltételként.⁴⁹³ Elszakadásnál és területátadásnál eme feltétel önmagában nem alkalmas az érintett személyek leírására, mivel az elődállam fennmaradása folytán annak csak bizonyos állampolgárai válhatnak az utódállam állampolgáiraivá.

Külön említést érdemel az úgynevezett „feltámasztott” államok esete, amelynél szintén eme feltétel kikötése figyelhető meg. A *lien national* elvét⁴⁹⁴ alkalmazták Elzász-Lotaringia állampolgárságának megszerzésénél az első világháborút követően. A francia állampolgárságot azon egyéneknél lehetett „helyreállítani”, akik az 1871. évi frankfurti szerződéssel elveszítették azt.⁴⁹⁵ Eme kritérium bevezetése az időközben betelepül németeket és leszármazóit zárta ki az állampolgárság megszerzéséből.⁴⁹⁶ Hasonló következménnyel járt, hogy a balti államok az 1940 és 1991 közötti időszakot megszállásnak tekintették, és az állam létét visszavezették annak az 1940 előtti állapotára. Ennek megfelelően jött létre az a kritérium is, mely szerint állampolgárnak azok a személyek voltak tekinthetők, akik vagy akik felmenői a megszállás előtt rendelkeztek állampolgársággal. Ennek a követelménynek az 1940 után bevándorolt oroszok nem tudtak megfelelni.

Összességében elmondható, hogy az elődállam állampolgársága mint önálló kritérium alkalmas arra, hogy egyesülés és beolvadás, valamint föderatív állam felbomlása esetén megjelölje az érintett személyek körét. Felmerül a kérdés eme kritérium alkalmazása kapcsán,

---

⁴⁹² O’Connell: *State Succession in Municipal Law and International Law. i. m.* 517.; *United States et al. v. Rodiek*, Circuit Court of Appeals, Second Circuit, 17 February, 1941, 117 F.2d. 588 (1941), 594.; *Tobin v. Walkinshaw, et al.*, Circuit Court U.S., July Term 1856. 1 McAllister 186.; Eritrean Nationality Proclamation No. 21/1992, 6 April 1992. Article 2(2)-(3).

⁴⁹³ Act No. 40/1992 on the Acquisition and Loss of Citizenship of the Czech Republic, Article 1(1); Act on Citizenship of the Republic of Macedonia 67/92, of 27 October 1991, Article 26(3).

⁴⁹⁴ Luella Gettys: *The Effect of Changes of Sovereignty on Nationality. American Journal of International Law*, Vol. 21. No. 2. (1927), 269.

⁴⁹⁵ Treaty of Peace between the Allied and Associated Powers and Germany, Versailles, 28 June 1919. Paragraph 1 of the Annex to Article 54. Utalás a frankfurti szerződésre, Treaty of Frankfurt am Main, Frankfurt am Main, 10 May 1871.

⁴⁹⁶ Onuma: *Nationality and Territorial Change: In Search of the State of the Law. i. m.* 8-9.; Gettys: *The Effect of Changes of Sovereignty on Nationality. i. m.* 269-270.

hogy az utódállam kötelezhető-e arra, hogy az elődállam valamennyi állampolgárának megadja a sajátját. A külföldön tartózkodó egyénekre ugyanis az utódállam területi szuverenitása nem terjed ki, és érdekei sem feltétlenül állnak fenn az állampolgári kapcsolat létrehozására eme egyénekkal. Ám a külföldön élő elődállami állampolgárok, amennyiben nem rendelkeznek más állampolgársággal, csak eme kritérium önálló használata esetén kerülhetik el a hontalanná válást. Így a hontalanság kiküszöbölése érdekében, további feltételek előírása nem lenne célravezető. Kizárható azonban azon egyének köre, akik rendelkeznek másik állampolgársággal is, egyrészt az utódállam érdekeinek tiszteletben tartása, másrészt a kettős állampolgárság elkerülése érdekében.

2.1.1.2. Az érintett területen tartózkodás

A területen tartózkodás az elődállam állampolgársága mellett a leginkább általánossá vált és elfogadott kritérium, mivel ez alkalmas legfőképp arra, hogy az egyén területhez kötöttségének valódiságát kifejezze. Az államutódlás legtöbb esetében – szétválásnál, elszakadásnál és területátadásnál egyaránt – fontos elem, hogy mely egyén, mely államhoz tartozzon, ami elsősorban a területhez kötődés valamely megnyilvánulási formája alapján dönthető el. Az elődállam állampolgársága szinte valamennyi esetben előfeltételként szerepel eme kritériumnál, és csak elvétve található olyan megoldás, amikor az elődállam állampolgársága nem feltétele az utódállam állampolgárságának megszerzéséhez, és az állampolgárságot a terület teljes lakossága (*inhabitants*)⁴⁹⁷ vagy valamennyi területen tartózkodó megszerezheti.

A területen tartózkodás a gyakorlatban különböző módokon jelenik meg az állampolgárság megadásának feltételeként, angol nyelven például: „*resident*”, „*ordinary resident*”, „*ordinairly resident*”, „*habitually resident*”, „*permanently resident*”, „*domiciled*”, „*administrative domicile*”, „*registered*”, „*registered in municipalities*” és olykor az „*origin*” is ide sorolható.

Eme kifejezések jelentésének sokszínűségét mutatja, hogy értelmezésük körül gyakran alakultak ki viták, melynek következtében kétoldalú szerződések és nemzetközi fórumok

---

⁴⁹⁷ A „lakosság” kifejezést a szó általános értelmében kell érteni, vagyis azokat a személyeket takarja, akik a területen tartózkodnak, állította Humphreys bírő. *Murray v. Parkes*, Court of Appeal, 1942. Annual Digest of Public International Law Cases, Vol. 10. 1941-1942. Case No. 8., 27.; Hivatkozta O’Connell: *State Succession in Municipal Law and International Law. i. m.* 514. Lásd a Louisiana átadásáról szóló szerződést. Treaty between the United States of America and the French Republic, Paris, 30 April 1803. Article III. Hasonlóan rendelkezett a spanyol uralom alatt lévő Florida megszerzését magában foglaló szerződés. Treaty of Amity, Settlement, and Limits between the United States of America and His Catholic Majesty, Washington, 22 February 1819. Article VI.

tettek kísérletet definiálásukra és egymáshoz való viszonyuk meghatározására. Mindenekelőtt szükséges leszögezni, hogy az angol *domicile* kifejezés annak belső jogi⁴⁹⁸ és nemzetközi magánjogi⁴⁹⁹ értelmétől elhatárolva jelen esetben szokásos tartózkodási helyet jelöl. A *domicile* tehát a *habitual residence*,⁵⁰⁰ illetve az *ordinary residence*⁵⁰¹ értelmében értendő. A szerződések szövegeinek és a nemzetközi fórumok döntéseinek angol és francia verzióiban a francia „*domicilié*” egyaránt szerepel az angol „*domiciled*”⁵⁰² és „*habitually resident*” kifejezések megfelelőjeként. A *habitual residence* olykor önmagában is értelmezési nehézségeket szült, melynek következtében néhány fogalmi elemének meghatározására került sor.

Az Állandó Nemzetközi Bíróság úgy határozta meg a szokásos tartózkodási helyet, mint amelynek „folyamatos módon létesítettnek kell lennie a területen maradás szándékával”.⁵⁰³ Eme definícióban – Kaeckenbeeck választottbíró szerint – a „létesítés [...] bizonyos személyi és gazdasági kapcsolatok összpontosítását jelenti egy adott helyen,” a „folyamatos” kifejezés pedig „a létesítés folyamatosságát jelenti annak absztrakt értelmében”.⁵⁰⁴ A maradás szándéka abban jut kifejezésre, hogy „a létesítés életre szóló vagy meghatározatlan időre szóló”, amelyben „fontos elem a távozás bizonyított vagy vélt céljának hiánya”.⁵⁰⁵ A választottbírói ítélet szerint mindez nem feltétlenül takar kizárólagosságot, mivel a személyi és gazdasági kapcsolatok létesítése, valamint a szokásos és rendszeres tartózkodás egyaránt létezhet több helyen.

Éppen ezért az egyén szokásos tartózkodási helyének eldöntéséhez további feltételek szükségesek, melyek meghatározására több egyezményben is sor került. Az

---

⁴⁹⁸ Míg a német jogban egy egyénnek „*domicile*” több is lehetett, addig az angol jogban oly módon is lehetett az egyénnek szokásos tartózkodási helye a területen, hogy egyúttal „*domicile*” nem jött létre. O’Connell: *State Succession in Municipal Law and International Law. i. m. 512.*

⁴⁹⁹ *Germany and Poland (Interpretation of Minorities Treaty)*, Kaeckenbeeck, Arbitrator, 10 July, 1924. Annual Digest of Public International Law Cases. Vol. 2. 1923-1924. Case No. 123., 234.; *In re Stoffels*, Belgium, Court of Cassation, 9 March 1936. Annual Digest of Public International Law Cases. Vol. 9. 1938-1940. Case No. 107., 340.

⁵⁰⁰ Láts az 1947. évi olasz békeszerződés kapcsán Brownlie: *The Relations of Nationality in Public International Law. i. m. 321.*

⁵⁰¹ Mann: *The Effect of Changes of Sovereignty upon Nationality. i. m. 223.*

⁵⁰² *Peinitich v. German State and Others*, Germano-Yugoslav Mixed Arbitral Tribunal (Logoz, Heinze, Arangelovitch), 18 September, 1922. Annual Digest of Public International Law Cases. Vol. 2. 1923-1924. Case No. 121., 228.; *Wildermann v. Stinnes*, Roumanian-German Mixed Arbitral Tribunal (Fazy, Froelich, Antoniadé), 6 November, 1924. Annual Digest of Public International Law Cases. Vol. 2. 1923-1924. Case No. 120., 226.

⁵⁰³ *Acquisition of Polish Nationality*, Permanent Court of International Justice, Advisory Opinion of 15 September 1923. P.C.I.J. Series B, No. 7. 20.

⁵⁰⁴ *Germany and Poland (Interpretation of Minorities Treaty)*, Kaeckenbeeck, Arbitrator, 10 July, 1924. Annual Digest of Public International Law Cases. Vol. 2. 1923-1924. Case No. 123., 234.

⁵⁰⁵ *Germany and Poland (Interpretation of Minorities Treaty)*, Kaeckenbeeck, Arbitrator, 10 July, 1924. Annual Digest of Public International Law Cases. Vol. 2. 1923-1924. Case No. 123., 234.

állampolgársággal kapcsolatos kérdések rendezéséről szóló 1920. évi német-csehszlovák egyezmény értelmében a szokásos tartózkodási helynek az tekinthető, amelyet az egyén „azzal a nyilvánvaló szándékkal létesít, hogy azt állandó lakóhelyévé tegye.”⁵⁰⁶ Az egyezmény a személyi és gazdasági kapcsolatokat csak akkor veszi figyelembe, ha több ilyen állapítható meg; és közülük a szokásos tartózkodási helynek azt tekinti, amelyik a „gazdasági és más érdekeinek és tevékenységeinek legfontosabb központja”.⁵⁰⁷ Érdekesség, hogy abban az esetben, ha a „legfontosabb központ” nem állapítható meg, az egyén döntheti el, melyiket tekintsék szokásos tartózkodási helyének.⁵⁰⁸

Az opcióról és az állampolgárságról szóló 1924. évi német-lengyel egyezmény szerint a szokásos tartózkodási hely azon a területen van, ahol az egyén „letepedett [...], hogy ott megvalósítsa az életben választott céljaira való törekvését és ott szokásosan és rendszeresen tartózkodik a távozás szándéka nélkül”.⁵⁰⁹ A szokásos és rendszeres tartózkodás itt „az idő tekintélyes hányadá[ban]”⁵¹⁰ megvalósuló tartózkodást jelenti. Ez alapján szokásos tartózkodási hely nem jön létre időleges tartózkodással, mint például egy másik államba turistaként utazással, ott tanulással vagy szakmai képzésen való részvétellel, illetve a kötelező katonai szolgálat következtében ott állomásozással sem.⁵¹¹ A szokásos tartózkodási hely megszűnése is csak abban az esetben következik be, ha az egyén tartózkodási helyével felhagy, majd a területet elhagyja oly módon, hogy nincs szándékában visszatérni, mely utóbbit a tartózkodási hely felszámolásából és egy bizonyos ideig való vissza nem térésből lehet vélelmezni.⁵¹²

Egy 1936-ban született nemzeti bírósági ítélet szerint a Versailles-i békeszerződésben szereplő szokásos tartózkodási hely „fix, tartós, folyamatos tartózkodást” jelent.⁵¹³ Nem vonható továbbá kétségbe az egyén szokásos tartózkodási helye azon a területen, ahol lakóhelyét állandósította, ahol családja, otthona, valamint érdekeltségének és kötődésének középpontja található. Ennek megfelelően az „alkalmankénti” távollét nem szünteti meg a szokásos tartózkodási helyet, ha az egyénnek nincs szándékában feladni azt és máshová költözni. Az ítélet értelmében a szokásos tartózkodási helynek nem tekinthető egy olyan hely,

---

⁵⁰⁶ Treaty Concluded between the Czechoslovak Republic and the German Reich for the Settlement of Certain Questions relating to Nationality, Prague, 29 June 1920. Article 1(1).

⁵⁰⁷ *Uo.* Article 1(2).

⁵⁰⁸ *Uo.* Article 1(3).

⁵⁰⁹ Convention concerning Questions of Option and Nationality (Germany and Poland), Vienna, 30 August, 1924. Article 4. Paragraph 1(1).

⁵¹⁰ *Uo.* Article 4. Paragraph 1(2).

⁵¹¹ *Uo.* Article 4. Paragraph 3(1)-(2).

⁵¹² *Uo.* Article 4. Paragraph 2 (1)-(2).

⁵¹³ *In re Stoffels*, Belgium, Court of Cassation, 9 March 1936. Annual Digest of Public International Law Cases. Vol. 9. 1938-1940. Case No. 107., 340.

ahol az egyén „rövid ideig és megszakításokkal él”, „miközben a rendszeres napi foglalkozását máshol űzi”.⁵¹⁴

Mindezek alapján megállapíthatók a *habitual residence*, vagyis a szokásos tartózkodási hely legfontosabb fogalmi elemei. A definíciók összevetéséből három elem rajzolódik ki: a területen való jelenlét, a területtel fennálló kapcsolat, valamint a területen maradás szándéka. Az egyén jelenlétének vagy más szóval tartózkodásának jellege az alábbi jelzőkkel írható le: szokásos és rendszeres, fix, állandó, tartós, folyamatos. A területtel fennálló kapcsolat az egyén személyi és gazdasági kapcsolatait takarja. A személyi kapcsolatba értendő a családi kapcsolat, a személyes célok megvalósításának szándéka, az érdekeltség és érzelmi kötődés, míg a gazdasági kapcsolatra utal a gazdasági érdekeket megvalósító tevékenység. A területen maradás szándéka a legkevésbé körülírható elem, mégis szinte valamennyi meghatározásban szerepel. E fogalmi elem összekapcsolható az egyén jelenlétével, és azt fejezi ki, hogy a tartózkodási hely létesítésének vagy fennállásának célja egy állandó, hosszú időre vagy akár életre szóló jelenlét az adott területen. Az egyén időleges külföldre utazása így nem szünteti meg a szokásos tartózkodási helyet, ha azonban huzamosabb ideig külföldön marad, feltételezhető az adott területen való tartózkodás feladása⁵¹⁵ és külföldre helyezésének szándéka. Amennyiben tehát a jelenlét állandósága és a területen maradás szándéka megszűnik, a szokásos tartózkodási hely az adott területen megszűntnek tekinthető.

A *domicile* és a *habitual residence*, korábban említett, egymással való megfeleltethetőségét mutatja a *domicile* azon meghatározása is, miszerint az a területen tartózkodás mellett az ott maradás szándékát is feltételezi.⁵¹⁶ A *domicile* egy meghatározás szerint „tényleges és szokásos tartózkodási helyet” („*effective and habitual residence*”) takar, amely helyi nyilvántartásba való bejegyzés alapján értendő.⁵¹⁷ Az Állandó Nemzetközi

---

⁵¹⁴ *Uo.*

⁵¹⁵ Graupner: *Nationality and State Succession. General Principles of the Effect of Territorial Changes on Individuals in International Law. i. m.* 115.

⁵¹⁶ Moore: *A Digest of International Law as Embodied in Diplomatic Discussions, Treaties and Other International Agreements, International Awards, the Decisions of Municipal Courts, and the Writings of Jurists, and Especially in Documents, Published and Unpublished, Issued by Presidents and Secretaries of State of the United States, the Opinions of the Attorneys-General, and the Decisions of Courts, Federal and State. Vol. III. i. m.* 813.; *Nisar Ahmed v. Union Of India and Others*, AIR 1958 Raj 65, 1958 CriLJ 418. para. 13-14. Az ítélet utal a *Craigish v. Hewitt*, C. A. 1892, 3 Ch 180 (A) ügyben tett meghatározásra, mely szerint a *domicile* az a hely, ahol „az egyén tartózkodási helye állandó anélkül a fennálló szándék nélkül, hogy azt elmozdítsa onnan”. Az utalást lásd *Nisar Ahmed v. Union Of India and Others*, AIR 1958 Raj 65, 1958 CriLJ 418. para. 13.

⁵¹⁷ *Berutti v. P. & G.*, Aix-en-Provence, J.C.P (1956), 2, 9173. Hivatkozva: O’Connell: *State Succession in Municipal Law and International Law. i. m.* 515.

Bíróság definíció értékelésének „más szóval *domicile*” minősítése⁵¹⁸ is utal a két kifejezés szinonima jellegére.

A *resident* ehhez képest az egyének tágabb körét jelöli, akik csak szokásszerűen („*ordinarily*”) tartózkodnak a területen, és rövidebb-hosszabb időszakra távol is lehetnek.⁵¹⁹ Ennek megfelelően hasonlóan tágabb csoportra mutat az *orinarily resident*⁵²⁰ kritérium is. A *resident* és az *ordinarily resident* kifejezésekből tehát a jelenlét állandósága mint kritérium hiányzik, mely által a szokásos helyett a szokásszerű tartózkodás is elegendő.

Egyes feltételek egyértelműbben meghatározhatók, mivel az egyén regisztrációban való szerepléséhez köthetők. A „*registered*” és „*registered in municipalities*” kritériumok mellett ide sorolható olykor az „*origin*” is. Utóbbi csupán olyan esetben, ha valóban a regisztráció adja meg a származás helyét, amely az említett esetben a „*a területen községi vagy városi közösségben vagy bármely osztályban regisztrált*” kifejtéssel került meghatározásra.⁵²¹

Habár a fenti kifejezések rendszeresen alkalmazottak államutódlás során, tartalmuk mégsem minden esetben egyértelmű. A leggyakoribb kritériumra, a szokásos tartózkodási helyre adható általános definícióban is van bizonytalansági elem, ugyanis a maradás szándéka objektíven nehezen meghatározható. Még ha eme feltételek nemzetközi szerződésben is nyernek megfogalmazást, az értelmező rendelkezés általában elmarad.⁵²² A gyakorlati alkalmazásuk ezáltal – a ritkán megvalósuló közös értelmezéstől eltekintve – az állam belső jogi értelmezésének megfelelően történhet, amely teret biztosít annak érdekei szerinti alakítására.

Megfigyelhető, hogy az érintett területen tartózkodást az utóállam általában konkrét időpontban – gyakran az államutódlás időpontjában – kívánja meg. A tartózkodás huzamosabb jellegének biztosítására pedig olykor időtartamot vagy már egy konkrét időpont előtti létesítést jelölnek meg. Időpont vagy időtartam meghatározása hiányában az államutódlás időpontjában fennálló tartózkodási helyet kell irányadónak tekinteni. Az időtartam általában kétféle módon jelenik meg: az államutódlás előtt bizonyos számú évig

---

⁵¹⁸ Sir Walter Napier: *Nationality in the Succession of States of Austria-Hungary*. Transactions of the Grotius Society, Vol. 18. (Problems of Peace and War) (1932), 2.

⁵¹⁹ Nagy-Britannia Ciprus 1915. évi annektálását követően ezt a meghatározást lásd Order in Council of 27 November 1917. Hivatkozva: O’Connell: *State Succession in Municipal Law and International Law*. *i. m.* 513.

⁵²⁰ Lásd *Gout and Another v. Cimitian*, British Empire, Privy Council, on Appeal from His Britannic Majesty’s Supreme Court for Egypt (Cairo), 17 November, 1921. Annual Digest of Public International Law Cases, Vol. 1. 1919-1922. Case No. 135., 199-201.

⁵²¹ A szerződés angol fordításában „*registered, in a rural or urban community, or in any “class”, in the territory*”. Treaty of Peace between Russia and Esthonia, Tartu, 2 February 1920. Article 4. Note.

⁵²² Kivételként lásd Treaty of Peace between Russia and Esthonia, Tartu, 2 February 1920. Article 4. Note.

vagy bizonyos időponttól fennálló tartózkodást megkövetelve. Amennyiben az egyén nem felel meg az időbeli kritériumnak, nem feltétlenül esik ki az érintett személyek köréből, ugyanis ilyen esetekben gyakran az utódállam engedélyéhez kötött az állampolgárság megszerzése. Emellett a külföldön lévő elődállami állampolgároknál olykor megjelenik feltételként a meghatározott időpontig való hazatérés és a szokásos tartózkodási hely létesítésének előírása.⁵²³ Az időpont, illetve időtartam megkövetelése általában kifejezi a valódi területhez tartozást, azonban alkalmas arra is, hogy az utódállam önkényesen zárjon ki bizonyos személyeket az állampolgárságból.

Mint már elhangzott, az elődállami állampolgárok területhez kötődésének megnyilvánulására a szokásos tartózkodási hely a legmegfelelőbb kritérium, mivel a tényleges kapcsolatot leginkább ez fejezi ki. Következésképpen szétválás, elszakadás és területátadás esetében a legalkalmasabb feltétel arra, hogy az egyéneket úgy minősítse egyik vagy másik utódállamhoz tartozónak, hogy az az egyén számára is elfogadható legyen. Önmagában való alkalmazása azonban veszélyeket rejt, ugyanis az elődállamban a szokásos tartózkodási hely mellett olykor jogilag ideiglenes, de valójában tényleges tartózkodási hellyel is rendelkezik az egyén, amelyet államutódlás esetén nem vesznek figyelembe. A feltétel szigorú alkalmazásával az államutódlás előtti szokásos tartózkodási hely határozza meg az egyén státuszát, függetlenül attól, hogy az államutódlást követően felszámolja-e azt azzal a céllal, hogy ne szerezze meg az állampolgárságot.⁵²⁴ Éppen ezért az egyének érdekében szükséges kiegészíteni e kritériumot az optáláshoz való joggal, amellyel kiküszöbölhetők az esetleges hibák. Emellett a területhez kötődés kifejezésére további kiegészítő kritériumok szükségesek ahhoz, hogy az elődállam állampolgárságát elvesztő, de a területhez valamilyen módon kötődő egyének ne válhassanak hontalanná.

2.1.1.3. Az érintett területen lévő illetőség

Az illetőséget vagy más néven községi illetőséget csupán néhány államutódlási esetben használtak kritériumként, mint például az első világháborút követően az Osztrák-Magyar

---

⁵²³ Convention concerning Questions of Option and Nationality (Germany and Poland), Vienna, 30 August 1924. Article 4. Paragraph 2(2).

⁵²⁴ Oppenheim: International Law. Vol. 1. *i. m.* 291-292.; O'Connell: State Succession in Municipal Law and International Law. *i. m.* 514.; Lásd továbbá Jellinek: Der automatische Erwerb und Verlust der Staatsangehörigkeit durch Völkerrechtliche Vorgänge, zugleich ein Beitrag zur Lehre von der Staatensukzession. *i. m.* 75., Lásd továbbá 1868-ban Count Platen-Hallermond esetét. Graupner: Nationality and State Succession. General Principles of the Effect of Territorial Changes on Individuals in International Law. *i. m.* 88.

Monarchia utódállamai,⁵²⁵ valamint 1938 és 1940 között a keleti német területek⁵²⁶ állampolgárságának rendezése során. Az illetőség alkalmazása tehát a XX. század első felében Közép-Európában figyelhető meg,⁵²⁷ más területeken kevésbé ismert. Az illetőség más nyelvekben használt megfelelői a következők: német nyelven *Heimatrecht*, *Gemeindezuständigkeiten* vagy *Pertinenza*, olasz nyelven *pertinenza*, francia nyelven *indigénat*, angol nyelven pedig *rights of citizenship* vagy bővebben *rights of citizenship in a commune*.

A községi illetőség eredetét tekintve „nem az állampolgársághoz, hanem a *községi önkormányzat* kialakulásához kapcsolódott,” és a községekben kialakuló, község ügyeinek intézésében részt vevő személyeket megillető „*községi polgárjog*[ból] fejlődött ki”.⁵²⁸ Minden bizonnyal erre utal angol megfelelője is, a *rights of citizenship in a commune*.⁵²⁹ A községi illetőség valóban egyfajta helyi *citizenship* volt,⁵³⁰ amely jogokkal és kötelezettségekkel ruházta fel az egyént, melyek közül az elszegényedés esetén járó közsegélyhez való jog kiemelt szerepet kapott.⁵³¹ Éppen ezért egyes nézetek szerint visszavezethető a középkori *Unterstützungswohnsitz*re, amelyből a községek azon kötelezettsége eredt, hogy a hozzájuk tartozó polgároknak szükség esetén támogatást nyújtsanak.⁵³² Ilyen tartalmú szegényjogi

---

⁵²⁵ Az első világháborút lezáró békeszerződések közül a St. Germain-en-Laye-i és a Trianoni békeszerződés tartalmazta az illetőséget. Treaty of Peace between the Allied and Associated Powers and Austria, St. Germain-en-Laye, 10 September 1919. Article 64, Article 70.; Trianoni békeszerződés, Trianon, 1920. június 4. 56. cikk, 61. cikk.

A kisebbségi szerződések közül Csehszlovákiára és a Szerb-Horvát-Szlovén Királyságra vonatkozóban szerepelt az illetőség. Treaty between the Principal Allied and Associated Powers (the British Empire, France, Italy, Japan and the United States), and Czechoslovakia, St. Germain-en-Laye, 10 September 1919. Article 3.; Treaty between the Principal Allied and Associated Powers (the British Empire, France, Italy, Japan and the United States), and the Serb-Croat-Slovene State, St. Germain-en-Laye, 10 September 1919. Article 3.

⁵²⁶ Vertrag zwischen dem Deutschen Reich und der Czechoslowakischen Republik über Staatsangehörigkeits- und Optionsfragen, Berlin, 20. November 1938. §.1. Deutsches Reichsgesetzblatt, Teil 2, 1938. 895.; Vertrag zwischen dem Deutschen Reich und der Slowakischen Republik zur Regelung der Staatsangehörigkeit von Volkszugehörigen beider Staaten, Preßburg, 27. Dezember 1939. Artikel I-II. Deutsches Reichsgesetzblatt, Teil 2, 1940. 78. Lásd továbbá az illetőség német belső jogban való megjelenését Jellinek: Der automatische Erwerb und Verlust der Staatsangehörigkeit durch Völkerrechtliche Vorgänge, zugleich ein Beitrag zur Lehre von der Staatensukzession. *i. m.* 77.

⁵²⁷ Marc Vichniac: Le statut international des apatrides. Recueil des Cours, Tome 43. (1933-I), 147.

⁵²⁸ Kisteleki Károly: Magyar állampolgárság a XX. században. Állam- és Jogtudomány, Vol. 41. No. 1-2. (2000), 68.

⁵²⁹ Az intézmény fejlődéstörténetéről és angliai eredetéről lásd Kisteleki: Az állampolgárság fogalmának és jogi szabályozásának fejlődése. Konceptiók és alapmodellek Európában és Magyarországon. *i. m.* 178-179.

⁵³⁰ Gettys: The Effect of Changes of Sovereignty on Nationality. *i. m.* 270.

⁵³¹ A szegények segélyezési jogát külön nevesíti többek között Richard W. Flournoy, Jr. – Manley O. Hudson (ed.): A Collection of Nationality Laws of Various Countries, as Contained in Constitutions, Statutes, and Treaties. Oxford University Press, New York, c1929, 1983. 15.; Diethard Krombach: Erstabgrenzungen im Staatsangehörigkeitsrecht im 19. Jahrhundert und am Anfang des 20. Jahrhunderts. G. Bauknecht – Dissertations-Druckerei, München, 1967. 22.; Rudolf Graupner: Statelessness as a Consequence of the Change of Sovereignty Over Territory After the Last War. In: The Problem of Statelessness (World Jewish Congress. British Section). No. 12. British Section of the World Jewish Congress, London, 1944. 32.

⁵³² Jellinek: Der automatische Erwerb und Verlust der Staatsangehörigkeit durch Völkerrechtliche Vorgänge, zugleich ein Beitrag zur Lehre von der Staatensukzession. *i. m.* 76.

szabályozást bocsátott ki már 1530-ban V. Károly és 1536-ban VIII. Henrik.⁵³³ A „*Recht des Indigenates*” kifejezés az 1864. évi bécsi békeszerződésben már az állampolgárságról rendelkező cikkben jelent meg.⁵³⁴

Az Osztrák-Magyar Monarchiában 1867-től a tartózkodás szabadsága miatt a magyarok és osztrákok egy része a Monarchia területén bárhol letelepedhetett. A Monarchiában azonban nem volt egységes állampolgárság, ezért osztrák községi illetőséget csak osztrák állampolgárok,⁵³⁵ magyar községi illetőséget csak magyar állampolgárok⁵³⁶ szerezhettek meg. Az átköltözésekkel így új illetőség nem jöhetett létre. A korábbi ugyan fennmaradt, de valódi jogok és kötelezettségek nélkül, melynek következtében az illetőség „gyakorlati szerepe csökkent és leszűkült a szegényekről való gondoskodás kérdéseire.”⁵³⁷ Az első világháborút követő alkalmazása során a fő problémát az okozta, hogy az Osztrák-Magyar Monarchiában a községi illetőség szabályozása nem volt egységes. Az osztrák és magyar területekre külön-külön szabályok vonatkoztak, a horvát-szlavón területen ezek ötvözte alkotta a szabályozást,⁵³⁸ a bosznia-hercegovinai területen pedig egyáltalán nem létezett⁵³⁹ ez a jogintézmény. Ráadásul a nemzetközi szerződésekben eme kritérium jelentését nem határozták meg, így azt a belső jogi szabályok töltötték meg tartalommal.

A községi illetőséget 1859. április 24-én kibocsátott császári nyílt parancs⁵⁴⁰ vezette be a Habsburg birodalom államaiban, amely a magyar területeken a 7863/1869. számú belügyminiszteri rendelet értelmében nem emelkedett kötelező erőre.⁵⁴¹ A császári pátens ugyan közvetve visszautalt az 1849. évi olmützi alkotmányra,⁵⁴² ez azonban még csak a községek jogaként említette az új tagoknak a község kötelékébe való felvételét, az illetőség kifejezést nem tartalmazta. Az 1859. évi pátens értelmében „[a]z a jogviszony, amelynél

---

⁵³³ William O’Sullivan Molony: *Nationality and Peace Treaties*. George Allen & Unwin Ltd., London, 1934. 150.; Vichniac: *Le statut international des apatrides*. *i. m.* 147.

⁵³⁴ Friedens-Tractat zwischen Oesterreich, Preußen und Dänemark vom 30. Oktober 1864, Wien, 30. Oktober 1864. Artikel XIX.

⁵³⁵ Gesetz vom 3. Dezember 1863, §. 2.

⁵³⁶ 1886. évi XXII. törvénycikk, 5. §.

⁵³⁷ Napier: *Nationality in the Succession of States of Austria-Hungary*. *i. m.* 2.

⁵³⁸ Lásd bővebben Molony: *Nationality and Peace Treaties*. *i. m.* 160-161.

⁵³⁹ Lásd bővebben Napier: *Nationality in the Succession of States of Austria-Hungary*. *i. m.* 2.; Graupner: *Statelessness as a Consequence of the Change of Sovereignty Over Territory After the Last War*. *i. m.* 33.; Molony: *Nationality and Peace Treaties*. *i. m.* 152.; Vichniac: *Le statut international des apatrides*. *i. m.* 151-152.

⁵⁴⁰ Kaiserliches Patent vom 24. April 1859, wirksam für den ganzen Umfang des Reiches, mit Ausnahme des lombardisch-venetianischen Königreiches, Dalmatiens und des Militär-Gränzlandes, womit ein neues Gemeindegesezt erlassen wird. Reichs-Gesetz-Blatt für das Kaiserthum Österreich, 1859. Nr. 58.

⁵⁴¹ Czebe Jenő: Útmutató honosítási, visszahonosítási, elbocsátási és illetőségi ügyekben. Kiegészítve az elszakított területeken érvényben lévő állampolgársági rendelkezésekkel és jogesetekkel. Székesfőváros Tanácsa, Budapest, 1930. 33. Ennek ellenére az 1859. április 24-én kibocsátott császári nyílt parancsban található rendelkezések bizonyos pontokon mintául szolgálhattak a magyar szabályozás kialakításakor.

⁵⁴² Kaiserliches Patent vom 4. März 1849, die Reichsverfassung für das Kaiserthum Österreich enthaltend. Allgemeines Reichs-Gesetz- und Regierungsblatt für das Kaiserthum Österreich, 1849. Nr. 150. §. 33. b).

fogva személyével valaki szándéka szerint egy község kötelékébe ott maradónak tartozik, a községhez tartozó illetőséggé válik, beleértve ezen a viszonyon alapuló jogokat, [és] községi illetőségnek [*das Heimatrecht in der Gemeinde*] nevezendő.”⁵⁴³ Az osztrák területeken ezt követően a községek szabályozásának alapvető elveiről szóló 1862. március 5-i törvény,⁵⁴⁴ majd az illetőségi jogviszony szabályozásáról szóló 1863. évi törvény⁵⁴⁵ rendezte a községi illetőséget, mely utóbbit 1896-ban módosították.⁵⁴⁶ Az államutódlás idején az 1896. évi törvény által módosított 1863. évi törvény volt alkalmazandó az osztrák állampolgárok illetőségének megállapítása során. A magyar területeken a szabályozás a községek rendezéséről szóló 1871. évi XVIII. törvénycikkkel⁵⁴⁷ valósult meg, melyet módosított az 1876. évi V. törvénycikk.⁵⁴⁸ A trianoni békeszerződés idején az illetőséget újraszabályozó, a községekről szóló 1886. évi XXII. törvénycikk⁵⁴⁹ volt hatályban. A magyar belső jogból egyébiránt e jogintézményt csak a községi illetőség megszüntetéséről szóló 1948. évi LXI. törvény⁵⁵⁰ vonta ki, és a hatályos jogszabályokban az illetőség helyett a belföldi lakóhelyet, külföldön lakó személyre nézve pedig az utolsó belföldi lakóhelyet kellett érteni.

A községi illetőség az államutódlási esetekben általában önállóan de olykor az elődállam állampolgársága mellett⁵⁵¹ megnevezve szerepelt.⁵⁵² A két forma között azonban

---

⁵⁴³ Kaiserliches Patent vom 24. April 1859, wirksam für den ganzen Umfang des Reiches, mit Ausnahme des lombardisch-venetianischen Königreiches, Dalmatiens und des Militär-Gränzlandes, womit ein neues Gemeindegesezt erlassen wird. Reichs-Gesetz-Blatt für das Kaiserthum Österreich, 1859. Nr. 58. §. 32.

⁵⁴⁴ Gesetz vom 5. März 1862, wirksam für die Königreiche Böhmen, Dalmatien, Galizien, und Lodomerien mit dem Herzogthümern Auschwitz und Zator und dem Großherzogthume Krakau, für die Erzherzogthümer Oesterreich unter und ob der Enns, für die Herzogthümer Ober- und Nieder-Schlesien, Steiermark, Kärnthen und Krain, Salzburg und Bukowina, für die Markgrasschaft Mähren, für die gefürstete Grasschaft Tirol und das Land Vorarlberg, für die gefürstete Grasschaft Görz und Gradisca, für die Markgrasschaft Istrien und die Stadt Triest mit ihrem Gebiete, womit die grundsätzlichen Bestimmungen zur Regelung des Gemeindegeseztens vorgezeichnet werden. Reichs-Gesetz-Blatt für das Kaiserthum Österreich, 1862, Nr. 18.

⁵⁴⁵ Gesetz vom 3. Dezember 1863, betreffend die Regelung der Heimatsverhältnisse. Wirksam für Böhmen, Dalmatien, Galizien mit Krakau, Oesterreich unter und ob der Enns, Salzburg, Steiermark, Kärnthen, Krain und die Bukowina, Mähren, Schlesien, Tirol, Vorarlberg, Görz und Gradiska, Istrien und die Stadt Triest mit ihrem Gebiete. Reichs-Gesetz-Blatt für das Kaiserthum Österreich, 1863, Nr. 105.

⁵⁴⁶ Gesetz vom 5. Dezember 1896, wodurch einige Bestimmungen des Gesetzes vom 3. Dezember 1863 (R.G.BI. Nr. 105) betreffend die Regelung der Heimatverhältnisse, abgeändert werden. Reichsgesetzblatt für die im Reichsrath vertretenen Königreiche und Länder, 1896, Nr. 222.

⁵⁴⁷ 1871. évi XVIII. törvénycikk a községek rendezéséről, 6-19. §.

⁵⁴⁸ 1876. évi V. törvénycikk a községek rendezéséről szóló 1871. évi XVIII. tc. módosításáról és kiegészítéséről, 1-15. §.

⁵⁴⁹ 1886. évi XXII. törvénycikk a községekről, 5-18. §.

⁵⁵⁰ 1948. évi LXI. törvény a községi illetőség megszüntetéséről.

⁵⁵¹ A két kisebbségi szerződésben az állampolgárság mellett szerepel a szokásos tartózkodási hely és az illetőség vagyilagosan az alábbi szerint: „állampolgárok, akiknek az eset körülményei szerint szokásos tartózkodási helye vagy illetősége eme szerződés hatálybalépésének időpontjában olyan területen van”. Az állampolgárság szerepeltetését itt a szokásos tartózkodási hely vagyilagosan megjelenése indokolta. Treaty between the Principal Allied and Associated Powers (the British Empire, France, Italy, Japan and the United States), and Czechoslovakia, St. Germain-en-Laye, 10 September 1919. Article 3.; Treaty between the Principal Allied and Associated Powers (the British Empire, France, Italy, Japan and the United States), and the Serb-Croat-Slovene State, St. Germain-en-Laye, 10 September 1919. Article 3. Lásd Szalayné Sándor Erzsébet: A kisebbségvédelem

érdemi különbség nem lehet fel, mivel az említett államutódlási esetek idején kizárólag állampolgároknak volt joga községi illetőségre.⁵⁵³ Az illetőség azonban nemcsak jog volt, hanem egyúttal kötelezettség is, ugyanis minden állampolgárnak valamely községhez kellett tartoznia. Minden egyénnek csak egy községi illetősége állhatott fenn, így egy másik község kötelékébe lépéssel megszűnt a korábbi illetőség.

A községi illetőség sajátossága abban állt, hogy nem feltétlenül egyezett meg a szokásos tartózkodási hellyel. Megszerzésének módjai az állampolgárság-szerzés alapjaihoz hasonlítottak,⁵⁵⁴ amelyre utal a kapcsolatot, valamihez tartozást kifejező, olasz eredetű megfelelője, a *pertinenza* szó is. Ezáltal az egyéneknek az államhoz tartozásra utaló állampolgárság mellett volt egy, a községhez tartozást kifejező jogviszonya is.

E kritérium mibenléte és tartalma elsősorban az államutódláskor hatályban lévő belső jogi szabályozásokból ismerhető meg, így szükséges feltárni az osztrák és magyar törvényekben megjelenő egyedi vonásokat, egyúttal utalva azok különbségeire is.

A gyermekek születéssel szerzett és a nők házasság útján szerzett illetősége alapvetően megegyezett az osztrák és magyar területeken. A gyermekeknél a leszármazási elven alapult az illetőség, mely szerint a törvényes és törvényesített gyermek az apa, a törvénytelen gyermek az anya illetőségét követte. Az örökbefogadás esetét csak a magyar szabályozás említette, az örökbefogadó illetőségét megadva. Az osztrák törvény leszögezte, hogy a

---

nemzetközi jogi intézményrendszere a 20. században. MTA Kisebbségkutató Intézet – Gondolat Kiadói Kör, Budapest, 2003. 89, 101.

A csehszlovák területeken az osztrák kisebbség tekintetében kétoldalú szerződés mondta ki, hogy rájuk nem a szokásos tartózkodási hely, hanem az illetőség irányadó. Treaty between the Austrian Republic and the Czecho-Slovak Republic with Regard to Citizenship and to the Protection of Minorities, Brünn, 7 June 1920. Article 4.

⁵⁵² Krombach: Erstabgrenzungen im Staatsangehörigkeitsrecht im 19. Jahrhundert und am Anfang des 20. Jahrhunderts. *i. m.* 22.

⁵⁵³ 1886. évi XXII. törvénycikk, 15. §. 1080/1935. K. sz. Közigazgatási bírósági ítélet, hivatkozva: Bródy Aladár – Bán Kálmán: Állampolgárság és illetőség. A Magyarországon érvényben lévő jogszabályok összefoglaló ismertetése, különös tekintettel a belügyminisztérium és a közigazgatási bíróság legújabb gyakorlatára. Dr. Bródy Aladár és Dr. Bán Kálmán kiadása, Budapest, 1938. 52.; Gesetz vom 5. December 1896, Artikel I. §. 5. Ebben az időben egy külföldi illetőséget csak az állampolgárság megszerzésével egy időben szerezhettek, azt megelőzően számára az illetőséget csupán kilátásba lehetett helyezni. Érdekes módon az illetőség első magyar szabályozásában azok a külföldiek, akik két éve állandóan az országban laktak, folyamatosan adót fizettek és más államnak nem voltak alattvalói, felvehetőek voltak a községi kötelékbe. 1871. évi XVIII. törvénycikk, 19. §. Az 1876. évi törvény már csak az illetőség kilátásba helyezését tette lehetővé az állampolgárság megszerzése esetére. 1876. évi V. törvénycikk, 11. §. Az 1879. évi L. törvénycikkben lévő kritérium, miszerint a külföldinek magyar állampolgárság megszerzéséhez feltétel, hogy „valamely belföldi község kötelékébe fel van véve, illetőleg felvétele a község által kilátásba helyeztetik”. 1879. évi L. törvénycikk, 8. §. 2. pont. A feltétel első fele csak olyan egyénekre vonatkozhatott, akiket 1871 és 1876 között felvettek községi kötelékbe, mivel 1876 után erre nem volt mód. Ha volt is a gyakorlatban ilyen felvétel, az egyén bizonyára megszerezte ezt követően a magyar állampolgárságot, amelynek időbeli korlátja ötévi megszakítás nélküli tartózkodás volt.

⁵⁵⁴ Krombach: Erstabgrenzungen im Staatsangehörigkeitsrecht im 19. Jahrhundert und am Anfang des 20. Jahrhunderts. *i. m.* 22.

gyermek átvétele vagy a gondozás átvállalása nem hat ki az illetőségre, az örökbefogadásról azonban nem esett szó.⁵⁵⁵

A nők esetében hasonló volt a két törvény annyiban, hogy a nő a házasság következtében férje illetőségét szerezte meg.⁵⁵⁶ Ám a két szabályozás számos ponton különbözött. Mindkét törvény alapján megtarthatta az özvegy nő férjének illetőségét, amely kiegészült a magyar szabályozásban annyival, hogy „mindaddig, míg önjogulag más községi illetőséget nem szerez”. Különbség volt továbbá, hogy válás esetében az osztrák nőnek megmaradt férje illetősége, míg a magyar nő visszaszerezte a házasság előtti illetőségét – kivéve, ha külföldi volt és magyar állampolgárságát és illetőségét a házassággal szerezte meg.⁵⁵⁷ Mivel a házasság felbomlásának nem volt következménye az azzal szerzett magyar állampolgárság elvesztése,⁵⁵⁸ a külföldi nő magyar állampolgárként tartozott továbbra is a házasság által szerzett illetőségébe. A magyar állampolgárságot külföldivel kötött házasság útján elvesztő nő⁵⁵⁹ a válás esetén visszanyerte⁵⁶⁰ magyar állampolgárságát és a házasság előtti községi illetőségét.⁵⁶¹ Az osztrák törvény nem rendelkezett a külföldi nő, illetve a külföldi állampolgárságot szerzett nő illetőségéről, és a házasság előtti illetőség visszaszerzését egy esetben tette lehetővé: a házasság érvénytelenítését követően. A két rendszer alapvetően abban különbözött, hogy az osztrák szabályozás szorosabban kötötte a férj illetőségéhez a nőét. Ez is hozzájárulhatott ahhoz, hogy egy, a háború során eltűnt férfi felesége, akinek illetősége Csehszlovákia területére esett, nem gyakorolhatta optálási jogát az osztrák állampolgárság visszaszerzésére férje nélkül, mivel, a bíróság indoklása szerint, nem váltak el.⁵⁶²

Az osztrák törvény kifejezetten említette az udvari és állami hivatalnokokat, a körzeti képviselőket, a költségvetést felügyelő tisztviselőket, a közszolgálatot ellátó személyeket, valamint az egyházi és világi tanítókat, akik hivatalba lépésükkel megszerezték

---

⁵⁵⁵ Gesetz vom 3. Dezember 1863, §. 6.; 1886. évi XXII. törvénycikk, 6. §.

⁵⁵⁶ Gesetz vom 3. Dezember 1863, §. 7.; 1886. évi XXII. törvénycikk, 7. §.

⁵⁵⁷ A trianoni békeszerződést követően ezt a rendelkezést analógia útján alkalmazták arra az esetre, amikor egy elcsatolt területen született nő illetősége volt kérdéses, aki 1918-ban házasság útján budapesti illetőséget szerzett, azonban 1925-ben elvált. Az ügyben a nő megtarthatta magyar állampolgárságát és budapesti illetőségét, mivel korábbi illetőségének visszaszerzése esetén külföldivé vagy hontalanná vált volna. Lásd Czebe: Útmutató honosítási, visszahonosítási, elbocsátási és illetőségi ügyekben. Kiegészítve az elszakított területeken érvényben lévő állampolgársági rendelkezésekkel és jogesetekkel. *i. m.* 63.

⁵⁵⁸ 1879. évi L. törvénycikk, 35. §.

⁵⁵⁹ 1879. évi L. törvénycikk, 34. §.

⁵⁶⁰ 1879. évi L. törvénycikk, 37. §.

⁵⁶¹ 1886. évi XXII. törvénycikk, 7. §.

⁵⁶² *Kugler v. (Austrian) Federal Ministry for the Interior*, Austria, Administrative Court (Verwaltungsgerichtshof), Vienna. 29 September, 1921. (No. 12.891 A.). Annual Digest of Public International Law Cases. Vol. 1. 1919-1922. Case No. 153., 220-221.

a hivatali székhelyük szerinti község illetőségét.⁵⁶³ A magyar törvény nem nevesítette az egyének eme csoportját, így a bírói gyakorlat alakította ki illetőségük megszerzésének elveit. Eltérő volt az osztrák szabályozáshoz képest, hogy az állami szolgálatban állók nem tarthattak igényt szolgálatuk alapján az illetőségük elismerésére,⁵⁶⁴ mivel munkájukkal nem a hivatali székhelyüket, hanem az államot szolgálták. A szolgálati hely illetőségét csak a községek szolgálatában állók szerethették meg,⁵⁶⁵ ennek megfelelően rendezték például a felekezeti tanító és a községi néptanító, az önkéntes tűzoltó, a községi pásztor, a kanász, az éjjeliőr és a városi utcaseprő illetőségét.⁵⁶⁶

A két szabályozás közötti legnagyobb és az államutódlás során legtöbb problémát okozó különbség az egyén saját jogon való illetőségszerzése volt, a községbe való település és ott tartózkodás által. Az osztrák szabályozás szerint az illetőség megszerzése kizárólag a község kötelékébe való kifejezett felvétellel (*durch ausdrückliche Aufnahme*) keletkezett.⁵⁶⁷ A magyar törvény fogalmazása kevésbé volt egyértelmű: „A községi illetőség település által vagy a nélkül is a községi kötelékbe való határozott felvétel által megszerezhető.”⁵⁶⁸ A 10. §. azonban nyilvánvalóan egy automatikus szerzési módról rendelkezett, mellyel az egyén a „község kötelékébe tartozónak s az előbbi községi kötelékből kilépettnek *tekintetik*”.⁵⁶⁹ Míg tehát településsel az osztrák területeken csak kérelemre és a község kifejezett felvétele alapján lehetett illetőséget szerezni, addig magyar területen bizonyos feltételek fennállása esetén automatikusan⁵⁷⁰ megváltozott az egyén illetősége.

Mindkét területen kérelmezhető volt az illetőség megszerzése a községbe települést követően bármikor, függetlenül az ott tartózkodás idejétől. Egy bizonyos idő elteltét követően azonban a községnek nem volt mérlegelési joga. A magyar törvény szerint:

---

⁵⁶³ Gesetz vom 5. December 1896, Artikel I. §. 10.

⁵⁶⁴ 7796/1910. K. sz. Közigazgatási bírósági ítélet, hivatkozva: Bródy – Bán: Állampolgárság és illetőség. A Magyarországon érvényben lévő jogszabályok összefoglaló ismertetése, különös tekintettel a belügyminisztérium és a közigazgatási bíróság legújabb gyakorlatára. *i. m.* 61.

⁵⁶⁵ *Uo.*

⁵⁶⁶ 2951/1910, 5879/1915, 1702/1907, 1171/1907, 6/1905. 3106/1935. K. sz. Közigazgatási bírósági ítélet, hivatkozva: Bródy – Bán: Állampolgárság és illetőség. A Magyarországon érvényben lévő jogszabályok összefoglaló ismertetése, különös tekintettel a belügyminisztérium és a közigazgatási bíróság legújabb gyakorlatára. *i. m.* 61.

⁵⁶⁷ Gesetz vom 5. December 1896, Artikel I. §. 1.

⁵⁶⁸ 1886. évi XXII. törvénycikk, 8. §.

⁵⁶⁹ 1886. évi XXII. törvénycikk, 10. §. [Kiemelés: G.M.]

⁵⁷⁰ Hasonló véleményt lásd Napier: Nationality in the Succession of States of Austria-Hungary. *i. m.* 9.; Graupner: Statelessness as a Consequence of the Change of Sovereignty Over Territory After the Last War. *i. m.* 33. Lásd továbbá Népies Irodalmi Társaság: Magyar-román békeszerződés magyarázata. Népies Irodalmi Társaság, Budapest, 1921. 12.

„Aki azon községből, melynek kötelékében volt, más községbe költözik át, ez által a régi községi kötelékből még nem lép ki; ha azonban az új községben négy évig folytonosan lakik, ennek községi terheihez járul, és ezen község ellene a 9. § a), b), c) pontjaiban megállapított kifogásokat ezen idő alatt nem érvényesíti, ezen község kötelékébe tartozónak s az előbbi községi kötelékből kilépettnek tekintetik még azon esetben is, ha települési szándékát be nem jelentette; kivéven, ha azon községben, a melyből átköltözött, a községi terhekhez ezen idő alatt is folytonosan hozzájárult, vagy ha ily hozzájárulás nélkül is ő maga előbbi községi illetőségét ugyanezen község beleegyezése mellett fentartani akarja.”⁵⁷¹

Az automatikus illetőség-szerzéshez tehát négy év folyamatos helyben lakás és a község terheihez való hozzájárulás volt szükséges.⁵⁷² A magyar bírói gyakorlat értelmében akár egyszeri hozzájárulás is elegendő volt⁵⁷³ a község terheihez való hozzájárulás megállapításához, és az természetben is teljesíthető volt.⁵⁷⁴ Emellett a fogyasztási adók útján befizetett összegek is közteherviselésnek minősültek.⁵⁷⁵

A két szabályozás jellegéből is kitűnik a magyar rendszer automatizmusa és az osztrák kérelemhez kötöttsége. Az automatikus szerzést támasztja alá, hogy a magyar rendelkezés a községnek *megtagadást* tett lehetővé a 9. § a), b), c) pontjaiban.⁵⁷⁶ Ezzel szemben az osztrák törvény arról rendelkezett, hogy milyen esetben *nem utasíthatja vissza* a község az illetőség megadását, amely önmagában jelzi a kérelemhez kötöttséget. A kérelmet egyébiránt osztrák területen, az egyéneken és jogutódain kívül a korábbi illetősége szerinti község is benyújthatta.⁵⁷⁷ A négy évvel szemben itt tízévi folyamatos és – további feltételként – akarat szerinti tartózkodás volt szükséges. Utóbbi jelentőségét mutatja, hogy a tíz év csak onnan volt számítható, amikortól az egyén akaratának megfelelően tartózkodott a községben és a

---

⁵⁷¹ 1886. évi XXII. törvénycikk, 10. §.

⁵⁷² A négyéves szabályt az 1876. évi V. törvénycikk 6. §-a vezette be, az 1871. évi XVIII. törvénycikk 10. §. a) pontja még két évet tartalmazott.

⁵⁷³ 999/1924, 1676/1922, 4285/1926. K. sz. Közigazgatási bírósági ítélet, hivatkozva: Czebe: Útmutató honosítási, visszahonosítási, elbocsátási és illetőségi ügyekben. Kiegészítve az elszakított területeken érvényben lévő állampolgársági rendelkezésekkel és jogesetekkel. *i. m.* 35.; valamint Bródy – Bán: Állampolgárság és illetőség. A Magyarországon érvényben lévő jogszabályok összefoglaló ismertetése, különös tekintettel a belügyminisztérium és a közigazgatási bíróság legújabb gyakorlatára. *i. m.* 60.

⁵⁷⁴ 3268/1910. K. sz. Közigazgatási bírósági ítélet, hivatkozva: Pongrácz Jenő: Magyar állampolgárság és községi illetőség. Törvények, rendeletek, elvi határozatok, díjak és illetékek, magyarázat, iratminták. Magyar Törvénykezés, Budapest, 1938. 64.

⁵⁷⁵ Népies Irodalmi Társaság: Magyar-román békeszerződés magyarázata. *i. m.* 12.

⁵⁷⁶ A megtagadási okok a következők lehetnek:

„a) ha a települő ellen bebizonyítatik, hogy büntett vagy nyereségvágyból elkövetett vétség miatt van jogerős határozattal vád alá helyezve, vagy büntett avagy ugyanilyen vétség miatt hozott ítélet hatálya alatt áll;

b) ha a község terhelése nélkül magát fentartani nem képes;

c) ha legutóbbi állandó tartózkodása helyétől kielégítő erkölcsi bizonyítványt fel nem mutathat.”

Értelmezését lásd Bródy – Bán: Állampolgárság és illetőség. A Magyarországon érvényben lévő jogszabályok összefoglaló ismertetése, különös tekintettel a belügyminisztérium és a közigazgatási bíróság legújabb gyakorlatára. *i. m.* 53.

⁵⁷⁷ Gesetz vom 5. December 1896, Artikel I. §. 3.

tartózkodás akarattal való felhagyása esetén figyelmen kívül kellett hagyni a korábban ott töltött időt.⁵⁷⁸ A magyar szabályozással annyi rokon elem fedezhető fel, hogy a kérdéses időszak alatt a község terhelése,⁵⁷⁹ ahogyan az a magyar törvény 9. § b) pontjában is, a község számára lehetőséget adott az elutasításra.

Összességében elmondható, hogy egy személy más községbe költözése esetén kérhette községi illetőségének megváltoztatását mindkét szabályozás szerint. Azonban ha ez elmaradt, a magyar szabályozás alapján négyévi folyamatos helyben lakás és e község terheire való hozzájárulás esetében – néhány kivételtől eltekintve – automatikusan megváltozott az illetősége. Ezzel szemben az osztrák szabályozás szerint a változást minden esetben kérelmezni kellett, amelyet a község tízévi folyamatos és akarat szerinti tartózkodás esetén nem utasíthatott vissza, kivéve, ha ez idő alatt az egyén a község számára teher volt a segélyezése miatt.

A községi illetőség jellegét és a tartózkodási hely mint kritériumtól való elkülöníthetőségét jól jelzi az a magyar törvényben megjelenő felsorolás, amely akkor volt figyelembe veendő, ha az illetőség a fent említett rendelkezések alapján nem volt megállapítható. Ha kérdéses volt az egyén illetősége, annak meghatározásánál elsősorban az adózás helye, másodsorban a születés helye, és csak harmadsorban számított az utolsó öt évben a leghosszabb ideig fennálló tartózkodási hely. A negyedik helyen a lelecnél a találás helye, és az ötödik helyen a katonáknál az a hely szerepelt, ahol a hadseregben való szolgálatra előállították vagy ahonnan önként belépett a hadseregbe.⁵⁸⁰

Az illetőség mint kritérium az említett államutódlási esetek nagy részében az elődállam állampolgársága elvesztésének és egyúttal az utódállam állampolgársága megszerzésének, valamint az optáláshoz való jognak egyaránt alapja volt. A törvények ugyan előírták, hogy mindenki rendelkezzen illetőséggel, azonban ez nem valósult meg maradéktalanul. Egyesek nem rendelkeztek vele, mások nem tudták azt dokumentumokkal igazolni,⁵⁸¹ és voltak, akiknél az illetőség helye vitatott volt. Utóbbi esetek eldöntése a magyar és osztrák Legfelső Közigazgatási Bíróság hatáskörébe csak a megmaradt területeken

---

⁵⁷⁸ Gesetz vom 5. December 1896, Artikel I. §. 2.

⁵⁷⁹ A község terhelése mint kivétel, a korábbi szabályozásokban is megjelent és célja, hogy a község ne legyen köteles felvenni olyan személyt, aki önmagát eltartani nem képes és így a község segélyezésére szorul. Lásd Kaiserliches Patent vom 24. April 1859, §. 39 (3).; Gesetz vom 5. März 1862, Artikel III.; 1971. évi XVIII. törvénycikk, 12. §.; 1876. évi V. törvénycikk, 5. §.

⁵⁸⁰ 1886. évi XXII. törvénycikk, 16. §.

⁵⁸¹ Az illetőséget esetenként nehéz volt elismertetni a községben. Ez különösen az adott államban kisebbséghez tartozóknál jelentett problémát, akiknek a gyakorlatban ez nehezebb volt. Dokumentumaikat alapos vizsgálat alá vetették még ha minden megkívánt papírja rendelkezésre is állt, különösen a nyugdíjazás előtt állóknak és olyan személyeknek, akiknek felvételéből pénzügyi kötelezettség fakadt. Napier: Nationality in the Succession of States of Austria-Hungary. *i. m.* 2.

lévő községek esetében tartozott, az elcsatolt területeken az adott állam bíróságainak joghatósága állt fenn.⁵⁸² Az 1922. évi XVII. törvénycikk⁵⁸³ vezette be a belügyminiszter döntését első és egyúttal utolsó fokon arról, hogy egy személynek a községi illetősége elszakított területen volt-e és magyar állampolgárságát elvesztette-e vagy sem. Ennek megfelelően a 167.335/1922. számú belügyminiszteri rendelet is utalt arra, hogy annak megállapítása, hogy egy egyén községi illetősége a trianoni békeszerződés hatálybalépésének napján fennállott-e, még abban az esetben is a magyar állam hatáskörébe kell tartozzon, ha a község elszakított területen fekszik más állam fennhatósága alatt.⁵⁸⁴ Ennek azonban kizárólag a magyar állampolgárság elvesztése vagy visszaszerzése tekintetében volt relevanciája, és a belügyminiszter döntése nem lehetett hatással a másik állam állampolgárságának megszerzésére.

Nehézségeket okozott, hogy az utódállamokban nem feltétlenül azt értették illetőség alatt, amely az elődállam jogszabálya alapján annak minősült, és sajnálatos módon elvétve található olyan kétoldalú szerződés, amely eme problémát megoldja.⁵⁸⁵ Csehszlovákiában például két ítélet is született az átcsatolt magyar területeken lévő illetőség értelmezéséről. Egy 1921-ben meghozott ítélet – a magyar bírói gyakorlattal szemben – kimondta, hogy a településsel létrejövő illetőségnél község terheihez való hozzájárulásnak a négy év alatt folyamatosnak kell lennie.⁵⁸⁶ 1923-ban pedig olyan ítélet született, mely szerint az ott tartózkodás és a folyamatos hozzájáruláson túl a község részéről kifejezett nyilatkozat is szükséges az egyén felvételéről,⁵⁸⁷ vagyis az automatikus szerzéssel szemben sajtóosan értelmezte a korábbi magyar illetőség fennállását. Az ítélet meghozatalára nyilvánvalóan hatást gyakorolhatott az osztrák szabályozás, amely ennek megfelelő volt, némelyek pedig

---

⁵⁸² Graupner: *Statelessness as a Consequence of the Change of Sovereignty Over Territory After the Last War*. *i. m.* 33.

⁵⁸³ 1922. évi XVII. törvénycikk az 1922/23. költségvetési év első hat hónapjában viselendő közterhekről és fedezendő állami kiadásokról, 24. §.

⁵⁸⁴ A m. kir. belügyminiszternek 167.335/1922. B. M. sz. körrendelete, hivatkozva: Czebe: Útmutató honosítási, visszahonosítási, elbocsátási és illetőségi ügyekben. Kiegészítve az elszakított területeken érvényben lévő állampolgársági rendelkezésekkel és jogesetekkel. *i. m.* 38-39.

⁵⁸⁵ Ilyen szerződés volt az Ausztria és Csehszlovákia között létrejött brnoi szerződés és annak részletesebb szabályozásáról szóló jegyzőkönyv. *Treaty between the Austrian Republic and the Czecho-Slovak Republic with Regard to Citizenship and to the Protection of Minorities*, Brünn, 7 June 1920.; *Protocol concerning the More Detailed Regulation of Certain Questions Dealt with in the Convention of Brünn of June 7 1920*, Carlsbad, 23 August 1920.

⁵⁸⁶ Napier: *Nationality in the Succession of States of Austria-Hungary*. *i. m.* 9.

⁵⁸⁷ Supreme Administrative Court of Czechoslovakia, Decision of 6 December 1923. Hivatkozva Seton Watson: *Slovakia, Then and Now. A Political Survey*. George Allen & Unwin Ltd. – Orbis Publishing Co., London – Prague, 1931. 56.; Napier: *Nationality in the Succession of States of Austria-Hungary*. *i. m.* 9.; Czebe: Útmutató honosítási, visszahonosítási, elbocsátási és illetőségi ügyekben. Kiegészítve az elszakított területeken érvényben lévő állampolgársági rendelkezésekkel és jogesetekkel. *i. m.* 62.

olyan mögöttes szándékot is feltételeznek,⁵⁸⁸ mely arra irányult, hogy bizonyos egyének ne szerezhessék meg az utódállam állampolgárságát. A különös értelmezés eredményeképpen több tízezer magyar állampolgár vált hontalanná, számuk még a későbbi csehszlovákiai kedvezményes honosítás és a magyarországi visszahonosítás lehetőségét követően, 1926-ban is húsz-harmincezerre⁵⁸⁹ volt tehető.

E történeti jellegű kritérium jelentősége magyar szempontból vitathatatlan. Tárgyalása emellett jól példázza, hogy a nemzetközi jogban nem elegendő államutódlás során megnevezni az állampolgárság elvesztéséhez és megszerzéséhez szükséges feltételeket. Az egyes kritériumok pontos definíciója elengedhetetlen annak érdekében, hogy azok véletlenszerű vagy szándékos értelmezési különbségei ne okozzanak problémákat. Szükséges továbbá az illetőség mellett is kiegészítő kritériumok meghatározása annak érdekében, hogy az illetőséggel nem rendelkező személyek is megszerzhessék valamelyik utódállam állampolgárságát. Egyfajta kiegészítő elv az államutódlással szétszakított települések⁵⁹⁰ esetében is elengedhetetlen volt, amelyeknél az adott városrészben lévő lakóhely vagy tartózkodási hely⁵⁹¹ alkalmazása volt megfigyelhető.

2.1.1.4. Az érintett területen születés

A *ius soli* elv, azaz a területen születés elve, általában véve az állampolgárság megszerzésének egyik fő alapja a belső jogi szabályozásokban. Ennek ellenére államutódlás során az elődállam állampolgársága melletti fő kritériumként, viszonylag ritkán fordul elő. Leggyakoribb megjelenési formája angolul a „*were born in*”, de a „*natives from/of*”⁵⁹² és esetenként a „*place of origin*”⁵⁹³ is fellelhető.

Köztudott, hogy a *ius soli* elv elsősorban a *common law* államokban terjedt el, így nem meglepő, hogy az elődállam állampolgárainak területen születését a brit birodalom

---

⁵⁸⁸ Seton Watson: Slovakia, Then and Now. A Political Survey. *i. m.* 56.; Napier: Nationality in the Succession of States of Austria-Hungary. *i. m.* 10.

⁵⁸⁹ Watson: Slovakia, Then and Now. A Political Survey. *i. m.* 57.

⁵⁹⁰ A békeszerződéssel kettészakított városokban (például Komárom, Nagyszalonta, Sátorlajújhely) az illetőségnek az adott városrészben kellett fennállnia. Jacobi Roland – Peregriny Géza: Magyar állampolgárság, községi illetőség és idegenrendészet. Phönix Irodalmi Társaság, Budapest, 1930. 4.

⁵⁹¹ Krombach: Erstabgrenzungen im Staatsangehörigkeitsrecht im 19. Jahrhundert und am Anfang des 20. Jahrhunderts. *i. m.* 22.

⁵⁹² *United States ex rel. Umecker v. McCoy*, United States, District Court, District North Dakota, S.W.D. (Vogel, District Judge) 29 March, 1944. Annual Digest of Public International Law Cases, Vol. 12. 1943-1945. Case No. 53., 187-188.

⁵⁹³ Convention on Nationality between France and Vietnam, Saigon, 16 August 1955. Article 3.

fennhatósága alatt álló területek függetlenedése során alkalmazták több ízben.⁵⁹⁴ Ezekben az esetekben az elődállam állampolgársága a „*citizen of the United Kingdom and Colonies*” fordulattal került meghatározásra, olykor pedig a „*British protected persons*” státuszú⁵⁹⁵ személyek is az érintett személyek közé tartozhattak.

A területen születés elvénél különbséget kell tenni annak általános és államutódlás során való alkalmazása között. Az elv az állampolgárság általános megszerzésénél a jövőre nézve⁵⁹⁶ állít fel egy olyan alapot, amely a területen születő gyermekekre vonatkozik. Államutódlásnál ezzel szemben az adott időpontban érinti az egyének széles körét, akiknek területhez kötődése csupán születésük idejében állítható bizonyossággal. Míg tehát az általános alkalmazásnál az egyén és a terület kapcsolata az állampolgárság megszerzése idején fennáll, addig államutódlás esetén ez nem feltétlenül mondható el.

Ha eme kritérium az elődállam állampolgársága mellett szerepel, célja nyilvánvalóan az egyén területhez kötődésének kifejezése. Ám ennek megnyilvánulására a szokásos tartózkodási hely használata alkalmasabb,⁵⁹⁷ amely inkább utal az egyénnek a területtel fennálló valódi és az államutódláskor létező kapcsolatára.

Az adott területen születés esetenként oly módon kerül meghatározásra, hogy az elődállam állampolgársága mint előfeltétel elmarad.⁵⁹⁸ Eme kritérium nyilvánvalóan érinti az elődállami állampolgárok nagy részét. Kizárja azonban azon elődállami állampolgárokat, akik nem a területen születtek, míg a területen született külföldiek vagy hontalanok megszerezhetik ezáltal az utódállam állampolgárságát.⁵⁹⁹ Az ilyen jellegű alkalmazás kiegészítő kritérium nélkül problémákat okozhat az elődállami állampolgároknak, míg a külföldiek és hontalanok bevonása nem feltétlenül felel meg az utódállam akaratának vagy érdekeinek és a kettős állampolgárság létrejöttének irányába hat.

---

⁵⁹⁴ Lásd Barbados, Botswana, Burma, Gambia, Ghána, Guyana, Jamaica, Kenya, Lesotho, Malawi, Málta, Mauritius, Nigéria, Sierra-Leone, Tanganyika, Trinidad és Tobago, Uganda, Zambia, Zanzibár esetét. Bővebben lásd Second Report on State Succession and Its Impact on the Nationality of Natural and Legal Persons, by Václav Mikulka. Document A/CN.4/474. Yearbook of the International Law Commission, 1996. Vol. II. United Nations, New York, 2008. 131.; O’Connell: State Succession in Municipal Law and International Law. *i. m.* 521.

⁵⁹⁵ Például Malawi és Zambia esetében a „*citizen of the United Kingdom and Colonies*” megjelöléssel szerepelt vagylagosan. Second Report on State Succession and Its Impact on the Nationality of Natural and Legal Persons, by Václav Mikulka. Document A/CN.4/474. Yearbook of the International Law Commission, 1996. Vol. II. United Nations, New York, 2008. 132. E sajátos státuszról lásd bővebben II. fejezet 6. alfejezet 245. lábjegyzet.

⁵⁹⁶ Krombach: Erstabgrenzungen im Staatsangehörigkeitsrecht im 19. Jahrhundert und am Anfang des 20. Jahrhunderts. *i. m.* 22.

⁵⁹⁷ Hasonló véleményen lásd Jellinek: Der automatische Erwerb und Verlust der Staatsangehörigkeit durch Völkerrechtliche Vorgänge, zugleich ein Beitrag zur Lehre von der Staatensukzession. *i. m.* 75.

⁵⁹⁸ Law on the Citizenship of the Republic of Moldova, No. 596-XII of 5 June 1991, Article 2(2).

⁵⁹⁹ A példaként hozott moldáv állampolgársági törvény kizárta a területen született más állampolgárságú személyeket, de elképzelhető olyan szabályozás is, mely ettől eltekint.

A területen születés hatékony kiegészítő kritérium lehet annak érdekében, hogy az olyan elődállami állampolgárok, akik az államutódlás időpontjában nem tartózkodnak a területen, ne váljanak hontalanná. Emellett az államok gyakorlatában gyakran szerepel további kritériumokkal – például a szülők területen születésével⁶⁰⁰ – kombinálva.

2.1.1.5. A szülők kapcsolata a területtel

A szülők valamilyen kapcsolata a területtel a másik nagyon fontos kiegészítő kritérium. Célja, hogy az elődállami állampolgárai számára lehetőséget biztosítson a területtel fennálló távoli kapcsolat bizonyítására, ha más feltételnek nem felelnek meg. Éppen ezért, ebben az esetben az utódállami állampolgársága gyakran csak kérelem útján nyerhető el. A szülők területhez kötődése kifejeződhet a már említett kritériumok által: a szülő területen születése, szokásos tartózkodási helye vagy illetősége nyomán.

A szülőkön keresztül nem csak elődállami állampolgárok válhatnak jogosulttá az utódállami állampolgárságra. Utóbbi esetben azonban elsősorban a szülő utódállami állampolgársága, nem pedig területhez kötöttsége az irányadó, és célja az államutódlás időpontja környékén született gyermekek védelme, melynek tárgyalására az elődállami állampolgárokhoz kötődő egyének csoportjánál kerül sor.

2.1.1.6. A területtel fennálló megfelelő kapcsolat

A megfelelő kapcsolat említése rendkívül ritka a gyakorlatban. Megnyilvánulási formája például angol nyelven a „*substantial connection*”.⁶⁰¹ Mivel tartalma nehezen meghatározható, eme kritériumnál elengedhetetlen a részletes értelmező rendelkezés kialakítása.

A megfelelő kapcsolat a legalkalmasabb kritérium lenne arra, hogy az elődállami állampolgárok területhez való bármilyen kötődését magába foglalja, ugyanakkor értelmezési nehézségei csökkenthetik a hatékonyságát. Eme kritérium használata célravezető lehet annak érdekében, hogy speciális esetekben segítséget nyújtson a hontalanná válás kiküszöbölésére, azonban tág alkalmazási lehetőségei miatt a kérelemhez kötöttsége elhagyhatatlan.

---

⁶⁰⁰ Tanganyika (Constitution) Order in Council no. 2274 of 1961. Hivatkozva O’Connell: State Succession in Municipal Law and International Law. *i. m.* 522.

⁶⁰¹ Constitution of Malawi of 1964, Section 2(2).

2.1.1.7. Az egyéb kritériumok

Az elődállam állampolgárai számára olykor további kiegészítő kritériumok meghatározása figyelhető meg, elsősorban annak érdekében, hogy szokásos tartózkodási hely hiányában is megszerezhessék az utódállam állampolgárságát. Ilyen feltételként került meghatározásra a külföldön tanulás, a külföldön való ideiglenes tartózkodás vagy a külföldön való jogszerű tartózkodás.⁶⁰² Utóbbi két esetnél az állampolgárság nyújtásához a hazatérés megkövetelése vagy nyilatkozat tétele is elfogadható. Az elődállam hadseregében való szolgálat mint kiegészítő feltétel is alkalmas lehet arra, hogy a katonai szolgálata miatt, az államutódláskor nem a területen tartózkodó egyén megszerezhesse az állampolgárságot.⁶⁰³ Az elődállam hadseregében való szolgálat azonban – speciális esetekben – akár kizáró okként is felmerülhet az állampolgárság megszerzésénél.⁶⁰⁴

2.1.1.8. Az elődállam állampolgáira vonatkozó kritériumok vagylagossága és kombinációja

Az említett kritériumok az állampolgárság elsődleges megszerzési feltételeként önállóan, egymással vagylagosan, illetve egymás mellett konjunktív feltételként szerepelhetnek. Előfordul továbbá, hogy az állampolgárság fő megszerzési feltétele mellett, kiegészítő elemként jelenik meg egy vagy több kritérium arra az esetre, ha az egyén a fő feltételnek nem felel meg. A vagylagos megoldások és a kiegészítő feltételek célja az egyének körének szélesítése, míg a feltételek konjunktív szerepeltetése a személyi kör leszűkítését eredményezi

A vagylagos használat lényegében a kritériumok önálló alkalmazását jelenti, ugyanis az mindkét feltétel által érintett személyi kört felöleli. Példaként említhető a „tartózkodási helye vagy illetősége”,⁶⁰⁵ valamint a „területen tartózkodik vagy területen születik”⁶⁰⁶ meghatározás. Míg az előbbire a szabályozási különbségek miatt került sor, utóbbi kvázi kiegészítő feltételként tartalmazza a területen születést, szélesítve ezzel az érintett személyek körét. Utóbbi mellett is alkalmazható még a szülők területi kapcsolata vagy más feltétel további kiegészítő állampolgárság-szerzési esetként, így teljességgel biztosítható az utódállam

---

⁶⁰² Law on Ukrainian Citizenship of 8 October 1991, Article 2(2).

⁶⁰³ Law on Yugoslav Citizenship of 19 July 1996, Article 47(1).

⁶⁰⁴ Citizenship Act of the Republic of Slovenia of 25 June 1991, Article 40(2).

⁶⁰⁵ Treaty between the Principal Allied and Associated Powers (the British Empire, France, Italy, Japan and the United States), and Czechoslovakia, St. Germain-en-Laye, 10 September 1919. Article 3.; Treaty between the Principal Allied and Associated Powers (the British Empire, France, Italy, Japan and the United States), and the Serb-Croat-Slovene State, St. Germain-en-Laye, 10 September 1919. Article 3.

⁶⁰⁶ Organic Statute of Albania of 10 April 1914. Article 22.

állampolgárságának kiterjesztése a területhez valamilyen módon kötődő elődállami állampolgárookra.

A konjunktív feltételként való megjelölés a kritériumok egymás melletti alkalmazását takarja, amellyel leszűkül az egyének köre az egyes feltételek önálló alkalmazásához képest. Ilyen például a „területen tartózkodik és területen születik”⁶⁰⁷ kritérium, amely kifejezi ugyan az utódállam azon érdekét, hogy a területhez leginkább kötődő egyéneknek adjon állampolgárságot, azonban kizárja azon elődállami állampolgárokat, akik a területen tartózkodnak, de nem a területen születtek, valamint akik a területen születtek, de éppen nem tartózkodnak a területen.⁶⁰⁸ Alkalmazásakor ezért elengedhetetlen további kiegészítő kritérium bevezetése – esetleg az egyén kérelméhez kötötten.

A kiegészítő kritériumok célja, hogy az állampolgárság megszerzéséül támasztott fő kritériumnak meg nem felelő egyének számára is lehetővé váljon az utódállam állampolgárává válni. A kiegészítő kritériumoknál gyakran szerepel időbeli megkötés és kérelemhez kötöttség. Emellett az egyes feltételek konjunktív jellege a kiegészítő feltételek megadásánál gyakran megfigyelhető. Ilyen kiegészítő feltétel például a területen születés és a szülő területen tartózkodásának együttes követelménye,⁶⁰⁹ amely az egyén tartózkodási helyének hiányában nyújthat megoldást.

2.1.2. Az elődállam állampolgáraihoz köthető egyéneket érintő kritériumok

Az elődállami állampolgárokhoz köthető – és védelmük szükségessége miatt külön csoportot képező – egyének az államutódlás környékén született gyermekek és az elődállami állampolgárok házastársai. E két csoportba tartozók általában nem rendelkeznek az elődállam állampolgárságával, de még ha elődállami állampolgárok is, más feltételnek nem biztos, hogy megfelelnek, így esetük sajátos szabályozást igényel a családi egység érdekében.

---

⁶⁰⁷ Treaty of Constantinople (Bulgaria and the Ottoman Empire), Constantinople, 29 September 1913. Article VII. Jellinek: *Der automatische Erwerb und Verlust der Staatsangehörigkeit durch Völkerrechtliche Vorgänge, zugleich ein Beitrag zur Lehre von der Staatensukzession. i. m. 75.*; Treaty of Cession of the French Establishments of Pondicherry, Karikal, Mahe and Yanam between India and France, New Delhi, 28 May 1956. Article 4. Utóbbinál érdekesség, hogy kiegészítő feltétel volt a területen születés és az utódállam más területein tartózkodás. *Uo.* Article 6.

⁶⁰⁸ Jellinek: *Der automatische Erwerb und Verlust der Staatsangehörigkeit durch Völkerrechtliche Vorgänge, zugleich ein Beitrag zur Lehre von der Staatensukzession. i. m. 75.*

⁶⁰⁹ Minorities Treaty between the Principal Allied and Associated Powers (the British Empire, France, Italy, Japan and the United States) and Poland, Versailles, 28 June 1919. Article 4.; *Wildermann v. Stinnes*, Roumanian-German Mixed Arbitral Tribunal, 6 November, 1924. Annual Digest of Public International Law Cases, Vol. 2. 1923-1924. Case No. 120., 225-226.

Az államutódlás időpontja környékén született gyermekek állampolgársága különös figyelmet érdemel. Az államutódlás előtt születettek – például elmaradt anyakönyvezés esetén vagy *ius soli* államnál külföldön születéssel – nem feltétlenül válnak az elődállam állampolgáraivá, ha pedig meg is szerezhetik az elődállam állampolgárságát, gyakran nem felelnek meg az utódállam állampolgárságához megkívánt további feltételeknek. Az államutódlást követően született gyermekek biztosan nem tekinthetők elődállami állampolgároknak, így az utódállam általános állampolgársági szabályainak megfelelően szerezhettek állampolgárságot, melyek kialakításáig hosszú idő telhet el. A gyermekek helyzete így mindkét esetben az államutódlás más érintettjeivel együtt rendezendő.

Az állampolgárok házastársai is több okból képeznek külön kezelendő csoportot. Egyes államok jogszabályaikban úgy rendelkeznek,⁶¹⁰ hogy a nő automatikusan elveszíti állampolgárságát, ha külföldi állampolgárral köt házasságot. Ennek következtében a nő hontalanná válhat, amennyiben nem válik jogosulttá férje államutódlás következtében megszerzett új állampolgárságára, vagy férje hontalan státuszú lesz az államutódlás során. A külföldi házastársnál, nemétől függetlenül problémát okozhat, ha az államutódlás előtt nem vált elődállami állampolgárrá a házasság útján, vagy azzá vált, de az esetlegesen megkövetelt további kritériumoknak – mint például a meghatározott ideig való tartózkodásnak vagy a területen születésnek – nem tud megfelelni.

2.1.2.1. Az utódállam állampolgárságát megszerző személytől való leszármazás

A leszármazás kritériumát szükséges elkülöníteni attól a feltételtől, amelynek célja az egyén területhez kötődésének a szülők területi kapcsolatával való igazolása, amely kiegészítő elemként szolgál arra az esetre, ha az egyén más módon nem köthető a területhez. A leszármazás kritériuma ezzel szemben az államutódlás környékén született gyermekek állampolgárságának biztosítására szolgál. Megjelenése angol nyelven „*descendants*”, „*children*”, vagy „*minors*” lehet melyekben az utódállam állampolgárságához szükséges feltételeknek megfelelő szülőkre történik utalás. A XX. század közepéig megfigyelhető volt a férfiági leszármazás alkalmazása.⁶¹¹

---

⁶¹⁰ Lásd Előszó 15. lábjegyzet.

⁶¹¹ 1948. évi LX. törvény a magyar állampolgárságról, 25. §., 57. §.; Treaty concerning the Establishment of the Republic of Cyprus, Nicosia, 16 August 1960. Annex D. Section 2(2)c); Burmese Independence Act, 1947. Lásd Daniel P. O’Connell: British Commonwealth and State Succession after the Second World War. British Year Book of International Law, Vol. 26. (1949), 462.

A leszármazás kritériumát esetenként csak az államutódlás után születettek alkalmazták a „*their children born after [...]*” fordulattal,⁶¹² utalva az utódlás időpontjára. Az államutódlás környékén születetteknek kiegészítő feltételként előfordulhat az utódállamban lévő tartózkodási hely, amely az utódállamnak szolgál további biztosítékkal a területhez kötöttségre.

Eme kritérium a gyermekek védelme érdekében akkor a leghatékonyabb, ha a leszármazáson túl nem kapcsolódik hozzá további feltétel. Alkalmazásánál ugyanis bármelyik szülő elegendő ahhoz, hogy a gyermek kapcsolata is biztosítva legyen. Az időbeli megkötés szintén nem célravezető, mert az államutódlás előtt született gyermekeknek probléma adódhat az érintett személyekre vonatkozó általános feltételek használatából.

2.1.2.2. Az utódállam állampolgárságát megszerző személy házastársa

A házasság kritériuma többnyire mindkét nemre kiterjed, csak elvétve találunk olyan esetet, amelyben csak a nőkre⁶¹³ történik utalás. Megjelenési formája lehet a „házastársa”, „felesége vagy férje” olyan személynek, aki az utódállam állampolgárságára jogosult, illetve azzal „házasságot kötött” kifejezés.

Az állampolgárság a házasság alapján általában kérelemre szerzhető meg, és a házastárs többnyire akkor minősül államutódlás által érintettnek, ha a házasságot az államutódlás előtt kötötték. A házasságnak olykor több éve fenn kell állnia az államutódlás megelőzően ahhoz, hogy a házastárs jogosulttá váljon az utódállam állampolgárságára.⁶¹⁴ Az államutódlás után kötött házasság is alapot adhat az állampolgárság megszerzéséhez. Az „utódállam állampolgárának házastársa” fordulat például felöleli az államutódlás előtt és után kötött házasságokat egyaránt, jóllehet, ennek célja túlmutat az államutódláson és inkább tekinthető általános honosítási kritériumnak.

A házasság alapján lehetővé tett állampolgárság-szerzés, a leszármazás kritériumához hasonlóan, a családi egységet hivatott szolgálni. Eme kritérium a külföldi házastársaknál különösen fontos, ugyanis esetükben fordulhat elő leggyakrabban, hogy – még ha az elődállam állampolgárává is válnak – nem tudnak megfelelni más módon az utódállam feltételeinek. A családi egységet leginkább akkor valósítja meg, ha nemekre utalás nélkül, a

---

⁶¹² Peace Treaty with Italy, Paris, 10 February 1947. Annex VI. Article 6.

⁶¹³ Treaty of Peace with Turkey, Lausanne, 24 July 1923. Article 36. Utóbbi rendelkezés alapján szerzett például egy francia nő – férjével együtt – libanoni állampolgárságot. Lásd *Ghattas v. Dame Ghattas*, France, Court of Cassation (Chambre Civile), 25 February, 1947. Annual Digest of Public International Law Cases, Vol. 14. 1947. Case No. 43., 110.

⁶¹⁴ Montenegrin Citizenship Act of 14 February 2008, Article 11.

„házasság” kifejezéssel – magában foglalva mind a különböző neműek mind az azonos neműek házasságát – biztosítja az állampolgárságot azon egyéneknek, akiknek házastársa megfelel az utódállam állampolgárságának megszerzéséhez szükséges feltételeknek.

2.1.3. A területhez köthető külföldieket és hontalanokat érintő kritériumok

A külföldiek és a hontalanok – az érintett területhez kötődésük ellenére – nem sorolhatók abba a személyi körbe, akiknek állampolgársága rendezendő az államutódlás során. Mégis olykor megfigyelhető, hogy az utódállam állampolgárságát megszerezhetik. Esetenként ez abból adódik, hogy az utódállam állampolgárságának megszerzéséhez nem feltétel az elődállam állampolgársága, hanem annak fő alapja önmagában a területen tartózkodás vagy a területen születés, amely nemcsak az elődállami állampolgárokat, hanem a külföldieket és hontalanokat is érintheti. Eme eseteket leszámítva állampolgárként való bevonásuk kérelemhez kötött és az általános honosítási feltételekhez hasonló kritériumok mentén történik, amely minden bizonnyal csupán azért jelenik meg az államutódlás állampolgársági szabályai mellett, mert az államok számára egyszerűbb valamennyi állampolgársági esetet az államutódlással együtt rendezni.

2.1.3.1. Az érintett területen tartózkodás

Az elődállam állampolgársága az állampolgárság megszerzésének olykor nem feltétele, és az utódállam állampolgárságát a terület „lakossága” („*inhabitants*”), vagy más néven a területen „tartózkodók” szerezhetik meg.⁶¹⁵ Ahogy fentebb említésre került, a „lakosság” kifejezést a szó általános értelmében kell érteni, vagyis ez a kifejezés a területen tartózkodó személyeket foglalja magában.

A külföldiek és hontalanok esetében a területen tartózkodás ritkán jelenik meg időbeli megkötés nélkül.⁶¹⁶ Erre mindössze akkor kerülhet sor, ha az utódállam állampolgárságának megszerzése kizárólag a tartózkodás mentén kerül meghatározásra. Kifejezetten a külföldiekre és hontalanokra alkalmazott, tartózkodást megkövetelő kritérium ugyanis általában hosszabb időtartamhoz kötött – évek számát vagy egy évvel korábbi időpontot

---

⁶¹⁵ Treaty between the United States of America and the French Republic, Paris, 30 April, 1803. Article III. Hasonlóan rendelkezett a spanyol uralom alatt lévő Florida megszerzését magában foglaló szerződés. Treaty of Amity, Settlement, and Limits between the United States of America and His Catholic Majesty, Washington, 22 February, 1819. Article VI.

⁶¹⁶ Treaty between the Principal Allied and Associated Powers and Roumania, Paris, 9 December 1919. Article 7.

megadva. Az időbeli feltételen túl általában egyéb kritériumoknak is meg kell felelniük ahhoz, hogy az állampolgárságot megszerezhessék.

2.1.3.2. Az érintett területen születés

A területen születés elvének alkalmazása a területhez kötődő hontalanoknál figyelhető meg. A hontalanokra utalás az „akinek állampolgársága ismeretlen”, „akit születésénél fogva valamely más állampolgárság nem illeti meg”, vagy „aki születésénél fogva nem igényelhet másik állampolgárságot” módokon nyilvánulhat meg.

A „területen való születés pusztán tényével jogérvényesen megszerzi a [...] állampolgárságot minden személy, akit születésénél fogva valamely más állampolgárság nem illet meg” fordulat a „minden személy” kifejezés miatt tehát az elődállami állampolgárokon kívül egyértelműen magában foglalja a hontalanokat is. Érdekes módon, ennek ellenére az 1920. évi brünni szerződés kimondta, hogy eme rendelkezés célja, hogy azok az elődállami állampolgárok, akik a többi megszerzési mód alapján nem jogosultak az utódállam állampolgárságára, megszerezhessék azt, valamint utalt arra, hogy a „születésénél fogva” alatt a leszármazás által szerzett más állampolgárság értendő.⁶¹⁷ Az értelmezés folytán a gyakorlati alkalmazás a csehszlovák és osztrák területeken indokolatlanul szűk személyi körre terjedt ki, kizárva ezáltal a területen született hontalanokat.

A területen születés elve alapján állampolgárságot szerezhettek olykor a területen talált gyermekek, akik „ismeretlen szülőktől származnak.”⁶¹⁸ E csoportba tartozók általában hontalannak minősülnek, mivel állampolgárságuk gyakran nem ismert.

2.1.3.3. Az egyéb kritériumok

A külföldiek és hontalanok államutódlás során való állampolgárság-szerzéséhez számos további kritérium alkalmazása figyelhető meg. Ezek a feltételek az államok által használt honosítási követelményekhez hasonlatosak, így általában közülük több egymás mellett teljesítendő.

Tipikusan a honosításnál is megjelenő kritérium a nyelvtudás, az alkotmányos ismeretek, valamint az eskütétel az állam iránti hűség kifejezésére. A megfelelő jövedelem az

---

⁶¹⁷ Treaty between the Austrian Republic and the Czecho-Slovak Republic with Regard to Citizenship and to the Protection of Minorities, Brünn, 7 June 1920. Article 5.

⁶¹⁸ Act on Citizenship of the Republic of Macedonia 67/92, of 27 October 1991, Article 6.; Act on Citizenship of the Republic of Bosnia and Herzegovina of 6 October 1992, Article 7.

egyén életviteléhez, illetve a büntetlen előélet szintén olyan követelmény, amely gyakran szerepel az államok általános honosítási gyakorlatában. A szokványos kritériumok mellett egyesek államutódlás során jellemzőbbek, mint például az elődállam hadseregében való szolgálat, vagy a függetlenedési folyamatban való részvétel. A nem elődállami állampolgárok, de etnikai hovatartozás⁶¹⁹ alapján az utódállammal kapcsolatban álló egyének is megszerezhetik olykor az állampolgárságot. Megemlítendő még a vallási kritérium,⁶²⁰ amely nemcsak hogy nem elfogadott honosítási feltétel, de minden bizonnyal diszkriminációt valósít meg. Sajátos feltételnek tekinthető továbbá az „aki nem követett el a nép elleni cselekedetet a felszabadítási küzdelemben”⁶²¹ fordulat.

Amennyiben a külföldiek számára lehetővé válik az utódállam állampolgárságának megszerzése, gyakran feltételként szerepel a másik állampolgárság elvesztése vagy az arról való lemondás, amelyet megfelelően indokol a kettős állampolgárság kiküszöbölése.

A területhez kötődő külföldiek és hontalanok esetében a kritériumok kombinálása kapcsán nem mutathatók ki tendenciák, azok együttes alkalmazása – az általános honosítási szabályokhoz hasonlóan – államonként különbözik.

2.2. Kritériumok az elődállam állampolgárságának elvesztéséhez

Az elődállam állampolgárságának elvesztéséhez használt kritériumok második helyen való említését az indokolja, hogy arra leggyakrabban az utódállam állampolgárságának megszerzéséhez szükséges kritériumok irányadók, negatív előjellel. Mindez azonban bizonyos államutódlási esetekben nem valósulhat meg, mivel az elődállam megszűnése révén valamennyi elődállami állampolgár elveszíti állampolgárságát. Utóbbiakat így el kell különítenünk a többi államutódlási esettől.

---

⁶¹⁹ Act on Croatian Citizenship of 26 June 1991, Article 30(2).

⁶²⁰ Constitution of Cyprus of 16 August 1960, Article 2.; Treaty of Peace between the Allied and Associated Powers and Turkey, Sèvres, 10 August 1920. Article 129. Megjegyzendő, hogy a sèvres-i békeszerződés nem lépett hatályba, és a Törökország vonatkozásában hatályossá vált losani szerződés nem tartalmaz ilyen rendelkezést.

⁶²¹ Eritrean Nationality Proclamation No. 21/1992, 6 April 1992. Article 2(3). Erre utalhatott az elszakadásról tartott népszavazáson való részvétel, mint követelmény az eritreai állampolgárság megszerzéséhez. Lásd Katherine Southwick: Ethiopia-Eritrea: Statelessness and State Succession. *Forced Migration Review*, Vol. 32. (April 2009), 15.

2.2.1. Az elődállam állampolgársága

Egyesülésnél, beolvadásnál és szétválásnál az elődállam(ok) megszűnése a kiindulópont a lehetséges kritérium vizsgálatánál. Bár az állampolgárság elvesztése az állam megszűnéséből fakad, az érintett személyi kör kritériumának meghatározása szükséges ahhoz, hogy azt más államutódlási esetekben alkalmazott feltételektől elhatároljuk.

Eme államutódlási esetekben az elődállam állampolgárságát elvesztő személyek körét az elődállam állampolgárságának birtoklása adja meg, így az itt érintett személyek csoportja az elődállam állampolgárságával mint kritériummal határozható meg. Az állampolgárság léte nyilvánvalóan szükséges annak elvesztéséhez, vagyis eme kritériumot nem feltételként, hanem eszközként szükséges felfogni az érintettek kijelölésére.

2.2.2. Az utódállam állampolgársága megszerzéséhez szükséges kritériumok

Területátadás és elszakadás esetében az elődállam állampolgárságának elvesztése gyakran összefonódik az utódállam állampolgárságának megszerzésével. Az elvesztés általában kifejezetten kerül említésre, de olykor csak implicit módon jelenik meg, és arra, többek között, az utódállam állampolgárává „válik”⁶²² vagy az elődállam „átengedi” az utódállamnak⁶²³ kifejezésekből következtethetünk.

Az elődállam állampolgárságának elvesztését gyakran az utódállam állampolgárságának megszerzése mellett szabályozzák, a két momentum egymáshoz való viszonya azonban különbségeket mutat.⁶²⁴ Az érintettek körén azonban ez nem változtat, ugyanis ezekben az esetekben egy rendelkezés jelöli ki azokat a kritériumokat, melyek alapján az egyén megszerzi az utódállam állampolgárságát és elveszíti az elődállamét. Ezáltal az elvesztés feltétele az egyén megfelelése a már tárgyalt kritériumok azon kombinációjának, amely az adott esetben az utódállam állampolgársága megszerzéséhez is szükségesek.

---

⁶²² Treaty between the United States of America and the French Republic, Paris, 30 April 1803. Article III.; Treaty of Amity, Settlement, and Limits between the United States of America and His Catholic Majesty, Washington, 22 February 1819. Article VI.

⁶²³ Peace Treaty between the Republic of Finland and the Russian Socialist Federal Soviet Republic, Dorpat, 14 October 1920. Article 9.; Treaty of Peace with Turkey, Lausanne, 24 July 1923. Article 30.; Treaty between the Republic of India and the Republic of France to Confirm the Cession of the Territory of the Free Town of Chandernagore, Paris, 2 February 1951. Article II.

⁶²⁴ Az elődállam állampolgárságának elvesztése ugyanis legtöbbször az utódállam állampolgársága megszerzésének következményeként jelenik meg, olykor azonban azzal mellérendelve vagy kivételesen előfeltételeként szerepel.

Mindezek alapján tehát az elődállam állampolgársága megszerzésének kritériumai – ideális esetben – megegyeznek az utódállam megszerzésének kritériumaival, amellyel a két érintett személyi kör egymással fedésbe kerülhet és mind a hontalanság, mind a kettős állampolgárság elkerülhetővé válhat.

2.2.3. Az egyéb kritériumok

A fenti kritériumoktól eltérő feltételek meghatározása is előfordulhat, ha az elvesztést az elődállam – fennmaradása esetén – belső jogában szabályozza. Az elődállam célja, hogy az átszatolt vagy elszakadt területhez kapcsolódó egyének veszítsék el az állampolgárságot. A területhez kötődés kifejezése nyilvánvalóan a már tárgyalt kritériumok közül kerül ki, azonban a feltételek kombinációja nem feltétlenül egyezik meg az adott esetben az utódállam által alkalmazott kritériummal. A szabályozások különbözősége következtében a két személyi kör eltérhet egymástól és az elődállam állampolgárságát elvesztők közül egyesek hontalanná válhatnak, míg mások esetében – az elődállam állampolgárságának megtartásával – kettős állampolgárság alakulhat ki.

További problémákat okozhat, ha az elődállamok belső jogi szabályozása nem tartalmaz kifejezetten az államutódlásra rendelkezést, hanem egy általános megfogalmazást alkalmaz az államutódlás esetére.⁶²⁵ Ilyen esetekben a két személyi kör távolodásának kockázata még nagyobb az esetlegesen pontatlan vagy félreérthető szabályok miatt.

3. Az állampolgárság megváltozásának módjára vonatkozó elméletek

A nemzetközi jog elméletében több nézet alakult ki a tekintetben, hogy az államutódlással érintett terület lakossága hogyan veszíti el az elődállam állampolgárságát és szerzi meg az utódállamét. Egyesek úgy vélik, hogy az államutódlás tényével automatikusan változik az egyének állampolgársága, mások szerint az csak az egyén akaratának megfelelően alakulhat, megint mások szerint arról kizárólag az érintett államok belső joga rendelkezik. Napjainkban egy olyan nézet állja meg leginkább a helyét, mely mindhárom elméletből merítve alakítható ki.

---

⁶²⁵ Act of 9 May 1941 on the Acquisition and Loss of Finnish Citizenship (Laki Suomen kansalaisuuden saamisesta ja menettämisestä), 325/1941.

3.1. Az állampolgárság automatikus változásának elmélete

E felfogás szerint az államutódlással érintett terület lakossága automatikusan elveszíti az elődállam állampolgárságát, és megszerzi az utódállamét, abban az időpontban, amikor az egyik állam váltja a másikat a terület feletti szuverenitásában.⁶²⁶ E nézet kiindulópontja, az az elmélet (*Pertinenztheorie*),⁶²⁷ amely a lakosságot *glebae adsripti*-nek, vagyis a földhöz, a területhez tartozónak tekintette. Eszerint az egyén olyan erősen kapcsolható a területhez, hogy annak sorsában osztozik.⁶²⁸ Az egyén ilyen jellegű területhez kötése elsősorban a középkori alattvalói státusz területi jellegére vezethető vissza, de már megfigyelhető a római provinciáknak nyújtott polgárságnál is.⁶²⁹ A szokásos tartózkodási hely mint egyedüli kritérium használata az állampolgárság változására egy ideig megfelelő alap volt az érintettek meghatározására. Mindezt nem csupán a *ius soli* államokban tartották elképzelhetőnek,⁶³⁰ hanem a *ius sanguinis* elvet valló államokban is, mivel a lakosság kapcsolata az adott területtel fennállhat eme elvektől függetlenül.⁶³¹

Az elmélet képviselőinek nagy része az automatikus változás elvét az általános nemzetközi jog szabályának tekinti, a szerzők között némelyek „a nemzetközi jog általános elvei” között említik,⁶³² mások szokásjogként tekintenek rá,⁶³³ de még természetjogként való említése is előfordul.⁶³⁴ A legfeljebb szokásjogként elképzelhető szabály⁶³⁵ szerint a terület feletti szuverenitás változásával az állampolgárság megváltozása önmagában megy végbe, vagyis a szuverenitás megváltozása az a tény, amelyből az állampolgárság változása fakad és nincs szükség további feltétel teljesülésére. Ennek megfelelően a kollektív állampolgárság-

---

⁶²⁶ Lásd Hans Kelsen: *General Theory of Law and State*. Harvard University Press, Cambridge, 1945. 239.; Jellinek: *Der automatische Erwerb und Verlust der Staatsangehörigkeit durch Völkerrechtliche Vorgänge, zugleich ein Beitrag zur Lehre von der Staatensukzession*. *i. m.* 50-59.; Georges Scelle: *Cours de droit international public*. Domat – Montchrestien, Paris, 1948. 132, 136.; Oppenheim: *International Law*. *i. m.* 273.; Buza: *A nemzetközi jog tankönyve*. *i. m.* 147. Erik Castrén: *Obligations of States Arising from the Dismemberment of Another State*. *Zeitschrift für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht*, Vol. 13. (1950-1951), 757. Ilyen tartalmú ítélet is született: *Romano v. Comma*, (Egyptian Mixed Court of Appeal), 12 May, 1925. *Annual Digest of Public International Law Cases*. Vol. 3. 1925-1926. Case No. 195., 266.

⁶²⁷ Onuma: *Nationality and Territorial Change: In Search of the State of the Law*. *i. m.* 4.

⁶²⁸ Josef L. Kunz: *Die völkerrechtliche Option*. Band I. Hirt, Breslau, 1925. 18, 30.

⁶²⁹ Lásd I. fejezet 1. alfejezet.

⁶³⁰ Ziemele: *Is the Distinction between State Continuity and Succession Reality or Fiction? The Russian Federation, the Federal Republic of Yugoslavia and Germany*. *i. m.* 250.

⁶³¹ Brownlie: *Relations of Nationality in Public International Law*. *i. m.* 325.

⁶³² Green H. Hackworth: *Digest of International Law*. Vol. III. Government Printing Office, Washington, 1942. 155.

⁶³³ Mann: *The Effect of Changes of Sovereignty upon Nationality*. *i. m.* 221.

⁶³⁴ Charles Calvo: *Le droit international théorique et pratique. Précédé d'un exposé historique des progrès de la science du droit des gens*. Vol. IV. A. Rousseau, Paris, 1888. 394.

⁶³⁵ A szabály napjaink viszonyaiban azonban nyilvánvalóan nem minősíthető szokásjogi szabálynak, melynek kifejtését lásd IV. fejezet 3.4. alfejezet.

változás azt *expressis verbis* kimondó vagy implicit nemzetközi szerződéses rendelkezés hiányában is megtörténik, ennél fogva az esetlegesen szerződésben megjelenő rendelkezés deklaratívnak tekinthető. Az elmélet úgy építi be az állampolgárság más elvek mentén történő rendezésének lehetőségét, hogy az elvet *diszpozitív* jellegűnek minősíti, amelytől az érintett államok megállapodásuk alapján eltérhetnek.⁶³⁶

Az automatikus változást más módon elismerő kutatók szerint az elv önmagában nem realizálódik, csupán ezt tartalmazó nemzetközi szerződés által, tehát az állampolgárság megváltozását eredményező tényre minden bizonnyal a szerződés hatálybalépése válik, és a megállapodás hatása az állampolgárság megváltozására konstitutív hatályúnak tekinthető.⁶³⁷ A gyakorlatban ennek megnyilvánulása elsősorban a XIX. század végétől figyelhető meg.⁶³⁸ Példaként hozható erre a trianoni békeszerződés,⁶³⁹ melynek 61. cikke értelmében „[m]indazok a személyek, akiknek illetősége („pertinenz”) oly területen van, amely azelőtt a volt Osztrák-Magyar Monarchia területeihez tartozott, a magyar állampolgárság kizárásával, jogérvényesen annak az Államnak az állampolgárságát szerzik meg, amely az említett területen az állami főhatalmat gyakorolja.” Az állampolgárság automatikus elvesztését és az új állampolgárság megszerzésére a 63. cikk is utal az „akik magyar állampolgárságukat elvesztik és a 61. Cikk értelmében jogérvényesen új állampolgárságot szereznek” fordulattal. Az „automatikus” szó a magyar nyelvű szövegben nem szerepel, holott a szerződés hivatalos francia szövegében ezt jelzi a „*de plein droit*” kifejezés. Az 57. és 63. cikkeken egyébiránt ugyanez a francia fordulat „jogérvényesen” megfelelővel szerepel, de ez nem tükrözi hűen a „*de plein droit*” itt használatos értelmét. Az angol nyelvű szövegben az „*ipso facto*” kifejezés jelenik meg, amely a magyar fordításnál megfelelőbb, de valójában az „*ipso jure*” lenne helyes, mivel a „*de plein droit*” azt foglalja magában, hogy az automatizmust egy jogi norma tartalmazza. Az „*ipso facto*” így a „*de plein droit*”-hoz képest többlettartalmú az automatizmust elindító tényre való utalással, amely a békeszerződés esetében a hatálybalépés lehet. Az „*ipso jure*” és az „*ipso facto*” kifejezések között tehát úgy vonható meg a különbség, hogy míg az „*ipso jure*” az automatizmus jogi jellegét hangsúlyozza, addig az „*ipso facto*”

---

⁶³⁶ Lásd például Kunz: Die völkerrechtliche Option. Band I. *i. m.* 66.; Hyde: International Law Chiefly as Interpreted and Applied by the United States. Vol. II. *i. m.* 1090-1092.; Hackworth: Digest of International Law. Vol. III. *i. m.* 155.

⁶³⁷ Charles Ch. Hyde az elődállam államterületének teljes megszerzése esetében egyértelműen elfogadja az automatikus állampolgárság *ipso facto* változását a terület feletti szuverenitás megváltozással, azonban területátadás esetén azonban az érintett államok megállapodásához köti az állampolgárság változását, ennek hiányában pedig az utódállam belső jogi szabályozását ismeri el. Hyde: International Law Chiefly as Interpreted and Applied by the United States. Vol. II. *i. m.* 1092.

⁶³⁸ Onuma: Nationality and Territorial Change: In Search of the State of the Law. *i. m.* 6.

⁶³⁹ Trianoni békeszerződés, Trianon, 1920. június 4.

arra a tényre utal, amely azt elindítja. Valójában tehát mindkét kifejezés alkalmas az automatikus változás leírására, mivel az elmélet mindkét ága olyan nemzetközi jogi normaként tekint az elvre, melynek automatizmusa egy tény beálltával kezdődik.

3.2. Az egyén akaratának elmélete

Az egyén akaratának elmélete abból indul ki, hogy a személyek nem minősülnek *glebae adscripti*-nek, és szabad akaratuk ellenére nem változhat meg állampolgárságuk.⁶⁴⁰ A Nemzetközi Bíróság egyik bírója is kifejtette – más kontextusban –, hogy a terület nem határozhatja meg a lakosság sorsát.⁶⁴¹ Az elmélet egyik irányzata szerint az államutódlással érintett terület lakossága kifejezett kérelme vagy hallgatólagos beleegyezése szükséges az utódállam állampolgárságának megszerzéséhez.⁶⁴² Ez a gondolat jelenik meg az amerikai államok hetedik nemzetközi konferenciáján megszületett 1933. évi állampolgárságról szóló egyezményben,⁶⁴³ melynek 4. cikke értelmében területátadás esetén az érintett területen élő személyek nem tekinthetők azon állam állampolgárainak, melyhez a területet csatolják, hacsak kifejezetten ki nem nyilvánítják optálásukkal, hogy az eredeti állampolgárságukat meg kívánják változtatni. Emellett az utódállam állampolgársága megszerzéséhez szükséges hallgatólagos beleegyezés kodifikációs gondolatát mutatja a Harvard Egyetem által készített és az 1930. évi hágai konferenciára benyújtott tervezet. A tervezet 18. cikke szerint államutódlás esetén az elődállam államutódlással érintett állampolgárai „az utódállam állampolgáraivá válnak, kivéve, ha ezen állam törvényeinek rendelkezései alapján visszautasítják az utódállam állampolgárságát.”⁶⁴⁴ Mindez azonban nem élvezte az államok kellő támogatását, így nem került bele az egyezmény szövegébe.

Az elmélet másik irányzata elismeri az állampolgárság automatikus változásának elvét azzal a megkötéssel, hogy az egyéneknek optáláshoz való jogot kell biztosítani⁶⁴⁵ az elvesztett állampolgárságuk visszaszerzésére, melyre számos példa található. Az első világháborút lezáró békeszerződésekhez hasonlóan, a trianoni békeszerződés 63. cikke például a magyar

---

⁶⁴⁰ Lásd erről Graupner: *Nationality and State Succession. General Principles of the Effect of Territorial Changes on Individuals in International Law. i. m.* 90.

⁶⁴¹ *Western Sahara*, International Court of Justice, Advisory Opinion of 16 September 1975. I.C.J. Reports 1975. (Separate Opinion of Judge Dillard), 114.

⁶⁴² Henry W. Halleck: *International Law; or, Rules Regulating the Intercourse of States in Peace and War.* D. van Nostrand, New York, 1861. 816.

⁶⁴³ Convention on Nationality, Montevideo, 26 December 1933.

⁶⁴⁴ Lásd a Harvard tervezetét kommentárokkal: Harvard Law School: *Research in International Law. i. m.* 1-129.

⁶⁴⁵ Eugène Audinet: *Les Changements de nationalité résultant des récents Traités de Paix.* Journal du Droit International Privé, Tome 48. (1921), 383.; Gettys: *The Effect of Changes of Sovereignty on Nationality. i. m.* 268.

állampolgárságukat elveszített és a 61. cikk értelmében új állampolgárságot szerzett 18 évesnél idősebb személyeknek a békeszerződés hatálybalépését követő egy éven belül biztosított optáláshoz való jogot a korábbi állampolgárságuk visszaszerzésére.

3.2.1. Az optáláshoz való jog

Az egyén akaratának elmélete szorosan összefonódik az optáláshoz való jog, vagy más néven opció joga biztosításának igényével.⁶⁴⁶ A XVI-XVII. században alakult ki az elődének tekinthető kivándorlási jog (*ius emigrandi*),⁶⁴⁷ mely az államutódlással érintett területen élőknek jogot biztosított a terület elhagyására és az elődállamba költözésre, melynek következtében régi állampolgárságuk megmaradt. Az optálás fogalmát éppen ezért a kezdetekkor szűkebben értelmezték, vagyis olyan jogként, mely gyakorlásával az egyén megtarthatta régi állampolgárságát.⁶⁴⁸ Napjainkban az optáláshoz való jog tágabban értelmezendő, és úgy határozható meg, hogy az államutódlással érintett személyeknek joga van ahhoz, hogy az állampolgárság megváltozását előidézze vagy megakadályozza.⁶⁴⁹ Előfordulhatnak azonban különös esetek is: amikor az egyének harmadik állam állampolgárságának megszerzésére optálhatnak, vagy amikor olyan egyének számára is biztosítják eme jogot, akik nem kötődnek az államutódlás által érintett területhez.⁶⁵⁰ Abban

---

⁶⁴⁶ Itt szükséges megemlíteni, hogy tévesek azok a megállapítások, melyek az egyén akaratának elméletét vagy optáláshoz való jogot a népek önrendelkezési jogából eredeztetik. Yaël Ronen kifejti, hogy egyes szerzők az optáláshoz való jogot a népek önrendelkezési joga egyik lényegi elemének tulajdonítják. Yaël Ronen: *Option of Nationality*. In: *The Max Planck Encyclopedia of Public International Law*. Vol. VII. (ed.: Rüdiger Wolfrum). Oxford University Press, Oxford, 2012. 996. A Badinter Bizottság 2. számú véleményében tévesen azt állapította meg, hogy államutódlás esetén az állampolgárság megválasztásának joga a népek önrendelkezési joga alapelve „lehetséges következményének” tekinthető. *Conference on Yugoslavia Arbitration Commission, Opinion No. 2. of 11 January 1992. para. 3. International Legal Materials, Vol. 31. No. 6. (1992), 1498.* Az említett megállapítás elemzéséről lásd Allain Pellet: *The Opinions of the Badinter Arbitration Committee. A Second Breath for the Self-Determination of Peoples. European Journal of International Law, Vol. 3. No. 1. (1992), 179-180.*

⁶⁴⁷ Első példák között említhető a vallásszabadságról szóló 1555. évi augsburgi szerződés. Lásd Karl M. Meessen: *Option of Nationality*. In: *Encyclopedia of Public International Law. Vol. 8. Human Rights and the Individual in International Law, International Economic Relations* (ed.: Rudolf Bernhardt). North-Holland Publishing Co. – Collier Macmillan Publishers, New York – London, 1982. 427.; További korai példa a XIII. Lajos által elfoglalt Arras városára vonatkozó 1640. évi szerződés, a XIV. Lajos és Anna királynő által kötött 1667. évi bredai békeszerződés, vagy a Strasbourgra vonatkozó 1697. évi reyswiki békeszerződés. Lásd bővebben Kunz: *Die völkerrechtliche Option. Band I. i. m. 33-57.*; Geneviève Guyomar: *La succession d'États et le respect de la volonté des populations. Revue Generale de Droit International Public, Tome 67. (1963), 110.*

⁶⁴⁸ Joseph L. Kunz: *L'option de nationalité. Recueil des Cours, Tome 31. (1930-I), 121.*

⁶⁴⁹ Meessen: *Option of Nationality. i. m. 424.*

⁶⁵⁰ Az 1940. augusztus 30-án kelt második bécsi döntés 4. pontja értelmében az optáláshoz való jog az államutódlással érintett terület lakosságán kívül kiterjedt Románia más területein élőkre is — az optáláshoz való jog történetében rendkívül szokatlan módon —, ugyanis a trianoni békeszerződéssel átengedett, azonban a bécsi döntéssel vissza nem esatolt területeken állandó lakóhellyel rendelkező, magyar nemzetiségű személyeknek hat hónapi határidőn belül optálási jogot biztosított a magyar állampolgárság megszerzésére. A második bécsi döntés egyes rendelkezései a magyar jogrendszerbe az alábbi törvénycikkkel kerültek be. 1940. évi XXVI. törvénycikk a román uralom alól felszabadult keleti és erdélyi országrésznek a Magyar Szent Koronához visszacsatolásáról és

azonban a kezdetektől egységesség mutatható ki, hogy mind az emigrációhoz való jogot, mind az optáláshoz való jogot nemzetközi szerződésben vagy az érintett államok belső jogában⁶⁵¹ biztosították.

Az opció jogát írásbeli vagy jegyzőkönyvbe vett szóbeli nyilatkozattal lehet gyakorolni, de kivételként található példa a hallgatolagos optálásra is, amely – visszatérve a *ius emigrandi* jellegéhez – a kivándorlás tényével valósul meg.⁶⁵² Az opció gyakorlása az állampolgárság megtartásának vagy megválasztásának „igényét”⁶⁵³ jelenti, melyet az állam – valamely hatóságán keresztül megvalósuló – elfogadó aktusa követ. Éppen ezért az opciós nyilatkozat nem nevezhető egyoldalúnak.⁶⁵⁴ Az opció jogának gyakorlására általában meghatározott határidő áll rendelkezésre, mely, többek között, három hónap,⁶⁵⁵ hat hónap,⁶⁵⁶ egy év,⁶⁵⁷ két év,⁶⁵⁸ három év,⁶⁵⁹ négy év,⁶⁶⁰ vagy akár hat év⁶⁶¹ is lehet, és találunk példát a határidő meghosszabbítására,⁶⁶² és határidő nélküli meghatározásra is.⁶⁶³ Mivel a jog

---

az országgal egyesítéséről. Az állampolgárságra vonatkozó rendelkezéseket lásd 1940. évi XXVI. törvénycikk, 4. §.

⁶⁵¹ Lásd például Act 40/1992 on Acquisition and Loss of Citizenship of the Czech Republic, Article 6, Article 18; Law of Slovak National Council of 19th January 1993 regarding Citizenship of Slovak Republic, Article 3, Article 7; Citizenship Act of the Republic of Slovenia of 25 June 1991, Article 40; XI-3329 Law on Citizenship of the Lithuanian Soviet Socialist Republic of 3 November 1989, Article 1(3).

⁶⁵² Convention concerning Questions of Option and Nationality (Germany and Poland), Vienna, 30 August 1924. Article 17.

⁶⁵³ Ezt a kifejezést használja a trianoni békeszerződés 63. cikke is, jól mutatva az optáláshoz való jog jelentését. Trianoni békeszerződés, Trianon, 1920. június 4. 63. cikk.

⁶⁵⁴ Ezzel ellentétet nézetet, vagyis az opció egyoldalú jellegét lásd Kunz: L'option de nationalité. *i. m.* 121.

⁶⁵⁵ Treaty on Returning the Territory of Ifni to the Kingdom of Morocco by the State of Spain, Fez, 4 January 1969. Article 3.

⁶⁵⁶ Egyezmény a Magyar Királyság és a Cseh-Szlovák Köztársaság között a Bécsben, 1938. november hó 2-án kelt döntőbírói határozattal Magyarországnak ítélt terület visszacsatolásával kapcsolatos állampolgársági kérdések szabályozása tárgyában, Budapest, 1939. február 18. 3. cikk. Kihirdette: 2.200/1939. M. E. számú rendelet. Végrehajtása: 253.000/1939. B. M. számú rendelet.

⁶⁵⁷ Treaty of Peace between the Allied and Associated Powers and Austria, Saint-Germain-en-Laye, 10 September 1919. Article 78.

⁶⁵⁸ Treaty of Peace between the Allied and Associated Powers and Germany, Versailles, 28 June 1919. Article 37.

⁶⁵⁹ Treaty of Constantinople (Russia and Ottoman Empire), Constantinople, 8 February 1879. Article VII. A szerződés alapján az egyének az opciót nem nyilatkozattétellel, hanem kivándorlással gyakorolhatták.

⁶⁶⁰ Treaty of Constantinople (Bulgaria and the Ottoman Empire), Constantinople, 29 September 1913. Article VII.

⁶⁶¹ Friedens-Tractat zwischen Oesterreich, Preußen und Dänemark vom 30. Oktober 1864, Wien, 30. Oktober 1864. Artikel XIX.

⁶⁶² Csehszlovákia 1992. december 31-én történt megszűnése után a cseh törvény opciós jogot biztosított azoknak is, akik a Szlovák Köztársaság állampolgárai voltak, de inkább a cseh állampolgárságot szerették volna megszerezni. Az optálásra egyéves, 1993. december 31-ig tartó határidőt állapított meg a törvény, de 1993 októberében egy módosítással lehetővé tették eme határidő meghosszabbítását, melyet így 1994. június 30-ig toltak ki. Act No. 40/1992 on the Acquisition and Loss of Citizenship of the Czech Republic. Article 18(1); *uo.* Article 27b. Ez a cikket egy 1993. október 12-én elfogadott törvény által került be az állampolgársági törvénybe. Lásd Law No. 272 of 12 October 1993; L'ordonnance No. 337/1993 du Rec. du 15 décembre 1993. Lásd Jiri Malenkovsky: État: Création, transformation, frontières, attitude à l'égard du droit international. Problèmes juridiques liés à la partition de la Tchécoslovaquie. *Annuaire Français de Droit International*, Tome XXXIX. (1993), 326.

⁶⁶³ Act No. 40/1992 on the Acquisition and Loss of Citizenship of the Czech Republic. Article 6.

gyakorlása mint cselekmény a nyilatkozat megtételét jelenti, a megadott határidőn belül csupán ennek kell megtörténnie, amelynek – figyelembe véve az érintettek tájékoztatását – nem célszerű két évnél kevesebbnek lennie. A jog gyakorlása azonban napjainkban különválasztandó annak joghatásától, az állampolgárság tényleges megtartásától vagy megváltozásától.⁶⁶⁴ Az opció visszavonhatóságáról eltérő nézetek alakultak ki, egyesek szerint az opció visszavonható az optálásra nyitva álló határidő lejártáig,⁶⁶⁵ mások szerint a nyilatkozatot nem lehet visszavonni,⁶⁶⁶ és a korábbi állapotot csak utólag, az általános honosítási eljárás szerint lehet visszaállítani.⁶⁶⁷ A nyilatkozat visszavonása valójában addig az időpontig tehető meg úgy, hogy az az állampolgárság alakulásában ne okozzon zavart, ameddig a hatóság azt el nem ismeri. Ezt követően ugyanis megtörténik a régi állampolgárság visszaszerzése vagy az új állampolgárság megszerzése, melynek megváltoztatásához valószínűleg csak az általános honosítási szabályok szolgálhatnak alapul.

Az optálásra való jogosultság alapját különböző kritériumok⁶⁶⁸ adhatják meg. Az eddigi gyakorlatban ilyen feltételként jelent meg – többek között – az egyén területen lévő szokásos tartózkodási helye,⁶⁶⁹ onnan való származása,⁶⁷⁰ ott lévő illetősége,⁶⁷¹ leszármazása az ott tartózkodási hellyel rendelkező szülőktől,⁶⁷² vagy ezek kombinációja,⁶⁷³ de esetenként a lakossághoz tartozás⁶⁷⁴ is elegendő volt. Emellett sajátos kritériumként jelent meg a hűség,⁶⁷⁵

---

⁶⁶⁴ Lásd bővebben IV. fejezet 4.2. alfejezet.

⁶⁶⁵ Bródy – Bán: Állampolgárság és illetőség. A Magyarországon érvényben lévő jogszabályok összefoglaló ismertetése, különös tekintettel a belügyminisztérium és a közigazgatási bíróság legújabb gyakorlatára. *i. m.* 25.

⁶⁶⁶ *Dittmann v. Governor of Pomorze (Pomerania)*, Poland, Supreme Administrative Court, 16 June, 1924. Annual Digest of Public International Law Cases, Vol. 2. 1923-1924. Case No. 139., 255-256.; *J. E. v. Federal Ministry of the Army*, Austrian Administrative Court, 6 October, 1925. (No. 13.981 A.) Annual Digest of Public International Law Cases, Vol. 4. 1927-1928. Case No. 213., 319.

⁶⁶⁷ *Dittmann v. Governor of Pomorze (Pomerania)*, Poland, Supreme Administrative Court, 16 June, 1924. Annual Digest of Public International Law Cases, Vol. 2. 1923-1924. Case No. 139., 256.; *Option of Nationality (Austria) Case*, Austria, Administrative Court, 17 May, 1932. Annual Digest of Public International Law Cases, Vol. 6. 1931-1932. Case No. 131., 259.

⁶⁶⁸ Az egyes kritériumok értelmezését lásd IV. fejezet 2. alfejezet.

⁶⁶⁹ Treaty of Peace between the Allied and Associated Powers and Germany, Versailles, 28 June 1919. Article 37.

⁶⁷⁰ Treaty of Peace with Turkey, Lausanne, 24 July 1923. Article 34.

⁶⁷¹ Treaty of Peace between the Allied and Associated Powers and Austria, Saint Germain-en-Laye, 10 September 1919. Article 78.

⁶⁷² Treaty between the Principal Allied and Associated Powers and Roumania, Paris, 9 December 1919. Article 4.

⁶⁷³ A szokásos tartózkodási hely és az illetőség vagylagosan szerepel például a csehszlovák kisebbségi szerződésben. Treaty between the Principal Allied and Associated Powers (the British Empire, France, Italy, Japan and the United States), and Czechoslovakia, St. Germain-en-Laye, 10 September 1919. Article 3.

⁶⁷⁴ *Traité de Paris*, Paris, 20 novembre 1815. Article 7.

⁶⁷⁵ Belgium belső joga kapcsán került megállapításra 1948-ban, hogy az optálás során szükséges a Belgium iránti hűség is, melynek hiányát kétség esetén a hatóságnak kellett bizonyítani. *L. v. Procureur Général*, Belgium, Court of Appeal of Liège, 2 December, 1948. Annual Digest of Public International Law Cases, Vol. 15. 1948. Case No. 79., 265.

valamint a nemzetiségi, faji, nyelvi vagy vallási hovatartozás önállóan⁶⁷⁶ vagy különböző variációkban,⁶⁷⁷ melyek használatát a szakirodalom olykor etnikai optálásként⁶⁷⁸ is említi. Az optálás kvázi honosításnak minősülő esetében, amikor a jogosult egyének az érintett területhez nem vagy kevésbé szoros kapcsolattal kötődnek, vagy ha kötődnek is ahhoz, ám a főszabály szerint nem szerezhetik meg az utódállam állampolgárságát, gyakran használják az általános honosításhoz hasonló kritériumokat, és gyakran írnak elő meghatározott idejű tartózkodást az adott területen. A megkívánt tartózkodási idő a gyakorlatban különféle képpen jelenik meg, melynél két év⁶⁷⁹ vagy akár kilenc év⁶⁸⁰ is előfordul. A kvázi honosítás további jellemző kritériuma a korábbi állampolgárságról való lemondás vagy az állampolgári kötelekből való elbocsátás igazolása.⁶⁸¹

Az optálásnál megfigyelhető, hogy korábban az egyéni akarat helyett többnyire a családi egységet helyezték előtérbe, mely kollektív optálásnak⁶⁸² is nevezhető. A gyakorlatban a családi egység elvének megfelelően a férj optálási nyilatkozata általában kiterjedt a feleségre, illetve a nagykorúságot el nem érő, általában tizennyolc év alatti gyermekre is. A szabály olykor olyannyira szigorú volt, hogy például egy 1918-ban eltűnt férfi felesége nem tudott optálni a világháborút követően, mivel házas volt és a férje nem optált. Az osztrák közigazgatási bíróság kimondta, hogy csak abban az esetben optálhatna, ha elválna.⁶⁸³ A válasra egyébiránt az optálásra nyitva álló határidő alatt is sor kerülhetett, így ezt

---

⁶⁷⁶ Például a csehszlovák nemzetiség és a lengyel nemzetiség kritériumként szerepel a versailles-i békeszerződésben. Treaty of Peace between the Allied and Associated Powers and Germany, Versailles, 28 June 1919. Article 85, Article 91. A faji kritérium önállóan jelenik meg a lausanne-i békeszerződésben. Treaty of Peace with Turkey, Lausanne, 24 July 1923. Article 32, Article 34. Vallási csoportozás jelent meg kritériumként az 1960. évi ciprusi alkotmányban is. Constitution of Cyprus of 16 August 1960, Article 2(3).

⁶⁷⁷ Például a faji és nyelvi kritérium együttesen szerepel a saint-garmain-i és a trianoni békeszerződésben. Treaty of Peace between the Allied and Associated Powers and Austria, Saint-Germain-en-Laye, 10 September 1919. Article 80. Trianoni békeszerződés, Trianon, 1920. június 4. 64. cikk. Ezekben az esetekben a faj és a nyelv egymás melletti, konjunktív kritériumok voltak, és a nyelv önmagában nem igazolhatta a fajhoz tartozást. Lásd erről *DYM v. (Austrian) Federal Ministry for the Interior*, Austria, Administrative Court (Verwaltungsgerichtshof), Vienna, 9 June, 1921. (No. 12.828 A.) Annual Digest of Public International Law Cases, Vol. 1. 1919-1922. Case No. 155., 222-223.; *A. H. v. Federal Ministry of the Interior*, Austrian Administrative Court, 29 December, 1925. (No. 14-072 A.) Annual Digest of Public International Law Cases, Vol. 4. 1927-1928. Case No. 211., 317.

⁶⁷⁸ Emile Szlechter: Les Options conventionnelles de nationalité à la suite de cessions de territoires. Recueil Sirey, Paris, 1948. 289.

⁶⁷⁹ Act No. 40/1992 on the Acquisition and Loss of Citizenship of the Czech Republic. Article 18(1).

⁶⁸⁰ Law Amending the Law on Citizenship of the Republic of Serbia of 24 September 2007, Official Gazette of the Republic of Serbia, 90/07. Article 52(1).

⁶⁸¹ Act No. 40/1992 on the Acquisition and Loss of Citizenship of the Czech Republic. Article 18(1); Law on Yugoslav Citizenship of 19 July 1996. Article 47(4).

⁶⁸² Georges Scelle: Précis de droit des gens: principes et systématique. Vol. II. Sirey, Paris. 1934. 158.; Szlechter: Les Options conventionnelles de nationalité à la suite de cessions de territoires. *i. m.* 336-340.; Weninger: Az új nemzetközi jog. *i. m.* 91.

⁶⁸³ *Kugler v. (Austrian) Federal Ministry for the Interior*, Austria, Administrative Court (Verwaltungsgerichtshof), Vienna, 29 September, 1921. (No. 12.891 A.) Annual Digest of Public International Law Cases, Vol. 1. 1919-1922. Case No. 153., 221.

követően a nő önállóan optálhatott.⁶⁸⁴ A feleség állampolgárságának eltérő alakulása a válás mellett olykor hosszú különélés esetén is elfogadott volt.⁶⁸⁵ A férjezett nő akarata tehát a gyakorlatban ritkán érvényesülhetett, de már az első és a második világháború után is található arra példa, amikor a nő férjétől eltérően rendelkezhetett állampolgárságáról.⁶⁸⁶ Napjainkban az egyéni optálás tekinthető elfogadottnak. Az állampolgárságról, vagyis az egyén saját státuszáról való döntés – nagykorúsága⁶⁸⁷ és cselekvőképessége⁶⁸⁸ esetén – nem függhet egy másik személy döntésétől.⁶⁸⁹ A nemek közötti egyenlőség megvalósulása következtében a férj nyilatkozata nem hathat ki a feleség állampolgárságára az ő akarata ellenére. Emellett az azonos neműek házasságát elfogadó államok növekvő száma is azt támasztja alá, hogy ma már az egyéni optálás mozdítandó elő a kollektív optálással szemben. Egy esetben azonban mégis megfelelő megoldás – nemekre történő utalás nélkül – a házastársra kiható optálás, amennyiben az a hontalan házastárs állampolgárság-szerzését mozdítja elő.⁶⁹⁰

A gyermekeknél ezzel szemben megőrzendő a családi egység alapján, hogy a szülő optálása kiterjedjen a gyermekekre, mely megfelelő védelmet nyújt a kiskorú gyermeknek és az optálási időszak alatt született gyermekeknek egyaránt. A gyermekeknél továbbra is a nagykorúsághoz szükséges kötni az önálló optálási nyilatkozat megtételét, habár az 1990-es évek elején olyan példa is fellelhető, ahol erre tizenöt éves kort határoztak meg.⁶⁹¹ Emellett követendő lehet az a megoldás, mely szerint a gyermeknek nagykorúsága előtt, de egy bizonyos életkor – például tizennégy⁶⁹² vagy tizenöt év⁶⁹³ – felett hozzájárulása szükséges ahhoz, hogy a szülők optálása alapján megváltozzon állampolgársága. A szülők egyéni optálásának elfogadottsága miatt, a szülők eltérő optálása esetére is megfelelő szabályok

---

⁶⁸⁴ *A. P. v. Federal Ministry of the Interior*, Austrian Administrative Court, 6 October, 1925. Annual Digest of Public International Law Cases, Vol. 4. 1927-1928. Case No. 212., 318.

⁶⁸⁵ *Julianna M. v. Josef Sch.*, Supreme Court of Hungary, 14 December, 1927. Annual Digest of Public International Law Cases, Vol. 4. 1927-1928. Case No. 203., 309.

⁶⁸⁶ Treaty of Peace between Poland, Russia and the Ukraine, Riga, 18 March 1921. Article 6(4); Treaty of Peace with Italy, Paris, 10 February 1947. Annex VI. Article 6(2).

⁶⁸⁷ A tizennyolc év feletti személy opciós nyilatkozatának önálló vizsgálatának szükségességét állapította meg például az osztrák közigazgatási bíróság 1922-ben. *G. M. v. (Austrian) Federal Ministry for the Interior*, Austria, Administrative Court (Verwaltungsgerichtshof), Vienna, 20 March, 1922. (No. 13.047 A.) Annual Digest of Public International Law Cases, Vol. 1. 1919-1922. Case No. 151., 219.

⁶⁸⁸ *E. W. v. Federal Ministry of the Interior*, Austrian Administrative Court, 6 March, 1925. (No. 13.783 A.) Annual Digest of Public International Law Cases, Vol. 4. 1927-1928. Case No. 214., 319.

⁶⁸⁹ Szlechter: Les Options conventionnelles de nationalité à la suite de cessions de territoires. *i. m.* 341.; Constantin P. Economidès: Les effets de la succession d'États sur la nationalité des personnes physiques. *Revue Generale de Droit International Public*, Tome 103. (1999), 595.

⁶⁹⁰ Law on Yugoslav Citizenship of 19 July 1996, Article 47(1).

⁶⁹¹ Act 40/1992 on Acquisition and Loss of Citizenship of the Czech Republic, Article 18(3).

⁶⁹² Law on Yugoslav Citizenship of 19 July 1996, Article 47(5).

⁶⁹³ Citizenship Act of the Republic of Slovenia of 25 June 1991, Article 14(1)-(3).

alkotása szükséges. Megfelelő szabályozás lehet a szülők eltérő optálása esetén a gyermek állampolgárságra vonatkozó közös szülői nyilatkozata,⁶⁹⁴ vagy a fent említettekhez hasonlóan bizonyos életkor felett a gyermek hozzájárulása is feltétel lehet az egyik vagy a másik szülő állampolgársága követésének.

Az optáláshoz kapcsolódó következmények rendezése is elengedhetetlen az egyén érdekében. Ide sorolható – többek között – az optáló személyek közszolgálati jogviszonya, katonai kötelezettsége, nyugdíja, az özvegyek és árvák támogatása, melyek kapcsán például Ausztria és Magyarország is megállapodott az első világháborút követően.⁶⁹⁵ Szabályozandó továbbá az egyén területen maradásának lehetősége vagy az esetleges kivándorlási kötelezettsége, valamint az ingó és ingatlan vagyont érintő következmények. Ez minden bizonnyal az emigrációhoz való jogból fejlődött ki, melynél az akarat kifejezése a kiköltözés cselekménye volt. Az optálás korai szakaszában éppen ezért az opciót követnie kellett a kiköltözésnek. Amennyiben az opciót nem tekintjük visszavonható aktusnak, a kivándorlás elmaradása sem eredményezheti annak érvénytelenségét, hanem esetleges kiutasítást vonhat maga után. Később az egyén kivándorlási kötelezettsége⁶⁹⁶ mellett megjelent annak elmaradásának lehetősége is.⁶⁹⁷ Vítákat szült a versailles-i békeszerződés 91. cikkének megfogalmazása, mely a hivatalos angol és francia szövegben „*may [...] transfer*”, illetve „*auront la faculté [...] de transporter*” kifejezést használta, szemben a 37. cikkben megjelenő „*must [...] transfer*”, illetve „*devront [...] transporter*” fordulattal. Míg egy jogtudós a 91. cikk megfogalmazását lehetőségként értékelte,⁶⁹⁸ addig egy választottbíró – a nemzetközi gyakorlatra hivatkozva – úgy értelmezte, hogy a kiköltözésre nyitva álló határidő lejártával a lengyel hatóságok kérése esetén kötelező az állam területének elhagyása.⁶⁹⁹ A lengyel kisebbségi szerződés rendelkezése a kiköltözési kötelezettség mellett kivételként említette a versailles-i békeszerződés eltérő szabályozását,⁷⁰⁰ mely szintén azt támasztja alá, hogy a 91.

---

⁶⁹⁴ Act 40/1992 on Acquisition and Loss of Citizenship of the Czech Republic, Article 18(4).

⁶⁹⁵ Lásd Államszerződés a Magyar Királyság és az Osztrák Köztársaság között a trianoni és a St.-Germain en Laye-i békeszerződések alapján Magyarországtól Ausztriához csatolt területen volt alkalmazottakkal, nyugdíjasokkal, özvegyekkel és árvákkal szemben követendő eljárás tárgyában, Bécs, 1924. január 12. Kihirdette: 1925. évi XVI. törvénycikk. Elemzését lásd Isidor Schwartz: Zur Lehre von der Staatensukzession. Niemeyers Zeitschrift für Internationales Recht, Band XXXXVIII. (1933-1934), 166-176.

⁶⁹⁶ Treaty of Peace between the Allied and Associated Powers and Germany, Versailles, 28 June 1919. Article 37.

⁶⁹⁷ Az 1848. február 2-án Mexikótól az Egyesült Államokhoz kerülő Kalifornia esetében a lakosságtól csupán nyilatkozatot kívántak meg arról, hogy melyik állam állampolgáraivá szeretnének válni, de kivándorlási kötelezettséget nem írtak elő. Lásd Csarada: A tételes nemzetközi jog rendszere. *i. m.* 381.

⁶⁹⁸ Verzijl: International Law in Historical Perspective. Vol. V. *i. m.* 22.

⁶⁹⁹ *Germany and Poland (Interpretation of Minorities Treaty)*, Kaeckenbeeck, Arbitrator, 10 July, 1924. Annual Digest of Public International Law Cases, Vol. 2. 1923-1924. Case No. 136., 252-253.

⁷⁰⁰ Minorities Treaty between the Principal Allied and Associated Powers (the British Empire, France, Italy, Japan and the United States) and Poland, Versailles, 28 June 1919. Article 3(3).

cikk nem jelentett lakhelyelhagyási kötelezettséget az egyének számára. A második világháborút követően, Trieszt kapcsán megjelenő megoldás vitathatatlanul magában rejtette az olasz állampolgárságért optálók Triesztben maradásának lehetőségét. Trieszt a kiköltözést „kérhette” ezektől a személyektől,⁷⁰¹ így az nem kötelezettségként jelent meg, hanem Trieszt mérlegelésétől függött. Mindezek ellenére napjainkban is igazolható a lakosság homogenitására való törekvés, és ezáltal az állandó tartózkodási hely létesítésének megkövetelése az optáló személytől annak az államnak a területén, melynek állampolgárságát meg kívánja szerezni. Ám a legutóbbi gyakorlatban⁷⁰² az figyelhető meg, hogy ugyan létezik a tartózkodási hely előírása az állampolgárság megszerzéséhez, ám eme esetekben a területen élő személyek kvázi honosítási optálása került szabályozásra, mely így nem követelt meg költözést az érintettektől. Emellett napjainkban még a külföldön élők optálásánál is találhatók példák arra, hogy a költözés nem jelenik meg feltételként.⁷⁰³ A korábbi gyakorlatban az egyén egyébiránt a költözés során az ingó vagyont általában vámmentesen kivihette magával, ingatlan vagyonnal pedig az eladási kényszer,⁷⁰⁴ és a szabad eladás⁷⁰⁵ egyaránt megfigyelhető volt.

3.2.2. A plebiscitum

Az egyén akaratának elméletétől szükséges elválasztani a *plebiscitum* kategóriáját, vagyis hogy az államutódlással érintett terület sorsáról annak lakossága körében népszavazást tartsanak. Ennek lehetővé tétele az államok közötti szerződésben nyilvánul meg,⁷⁰⁶ és – mivel a nemzetközi jogban nem vált az államutódlás kötelező elemévé⁷⁰⁷ – alkalmazása opcionális.

---

⁷⁰¹ Treaty of Peace with Italy, Paris, 10 February 1947. Annex VI. Article 6(3).

⁷⁰² Lásd például Act 40/1992 on Acquisition and Loss of Citizenship of the Czech Republic, Article 6, Article 18; Law of Slovak National Council of 19th January 1993 regarding Citizenship of Slovak Republic, Article 3, Article 7; Citizenship Act of the Republic of Slovenia of 25 June 1991, Article 40.; XI-3329 Law on Citizenship of the Lithuanian Soviet Socialist Republic of 3 November 1989, Article 1(3).

⁷⁰³ Act. No. 40/1992 on the Acquisition and Loss of Citizenship of the Czech Republic, Article 18(2).

⁷⁰⁴ Portsmouth Peace Treaty (Russia and Japan), Portsmouth, 5 September 1905. Article X.; Treaty of Constantinople (Russia and Ottoman Empire), Constantinople, 8 February 1879. Article VII. Érdekes módon az opció, mindkét esetben, nyilatkozat helyett a kivándorlással volt gyakorolható.

⁷⁰⁵ Treaty of Peace between the Allied and Associated Powers and Germany, Versailles, 28 June 1919. Article 91. A rendelkezés úgy fogalmaz, hogy az optáló egyének megtarthatták ingatlanaikat.

⁷⁰⁶ Lásd például Treaty of Peace between the Allied and Associated Powers and Germany, Versailles, 28 June 1919. Article 49, Article 88, Article 94, Article 109.; Protocol of Venice, Venice, 13 October 1921. Section II. Lásd egyes *plebiscitum* eseteket bővebben Yves Beigbeder: International Monitoring of Plebiscites, Referenda and National Elections. Self-Determination and Transition to Democracy. Martinus Nijhoff Publishers, Dordrecht – Boston – London, 1994. 75-90.

⁷⁰⁷ Franz von Liszt: Das Völkerrecht. Verlag von O. Häring, Berlin, 1906. 98. Korábban egyesek a népek önrendelkezési jogát a területi változás egyik kritériumának tekintették, melyből következően az érintett lakosság jogaként említették a *plebiscitumot*, mint a lakosság azon jogát, hogy megválassza, mely államhoz kíván

A szerződésben gyakran egy meghatározott terület átadásának feltételeként jelenik meg, vagy az államok határai az eredményének ismerete után alakulnak ki.⁷⁰⁸ A *plebiscitum* azért választandó el az egyén akaratának elméletétől, mivel annak célja a terület hovatartozásáról való döntés, amely ugyan közvetve hatással van a lakosság állampolgárságára is, azonban a népszavazás során nem az állampolgárságról döntenek az egyének. Az állampolgárság ettől függetlenül kerül meghatározásra, akár még optáláshoz való jogot is biztosítva. Emellett a népszavazáson kialakult többségi véleménnyel ellentétesen szavazókra is hatással van annak kimenetele, így esetükben tisztán elválasztható az egyéni akarattól. Esetlegesen az elszakadás melletti szavazat szolgálhatna az állampolgárság megszerzése iránti akarat igazolásául, ám ez a titkos szavazás miatt nem lenne megállapítható. A *plebiscitum* által egyébként sem szubjektív jogot gyakorol az egyén, mivel az tulajdonképpen egy nemzetközi szerződésen alapuló állami aktusnak tekinthető,⁷⁰⁹ amelyet az állam a lakosságon keresztül gyakorol.⁷¹⁰ Ennek megfelelően a népszavazást követő területátadás az állam cselekményének minősül.

3.3. Az államok belső jogát előtérbe helyező elmélet

Az elmélet értelmében az érintett lakosság állampolgársága nem az államutódlással *ipso facto*, és nem az egyén akaratára változik, hanem az elődállam, valamint az utódállam belső jogi szabályozása által.⁷¹¹ E nézet képviselői szerint az elődállam belső joga határozza meg, mely személyek veszítik el állampolgárságukat a területváltozás következtében, és az utódállam kizárólagos belső joghatóságába tartozik annak meghatározása, hogy az érintett terület lakosságának milyen módon adja meg állampolgárságát.⁷¹² Mindez azon az alapon helyezhető szembe az állampolgárság automatikus megszerzésének elméletével, hogy „a nemzetközi jognak erre vonatkozó szabálya nem létezik mióta a nemzetközi jog az államokra bízta, hogy maguk határozzák meg állampolgárságukat.”⁷¹³

A nézet képviselői utalnak arra, hogy kizárólag az érintett államok határozhatják meg állampolgárságukat, éppen ezért a nemzetközi jogot úgy fogják fel, mint amellyel az államok

---

tartozni. Lásd Antonio Cassese: *Self-Determination of Peoples. A Legal Reappraisal*. Cambridge University Press, Cambridge – New York – Melbourne, 1996. 32.

⁷⁰⁸ Buza: *A nemzetközi jog tankönyve. i. m.* 145.

⁷⁰⁹ Buza – Hajdu: *Nemzetközi jog. i. m.* 156. Weninger: *Az új nemzetközi jog. i. m.* 90.

⁷¹⁰ Weninger ad hoc alakított szervként tekint itt az érintett terület lakosságára. Weninger: *Az új nemzetközi jog. i. m.* 90.

⁷¹¹ European Commission for Democracy through Law: *Report by the Venice Commission: Consequences of State Succession for Nationality. i. m.* 40.

⁷¹² Verdross: *Völkerrecht. i. m.* 239, 241.; Ernst Hermann Feilchenfeld: *Public Debts and State Succession*. Macmillan, New York, 1931. 613-615. Weis: *Nationality and Statelessness in International Law. i. m.* 141-158.

⁷¹³ Verdross: *Völkerrecht. i. m.* 241.

magukat korlátozzák.⁷¹⁴ Az elmélet szűk értelmezése szerint nemzetközi szerződés fennállása esetén is csak akkor változhat az állampolgárság, ha az az állam belső jogává válik vagy az állam ennek megfelelő belső jogi szabályt alkot.⁷¹⁵ A nemzetközi jog szerepét e nézetet vallók abban látják, hogy határt szabjon az elődállam azon hatáskörének, hogy számos személyt megtartson állampolgárának és az utódállam azon hatáskörének, hogy jó néhány személyt állampolgárának követeljen.⁷¹⁶

Az 1928. évi nemzetközi magánjogról szóló egyezmény⁷¹⁷ mellékletében szereplő 13. cikk rendelkezése *expressis verbis* kimondja például az államutódlással érintett államok belső jogi szabályozása általi állampolgárság-változást. Az említett 13. cikk értelmében kollektív állampolgárság-változás során – egy állam függetlenné válása esetében – az utódállam belső joga az irányadó, amennyiben a területen effektív szuverenitás jött létre, amelyet elismert az elődállam, ennek hiányában pedig az elődállam belső joga az irányadó; mindez azonban nem zárja ki a két állam megállapodását nemzetközi szerződéssel, mely minden esetben előnyt élvez. A gyakorlatból említhetők egyes, utóbbi európai államutódlási esetek – például Jugoszlávia és Csehszlovákia szétválása –, melyeknél a belső jogi szabályozás által rendezték az állampolgársági kérdéseket.⁷¹⁸

3.4. Közvetítő elmélet: az állam akaratának elmélete

A napjainkban alkalmazható közvetítő elmélet a harmadik elméletből kiindulva azon alapszik, hogy államutódlás során az állampolgárság megváltozásának módja az érintett államok akaratától függ. Ennek megfelelően az első két nézetnél szükséges megvizsgálni az állami akarat megnyilvánulásának módját. Valójában ugyanis a három elmélet nem választható el élesen, mivel mindhárom elmélet mögött meghúzódik az állami akarat, és a harmadik nézet az első kettőtől csupán az állami akarat megnyilvánulási szférájában mutat különbséget. Napjainkban azonban az első két elméletből nem őrizhető meg valamennyi elem, így ezek relevanciája és alkalmazhatósága szintén elemzésre szorul.

Az államutódlás tényéből eredő automatikus állampolgárság-szerzés akkor következhetne be, ha az automatikus állampolgárság-változás elve az utódállamot nemzetközi

---

⁷¹⁴ Graupner: *Nationality and State Succession. General Principles of the Effect of Territorial Changes on Individuals in International Law. i. m.* 93.

⁷¹⁵ *Uo.* 94.

⁷¹⁶ O'Connell: *State Succession in Municipal Law and International Law. i. m.* 501-502.

⁷¹⁷ Convention on Private International Law (Bustamante Code), Havana, 20 February 1928.

⁷¹⁸ Ineta Ziemele: *State Continuity and Nationality: The Baltic States and Russia: Past Present and Future as Defined by International Law.* Martinus Nijhoff Publishers, Leiden – Boston, 2000. 252.

szokásjogi szabályként kötné, és lerontható lenne az államutódlásra vonatkozó nemzetközi szerződéssel. Megállapítható azonban, hogy napjainkban nem létezik ilyen tartalmú szokásjogi szabály, mivel nem határozható meg általános jelleggel olyan kritériumrendszer, amely a szokásjogi szabály részeként kijelölhetné az érintett személyek körét. Az állampolgárság automatikus megváltozásának alkalmazása a középkorban és az újkor elején megfelelően igazolt volt. Az alattvalók területhez kötöttsége majd a nemzetállamok lakosságánál még megfigyelhető homogenitás egyaránt alátámasztotta, hogy az állam polgárai és a területen szokásos tartózkodási hellyel rendelkezők egyazon személyi kört fedtek le.⁷¹⁹ Ma már ezzel szemben az „egyének a földtől emancipálódnak”,⁷²⁰ így a terület sorsában aligha osztozhatnak olyan egyértelműen, mint az a korábbi időkben volt, és az államok többsége nem tekinthető etnikailag homogénnek.⁷²¹ A területhez kötött személyek és az állampolgárok köre már sehol nem azonosítható egymással, és a szokásos tartózkodási hely koránt sem egyedüli kritérium. Az állampolgárság megszerzésének kritériumai rendkívül színes képet mutatnak és nincs egységes gyakorlat arra, hogy az egyének mely feltételek alapján szerezhetik meg az állampolgárságot.⁷²²

Automatikus állampolgárság-szerzést előíró rendelkezést így csak az államutódlással érintett államok által kötött megállapodás tartalmazhat. Az állampolgárság megváltozását ekkor nem az államutódlás ténye, hanem az érintett államok nemzetközi szerződéses rendelkezése eredményezi. Az ilyen jellegű automatikus állampolgárság-változásra tehát abban az esetben van lehetőség, ha az érintett államok az állampolgárságot eszerint kívánják rendezni belső jogukban vagy nemzetközi szerződésükben. Ebben az esetben szükséges a pontos és átfogó kritériumok megadása is ahhoz, hogy az érintett személyek köre megfelelő és a hontalanság elkerülhető legyen.

Az egyén akaratának elmélete mögött szintén meghúzódik az állami akarat, ugyanis az elmélet alapjául többoldalú nemzetközi szerződések vagy cessziós szerződések szolgáltak, melyeket az államutódlással érintett államok kötöttek. Az egyén akaratának elmélete önmagában nem alkalmas az állampolgárság változásának leírására, mivel a tömeges állampolgárság-változás miatt ez a gyakorlatban aligha megvalósítható, így számos problémát eredményezhet. Emellett az egyén akarata nem értelmezhető az elődállam megszűnésével járó

---

⁷¹⁹ Onuma: Nationality and Territorial Change: In Search of the State of the Law. *i. m.* 4-5.

⁷²⁰ John Westlake: *Traité de droit international*. Imprimerie de l'Université, Oxford, 1924. 74.

⁷²¹ Francesco Capotorti 1977. évi jelentésében „az államok 9%-ét minősítette etnikailag homogénnek”. Kovács Péter: *Nemzetközi jog és kisebbségvédelem*. Osiris Kiadó, Budapest, 1996. 12.

⁷²² Erre utal James Crawford is azzal, hogy „bizonytalanság áll fenn arra nézve, hogy a személyek mely csoportjának változik az állampolgársága a szuverenitás változásával.” James Crawford: *Territorial Change and the Status of Inhabitants*. *Seoul Law Journal*, Vol. XXVII. No. 1. (1986), 38-39.

államutódlási esetekben az állampolgárság elvesztésénél, és eme esetek közül a beolvadás és az egyesülés az egyén számára – egy utódállam lévén – többnyire csak a hontalanság⁷²³ és az utódállam állampolgársága közötti választást jelenthetné. Ám az államok azon törekvése, hogy az egyén akaratát figyelembe vegyék,⁷²⁴ az egyén érdekében egyértelműen támogatandó. Egyúttal az államok érdeke is, hogy állampolgárai olyan személyek legyenek, akikkel a kapcsolatuk erősebb, és akiknél az állampolgári hűség is megnyilvánul. Az optáláshoz való jog biztosítására nincs szokásjogi kötelezettsége az érintett államoknak, és azt átfogó, univerzális szerződés sem írja elő, azonban az egyén és az államok érdekében is előmozdítandó annak megadása az állam belső jogi vagy nemzetközi jogi szintéren megnyilvánuló akarata által. Fontos megjegyezni azonban, hogy az optáláshoz való jog esetében kettős állami akarat-megnyilvánulásra van szükség: a jog biztosításán túl egy további, az optálási nyilatkozat elfogadására irányuló állami akaratra.⁷²⁵ Éppen ezért, ha az egyéneknek optáláshoz való jogot nyújtanak, az opció gyakorlását követően szükséges az állam részéről egy döntés, egyrészt az optálás feltételei teljesülésének megállapítására, másrészt az állam – az egyén optálását elfogadó – akaratának kifejezésére.

Az elméletekből megőrizve a napjainkban alkalmazható elemeket, az alábbi megállapítások tehetők. Miután az állampolgársági kérdések a *domaine réservé* körébe tartoznak, az állampolgárság kétoldalú jogviszonyában elengedhetetlen az állam akaratának megnyilvánulása, mely a releváns szabályozásban vagy hatósági aktusban mutatkozhat meg. A releváns szabályozás megvalósulhat a belső jogban, illetve a nemzetközi szintéren egyaránt – az állam nemzetközi kötelezettségvállalása útján. A szokásjogi szabályban vagy nemzetközi szerződésben megnyilvánuló kötelezettségvállalásban az állami akarat megfelelően vélelmezhető, vagy kifejezetten megnyilvánul.

Államutódlás során az állampolgársági kérdések szabályozására elsősorban az elődállam(ok), illetve az utódállam(ok) belső joga az irányadó. Ám számos esetben problémát okozhat és hontalansághoz vezethet, ha az államok jogszabályai nem vonatkoznak valamennyi, államutódlás által érintett személyre, vagy a jogszabályok eltérően határozzák meg azok körét, illetve az állampolgárság megváltozásának időpontját. A szabályozás egységesítése érdekében jelentős szerepe van annak, ahogyan az államok akarata a nemzetközi szintéren nyilvánul meg. Napjainkban ez a feladat – kialakult szokásjogi szabály

---

⁷²³ Lásd a hontalanság választásáról *In the Matter of Mangold's Patent*, England, High Court of Justice, Chancery Division (Lloyd-Jacob J.) 9 October, 1950. Annual Digest of Public International Law Cases, Vol. 18. 1951. Case No. 59., 246.

⁷²⁴ Liszt: *Das Völkerrecht. i. m.* 97.

⁷²⁵ Lásd bővebben IV. fejezet 4.2.1. alfejezet.

hiányában – a nemzetközi szerződéses szabályozásra hárul. Pontos és hatékony védelmet nyújthat az egyéneknek, ha az államutódlással érintett államok megállapodásban rendelkeznek az államutódlás során felmerülő állampolgársági kérdésekről, vagy azok szabályozásáról külön megállapodást kötnek, azonban ez ritkán valósul meg a gyakorlatban. Az egyén védelmét továbbá az emberi jogi dokumentumok, illetve az állampolgársági tárgyú egyezmények releváns rendelkezései biztosíthatják, valamint kifejezetten az államutódlás állampolgársági kérdéseit rendező szerződések, melynek egyetlen hatályos példajaként a 2009. évi államutódlás esetén bekövetkező hontalanság elkerüléséről szóló egyezmény⁷²⁶ említhető.

4. Az állampolgárság megváltozásának időpontja

Az elődállam állampolgárságának megszerzése és az utódállam állampolgárságának elvesztése – az államutódlások során az érintett államok eltérő belső jogi szabályozásaiból és esetleges nemzetközi szerződési kötelezettségeikből kifolyólag – különféle lehet. Szükséges ezért annak vizsgálata, hogy mely variációk képzelhetők el, és közülük melyek elfogadhatók, melyek szolgálják mind az egyén, mind az érintett államok érdekeit. Külön elemzést igényel az állampolgárság változása abban az esetben, amikor az egyéneknek optáláshoz való jogot biztosítanak, melynél szintén különféle megoldások és ezekre épülő eltérő elméletek alakultak ki.

4.1. Az állampolgárság elvesztése és megszerzése általában

Az állampolgárság változásának háromféle időpontja képzelhető el: az államutódlás előtt, az államutódlás időpontjában, valamint az államutódlást követően. Az állampolgárság változása jelentheti mind az elődállam állampolgárságának elvesztését, mind az utódállam állampolgárságának megszerzését, melyek nem feltétlenül esnek egybe, így külön-külön, mindhárom lehetséges időpontban vizsgálandók.

Az államutódlás előtti állampolgárság-változás az egyén, az elődállam, és az utódállam nézőpontjából egyaránt problémákat okozhat. Ha az elődállam ekkor vonja meg állampolgárságát – önkényes megfosztást eredményezve – sérti az emberi jogokat és

---

⁷²⁶ Council of Europe Convention on the Avoidance of Statelessness in relation to State Succession, Strasbourg, 19 May 2006.

hontalanságot idéz elő. Emellett az utódállam számára megnehezítheti az állampolgárság kritériumainak meghatározását, mivel az egyének az államutódlás időpontjában már nem minősülnek elődállami állampolgárnak. Az utódállam állampolgárságának megszerzése az államutódlást megelőzően⁷²⁷ szintén bonyodalmakat szülhet. Az elődállam állampolgárainak más állampolgárság nyújtása sértheti az elődállam szuverenitását, különösen, ha az valamely feltétel fennállásából eredően automatikusan, nem az egyén kérelmére történik. Ha mindeközben az elődállam állampolgársága is fennmarad, az utódállam aktusa szükségtelenül eredményezhet kettős állampolgárságot.

Az államutódlás időpontjában történő állampolgárság-változás a leginkább elfogadható megoldás,⁷²⁸ különösen, ha mind az elődállam, mind az utódállam ehhez igazítja állampolgárságának megvonását, illetve megadását. Ez mindenekelőtt nemzetközi szerződéssel, vagy összehangolt belső jogi szabályozással érhető el. Ha csupán az egyik állam igazítja az állampolgárság-változást ehhez az időponthoz, az időleges hontalanságot vagy kettős állampolgárságot idéz elő.

Az államutódlást követő állampolgárság-változás is megfelelő megoldás lehet, ha az érintett államok megállapodnak abban az időpontban, melyet az állampolgárság változására valamennyien alkalmaznak.⁷²⁹ Ha az elődállam állampolgárságának elvesztése az államutódlást követő időszakra esik, azonban az utódállam állampolgárságának megszerzése már megtörtént, az egyén időlegesen kettős állampolgárrá válik.⁷³⁰ Amennyiben erre az időszakra tehető az utódállam állampolgárságának megszerzése, de az egyén az elődállam

---

⁷²⁷ Kamerun például 1959. november 26-án kelt állampolgársági törvénye hat héttel a függetlenedése előtt jött létre. Ordonnance no. 59-66, Journal Officiel du Cameroun, no. 1339, 12 December 1959. 1697. Hivatkozva O'Connell: *State Succession in Municipal Law and International Law*. i. m. 523. Lásd továbbá Litvánia szabályozását, XI-3329 Law on Citizenship of the Lithuanian Soviet Socialist Republic of 3 November 1989, Article 1(3).

⁷²⁸ Hasonló álláspontként lásd Economidès: *Les effets de la succession d'États sur la nationalité des personnes physiques*. i. m. 588.

⁷²⁹ A Csehszlovák Köztársaság 1918. október 28-ra, és az Osztrák Köztársaság 1918. október 30-ra tehető létrejötté és az 1920. július 16-án hatályba lépett, Saint-Germain-en-Laye-ben megkötött békeszerződés állampolgársági szabályozása ilyenek tekinthető. Ennek ellenére találunk olyan bírói ítéleteket, melyek szerint a csehszlovák, illetve az osztrák állampolgárság a szuverenitás változásakor jött létre. *Rights of Citizenship (Establishment of Czechoslovak State) Case*, Czechoslovakia, Supreme Administrative Court, 15 December, 1921. (No. 16.748.) *Annual Digest of Public International Law Cases*, Vol. 1. 1919-1922. Case. No. 6., 19-20.; *A. L. B. v. (Austrian) Federal Ministry for the Interior*, Austria, Administrative Court (Verwaltungsgerichtshof), Vienna, 11 February, 1922. (No. 13.021 A.) *Annual Digest of Public International Law Cases*, Vol. 1. 1919-1922. Case. No. 7., 20-21.; *In re X. (Establishment of Czechoslovak Nationality (Heimatrecht) Case*, Czechoslovakia, Supreme Administrative Court, 30 June, 1923. (No. 11.606.) *Annual Digest of Public International Law Cases*, Vol. 2. 1923-1924. Case. No. 2., 11. Lásd erről még Verzijl: *International Law in Historical Perspective*. Vol. V. i. m. 92-93.; Josef L. Kunz: *Die völkerrechtliche Option*. Band II. Hirt, Breslau, 1928. 108-157.

⁷³⁰ Ilyen volt például a dél-afrikai állampolgárok státusza 1960-1965 között, akik Dél-Afrikának az 1960-ban történt Nemzetközösségből való kilépését követően még 1965-ig brit alattvalónak minősültek a brit állampolgársági törvény módosításáig. Lásd O'Connell: *State Succession in Municipal Law and International Law*. i. m. 522.

állampolgárságát korábban elvesztette – amely például az elődállam megszűnését eredményező esetekben automatikus következménye az államutódlásnak – az egyén időlegesen hontalanná válik. Mindezekre tekintettel az államutódlást követő állampolgárság-változás két esetben problémamentes. Elfogadható egyrészt, ha az elődállam és az utódállam úgy igazítja az állampolgárság megváltozását, hogy az az államutódlást követően, de egy időben történjen. Ez azonban csak abban az esetben lehetséges, ha az elődállam fennmarad, így egyesülés, szétválás és beolvadás esetén nem értelmezhető. Megfelelő megoldás továbbá, ha az egyén később szerzi meg az utódállam állampolgárságát, mint ahogyan az elődállam állampolgárságát elveszítette, azonban az utódállam állampolgárává válás visszaható hatállyal történik arra az időpontra, amikor az elődállam állampolgársága megszűnt.

Az állampolgárság megváltozásáról összességében elmondható, hogy a legjobb megoldás az államutódlás időpontjában történő együttes változás, vagyis az állampolgárság egyszerre történő elvesztése és megszerzése. Amennyiben valamilyen oknál fogva az állampolgárság ezt követően változik, az egyén és az államok számára a legmegfelelőbb, ha a változás az előző esethez hasonlóan összehangolva történik. Ha ez nem megvalósítható, elképzelhető az utódállam állampolgárságának megszerzése visszaható hatállyal arra az időpontra, amikor az egyének az elődállam állampolgárságát elveszítették.

4.2. Az optáláshoz való jog hatása az állampolgárság változására

Kezdetekben, az automatikus állampolgárság-változás és az ehhez kapcsolódó kivándorlási jog korában, az állampolgárság megváltozása az államutódlás időpontjában következett be. A korábbi állampolgárság visszaszerzése pedig az elcsatolt területről elvándorló egyén átköltözésével történt meg, tehát az egyén kifejezett nyilatkozata helyett egy cselekménnyel valósult meg az egyéni akarat, és ezzel egy időben változott az állampolgárság.⁷³¹ Az idők során azonban a különböző megoldások szövevényessé tették az optáláshoz való jog hatását az állampolgárság megváltozására.

Éppen ezért tisztázandó, hogy mely cselekmény tekinthető optálásnak, és mely cselekmény az, amely az állampolgárság megváltozását eredményezi. Emellett az optálás hatályára vonatkozóan is több megoldás alakult ki – nem csak a nemzetközi szerződésekben, hanem az elméletben egyaránt. A nemzetközi szerződési szabályok különböző értelmezése is

---

⁷³¹ Az emigrációhoz való jog utóéletére még a XX. század elején is található kivételes példa, amikor nem az optálással, hanem az ahhoz kapcsolódó kiköltözési kötelezettség teljesítésével változott az állampolgárság. Treaty of Amity between Albania and Turkey, Ankara, 15 December 1923. Article 3.

megfigyelhető, még azokban az esetekben is, amikor a szerződés szövege egyértelműnek tűnik. Az optáláshoz való jog hatálya külön vizsgálendő azokban az esetekben, amikor az optálás célja az elődállami állampolgárságának visszaszerzése vagy fenntartása, illetve amikor az egyén optálása (valamely) utódállam vagy harmadik állam állampolgárságának megszerzéséhez szükséges.

4.2.1. Az optálás megtörténése

Az optálás megtörténése különféleképpen értelmezhető aszerint, hogy az az optálási nyilatkozat megtételét vagy annak hatóság általi elismerését jelenti. Mint az már említésre került, az optáláshoz való jog gyakorlása az egyén nyilatkozatának megtételét jelenti, így az optálásra nyitva álló határidő a nyilatkozat megtételére vonatkozik. Azonban kérdéses, hogy az állampolgárság megváltozását is ez eredményezi-e. Az optálási nyilatkozatot ugyanis az állam részéről egy hatósági döntés is követi, mely az optálási jogosultságot értékelve, dönt annak elfogadhatóságáról.

Az erre vonatkozó egyik álláspont szerint az optálási nyilatkozat konstitutív hatályú, vagyis az állampolgárság megváltozását annak megtétele eredményezi, és a hatósági döntés csupán deklaratívnak tekinthető.⁷³² Ezt fejtette ki a német birodalmi törvényszék 1923-ban akként, hogy az opció jogi természete minden esetben szükségessé teszi a nyilatkozat napján való hatálybalépést, és az állampolgárság ekkor történő megváltozását.⁷³³ Hasonló álláspontra helyezkedett egy évvel később az osztrák közigazgatási bíróság is, mely szerint a békeszerződés által használt „gyakorol” kifejezés arra utal, hogy az optálási nyilatkozattal gyakorolja jogát és így ekkor szerzi meg az állampolgárságot és a hatósági döntés éppen ezért csupán deklaratív természetű lehet.⁷³⁴ Ausztria és Csehszlovákia az állampolgárságról és a kisebbségek védelméről szóló, 1920-ban kelt brnói szerződésben is így állapodott meg. A szerződés 7. cikke értelmében „az optálási nyilatkozat [...] az optáló egyén egyoldalú aktusa, amely jogi státuszát hozza létre, és a tanúsítvány, amelyet a hatóságok erről az aktusról kiállítanak, csupán deklaratív természetűek.”⁷³⁵ Erre hívta fel a figyelmet az osztrák

---

⁷³² Weninger: Az új nemzetközi jog. i. m. 91.

⁷³³ *Germany v. Sch. (Effect of Option)*, Germany, Reichsgericht in Civil Matters, 30 November, 1923. Annual Digest of Public International Law Cases. Vol. 2. 1923-1924. Case No. 138., 254-255.

⁷³⁴ *S. Ferdinand v. (Austrian) Federal Chancellery*, Austria, Administrative Court (Verwaltungsgerichtshof), Vienna, 23 December, 1924 (No. 13.713A). Annual Digest of Public International Law Cases. Vol. 1. 1919-1922. Case No. 150., 218.

⁷³⁵ Treaty between the Austrian Republic and the Czecho-Slovak Republic with Regard to Citizenship and to the Protection of Minorities, Brünn, 7 June 1920.

közigazgatási bíróság is, amikor az állam aktusát irrelevánsnak nyilvánította.⁷³⁶ A csehszlovák legfelsőbb közigazgatási bíróság is megállapította, hogy az optálás kizárólag az egyén akarata alapján történik, és az állam hozzájárulása nélkül változtatja meg az állampolgárságot.⁷³⁷

Ezzel szemben a másik álláspont szükségesnek tartja az optálási nyilatkozatot követően a hatóság döntését is ahhoz, hogy az állampolgárság megváltozzon. Eszerint a hatóság döntése tekinthető konstitutív, az állampolgárság változását eredményező aktusnak. Kifejezetten rendelkezett erről az 1922-ben kelt német-lengyel egyezmény Felső-Sziléziáról, mely szerint az opció hatálya a hatóság döntése napján áll be.⁷³⁸ Ezt a nézetet igazolja továbbá a damaszkuszi polgári bíróság 1924-ben hozott döntése, mely szerint az olasz állampolgárságért optáló személy, aki meghalt, mielőtt az olasz állam elfogadta volna az opciót, nem szerezhette meg az olasz állampolgárságot, mivel opciója – az elfogadás hiányában – nem vált hatályossá.⁷³⁹ Az első világháborút követően az osztrák közigazgatási bíróság ítélkezési gyakorlata nem volt egységes, ugyanis 1921-ben hozott ítélete ezt a nézetet támasztotta alá, melyben megállapította, hogy a belügyminisztérium helyesen járt el, amikor elutasította az optálási nyilatkozatot azon az alapon, hogy az egyén nem szolgáltatott megfelelő bizonyítékot német nemzetisége igazolására, mivel az optáló egyéné a bizonyítási teher.⁷⁴⁰ Megfigyelhető az a nézet is, mely szerint az állampolgárság megváltozását a hatósági döntés keletkezteti, azonban az optálási nyilatkozat megtételének időpontjára visszaható hatállyal,⁷⁴¹ amely például az 1921. évi rigai békeszerződésben is megfogalmazást nyert.⁷⁴²

Az első nézet kialakulására minden bizonnyal hatással volt az opciós jog korábbi megoldása, az emigrációhoz való jog, melynél a kiköltözés cselekménye egyben az akarat kifejezése volt, és az állampolgárság megváltozását is ez eredményezte. Ezen kívül nyilvánvalóan erősítette az egyén akaratának elmélete is. Manapság azonban az emigrációhoz

---

⁷³⁶ *Option of Nationality (Austria) Case*, Austria, Administrative Court, 17 May, 1932. Annual Digest of Public International Law Cases. Vol. 6. 1931-1932. Case No. 131., 259.

⁷³⁷ *Option (Loss of Nationality) Case*, Czechoslovakia, Supreme Administrative Court, 26 September, 1934. (No. 17.917.) Annual Digest of Public International Law Cases, Vol. 7. 1933-1934. Case No. 114., 289-290.

⁷³⁸ Deutsch-polnisches Abkommen über Oberschlesien, Genf, 15. Mai 1922. Artikel 49. §.29.

⁷³⁹ *Option of Nationality (Syria) Case*, Syria, Civil Tribunal of Damascus, 16 December, 1924. Annual Digest of Public International Law Cases. Vol. 2. 1923-1924. Case No. 141., 257-258.

⁷⁴⁰ *Finkelstein v. (Austrian) Federal Ministry for the Interior*, Austria, Administrative Court (Verwaltungsgerichtshof), Vienna, 9 June, 1921 (No. 12.830 A). Annual Digest of Public International Law Cases. Vol. 1. 1919-1922. Case No. 154., 221-222. Hasonló megállapítását lásd *Dym v. (Austrian) Federal Ministry for the Interior*, Austria, Administrative Court (Verwaltungsgerichtshof), Vienna, 9 June, 1921 (No. 12.828 A). Annual Digest of Public International Law Cases. Vol. 1. 1919-1922. Case No. 155., 223.

⁷⁴¹ Verzijl: *International Law in Historical Perspective*. Vol. V. i. m. 173. Az osztrák közigazgatási bíróság is ilyen tartalmú döntést hozott 1929. március 21-én (R. 399/28). Hivatkozva Annual Digest of Public International Law Cases. Vol. 5. 1929-1930. 247.

⁷⁴² Treaty of Peace between Poland, Russia and the Ukraine, Riga, 18 March 1921. Article 6(6), Article 6(8).

való jog ebben az értelemben eltűnt, és az egyén akaratának elmélete önmagában nem alkalmazható. Az állampolgárság – az egyén és az állam közötti kapcsolat lévén – nem keletkezhet kizárólag az egyén döntése alapján. Ez ugyanis az állam szuverenitásának korlátozását jelenthetné, amely nem igazolható. Emellett, ha az optálási nyilatkozat eredményezné az állampolgárság változását, az azt esetlegesen elutasító hatósági döntés semmissé tenné, zavart okozva ezáltal az egyén státuszában. Az egyén nyilatkozatát konstitutívnek minősítő nézet esetleg azzal lenne igazolható, ha az optálás feltételei nemzetközi karakterűnek tekintenénk, amelyek nemzetközi szerződésben meghatározottak. Ezt fejtette ki Kaeckenbeeck választottbíró is, elutasítva az optálás elfogadhatóságára vonatkozó belső jogi szabályozást.⁷⁴³ Nemzetközi szerződési előírásokkal valóban megvalósítható lenne, hogy az állam az elfogadó aktust előre, a szerződési kötelezettség vállalásával tegye meg. Ez azonban csak részletes és egyértelmű optálási feltételek leírásával lenne alkalmas arra, hogy a gyakorlatban alkalmazható legyen. Az érintett személyi kör kapcsán tárgyalt kritériumok értelmezési nehézségei is jól mutatják, hogy ez aligha járható út, így nyilvánvalóan szükséges a belső jogi szabályok figyelembe vétele az optálás elfogadása során. Ebből pedig következik az állam szükséges mérlegelési jogköre, amely kizárja az optálási nyilatkozat konstitutív jellegét. Mindezek alapján megállapítható, hogy az egyén az optáláshoz való jogát ugyan a nyilatkozat megtételével gyakorolja, az állampolgárság megváltozását azonban minden bizonnyal az állam részéről tett hatósági döntés eredményezi, így eme döntés tekinthető konstitutív hatályúnak. Az opciós jog tehát, mint az fentebb megállapítást nyert, az állampolgárság „igénylésének” joga,⁷⁴⁴ nem pedig az állampolgárság megváltoztatásának joga, melyről a végső döntés az államot illeti.

Kérdéses azonban, hogy a hatósági döntés az állampolgárság megváltozását a döntés időpontjában eredményezi, esetleg visszaható hatálya van az optálási nyilatkozat időpontjára vagy az államutódlás időpontjára, vagy annak hatása az állampolgárság megváltozása helyett a korábbi állampolgárság megtartása. Számos nézet alakult ki erre vonatkozóan, melyek külön-külön vizsgálandók az optálás fajainál.

4.2.2. Az optálás eredménye: a korábbi állampolgárság visszaszerzése vagy megtartása?

---

⁷⁴³ *Germany and Poland (Interpretation of Minorities Treaty)*, Kaeckenbeeck, Arbitrator, 10 July, 1924. Annual Digest of Public International Law Cases. Vol. 2. 1923-1924. Case No. 134., 249-250.

⁷⁴⁴ Trianoni békeszerződés, Trianon, 1920. június 4. 63. cikk

Az optálás hatálya abban az esetben a legvitatottabb, amikor célja a korábbi állampolgárság visszaszerzése vagy fenntartása, amely vitát már a két ige használata is érzékelteti. Az opció eme fajtájára elszakadás és területátadás esetén nyílhat lehetőség. Különböző megoldások és ezekhez kapcsolódó elméletek jelentek meg arra vonatkozóan, hogy az optálás gyakorlása vagy annak elmaradása esetén az állampolgárság milyen időpontban változik meg.

Az első nézet értelmében az optálásra jogosult személyek korábbi állampolgársága megmarad egészen addig, amíg az optálásra nyitva álló határidő le nem jár.⁷⁴⁵ Az elmélet szerint az optálás a meglévő állampolgárság megtartása iránti igényt fejezi ki, tehát az optáló egyének állampolgársága nem változik meg. Az optálást nem gyakorló személyek az optálásra nyitva álló határidő lejártának napján szerzik meg az utódállam állampolgárságát, így a szuverenitás megváltozása és a határidő letelte között külföldi állampolgárnak tekintendők. Ezért azok a gyermekek, akik az államutódlást követően, de az optálás határideje előtt születnek az utódállam területén, és szüleik jogosultak optálásra, az elődállam állampolgárává válnak.⁷⁴⁶ A halasztó hatályú opciónak is nevezett értelmezés szerint tehát a szuverenitás változása nem hat ki azon személyek állampolgárságára, akik jogosultak az optálásra. Az optáláshoz való jog biztosítása ugyanis az állampolgárság megváltozását elhalasztja az arra adott határidő lejártáig. Az elmélet képviselői, elutasítva azt a nézetet, hogy az adott területhez kötődő egyének az ott szuverenitást gyakorló állam állampolgárai legyenek,⁷⁴⁷ többek között, azzal érvelnek, hogy az állampolgárságnak akkor kell változnia, amikor az egyén hűsége az állam irányában megmutatkozik,⁷⁴⁸ és az államutódlással érintett egyének státuszának egységességére kell törekedni.⁷⁴⁹ Az elmélet képviselői továbbá a másik két elmélet bírálatával igazolják saját nézetüket,⁷⁵⁰ melyek ismertetésére az adott elméleteknél kerül sor.

A második elmélet szerint az optálásra jogosult egyének állampolgársága megváltozik a szuverenitás változásával, függetlenül attól, hogy később gyakorolják-e opciós jogukat. Ám eme nézet képviselői az optálásnak a szuverenitás változására visszaható hatályt tulajdonítanak.⁷⁵¹ Ennek eredményeként az optálási nyilatkozatot tevő személyekre úgy kell

---

⁷⁴⁵ Cogordan: *Droit des gens. La nationalité au point de vue des rapports internationaux. i. m. 305.*; Scelle: *Précis de droit des gens: principes et systématique. i. m. 160-162.*

⁷⁴⁶ Lásd erről Szlechter: *Les Options conventionnelles de nationalité à la suite de cessions de territoires. i. m. 330.*

⁷⁴⁷ Cogordan: *Droit des gens. La nationalité au point de vue des rapports internationaux. i. m. 305.*

⁷⁴⁸ *Uo.* 351.

⁷⁴⁹ Scelle: *Précis de droit des gens: principes et systématique. i. m. 162.*

⁷⁵⁰ Lásd Cogordan: *Droit des gens. La nationalité au point de vue des rapports internationaux. i. m. 305.* Scelle: *Précis de droit des gens: principes et systématique. i. m. 160-161.*

⁷⁵¹ Albert Zorn: *Grundzüge des Völkerrechts. Verlagbuchhandlung von J. J. Weber, Leipzig, 1903. 62.* Kunz: *Die völkerrechtliche Option. Band I. i. m. 153.*; Ronen: *Option of Nationality. i. m. 998.*

tekinteni, mintha nem veszítették volna el korábbi állampolgárságukat, és nem szereztek volna meg az utódállam állampolgárságát.⁷⁵²

Ezt állapította meg a csehszlovák-magyar vegyes döntőbíróság, mely szerint az egyént optálás esetén az optálás előtti időben is magyar állampolgárnak kell tekinteni, mivel a békeszerződés az opció jogával nem csehszlovák, hanem magyar állampolgárságot biztosít neki. A döntőbíróság szerint az egyének, az optáláshoz való jog gyakorlása következtében úgy tekintendők, mint akik a magyar állampolgárságukat sosem veszítették el.⁷⁵³ Az optálás eszerint visszaható hatályú, és az állampolgárság automatikus elvesztésének elve – még ha arról a szerződés kifejezetten rendelkezik is – megdönthető az optálással. Erre utalt a trianoni békeszerződésben foglalt állampolgársági rendelkezések ismertetéséről és végrehajtásáról szóló 6.500/1921. M. E. számú rendelet II. része is, amely „a magyar állampolgárság fenntartása” kifejezést használta.⁷⁵⁴ Talán ez lehet az oka, hogy a magyar szakirodalomban talált megállapítás is a visszaható hatály mellett foglal állást.⁷⁵⁵ A magyar esetek értelmezése tehát teljesen szembement a békeszerződés által előírtakkal, melynek az optálásra vonatkozó fordulata egyértelműen arra utal, hogy az egyének elvesztették a korábbi állampolgárságot, amelyet később visszaigényelhettek. A trianoni békeszerződés 61. cikkének „a magyar állampolgárság kizárásával”, illetve 63. cikkének „akik magyar állampolgárságukat elvesztik” fordulata egyaránt arra utal, hogy a békeszerződés hatálybalépésével *ipso facto* automatikusan elveszítették magyar állampolgárságukat azok a személyek, akiknek illetősége az elcsatolt területeken volt. A békeszerződés 63. cikke úgy folytatódik, hogy „akik magyar állampolgárságukat elvesztik és a 61. Cikk értelmében jogérvényesen új állampolgárságot szereznek, jogukban áll [...] annak az Államnak állampolgárságát igényelni (opció) [...]” Megemlítendő, hogy az említett rendelet értelmében optálás ténye akkor eredményezte a magyar állampolgárság fenntartását, amikor a belügyminiszter megállapította az optálásra jogosító feltételek fennforgását, vagyis az optálási nyilatkozat, illetve annak megtörténtét tanúsító hatósági igazolvány még nem jelentette az állampolgárság fenntartásának elismerését.⁷⁵⁶ Ez a korábban tett azon megállapítást támasztja alá, miszerint az optálás az állam elfogadását mutató hatósági aktussal váltja ki hatását.

---

⁷⁵² Lásd Westlake: International Law. Part I. *i. m.* 73.

⁷⁵³ *Ladislav Chira Fils v. Czechoslovak State*, Czechoslovak-Hungarian Mixed Arbitral Tribunal (Schreiber, Szladits, Hora), 9 July, 1929. Annual Digest of Public International Law Cases. Vol. 5. 1929-1930. Case No. 149., 246.

⁷⁵⁴ 6.500/1921. M. E. számú rendelet a trianoni békeszerződésben foglalt állampolgársági rendelkezéseknek ismertetéséről és végrehajtásáról, II. rész.

⁷⁵⁵ Buza – Hajdu: Nemzetközi jog. *i. m.* 179.

⁷⁵⁶ 6.500/1921. M. E. számú rendelet a trianoni békeszerződésben foglalt állampolgársági rendelkezéseknek ismertetéséről és végrehajtásáról, 12. §.

A magyar gyakorlatban hasonló megoldást mutat az 1938. november 2-án kelt első bécsi döntést követően, Csehszlovákia és Magyarország által 1939. február 18-án kötött szerződés.⁷⁵⁷ Az egyezmény a cseh, szlovák és ruszin nemzetiségű személyeknek biztosított optáláshoz való jog visszaható hatályát *expressis verbis* tartalmazta. A 3. cikk értelmében „[a]z optálás joghatálya 1938. évi november hó 2-ával következik be”, vagyis a szuverenitás változását eredményező első bécsi döntés időpontjában.

A releváns gyakorlatból példaként említhető még a Savoya és Nizza területére vonatkozó 1860. évi turini szerződés 6. cikke, melyben a „megtartani” („*conserver*”) ige használata jól mutatja, hogy az optálás célja nem az állampolgárság „visszaszerzése” volt.⁷⁵⁸ A Schleswig és Holstein területét érintő 1864-ben kötött bécsi békeszerződés 19. cikke a „fenntart” („*maintenue*”) kifejezéssel jelezte az optálás visszaható hatályát.⁷⁵⁹ A „megtartani” („*conserver*”) ige található az Elzász-Lotaringia területét rendező 1871. évi Frankfurter szerződés⁷⁶⁰ 2. cikkében is. Bár George Cogordan ebben saját elméletének – az optálás felfüggesztő hatályaként ismertetett előbbi nézet – igazolását látta, ám valójában a visszaható hatály elméletét támasztja alá. A Cogordan által is említett⁷⁶¹ francia bírói ítéletek ugyanis az egyéneket a szerződés hatálybalépése és az optálásra nyitva álló határidő között „feltételtől függően” („*pendente conditione*”) tekintették franciának,⁷⁶² tehát csak abban az esetben, ha az optálás mint feltétel megtörtént. Ez alapján azok a személyek, akik nem gyakorolták opciós jogukat, nem minősülhettek ebben az időszakban francia állampolgárnak, amely ellentéte annak, amit az optálás felfüggesztő hatályának nézetét vallók állítanak. Hasonló megoldást alkalmaztak Burma 1948-ban bekövetkező függetlenedésekor is, melynél az optáló személyek brit állampolgárságukat nem visszaszerezték, hanem megtartották.⁷⁶³

A harmadik elmélet értelmében a terület feletti szuverenitás változása szintén az állampolgárság megváltozását eredményezi, azonban az optálásnak nem tulajdonítanak

---

⁷⁵⁷ Egyezmény a Magyar Királyság és a Cseh-Szlovák Köztársaság között a Bécsben, 1938. november hó 2-án kelt döntőbírói határozattal Magyarországnak ítélt terület visszacsatolásával kapcsolatos állampolgársági kérdések szabályozása tárgyában, Budapest, 1939. február 18. 3. cikk.

⁷⁵⁸ *Traité de Turin*, Turin, 24 March 1860. Article 6. A szerződésben lévő optálás visszaható hatályáról bővebben lásd Weiss: *Traité théorique et pratique de droit international privé*. Vol. I. De la nationalité. *i. m.* 545-546., 555.

⁷⁵⁹ *Friedens-Tractat zwischen Oesterreich, Preußen und Dänemark vom 30. Oktober 1864*, Wien, 30. Oktober 1864. Artikel XIX

⁷⁶⁰ *Treaty of Frankfurt am Main*, Frankfurt am Main, 10 May 1871.

⁷⁶¹ Cogordan: *Droit des gens. La nationalité au point de vue des rapports internationaux*. *i. m.* 305.

⁷⁶² *Jugement du Tribunal de Vesoul*, 19 juillet 1871. 1871. (Sir. 1871.2. 185; D. P. 1871.3. 69); *Jugement du Tribunal de Nancy*, 31 août 1871. (Sir. 1871.2. 129; D. P. 1871. 2. 207). Lásd Weiss: *Traité théorique et pratique de droit international privé*. Vol. I. De la nationalité. *i. m.* 567. Érdekes módon ezzel egy időben a németek a kérdéses egyéneket németnek tekintették. Cogordan: *Droit des gens. La nationalité au point de vue des rapports internationaux*. *i. m.* 351.

⁷⁶³ Verzijl: *International Law in Historical Perspective*. Vol. V. *i. m.* 144.; O’Connell: *British Commonwealth and State Succession after the Second World War*. *i. m.* 462-463.

visszaható hatályt. Ennek megfelelően azok az egyének, akik nem jogosultak optálni, az optálást nem kívánják gyakorolni, vagy az optálásra nyitva álló határidőt elmulasztják, a szuverenitás megváltozásától fogva az utódállam állampolgárainak tekintendők. Az optáló egyének pedig a korábbi állampolgárságukat nem megtartják, hanem visszاسzerzik. Vagyis az optáló egyének állampolgársága kétszer változik, az államutódlással megszerzik az utódállam állampolgárságát, majd az optálással visszاسzerzik korábbi állampolgárságukat.

Ennek megfelelően hozta meg Kaeckenbeeck választottbíró ítéletét, melyben megállapította, hogy a lengyel kisebbségi szerződés 3. cikke és a versailles-i békeszerződés 91. cikke nem ad „választást, hogy a személyek megszerzik-e a lengyel állampolgárságot.” A kisebbségi szerződés szerint „Lengyelország ipso facto minden további alaki követelmény nélkül lengyel állampolgárnak ismeri el és nyilvánítja ki” az érintett személyeket, akik „fel vannak jogosítva bármely olyan állampolgárság optálására, amely nyitva áll számukra.” A versailles-i békeszerződés hasonló tartalommal kimondta, hogy az érintett egyének „ipso facto megszerzik a lengyel állampolgárságot és elvesztik a németet”, majd rendelkezik arról, hogy ezek a személyek „fel vannak jogosítva arra, hogy német állampolgárságért optáljanak.” Az ítélet kimondta, hogy a szerződések értelmében az érintett személyek ipso facto, a német állampolgárság kizárásával szerzik meg a lengyel állampolgárságot, és „az egyetlen joguk annak eldöntése,” hogy ezt követően „megszerzik-e a német állampolgárságot.”⁷⁶⁴

Hasonló eredményre jutott a német polgári birodalmi törvényszék is, amikor a versailles-i békeszerződés alapján a korábbi német állampolgárságát elveszített és lengyel állampolgárságot szerzett személy nyugdíja kapcsán mondta ki, hogy helyesen kapta a nyugdíját lengyel valutában az optálásig terjedő időszakban, ugyanis a német állampolgárságának visszاسzerzésére irányadó optálásnak nincsen visszaható hatálya. Az ítélet utalt arra, hogy az optálás korábban alkalmazott visszaható hatálya összefüggött azzal a céllal, hogy az opcióval biztosított legyen az egyén számára az állampolgárságáról való szabad rendelkezés, és akarata ellenére ne változhasson meg állampolgársága. A bíróság azonban megállapította, hogy az utóbbi időben a szerződésekben alkalmazott kifejezések arra utalnak, hogy az állampolgárság elvesztése végleges, és az optálással a korábbi állampolgárság csupán visszاسzerzhető. Mindezzel a bíróság szerint elkerülhetőek azok a

---

⁷⁶⁴ *Germany and Poland (Interpretation of Minorities Treaty)*, Kaeckenbeeck, Arbitrator, 10 July 1924. Annual Digest of Public International Law Cases, Vol. 2. 1923-1924. Case No. 135., 251.

bonyolult helyzetek, melyeket a visszaható hatály eredményezhet, mint például az időközben szerzett jogok későbbi működésképtelensége.⁷⁶⁵

Az elmélet gyakorlati megnyilvánulása olykor kétséget kizáróan megállapítható. A második világháborút Olaszország vonatkozásában lezáró 1947. évi békeszerződésben például a Trieszt önálló státuszát rendező rész alapján az érintett egyének a trieszti állampolgárság megszerzésével az olasz állampolgárságot „elveszítették”, és az olasz állampolgárságért optáló személyeket úgy kellett tekinteni, mint akik „visszaszerezték” azt.⁷⁶⁶

Az elmélet elfogadása esetén felmerül a korábban már feltett kérdés, hogy az állampolgárság az opciós nyilatkozat vagy az állam elfogadó aktusa időpontjában változik-e meg. A fentiekben megállapítást nyert, hogy az állampolgárság megváltozását az állam elfogadása eredményezi. Az állami elfogadás azonban *ex nunc* és *ex tunc* hatályúként egyaránt elképzelhető. A visszaható hatály csak az optálási nyilatkozat időpontjára vonatkozhat, mivel az elmélet kizárja a szuverenitás változására visszaható hatályt. Ezt a megoldást alkalmazta például az opcióról szóló belga-német megállapodás,⁷⁶⁷ mely szerint az opciót hatósági döntés követi,⁷⁶⁸ ám az optálás hatályának a nyilatkozat megtételének napján kell beállnia.⁷⁶⁹

Az elméletek értékelése során megállapítható, hogy mindegyiknél említhetők hátrányok, így egyik sem minősíthető tökéletesnek, célul legfeljebb a legkevésbé rossz kiválasztása tűzhető ki. Az opció halasztó hatályát valló első álláspont elsősorban azzal a kritikával illelhető, hogy a terület lakosságának nagy részét külföldinek kellene tekinteni az optálásra nyitva álló határidő lejártáig,⁷⁷⁰ amely akár hat évig is elhúzódva⁷⁷¹ akadályozhatja abban az utódállamot, hogy szuverenitását megfelelően gyakorolhassa, bár megtehet minden olyan intézkedést a területén és az ott tartózkodó személyek vonatkozásában, amely a hatalmának megszilárdítása érdekében szükséges.⁷⁷² Eme nézet továbbá összekapcsolható az egyén akaratának elméletével, mivel állampolgársága csak abban az esetben változik, ha nem kíván élni az optálás lehetőségével, bár előfordulhat, hogy az optálásra azért nem kerül sor,

---

⁷⁶⁵ *Germany v. Sch. (Effect of Option)*, Germany, Reichsgericht in Civil Matters, 30 November 1923. Annual Digest of Public International Law Cases, Vol. 2. 1923-1924. Case No. 138., 254-255.

⁷⁶⁶ Treaty of Peace with Italy, Paris, 10 February 1947. Annex VI. Article 6(1)-(2).

⁷⁶⁷ Arrangement relating to Option, and Final Protocol (Germany and Belgium), Aix-la-Chapelle, 11 September 1922.

⁷⁶⁸ *Uo.* Article 2.

⁷⁶⁹ *Uo.* Article 3.

⁷⁷⁰ Ludwig von Bar: *Theorie und Praxis des internationalen Privatrechts*. Hahn, Hannover, 1889. 248-249. Hivatkozta Kunz: *Die völkerrechtliche Option*. Band I. *i. m.* 155.

⁷⁷¹ Lásd például *Friedens-Tractat zwischen Oesterreich, Preußen und Dänemark vom 30. Oktober 1864*, Wien, 30. Oktober 1864. Artikel XIX.

⁷⁷² Lásd Szlechter: *Les Options conventionnelles de nationalité à la suite de cessions de territoires*. *i. m.* 332.

mert az egyén nem tud annak lehetőségéről. Mint ez már fent megállapítást nyert, az egyén akarata napjainkban bizonyosan nem lehet elsődleges alapja az állampolgárság államutódlás során bekövetkező megváltozásának.

Az optálás visszaható hatályát támogató második nézet, noha számos támogatóval bír,⁷⁷³ véleményem szerint nem igazolható megfelelően. A visszaható hatály hátrányai az egyének státusza esetében is nyilvánvalóak,⁷⁷⁴ különösen azért, mert az államutódlás és az optálás közötti időszakban szerzett jogok és kötelezettségek tekintetében problémákat okozhat. Ha ezeket a jogokat és kötelezettségeket úgy értékeljük, mint amelyek megmaradnak,⁷⁷⁵ kérdésessé válik, hogy az egyén valóban minősíthető-e olyanként, mint akinek a korábbi állampolgársága nem változott meg. Ha pedig az állampolgárság fenntartásából indulunk ki, az optálás előtt szerzett jogok és vállalt kötelezettségek érvényessége válik bizonytalanná,⁷⁷⁶ melyek megszerzése és vállalása idején az egyén az utódállam állampolgárának tűnt.

Az egyén érdeke, hogy ne legyen függő jogi helyzetben, melyet az optálás halasztó hatálya okozna, és a státusza, valamint az abból fakadó jogok és kötelezettségek egyértelműek legyenek, mely az optálás visszaható hatályával nem lenne biztosítható. Éppen ezért, leginkább a harmadik nézet fogadható el, ám ez sem minősíthető tökéletesnek. Az egyén állampolgársága ugyanis kétszer változik, amely egyesek szerint önmagában elfogadhatatlan.⁷⁷⁷ Mások azt kifogásolják, hogy az állampolgári hűségben megvalósuló gyors változás nem követi az egyén valódi hűségét,⁷⁷⁸ amely az utódállam irányában biztosan nem alakul ki, ha az egyén optálni kíván. George Scelle szerint ez tulajdonképpen egy nyilatkozattal történő újrachonosítás vagy könnyített honosítás, és így az állampolgárság megszerzése az államutódláskor átmeneti honosításnak tekinthető.⁷⁷⁹ Mindezt figyelembe véve, véleményem szerint a legkevésbé rossz megoldást a harmadik nézet adja, mivel az egyén érdekét az szolgálja leginkább, hogy státusza egyértelmű legyen. Ezt támasztja alá az

---

⁷⁷³ Lásd erről bővebben Kunz: Die völkerrechtliche Option. Band I. *i. m.* 156-157.

⁷⁷⁴ Sir Hersch Lauterpacht: Nationality of Denationalized Persons. *The Jewish Yearbook of International Law* (1948), 168.

⁷⁷⁵ Szelechter: Les Options conventionnelles de nationalité à la suite de cessions de territoires. *i. m.* 334.

⁷⁷⁶ George Scelle is utal arra, hogy a visszaható hatály alkalmazása a jobbiztonságot ásná alá. Scelle: *Précis de droit des gens: principes et systématique*. Vol. II. *i. m.* 161.

⁷⁷⁷ Scelle: *Précis de droit des gens: principes et systématique*. Vol. II. *i. m.* 161.

⁷⁷⁸ Cogordan: *Droit des gens. La nationalité au point de vue des rapports internationaux*. *i. m.* 305.

⁷⁷⁹ George Scelle szerint ez a jog stabilitása ellen hat. Scelle: *Précis de droit des gens: principes et systématique*. Vol. II. *i. m.* 161. Itt kiegészíti azzal, hogy ez még akkor is fennáll, ha az optálás visszaható hatályát ismerik el. *Uo.* Vagyis saját – az optálás halasztó hatályát kimondó – nézetén kívüli másik két álláspontra egyaránt értette ezt a kritikát.

ilyen jellegű optálás „jóvátételként”⁷⁸⁰ való megnevezése is, mely szintén az elvesztett állampolgárság visszaszerzésére utal.

4.2.3. Az utódállam állampolgárságának választása optálással – a kvázi honosítás esete

Külön vizsgálendő az optálás másik fajtája, amikor az egyén az optálással választja az utódállam állampolgárságát. Ilyen optáláshoz való jogot általában olyan egyéneknek biztosítanak, akik az érintett területhez nem vagy kevésbé kötődnek, vagy esetleg kötődnek ahhoz, de az utódállam állampolgárságát a főszabály szerint nem szerzik meg. Ez a szabály alkalmazható az optálás azon esetére is, amikor az egyének az államutódlás során lehetősége nyílik harmadik állam állampolgárságát megszerezni.

Az egyik nézet szerint ezekben az esetekben az állampolgárság megváltozása az optálás megtörténéseivel esik egybe, vagyis – a fentiekben megállapítottak alapján – a hatóság elfogadó döntésével. Mások szerint az optálás itt csak véglegesíti a megváltozó állampolgárságot. Utóbbi álláspont azonban könnyen elvethető, mivel az optálás hiányában az egyén nem szerezne meg az utódállam állampolgárságát. Az utódállam állampolgárságának megszerzése tehát az állam engedélyének időpontjában változik meg, és annak hiányában a korábbi állampolgárság marad fenn.

Kivételesen előfordulhat, hogy eme egyének állampolgársága az államutódláskor is megváltozik, amely azonban nem változtat az optálás ezt követő joghatásán. Példaként hozható erre a trianoni békeszerződés 62. cikke, mely értelmében azok a személyek, akik a Szerb-Horvát-Szlovén Királysághoz vagy Csehszlovákiához csatolt területen 1910. január 1. után szereztek illetőségét, csak abban az esetben szerezhették meg a szerb-horvát-szlovén vagy a csehszlovák állampolgárságot, ha a Szerb-Horvát-Szlovén Királyságtól, illetve Csehszlovákiától erre engedélyt kaptak. Ha ilyen engedélyt nem kértek, vagy azt tőlük megtagadták, annak az államnak állampolgárságát szerezték meg, amely az állami főhatalmat azon a területen gyakorolta, ahol az illetőségük korábban volt. Mivel az engedély kérésére nem volt határidő megadva, mindaddig, amíg az engedélyt ezek a személyek nem kérték, nyilvánvalóan olyan állampolgárnak kellett őket tekinteni, ahova a korábbi illetőségük tartozott. Ez a szabály a szerződés hatálybalépésével akár az állampolgárságuk megváltozását is eredményezhette. Ha például az egyén magyar állampolgárnak minősült a békeszerződés hatálybalépésének napján, de illetősége 1910. január 1. után még olyan területen volt, amely a

---

⁷⁸⁰ Kisteleki: Az állampolgárság fogalmának és jogi szabályozásának fejlődése. Koncepciók és alapmodellek Európában és Magyarországon. *i. m.* 202.

békeszerződéssel Romániához került, és csak később – de még a békeszerződés hatálybalépése előtt – szerzett illetőséget a Csehszlovákiához csatolt területen, a békeszerződés nyomán elveszítette magyar állampolgárságát és román állampolgárságúnak kellett tekinteni mindaddig, amíg engedélyt nem kapott a csehszlovák állampolgárság megszerzésére.

A fentiek alapján általánosságban az mondható el a kvázi honosítás esetéről, hogy az utódállam állampolgárságát az egyén az optálási nyilatkozatot követő hatósági döntéssel szerzi meg. Példaként hozható erre az 1990-es évekből, a Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaság szétválása után Szlovénia által alkalmazott megoldás, valamint Csehszlovákia szétválását követően Szlovákia szabályozása. Az 1991. évi szlovén törvény⁷⁸¹ kifejezetten rendelkezett az optálás állampolgárságra gyakorolt hatásáról. Eszerint az optáló személyek nem az optálási nyilatkozat benyújtásakor, hanem azon a napon váltak szlovén állampolgárrá, amikor az állampolgárság megszerzéséről szóló hatósági döntést megkapták.⁷⁸² Az 1993. évi szlovák törvény szerint az optálás azon a napon keletkeztette a szlovák állampolgárságot, amikor az egyén a hatósághoz benyújtotta a nyilatkozatot, melyről a hatóság igazolást állított ki.⁷⁸³ Mindez minden bizonnyal ugyanazon a napon történt, mivel a törvény alapján az állampolgárságot az általános honosítás eseténél is az ilyen igazolás keletkezteti.⁷⁸⁴

---

⁷⁸¹ Citizenship Act of the Republic of Slovenia of 25 June 1991. Official Gazette of the Republic of Slovenia, No. 1/91-I.

⁷⁸² *Uo.* Article 15.

⁷⁸³ Law of Slovak National Council of 19th January 1993 regarding Citizenship of Slovak Republic, § 12.

⁷⁸⁴ *Uo.* § 8.

V. FEJEZET

AZ EGYÉN ÁLLAMPOLGÁRSÁGÁNAK VÉDELME ÁLLAMUTÓDLÁS ESETÉN A TÉTELES NEMZETKÖZI JOGI SZABÁLYOZÁSBAN

Az államutódlás során az egyik államról a másikra jogok és kötelezettségek szállnak át,⁷⁸⁵ amely hatással van az érintett államok által kötött nemzetközi szerződésekre, az államok vagyonára, az állami archívumokra és államadósságokra, a lakosság állampolgárságára és más jogaira, valamint az állam belső jogi rendjére.⁷⁸⁶ Ennek ellenére a jelenleg hatályos nemzetközi szabályozás korántsem mondható kielégítőnek az államutódlás állampolgársági kérdései tekintetében. Többször elhangzott már, hogy az államutódlás a nemzetközi jog egyik legkevésbé szabályozott területe.⁷⁸⁷ Az államutódlás univerzális szabályozására csupán két nemzetközi szerződés jött létre: a Bécsben, 1978. augusztus 23-án kelt, szerződésben való államutódlásról szóló egyezmény,⁷⁸⁸ valamint a hatályban még nem lévő, szintén Bécsben, 1983. április 8-án kelt, államvagyonban, az állami archívumokban és az államadósságban való utódlásról szóló egyezmény.⁷⁸⁹ Kifejezetten az államutódlás állampolgársági kérdéseiről néhány többoldalú egyezmény tartalmaz rendelkezéseket, és e tárgykört átfogóan csak egy hatályos dokumentum szabályozza, regionális szinten, a 2009. május 1-jén hatályba lépett, Európa Tanács égisze alatt megkötött államutódlás esetén bekövetkező hontalanság elkerüléséről szóló egyezmény.⁷⁹⁰

Miután az állampolgársági kérdések szabályozása államutódlás esetén az érintett államok akaratától függ, felértékelődik azon nemzetközi dokumentumok szerepe, melyek az egyén védelmét jelenthetik azáltal, hogy az államra kötelezettséget rónak. E körben vizsgálандók az emberi jogi dokumentumok és az állampolgárságú tárgyú szerződések releváns rendelkezései. Emellett az államutódlás esetén bekövetkező hontalanság

---

⁷⁸⁵ Lásd bővebben Paul Guggenheim: *Beiträge zur völkerrechtlichen Lehre vom Staatenwechsel (Staatusukzession). Versuch theoretischer Grundlegung unter Hinzuziehung neuerer Staatenpraxis.* Verlag von Franz Vahlen, Berlin, 1925. 42-141.

⁷⁸⁶ Lásd bővebben Todor Džunov: *Succession of States in Respect of Citizenship: the Case of the Former SFRY.* In: *Succession of States* (ed.: Mojmir Mlak). Martinus Nijhoff Publishers, The Hague – London – Boston, 1999. 144.

⁷⁸⁷ Lásd például John O'Brien: *International Law.* Cavendish Publishing Ltd., London – Sidney – Portland, 2001. 587.

⁷⁸⁸ Vienna Convention on Succession of States in respect of Treaties, Vienna, 23 August 1978.

⁷⁸⁹ Vienna Convention on Succession of States in respect of State Property, Archives and Debts, Vienna, 8 April 1983.

⁷⁹⁰ Council of Europe Convention on the Avoidance of Statelessness in relation to State Succession, Strasbourg, 19 May 2006.

elkerüléséről szóló egyezmény elemzése a jelenleg hatályos egyetlen átfogó szabályozás értékelését célozza. Az egyezménynek az Egyesült Nemzetek Nemzetközi Jogi Bizottsága által készített, a természetes személyek állampolgárságáról államutódlás esetén szóló tervezettel való összehasonlító vizsgálata pedig a jövőbeli nemzetközi szabályozás lehetőségeinek feltárását szolgálja.

Államutódlás során, az állampolgárság kapcsán felmerülő valamennyi probléma előkerül, úgymint a hontalanság kiküszöbölése, a kettős állampolgárság elkerülése vagy szabályozása, a gyermekek védelme, a nők, illetve a házastársak védelme, az állampolgársághoz való jog, az állampolgárságtól való önkényes megfosztás tilalma, valamint a diszkrimináció tilalma. A XX. század elejéig a hontalanok helyzete elfogadhatóbb volt, mivel számukra hátrányos jogi szabályozás aligha létezett, így nem voltak nehézségeik a mindennapi életben, a munkavállalás során, valamint valamely államban való tartózkodás miatt. Az első világháborút követően azonban az útlevel és vízumrendszer elterjedésével, a külföldiek ellenőrzésének növekedésével, valamint a társadalmi élet számos területének (például munkavállalás, letelepedés) szabályozásával a hontalanok kapcsolatba kerültek a hatóságokkal, helyzetük megváltozott, életük számos területe nehézkessé vált.⁷⁹¹ Az államok felismerték, hogy a hontalanságra vonatkozó szabályozás nem kizárólag az államok belső jogára tartozik, azt szükséges kiegészíteni nemzetközi jogi és európai jogi normákkal.⁷⁹²

Az 1954. évi hontalan személyek jogállásáról szóló egyezmény⁷⁹³ 1. cikke értelmében a „hontalan személy kifejezés olyan személyt jelent, akit egy állam sem tart saját joga alapján állampolgárának”. Hasonló fogalmi meghatározást ad a 2006. évi államutódlás esetén bekövetkező hontalanság elkerüléséről szóló egyezmény 1. cikkének c) pontja: „hontalanság az a helyzet, amikor egy személyt saját belső joga alapján egyetlen állam sem tekint állampolgárának”. Mindkét definíció esetében szükséges hangsúlyozni, hogy azok az

---

⁷⁹¹ Lásd bővebben United Nations: A Study of Statelessness. August 1949, Lake Success – New York. E/1112; E/1112/Add.1. 9-10.

⁷⁹² Lásd bővebben Irene Khan: UNHCR's Mandate Relating to Statelessness and UNHCR's preventive-Strategy. Austrian Journal of Public and International Law, Vol. 49. No. 1. (1995), 93-94.; Tamás Molnár: Stateless Persons under International Law and EU Law: A Comparative Analysis Concerning Their Legal Status, with Particular Attention to the Added Value of the EU Legal Order. Acta Juridica Hungarica, Vol. 51. No. 4. (2010), 293-304.; Tamás Molnár: Remembering the Forgotten: Legal Status of Stateless Persons under International Law and EU Law. In: European Migration and Asylum Policies: Coherence or Contradiction? An Interdisciplinary Evaluation of the EU Programmes of Tampere (1999), The Hague (2004) and Stockholm (2009) (eds. Cristina Gortázar – María-Carolina Parra – Barbara Segaert – Christiane Timmerman). Bruylant, Bruxelles, 2012. 139-152.; Gábor Gyulai: Statelessness in the EU Framework for International Protection. European Journal of Migration and Law, Vol. 14. No. 3. (2012), 279-295.

⁷⁹³ Convention relating to the Status of Stateless Persons, New York, 28 September 1954. Kihirdette: 2002. évi II. törvény. Lásd továbbá United Nations High Commissioner for Refugees: Guidelines on Statelessness No. 2. Procedures for Determining Whether an Individual is a Stateless Person, 5 April 2012. HCR/GS/12/02.; United Nations High Commissioner for Refugees: Guidelines on Statelessness No. 3. The Status of Stateless Persons at the National Level, 17 July 2012. HCR/GS/12/03.

egyezmények alkalmazásában értendők, így nem tekinthetők általános, a hontalanságot teljes körűen és pontosan leíró fogalom-meghatározásoknak.

A hontalan személyeknek ugyanis két csoportja különíthető el, a *de jure*, illetve a *de facto* hontalanoké. *De jure* hontalanoknak azon személyek minősülnek, akik jogi értelemben nem állampolgárai egy államnak sem, vagyis nincsen olyan állam, amely belső joga alapján állampolgárának tekinti őket. Ide tartoznak azon személyek, akik valamely állam joga alapján eredendően, születésüktől fogva hontalanok, vagy akik születésüket követően nem szerezhetnek állampolgárságot, illetve azon személyek, akik életük során valamely oknál fogva elveszítik állampolgárságukat, és azt nem szerezheti vissza, vagy nem szerezhetnek állampolgárságot egy másik állam belső joga alapján. *De facto* hontalanok ezzel szemben azok a személyek, akik ugyan rendelkeznek ugyan jogi értelemben valamely állampolgársággal, azonban az nem tényleges, mivel azt nem képesek bizonyítani, vagy az abból eredő jogokat valamilyen oknál fogva nem tudják gyakorolni.⁷⁹⁴

Látható, hogy az említett két egyezmény fogalma csupán a *de jure* hontalanok csoportjára vonatkozik. Az 1954. évi egyezmény hontalan státusz fogalmának hiányossága azzal magyarázható, hogy tervezetének megalkotói tévesen azt gondolták, hogy a *de facto* hontalanok olyan személyek, akik saját döntésük alapján, üldözéstől való megalapozott félelmük miatt elhagyták államukat, így az állampolgárságukból eredő jogokat nem tudják gyakorolni, tehát valamennyien menekültek,⁷⁹⁵ akiknek helyzetét az 1951. évi menekültek helyzetéről szóló egyezmény⁷⁹⁶ már rendezte. Az 1954. évi egyezmény záróokmányában azonban ajánlást fogalmaztak meg az egyezményben részes államok egyes *de facto* hontalanokra vonatkozóan, mely jogilag azonban nem kötelező. Az ajánlás kimondja, hogy az egyezmény részes államai törekedjenek arra, hogy a hontalanokkal (az egyezmény értelmében, tehát a *de jure* hontalanokkal) megegyező bánásmódban részesítsék azon személyeket, akik lemondtak az állampolgárságuk szerinti állam védelméről. Az 1961. évi hontalanság csökkentéséről szóló egyezmény záróokmányában is hasonló, nem kötelező jellegű ajánlást fogalmaztak meg az államok, mely szerint a *de facto* hontalanokat lehetőség

---

⁷⁹⁴ Lásd bővebben Lőrincz Aranka: A de jure/de facto hontalanság problematikája. Acta Humana, 18. évf. 4. szám (2007), 38-51. Lásd továbbá United Nations High Commissioner for Refugees: Guidelines on Statelessness No. 1. The Definition of „Stateless Person” in Article 1(1) of the 1954 Convention Relating to the Status of Stateless Persons, 20 February 2012. HCR/GS/12/01. para. 8.; United Nations High Commissioner for Refugees: Guidelines on Statelessness No. 3. The Status of Stateless Persons at the National Level, 17 July 2012. HCR/GS/12/03. para. 48-49.

⁷⁹⁵ Ambrus Ágnes: Hontalanság. ENSZ egyezmények és az Egyesült Nemzetek Menekültügyi Főbiztosságának tevékenysége. Acta Humana, 10. évf. 37-38. szám (1999), 8.

⁷⁹⁶ Convention relating to the Status of Refugees, Genf, 28 July 1951. Kihirdette: 1989. évi 15. törvényerejű rendelet.

szerint a *de jure* hontalanokkal hasonló bánásmódban kell részesíteni annak érdekében, hogy tényleges állampolgárságot szerezzenek.

Megvizsgálva azon személyek körét, akik menekült státuszt kérnek egy adott államban, illetve akik nem rendelkeznek a szokásos tartózkodási helyük szerinti állam állampolgárságával, megállapítható, hogy nem minden *de facto* hontalan menekült.⁷⁹⁷ A fentiek alapján azonban világosan látszik, hogy a nemzetközi jogi kötelezettségek kizárólag a *de jure* hontalansággal kapcsolatosan nyertek megfogalmazást, melyet a 2006. évi államutódlás esetén bekövetkező hontalanság elkerüléséről szóló egyezmény 1. cikkének definíciója is igazol. Így a továbbiakban a hontalanság kiküszöbölésének vizsgálata során a hontalan kifejezésen a *de jure* hontalan értendő. Szükséges azonban leszögezni, hogy néhány, a *de jure* hontalanság kiküszöbölését célzó, államutódlás során alkalmazható rendelkezés a *de facto* hontalanság elkerülését is eredményezi.⁷⁹⁸

A kettős állampolgárság kiküszöbölésének gondolata a nemzetközi közösségben már a XX. század kezdetén felmerült, mely a kétoldalú ún. Bancroft szerződéseket követően,⁷⁹⁹ az 1906. évi egyezményben mutatkozott meg. Az egyezmény azon honosított állampolgárok státuszát rendezte, akik az „eredetük szerinti államban” tartózkodási helyet létesítettek.⁸⁰⁰ A kettős állampolgárság megszüntetésének és átfogó szabályozásának igénye az 1960-as évek elején kezdett megfogalmazódni. Ebben az időszakban a nemzetközi közösség álláspontja szerint még egyértelműen a kettős állampolgárság korlátozása és tiltása volt a cél. Ekkor jött létre az Európa Tanács égisze alatt a többes állampolgárság és az emiatt fennálló katonai kötelezettségek kiküszöböléséről szóló 1963. évi egyezmény,⁸⁰¹ melynek 1. cikke értelmében a saját akaratából más állampolgárságot szerző személy elveszíti korábbi állampolgárságát, amennyiben mindkét állam az egyezmény részese. Manapság a kettős állampolgárság kiküszöbölése mellett egyre inkább előtérbe kerül a jelenség következményeinek szabályozása. Erre utal az 1997. évi állampolgárságról szóló egyezmény is, mely a kettős állampolgárság tilalma helyett csupán a többes állampolgárok katonai kötelezettségeit

---

⁷⁹⁷ Peter van Krieken: The High Commissioner for Refugees and Stateless Persons. Netherlands International Law Review, Vol. 26. Issue 1. (1979), 24, 26-27.

⁷⁹⁸ Lásd erről bővebben Ganczer Mónika: Az államutódláskor bekövetkező *de jure*, illetve *de facto* hontalanság kiküszöbölése a nemzetközi jog szabályozásában. Rendészeti Szemle, 58. évf. 4. szám (2010), 35-60.

⁷⁹⁹ Az ún. „Bancroft szerződéseket” az Egyesült Államok kötötte más államokkal egymás állampolgárainak honosítása tárgyában a XIX. század végén és a XX. század elején azzal a céllal, hogy a kettős állampolgárságot elkerülje. Lásd bővebben Bajáki Veronika: Magyar állampolgárság – kettős állampolgárság. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1973. 280-281.

⁸⁰⁰ Convention Establishing the Status of Naturalized Citizens Who Again Take Up Their Residence in the Country of Their Origin, Rio de Janeiro, 13 August 1906.

⁸⁰¹ Convention on the Reduction of Cases of Multiple Nationality and on Military Obligations in Cases of Multiple Nationality, Strasbourg, 6 May 1963.

rendezi,⁸⁰² valamint a számos, kettős adóztatást kizáró kétoldalú megállapodás is. Az európai régióban a kettős lojalitás elfogadottságát előmozdította az is, hogy a Varsói Szerződés 1991. április 1-jei megszüntetésével az Észak-atlanti Szerződés Szervezetének katonai ellenpólusa megszűnt, és a NATO a nem tagállamokkal az összetartást mozdította elő az együttműködési és partnerségi megállapodások nyomán, valamint az államok a sorkatonaság helyett egyre inkább a hivatásos hadsereg felállítását szorgalmazták. Emellett az Európai Unióban megnövekedett migráció is a kettős állampolgárság elfogadottsága irányába hatott, a nagy számú más államban letelepedett munkavállaló és a vegyes házasságokból született gyermekek gyakori kettős állampolgárrá válása következtében. Mindezek ellenére államutódlás során – az érintett államok között általában kialakult feszült viszony miatt – sem az egyén, sem az érintett államok nem érdekeltek abban, hogy kettős állampolgárság kialakuljon, különösen, ha az az elődállam és az utódállam, vagy két utódállam állampolgárságát érinti.⁸⁰³

Mivel jelenleg szinte teljes egészében az államutódlással érintett államoktól függ, hogyan szabályozzák belső jogukban, vagy egymással kötött szerződésükben az államutódlás állampolgársági kérdéseit, a jövőbeni államutódlási esetekben is fennáll az a veszély, hogy tömegesen válnak hontalanná, vagy esetenként kettős állampolgárrá az államutódlással érintett személyek. Szükséges tehát, hogy az utódállamokra kötelezettség háruljon a hontalanság kiküszöbölésére és az államutódlással érintett lakosság számára az állampolgárság megadására,⁸⁰⁴ illetve a kettős állampolgárság kiküszöbölésére, azonban sajnos jelenleg csekély az erre vonatkozó, hatályos nemzetközi jogi szabály. Az államutódlással érintett államokat jelenleg azon emberi jogi dokumentumok, valamint állampolgársági tárgyú egyezmények kevés vonatkozó rendelkezése köti, melyeknek ezen államok részesei.⁸⁰⁵ Meg kell említeni azonban, hogy az állampolgársági tárgyú egyezményeknek általában kevés részes állama van, amely tovább nehezíti a hontalanság csökkentésének jövőbeli megoldási lehetőségeit.

Problematikus továbbá, hogy az utódállamra olyan nemzetközi szerződések kötelezettségei hárulnak, amelyeket az elődállamtól megörököl, vagy amelyekhez később csatlakozik, azonban utóbbi nem jellemző az utódlás után közvetlenül, így az állampolgárság

---

⁸⁰² European Convention on Nationality, Strasbourg, 6 November 1997.

⁸⁰³ Korábbi államutódlásra visszavezethető, így kialakult problémákra példaként lásd *Tănase v. Moldova*, European Court of Human Rights, Application no. 7/08, Grand Chamber Judgment of 27 April 2010.

⁸⁰⁴ Lásd bővebben Raldelzhofer: Nationality. *i. m.* 420.

⁸⁰⁵ Lásd bővebben Václav Mikulka: The Impact of International Rules on Nationality. In: *Dissolution, Continuation and Succession in Eastern Europe* (ed.: Brigitte Stern). Martinus Nijhoff Publishers, The Hague – Boston – London, 1998. 94-95.

szabályozására elsősorban az elődállam szerződéses kötelezettségei szolgálhatnak alapul. Az 1978. évi szerződésekben való államutódlásról szóló bécsi egyezmény⁸⁰⁶ rendelkezik az államutódlás esetén a szerződésekben való utódlásról, melynek számos szabálya szokásjognak tekinthető.⁸⁰⁷ Területátadás során a változó szerződési határok elve értelmében az adott területre vonatkozóan az elődállam szerződésai megszűnnek és az utódállam szerződésai alkalmazhatóvá válnak. Ez azonban nem jelenti azt, hogy az elődállam mentesülne a területen élő személyek állampolgárságával kapcsolatos kötelezettségei alól, melyekre a szerződések elődállamként kötelezik. Egyesülésnél, beolvadásnál, szétválásnál és elszakadásnál a folyamatosság elve érvényesül főszabály szerint, vagyis – bizonyos kivételektől eltekintve – az elődállam szerződésai automatikusan fennmaradnak, igaz, olykor csak az utódállam meghatározott területén, és annak kiterjesztéséhez utódlási közlés szükséges. Amíg léteztek gyarmatok, a gyarmati sorból függetlenné váló államoknál egy sajátos elv, a tiszta lap elve érvényesült, mely szerint csupán utódlási közlés vagy megegyezés által válhatott az utódállam az elődállam szerződéseinek kötelezettjévé.

Az emberi jogi instrumentumokra vonatkozóan kialakult az a nézet, miszerint ha e dokumentumoknak az elődállam részese, az utódállam minden esetben utódlási közlés nélkül, automatikusan megörökli az emberi jogi kötelezettségeket,⁸⁰⁸ azonban ez vitatható. Még a nyílt emberi jogi szerződéseknel sem mutatható ki ugyanis olyan állami gyakorlat, mely alapján következtetni lehetne az emberi jogi szerződések automatikus utódlásának szokásjogi jellegére.⁸⁰⁹ Így, többek között, az egykori Emberi Jogok Bizottsága azon elvárása, hogy az utódállamok erősítsék meg az elődállam emberi jogi szerződéseit,⁸¹⁰ illetve az Emberi Jogi Bizottság automatikus utódlásra vonatkozó megállapítása⁸¹¹ csupán kíváncsolomnak tekinthetők, de semmiképpen sem kötelezettségnek. Az emberi jogi szerződések természete és

---

⁸⁰⁶ Vienna Convention on Succession of States in respect of Treaties, Vienna, 23 August 1978.

⁸⁰⁷ Andreas Zimmermann: State Succession in Treaties. In: The Max Planck Encyclopedia of Public International Law. Vol. IX. (ed.: Rüdiger Wolfrum). Oxford University Press, Oxford, 2012. 549.

⁸⁰⁸ Lásd bővebben Menno T. Kamminga: State Succession in Respect of Human Rights Treaties. European Journal of International Law, Vol. 7. Issue 4. (1996), 469-484.; Cassese: International Law. *i. m.* 53.

⁸⁰⁹ Zimmermann: State Succession in Treaties. *i. m.* 548.; Johannes Chan: State Succession to Human Rights Treaties: Hong Kong and the International Covenant on Civil and Political Rights. International and Comparative Law Quarterly, Vol. 45. No. 4. (1996), 936.; International Law Association: Aspects of the Law of State Succession. In: The International Law Association Report of the Seventy-Third Conference Held in Rio de Janeiro, Brazil, 17-21 August 2008. International Law Association, London, 2008. 301.; Marcelo G. Kohen: La codification du droit des traités: quelques éléments pour un bilan global. Revue Générale de Droit International Public, Tome 106. No. 3. (2000), 591-593.

⁸¹⁰ Commission on Human Rights, Resolution 1993/23, Succession of States in respect of international human rights treaties, CHR Res. 1993/23, adopted on 5 March 1993. para. 1.; Commission on Human Rights, Resolution 1994/16, Succession of States in respect of international human rights treaties, CHR Res. 1994/16, adopted on 25 February 1994. para. 1.

⁸¹¹ Human Rights Committee, General Comment No. 26. Continuity of obligations, CCPR/C/21/Rev.1/Add.8/Rev.1, 8 September 1997. para. 4-5.;

esetlegesen szélesebb körű elfogadottsága nem elegendő érv az automatikus utódláshoz, és a bennük foglalt szokásjogi szabályok sem mint szerződési, hanem mint szokásjogi szabályok kötelezik az utódállamokat. Az emberi jogi szerződésekre tehát nem vonatkoznak sajátos – a szerződésben való államutódlás általános szabályaitól eltérő – szabályok. Itt jegyzendő meg, hogy a Nemzetközi Bíróság a boszniai népirtás kapcsán, a Népirtás büntettének megelőzéséről és megbüntetéséről szóló egyezmény alkalmazása ügyében sem vizsgálta a joghatóságához az automatikus utódlás alkalmazhatóságát, melyre utalt is a pergátló kifogások tárgyában hozott ítéletében.⁸¹²

Minderre tekintettel szükséges elemezni azon hatályos univerzális és regionális multilaterális szerződéseket és dokumentumokat, melyek rendelkezéseiben megjelenik – többek között – az állampolgársághoz való jog, a hontalanság megelőzésének, vagy megszüntetésének célja, a kettős állampolgárság kiküszöbölésének kötelezettsége, valamint a diszkrimináció tilalma, különös figyelmet fordítva az államutódlás állampolgársági kérdéseinek szabályozására.

1. A nemzetközi emberi jogi dokumentumok releváns rendelkezései

Az emberi jogi dokumentumokba foglalt, államutódlás esetén alkalmazható rendelkezések két csoportba sorolhatók: egyrészt az állampolgársághoz való jogra, valamint az attól való megfosztás tilalmára, másrészt pedig a diszkrimináció tilalmára vonatkozó szabályokra. A hontalanság kiküszöbölése ezen a ponton azért nem választandó külön, mivel az csak az állampolgársághoz való jog biztosítása kapcsán jelenik meg egyes dokumentumokban, külön elvként vagy kiváncsalmként egyetlen instrumentumban sem fogalmazódik meg.

1.1. Állampolgársághoz való jog és az attól való önkényes megfosztás tilalma

Az állampolgársághoz való jog az egyik legfontosabb emberi jog, melyre az államutódlás hatással van azáltal, hogy az államutódlással érintett személyek állampolgársága gyakran kollektíven megváltozik. Az állampolgársághoz való jog, valamint az állampolgárság megszerzéséhez való jog megfogalmazása az emberi jogi dokumentumokban az államutódlás

---

⁸¹² *Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (Bosnia and Herzegovina v. Yugoslavia)*, International Court of Justice, Preliminary Objections, Judgment of 11 July 1996. I.C.J. Reports 1996, 612.

során hontalanná váló személyek számára egyfajta védelmet biztosít, azonban e védelem kiüresedhet, ha nincsen megnevezve, mely állam kötelezettsége e jogok biztosítása. Államutódlás során az elődállam állampolgárságának elvesztése önmagában nem tekinthető önkényes megfosztásnak, így az állampolgárságtól való önkényes megfosztás tilalma abban az államutódlási esetben releváns, ha valamely utódállam jogutódja az elődállamnak. Az állampolgárság megváltoztatásának jogától való önkényes megfosztás nagy hangsúlyt kap, mivel számos esetben előfordul, hogy az egyén az államutódlás során kapott új állampolgársága helyett szeretné visszaszerezni az régi állampolgárságát, amennyiben az elődállamnak van jogutódja – például területátadás vagy elszakadás esetén –, vagy az utódállam, illetve másik utódállam állampolgárságát kívánja megszerezni – például szétválás elszakadás vagy területátadás esetén.

1.1.1. Univerzális védelmi szint

Az 1948. évi Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatának⁸¹³ – amely az Egyesült Nemzetek Közgyűlésének határozata, de idővel szokásjogi úton kötelező erejűvé vált⁸¹⁴ – 15. cikke szövege először univerzális szinten az állampolgársághoz való jogról, mint emberi jogról a következőképpen:

„1. Minden embernek joga van valamely állampolgársághoz.
2. Senkit nem lehet sem állampolgárságától, sem állampolgársága megváltoztatásának jogától önkényesen megfosztani.”⁸¹⁵

A kilenc hónappal korábban elfogadott regionális, nem kötelező erejű dokumentum, az Emberi Jogainak és Kötelezettségeinek Amerikai Nyilatkozata⁸¹⁶ minden bizonnyal hatással volt az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatának tervezetének megalkotásakor, miután a dokumentum a háttéranyagok közé is bekerült.⁸¹⁷ Ám megjegyzendő, hogy az állampolgársághoz való jogra, annak megváltoztatásának jogára, valamint a hontalanságra

---

⁸¹³ The Universal Declaration of Human Rights, G.A. Res. 217A, 183rd plen. mtg., 10 December 1948. U.N. Doc. A/RES/217A (III).

⁸¹⁴ Az állampolgársághoz való jogot megfogalmazó 15. cikk kapcsán erről lásd bővebben Gunnar G. Schram: Article 15. In: The Universal Declaration of Human Rights: A Commentary (ed.: Asbjørn Eide, Gudmundur Alfredsson, Göran Melander, Lars Adam Rehof, Allan Rosas). Scandinavian University Press, Oslo, 1992. 233.

⁸¹⁵ The Universal Declaration of Human Rights, G.A. Res. 217A, 183rd plen. mtg., 10 December 1948. U.N. Doc. A/RES/217A (III), Article 15.

⁸¹⁶ American Declaration of the Rights and Duties of Man, O.A.S. Res. III, Ninth International Conference of American States, Bogotá, 2 May 1948.

⁸¹⁷ American Declaration on the Rights and Duties of Man, Commission on Human Rights, 3rd Session, E/CN.4/122, 10 June 1948.

teendő utalás már 1947 januárjában, a megszövegezés kezdetén szóba került.⁸¹⁸ Később felvetődött, hogy a nyilatkozatban az állampolgársághoz való jog kihagyásával csak az állampolgárságtól való megfosztás tilalmát kellene megjeleníteni,⁸¹⁹ melyet aztán kiegészítettek az állampolgárság megváltoztatásának jogától való megfosztással, utalva az Ember Jogainak és Kötelezettségeinek Amerikai Nyilatkozatára.⁸²⁰ Az állampolgársághoz való jog az ENSZ Közgyűlése Harmadik Főbizottságának vitája során, René Cassin 1948 októberében beterjesztett javaslatára⁸²¹ került be újra a szövegbe, melyet többen támogattak⁸²² a megfosztás túl negatív megfogalmazására és a hontalanok védelmére hivatkozással.⁸²³

Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata tehát az állampolgársághoz való jog mellett kimondja az állampolgárság megváltoztatásának jogát, valamint az állampolgársághoz és annak megváltoztatásához való jogtól való önkényes megfosztás tilalmát. Az állampolgársághoz való jog e megfogalmazása homályos és hiányos,⁸²⁴ de minden bizonnyal a hontalan személyek számára kívánja biztosítani az állampolgárság megszerzéséhez való jogot. Hiányos a rendelkezés szövege annyiban, hogy nem mondja ki, mely állam kötelezettsége az állampolgárság biztosítása az egyén számára, így az állampolgársághoz való jog nagymértékben veszít jelentőségéből.⁸²⁵ Emellett nem kielégítő az állampolgársághoz és annak megváltoztatásához való jogtól való önkényes megfosztás tilalmának megfogalmazása sem, ugyanis az önkényesség nincs egyértelműen definiálva. Az első bekezdés értelmében önkényes lehet bármely állampolgárságtól való megfosztás, amely hontalanságot eredményez, mivel az aligha egyezne a nyilatkozat céljaival. Az állampolgárság megváltoztatásához való jog abban az esetben értelmezhető, ha az a korábbi állampolgárság szerinti államnak kötelezettséget állít fel az állampolgár elbocsátására, amennyiben az egyén azt másik állampolgárság megszerzése miatt kéri.⁸²⁶ Ám e jog látszólagossá válhat bizonyos esetekben,

---

⁸¹⁸ Albert Verdoodt: Naissance et signification de la Déclaration Universelle des Droits de l'Homme. E. Warny, Louvain, 1964. 156-157.

⁸¹⁹ India and the United Kingdom: Proposed Amendments to the Draft Declaration on Human Rights, Commission on Human Rights, 3rd Session, E/CN.4/99, 24 May 1948. 4.

⁸²⁰ Commission on Human Rights, Summary Record of the Fifty-Ninth Meeting, E/CN.4/SR.59, 10 June 1948. 7.

⁸²¹ Draft International Declaration of Human Rights. France: Amendments to the Draft Declaration (E/800). Third Committee, 3rd Session, A/C.3/244, 8 October 1948. 1.

⁸²² Draft International Declaration of Human Rights. Recapitulation of Amendments to Article 13 of the Draft Declaration (E/800). Third Committee, 3rd Session, A/C.3/286, 18 October 1948. 1-2.

⁸²³ Verdoodt: Naissance et signification de la Déclaration Universelle des Droits de l'Homme. *i. m.* 159.

⁸²⁴ Lásd Johannes M. M. Chan: The Right to a Nationality as a Human Right. The Current Trend Towards Recognition. Human Rights Law Journal, Vol. 12. No. 1-2. (1991), 3.

⁸²⁵ Lásd Chan: The Right to a Nationality as a Human Right. The Current Trend Towards Recognition. *i. m.* 3.

⁸²⁶ Egyesek szerint az állam eme kötelezettség csak akkor áll fenn, ha az egyén másik állampolgárságot szerez. Richard Plender: The Right to a Nationality as Reflected in International Human Rights Law and the Sovereignty of States in Nationality Matters. Austrian Journal of Public International Law, Vol. 49. No. 1. (1995), 53.

mivel nem nyújt védelmet, ha az egyén lemond állampolgárságáról, de nem tudja megszerezni az új állampolgárságát. Államutódlás során például ez történhet, ha az érintett személyek automatikusan új állampolgárságot kapnak, azonban vissza szeretnék szerezni régi állampolgárságukat, vagy ha az utódlást követően fennálló állampolgárságuk helyett az utódállam vagy másik utódállam állampolgárságát kívánják megszerezni. Amennyiben nincs szabály az optáláshoz való jog gyakorlására, vagy az nem megfelelő, előfordulhat, hogy az egyén hontalanná válik azáltal, hogy lemond újonnan szerzett állampolgárságáról, azonban nem tudja visszaszerezni régi állampolgárságát.

Az 1959. évi Gyermek jogairól szóló nyilatkozat⁸²⁷ szintén az Egyesült Nemzetek Közgyűlésének határozata, azonban az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatával ellentétben nem vált kötelező erejűvé, így jogi jellegét tekintve ajánlás. A nyilatkozat 3. alapelve szerint:

„A gyermeknek jogosultnak kell lennie születésétől fogva valamely [...] állampolgárságra.”⁸²⁸

A nyilatkozat – tárgyköréből eredően – nem „minden ember”, hanem a gyermek tekintetében fogalmazza meg az állampolgársághoz való jogot. Az Egyesült Nemzetek Közgyűlésének Harmadik Bizottságának 1959. október 6-i ülésén Thaiföld az alapelv törlését kérte a nyilatkozat tervezetéből arra hivatkozással, hogy e szakasz túl sok komplex jogi kérdést vet fel – beleértve a *ius sanguinis*, valamint a *ius soli* elvet követő államok belső jogának különbözőségét – melyeket a nyilatkozat nem tud feloldani.⁸²⁹ Ám később az állampolgársághoz való jog alapvető fontossága miatt módosított ezen az álláspontján.

Az 1966. évi Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya⁸³⁰ szintén nem fogalmazza meg általánosságban az állampolgársághoz való jogot, a 24. cikkének (3) bekezdésében csupán a gyermekek számára, és csak az állampolgárság megszerzésének jogát biztosítja⁸³¹ a következőképpen:

---

⁸²⁷ Declaration on the Rights of the Child. G.A. Res. 1386, 14th plen. mtg., 20 November 1959, U.N. Doc. A/RES/1386.

⁸²⁸ *Uo.* Principle 3.

⁸²⁹ Lásd Geraldine Van Bueren: *The International Law on the Rights of the Child*. Kluwer Law International, The Hague, 1998. 366. A thaiföldi delegált, Mr. Suphamonghon hozzászólását lásd Philip E. Veerman: *The Rights of the Child and the Changing Image of Childhood*. Martinus Nijhoff Publishers, Dordrecht – Boston, 1992. 171.

⁸³⁰ International Covenant on Civil and Political Rights, New York, 16 December 1966. Kihirdette: 1976. évi 8. törvényerejű rendelet.

⁸³¹ Lásd például Ziemele: *State Continuity and Nationality: The Baltic States and Russia: Past Present and Future as Defined by International Law*. *i. m.* 282.; Arthur Henry Robertson: *The United Nations Covenant on Civil and Political Rights and the European Convention on Human Rights*. *The British Year Book of International Law*, Vol. 43. (1968-1969), 40.

„Minden gyermeknek joga van arra, hogy állampolgárságot szerezzen.”⁸³²

Az Egyesült Nemzetek Közgyűlésének Harmadik Főbizottsága a 17. és 18. ülésén tárgyalta az egyezségokmány tervezetét, mely során a *travaux préparatoires*-ban rávilágítottak arra, hogy a szerződő államok között egyetértés van abban, hogy mindent meg kell tenni a gyermekek esetében a hontalanság megelőzése érdekében.⁸³³ A gyermek jogairól szóló nyilatkozat rendelkezéséhez képest azonban visszalépés történt, mivel míg a nyilatkozat a gyermek állampolgársághoz való jogáról általánosságban rendelkezik, addig az egyezségokmány csak állampolgárság megszerzéséhez való jogot biztosítja, így nem nyújt védelmet az állampolgárság elvesztésekor. Az egyezségokmány tervezetének megalkotói úgy vélték, hogy a nyilatkozat 3. alapelvének átvételét nem támogatnák az államok, mivel az meglátásuk szerint azt a kötelezettséget róná a tagállamokra, hogy a területükön születő gyermekek állampolgárságot adjanak,⁸³⁴ ám ezt a jelentést a nyilatkozat abban az esetben sem hordozná, ha kiterjesztően értelmeznénk. Az egyezségokmány 24. cikkének (3) bekezdése így az államok számára csupán azt a kötelezettséget írja elő, hogy tegyenek meg minden szükséges intézkedést – mind a belső jogban, mind más államokkal együttműködve – annak érdekében, hogy a megszülető gyermekeknek legyen állampolgársága.⁸³⁵ Az Emberi Jogi Bizottság is utalt arra, hogy a cikk célja nem az, hogy előírja az egyén választása szerinti állampolgárság nyújtását, hanem annak biztosítása, hogy megvédje a hontalan gyermeket attól, hogy státusza miatt az állam vagy a társadalom védelmét kevésbé élvezze.⁸³⁶ Éppen ezért az állampolgársággal már rendelkező személyeknél több esetben nem tartotta elfogadhatónak a másik állampolgárság iránti igényt a 24. cikk (3) bekezdés alapján.⁸³⁷

Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatához hasonlóan tehát hiányossága az egyezségokmánynak is, hogy nem határozza meg, mely állam kötelezettsége az állampolgárság nyújtása. Így nem mondható, hogy szükségszerűen azt az államot terheli a

---

⁸³² International Covenant on Civil and Political Rights, New York, 16 December 1966. Article 24(3).

⁸³³ Lásd A/C.3/SR.1172, A/C.3/SR.1177.

⁸³⁴ Lásd Jaap E. Doek: The CRC and the Right to Acquire and to Preserve a Nationality. *Refugee Survey Quarterly*, Vol. 25. No. 3. (2006), 26.

⁸³⁵ Lásd Human Rights Committee (35th session, 1989), General Comment 17, Article 24 Rights of the Child. para. 8.

⁸³⁶ Human Rights Committee, Communication No. 1134/2002, *Fongum Gorji-Dinka v. Cameroon*, U.N. Doc. CCPR/C/83/D/1134/2002 (2005). para. 4.10.

⁸³⁷ *Uo.*; Human Rights Committee, Communication No. 820/1998, *Mr. Keshva Rajan and Mrs. Sashi Kantra Rajan v. New Zealand*, U.N. Doc. CCPR/C/78/D/820/1998 (2003). para. 7.5.

kötelezettség, amelynek területén a gyermek született.⁸³⁸ Következésképpen államutódlás esetén az egyezségokmány az államutódlás időpontja előtt, illetve után született gyermekeket anyyiban részesíti védelemben, hogy meg kell kapniuk valamely utódállam állampolgárságát, azonban nem határozható meg, mely utódállamot terheli az állampolgárság megadásának kötelezettsége. Emellett e rendelkezés az állampolgárság megváltozása, vagy elveszése esetére még gyermekek esetében sem vonatkoztatható,⁸³⁹ melyek államutódlás esetén különösen nagy hangsúlyt kapnak.

Az 1986. évi Nyilatkozat a gyermekek védelmére és jólétére vonatkozó társadalmi és jogi alapelvekről⁸⁴⁰ – amely az ENSZ Közgyűlésének határozataként létrejött ajánlás jellegű dokumentum – 8. cikke a következőt tartalmazza:

„A gyermeknek mindenkor kell rendelkeznie [...] állampolgársággal [...]. A gyermek nem fosztható meg nevelőotthonban elhelyezés, örökbefogadás vagy más szabály következményeként [...] állampolgárságától [...], hacsak a gyermek azáltal nem szerez új [...] állampolgárságot [...].”⁸⁴¹

A nyilatkozat tehát kimondja, hogy a gyermeknek mindenkor rendelkeznie kell állampolgársággal, magában foglalva – a gyermek jogairól szóló nyilatkozathoz hasonlóan – az állampolgárság megszerzéséhez való jogot, és az állampolgárság elvesztése esetén a hontalanság kiküszöbölését egyaránt. Emellett az állampolgárságtól való megfosztás tilalmát is tartalmazza a gyermekekre vonatkozóan, kivéve azt az esetet, ha a gyermek új állampolgárságot szerez. Vagyis a nyilatkozat kifejezetten említi, hogy a gyermek kettős vagy többes állampolgárrá váláskor megfosztható korábbi állampolgárságától.

Az 1989. évi Egyezmény a gyermek jogairól⁸⁴² – mely a legtöbb részes állammal rendelkező emberi jogi nemzetközi szerződés – 7. cikke ugyancsak megfogalmazza, hogy a gyermeknek születésétől fennáll az állampolgárság megszerzéséhez való joga:

- „1. A gyermeket születésekor anyakönyvezik és ettől kezdve joga van ahhoz, hogy [...] állampolgárságot szerezzen [...].
2. Az Egyezményben részes államok gondoskodnak arról, hogy ezeket a jogokat hazai törvényhozásuknak és a tárgyra vonatkozó nemzetközi okmányokban vállalt

---

⁸³⁸ Lásd például Blackman: State Successions and Statelessness: the Emerging Right to an Effective Nationality under International Law. *i. m.* 1172.; Chan: The Right to a Nationality as a Human Right. The Current Trend Towards Recognition. *i. m.* 5.

⁸³⁹ Lásd Crawford: Territorial Change and the Status of Inhabitants. *i. m.* 48-49.

⁸⁴⁰ Declaration on Social and Legal Principles relating to the Protection and Welfare of Children, G.A. Res. 41/85, 95th plen. mtg., 3 December 1986, U.N. Doc. A/RES/41/85.

⁸⁴¹ *Uo.* Article 8.

⁸⁴² Convention on the Rights of the Child, New York, 20 November 1989. Kihirdette: 1991. évi LXIV. törvény.

kötelezettségeiknek megfelelően érvényre juttassák különösen akkor, ha ennek hiányában a gyermek hontalanná válna.”⁸⁴³

Az egyezmény tehát amellet, hogy kimondja a gyermek jogát arra, hogy születésekor állampolgárságot szerezzen, előírja azt is, hogy az államoknak gondoskodni kell eme jog érvényre juttatásáról különösen, ha a gyermek másként hontalanná válna. Látható, hogy az emberi jogi dokumentumok közül először ez a dokumentum fordít megkülönböztetett figyelmet a hontalanság esetére. Az anyakönyvezés gyakran kulcsfontosságú az állampolgárság megszerzéséhez, mivel ezáltal regisztrálják a gyermeket az adott államban, így a Gyermek Jogainak Bizottsága nyomatékosan ajánlotta az államok számára, hogy tegyenek meg minden szükséges intézkedést annak biztosítására, hogy a megszülető gyermeket anyakönyvezzék.⁸⁴⁴ Államutódlás esetén az anyakönyvezés időpontja fontos lehet a megszülető gyermek állampolgárság-szerzésének szempontjából, ugyanis könnyen előfordulhat, hogy az utódállam meghatározott időpont – amely gyakran az államutódlás időpontja – után született gyermek állampolgárságának megadásáról külön rendelkezik, így ha nem történik meg az anyakönyvezés, a gyermek könnyen hontalanná válhat. A cikkből kitűnik, hogy az államok szuverén joga, hogy rendelkezzenek az állampolgárság megszerzésről és elvesztéséről, azonban csak az állam által vállalt nemzetközi kötelezettségek, valamint a hontalanság kiküszöbölése követelményének érvényre juttatása mellett.⁸⁴⁵ A 7. cikk tehát nem követeli meg az államoktól a *ius soli* elv alkalmazását, azonban a részes államoknak gondoskodniuk kell nemzetközi okmányokban vállalt kötelezettségeiknek megfelelően – beleértve az 1961. évi hontalanság csökkentéséről szóló egyezményt is az abban részes államoknál – a gyermek számára az állampolgárság megadásáról különösen, ha ennek hiányában hontalanná válna.⁸⁴⁶

Az egyezmény a gyermek születés kori állampolgárság-szerzése mellett rendelkezik az állampolgárság megtartásához való jogáról is a 8. cikkben, mely szerint:

„1. Az Egyezményben részes államok kötelezik magukat arra, hogy törvénysértő beavatkozás nélkül tiszteletben tartják a gyermeknek saját személyazonossága – ideértve állampolgársága [...] – megtartásához fűződő, a törvényben elismert jogát.

2. Ha a gyermeket törvénytelen módon megfosztják személyazonossága alkotó elemeitől vagy azoknak egy részétől, az Egyezményben részes államok megfelelő

---

⁸⁴³ *Uo.* Article 7.

⁸⁴⁴ Lásd Doek: The CRC and the Right to Acquire and to Preserve a Nationality. *i. m.* 27.

⁸⁴⁵ Lásd Ziemele: State Continuity and Nationality: The Baltic States and Russia: Past Present and Future as Defined by International Law. *i. m.* 283.

⁸⁴⁶ Lásd bővebben Sharon Detrick: A Commentary on the United Nations Convention on the Rights of the Child. Martinus Nijhoff Publishers, The Hague, London, 1999. 150-152.

segítséget és védelmet nyújtanak ahhoz, hogy személyazonosságát a lehető legrövidebb időn belül helyreállítsák.”

A 8. cikk értelmében tehát az államoknak törvénysértő beavatkozás nélkül kell tiszteletben tartani a gyermek személyazonossága – ideértve állampolgársága – megtartásához való jogát. E jog biztosítéka, hogy ha a gyermeket személyazonosságától törvénytelen módon megfosztják, a részes államoknak megfelelő segítséget és védelmet kell nyújtani a személyazonosság helyreállításához. Az állampolgárság megtartásához való jog az önkényes megfosztás tilalma helyett nyújt biztosítékot a hontalanná válás ellen, védelme azonban a tilalomnál gyengébb, mivel a törvénytelen megfosztás esetén az állam intézkedési kötelezettsége nem kellően konkrét. A 8. cikk további aspektusa, hogy ha a szülő törvény rendelkezése, hatósági aktus vagy más oknál fogva elveszíti állampolgárságát, az ne eredményezze a gyermek állampolgárságának automatikus elvesztését, vagyis a gyermek megtarthassa állampolgárságát különösen, ha ennek hiányában hontalanná válna.⁸⁴⁷ Államutódlás esetén e rendelkezés védelmet nyújthat azon gyermeknek, aki állampolgárságát elveszíti az államutódlás következtében, vagy szülei veszítik el állampolgárságukat, amely a gyermek hontalanná válását eredményezheti.

Az 1990. évi Nemzetközi egyezmény valamennyi vendégmunkás és családtagjaik jogainak védelméről⁸⁴⁸ az állampolgársághoz való jogot általánosságban tartalmazza, azonban sajátos személyi kör számára:

„A vendégmunkás minden gyermekének joga van [...] születésének regisztrálásához és valamely állampolgársághoz.”⁸⁴⁹

Az egyezmény szabályozási tárgyköréből fakadóan a vendégmunkások gyermekeinek biztosítja az állampolgársághoz való jogot oly módon, ahogyan az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata fogalmaz „minden ember” vonatkozásában. Emellett a regisztrálási kötelezettség a már említett anyakönyvezéshez hasonlóan nyújt védelmet a gyermek számára.

A 2006. évi Egyezmény a fogyatékkal élő személyek jogairól⁸⁵⁰ a gyermek jogairól szóló egyezmény 7. cikkéhez hasonlóan tartalmazza az állampolgársághoz való jogot:

---

⁸⁴⁷ Lásd Doek: The CRC and the Right to Acquire and to Preserve a Nationality. *i. m.* 30.

⁸⁴⁸ International Convention on the Protection of the Rights of All Migrant Workers and Members of Their Families, New York, 18 December 1990.

⁸⁴⁹ *Uo.* Article 29.

⁸⁵⁰ Convention on the Rights of Persons with Disabilities, New York, 13 December 2006. Kihirdette: 2007. évi XCII. törvény.

„A fogyatékkal élő gyermekeket születésüket követően azonnal nyilvántartásba veszik, és születésüktől kezdve joguk van [...] állampolgárság szerzéséhez [...]”⁸⁵¹

Az egyezmény speciális jellege miatt a 18. cikk (2) bekezdésének alanyai a fogyatékkal élő gyermekek, akiknek nyilvántartásba vételt és állampolgárság megszerzését biztosít a dokumentum. Habár a gyermek jogairól szóló egyezmény anyakönyvezést említ, a nyilvántartásba vétel hasonló védelmet nyújt a gyermekeknek államutódlás esetén, lévén tágabb az anyakönyvezés fogalmánál és magában foglalja azt. A gyermek jogairól szóló egyezménnyel megegyezik a dokumentum annyiban, hogy szintén csak az állampolgárság megszerzéséhez való jogot írja elő.

1.1.2. Regionális védelmi szint

Az 1948. évi Ember Jogainak és Kötelezettségeinek Amerikai Nyilatkozata⁸⁵² – amely nem kötelező erejű dokumentum⁸⁵³ – az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata előtt pár hónappal született meg a bogotái konferencián.⁸⁵⁴ A nyilatkozat 19. cikke kimondja:

„Minden embernek joga van ahhoz az állampolgársághoz, amelyre törvény által jogosult, valamint ennek megváltoztatásához, és ha úgy kívánja, bármely más állam állampolgárságához, amely azt meg akarja neki adni.”

Elfogadhatónak tűnik az a megállapítás, miszerint e rendelkezés nem biztosít semmilyen más jogot, minthogy „egy személynek már lennie kell állampolgárságának valamely belső jog alapján,”⁸⁵⁵ vagyis az állampolgárság törvény általi megszerzéséhez és megváltoztatásához való jogról szól. Ennek ellenére az Emberi Jogok Amerika-közi Bizottsága kimondta, hogy háború idején az állampolgárságtól való megfosztás nem igazolható büntetés, és így megsérti

---

⁸⁵¹ *Uo.* Article 18(2).

⁸⁵² American Declaration of the Rights and Duties of Man, O.A.S. Res. III, Ninth International Conference of American States, Bogotá, 2 May 1948.

⁸⁵³ A dokumentum jogi státuszáról lásd bővebben Thomas Buergenthal: *The Revised OAS Charter and the Protection of Human Rights*. *American Journal of International Law*, Vol. 69. No. 4. (1975), 828-836.

⁸⁵⁴ Az 1948. március 30-tól május 2-ig tartó bogotái konferencián az amerikai államok nem csak a nyilatkozatot, hanem az Amerikai Államok Szervezetének Alapokmányát is elfogadták.

⁸⁵⁵ Lásd például Paul Sieghart: *The International Law of Human Rights*. Clarendon Press, Oxford, 1984. 260. A „minden embernek joga van ahhoz az állampolgársághoz, amelyre törvény által jogosult” nemzetközi jogi szabályt említi Ruth Donner azon eset elemzésénél, amikor a Német Szövetségi Köztársaság 1949. május 23-án kelt alkotmányában foglalt, egységes német állampolgárság elismerése ellenére a Német Demokratikus Köztársaság az 1949. október 7-én elfogadott alkotmányában kimondta, hogy csak egy német állampolgárság létezik, majd az 1967. február 20-i állampolgárságról szóló törvényével létrehozta saját állampolgárságát. Lásd bővebben: Donner: *The Regulation of Nationality in International Law*. *i. m.* 288-290.

a nyilatkozat 19. cikkét.⁸⁵⁶ Államutódlás esetén véleményem szerint az állampolgárság megváltoztatásához való jog releváns e rendelkezésben, valamint az ehhez kapcsolódó jog a más állam állampolgárságához az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatánál említett módon.

Az 1950. évi Egyezmény az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről⁸⁵⁷ (továbbiakban Emberi Jogok Európai Egyezménye) az állampolgársághoz való jogot és az állampolgárságtól való önkényes megfosztás tilalmát nem tartalmazza. Az Emberi Jogok Fejlődésének Szakértői Bizottsága 1988 áprilisában elkezdte vizsgálni az állampolgársághoz való jog egyezményébe való foglalásának lehetőségét. Az elkészített és az egyezményben részes államoknak megküldött kérdőívre⁸⁵⁸ tizenhat állam válaszolt, melyek elemző összevetése az európai államok álláspontjának hasonlóságát mutatta az állampolgársághoz való jog tekintetében. Egyetértés volt abban, hogy a tervezet szövegében az alábbiakat lenne szükséges szerepeltetni: mindenkinek joga van valamely állampolgársághoz, mindenkinek joga van megszerezni annak az államnak az állampolgárságát, melynek területén született, ha máskülönben hontalanná válna, valamint senkit nem lehet önkényesen megfosztani állampolgárságától és állampolgársága megváltoztatásának jogától.⁸⁵⁹ Annak ellenére, hogy a szabályozás lehetséges módja az európai államok jelenlegi belső jogi szabályozásához többnyire igazodik, 1989 óta nem született előrelépés az egyezményhez csatolt jegyzőkönyv tervezetének megalkotásában, feltehetően azért, mert az államok nem szorgalmazzák az Emberi Jogok Európai Bíróságának ellenőrző szerepét állampolgársági kérdésekben.

A bíróság joggyakorlata azonban azt mutatja, hogy a hontalanná válás következményeire védelmet kíván biztosítani. A 8. cikk a magán- és családi élet tiszteletben tartásához való jogot⁸⁶⁰ biztosítja a következőképpen:

---

⁸⁵⁶ Lásd Inter-American Commission on Human Rights, Third Report on the Situation of Human Rights in Chile, OEA/Ser.L/V/II.40, Doc. 10. 1977. 33-34.

⁸⁵⁷ Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, Rome, 4 November 1950. Kihirdette: 1993. évi XXXI. törvény.

⁸⁵⁸ Az Emberi Jogok Fejlődésének Szakértői Bizottsága által készített kérdőívben öt fő kérdést tettek fel az államoknak:

1. Minden, az állam területén született hontalan megszerezheti az állampolgárságot?
2. Bárki megváltoztathatja állampolgárságát?
3. Bárki megfosztható önkényesen állampolgárságától?
4. Milyen módon jogosult egy hontalan nagykorú személy az állampolgárság megszerzésére?
5. Mi volt az oka, hogy nem ratifikálta az állam, többek között, az ENSZ hontalanság csökkentéséről szóló egyezményét; és amely államok ratifikálták, azok találtak-e bármilyen nehézséggel az egyezmény implementálása során?

⁸⁵⁹ Lásd bővebben Chan: The Right to a Nationality as a Human Right. The Current Trend Towards Recognition. *i. m.* 7-10.

⁸⁶⁰ A magán- és családi élet védelmét, és esetenként az állam tartózkodási kötelezettségét az ezekbe való beavatkozástól számos dokumentum tartalmazza. Ezek nagy többsége azonban tartalmazza az állampolgársághoz való jogot, így aligha valószínű, hogy az Emberi Jogok Európai Bíróságának joggyakorlatához hasonló értelmezés kialakulhat. The Universal Declaration of Human Rights, G.A. Res. 217A, 183rd plen. mtg., 10 December 1948. U.N. Doc. A/RES/217A (III). Article 16(3); International Covenant on

„1. Mindenkinnek joga van arra, hogy magán- és családi életét [...] tiszteletben tartsák.
2. E jog gyakorlásába hatóság csak a törvényben meghatározott, olyan esetekben avatkozhat be, amikor az egy demokratikus társadalomban a nemzetbiztonság, a közbiztonság vagy az ország gazdasági jóléte érdekében, zavargás vagy bűncselekmény megelőzése, a közegészség vagy az erkölcsök védelme, avagy mások jogainak és szabadságainak védelme érdekében szükséges.”

Első ízben 1997-ben merült fel a magán- és családi élet összekapcsolása a hontalansággal. A Bizottság egyik jelentésében megfogalmazta, hogy az egyezmény nem biztosítja az állampolgársághoz való jogot, de a hontalan státusz az egyén magán- és családi életére, legalábbis részben, hatással van, és zavarja azt.⁸⁶¹ Az ugyanebben az évben megszületett állampolgárságról szóló európai egyezmény utalt preambulumban a 8. cikkre a következőképpen: „tudatában a családi élet tiszteletben tartására vonatkozó jognak, amint azt az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló egyezmény 8. Cikke tartalmazza”.⁸⁶² Eme utalás szintén igazolja a cikk alkalmazhatóságát a hontalanság vonatkozásában. Az Emberi Jogok Európai Bírósága két évvel később megállapította: „habár az állampolgársághoz való jogot az egyezmény és a jegyzőkönyvei nem biztosítják, [...] a Bíróság nem zárja ki, hogy az állampolgárság önkényes megtagadása, bizonyos körülmények között, az Egyezmény 8. cikke alá eső kérdést vessen fel, az ilyen megtagadásnak az egyén magánéletére való hatása miatt.”⁸⁶³ Az állampolgárság önkényes megfosztása így az Egyezményben biztosított magánélethez való jog sérelmét eredményezheti,⁸⁶⁴ azonban fontos kiemelni, hogy a jogsérelem csak az egyén életére való következmények nyomán valósulhat meg. A bíróság ezt követően többször kimondta a fenti tételt,⁸⁶⁵ nem egyszer államutódlás

---

Civil and Political Rights, New York, 16 December 1966, Article 17, Article 23(1); Convention on the Rights of the Child, New York, 20 November 1989. Article 8(1), Article 16; American Convention on Human Rights, San José, 22 November 1969. Article 17(1); African Charter on the Rights and Welfare of the Child, Addis Ababa, 11 July 1990. Article 10.

Néhány dokumentum az Emberi Jogok Európai Egyezményéhez hasonlóan az állampolgársághoz való jogot nem, csak a családi élet védelmét tartalmazza. International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights, New York, 16 December 1966. Article 10. Kihirdette: 1976. évi 9. törvényerejű rendelet; African Charter on Human and Peoples' Rights, Nairobi, 27 June 1981. Article 18.

⁸⁶¹ *Kafkasli contre la Turquie*, Commission Européenne des Droits de l'Homme, Requête No. 21106/92 Rapport de la Commission, 1 Juillet 1997. par. 33.

⁸⁶² European Convention on Nationality, Strasbourg, 6 November 1997. Az egyezmény értelmezésére való hatására utalást lásd Tanel Kerikmäe: European Convention on Nationality and States' Competence: The Issue of Human Rights. *Juridica International (Law Review – University of Tartu)*, Vol. II. (1997), 26.

⁸⁶³ *Karashev v. Finland*, European Court of Human Rights, Application no. 31414/96, Decision as to the admissibility of 12 January 1999. Part The Law, 1.b).

⁸⁶⁴ Komanovics Adrienne: State Succession, Nationality, and Human Rights. Application of Article 8 of the European Convention on Human Rights to Nationality Issues. In: Biennial International Conference, Timișoara (eds.: Radu I. Motica – Lucian Bercea – Viorel Pașca). Universul Juridic, București, 2011. 831.

⁸⁶⁵ *Slivenko and Others v. Latvia*, European Court of Human Rights, Application no. 48321/99, Decision as to the admissibility of 12 January 1999. para. 77.; *Kuduzović v. Slovenia*, European Court of Human Rights,

hatására hontalanná váló személyek ügyében is.⁸⁶⁶ Az egyének ezekben az esetekben az adott területen töltötték életük nagy részét, személyes, társadalmi, kulturális, nyelvi, gazdasági kapcsolatokkal rendelkeztek és családot alapítottak, és gyermekük gyakran már az adott területen született.⁸⁶⁷ A Szlovéniában az államutódlást követő szabályozás miatt kialakult ún. „törölt” („*erased*”) személyek kapcsán fogalmazta meg a bíróság, hogy az ezt eredményező eljárás az egyének 8. cikkben biztosított jogának gyakorlásával nem volt összhangban, különösen a hontalanság eseteiben.⁸⁶⁸ A 8. cikk megsértésének megállapítása során a bíróság utalt a nemzetközi jog azon szabályaira is, melyek a hontalanság kiküszöbölését előírják államutódlás esetén.⁸⁶⁹ Az egyezmény 8. cikke alapján a bíróság ugyan egyik ügyben sem állapította meg (nem is állapíthatta volna meg) az egyének állampolgársághoz való jogát, de a magán- és családi élethez való jogot kiterjesztette az államutódlás során hontalanná vagy külföldivé váló személyek védelmére, az ezzel járó következményekkel, mint például a kiutasítással, szemben.⁸⁷⁰ A 8. cikk alapján eme személyek státuszának rendezése továbbá hozzájárulhat ahhoz, hogy a későbbiekben megszerezhessék az állampolgárságot a honosítás általános vagy könnyített szabályai alapján.

Az 1969. évi Emberi Jogok Amerikai Egyezménye⁸⁷¹ az első olyan emberi jogi dokumentum, amely az állampolgársághoz való jog mellett *expressis verbis* kimondja, mely állam kötelezettsége végső esetben az állampolgárság biztosítása a hontalanság kiküszöbölése érdekében. Az egyezmény 20. cikke a következőképpen rendelkezik:

„1. Minden embernek joga van valamely állampolgársághoz.

Application no. 60723/00, Decision as to the admissibility of 17 March 2005. Part The Law, 2.); *Kurić and Others v. Slovenia*, European Court of Human Rights, Application no. 26828/06, Chamber Judgment of 13 July 2010. para. 353. A *Slivenko kontra Lettország* és a *Kurić kontra Szlovénia* ügyek bővebb elemzését lásd Komanovics: State Succession, Nationality, and Human Rights. Application of Article 8 of the European Convention on Human Rights to Nationality Issues. *i. m.* 824-831.

⁸⁶⁶ *Kuduzović v. Slovenia*, European Court of Human Rights, Application no. 60723/00, Decision as to the admissibility of 17 March 2005. Part The Law, 2.); *Kurić and Others v. Slovenia*, European Court of Human Rights, Application no. 26828/06, Chamber Judgment of 13 July 2010. para. 353.

⁸⁶⁷ *Kurić and Others v. Slovenia*, European Court of Human Rights, Application no. 26828/06, Grand Chamber Judgment of 26 July 2012. para. 336.; *Slivenko v. Latvia*, European Court of Human Rights, Application no. 48321/99, Grand Chamber Judgment of 9 October 2003. para. 96.

⁸⁶⁸ *Kurić and Others v. Slovenia*, European Court of Human Rights, Application no. 26828/06, Grand Chamber Judgment of 26 July 2012. para. 337, 359.

⁸⁶⁹ *Kurić and Others v. Slovenia*, European Court of Human Rights, Application no. 26828/06, Chamber Judgment of 13 July 2010. para. 376.; *Kurić and Others v. Slovenia*, European Court of Human Rights, Application no. 26828/06, Grand Chamber Judgment of 26 July 2012. para. 338.

⁸⁷⁰ Az államutódlás során hontalanná váló személyek helyzete az ügyek végére gyakran rendeződött, így a kiutasítás elkerülhetővé vált. *Sisojeva and Others v. Latvia*, European Court of Human Rights, Application no. 60654/00, Grand Chamber Judgment of 15 January 2007.; *Kaftailova v. Latvia*, European Court of Human Rights, Application no. 59643/00, Grand Chamber Judgment of 7 December 2007.; *Shevanova v. Latvia*, European Court of Human Rights, Application no. 58822/00, Grand Chamber Judgment of 7 December 2007.

⁸⁷¹ American Convention on Human Rights, San José, 22 November 1969.

2. Minden embernek joga van annak az államnak az állampolgárságához, amelynek területén született, ha nincs joga más állampolgársághoz.
3. Senkit nem lehet sem állampolgárságától, sem állampolgársága megváltoztatásának jogától önkényesen megfosztani.”

Az első, valamint a harmadik bekezdésben visszaköszön az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatának 15. cikke, vagyis az állampolgársághoz való jogot minden ember számára biztosítja, az állampolgárságtól való önkényes megfosztás tilalmát pedig annak megváltoztatására is kiterjeszti.⁸⁷² A második bekezdés a *ius soli* elvének alkalmazását írja elő a részes államoknak abban az esetben, ha ezáltal a hontalanság kiküszöbölhető, vagyis a születés helye szerinti állam kötelezettsége az állampolgárság megadása a hontalanok számára.⁸⁷³ Egyesek a születéskor létrejövő hontalanság kiküszöbölésének eszközeként említik az egyezmény e rendelkezését,⁸⁷⁴ azonban fontos leszögezni, hogy az utóbb – például államutódlás során – hontalanná váló személyek számára is védelmet nyújt azáltal, hogy végső esetben a születés helye szerinti állam kötelezettségévé teszi az állampolgárság megadását. Így az államutódlás során hontalanná vált személyek számára az állampolgárság megadása a születés helye szerinti érintett államra, vagy akár az államutódlással nem érintett, születés helye szerinti harmadik államra hárulhat. Meg kell említeni azonban, hogy a 20. cikk hiányossága, hogy azon hontalan személyek számára nem nyújt védelmet, akiknek születési helye valamilyen oknál fogva nem meghatározható. Talált gyermek esetén például nem feltétlenül vélelmezhető, hogy a születés helye azon állam, amelynek területén a gyermeket találták.

Az 1990. évi Afrikai Karta a Gyermek Jogairól és Jólétéről⁸⁷⁵ szintén tartalmaz konkrét kötelezettséget állampolgárság nyújtására azon állam megjelölésével, amely erre végső soron kötelezhető a gyermek hontalanságának elkerülése érdekében. A Karta 6. cikke a következőképpen rendelkezik:

„ [...]”

2. Minden gyermeket anyakönyvezni kell közvetlenül születését követően.
3. Minden gyermeknek joga van ahhoz, hogy állampolgárságot szerezzen.
4. Jelen Karta Részes Államai vállalják annak biztosítását, hogy az alkotmányos jogalkotásuk elismerje az alapelvet, miszerint meg kell szereznie a gyermeknek azon

---

⁸⁷² Az állampolgársághoz való jog és az állampolgárságtól való önkényes megfosztás tilalmának sérelmét lásd például *Baruch Ivcher Bronstein v. Peru*, Inter-American Court of Human Rights, Judgment of 6 February 2001. para. 95-97.

⁸⁷³ Vö. Convention on the Reduction of Statelessness, New York, 30 August 1961. Article 1(1). Kihirdette: 2009. évi XV. törvény.

⁸⁷⁴ Donner: *The Regulation of Nationality in International Law. i. m.* 230.

⁸⁷⁵ African Charter on the Rights and Welfare of the Child, Addis Ababa, 11 July 1990.

állam állampolgárságát, amelynek területén született, amennyiben születésekor nem kaphatja meg más állam állampolgárságát annak törvényei alapján”⁸⁷⁶

A gyermek anyakönyvezésének szükségességéről a gyermek jogairól szóló egyezmény 7. cikk (1) bekezdése is rendelkezik azzal a különbséggel, hogy nem tartalmazza a „közvetlenül” kitételt. Korábban már említésre került az anyakönyvezés időpontjának jelentősége a megszülető gyermek állampolgárság-szerzésének szempontjából, az államutódlás időpontja előtt vagy után született gyermek esetében. Az anyakönyvezés fontosságára és az állampolgársággal való szoros és közvetlen kapcsolatára a Gyermek Jogainak és Jólétének Afrikai Szakértői Bizottsága is felhívta a figyelmet,⁸⁷⁷ mivel az anyakönyvezés hiányában a gyermek hontalanná válhat azáltal, ha nem bizonyítható a születési helye vagy leszármazása. A bizottság kifejtette azt is, hogy az anyakönyvezési kötelezettséget előíró rendelkezés nem csak a jogszabályi háttér megteremtését, hanem az anyakönyvezés korlátainak és hiányosságainak kiküszöbölését is magában foglalja.⁸⁷⁸

A karta az állampolgársághoz való jogot a gyermekekre, valamint az állampolgárság megszerzéséhez való jogra leszűkítve fogalmazza meg. A gyermek állampolgárság megszerzéséhez való jogánál egyaránt visszaköszön a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányának 24. cikk (3) bekezdésének, valamint a gyermek jogairól szóló egyezmény 7. cikk (1) bekezdésének rendelkezése. A karta az állampolgárság megszerzésének jogánál ugyan nem tartalmazza a „születésétől fogva” fordulatot, de Gyermek Jogainak és Jólétének Afrikai Szakértői Bizottsága megállapította, hogy mivel a 6. cikk célja a hontalanság megelőzése és csökkentése, a 6. cikk (3) bekezdés alapján „amennyire lehetséges, a gyermekeknek a születésüktől fogva kell lennie állampolgárságának”, és a tizennyolc éves kor elérését követően, a kérelemre való állampolgárság-szerzés biztosítása nem tekinthető a rendelkezésben előírt kötelezettség teljesítésének.⁸⁷⁹

Különösen jelentős a karta 6. cikk (4) bekezdése, amely az Emberi Jogok Amerikai Egyezményének 20. cikk (2) bekezdéséhez hasonlóan a hontalanság kiküszöbölése érdekében végső soron a *ius soli* elve alapján biztosítja az állampolgársághoz való jogot, az egyezményhez képest leszűkítve – tárgyköréből eredően – a gyermek számára és az

---

⁸⁷⁶ *Uo.* Article 6(2)-(4).

⁸⁷⁷ African Committee of Experts on the Rights and Welfare of the Child, Communication No. Com/002/2009, *Institute for Human Rights and Development in Africa (IHRDA) and Open Society Justice Initiative on Behalf of Children of Nubian Descent in Kenya v. The Government of Kenya*, Decision of 22 March 2011, No. 002/Com/002/2009. para. 38, 42.

⁸⁷⁸ *Uo.* para. 40.

⁸⁷⁹ *Uo.* para. 42, 44.

állampolgárság megszerzéséhez való jogra. A karta az Emberi Jogok Amerikai Egyezményén azonban túlmutat annyiban, hogy az államok számára a jog megvalósulása érdekében további kötelezettségeket támaszt. A *ius soli* elve alapján biztosított állampolgárság megszerzésének joga nem jelenti az elv általános alkalmazásának kötelezettségét. Az elv abban az esetben alkalmazandó, ha a területen születő gyermek nem szerezheti meg más állam állampolgárságát és annak hiányában hontalanná válna.⁸⁸⁰

Kiemelendő, hogy a részes államok kötelesek biztosítani ezen alapelv alkotmányos jogalkotásuk általi elismerését. A „vállalják annak biztosítását” fordulat a Gyermekek Jogainak és Jólétének Afrikai Szakértői Bizottsága értelmezése szerint eredménykötelezettséget jelent, vagyis minden szükséges intézkedés megtételét annak érdekében, hogy a gyermek ne váljon hontalanná.⁸⁸¹ Államutódlás során a hontalanság kiküszöbölése érdekében a 6. cikk (4) bekezdés fontos szerephez juthat. A karta továbbá egyedülálló az emberi jogi dokumentumok sorában azzal, hogy nem csak kötelezettséget ír elő a *ius soli* elv alkalmazására végső soron a hontalanság elkerülésére, hanem az államok számára további kötelezettséget támaszt ennek megvalósítására.

Az Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezlet⁸⁸² 1992 júliusában megtartott ülésén hozott egyik *soft law*nak tekinthető határozata⁸⁸³ szintén tartalmazta az állampolgársághoz való jogot és az attól való önkényes megfosztás tilalmát:

„A résztvevő Államok

Elismerik, hogy mindenkinek joga van állampolgársághoz és senki nem fosztható meg az állampolgárságától;

Hangsúlyozzák, hogy az állampolgárság valamennyi aspektusa törvény által kerül szabályozásra. Megfelelő intézkedéseket tesznek, az alkotmányos kereteikkel összhangban, hogy a hontalanságot ne növeljék;

Folytatják a tárgyalásokat eme kérdésekről az EBEÉ keretein belül.”

Az első mondat az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatához hasonlóan említi az állampolgársághoz való jogot és az önkényes megfosztás tilalmát. Az intézkedési kötelezettség a hontalanság jövőbeli elkerülése érdekében „az alkotmányos keretekkel összhangban” jelenik meg, amely némiképp gyengíti ezt az előírást. Megjegyzendő azonban,

---

⁸⁸⁰ *Uo.* para. 50-51.

⁸⁸¹ *Uo.* para. 52.

⁸⁸² Az Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezlet elnevezést a 1994 decemberében tartott Budapesti Csúcstalálkozón változtatták Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezetre. Budapest Summit Declaration. Towards a Genuine Partnership in a New Era, Budapest, 6 December 1994. Paragraph 3.

⁸⁸³ Declaration and Decisions from the Helsinki Summit, Helsinki, 10 July 1992. Part VI. Paragraph 55-57.

hogy ez a csúcstalálkozón résztvevő ötvenkét állam politikai kötelezettségvállalása, melyben – többek között – a Szovjetunió tizenöt utódállama is részt vett.⁸⁸⁴

Három évvel később a Független Államok Közösségének emberi jogokról és alapvető szabadságokról szóló 1995. évi egyezményébe⁸⁸⁵ is belefoglalták az állampolgársághoz való jogot és a megfosztás tilalmát:

- „1. Mindenkinnek joga van állampolgársághoz.
2. Senki nem fosztható meg önkényesen állampolgárságától vagy annak megváltoztatásának jogától.”⁸⁸⁶

Az állampolgársághoz való jog a dokumentum angol nyelvű fordításában névelő nélkül és a „*citizenship*” kifejezéssel szerepel, mely azonban nem mutat lényegi különbséget az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatában szereplő fordulat jelentéséhez képest. Az önkényes megfosztás tilalmánál is visszaköszön a nyilatkozat megfogalmazása, mivel az egyezmény az állampolgárság megtartása mellett a megváltoztatáshoz való jogot is védelemben részesíti.

Az 1994. szeptember 15-én elfogadott, azonban hatályba nem lépett Emberi Jogok Arab Kartájának eredeti változata nem tartalmazta az állampolgársághoz való jogot, csupán az „állampolgárságtól való önkényes megfosztás,” valamint „más állampolgárság megszerzésétől, jog által elfogadott ok nélkül való megfosztás” tilalmát.⁸⁸⁷ Az Arab Liga Tanácsa 2002-ben határozatot hozott a karta felülvizsgálatáról, mivel az nem felelt meg az emberi jogi sztenderdeknek.⁸⁸⁸ A karta átdolgozott változatát 2004. május 22-én fogadták el szintén Emberi Jogok Arab Kartája⁸⁸⁹ elnevezéssel, amelynek 29. cikke az állampolgársághoz való jogról a következőképpen rendelkezik:

- „1. Mindenkinnek joga van állampolgársághoz. Senkit sem lehet önkényesen vagy jogtalanul megfosztani állampolgárságától.
2. A részes államoknak meg kell tenniük az általuk megfelelőnek tartott és állampolgárságot szabályozó belső jogukkal összhangban lévő intézkedéseket, hogy lehetővé tegyék a gyermek számára, hogy megszerezze az anya állampolgárságát, különös tekintettel minden esetben a gyermek legfőbb érdekére.
3. Senki nem fosztható meg más állampolgárság megszerzésének jogától, különös tekintettel államának a belső jogi eljárásaira.”⁸⁹⁰

---

⁸⁸⁴ Lásd bővebben Donner: *The Regulation of Nationality in International Law. i. m.* 241.

⁸⁸⁵ Commonwealth of Independent States Convention on Human Rights and Fundamental Freedoms, Minsk, 26 May 1995.

⁸⁸⁶ *Uo.* Article 24.

⁸⁸⁷ Arab Charter on Human Rights, Cairo, 15 September 1994. Article 24. Nem lépett hatályba.

⁸⁸⁸ Lásd bővebben Mervat Rishmawi: *The Revised Arab Charter on Human Rights: A Step Forward?* *Human Rights Law Review*, Vol. 5. No. 2. (2005), 361-362.

⁸⁸⁹ Arab Charter on Human Rights, Tunis, 22 May 2004.

⁸⁹⁰ *Uo.* Article 29.

A karta tehát az állampolgársághoz való jogot általánosan, minden ember tekintetében mondja ki, az állampolgárságtól való megfosztás tilalmánál pedig az önkényesség mellett a jogtalan jelzőt is használja. A hátrányos megkülönböztetés tilalma felé mutat annak biztosítása, hogy a gyermek megszerezhesse az anya állampolgárságát,⁸⁹¹ amelyre a későbbiek során, a diszkrimináció tilalmát előíró rendelkezések tárgyalásánál visszatérek. Államutódlás esetén releváns lehet e rendelkezés, ha az apa hontalanná válik, azonban az anya állampolgársága nem követi az adott állam belső joga alapján férje állampolgársági státuszát, így a gyermek hontalansága kiküszöbölhető azáltal, hogy megszerzi az anya állampolgárságát. Az arab államokban jellemző volt, hogy a belső jog nem biztosította a nő állampolgárságának a férj állampolgársági státuszától való függetlenségét, azonban a nemzetközi közösség igényt formált ennek megfelelő nemzetközi szabályozására. A nőkkel szembeni hátrányos megkülönböztetés minden formájának kiküszöböléséről szóló egyezmény 9. cikk (1) bekezdésének célja annak elkerülése, hogy a nő állampolgársága férje állampolgárságához igazodjon, melynek elfogadásával számos arab állam kötelezte magát a nő állampolgárságának a férj állampolgárságától való önálló kezelésére.⁸⁹² A karta emellett a harmadik bekezdésben az állampolgárság megváltoztatásának jogáról rendelkezik, azáltal hogy kimondja a más állampolgárság megszerzésének jogától való megfosztás tilalmát.

Az Ember és Népek Jogainak Afrikai Kartája⁸⁹³ nem szól az állampolgársághoz való jogról, és a 2003. évi kiegészítő jegyzőkönyve a nők jogairól Afrikában⁸⁹⁴ is csak a nők esetében említi a következőképpen:

„A nőnek legyen joga megtartani állampolgárságát vagy megszerezni férje állampolgárságát”

A rendelkezés célja, hogy a házasság ne érintse a nő állampolgárságát akarata ellenére. Éppen ezért tartalma mindössze az állampolgárság megtartásának jogára, valamint a megszerzésének jogára terjed ki, de utóbbi a férj állampolgárságára korlátozva.

---

⁸⁹¹ Vö. Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women, New York, 18 December 1979. Article 9(2). Kihirdette: 1982. évi 10. törvényerejű rendelet.

⁸⁹² Az Arab Liga 26 tagállamából 23 részese a nőkkel szembeni hátrányos megkülönböztetés minden formájának kiküszöböléséről szóló egyezménynek. Az egyezmény 9. cikk (1) bekezdésének alkalmazását magára nézve csak az Egyesült Arab Emírátságok és Irán zárta ki az Arab Liga tagállamai közül.

⁸⁹³ African Charter on Human and Peoples' Rights, Nairobi, 27 June 1981.

⁸⁹⁴ Protocol to the African Charter on Human and Peoples' Rights on the Rights of Women in Africa, Maputo, 11 July 2003. Article 6.

Az Iszlám Együttműködés Szervezete keretében, 2005 júniusában elfogadott Egyezségokmány a gyermek jogairól az iszlámban⁸⁹⁵ is tartalmaz az állampolgárságra vonatkozó rendelkezést. A 7. cikk értelmében:

„(1) A gyermeknek születésétől fogva joga van [...], hogy regisztrálva legyen a megfelelő hatóságoknál, hogy megállapítsák állampolgárságát [...].

(2) Az Egyezségokmány Részes Államai biztosítják a gyermek identitásának egyes elemeit, beleértve [...] állampolgárságát [...] belső joguk által, és megtesznek minden erőfeszítést, hogy a területükön születő gyermek vagy bármely területükön kívüli állampolgár gyermeke hontalanságának kérdését megoldják.”⁸⁹⁶

Az egyezségokmány a tárgykörének megfelelően a gyermeket nevezi meg az állampolgárság megállapításához való jog alanyaként, melyet az első bekezdés a regisztrálás szükségessége mellett tartalmaz. A második bekezdés kiegészíti ki a megfogalmazás különösségéből eredő azon értelmezési lehetőséget, miszerint az nem az állampolgárság megszerzéséhez való jogot jelent. Ezáltal egyértelművé válik, hogy a megszüvegezők a hontalanság elkerülése érdekében mind a *ius soli*, mind a *ius sanguinis* elve alapján kívánták biztosítani a gyermekeknek az állampolgárság megszerzésének jogát. Amennyiben az egyezségokmány hatályba lép a huszadik ratifikációt követően,⁸⁹⁷ megfelelő védelmet nyújtana az államutódlás környékén született gyermekeknek a hontalanná válással szemben.

1.1.3. Az állampolgársághoz való jog és az önkényes megfosztás tilalmának tartalma

Az állampolgársághoz való jog mint emberi jog értelmezésénél nem hagyható figyelmen kívül, hogy az állampolgársági kérdések az államok kizárólagos belső joghatóságába tartoznak. Habár az emberi jogok kikerültek ebből a belső joghatóságból, az állampolgársághoz való jogot mint emberi jogot áthatja az állampolgársági kérdések belső joghatóságba tartozásának ténye. Mindez megnyilvánul abban is, hogy nemzetközi jogi szabályozása az államok érdekét tükrözi, vagyis az említett dokumentumok megfogalmazása általában elegendően homályos és hiányos ahhoz, hogy az államok, amennyire lehetséges, megtarthassák az állampolgárság szabályozását belső joghatóságuk körében.

Az állampolgársághoz való jog tartalmának vizsgálatakor az említett dokumentumok eltérő szabályozása miatt külön szükséges tárgyalni a minden ember számára biztosított

---

⁸⁹⁵ Covenant on the Rights of the Child in Islam, Sana'a, 28-30 June 2005. (Az egyezségokmányt a Külügyminiszterek 32. Iszlám Konferenciáján fogadták el, melyet 2005. június 28-30 között tartottak).

⁸⁹⁶ *Uo.* Article 7(1)-(2).

⁸⁹⁷ *Uo.* Article 23(1).

állampolgársághoz való jog és a gyermek számára biztosított állampolgársághoz való jog jelentését. Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatának rendelkezését, mely szerint „minden embernek joga van valamely állampolgársághoz”, több dokumentum is átvette – az Emberi Jogok Amerikai Egyezménye és az Emberi Jogok Arab Kartája. Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatának megszövegezési vitáiból kitűnik, hogy eme passzus minden bizonnyal a hontalan személyek számára kíván védelmet biztosítani, azonban a megfogalmazás homályossága következtében ez nem teljesen egyértelmű. A szövegben ugyanis az állampolgárság kifejezés előtti határozatlan névelő egyes nyelvekben azonos az egy számnévvvel (az angol szövegben szereplő „a” egyértelműen határozatlan névelőt takar, míg a francia szövegben található „une” mind egy határozatlan névelő, mind egy számnév jelentéstartalmával bír), így kialakulhatott az a szélsőséges nézet, mely szerint a szöveg egy állampolgársághoz való jogot jelent, vagyis a kettős vagy többes állampolgárság kiküszöbölését is szolgálja.⁸⁹⁸ A rendelkezés valódi tartalmát a magyar nyelvben a „valamely” szó használata pontosan fejezi ki, a szabály célja ugyanis minden bizonnyal a hontalanság kiküszöbölése, és egyúttal nem jelenti a kettős állampolgárság tilalmát. E célból kifolyólag általánosan elfogadott nézet, hogy a valamely állampolgársághoz való jog az állampolgárság megszerzéséhez és megtartásához való jogot foglalja magában, míg az állampolgárság megváltoztatásához való jog levezetése megosztja a tudomány képviselőit, mivel annak célja nem a hontalansághoz, hanem az állampolgárságról való rendelkezéshez kötődik.

A gyermek állampolgárságához való jogának szabályozását elemezve megállapítható, hogy annak tartalma a kötelező erejű dokumentumokban csak az állampolgárság megszerzését takarja, vagyis a születéskor létrejövő hontalanság kiküszöbölését szolgálja. Ez alól kivételt jelent a gyermek jogairól szóló egyezmény, amely a megszerzés mellett a megtartás jogáról is rendelkezik, így e dokumentum a gyermek későbbi hontalanná válása ellen is védelmet nyújt. Az egyezmény kivételes szabályozása azonban annak fényében értékelendő, hogy részes államainak száma meghaladja a százkilencvenet, vagyis szélesebb körben alkalmazandó, mint a gyakrabban megjelenő szabály. Emellett a „valamely” jelzővel kapcsolatos állítások a gyermek vonatkozásában is megismételhetők.

Az állampolgársághoz való jog legfőbb hiányosságának az tekinthető, hogy a dokumentumok általában nem határozzák meg, mely állam kötelezettsége az állampolgárság biztosítása. Ezáltal a jog nagymértékben veszít jelentőségéből, ugyanis az államok könnyen egymásra háríthatják az állampolgárság nyújtásának kötelezettségét. Az állampolgársághoz

---

⁸⁹⁸ William L. Griffin: The Right to a Single Nationality. Temple Law Quarterly, Vol. 40 (1966), 58.

való jog így kiüresedhet, és az e jogra való hivatkozás eredményessége kérdésessé válhat. E hiányosságot csupán két regionális dokumentumban sikerült elkerülni. Az Emberi Jogok Amerikai Egyezménye és az Afrikai Karta a Gyermekek Jogairól és Jólétéről ugyanis végső esetben, a *ius soli* elv alkalmazásával, a születés helye szerinti államot teszi az állampolgárság nyújtásának kötelezetté – előbbi a minden ember számára biztosított állampolgársághoz való jog, utóbbi a gyermek állampolgársághoz való joga tekintetében. Meg kell említeni azt a hiányosságot is, hogy e dokumentumok sem nyújtanak védelmet azon hontalan személy számára, akinek születési helye valamilyen oknál fogva – például talált gyermeknél esetenként – nem meghatározható.

Az állampolgársághoz való jogból az állampolgárságtól való megfosztás tilalma nem vezethető le egyértelműen, jóllehet erre találunk példát az Emberi Jogok Amerikai Bizottsága említett gyakorlatában. Az állampolgárságtól való megfosztás tilalma így az állampolgársághoz való joghoz szorosan kötődve, általában azt követően szerepel a nemzetközi jogi dokumentumokban. A megfosztás tilalmához általában az önkényes, illetve a törvénytelen jelzők társulnak, ezek értelmezése körül azonban viták bontakoztak ki. Az önkényes jelzőt használja az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata mellett az állampolgárságról szóló európai egyezmény, az Emberi Jogok Amerikai Egyezménye és az Emberi Jogok Arab Kartája, a törvénytelen jelző szerepel a gyermek jogairól szóló egyezményben és az Emberi Jogok Arab Kartájában, utóbbiban az önkényes kifejezéssel vagylagosan. Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata az állampolgársághoz való jogtól és az állampolgárság megváltoztatásának jogától való önkényes megfosztás tilalmáról rendelkezik anélkül, hogy az önkényesség definícióját megadná. A nyilatkozat megszövegezésének folyamatából kitűnik, hogy megalkotói az állampolgársághoz való jog alapvető céljának a hontalanság kiküszöbölését tekintették. A nyilatkozat eme céljából levezethető, hogy önkényes bármely állampolgárságtól való megfosztás, amely hontalanságot eredményez. Ha tehát az állampolgársághoz való jogot alapvető emberi jognak tekintjük, önkényes lehet bármely állampolgárságtól való megfosztás, amely hontalanságot eredményez, mivel az aligha egyezne a nyilatkozat céljaival. Itt említendő meg az 1961. évi hontalanság csökkentéséről szóló egyezmény rendelkezése is, miszerint az államok nem foszthatják meg az egyént állampolgárságától, ha ennek következtében hontalanná válna,⁸⁹⁹ jóllehet, a tilalom az önkényes jelző nélkül szerepel. A hontalanságot eredményező megfosztás, az Egyesült Nemzetek Főtitkárának 2009. december 14-i jelentése szerint, abban az esetben nem

---

⁸⁹⁹ Convention on the Reduction of Statelessness, New York, 30 August 1961. Article 8(1).

minősíthető önkényesnek, ha legitim célt szolgál vagy megfelel az arányosság követelményének.⁹⁰⁰ Az arányosság követelményének megfelelő megfosztások minősült például a *Rottmann* ügyben a csalárd módon megszerzett állampolgárságtól való megfosztás, mely hontalanságot eredményezett.⁹⁰¹

Az állampolgárságtól való önkényes megfosztás tilalma minden bizonnyal nem terjed ki a kettős vagy többes állampolgárokra, amennyiben az egyénnek ezt követően megmarad legalább egy másik állampolgársága. Ezt igazolja az is, hogy az 1997. évi állampolgárságról szóló európai egyezmény az állampolgárságtól való önkényes megfosztás tilalmának alapveti rögzítése mellett megengedi, hogy az állam rendelkezzen az állampolgárság elvesztéséről egy másik állampolgárság önkéntes megszerzése esetén.⁹⁰² Az 1986. évi gyermekek védelmére és jólétére vonatkozó társadalmi és jogi alapelvekről szóló nyilatkozat is az állampolgárságtól való megfosztás tilalma alóli kivételként említi a gyermek kettős vagy többes állampolgárrá válását, vagyis a korábbi állampolgárság elvételét teszi lehetővé. A megfosztás tilalma a nyilatkozatban jelző nélkül szerepel,⁹⁰³ vagyis a tilalom szélesebb az önkényes megfosztás tilalmánál, így azt magában foglalja. A kettős állampolgároknál megengedett megfosztási eset tehát önkényesnek nyilvánvalóan nem nevezhető. Az önkényesség meghatározásához az 1997. évi állampolgárságról szóló európai egyezmény magyarázó jelentése, valamint az Egyesült Nemzetek Főtitkárának fent említett jelentése is segítséget nyújthat. Ezek alapján akkor tekinthető önkényesnek a megfosztás, ha az nem előrelátható, nem arányos, nem törvény által előírt, diszkriminációt valósít meg, hontalanságot eredményez, vagy az nélkülözi az eljárási garanciákat.⁹⁰⁴ Emellett a Nemzetközi Bíróság az önkényességet több ízben is úgy határozta meg, mint amely ellentétes a *rule of law*-val.⁹⁰⁵

Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatában és az Emberi Jogok Amerikai Egyezményében megjelenő, az állampolgárság megváltoztatásának jogától való önkényes megfosztás tilalma a fentiekből következően az állampolgárságról való lemondás és a más állampolgárság megszerzése lehetőségétől való megfosztás tilalmát foglalja magában. Nem

---

⁹⁰⁰ Human Rights and Arbitrary Deprivation of Nationality, Report of the Secretary-General, 14 December 2009. U.N. Doc. A/HRC/13/34. para. 25, 27, 59.

⁹⁰¹ *Rottmann v. Freistaat Bayern*, European Court of Justice, Case C-135/8, Judgment of 2 March 2010. 59.

⁹⁰² European Convention on Nationality, Strasbourg, 6 November 1997. Article 4(c), Article 7(1)a).

⁹⁰³ Declaration on Social and Legal Principles relating to the Protection and Welfare of Children, G.A. Res. 41/85, 95th plen. mtg., 3 December 1986, U.N. Doc. A/RES/41/85. Article 8.

⁹⁰⁴ Explanatory Report to the European Convention on Nationality. para. 35-37.; Human Rights and Arbitrary Deprivation of Nationality, Report of the Secretary-General, 14 December 2009. U.N. Doc. A/HRC/13/34. para. 22-46.

⁹⁰⁵ *Asylum Case (Colombia v. Peru)*, International Court of Justice, Judgment of 20 November 1950. I.C.J. Reports 1950. 284.; *Case concerning Elettronica Sicula S.p.A. (ELSI) (United States of America v. Italy)*, International Court of Justice, Judgment of 20 July 1989. I.C.J. Reports 1989. 76. para. 128.

terjed ki azonban a korábbi állampolgárság megtartásának jogára, így a korábbi állampolgárságtól való megfosztás tilalmára sem, sőt, a „megváltoztatás” kifejezés utal a korábbi állampolgárság elvesztésére.

Az állampolgársághoz való jogról összességében elmondható, hogy a jog védelmét gyengítő, homályosságot és hiányosságot eredményező elemek a jogosultság alkalmazását az adott állam akaratától teszik függővé. A hontalanság kiküszöbölése és csökkentése azonban a hontalan személyek státuszából eredő problémák miatt gyakran állami érdeké válik. Emellett az állampolgársághoz való jogot sok esetben kiegészítő, a megfosztás tilalmát kimondó rendelkezés kellő védelmet nyújthat az állampolgársággal rendelkezők számára a hontalanná válás ellen.

Hersch Lauterpacht nézete szerint az állampolgársághoz való jogot nem lehet természetes és elidegeníthetetlen jognak tekinteni, mivel az egy szuverén állam létezésétől függ, mégis, amióta az állampolgárság nélkülözhetetlen az egyén nemzetközi jogalanyiségéhez,⁹⁰⁶ a hontalanság, amely kizárja ezt, kiküszöbölendő. A jövőbeli hatékony védelem érdekében megfontolandó a javaslata, miszerint a születés helye szerinti állam állampolgárságához való jog megadása és az állampolgárságtól való megfosztásnál egy új állampolgárság megszerzését egyaránt szükségesnek tartotta, és elismerte a kivándorláshoz és az állampolgárságról való lemondáshoz való jogot.⁹⁰⁷

1.2. A diszkrimináció tilalma állampolgárság tekintetében

A hátrányos megkülönböztetés tilalmát előíró nemzetközi jogi dokumentumok is érintik a hontalanság kérdéskörét, mivel a diszkrimináció az egyik fő előidézője a hontalanságnak. Államutódlás esetén az utódállamok belső jogukban meghatározzák, milyen feltételeknek kell megfelelnie azon a személyek, akik megszerezhetik állampolgárságukat. Amennyiben az

---

⁹⁰⁶ Az egyén nemzetközi jogalanyiséga manapság már nem feltétlenül függ az állampolgárságtól. Például az Emberi Jogok Európai Bíróságához az 1950. évi emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló egyezmény 1. cikke alapján kérelmet nem csak az egyezményt megsértő állam állampolgárai, hanem az állam joghatósága alá tartozó más személyek is benyújthatnak. Lásd például *Sisojeva and Others v. Latvia*, European Court of Human Rights, Application no. 60654/00, Grand Chamber Judgment of 15 January 2007.; *Kaftailova v. Latvia*, European Court of Human Rights, Application no. 59643/00, Grand Chamber Judgment of 7 December 2007. Ezekben az ügyekben a kérelmezők hontalanok voltak. A hontalanság tehát nem az egyén jogalanyiséga miatt küszöbölendő ki, hanem azon problémák miatt, melyekkel a hontalan személynek és az őt befogadó államnak kell szembenézni.

⁹⁰⁷ Hersch Lauterpacht az alábbi megfogalmazást ajánlja: „Minden embernek joga van annak az államnak az állampolgárságához, ahol született, hacsak nagykorúsága eléréséig olyan állampolgárságot nem kér, amely leszámazási alapon megilleti. Senkit nem lehet megfosztani állampolgárságától büntetéssel vagy úgy tekinteni, hogy elvesztette állampolgárságát, kivéve, ha egyidejűleg új állampolgárságot szerez. Nem tagadható meg a kivándorláshoz és az állampolgársághoz való jogról való lemondás joga.” Sir Hersch Lauterpacht: *International Law and Human Rights*. Archon Books, London, 1968. 346.

adott állam eme feltételek szabályozásánál diszkriminatív módon zár ki egyes csoportokat az állampolgárság megszerzéséből, az tömeges hontalansághoz vezethet. Ennek kiküszöbölését szolgálják a diszkrimináció tilalmát az állampolgársághoz való jog tekintetében is kimondó emberi jogi dokumentumok.

1.2.1. Univerzális védelmi szint

Az 1948. évi Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatának 2. cikke nem rendelkezik kifejezetten az állampolgárság tekintetében a hátrányos megkülönböztetés tilalmáról; annak általános megfogalmazását adja a következőképpen:

„Mindenki, bármely megkülönböztetésre, nevezetesen fajra, színre, nemre, nyelvre, vallásra, politikai vagy bármely más véleményre, nemzeti vagy társadalmi eredetre, vagyonra, születésre, vagy bármely más körülményre való tekintet nélkül hivatkozhat a jelen Nyilatkozatban kinyilvánított összes jogokra és szabadságokra [...]”⁹⁰⁸

A diszkrimináció tilalma az állampolgárságra akként vonatkoztatható, hogy „a Nyilatkozatban kinyilvánított összes jogokra és szabadságokra kifejezés” magában foglalja a 15. cikkben foglalt állampolgársághoz való jogot is.

Az 1965. évi Nemzetközi egyezmény a faji megkülönböztetés valamennyi formájának kiküszöböléséről⁹⁰⁹ *expressis verbis* kimondja az állampolgársághoz való jog tekintetében a faji megkülönböztetés valamennyi formájának megtiltását és kiküszöbölését, valamint a törvény előtti egyenlőség biztosítását az 5. cikkben:⁹¹⁰

„A részes államok a 2. Cikkben lefektetett alapvető kötelezettségeknek megfelelően vállalják, hogy a faji megkülönböztetés valamennyi formáját eltiltják és kiküszöbölik, továbbá a fajra, színre, illetve nemzetiségi vagy etnikai származásra való különbség nélkül mindenki számára biztosítják a jogot a törvény előtti egyenlőséghez, nevezetesen a következő jogok élvezetében:

[...]

d) Egyéb polgári jogok, különösen:

[...]

iii) az állampolgársághoz való jog; [...]”⁹¹¹

⁹⁰⁸ The Universal Declaration of Human Rights, G.A. Res. 217A, 183rd plen. mtg., 10 December 1948. U.N. Doc. A/RES/217A (III). Article 2.

⁹⁰⁹ International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination, New York, 21 December 1965. Kihirdette: 1969. évi 8. törvényerejű rendelet.

⁹¹⁰ Lásd továbbá Carol A. Batchelor: Transforming International Legal Principles into National Law: The Right to a Nationality and the Avoidance of Statelessness. *Refugee Survey Quarterly*, Vol. 25. Issue 3. (2006), 11.

⁹¹¹ International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination, New York, 21 December 1965. Article 5d)iii).

Tekinthetünk úgy is e rendelkezésre, mint amely „magában foglalja az 1961. évi hontalanság csökkentéséről szóló egyezmény 9. cikkét,”⁹¹² mely az állampolgárságtól való megfosztást tiltja meg faji, etnikai, vallási, vagy politikai alapon. Az egyezmény értelmében nem tartozik a faji megkülönböztetés alá az állampolgárok és nem állampolgárok közötti különbségtétel,⁹¹³ azonban az állampolgárság diszkriminációs alapon való nyújtása vagy visszavonása az 5. cikk megsértését eredményezi.⁹¹⁴

Az egyezmény leszögezi továbbá az 1. cikkben a következőt:

„Ez az egyezmény semmiképpen sem értelmezhető úgy, hogy az bármilyen módon érintse a részes államok nemzetiségre, állampolgárságra vagy honosításra vonatkozó törvényes rendelkezéseit, feltéve, hogy ezek a rendelkezések nem jelentenek megkülönböztetést valamely nemzetiség hátrányára.”⁹¹⁵

A fenti rendelkezés megszorító értelmezése alapján az egyezmény akkor alkalmazható a belső jogban állampolgárság megadása, illetve honosítás szabályozása esetén, ha azok valamely nemzetiségre állapítanak meg hátrányos megkülönböztetést.⁹¹⁶ Az egyezmény hatálybalépését követően a diszkrimináció tilalmának szabálya tovább fejlődött, és kialakult az a nézet, hogy az egyezményben foglalt diszkrimináció tilalma az állampolgársággal kapcsolatos szabályozásra teljes mértékben kiterjed. Az egyezmény 5. cikkét is figyelembe véve, valamint a teleologikus értelmezés módszerét segítségül hívva megállapítható, hogy az egyezmény alapján az állampolgársággal kapcsolatos szabályozásnak nemcsak nemzetiségi, hanem faj, bőrszín, illetve etnikai származás alapján való diszkrimináció tilalmának is meg kell felelnie.

Az 1966. évi Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya nem mondja ki kifejezetten a diszkrimináció tilalmát az állampolgársághoz való jog biztosítása kapcsán, azonban a 26. cikk értelmében:

„A törvény előtt minden személy egyenlő és minden megkülönböztetés nélkül joga van egyenlő törvényes védelemre. Erre tekintettel a törvénynek minden megkülönböztetést tiltania kell és minden személy számára egyenlő és hatékony

---

⁹¹² Donner: *The Regulation of Nationality in International Law. i. m.* 197.

⁹¹³ International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination, New York, 21 December 1965. Article 1(2).

⁹¹⁴ Lásd bővebben Ziemele: *State Continuity and Nationality: The Baltic States and Russia: Past Present and Future as Defined by International Law. i. m.* 292.

⁹¹⁵ International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination, New York, 21 December 1965. Article 1(3).

⁹¹⁶ Lásd továbbá Ziemele: *State Continuity and Nationality: The Baltic States and Russia: Past Present and Future as Defined by International Law. i. m.* 294-295.

védelmet kell biztosítani bármilyen megkülönböztetés ellen, mint amilyen például a faj, szín, nem, nyelv, vallás, politikai vagy egyéb vélemény, nemzeti vagy társadalmi származás, vagyoni, születési vagy más helyzet alapján történő megkülönböztetés.”⁹¹⁷

Az egyezségokmány tehát a törvény előtti egyenlőség mellett a részes államok törvényeinek diszkrimináció mentességét írja elő, melyeknek a 26. cikk értelmében minden megkülönböztetést tiltaniuk kell, emellett egyenlő és hatékony védelmet kell biztosítaniuk minden személy számára bármely megkülönböztetés ellen. Mivel az állampolgárság megadását, annak megváltoztatását, illetve az attól való megfosztást államutódlás esetén is elsősorban az államok belső joga szabályozza, a törvények diszkriminatív rendelkezéseinek általános tilalma fontos rendelkezéssé vált állampolgársági kérdések tekintetében.⁹¹⁸

Az 1979. évi Egyezmény a nőkkel szembeni hátrányos megkülönböztetés minden formájának kiküszöböléséről⁹¹⁹ szintén e tárgykörbe tartozik, amely a nemi alapú diszkrimináció tilalmát mondja ki állampolgárság tekintetében a következőképpen:

- „1. A Részes Államok kötelesek a nőknek a férfiakéval egyenlő jogokat biztosítani állampolgárságuk megszerzésére, megváltoztatására vagy megtartására. Különösen kötelesek a nők számára biztosítani azt, hogy sem egy külföldivel kötött házasság, sem a férj által a saját állampolgárságának a házasság alatt történt megváltoztatása ne változtassa meg önmagában a feleség állampolgárságát, ne tegye őt hontalanná vagy ne kényszerítse rá a férjének állampolgárságát.
2. A Részes Államok kötelesek a nők számára a férfiakéval egyenlő jogokat biztosítani a gyermekeik állampolgárságát illetően.”⁹²⁰

Az említett cikk alapján tehát a nőknek a férfiakkal egyenlő jogot kell biztosítani állampolgárságuk megszerzésére, megváltoztatására és visszaszerzésére, emellett az egyezményben részes államoknak biztosítani kell, hogy a nő állampolgársága – ha külföldihez megy férjhez, vagy ha a férje állampolgársága a házasság alatt megváltozik – ne változzon meg automatikusan, különösen, ha ezáltal hontalanná válna, vagy rákényszerülne, hogy férje állampolgárságát vegye fel. Mint az már említésre került, probléma adódhat abból, hogy a külföldivel házasságot kötő nő elveszíti állampolgárságát, azonban a férj állampolgárságát nem tudja megszerezni, ha a férj államutódlás következtében elveszíti azt, vagy ha ugyan megkapja az utódállam állampolgárságát, azonban a nő azt valamilyen oknál fogva nem

---

⁹¹⁷ International Covenant on Civil and Political Rights, New York, 16 December 1966. Article 26.

⁹¹⁸ Lásd Blackman: State Successions and Statelessness: the Emerging Right to an Effective Nationality under International Law. *i. m.* 1185.

⁹¹⁹ Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women, New York, 18 December 1979.

⁹²⁰ *Uo.* Article 9.

szerezheti meg. Fontos tehát egyrészt annak kimondása, hogy a nő állampolgársága ne változhasson meg automatikusan a külföldivel való házasságkötés miatt. Másrészt pedig az állampolgárság megszerzése, elvesztése, illetve visszaszerzése tekintetében a nőknek és férfiaknak egyenlő jogot, egyenlő elbánást kell biztosítani, mely rendelkezések véleményem szerint megfelelő biztosítékot nyújtanak a nőkkel szembeni diszkrimináció miatt államutódlás esetén kialakuló hontalanság kiküszöbölésére. Emellett az egyezmény a születendő gyermekek állampolgársága tekintetében úgy értelmezhető, hogy a férjes és férj nélküli nők gyermekei egyaránt megkaphatják az anya állampolgárságát, így államutódlás esetén az egyezményben részes államokban a gyermekeknek – szüleiket érő nemi diszkrimináció miatti – hontalanságtól való védelme is megvalósul.⁹²¹

Az 1989. évi Egyezmény a gyermek jogairól is megemlíti a diszkrimináció tilalmát általánosságban az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatához hasonlóan:

„1. Az Egyezményben részes államok tiszteletben tartják és biztosítják a joghatóságuk alá tartozó gyermekek számára az Egyezményben lefektetett jogokat minden megkülönböztetés, nevezetesen a gyermeknek vagy szüleinek vagy törvényes képviselőjének faja, színe, neme, nyelve, vallása, politikai vagy más véleménye, nemzeti, nemzetiségi vagy társadalmi származása, vagyoni helyzete, cselekvőképtelensége, születési vagy egyéb helyzete szerinti különbségtétel nélkül.”⁹²²

A hátrányos megkülönböztetés tilalma, tehát „az Egyezményben lefektetett jogok”-ra – így a fent említett, a gyermek 7. cikkben foglalt állampolgársághoz való jogára, valamint a 8. cikkben előírt állampolgárságának megtartásához való jogára egyaránt – vonatkozik.

Az 1990. évi Nemzetközi egyezmény valamennyi vendégmunkás és családtagjaik jogainak védelméről szintén előírja a diszkrimináció tilalmát az egyezményben foglalt jogok tekintetében, ideértve a vendégmunkások gyermekeinek állampolgársághoz való jogát is:

„A Részes Államok vállalják [...], hogy tiszteletben tartják és biztosítják minden vendégmunkás és családtagjaik számára [...] a jelen Egyezményben foglalt jogokat bármilyen megkülönböztetés nélkül, úgy mint nem, faj, bőrszín, nyelv, vallás vagy meggyőződés, politikai vagy más vélemény, nemzeti, etnikai vagy társadalmi származás, állampolgárság, életkor, gazdasági helyzet, vagyon, családi állapot, születés vagy más státusz alapján.”⁹²³

---

⁹²¹ Donner: *The Regulation of Nationality in International Law. i. m.* 200. Itt említhető meg a tárgykörben született, de a kérelem elfogadhatatlanságáról hozott döntés. Committee on the Elimination of Discrimination against Women (CEDAW), Communication No. 11/2006, *Constance Ragan Salgado v. United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland*, U.N. Doc. CEDAW/C/37/D/11/2006 (2007).

⁹²² Convention on the Rights of the Child, New York, 20 November 1989. Article 2(1).

⁹²³ International Convention on the Protection of the Rights of All Migrant Workers and Members of Their Families, New York, 18 December 1990. Article 7.

1.2.2. Regionális védelmi szint

Az 1948. évi Emberi Jogainak és Kötelezettségeinek Amerikai Nyilatkozata az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatához hasonlóan a „nyilatkozatban foglalt jogok” tekintetében, így a 19. cikkben foglalt állampolgársághoz való jog vonatkozásában egyaránt kimondja a minden embert egyenlően, megkülönböztetés nélkül megillető jogok meglétének követelményét a következőképpen:

„Törvény előtt minden ember egyenlő és e nyilatkozatban foglalt jogok és kötelezettségek minden, nevezetesen faji, nemi, nyelvi, vallási vagy más alapon történő megkülönböztetés nélkül megilletik.”⁹²⁴

Az 1950. évi Emberi Jogok Európai Egyezménye szintén a benne foglalt jogok tekintetében írja elő a hátrányos megkülönböztetés tilalmát:

„A jelen Egyezményben meghatározott jogok és szabadságok élvezetét minden megkülönböztetés, például nem, faj, szín, nyelv, vallás, politikai vagy egyéb vélemény, nemzeti vagy társadalmi származás, nemzeti kisebbséghez tartozás, vagyoni helyzet, születés szerinti vagy egyéb helyzet alapján történő megkülönböztetés nélkül kell biztosítani.”⁹²⁵

Mivel az állampolgársághoz való jogot egyelőre nem sikerült belefoglalni az egyezménybe, a fenti rendelkezés nem biztosítja a diszkrimináció tilalmát az állampolgárság tekintetében. A 2000 novemberében elfogadott 12. számú kiegészítő jegyzőkönyv hatálybalépésével azonban megvalósult a diszkrimináció általános tilalma a következőképpen:

„1. A törvényben meghatározott jogok élvezetét minden megkülönböztetés, például nem, faj, szín, nyelv, vallás, politikai vagy egyéb vélemény, nemzeti vagy társadalmi származás, vagyoni helyzet, születés szerinti vagy egyéb helyzet alapján történő megkülönböztetés nélkül kell biztosítani.

2. Hatóság senki ellen nem alkalmazhat megkülönböztetést semmilyen, például az 1. bekezdésben említett alapon.”⁹²⁶

---

⁹²⁴ American Declaration of the Rights and Duties of Man, O.A.S. Res. III, Ninth International Conference of American States, Bogotá, 2 May 1948. Article 2.

⁹²⁵ Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, Rome, 4 November 1950. Article 14.

⁹²⁶ Protocol No. 12 to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, Rome, 4 November 2000. Article 1.

A jegyzőkönyv eredményeképpen immár a diszkrimináció tilalma nem csak az egyezményben biztosított jogokhoz kötődhet, hanem önállóan is felhívható, így az állampolgárság tekintetében is alkalmazható. A diszkrimináció tilalma a rendelkezés értelmében „a törvényben meghatározott jogok élvezeté[nek] [...] biztosít[ására]” terjed ki, vagyis az államok belső joga által biztosított jogokra, és a belső jog által a hatóságok számára előírt kötelezettségekből következő jogokra, és vonatkozik a hatóságok mérlegelése, intézkedése vagy mulasztása által megvalósuló diszkriminációra is.⁹²⁷ Megjegyzendő azonban, hogy a jegyzőkönyv az Európa Tanács tagállamai közül jelenleg kevesebb, mint húsz államra kötelező.⁹²⁸

Az 1969. évi Emberi Jogok Amerikai Egyezménye a törvény egyenlőséget csak általánosságban mondja ki a következőképpen:

„Minden ember törvény előtt egyenlő. Következésképpen hátrányos megkülönböztetés nélkül mindenki jogosult egyenlő védelemre törvény által.”⁹²⁹

Az egyezmény tehát a törvény előtti egyenlőséget általánosságban írja elő, és nem kifejezetten az állampolgárság vagy közvetetten az egyezményben foglalt jogok – így az állampolgársághoz való jog – vonatkozásában. Az általános megfogalmazás széles körben jelent védelmet, ugyanakkor a törvény előtti egyenlőség állampolgárságra való alkalmazhatóságát és az állampolgárság tekintetében kialakult a jogsérelem bizonyítását megnehezítheti.

Az 1990. évi Afrikai Karta a Gyermekek Jogairól és Jólétéről a diszkrimináció tilalmát a „Kartában elismert és biztosított jogok és szabadságok,” vagyis a 6. cikkben foglalt anyakönyvezéshez, és állampolgárság megszerzéséhez való jog tekintetében egyaránt kimondja:

„Minden gyermeknek joga van a Kartában elismert és biztosított jogok és szabadságok élvezetére függetlenül a gyermek, szülei, vagy gondviselője faji, nemzeti hovatartozásától, színétől, nemétől, nyelvétől, vallásától, politikai vagy más véleményétől, nemzeti, társadalmi származásától, vagyonától, születésétől vagy más státuszától.”⁹³⁰

---

⁹²⁷ Explanatory Report to the Protocol No. 12 to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms. para. 22.

⁹²⁸ A 12. számú kiegészítő jegyzőkönyv elemzését bővebben lásd Szemesi Sándor: A diszkrimináció tilalma az Emberi Jogok Európai Bírósága gyakorlatában. CompLex Wolters Kluwer, Budapest, 2009. 156-161.

⁹²⁹ American Convention on Human Rights, San José, 22 November 1969. Article 24.

⁹³⁰ African Charter on the Rights and Welfare of the Child, Addis Ababa, 11 July 1990. Article 3.

A Független Államok Közösségének emberi jogokról és alapvető szabadságokról szóló 1995. évi egyezményében a törvény előtti egyenlőség általános megfogalmazása mellett az egyezményben biztosított jogok, így az állampolgársághoz való jog, élvezete kapcsán is megjelenik a diszkrimináció tilalma:

„Az eme Egyezményben lefektetett jogok és szabadságok élvezetét biztosítani kell bármilyen alapú megkülönböztetés, úgy mint nem, faj, bőrszín, nyelv, vallás, politikai vagy más vélemény, nemzeti vagy társadalmi származás, nemzeti kisebbséghez tartozás, vagyoni vagy hivatali helyzet, születési hely vagy más státusz, nélkül.”⁹³¹

Az Ember és Népek Jogainak Afrikai Kartája a diszkrimináció tilalmát csak általánosságban tartalmazza,⁹³² ám 2003. évi kiegészítő jegyzőkönyve a nők jogairól Afrikában⁹³³ megfogalmazza a nők egyenlő jogait a gyermek állampolgársága kapcsán:

„A nőknek és férfiaknak egyenlő jogaiknak kell lenniük gyermekük állampolgársága tekintetében, kivéve ha az ellentétes egy belső jogszabály rendelkezésével vagy a nemzeti biztonsági érdekekkel.”⁹³⁴

A jegyzőkönyv bár rendelkezik a jogegyenlőségről, a kivételek megfogalmazásával gyakorlatilag szabad kezet ad az államoknak, így nem tekinthető hatékony védelemnek a mondat első felében megfogalmazott szabály.

A 2004. évi Emberi Jogok Arab Kartája a hátrányos megkülönböztetés tilalmát részletesen szabályozza a 3. cikkben:

„1. Jelen Karta valamennyi részes állama vállalja, hogy biztosítja a joghatósága alá tartozó valamennyi személy számára az itt lefektetett jogok és szabadságok élvezetét, faj, szín, nem, nyelv, vallási meggyőződés, vélemény, gondolat, nemzeti vagy társadalmi származás, vagyon, születés, testi vagy szellemi fogyatékoság alapján való különbségtétel nélkül.

2. Jelen Karta részes államainak meg kell tenni a Kartában foglalt jogok és szabadságok élvezetében a hatékony egyenlőség biztosításához szükséges intézkedéseket annak érdekében, hogy az előző bekezdésben említett bármely alapon történő diszkrimináció valamennyi formájával szemben biztosítva legyen a védelem.

3. Férfiak és nők egyenlők az emberi méltóság, az iszlám sariah által a nőknek kedvező pozitív diszkrimináció keretében létrehozott jogok és kötelezettségek, más isteni törvények, illetve az alkalmazható törvények és jogi instrumentumok

---

⁹³¹ Commonwealth of Independent States Convention on Human Rights and Fundamental Freedoms, Minsk, 26 May 1995. Article 20(2).

⁹³² African Charter on Human and Peoples' Rights, Nairobi, 27 June 1981. Article 18(3).

⁹³³ Protocol to the African Charter on Human and Peoples' Rights on the Rights of Women in Africa, Maputo, 11 July 2003.

⁹³⁴ *Uo.* Article 6.

tekintetében. Következésképpen valamennyi részes állam ígéretet tesz arra, hogy megtesz minden szükséges intézkedést férfiak és nők számára a Kartában foglalt valamennyi joguk élvezetében az egyenlő lehetőségeik és hatékony egyenlőségük biztosítására.”⁹³⁵

A karta tehát más dokumentumokhoz hasonlóan az általa lefektetett jogok tekintetében – amely magában foglalja a 29. cikkében foglalt állampolgársághoz való jogot is – írja elő a diszkrimináció tilalmát. A karta nyomatékosítja továbbá, hogy a hátrányos megkülönböztetés elkerülése érdekében, az egyenlőség biztosításához meg kell tenni a szükséges intézkedéseket, valamint a (3) bekezdésben kiemeli a férfiak és nők egyenlőségének követelményét bizonyos jogok és jogi instrumentumok vonatkozásában.

A karta az állampolgársághoz való jog tárgyalásánál is kitér a nemi alapú diszkrimináció tilalmára a gyermek állampolgársága megszerzése vonatkozásában a következőképpen:

„A részes államoknak meg kell tenniük az általuk megfelelőnek tartott és állampolgárságot szabályozó belső jogukkal összhangban lévő intézkedéseket, hogy lehetővé tegyék a gyermek számára, hogy megszerezze az anya állampolgárságát, különös tekintettel minden esetben a gyermek legfőbb érdekére.”⁹³⁶

A rendelkezés kellően szabad kezet nyújt a részes államok számára azzal, hogy csupán annyit ír elő, hogy „meg kell tenniük az általuk megfelelőnek tartott és állampolgárságot szabályozó belső jogukkal összhangban lévő intézkedéseket” annak érdekében, hogy a gyermeknek lehetővé váljon az anya állampolgárságának megszerzése. Erre a megfogalmazásra azért volt szükség, mert az arab államokban nem elfogadott a gyermek állampolgárságának megszerzésénél az anya állampolgárságának figyelembe vétele, melyet az is mutat, hogy a nőkkel szembeni hátrányos megkülönböztetés minden formájának kiküszöböléséről szóló egyezmény 9. cikk (2) bekezdéséhez – amely a nők számára a férfiakéval egyenlő jogokat biztosít a gyermekeik állampolgárság-szerzése tekintetében – szinte valamennyi arab állam fenntartást fűzött.⁹³⁷

Látható, hogy számos emberi jogi dokumentum tartalmaz rendelkezést az állampolgársághoz való jogra, az állampolgárság megszerzéséhez, megváltoztatásához való

---

⁹³⁵ Arab Charter on Human Rights, Tunis, 22 May 2004. Article 3.

⁹³⁶ *Uo.* Article 29(2).

⁹³⁷ Az Emberi Jogok Arab Kartájának részes államai (Algéria, Bahrein, Egyesült Arab Emírátságok, Jemen, Jordánia, Líbia és Palesztina) közül például csak Jemen és Líbia nem tett fenntartást a nőkkel szembeni hátrányos megkülönböztetés minden formájának kiküszöböléséről szóló egyezmény 9. cikk (2) bekezdésére vonatkozóan, Palesztina pedig nem részese az egyezménynek.

jogra, illetve ezek önkényes megfosztásának tilalmára, a hontalanság kiküszöbölésére, valamint a diszkrimináció tilalmára vonatkozóan, azonban megállapíthatjuk, hogy egyetlen emberi jogi egyezmény sem foglalkozik kifejezetten az államutódlás állampolgársági kérdéseivel.⁹³⁸ Az utódállamokat kötelezik ugyan az emberi jogi dokumentumok rendelkezései az állampolgárság megadására, azonban nem határozzák meg, mely utódállamnak kell megadnia az adott személynek az állampolgárságot,⁹³⁹ így könnyen előfordulhat, hogy az utódállamok valamilyen okra hivatkozással egymásra hártják az állampolgárság megadásának kötelezettségét. Szükséges vizsgálni tehát az állampolgársági tárgyú nemzetközi szerződéseket, melyek az emberi jogok egyéneket jogosító megfogalmazásához képest az államokat kötelező, konkrét szabályokat tartalmaznak az állampolgárság megadására és a hontalanság kiküszöbölésére.

2. Állampolgársági tárgyú nemzetközi szerződések releváns rendelkezései

Az állampolgársági tárgyú nemzetközi szerződések közül jó néhányban található olyan rendelkezések, melyek relevánsak lehetnek államutódlás esetén, ezáltal védelmet nyújthatnak az egyén számára a hontalanná válás ellen, annak ellenére, hogy nem kifejezetten államutódlás esetére vonatkoznak. Emellett szükséges megvizsgálni azt a csekély számú szabályt, melyek államutódlás esetében rendelkeznek az optálásról, illetve az államutódlással érintett államok által kötött, az államutódlás során felmerülő állampolgársági kérdéseket szabályozó megállapodásról.

2.1. Univerzális nemzetközi szerződések

Az első állampolgársági tárgyú univerzális nemzetközi szerződések a Nemzetek Szövetsége égisze alatt,⁹⁴⁰ március 13-tól április 13-ig tartó hágai kodifikációs konferencián jöttek létre.

---

⁹³⁸ Andreas Zimmermann: *Secession and the Law of State Succession*. In: *Secession: International Law Perspectives* (ed.: Marcelo G. Kohen). Cambridge University Press, Cambridge, 2006. 228.

⁹³⁹ Second Report on State Succession and Its Impact on the Nationality of Natural and Legal Persons, by Václav Mikulka. Document A/CN.4/474. Yearbook of the International Law Commission, 1996. Vol. II. United Nations, New York, 2008. 125.

⁹⁴⁰ A Nemzetek Szövetségének Tanácsa 1924. december 11-i döntésével (Lásd League of Nations Official Journal, February, 1925, 143.) hozta létre a 'Szakértők Bizottsága Nemzetközi Jog Fokozatos Kodifikációjára' elnevezésű, független szakértőkből álló testületet a Nemzetek Szövetsége ötödik Közgyűlése 1924. szeptember 22-i határozatának (Lásd League of Nations Records to the Assembly, Plenary Meetings, Fifth Assembly, 1924. 125.) végrehajtásaként. A Közgyűlés határozata a Szakértők Bizottságának feladatául a nemzetközi jog fokozatos kodifikációját tűzte célul, amely 1927 áprilisára összeállította a „kodifikációra érett” („ripe for

A konferencián a Nemzetek Szövetségének 48 tagállama mellett Afganisztán, Costa Rica, Ecuador és Irak vett részt. Az állampolgárság tárgykörében négy dokumentum született: az állampolgársági törvények kollíziójának egyes kérdéseiről szóló egyezmény, a hontalanság egy bizonyos esetéről szóló jegyzőkönyv, a hontalanságról szóló speciális jegyzőkönyv,⁹⁴¹ valamint a kettős állampolgárság egyes eseteiben előforduló hadkötelezettségről szóló jegyzőkönyv.⁹⁴² Utóbbi két dokumentum nem igényel bővebb kifejtést. A hontalanságról szóló speciális jegyzőkönyv ugyanis nem lépett hatályba, és olyan korábbi állampolgár befogadásáról rendelkezett, aki külföldre menetele miatt veszítette el állampolgárságát és ezáltal hontalanná vált, ha emellett tartósan rászoruló vagy egy hónapnál rövidebb szabadságvesztésre ítélték.⁹⁴³ A kettős állampolgárság egyes eseteiben előforduló hadkötelezettségről szóló jegyzőkönyv pedig csupán annyiban lehet releváns, hogy az államutódlás során kettős állampolgárrá váló személyek hadkötelezettségét rendezi, azonban nem járul hozzá a kettős állampolgárság kiküszöböléséhez. A kettős állampolgárság elkerülésére irányuló tervezetet – mely szerint az egyén egy új állampolgárság szerzésével automatikusan elveszítette volna a régit – a konferencián résztvevő államok nem támogatták, így nem került be egyik dokumentumba sem.⁹⁴⁴

Az 1930. évi Egyezmény az állampolgársági törvények kollíziójának egyes kérdéseiről⁹⁴⁵ volt az első olyan nemzetközi dokumentum, amely az állampolgárság nemzetközi jogi alapelveit és alapvető szabályait összefoglalta, és kötelezettséget írt elő az államok számára a hontalanság kiküszöbölésére.

Az állampolgárságról való lemondás esetén az egyezmény a hontalanságot annak kimondásával küszöböli ki, hogy ha az adott állam belső joga a lemondást engedély megadásához köti, akkor az engedély kiadása nem eredményezheti a kiadó állam

---

codification”) jogterületek listáját. (Lásd az állampolgárság felvételét a listára *American Journal of International Law – Special Supplement*, Vol. 20. (1926) 21-22.) A lista alapul vételével a Nemzetek Szövetsége nyolcadik Közgyűlése 1927. szeptember 27-i határozatában (Lásd *League of Nations Official Journal, Special Supplement* No. 53. 1927. 9.) előírta a Szakértők Bizottságának munkája alapján az első kodifikációs konferencia megtartását 1929. évi céldátummal 3 kérdésről: 1) állampolgárság, 2) parti tenger, 3) államok felelőssége a területükön az egyéneknek okozott és a külföldiek tulajdonában keletkező károkért. A Nemzetek Szövetségének Tanácsa felállította 1928. szeptember 28-án a Nemzetközi Kodifikációs Konferenciát Előkészítő Bizottságot, amely elkészítette a tervezet egyes pontjait, majd megküldte a tagállamoknak véleményezésre. A tagállamok álláspontjának feldolgozását, valamint a szövegtervezetek elkészítését követően került sor a konferencia összehívására.

⁹⁴¹ Special Protocol concerning Statelessness, The Hague, 12 April 1930. Nem lépett hatályba.

⁹⁴² Protocol relating to Military Obligations in Certain Cases of Double Nationality, The Hague, 12 April 1930. Lásd bővebben Manley O. Hudson: *The First Conference for the Codification of International Law*. *American Journal of International Law*, Vol. 24. No. 3. (1930), 452-453.

⁹⁴³ Lásd bővebben Chan: *The Right to a Nationality as a Human Right. The Current Trend Towards Recognition*. *i. m.* 2.

⁹⁴⁴ Lásd Bajáki: *Magyar állampolgárság – kettős állampolgárság*. *i. m.* 283.

⁹⁴⁵ *Convention on Certain Questions relating to the Conflict of Nationality Laws*, The Hague, 13 April 1930.

állampolgárságának elvesztését mindaddig, amíg az érintett személy más állam állampolgárságát meg nem szerzi. Ha pedig az engedélyt kiadó állam által meghatározott határidőn belül nem szerez új állampolgárságot az adott személy, az engedély hatályát veszti.⁹⁴⁶ E rendelkezés államutódlás esetén akkor válik relevánssá, ha az optáláshoz való jog nincsen szabályozva az utódállamok közötti megállapodásban, vagy nem kötöttek az államutódlásról megállapodást, azonban valamely személy az államutódlást követően fennálló állampolgársága helyett az utódállam vagy másik utódállam állampolgárságát szeretné megkapni, illetve az elődállam állampolgárságát szeretné visszaszerezni. Ilyen esetben az adott személynek csak a két állam belső joga alapján van lehetősége megváltoztatni állampolgárságát azáltal, hogy lemond meglévő állampolgárságáról, és egyúttal kérelmet nyújt be az új állampolgárság megszerzésére.

A férjezett nők hontalanságának kiküszöbölése céljából az egyezmény úgy rendelkezik, hogy amennyiben a nő elvesztené állampolgárságát államának jogszabályai szerint amiatt, hogy férjének a házasság alatt állampolgársága megváltozik, akkor ez csak azután következhet be, miután megkapta férje új állampolgárságát.⁹⁴⁷ Államutódlás esetén akkor nyújt védelmet e rendelkezés a nő számára, ha férje állampolgársága az államutódlás következtében változik meg. Az egyezmény így biztosítja, hogy a nő az említett esetben ne váljon hontalanná. Nem nyújt védelmet azonban e szabály abban az esetben, amikor a nő az államutódlás előtt szerezte meg férje állampolgárságát a házasság következtében, azonban az államutódlás során ezt elveszíti, és nem tudja megszerezni férjével együtt az új állampolgárságot.

Az egyezmény értelmében a férj honosítása nem járhat együtt a nő állampolgárságának megváltozásával, kivéve, ha ehhez a nő hozzájárul.⁹⁴⁸ E rendelkezés államutódlás esetén akkor biztosít a nőnek állampolgárság megtartásához való jogot, amennyiben férje elveszítette állampolgárságát az államutódlás következtében, és csak honosítás útján szerezheti meg az utódállam állampolgárságát. A szabály célja nem a hontalanság kiküszöbölése, hanem az állampolgárság tekintetében nemi alapon az egyenlő jogok biztosítása.⁹⁴⁹

---

⁹⁴⁶ *Uo.* Article 7.

⁹⁴⁷ *Uo.* Article 9.

⁹⁴⁸ *Uo.* Article 10.

⁹⁴⁹ A konferencia idején számos nők jogaiért létrejött szervezet – például a Nők Amerika-közi Bizottságának – képviselője Hágába utazott, melynek következtében az állampolgársági kérdésekért felelős bizottság úgy döntött, hogy meghallgatja álláspontjaikat. A nők egyenjogúságát állampolgárság tekintetében biztosító rendelkezések leginkább ennek köszönhetőek. Lásd bővebben Hudson: *The First Conference for the Codification of International Law. i. m.* 451-452.

A gyermeket is védi az egyezmény a hontalanná válástól azáltal, hogy a szülők honosítása esetén – az állam joga alapján – a kiskorú gyermekeiknek is meg kell adni az állampolgárságot, azonban ennek feltételeit az adott állam részletesen szabályozhatja.⁹⁵⁰ Államutódláskor abban az esetben releváns e rendelkezés, ha a gyermek szüleivel együtt elvesztette állampolgárságát az államutódlás következtében, de a szülők jogosultak az utódállam állampolgárságára honosítás útján, vagy ha az államutódlás időpontja után született gyermek szülei hontalanná váltak az államutódlás következtében, azonban jogosultak a honosítási eljárásra. Amennyiben a kiskorú gyermek nem kapja meg a honosított szülő állampolgárságát, az egyezmény értelmében meg kell maradnia a már létező állampolgárságának.⁹⁵¹ E rendelkezés tehát nem nyújt védelmet a gyermek számára, ha már eleve hontalan. Államutódlás esetén e szabály akkor alkalmazható, ha a szülők nem rendelkeznek optáláshoz való joggal, azonban az államutódlást követően fennálló állampolgárság helyett az utódállam vagy másik utódállam állampolgárságát szeretnék megkapni, vagy az elődállam állampolgárságát kívánják visszaszerezni.

Az egyezmény két olyan kötelezettséget is felállít a gyermekekre vonatkozóan, amely nem kapcsolható belső jogi kollíziókhoz.⁹⁵² Egyrészt annak a gyermeknek, akinek egyik szülője sem ismert, meg kell adni annak az államnak az állampolgárságát, amelynek területén a gyermek született, talált gyermek esetében pedig vélelmezni kell az ellenkező bizonyításáig, hogy annak az államnak a területén született, ahol találták.⁹⁵³ Másrészt, hontalan szülők, vagy olyan szülők gyermekének, akiknek nem ismert az állampolgársága, meg kell adni annak az államnak az állampolgárságát, amelynek területén született. Utóbbi esetben az állam meghatározhatja belső jogában az állampolgárság megszerzésének feltételeit.⁹⁵⁴ Mindkét rendelkezés védelmet biztosít az utódállam területén született gyermekeknek függetlenül attól, hogy szülei ismeretlenek, hontalanok, vagy állampolgárságuk nem ismert. Különös jelentőségű a második szabály államutódlás esetén, mivel gyakran előfordul, hogy az államutódlás során hontalanná váló személyek később, az utódállam területén született gyermekei megöröklik a szülők hontalan státuszát.

Az örökbefogadás kapcsán az egyezmény előírja, hogy az örökbefogadott csak akkor veszítheti el állampolgárságát államának joga alapján annak révén, hogy más állampolgár

---

⁹⁵⁰ Convention on Certain Questions relating to the Conflict of Nationality Laws, The Hague, 13 April 1930. Article 13.

⁹⁵¹ *Uo.*

⁹⁵² Lásd Blackman: State Successions and Statelessness: the Emerging Right to an Effective Nationality under International Law. *i. m.* 1177.

⁹⁵³ Convention on Certain Questions relating to the Conflict of Nationality Laws, The Hague, 13 April 1930. Article 14.

⁹⁵⁴ *Uo.* Article 15.

örökbe fogadja, ha megszerzi az örökbefogadó állampolgárságát az örökbefogadó államának joga alapján.⁹⁵⁵ Védelmet nyújthat e rendelkezés az örökbefogadott gyermek hontalanná válása ellen, amennyiben az örökbefogadási eljárás megindult az államutódlás előtt, azonban az örökbefogadó elveszíti korábbi állampolgárságát az államutódlás során, így az örökbefogadott a fenti szabály garanciái alapján megtarthatja korábbi állampolgárságát.

Az 1930. évi hágai egyezmény rendelkezéseinek egy része tehát alkalmazható államutódlás esetén, azonban kifejezett, államutódlásra vonatkozó szabályok nem találhatók benne annak ellenére, hogy a Harvard Egyetem által készített, és a konferencián a résztvevő államok képviselői számára benyújtott tervezet 18. cikke⁹⁵⁶ tartalmazott kifejezetten államutódlás esetében alkalmazandó rendelkezéseket. Így az egyezmény egyik fő hiányossága, hogy nem nyújt védelmet a főként államutódlás esetén előforduló tömeges állampolgárság-vesztésre és az állampolgárságtól való megfosztásra.⁹⁵⁷ Az egyezményről összességében elmondható, hogy csupán néhány területet szabályoz az állampolgársági problémákból,⁹⁵⁸ emellett kevés részes állama van.⁹⁵⁹ Ezért elsősorban úttörő jellege miatt jelentős, amellyel megindította az állampolgársági kérdések univerzális szinten való szabályozási igényét.

Az 1930. évi Jegyzőkönyv a hontalanság egy bizonyos esetéről⁹⁶⁰ az egyezménynél továbbmegy az ismeretlen, vagy hontalan szülőktől született gyermek állampolgárságának szabályozásánál, amikor azt írja elő, hogy amennyiben az adott államban a *ius soli* elv nem alkalmazható az állam területén születő gyermek állampolgárságának megszerzésénél, és a

---

⁹⁵⁵ *Uo.* Article 17.

⁹⁵⁶ A Harvard tervezetének 18. cikke a következőket írta elő: „(a) Ha egy állam egész területét megszerzi egy másik állam, azon személyek, akik az első állam állampolgárai voltak, az utódállam állampolgáraivá válnak, kivéve, ha ezen állam törvényeinek rendelkezései alapján visszautasítják az utódállam állampolgárságát. (b) Ha egy állam területének egy részét megszerzi egy másik állam, vagy egy új állam területévé válik, az első állam azon állampolgárai, akiknek továbbra is e területen van szokásos tartózkodási helye, ellenkező szerződéses rendelkezések hiányában, elveszítik ezen állam állampolgárságát és az utódállam állampolgáraivá válnak, kivéve, ha ezen állam törvényeinek rendelkezései alapján visszautasítják az utódállam állampolgárságát.” Lásd a Harvard tervezetét kommentárokkal: *Research in International Law*, Harvard Law School: *Research in International Law*. *i. m.* 1-129. Az 1927-ben kezdődő magánkodifikáció folyamatáról lásd James T. Kenny: *Manley O. Hudson and the Harvard Research in International Law*. *International Lawyer*, Vol. 11. No. 2. (1977), 319-329. A tervezet a beolvadás és az egyesülés esetén az elődállam állampolgárságát mint kritériumot önmagában alkalmazza, területátadás és kiválás során pedig az elődállam állampolgársága mellett a szokásos tartózkodási helyet említi kritériumként. Mindkét esetben az egyén akaratát is figyelembe veendőnek tartja, mellyel az egyén által a fenti szabályok felülírhatók.

⁹⁵⁷ Lásd továbbá Chan: *The Right to a Nationality as a Human Right. The Current Trend Towards Recognition*. *i. m.* 2.; Blackman: *State Successions and Statelessness: the Emerging Right to an Effective Nationality under International Law*. *i. m.* 1178.

⁹⁵⁸ Lásd bővebben Hudson: *The First Conference for the Codification of International Law*. *i. m.* 453-455.

⁹⁵⁹ Az állampolgársági törvények kollíziójának számos kérdéséről szóló egyezménynek jelenleg húsz állam részese.

⁹⁶⁰ *Protocol relating to a Certain Case of Statelessness*, The Hague, 13 April 1930. A jegyzőkönyv tíz állam ratifikációját követően lépett hatályba, jelenleg huszonhárom részes állama van.

gyermeknek apja hontalan vagy állampolgársága nem ismert, azonban az anya ennek az államnak az állampolgára, a gyermeknek meg kell kapnia ezen állam állampolgárságát.⁹⁶¹ Államutódlás esetén e rendelkezés az államutódlást követően született gyermek számára nyújthat védelmet a hontalanság elkerülésére, amennyiben az anya megkapta az utódállam állampolgárságát, azonban az apa az államutódlás következtében hontalanná vált.

Az 1954. évi Egyezmény a hontalan személyek jogállásáról⁹⁶² elsősorban a hontalanok jogi helyzetének megkönnyítését és javítását célozza, nem pedig a hontalan státusz kiküszöbölését. A hontalanság csökkentéséről csupán egyetlen cikk szól,⁹⁶³ mely szerint a szerződő államoknak elő kell mozdítaniuk a hontalanok honosítását, és meg kell tenniük mindent annak érdekében, hogy a honosítási eljárást gyorsabbá tegyék, és költségeit annyira csökkentsék, amennyire lehetséges.⁹⁶⁴

Az 1957. évi Egyezmény a férjzett nők állampolgárságáról⁹⁶⁵ egyik, államutódlás esetén releváns rendelkezése kimondja, hogy sem a külföldivel való házasságkötés, sem a férj állampolgárságának a házasság alatt történő megváltozása nem lehet kihatással a feleség állampolgárságára.⁹⁶⁶ Elsősorban akkor bír jelentőséggel ez a szabály, ha a nő elveszítené állampolgárságát amiatt, mert külföldihez megy hozzá, azonban nem szerezheti meg férje állampolgárságát, mivel férje elveszítette azt államutódlás során, vagy a férj a házasság alatt válik hontalanná az államutódlás következtében. Az egyezmény védelme miatt ezek az esetek nem vonják maguk után a feleség állampolgárságának elvesztését.⁹⁶⁷ Az egyezmény másik, államutódlás esetén alkalmazható cikke azt írja elő, hogy ha a férj saját elhatározásából megszerzi más állam állampolgárságát, vagy állampolgárságáról lemond, az ne akadályozza meg a feleséget abban, hogy megtartsa állampolgárságát.⁹⁶⁸ E rendelkezés abban az esetben alkalmazható, ha a férj megkapta az utódállam állampolgárságát, azonban optáláshoz való jogát gyakorolva, vagy az optáláshoz való jog szabályozásának hiánya ellenére meg kívánja szerezni a másik utódállam állampolgárságát, vagy vissza szeretné szerezni az elődállam állampolgárságát.

---

⁹⁶¹ *Uo.* Article 1. Lásd továbbá Edwin Borchard: Three Hague Conventions on Nationality. *American Journal of International Law*, Vol. 32. No. 1. (1938), 128.

⁹⁶² Convention relating to the Status of Stateless Persons, New York, 28 September 1954.

⁹⁶³ *Uo.* Article 32.

⁹⁶⁴ Lásd bővebben például Paul Weis: The Convention Relating to the Status of Stateless Persons. *International and Comparative Law Quarterly*, Vol. 10. Issue 2. (1961), 255-264.

⁹⁶⁵ Convention on the Nationality of Married Women, New York, 20 February 1957. Kihirdette: 1960. évi 2. törvényerejű rendelet.

⁹⁶⁶ *Uo.* Article 1.

⁹⁶⁷ *Vö.* Convention on Certain Questions relating to the Conflict of Nationality Laws, The Hague, 13 April 1930. Article 9.

⁹⁶⁸ Convention on the Nationality of Married Women, New York, 20 February 1957. Article 2.

Az 1961. évi Egyezmény a hontalanság csökkentéséről⁹⁶⁹ az első és egyetlen olyan hatályos univerzális egyezmény, amely rendelkezéseket tartalmaz az államutódlás esetében létrejövő hontalanság kiküszöbölésére. Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatának megszületését követően az Egyesült Nemzetek Gazdasági és Szociális Tanácsa felkérte a Titkárságot a hontalanság tanulmányozására.⁹⁷⁰ A Titkárság az elkészített tanulmányban két elvet ajánlott a hontalanság kiküszöbölésére: egyrészt, hogy minden gyermek születésénél fogva szerezzen állampolgárságot, másrészt, hogy senki ne veszítse el állampolgárságát addig, amíg meg nem szerez egy újat. A hontalanság csökkentésére pedig számos alapvető dolgot dolgozott ki, melyekkel összhangba hozhatók az államok állampolgársági szabályozásai.⁹⁷¹ A Nemzetközi Jogi Bizottság a tanulmány alapján két tervezetet terjesztett elő a Közgyűlésnek: a hontalanság kiküszöböléséről, valamint a hontalanság csökkentéséről. A Közgyűlés Hatodik Bizottságban azonban vita alakult ki az államok képviselői között, mivel úgy vélték, az állampolgársági kérdések szabályozása kizárólagos joghatóságukba tartozik. Ennek ellenére a Közgyűlés döntött a jövőbeli hontalanság csökkentéséről vagy kiküszöböléséről szóló egyezmény létrehozását célzó konferencia összehívásáról,⁹⁷² melyre 1959. március 24-én került sor Genfben. A konferencián résztvevő harmincöt állam delegációja úgy határozott, hogy a Nemzetközi Jogi Bizottság jövőbeli hontalanság csökkentéséről szóló egyezménytervezetét veszik alapul a szerződés megalkotásánál. A következő konferenciát New Yorkban, 1961. augusztus 15-ére hívták össze, melynek lezárásaként az államok elfogadták a hontalanság csökkentéséről szóló egyezményt.⁹⁷³

Az egyezmény nívuma, hogy nem a hontalanság kiküszöbölésének megkísérlését írja elő, hanem kötelezi a részes államokat, hogy bizonyos esetekben adják meg az állampolgárságot a hontalan személyeknek.⁹⁷⁴ Az államok számára tehát pozitív természetű kötelezettséget ír elő, szemben az 1930. évi hágai egyezménnyel, amelynek rendelkezései főként negatív természetűnek mondhatók, mivel az elsősorban arra kötelezi az államokat, hogy bizonyos esetekben ne vonják meg állampolgárságukat.

---

⁹⁶⁹ Convention on the Reduction of Statelessness, New York, 30 August 1961. Az egyezmény hivatalos magyar megnevezése a kihirdető jogszabályban – helytelen fordítással – egyébiránt: Egyezmény a hontalanság eseteinek csökkentéséről.

⁹⁷⁰ ECOSOC Res. 116D, 2 March 1948, U.N. Doc. E/RES/116D (VI).

⁹⁷¹ United Nations: Study of Statelessness. *i. m.*

⁹⁷² G.A. Res. 896, 503rd plen. mtg., 4 December 1954, U.N. Doc. A/RES/896 (IX).

⁹⁷³ Lásd bővebben Paul Weis: The United Nations Convention on the Reduction of Statelessness, 1961. *International and Comparative Law Quarterly*, Vol. 11. Issue 4. (1962), 1073-1080; Chan: The Right to a Nationality as a Human Right. The Current Trend Towards Recognition. *i. m.* 3-4.

⁹⁷⁴ Donner: The Regulation of Nationality in International Law. *i. m.* 194.

A születéskor keletkező hontalanság kiküszöbölésére az egyezmény két alapvető, egymással összefüggő szabályt tartalmaz az 1. és 4. cikkében. Az állam kötelezettsége által jogosított alanyként az egyezmény a „személy” megnevezést használja, de e cikkek nyilvánvalóan a gyermek hontalanságának kiküszöbölését célzó rendelkezések csoportjába sorolhatók.⁹⁷⁵

Az egyezmény 1. cikke értelmében az államoknak meg kell adni állampolgárságukat az olyan személyeknek, akik területükön születtek, és máskülönben hontalanná válnának. Ezt az állampolgárságot születéskor a jog erejénél fogva, vagy az érintett személy által vagy nevében a megfelelő hatósághoz benyújtott kérelemre kell megadni,⁹⁷⁶ azonban az egyezmény előír bizonyos kritériumokat, melyeket az államok feltételül szabhatnak az állampolgárság megadásakor.⁹⁷⁷ E rendelkezés az utódállam területén született gyermekeknek nyújt védelmet, amennyiben nem jogosultak a meglévő szabályok alapján az utódállam állampolgárságára, vagy szüleik hontalanná váltak az államutódlás következtében – azonban csak a cikkben foglalt kritériumok megléte esetén. E kritériumok ellenére is annak a személynek, aki az állam területén született házassági kötelékben, és anyja az állam állampolgára, meg kell kapnia születésével az állampolgárságot, ha máskülönben hontalan lenne.⁹⁷⁸ Következésképpen a gyermek nem válik hontalanná abban az esetben, ha apja elvesztette korábbi állampolgárságát az államutódlás következtében, de nem tudta megszerezni az utódállam állampolgárságát. Annak a személynek is meg kell adni az állampolgárságot, aki nem tudja megszerezni annak az államnak az állampolgárságát ahol született – mert túllépte a kérelem benyújtására előírt életkort, vagy nem felel meg a tartózkodásra vonatkozó követelményeknek –, hogyha születésekor valamelyik szülője az adott állam állampolgára volt, és az érintett személy máskülönben hontalanná válna.⁹⁷⁹ E rendelkezés az előzőhöz hasonlóan biztosítja az utódállam állampolgárságának megszerzését a gyermek számára azzal a különbséggel, hogy szükséges bizonyos feltételek megléte, emellett az állampolgárság megszerzését bármelyik szülő állampolgársága megalapozhatja.

Az egyezmény 4. cikke alapján, ha az adott személy nem az állam területén születik, de születésekor valamely szülője állampolgára az államnak, meg kell adni ennek a személynek a szülő állampolgárságát, ha máskülönben hontalan lenne, ha pedig különböző

---

⁹⁷⁵ Lásd bővebben United Nations High Commissioner for Refugees: Guidelines on Statelessness No. 4. Ensuring Every Child's Right to Acquire a Nationality through Article 1-4 of the 1961 Convention on the Reduction of Statelessness, 21 December 2012. HCR/GS/12/04.

⁹⁷⁶ Convention on the Reduction of Statelessness, New York, 30 August 1961. Article 1(1).

⁹⁷⁷ *Uo.* Article 1(2).

⁹⁷⁸ *Uo.* Article 1(3). *Vö.* Protocol relating to a Certain Case of Statelessness, The Hague, 13 April 1930. Article 1.

⁹⁷⁹ *Uo.* Article 1(4).

állampolgárságúak a szülők, akkor az államok belső joga dönti el, melyik állampolgárságra jogosult. Az 1. cikkhez hasonlóan ezt az állampolgárságot is születéskor a jog erejénél fogva, vagy az érintett személy által vagy nevében a megfelelő hatósághoz benyújtott kérelemre kell megadni, mely azonban a már említett kritériumokhoz köthető. Államutódlást követően, az utódállam területén kívül születő gyermeknek tehát hontalansága elkerülése érdekében meg kell adni az utódállam állampolgárságát e rendelkezés alapján, ha valamely szülője állampolgára az utódállamnak. Nem nyújt védelmet azonban abban az esetben, ha a gyermek megszületésének időpontjában a szülő még nem kapta meg az utódállam állampolgárságát.

E két cikkel a hontalanság kiküszöbölésének szabályozása védelmet nyújt mind a *ius soli*, mind a *ius sanguinis* elvet alkalmazó államok vonatkozásában, mivel a születéskor keletkező hontalanság kiküszöbölése érdekében a *ius sanguinis* államokban kiegészítő elvvé teszi a *ius soli* elv, a *ius soli* államokban pedig a *ius sanguinis* elv alkalmazását.

Az egyezmény a talált gyermekek hontalanná válásának kiküszöbölésére hoz megoldást annak kimondásával, hogy az állam területén talált gyermeket úgy kell tekinteni az ellenkező bizonyításának hiányában, mint aki az állam területén, az állam állampolgárságával rendelkező szülőktől született.⁹⁸⁰ Az 1930. évi hágai egyezmény 14. cikkével összevetve elmondható, hogy míg az 1930. évi egyezmény csak a *ius soli* elvét alkalmazó utódállamokban oldja meg a talált gyermek hontalanságának problémáját – amely azt mondja, hogy a talált gyermeket úgy kell tekinteni az ellenkező bizonyításának hiányában, mint aki az állam területén született –, addig jelen egyezmény mind a *ius sanguinis*, mind a *ius soli* utódállamokban védi a talált gyermeket a hontalanná válástól.

A személyi állapot változása – úgy, mint „házasságkötés, a házasság megszűnése, törvényesítés, elismerés vagy örökbefogadás”⁹⁸¹ – következtében létrejövő hontalanság megakadályozására is tartalmaz rendelkezést az egyezmény, mely értelmében a személyi állapot változása csak akkor vonhatja maga után az állampolgárság elvesztését, amennyiben az adott személynek fennáll egy másik állampolgársága, vagy megszerez egy másik állampolgárságot. E rendelkezés abban az esetben nyújt védelmet, ha a férj, szülő, örökbefogadó az államutódlás következtében hontalanná válik, amely magával vonhatja a feleség, gyermek, örökbefogadott állampolgárságának elvesztését.

Amennyiben egy személy állampolgárságának elvesztése, attól való megfosztása házastársa, illetve gyermeke állampolgársága elvesztésével jár, ennek feltétele, hogy a házastárs, gyermek rendelkezzen másik állampolgársággal, vagy másik állampolgárságot

---

⁹⁸⁰ *Uo.* Article 2.

⁹⁸¹ *Uo.* Article 5(1).

szerezzen.⁹⁸² Államutódlás esetén akkor van jelentősége e rendelkezésnek, ha a személy államutódlás során veszíti el állampolgárságát, vagy ha az elődállam megfosztja állampolgárságától.

Az állampolgárságról való lemondás esetén az egyezmény megvédi az egyént a hontalanság bekövetkezésétől azáltal, hogy a lemondás esetén az egyén csak akkor veszítheti el állampolgárságát, ha már megszerezte az új állampolgárságot, vagy van másik állampolgársága, kivéve, ha e rendelkezés alkalmazása összeegyeztethetetlen az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatának 13. és 14. cikkeivel.⁹⁸³ Emellett a külföldön honosítást kérő állampolgár csak akkor veszíti el állampolgárságát, ha már megkapta a külföldi állampolgárságot, vagy biztosítékot kap annak megszerzésére.⁹⁸⁴ Mindkét rendelkezés abban az esetben alkalmazható az államutódlásra, ha az érintett személy megkapta az utódállam állampolgárságát, azonban más utódállam állampolgárságát kívánja megszerezni, vagy vissza szeretné kapni az elődállam állampolgárságát, azonban optáláshoz való joga nincsen szabályozva, vagy az optálásra vonatkozó szabályok nem megfelelőek.

Az állampolgárságtól való megfosztásról is rendelkezik az egyezmény. Eszerint az államok – bizonyos kivételektől eltekintve⁹⁸⁵ – nem foszthatják meg az egyént állampolgárságától, ha ennek következtében hontalanná válna.⁹⁸⁶ Az egyezmény eredeti tervezetében az állampolgárságtól való megfosztás általános tilalma szerepelt, a számos kivétel az államok vitái következtében kerül be a végleges szövegbe, melyek sora a tilalom védelmét nagymértékben gyengíti, és szinte szabad kezét ad a részes államoknak az

---

⁹⁸² *Uo.* Article 6.

⁹⁸³ *Uo.* Article 7(1). Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatának 13. cikke a szabad mozgáshoz, lakóhely szabad megválasztásához, valamint az ország elhagyásához és a hazatéréshez való jogot, a 14. cikk pedig az üldözés elől más országban való menedékhez való jogot írja elő.

⁹⁸⁴ *Uo.* Article 7(2).

⁹⁸⁵ Kivéteklént említi az egyezmény a következő eseteket. A honosított személy megfosztható az állampolgárságtól, ha az állam joga alapján meghatározott időszakot (az állam nem határozhat meg hét évnél rövidebb időt) meghaladóan külföldön tartózkodik, és nem nyilvánítja ki, hogy állampolgárságát meg kívánja tartani. Az állam feltételül szabhatja az állampolgárság megtartásához, hogy a külföldön született egyén – egy évvel a nagykorúsága elérését követően – az állam területén tartózkodjon, vagy meghatározott hatóságnál bejelentkezzen. Emellett megfosztható az állampolgárság, ha azt az egyén megtevesztéssel vagy csalással szerezte. Az állam továbbá fenntartást fűzhet az egyezményhez, amennyiben belső jogában elvesztési oknak számít, ha az egyén az állam iránti hűséggel összeegyeztethetetlen módon, az állam tilalma ellenére szolgáltatást nyújtott vagy nyújt egy másik államnak, vagy attól jövedelmet kapott vagy kap, vagy az állam alapvető érdekeit súlyosan sértő magatartást tanúsított; vagy ha a személy hűségesküt vagy más formális hűségnyilatkozatot tett egy másik államnak, vagy egyértelmű bizonyítékát adta azon elhatározásának, hogy megtagadja az állam iránti állampolgári hűséget. *Uo.* Article 8(2)-(3). Lásd továbbá Donner: *The Regulation of Nationality in International Law. i. m.* 194.; Weis: *The United Nations Convention on the Reduction of Statelessness, 1961. i. m.* 1083-1084.; Blackman: *State Successions and Statelessness: the Emerging Right to an Effective Nationality under International Law. i. m.* 1179.

⁹⁸⁶ *Uo.* Article 8(1).

állampolgárság elvétele tekintetében.⁹⁸⁷ Az egyén számára azonban fontos biztosíték, hogy az állam megfosztási jogkörét csak törvénynek megfelelően gyakorolhatja, és az érintett számára garantált a bíróság vagy más független testület előtti méltányos tárgyaláshoz való jog.⁹⁸⁸ Mint már említettem, az állampolgárságtól való megfosztás tilalma államutódláskor elsősorban abban az esetben releváns, ha az elődállam jogalanyiségát folytatja valamely utódállam, és az egyént jogtalanul megfosztják az államutódlás következtében az elődállam állampolgárságától.

Az egyezmény a diszkrimináció tilalmát is kimondja az állampolgárságtól való megfosztás tekintetében faji, etnikai, vallási, vagy politikai alapon.⁹⁸⁹ E diszkrimináció-tilalom abszolút jellegű a tekintetben, hogy alkalmazásának nem feltétele, hogy az egyén a megfosztás következtében hontalanná váljon. Az emberi jogi dokumentumokban megjelenő állampolgárságtól való önkényes megfosztás minden bizonnyal magában foglalja a diszkrimináció alapján történő megfosztást, és Ruth Donner szerint azt az esetet is, amikor a megfosztás következtében az egyén hontalanná válik.⁹⁹⁰

Az univerzális nemzetközi szerződések közül ez az első, és jelenleg az egyetlen olyan hatályos egyezmény, ahol megjelenik az államutódlás szabályozási igénye az állampolgárságra vonatkozóan. Az egyezmény ugyanis kimondja, hogy az államok közötti területátadás esetén az államok által erről kötött nemzetközi megállapodásnak tartalmazni kell olyan rendelkezéseket, melyek célja annak biztosítása, hogy a területváltozás következtében senki ne váljon hontalanná. Emellett az egyezményben részes államoknak minden erőfeszítést meg kell tenniük annak érdekében is, ha egy olyan állammal kötnek területátadásról szerződést, amely nem részese ezen egyezménynek, az államok közötti megállapodás akkor is tartalmazzon ilyen rendelkezéseket.⁹⁹¹ E rendelkezés előrelépés annyiban, hogy előírja az állampolgársági kérdések szabályozását, ha a területátadás által érintett államok kötnek megállapodást az államutódlás egyes kérdéseiről. Nem tartalmaz azonban e cikk konkrét kötelezettséget ilyen megállapodás megkötésére. Fontos kiemelni továbbá, hogy az államutódlás számos esete közül kizárólag a területátadásra vonatkozik. Emellett e rendelkezés az államutódláskor csak azon hontalanságot előidéző eseteket zárja ki, amelyeket a két állam közötti szerződés tartalmaz, amely pedig az államok megegyezésétől függ.

---

⁹⁸⁷ Lásd bővebben Weis: *The United Nations Convention on the Reduction of Statelessness*, 1961. *i. m.* 1097-1080.; Blackman: *State Successions and Statelessness: the Emerging Right to an Effective Nationality under International Law*. *i. m.* 1179.

⁹⁸⁸ *Convention on the Reduction of Statelessness*, New York, 30 August 1961. Article 8(4).

⁹⁸⁹ *Uo.* Article 9.

⁹⁹⁰ Donner: *The Regulation of Nationality in International Law*. *i. m.* 195.

⁹⁹¹ *Convention on the Reduction of Statelessness*, New York, 30 August 1961. Article 10(1).

Amennyiben a területátadásról kötött megállapodás nem tartalmaz az állampolgárookra vonatkozó rendelkezést, vagy nem jön létre ilyen nemzetközi megállapodás, az egyezményben részes államnak – amely területét átadja egy másik államnak, vagy másik állam területét megszerzi – az egyezmény értelmében meg kell adnia állampolgárságát az olyan személyeknek, akik a területátadás következtében máskülönben hontalanná válnának.⁹⁹² Növuma az egyezménynek a hontalanság kiküszöbölésének kimondása államutódlás esetén, azonban nem tartalmaz konkrét szabályt arra nézve, hogy ilyen esetben az állampolgárság megadása a területet átadó, vagy a területet megszerző állam kötelezettsége. Így előfordulhat, hogy az érintett államok egymásra hárítják az állampolgárság megadásának kötelezettségét, és emiatt az adott személy hontalanná válik. A Nemzetközi Jogi Bizottság által, a konferenciára benyújtott tervezet tartalmazta az átcsatolt terület lakosságának optálásához való jogát az elődállam állampolgárságának megtartására a hontalanság kiküszöbölése érdekében,⁹⁹³ azonban a konferencia során e rendelkezés kikerült az egyezmény végleges szövegéből.

A Nemzetközi Személyi Jogállapot Bizottság⁹⁹⁴ égisze alatt, 1973-ban jött létre az Egyezmény a hontalanság esetei számának csökkentéséről,⁹⁹⁵ melynek 1. cikke a gyermek számára az anya állampolgárságához való jogát írja elő aszerint, hogy a gyermeknek születésekor meg kell szereznie az anya állampolgárságát, ha különben hontalanná válna. A Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya, illetve a gyermek jogairól szóló egyezmény szabályozásához hasonlóan e cikk sem szól az állampolgárság megváltoztatásáról, illetve megtartásáról.⁹⁹⁶ Államutódlás esetén csupán abban az esetben alkalmazható, ha az édesanya megszerezte már az utódállam állampolgárságát. Fontos továbbá kiemelni, hogy e rendelkezés ugyanis nem nyújt védelmet azon gyermeknek, akinek születése idején édesanyja hontalan, így államutódlás esetén különösen annak, aki abban az időszakban születik, amikor az anya elvesztette már az elődállam állampolgárságát, azonban még nem szerezte meg az utódállamét.

---

⁹⁹² *Uo.* Article 10(2).

⁹⁹³ Lásd Draft Convention on the Reduction of Future Statelessness, 1954. In: Yearbook of the International Law Commission, Vol. II (1954) 145.

⁹⁹⁴ A Nemzetközi Személyi Jogállapot Bizottságot 1948-ban hozták létre kormányközi szervezetként azzal a céllal, hogy megkönnyítse a nemzetközi együttműködést a személyi jogállapot terén. Ennek érdekében, többek között, tanulmányokat folytat, ajánlásokat és egyezmény-tervezeteket dolgoz ki a tagállamokban hatályban lévő szabályok harmonizálása érdekében, figyelemmel kíséri a tagállami jogalkotást és esetjogot, összehangolja munkáját más nemzetközi szervezetekkel és együttműködik nem tagállamokkal is. A szervezetről lásd bővebben <<http://www.ciecl.org/>>.

⁹⁹⁵ Bern Convention of the International Commission of Civil Status to Reduce the Number of Cases of Statelessness, Bern, 13 September 1973.

⁹⁹⁶ Lásd bővebben Randelzhofer: Nationality. *i. m.* 423.; Chan: The Right to a Nationality as a Human Right. The Current Trend Towards Recognition. *i. m.* 11. Rapport explicatif, adopté par l'Assemblée Générale à Interlaken le 12 septembre 1973. L'article premier.

2.2. Regionális nemzetközi szerződések

Az amerikai régióban született meg az első kettős állampolgárság kiküszöbölését célzó egyezmény. Az amerikai államok harmadik konferenciáján fogadták el az 1906. évi Egyezményt a honosított állampolgárok státuszának létrejöttéről, akik az eredetük szerinti államban tartózkodási helyet létesítenek.⁹⁹⁷ Eszerint, ha egy más állam által honosított egyén visszatér az eredeti állampolgársága szerinti államába és ott két éven át tartózkodik, úgy kell tekinteni, mint aki visszaszerezte eredeti állampolgárságát és lemondott a honosítással szerzett állampolgárságáról.⁹⁹⁸ Eme rendelkezés az államutódlás azon eseteiben alkalmazható, amikor az elődállam fennmarad. Ha az egyén megszerzi az utódállam állampolgárságát, de később a tartózkodási helyét visszahelyezi az elődállam területére, visszaszerezheti annak állampolgárságát anélkül, hogy kettős állampolgárrá válna.

Az amerikai államok, az 1933. december 3-26-ig tartó, hetedik nemzetközi konferencián Montevideóban két további, állampolgársági tárgyú nemzetközi szerződést fogadtak el. Az 1933. évi Egyezmény a nők állampolgárságáról⁹⁹⁹ nemi alapon való diszkrimináció tilalmát írja elő az állampolgárság tekintetében a részes államok számára mind törvényhozásukban, mind pedig a gyakorlatban.¹⁰⁰⁰

A konferencián megkötött másik dokumentum az 1933. évi Egyezmény az állampolgárságról¹⁰⁰¹ a legkorábbi olyan hatályos, multilaterális, nemzetközi törvények közé sorolható nemzetközi szerződés, amely államutódlás esetén alkalmazandó, állampolgársági tárgyú rendelkezést tartalmaz. Az egyezmény értelmében területátadás esetén az utódlással érintett terület lakossága nem tekinthető azon állam állampolgárának, amelyhez a területet csatolják, hacsak kifejezetten ki nem nyilvánítják optálásukkal, hogy az eredeti állampolgárságukat meg kívánják változtatni.¹⁰⁰² A rendelkezés tehát a lakosságot jelöli meg érintettként, mely kiterjed nem csak az elődállam állampolgáira, hanem a területen élő külföldiekre és – a rendelkezés egészét figyelembe véve – kiterjesztő értelmezéssel a

---

⁹⁹⁷ Convention Establishing the Status of Naturalized Citizens Who Again Take Up Their Residence in the Country of Their Origin, Rio de Janeiro, 13 August 1906.

⁹⁹⁸ *Uo.* Article I-II.

⁹⁹⁹ Convention on the Nationality of Women, Montevideo, 26 December 1933.

¹⁰⁰⁰ *Uo.* Article 1.

¹⁰⁰¹ Convention on Nationality, Montevideo, 26 December 1933.

¹⁰⁰² *Uo.* Article 4.

hontalanokra is. Az egyezmény jól példázza az egyén akaratának elméletét, de annak elszigeteltségét mutatja, hogy csak néhány latin-amerikai államra kötelező.¹⁰⁰³

Az európai régióban elsőként a kettős állampolgárság szabályozására került sor. Az Európa Tanács égisze alatt kötötték meg az 1963. évi Egyezményt a többes állampolgárság és az emiatt fennálló katonai kötelezettségek kiküszöböléséről,¹⁰⁰⁴ melynek 1. cikke értelmében a saját akaratából – honosítás, optálás vagy visszahonosítás során – más állampolgárságot szerző személy elveszíti korábbi állampolgárságát, amennyiben mindkét állam az egyezmény részese. A cikk külön nevesíti az optálás esetét, így az államutódlásra való alkalmazhatósága kétségtelen. Az egyezmény tartalmaz rendelkezést a kiskorú gyermekekre is, amennyiben szüleik optálnak.¹⁰⁰⁵ Ha csak az egyik szülő veszíti el állampolgárságát az optálás útján, úgy a gyermek állampolgárságát ezen állampolgárság szerinti államnak kell rendeznie, lehetőség szerint azzal a megkötéssel, hogy a gyermek állampolgársága a másik szülő vagy a gyermek gyámja beleegyezésével változhat meg.¹⁰⁰⁶ A többes állampolgárok lemondási kötelezettségét tartalmazó 2. cikk is alkalmazható államutódlás esetén, ha az egyén nem veszíti el az elődállam állampolgárságát, de egyúttal megszerzi az utódállam állampolgárságát is, vagy több utódállam esetén azok állampolgáraivá válik. Eme rendelkezés értelmében a két vagy több állampolgársággal rendelkező személynek – az érintett állam beleegyezésével – le kell mondania valamelyik állampolgárságáról.¹⁰⁰⁷ A II. fejezet a kettős állampolgárok katonai kötelezettségeit rendezi, mely az államutódlás során kettős állampolgárrá váló egyéneknek is védelmet nyújthat.¹⁰⁰⁸ Az egyezmény jelentősége az optálás során kialakuló kettős állampolgárság kiküszöbölése, és ezen belül a gyermekek védelme miatt vitathatatlan, különösen annak fényében, hogy az optáláshoz való jog hatályos, multilaterális szerződés általi szabályozása rendkívül csekély.

Az ezt követő európai dokumentum, az 1997. évi Európai egyezmény az állampolgárságról¹⁰⁰⁹ több vonatkozásban is meghaladja az állampolgárságra vonatkozó korábbi szabályozást. Az állampolgárságra vonatkozó alapelvek között, a 4. cikkben – az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatához hasonlóan – fogalmazza meg az állampolgársághoz való jogot, mely értelmében „minden embernek joga van valamely állampolgársághoz.” Az egyezmény emellett az alapelvek közé sorolja a hontalanság

¹⁰⁰³ Az egyezménynek Chile, Ecuador, Honduras, Mexikó és Panama részese.

¹⁰⁰⁴ Convention on the Reduction of Cases of Multiple Nationality and on Military Obligations in Cases of Multiple Nationality, Strasbourg, 6 May 1963.

¹⁰⁰⁵ *Uo.* Article 1(1).

¹⁰⁰⁶ *Uo.* Article 1(3).

¹⁰⁰⁷ *Uo.* Article 2(1).

¹⁰⁰⁸ *Uo.* Article 5-6.

¹⁰⁰⁹ European Convention on Nationality, Strasbourg, 6 November 1997.

elkerülését és az állampolgárságtól való önkényes megfosztás tilalmát.¹⁰¹⁰ További alapelv, hogy sem a külföldivel kötött házasság, sem házasság felbontása, vagy a házasság alatt az egyik házastárs állampolgárságának megváltozása nem érintheti automatikusan a másik házastárs állampolgárságát.¹⁰¹¹ Az önkényes megfosztás tekintetében az önkényesség meghatározását az egyezmény magyarító jelentése tartalmazza, mely értelmében a megfosztás önkényesnek minősül, ha nem előrelátható, nem arányos, nem törvény által előírt, diszkriminációt valósít meg, hontalanságot eredményez, vagy az egyezményben foglalt eljárási garanciákat nélkülözi.¹⁰¹² Valamennyi elv alkalmazható államutódlás esetén, melyet az is mutat, hogy az egyezmény az államutódlásra vonatkozó rendelkezéseknél megerősíti ezen elvek tiszteletben tartásának kötelezettségét, különösen a hontalanság elkerülése érdekében.¹⁰¹³

A diszkrimináció tilalmáról szóló cikk értelmében a részes államok állampolgársági törvényei nem tartalmazhatnak hátrányos megkülönböztetést nem, vallás, faj, szín, nemzeti vagy etnikai hovatartozás alapján.¹⁰¹⁴ Fontos kiemelni, hogy e rendelkezés nem tartalmazza a nyelvi alapú megkülönböztetés tilalmát, tehát az egyezmény elfogadja az államok állampolgársági szabályozásában a nyelvi követelmények felállítását, amely államutódlásnál gyakran szolgálhat diszkriminatív szabályozás alapjául.¹⁰¹⁵ Az egyezmény államutódlás esetében is kimondja e cikk tiszteletben tartását, különösen hontalanság elkerülése érdekében.¹⁰¹⁶

A gyermek hontalanságának kiküszöbölését célozza az állampolgárság megszerzésére vonatkozó szabályok nagy része. Az egyezmény alapján *ex lege* meg kell adni az állampolgárságot annak a gyermeknek, akinek szülei a születésének időpontjában az állam állampolgárai.¹⁰¹⁷ E rendelkezés az államutódlás során született gyermeknek akkor nyújt védelmet, ha szülei már megszerezték az utódállam állampolgárságát. Talált gyermekek

---

¹⁰¹⁰ Az egyezmény azonban megengedi, hogy az állam egy másik állampolgárság önkéntes megszerzése esetén rendelkezzen az állampolgárság elvesztéséről, kivéve, ha az adott személy hontalanná válna. *Uo.* Article 7(1)a), lásd bővebben alább.

¹⁰¹¹ *Uo.* Article 4.

¹⁰¹² Explanatory Report to the European Convention on Nationality. para. 35-37.

¹⁰¹³ *Uo.* Article 18(1).

¹⁰¹⁴ *Uo.* Article 5.

¹⁰¹⁵ Az állampolgárság megadásához előírt nyelvi követelmény szintjének előírásánál az adott állam könnyen alkalmazhat diszkriminációt bizonyos személyekkel, vagy személyek csoportjával szemben. A nyelvismeret megítélésének, ellenőrzésének szubjektivitása további hátrányos megkülönböztetés alapjául szolgálhat. Jó példa erre a balti államoknak a függetlenedésük után megalkotott állampolgársági törvényeikben a honosításhoz megkövetelt nyelvismeret. Lásd bővebben Ziemele: State Continuity and Nationality: The Baltic States and Russia: Past Present and Future as Defined by International Law. 146-170.

¹⁰¹⁶ European Convention on Nationality, Strasbourg, 6 November 1997. Article 18(1).

¹⁰¹⁷ *Uo.* Article 6(1)a).

tekintetében is kimondja az egyezmény a hontalanság elkerülését,¹⁰¹⁸ amely az utódállamban talált gyermek esetében is alkalmazható. A *ius sanguinis* elvét alkalmazó államok területén született gyermek hontalanságának kiküszöbölését célozza az a szabály, amely kimondja, hogy az állam területén született hontalan gyermek számára az állampolgárságot *ex lege* születéskor, vagy a születést követően kérelemre kell megadni, utóbbi esetben azonban feltételül szabható a gyermeknek – a kérelem benyújtását közvetlenül megelőzően öt évet meg nem haladó időtartamig – az adott állam területén történő jogszerű és szokásos tartózkodása.¹⁰¹⁹ Államutódlás esetén ezáltal az érintett területen születő gyermek akkor is védelemben részesül, ha szülei az államutódlás következtében hontalanná válnak. Az egyezmény az említett rendelkezésekkel biztosítja a hontalanság kiküszöbölését mind a *ius soli*, mind a *ius sanguinis* elvét követő államokban.

A honosítást is lehetővé kell tenni az egyezményben részes államoknak azzal, hogy bizonyos feltételeket meghatározhatnak, azonban nem írhatnak elő az állam területén 10 évet meghaladó tartózkodást. Államutódlás esetén hontalanná váló személy e rendelkezés alapján kérelmezheti végső esetben az utódállam állampolgárságát, mely eljárás feltételeit az utódállam határozhatja meg, azonban csak az egyezmény által felállított 10 éves korlát figyelembe vételével. Az egyezmény felsorolja továbbá azon személyek körét, akiknek állampolgárság-szerzését elő kell segítenie a részes államoknak.¹⁰²⁰ Az egyezmény ilyen személyként említi az állampolgár házastársát, a gyermek születésekor állampolgársággal rendelkező szülő gyermekét, az állampolgárságot megszerző személy gyermekét, az állampolgár által örökbefogadott gyermeket, a területen születő és ott jogszerűen és szokásosan tartózkodó személyt, a területen tizennyolc éves kor előtt kezdődően meghatározott időtartamig jogszerűen és szokásosan tartózkodó személyt, valamint a területen jogszerűen és szokásosan tartózkodó menekültet és hontalant. Látható, hogy eme szabály olyan személyeket is felölel, akik államutódlás esetén fokozott védelemre szorulnak, így a rendelkezés alkalmazhatósága államutódlás esetén kétségtelen.

Az állampolgárság elvesztésére vonatkozó – az államutódlásra is alkalmazható – szabály, hogy az állam egy másik állampolgárság önkéntes megszerzése esetén rendelkezhet az állampolgárság elvesztéséről *ex lege*, vagy saját kezdeményezése alapján. Ezen feltételek fennállása esetén sem engedi az egyezmény az állampolgárság elvesztését, ha ennek

---

¹⁰¹⁸ *Uo.* Article 6(1) b).

¹⁰¹⁹ *Uo.* Article 6(2).

¹⁰²⁰ *Uo.* Article 6(4).

következtében az adott személy hontalanná válna.¹⁰²¹ Mivel az egyezmény alapelvben rögzíti az önkényes megfosztás tilalmát, és emellett megengedi az állampolgárság elvesztését, ha az egyén más állampolgárságot szerez, megállapítható, hogy nem tekinthető önkényes megfosztásnak a kettős vagy többes állampolgár valamely állampolgárságának elvétele, ha ezt követően legalább egy állampolgársága megmarad. Emellett az egyezményben részes államok kötelesek engedélyezni az állampolgárságról való lemondást, amennyiben az adott személy ezáltal nem válik hontalanná.¹⁰²² További szabály, hogy az államok kötelesek elősegíteni az állampolgárság visszaállítását olyan állampolgárok számára, akik a területén jogszerűen és szokásosan tartózkodnak.¹⁰²³ E rendelkezések védelmet biztosítanak az egyén számára, amennyiben optáláshoz való joga nincsen szabályozva, azonban az államutódlás során megszerzett állampolgárság helyett másik utódállam állampolgárságát kívánja megszerezni, vagy az elődállam állampolgárságát szeretné visszakapni. Az egyén számára biztosított az egyezmény által az állampolgárságáról való lemondás, valamint az, hogy az új állampolgárság megszerzéséig nem veszíti el a meglévő állampolgárságát. Az állampolgárság visszaállítására vonatkozó szabály pedig egyrészt abban az esetben védi az adott személyt, amennyiben nem tudja megszerezni az új állampolgárságot, másrészt pedig az elődállam számára állít fel kötelezettséget, hogy meghatározott feltételek fennállása esetén állítsa vissza az egyén állampolgárságát.

A többes állampolgárságot rendező V. fejezetről megállapítható, hogy – a kettős állampolgárság kiküszöbölésének korábbi koncepcióját jelentősen megváltoztatva –, az államokra bízva annak eldöntését, hogy a kettős állampolgárságot elismerik vagy megtiltják,¹⁰²⁴ és ezzel a kérdésben semlegességet¹⁰²⁵ vállal. A kettős állampolgárok katonai kötelezettségeinek rendezését azonban tartalmazza az egyezmény,¹⁰²⁶ melynek államutódlási vonatkozására a többes állampolgárság és az emiatt fennálló katonai kötelezettségek kiküszöböléséről szóló egyezménynél megállapítottak az irányadók.

Az egyezmény szabályoz konkrét, államutódlás esetében felmerülő állampolgársági kérdéseket is. Az államutódlásra vonatkozó alapelvek között sorolja fel a 4. és 5. cikkben említett elvek mellett a *rule of law* tiszteletben tartását, az emberi jogok alapelveit, valamint az

---

¹⁰²¹ *Uo.* Article 7(1)a), illetve Article 7(3). Vö. Convention on the Reduction of Statelessness, New York, 30 August 1961. Article 8.

¹⁰²² European Convention on Nationality, Strasbourg, 6 November 1997. Article 8(1). Vö. Convention on the Reduction of Statelessness, New York, 30 August 1961. Article 7.

¹⁰²³ European Convention on Nationality, Strasbourg, 6 November 1997. Article 9.

¹⁰²⁴ European Convention on Nationality, Strasbourg, 6 November 1997. Article 15-16.

¹⁰²⁵ Explanatory Report to the European Convention on Nationality. para. 97.

¹⁰²⁶ *Uo.* Article 21-22.

egyezmény által kimondott elveket – különösen a hontalanság kiküszöbölése céljából.¹⁰²⁷ Államutódlás esetén, az állampolgárság nyújtásáról vagy megtartásáról való döntés során a részes államoknak figyelembe kell venni különösen: az érintett személynek az államhoz fűződő valódi, tényleges kapcsolatát, a személy szokásos tartózkodását az állam területén államutódláskor, a személy akaratát, valamint az érintett személy területi származását.¹⁰²⁸ Az egyezmény tehát előírja az érintett személyek körére vonatkozó kritériumokat, melyek elegendően széles kört ölelnek fel ahhoz, hogy a hontalanná válás elkerülhető legyen, valamint „a személy akarata” kifejezés által az optáláshoz való jog megadásának kívánalmára is utal. Emellett az állampolgárság megszerzéséhez vagy megtartásához nem követelheti meg az állam a korábbi állampolgárságról való lemondást, vagy annak elvesztését, ha az nem lehetséges, vagy az nem ésszerű követelmény.

Az egyezmény értelmében az államoknak törekedniük kell olyan megállapodás megkötésére, amelyben szabályozzák az állampolgársági kérdéseket egymás között, és amely alkalmazható más érintett államok tekintetében is. Azt is kimondja az egyezmény, hogy az ilyen megállapodásoknak az említett alapelveket és szabályokat meg kell tartani. Az 1961. évi hontalanság csökkentéséről szóló egyezmény 10. cikkéhez képest előrelépés e rendelkezés annyiban, hogy valamennyi államutódlási esetre, nem kizárólag a területátcsatolásra alkalmazandó. Azonban visszalépés az 1961. évi egyezményhez képest, hogy az európai egyezmény kimondja ugyan, hogy a megállapodást az egyezmény államutódlásról szóló fejezetében foglalt elvek és szabályok tiszteletben tartásával – melyek tartalmazzák a hontalanság elkerülésének célját – kell megkötni, azonban nem tartalmaz konkrét kötelezettséget a hontalanság kiküszöbölésére és az állampolgárság megadására, még olyan formában sem, ahogy az a hontalanság csökkentéséről szóló egyezmény 10. cikk (2) bekezdésében megjelenik.

Az egyezmény rendelkezik továbbá államutódlás esetén a nem állampolgárookra vonatkozó alapelvekről. Eszerint az államoknak tiszteletben kell tartani azt, hogy az elődállam olyan állampolgárának – aki szokásos tartózkodási hellyel rendelkezik azon a területen, amely feletti szuverenitás átszállt az utódállamra, azonban nem szerezheti meg az utódállam állampolgárságát – joga legyen arra, hogy az államban maradjon, valamint az utódállam állampolgáraival egyenlő bánásmódban részesüljön a szociális és gazdasági jogok

---

¹⁰²⁷ *Uo.* Article 18(1).

¹⁰²⁸ A területi származás nem etnikai, társadalmi eredetet jelöl, hanem sokkal inkább az adott személy születési helyét, vagy felmenői születési helyét, esetleg állampolgársági eredetet. Lásd Carol A. Batchelor: *Statelessness and the Problem of Resolving Nationality Status*. *International Journal of Refugee Law*, Vol. 10. No. 1-2. (1998), 163.

tekintetében. Az államoknak joga van azonban arra, hogy a nem állampolgár személyeket kizárják a szuverenitás gyakorlását is magában foglaló közszolgálati foglalkoztatásból.¹⁰²⁹

Az állampolgárságról szóló európai egyezmény a hontalanság kiküszöbölését kiterjeszti az 1961. évi hontalanság csökkentéséről szóló egyezményhez képest azzal, hogy az 1961. évi egyezményben megjelenő születési hely és leszármazás alapul vételén túl a tartózkodási hely, valamint az egyénnek az államhoz fűződő tényleges, effektív kapcsolata is alapul szolgálhat az állampolgárság megadásához. Államutódlásra vonatkozó fejezetében megfogalmazott alapelvek, valamint az államok megállapodás kötésére való törekedési kötelezettsége elsősorban azért jelentős, mert alapot képezett az államutódlás esetén a hontalanság kiküszöbölésének szabályozására, mely a 2006. évi államutódlás esetén bekövetkező hontalanság elkerüléséről szóló egyezmény megalkotásában nyilvánult meg.

A tárgyalt hontalanságot szabályozó és annak csökkentését, kiküszöbölését célzó nemzetközi szerződések kritikájaként fogalmazható meg, hogy azok csupán szerényen járulnak hozzá az államutódlás esetén létrejövő hontalanság elleni küzdelemhez, mivel a hontalanság kevés esetére nyújtanak megoldást, emellett ezen egyezmények többségének kevés részes állama van, így az államok nagy részére rendelkezéseik nem kötelezőek. Hiányosságuk továbbá, hogy általában célként fogalmazzák meg a hontalanság kiküszöbölését, és ritkán rónak kötelezettséget a részes államokra.¹⁰³⁰ Azonban az egyik legfőbb probléma, hogy konkrétan az államutódlás következtében létrejövő hontalansággal univerzális szinten csupán az 1961. évi hontalanság csökkentéséről szóló egyezmény 10. cikke, regionális szinten pedig az 1997. évi állampolgárságról szóló európai egyezmény IV. fejezete foglalkozik. Az egyetlen átfogó, állampolgársági kérdéseket államutódlás tekintetében szabályozó nemzetközi szerződés az európai régió érdeme: a 2006. évi Európa Tanács égisze alatt megkötött, államutódlás esetén hontalanság csökkentéséről szóló egyezmény, melynek bővebb elemzésére a következőkben kerül sor.

3. Az állampolgárság átfogó nemzetközi jogi szabályozása az államutódlás esetére

Az államutódlás által érintett lakosság állampolgárságának jövőbeli nemzetközi szabályozásának alapköve a már említett két dokumentum lehet: az Európa Tanács égisze

---

¹⁰²⁹ European Convention on Nationality, Strasbourg, 6 November 1997. Article 20.

¹⁰³⁰ Randelzhofer: Nationality. *i. m.* 423.

alatt megalkotott, 2009-ben hatályba lépett egyezmény, valamint az Egyesült Nemzetek Nemzetközi Jogi Bizottsága által kidolgozott tervezet, melyek összehasonlító elemzése megkönnyíti a jövőbeli szabályozásra vonatkozó javaslatok megfogalmazását.

3.1. Az Európa Tanács égisze alatt létrejött Egyezmény az államutódlás esetén bekövetkező hontalanság elkerüléséről

Az államutódlás esetén bekövetkező hontalanság elkerülése tárgyában, 2006. május 19-én kötött egyezmény¹⁰³¹ 2009. május 1-jén lépett hatályba, miután az Európa Tanács három tagállama ratifikálta. Magyarország Norvégiát, majd Moldovát követően, 2009. január 7-én helyezte letétbe ratifikációs okmányát az Európa Tanács Főtitkáránál, így az egyezmény 18. cikk (2) bekezdése értelmében – e naptól számított három hónapos időszak elteltét követő hónap első napján – lépett hatályba. Az egyezmény jelenleg kevés államra kötelező,¹⁰³² ám az Európa Tanács tagállamain kívül nyitva áll a szervezetben tagsággal nem rendelkező államok számára is.

Az egyezmény létrehozásának legfőbb oka az volt, hogy a hontalanság létrejöttének egyik fő előidézője az államutódlás, mely során az érintett terület lakosságának állampolgársága megváltozik. Az egyezmény megszövegezésekor elsősorban az 1961. évi hontalanság csökkentéséről szóló univerzális egyezmény,¹⁰³³ valamint az 1997. évi állampolgárságról szóló európai egyezmény – rendkívül csekély számú – államutódlásra vonatkozó rendelkezései voltak irányadóak. Az egyezmény az 1961. évi szerződésbe foglalt szabályra épül, miszerint az államok kötelesek a hontalanság kiküszöbölésére. Az egyezmény emellett megerősíti az 1997. évi állampolgárságról szóló európai egyezmény – államutódlásra vonatkozó – alapvető elveit, valamint az abban lévő rendelkezéseket továbbfejlesztve részletes szabályokat dolgoz ki. A Preambulum utal továbbá az ENSZ Nemzetközi Jogi Bizottsága által készített, államutódlás esetén a természetes személyek állampolgárságáról

---

¹⁰³¹ Council of Europe Convention on the Avoidance of Statelessness in relation to State Succession, Strasbourg, 19 May 2006.

Megjegyzendő, hogy a törvény magyar szövegében helytelenül szerepel a jogelőd, jogutód állam az elődállam, illetve utódállam fordításaként. A jogelőd, illetve jogutód elnevezések ugyanis csak abban az államutódlási esetben alkalmazandó kifejezések, amikor valamely utódállam folytatja az elődállam jogalanyiságát, így annak jogutóddá válik.

¹⁰³² A jelen sorok írásakor az egyezmény hat részes állama: Ausztria, Hollandia, Magyarország, Moldova, Montenegró és Norvégia. Emellett meg kell említeni, hogy Németország és Ukrajna is aláírta az egyezményt, amelyet azonban ratifikáció még nem követett.

¹⁰³³ Convention on the Reduction of Statelessness, New York, 30 August 1961.

szóló tervezetre, melyet minden bizonnyal figyelembe vettek az egyezmény megszövegezésekor.

Az egyezmény valamely, államutódlás által érintett állam állampolgárságához való jogot minden olyan személy számára biztosítja, aki az államutódlás időpontjában rendelkezik az elődállam állampolgárságával, és az államutódlás következtében hontalanná válik vagy válna.¹⁰³⁴ Az egyezmény preambuluma és kommentárja egyaránt utal az 1948. évi Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatában és az 1997. évi európai állampolgárságról szóló egyezményben már megfogalmazott állampolgársághoz való jogra. E rendelkezésből világosan kitűnik, hogy az egyezmény célja az államutódlás során keletkező hontalanság kiküszöbölése, és az nem terjed ki az elődállamban már létező hontalanság megszüntetésére. Erre utal az egyezményben használt „érintett személy” kifejezés meghatározása is, mely minden olyan személyt ért ez alatt, „aki az államutódlás időpontjában a jogelőd állam állampolgárságával rendelkezik, és az államutódlás következtében válik vagy válna hontalanná.”¹⁰³⁵

A hontalanság megelőzésének alapelvénél az egyezmény csupán megfelelő intézkedést kíván meg az államutódlással érintett államoktól annak érdekében, hogy az elődállam állampolgárai az államutódlás következtében ne váljanak hontalanná, azonban a dokumentum az 5. illetve a 6. cikkeken különválasztva, konkrét kötelezettséget ír elő az utódállam, illetve az elődállam számára a hontalanság kiküszöbölése érdekében.

A diszkrimináció tilalma is megtalálható az egyezményben államutódlás esetén az állampolgárságra vonatkoztatva. Az államok az egyezmény alkalmazása során nem tehetnek az államutódlással érintett személyek között hátrányos megkülönböztetést a következő alapokon: „nem, faj, szín, nyelv, vallás, politikai vagy egyéb vélemény, nemzeti vagy társadalmi származás, nemzeti kisebbséghez tartozás, vagyoni, születési vagy egyéb helyzet.” Az egyéb helyzet gyakorlatilag bármely megkülönböztetést jelenthet, így lényegét tekintve megegyezik a Nemzetközi Jogi Bizottság tervezetének a diszkrimináció tilalmára vonatkozó rendelkezésével.

Az utódállam két esetben köteles megadni állampolgárságát azon személynek, aki az államutódlás időpontjában az elődállam állampolgára volt: amennyiben az államutódlással érintett területen van szokásos tartózkodási helye, vagy habár nem rendelkezik szokásos

---

¹⁰³⁴ Council of Europe Convention on the Avoidance of Statelessness in relation to State Succession, Strasbourg, 19 May 2006. Article 2.

¹⁰³⁵ *Uo.* Article 1e).

tartózkodási hellyel e területen, azonban az utódállammal megfelelő kapcsolata áll fenn.¹⁰³⁶ A használt kritérium tehát az elődállam állampolgársága és a tartózkodási hely vagy az elődállam állampolgársága és a megfelelő kapcsolat. Az egyezmény értelmében a szokásos tartózkodási hely „a tényleges állandó tartózkodási helyet”¹⁰³⁷ jelenti. Nagy jelentősége van annak, hogy a szokásos tartózkodási hely definícióját belefoglalták az egyezménybe, kizárva ezzel az értelmezési különbségeket, melyek a tartózkodási helynél gyakran felmerülnek,¹⁰³⁸ és a szokásos tartózkodási hely túlságosan szűk körű meghatározását, mely államutódlás esetén hontalansághoz vezethet.¹⁰³⁹

A megfelelő kapcsolat az egyezmény értelmében többek között: jogi kötelék az elődállam területi egységéhez, amely az utódállam területévé vált; azon a területen való születés, amely az utódállam területévé vált; az utolsó szokásos tartózkodási hely az elődállam területén, amely az utódállam területévé vált. A „többek között” kifejezésből látható, hogy eme felsorolás példálózó, így ezeken túl is bizonyítható lehet az egyén megfelelő kapcsolata. A megfelelő kapcsolat tartalmának értelmezéséhez az egyezmény felsorolásán túl segítségül hívható a Nemzetközi Bíróság által megfogalmazott tényezők, úgymint az egyén „érdekeltségének középpontja, családi köteléke, közéletben való részvétele, az adott államhoz való kötődése és annak megnyilvánulása gyermekei nevelésében stb.”¹⁰⁴⁰ Újítása az egyezménynek – a Nemzetközi Jogi Bizottság tervezetének szövegéhez képest is – annak kimondása, hogy ha az érintett személynek több utódállammal fennáll a megfelelő kapcsolata, és kifejezi akaratát arra vonatkozóan, hogy melyik utódállam állampolgárságát kívánja megszerezni, az adott állam nem utasíthatja vissza az állampolgárság megadását azon az alapon, hogy az egyénnek más állam tekintetében is fennáll az állampolgárság megszerzéséhez szükséges megfelelő kapcsolata.¹⁰⁴¹ Az egyezmény célját alapul véve megállapítható, hogy e rendelkezés nem fogalmazza meg az optáláshoz való jog biztosításának kötelezettségét, csupán azt, hogy az állampolgárságot kifejezett akarral megszerezni kívánó egyéntől ne lehessen visszautasítani az állampolgárságot azon az alapon, hogy jogosult egy másik állampolgárságra is.

---

¹⁰³⁶ *Uo.* Article 5.

¹⁰³⁷ *Uo.* Article 1d).

¹⁰³⁸ Lásd IV. fejezet 2.1.1.2. alfejezet.

¹⁰³⁹ Roland Schärer: *The Council of Europe and the Reduction of Statelessness*. *Refugee Survey Quarterly*, Vol. 25. No. 3. (2006), 35-36.

¹⁰⁴⁰ *Nottebohm Case (Liechtenstein v. Guatemala)*, International Court of Justice, Second Phase, Judgment of 6 April 1955. I.C.J. Reports 1955. 22.

¹⁰⁴¹ Council of Europe Convention on the Avoidance of Statelessness in relation to State Succession, Strasbourg, 19 May 2006. Article 7.

Az elődállam kötelezettsége az egyezmény alapján, hogy nem vonhatja vissza állampolgárságát azon állampolgáraitól, akik nem szerezték meg az utódállam állampolgárságát, és akik így hontalanná válnának az államutódlás következtében.¹⁰⁴² Következésképpen, ha az érintett személy megkapta valamely utódállam vagy akár harmadik állam állampolgárságát, az elődállam szabadon – a nemzetközi jogi kötelezettségeivel összhangban – visszavonhatja állampolgárságát.¹⁰⁴³ E rendelkezés értelemszerűen csak abban az esetben alkalmazható, ha az elődállam folytatja jogalanyiságát. Látható az egyezményből, hogy ez esetben az elődállamnak, nem pedig az utódállamnak van elsődleges kötelezettsége megelőzni a hontalanság létrejöttét. Az elődállam megszűnése esetén azonban az elődállam kötelezettsége nem értelmezhető, így csupán az utódállamra hárul a hontalanság kiküszöbölésének kötelezettsége a fent említett módon.

Az államutódlás után született gyermeket védi az a szabály, miszerint az elődállam állampolgárainak gyermekeként az államutódlás után, az utódlással érintett területen született gyermek meg kell adni annak az utódállamnak az állampolgárságát, amely az adott területet megszerezte, illetve azon létrejött, ha a gyermek különben hontalanná válna.¹⁰⁴⁴ Látható, hogy az egyezmény csak azt követeli meg, hogy a szülők rendelkezzenek az elődállam állampolgárságával az államutódlás időpontjában, így abban az esetben is jogosult lesz a gyermek az utódállam állampolgárságára, ha szülei az államutódlás következtében hontalanok lesznek.

Az utóbbi államutódlási esetekben sok esetben vezetett hontalansághoz, hogy az utódállam túl szigorú követelményeket állapított meg az állampolgárság nyújtásához szükséges dokumentumok, tények bizonyítása tekintetében. Az egyezmény nívója a bizonyításra vonatkozó rendelkezések megfogalmazása, miszerint az utódállam nem ragaszkodhat a bizonyítás általános szabályaihoz az állampolgárság megadásánál olyan személy esetében, aki az államutódlás következtében vált, vagy válhat hontalanná. Emellett nem kérhet bizonyítékot – az állampolgárság megadása előtt – olyan személytől, aki a területén szokásos tartózkodási hellyel rendelkezett az államutódlás időpontjában arról a tényről, hogy az adott személy nem folyamodott más államhoz állampolgárságért.

Az érintett személyek tájékoztatására és az eljárási garanciákra vonatkozó szabályok célja megkönnyíteni az utódállam állampolgárságának megszerzését, és ezáltal kiküszöbölni a

---

¹⁰⁴² *Uo.* Article 6.

¹⁰⁴³ Lásd Council of Europe Convention on the Avoidance of Statelessness in relation to State Succession. Explanatory Report, Article 6 – Responsibility of the Predecessor State.

¹⁰⁴⁴ Council of Europe Convention on the Avoidance of Statelessness in relation to State Succession, Strasbourg, 19 May 2006. Article 10.

hontalanság létrejöttét, azonban azok alkalmazhatóak az államutódlás során hontalanná válók esetében is. Az egyezmény értelmében az államok kötelesek megtenni minden szükséges lépést annak biztosítására, hogy az érintett személyek az állampolgárság megszerzésének eljárási szabályairól, valamint más szabályokról megfelelő információkkal rendelkezzenek.¹⁰⁴⁵ Ezen kívül biztosítani kell, hogy az állampolgársággal kapcsolatos eljárás keretében a kérelmeket ésszerű időn belül elbírálják, a határozatoknak legyen indokolása, és felülvizsgálhatók legyenek az állam belső joga alapján, valamint az eljárási díjak ésszerűek legyenek, és ne jelentsenek akadályt a kérelmezők számára.¹⁰⁴⁶ Utóbbi rendelkezéseket tartalmazó 12. cikkhez azonban az egyezmény 20. cikke értelmében fűzhető fenntartás.

Az államutódlás során hontalanná váló személyek védelmét biztosítja az egyezmény azáltal, hogy az állam köteles megkönnyíteni az állampolgárságának megszerzését azon személyek számára, akiknek a szokásos tartózkodási helyük a területén van, illetve ott jogszerűen tartózkodnak.¹⁰⁴⁷

Államutódlás esetén az érintett államok közötti nemzetközi megállapodások a leginkább alkalmasak az állampolgársági kérdések számos, államutódlásból fakadó problémáinak megfelelő feloldására. Az egyezmény fontos rendelkezése az ezek megkötéséről szóló cikk, miszerint az államutódlással érintett államoknak törekedniük kell nemzetközi megállapodással az állampolgársági kérdések szabályozására, különösen a hontalanság kiküszöbölése céljából.¹⁰⁴⁸

Az egyezmény az érintett államok együttműködési kötelezettségét is előírja. Eszerint a hontalanság elkerülése érdekében a szükséges intézkedéseket meg kell tenniük, különösen a belső jogi jogszabályaik alkalmazásával kapcsolatos információkat kell egymásnak átadniuk.¹⁰⁴⁹ E szabály alapul szolgálhat az érintett államok jogszabályi kollízióinak együttműködés során való feloldására, ezáltal a hontalanság bekövetkezésének megelőzésére.

Összességében elmondható hogy az egyezmény hatálybalépése nagy előrelépés, mivel ez az első átfogó nemzetközi szerződés, amely szabályozza az állampolgárság kérdését államutódlás esetén. A nemzetközi közösségre azonban számos további feladat hárul, mivel e regionális egyezmény csak a hontalanság kiküszöbölését célozza, nem oldja fel a kettős állampolgárság problémáját, illetve nem írja elő az utódállamoknak az érintett személyek akaratát figyelembe vevő optáláshoz való jog biztosítását. A jövőbeli univerzális nemzetközi

---

¹⁰⁴⁵ *Uo.* Article 11.

¹⁰⁴⁶ *Uo.* Article 12.

¹⁰⁴⁷ *Uo.* Article 9.

¹⁰⁴⁸ *Uo.* Article 13, melynek kidolgozására egyaránt hatással volt az 1961. évi hontalanság csökkentéséről szóló egyezmény 10. cikke, valamint az 1997. évi állampolgárságról szóló egyezmény 19. cikke.

¹⁰⁴⁹ *Uo.* Article 14.

szabályozásra megfelelő alapot nyújthatna az ENSZ Nemzetközi Jogi Bizottságának tervezete, amely nem csupán a hontalanság, hanem az állampolgársági kérdések valamennyi aspektusát igyekszik átfogóan szabályozni államutódlás esetén.

3.2. A Nemzetközi Jogi Bizottság tervezete a természetes személyek állampolgárságáról államutódlás esetén

A Nemzetközi Jogi Bizottság az Egyesült Nemzetek Közgyűlésének¹⁰⁵⁰ felhatalmazása alapján látja el a kodifikációt és a nemzetközi jog fokozatos fejlesztését.¹⁰⁵¹ A Nemzetközi Jogi Bizottság felismerte, hogy szükséges az államutódlás esetén felmerülő állampolgársági kérdések nemzetközi szabályozása, így az 1993. évi 45. ülésén döntött arról, hogy felveszi listájára a kodifikálandó jogterületek közé az államutódlás állampolgárságra való hatását. A Közép-Kelet Európában végbemenő államutódlások hatásának figyelembe vételével, az Egyesült Nemzetek Közgyűlése 1993. december 9-én határozatában¹⁰⁵² elfogadta a Nemzetközi Jogi Bizottság javaslatát.¹⁰⁵³ A Nemzetközi Jogi Bizottság 1994-ben a 46. ülésén jelölte ki a téma *rapporteur*-ét. A Nemzetközi Jogi Bizottság tervezete Természetes személyek állampolgárságáról államutódlás esetén címmel elkészült első olvasatban 1997-ben, majd a végső szöveg 1999-ben az 51. ülésén, melyet a Közgyűlés 2000. december 12-én fogadott el.¹⁰⁵⁴ A Közgyűlés ezt követően ismételten javasolta a tagállamoknak, hogy fordítsanak figyelmet a tervezetre, a szabályozási tárgykör fontossága és időszerűsége miatt.¹⁰⁵⁵

A tervezet szerkezetileg két részre tagolódik: az első részben általános rendelkezések találhatók, a második részben pedig külön szabályokat ír elő az államutódlás egyes eseteiben – terület egy részének átengedése, államok egyesülése, államok szétválása, illetve a terület egy részének vagy részeinek kiválása eseteiben.¹⁰⁵⁶

---

¹⁰⁵⁰ Az Egyesült Nemzetek Szervezetének Alapokmánya 13. cikk (1) bekezdés a) pont értelmében a Közgyűlés tanulmányozást kezdeményez és ajánlásokat tesz abból a célból, hogy a nemzetközi együttműködést politikai téren előmozdítsa, valamint a nemzetközi jog fokozatos fejlődését és kodifikálását támogassa.

¹⁰⁵¹ Lásd bővebben Alan Boyle – Christine Chinkin: *The Making of International Law*. Oxford University Press, New York, 2007. 171.

¹⁰⁵² Report of the International Law Commission, G.A. Res. 48/31, 73rd plen. mtg., 9 December 1993, U.N. Doc. A/RES/48/31 (XLVIII).

¹⁰⁵³ Mikulka: *The Impact of International Rules on Nationality*. *i. m.* 97.

¹⁰⁵⁴ Nationality of natural persons in relation to the succession of states, G.A. Res 55./153, 55th plen. mtg., 12 December 2000, U.N. Doc. A/RES/55/153 (LV).

¹⁰⁵⁵ Nationality of natural persons in relation to succession of states, G.A. Res. 59/34, 65th plen. mtg., 2 December 2004, U.N. Doc. A/RES/59/34 (LXIX).

¹⁰⁵⁶ Lásd továbbá Masenkó-Mavi Viktor: *Az állampolgárság intézménye: fejlődés vagy marginalizálódás? Állam- és Jogtudomány*, XLVIII/1. (2006), 45-47.

Az első részben a tervezet megfogalmazza az állampolgársághoz való jogot államutódlás esetén, mely szerint mindenkinek, aki az államutódlás időpontjában rendelkezett az elődállam állampolgárságával, függetlenül annak megszerzésének módjától, joga van az államutódlással érintett államok legalább egyikének állampolgárságához.¹⁰⁵⁷ E megfogalmazás hasonló az Európa Tanács egyezményének rendelkezéséhez, azonban annál tágabb védelmet biztosít, mivel nem tartalmazza a „ha az államutódlás következtében hontalanná válik vagy válna” kitétel. A *rapporteur* leszögezte, hogy az állampolgársághoz nem csak államutódlás esetén van joga a személyeknek, azonban e jog biztosítása érdekében az államutódlás esetében speciális szabályok szükségesek.¹⁰⁵⁸

A hontalanság megelőzésének alapelvéről a tervezet az Európa Tanács egyezményéhez hasonlóan rendelkezik, miszerint az államoknak meg kell tenniük a megfelelő intézkedéseket annak érdekében, hogy az elődállam állampolgárai ne váljanak hontalanná az államutódlás következtében.¹⁰⁵⁹ Hiányossága ennek a rendelkezésnek, hogy óvatosan fogalmaz, nem ró egyértelműen kötelezettséget az államokra a hontalanság kiküszöbölése érdekében, csupán a megfelelő intézkedések megtételét követeli meg.

A hontalanságot előzi meg továbbá a tervezet az állampolgárság vélelmének kimondásával – amely újítás az Európa Tanács egyezményéhez képest –, vagyis az államutódlással érintett területen szokásos tartózkodási hellyel rendelkezők esetében vélelmezni kell az utódállam állampolgárságának megszerzését.¹⁰⁶⁰

A tervezet kimondja a diszkrimináció tilalmát az államutódlás esetén az állampolgárság megtartása, megszerzése vagy az optáláshoz való jog gyakorlása tekintetében,¹⁰⁶¹ és bármely alapon történő diszkriminációt ír elő meghatározott jogok vonatkozásában.

Az önkényes megfosztás tilalmát az elődállam állampolgárságának elvesztése, az utódállam állampolgárságának megszerzéséhez való jog, vagy az optáláshoz való jog gyakorlása tekintetében fogalmazza meg.¹⁰⁶² A Nemzetközi Jogi Bizottság a tervezethez

---

¹⁰⁵⁷ Draft Articles on Nationality of Natural Persons in relation to the Succession of States with commentaries, 1999. Yearbook of the International Law Commission, 1999. Vol. II. Part Two. United Nations, New York – Geneva, 2008. Article 1.

¹⁰⁵⁸ Second Report on State Succession and Its Impact on the Nationality of Natural and Legal Persons, by Václav Mikulka. Document A/CN.4/474. Yearbook of the International Law Commission, 1996. Vol. II. United Nations, New York, 2008. 125.

¹⁰⁵⁹ Draft Articles on Nationality of Natural Persons in relation to the Succession of States with commentaries, 1999. Yearbook of the International Law Commission, 1999. Vol. II. Part Two. United Nations, New York – Geneva, 2008. Article 4.

¹⁰⁶⁰ *Uo.* Article 5.

¹⁰⁶¹ *Uo.* Article 15.

¹⁰⁶² *Uo.* Article 16.

fűzött kommentárban utal ezen tilalmak meglétére a hatályos nemzetközi jogi dokumentumokban, azonban nyomatékosítja ezek kimondásának fontosságát az államutódlás esetében is. Ennek ellenére az Európa Tanács egyezménye nem tartalmaz ilyen kitétel.

A családi egység elvét is tartalmazza a tervezet oly módon, hogy az államoktól megfelelő intézkedést kíván meg a családok együtt tartása vagy újraegyesítése érdekében, amennyiben a családi egység az államutódlás miatti állampolgárság-vesztés vagy állampolgárság-szerzés miatt bomlik meg.¹⁰⁶³ Az Európa Tanács egyezménye nem tartalmazza ezt az elvet, arra csak a magyarázó jelentése utal, mint amelynek megőrzését az egyén a 7. cikkben foglalt akarata gyakorlásával megőrizhet.¹⁰⁶⁴

A tervezet az állampolgárság megváltozásának módját az államok belső joga által kívánja rendezni oly módon, ahogyan azt a tervezet egyébként szabályozza. Az államokat kötelezi arra, hogy tegyenek meg minden lehetséges intézkedést annak érdekében, hogy az egyéneket ésszerű időn belül tájékoztassák a szabályozás állampolgárságukra való hatásáról, és az esetleges állampolgárság-választásuk hatásairól valamint következményeiről.¹⁰⁶⁵ Az állampolgárság megváltozásának időpontjáról nem tartalmaz általános szabályt a tervezet. Az államutódlás időpontjában történő megszerzést vagy az optálás ekkorra vonatkozó hatályát csak arra az esetre írja elő, amennyiben az egyén különben hontalanná válna az államutódlást követő bizonyos időszakban.¹⁰⁶⁶

Az államutódlás után – az államutódlással érintett szülők gyermekeként – születő gyermek hontalanná válását zárja ki a tervezet annak kimondásával, hogy ha nem szerez állampolgárságot, joga van annak az államnak az állampolgárságára, amelyik területén született.¹⁰⁶⁷ E szabály megegyezik az Európa Tanács egyezményének államutódlást követően születő gyermekekre vonatkozó rendelkezésével.

Az állampolgárságról való lemondásra vonatkozó szabály szerint – melyhez hasonló rendelkezést az Európa Tanács egyezménye nem tartalmaz –, ha az egyén jogosult az utódállam állampolgárságára, azonban másik, utódlással érintett állam állampolgára, és az utódállam az állampolgárság megadását a fennálló állampolgárságról való lemondáshoz kötheti, mely a kettős állampolgárság kiküszöbölését biztosíthatja. Ezt a feltételt nem lehet

---

¹⁰⁶³ *Uo.* Article 12.

¹⁰⁶⁴ Council of Europe Convention on the Avoidance of Statelessness in relation to State Succession. Explanatory Report, Article 7 – Respect for the Expressed Will of the Person Concerned.

¹⁰⁶⁵ Draft Articles on Nationality of Natural Persons in relation to the Succession of States with commentaries, 1999. Yearbook of the International Law Commission, 1999. Vol. II. Part Two. United Nations, New York – Geneva, 2008. Article 6.

¹⁰⁶⁶ *Uo.* Article 7.

¹⁰⁶⁷ *Uo.* Article 13.

olyan módon alkalmazni, hogy – akár ideiglenesen is – hontalansághoz vezessen.¹⁰⁶⁸ E rendelkezés abban az esetben alkalmazható, ha nincsen szabályozva az optáláshoz való jog, vagy annak feltételeinek nem felel meg az egyén, azonban az államutódlással érintett más utódállam állampolgárságát szeretné megkapni. A kettős állampolgárság kiküszöbölésének lehetőségét biztosítja továbbá a tervezet azon rendelkezése is, mely szerint a más érintett állam állampolgárságát akarattal megszerző egyéntől az elődállam vagy az utódállam megvonhatja állampolgárságát.¹⁰⁶⁹

A tervezet újítása továbbá, hogy részletesen rendelkezik az optáláshoz való jogról. A tervezet kimondja az érintett személyek akaratának figyelembe vételének kötelezettségét, ha azok több állam állampolgárságára jogosultak. Emellett általánosságba előírja az optáláshoz való jog biztosítását minden olyan személynek, akinek megfelelő kapcsolata áll fenn az adott állammal, és az optálás hiányában az államutódlás következtében hontalanná válna.¹⁰⁷⁰ Külön rendezi a hontalanság kiküszöbölését az optáláshoz való jog biztosítása esetén is. Ha az érintett személy optáláshoz való jog gyakorlásával szerzi meg állampolgárságát, akkor hontalan lehet az államutódlás időpontja és az állampolgárság megszerzése között, ezért a tervezet értelmében ilyen esetben az optáláshoz való joggal létrejövő állampolgárságot az államutódlás időpontjában megszerzettnek kell tekinteni. Az optálás visszaható hatályát csak abban az esetben írja elő, ha az egyén ennek hiányában hontalan lenne az államutódlás és az optálás közötti időszakban. A tervezet rendelkezik arról is, hogy ha az államutódlással érintett személynek van optáláshoz való joga, és azt gyakorolja, az optált államnak meg kell adni számára az állampolgárságot. Annak az államnak pedig, amelynek állampolgárságáról az egyén lemond, vissza kell vonnia az érintett személy állampolgárságát, kivéve, ha ezáltal hontalanná válna.¹⁰⁷¹ Az optálás esetén így mind a hontalanság, mind a kettős állampolgárság kiküszöbölése biztosítható.

Az államutódlással érintett államok között, az érintett személyek állampolgárságára vagy más, az államutódlás miatti státuszukhoz kapcsolódó kérdésekre vonatkozó hátrányos hatások miatti információcsere, konzultáció és tárgyalási kötelezettség, és ha szükséges megállapodás kötésének előírásával, a tervezet szintén segíti a hontalanság megakadályozását.¹⁰⁷² Az Európa Tanács egyezménye konkrétan fogalmaz, mint a tervezet, amikor az államok együttműködési kötelezettségét írja elő, mely szerint a

---

¹⁰⁶⁸ *Uo.* Article 9.

¹⁰⁶⁹ *Uo.* Article 10.

¹⁰⁷⁰ *Uo.* Article 11 (1)-(2).

¹⁰⁷¹ *Uo.* Article 7, Article 11.

¹⁰⁷² *Uo.* Article 18.

hontalanság elkerülése érdekében az államoknak a szükséges intézkedéseket meg kell tenniük, különösen a belső jogi jogszabályaik alkalmazásával kapcsolatos információkat kell egymásnak átadniuk. Emellett az egyezmény szabályozása a megállapodások tekintetében is jobb, amikor előírja, hogy az államutódlással érintett államoknak törekedniük kell nemzetközi megállapodással az állampolgársági kérdések szabályozására, különösen a hontalanság kiküszöbölése céljából.

A tervezet második része speciális elveket és szabályokat tartalmaz az államutódlás egyes fajtáira vonatkozóan.¹⁰⁷³

Területátadás esetén az utódállamnak meg kell adnia állampolgárságát mindazoknak, akik az érintett területen szokásos tartózkodási hellyel rendelkeznek, és az elődállamnak vissza kell vonnia állampolgárságukat, azonban csak akkor, ha már megszerezték az utódállam állampolgárságát. Kivéve azt az esetet, amikor optáláshoz való jogot biztosítanak az államutódlással érintett személyeknek.¹⁰⁷⁴

Két vagy több állam egyesülése esetén az utódállamnak meg kell adnia állampolgárságát mindazon személyeknek, akik az államutódlás időpontjában rendelkeztek valamely elődállam állampolgárságával. A rendelkezés bár az egyesülés címszó alatt szerepel, a szövegből kitűnik, hogy ez alatt mind az egyesülés, mind a beolvadás értendő. Itt jegyzendő meg a tervezet azon rendelkezése, mely szerint az utódállam nem köteles az állampolgárságát olyan egyének számára megadni, akiknek „szokásos tartózkodási helye más államban van és rendelkeznek annak vagy bármilyen másik államnak az állampolgárságával,”¹⁰⁷⁵ mely a fenti szabály alóli kivételnek tekintendő. Mivel konjunktív feltételként rögzíti a más államban tartózkodást és a más állampolgársággal rendelkezést, a kivétel a hontalanná váló egyénekre nem vonatkozik, így a tervezet szerint a hontalanná váló elődállami állampolgárok külföldi tartózkodásuk esetén is jogosultak az utódállam állampolgárságára.

Szétválás esetében az utódállamnak vagy utódállamoknak – optáláshoz való jog hiányában – biztosítani kell az állampolgárságot bizonyos személyek csoportjainak. Az első csoportba azon személyek tartoznak, akik szokásos tartózkodási helyük¹⁰⁷⁶ van az adott állam területén. A második azon személyek csoportja, akiknek „megfelelő jogi köteléke van az

---

¹⁰⁷³ Lásd bővebben Ziemele: *State Continuity and Nationality: The Baltic States and Russia: Past Present and Future as Defined by International Law. i. m.* 213.

¹⁰⁷⁴ Lásd Draft Articles on Nationality of Natural Persons in relation to the Succession of States with commentaries, 1999. Yearbook of the International Law Commission, 1999. Vol. II. Part Two. United Nations, New York – Geneva, 2008. Article 20.

¹⁰⁷⁵ *Uo.* Article 8.

¹⁰⁷⁶ Hiányossága a tervezetnek, hogy az Európa Tanács egyezményével ellentétben nem definiálja a szokásos tartózkodási helyet.

elődállam olyan terület részével,¹⁰⁷⁷ amely az utódállam részévé válik. A harmadik csoportba pedig azon személyek tartoznak, akik az államutódlással érintett területen születtek, vagy az utolsó szokásos tartózkodási helyük azon a területen volt, vagy más megfelelő kapcsolata van az utódállammal. Az optáláshoz való jog biztosításának kötelezettségét abban az esetben írja elő a tervezet, ha a fenti szabályozás az egyénre nem vonatkozik, vagy ha az alapján több utódállam állampolgárságára is jogosult lenne.¹⁰⁷⁸

Elszakadás esetében, vagyis amikor az elődállam területének egy része elszakad, és az elődállam fennmarad, az utódállamnak a szétválásnál említett személyek csoportjainak kell megadnia állampolgárságát.¹⁰⁷⁹ Az elődállamnak pedig azoktól kell megvonnia állampolgárságát, akik jogosultak az utódállam állampolgárságának megszerzésére, ám csak miután az állampolgárrá vált az egyén.¹⁰⁸⁰ Emellett az optáláshoz való jogot is biztosítani kell eme személyeknek, amennyiben mind az elődállam és az utódállam vagy több utódállam állampolgárságára is jogosultak.¹⁰⁸¹

A tervezet egésze azt mutatja, hogy a Nemzetközi Jogi Bizottság fő célja a megszövegezéskor a hontalanság kiküszöbölése volt a területi változások esetén. A Nemzetközi Jogi Bizottság a tervezet 4. cikkéhez fűzött kommentárjában a hontalanság kiküszöbölését, mint a tervezet végső célját fogalmazza meg. Emellett azonban tartalmaz rendelkezéseket a kettős állampolgárság kiküszöbölésére is. A Nemzetközi Jogi Bizottság előremutató szövegtervezetet hozott létre, amely számos rendelkezéssel körülírja az állampolgárság megszerzéséhez való jog tartalmát államutódlás esetén, és megoldási javaslatokat dolgoz ki az államutódlás egyes eseteiben a hontalanság kiküszöbölésére. Fontos megemlíteni, hogy a tervezet az effektivitás elvét továbbfejleszti a területváltozás esetén az állammal fennálló megfelelő kapcsolat elvével.¹⁰⁸² A tervezet kritikájaként fogalmazható meg, hogy az utódállamoknak csupán azt írja elő, hogy meg kell tenniük a megfelelő intézkedéseket annak érdekében, hogy az elődállam állampolgárai ne váljanak hontalanná, azonban nyitva hagyja azt a kérdést, hogy több utódállam esetén melyik utódállamnak van elsődleges kötelezettsége a hontalanság kiküszöbölésére az állampolgárság megadásával.¹⁰⁸³

---

¹⁰⁷⁷ A tervezet kommentárja értelmében ez szövetségi állam esetén alkalmazható, ha az érintett személy és az elődállam, mint szövetségi állam egy területe között jogi kapcsolat áll fenn.

¹⁰⁷⁸ Draft Articles on Nationality of Natural Persons in relation to the Succession of States with commentaries, 1999. Yearbook of the International Law Commission, 1999. Vol. II. Part Two. United Nations, New York – Geneva, 2008. Article 23.

¹⁰⁷⁹ *Uo.* Article 24.

¹⁰⁸⁰ *Uo.* Article 25.

¹⁰⁸¹ *Uo.* Article 26.

¹⁰⁸² Ziemele: State Continuity and Nationality: The Baltic States and Russia: Past Present and Future as Defined by International Law. *i. m.* 216.

¹⁰⁸³ Zimmermann: Secession and the Law of State Succession. *i. m.* 228.

A tervezet elfogadásának folyamata jelenleg nehézkesnek tűnik, mivel számos állam kifogásolja néhány rendelkezését, amely azt mutatja, hogy az államok érzékenyen állnak ehhez a szabályozási területhez.¹⁰⁸⁴

Összességében elmondható, hogy az Európa Tanács égisze alatt megkötött egyezmény alapvetően a Nemzetközi Jogi Bizottság tervezetének rendelkezéseit követi. Az állampolgársághoz való jog, a hontalanság megelőzésének és a diszkrimináció tilalmának elve mindkét dokumentumban hasonlóan szerepel. Fontos kiemelni, hogy az állampolgársághoz való jogot az egyezmény és a tervezet is olyan személyeknek adja meg, akik az elődállam állampolgárai voltak, tehát mindkét dokumentum kizárólag az államutódlás során létrejövő hontalanságot kívánja kiküszöbölni, és nem részesítik védelemben a korábban, már az államutódlás előtt, hontalan státusszal rendelkező személyeket. Az egyezmény és a tervezet is hasonlóképpen védi az államutódlást követően született gyermeket a hontalanságtól, azáltal, hogy meg kell adnia az utódállamnak az állampolgárságot, ha a gyermek az utódállam területén született, és szülője az elődállam állampolgára volt az államutódlás időpontjában. Nem védi e rendelkezés sem az államutódlást követően külföldön született gyermekeket, sem az államutódlás előtt, az elődállam területén született gyermeket, ha valamilyen oknál fogva még nem szerezte meg az elődállam állampolgárságát. A hontalan szülők gyermekeként született gyermek sem kaphatja meg az utódállam állampolgárságát még abban az esetben sem, ha az államutódlást követően az utódállam területén születik. Az államok közötti együttműködésre, valamint az államutódlásról megállapodás kötésére vonatkozó rendelkezések az egyezményben konkrét megfogalmazást nyernek, míg a tervezet az információcsere, konzultáció, tárgyalás és megállapodás kötésének előírásánál inkább formális, valódi kötelezettséget nem keletkeztető szabályokat tartalmaz. Nóvuma az egyezménynek, hogy az érintett személyek számára az utódállam állampolgárságának megszerzéséhez szükséges információnyújtást és eljárási garanciákat tesz kötelezővé az államutódlással érintett államok számára. A szigorú bizonyítási szabályok miatt kialakuló hontalanságra az egyezmény egyetlen hatályos dokumentumként nyújt megoldást, mely a bizonyítást szabályozza. A tervezet ezzel szemben rendkívül fontos rendelkezéseket tartalmaz az állampolgárságról való lemondás esetéről, illetve az optáláshoz való jogról. Az egyezmény általános megfogalmazásával szemben a tervezet az államutódlás egyes eseteire lebontva határozza meg az elődállam, illetve az utódállam kötelezettségét, amely a specifikáció miatt a

---

¹⁰⁸⁴ Ziemele: State Continuity and Nationality: The Baltic States and Russia: Past Present and Future as Defined by International Law. *i. m.* 216.

jövőbeli szabályozásban eredményes védelmet biztosíthat az egyének számára a hontalanná válás ellen.

Az egyezmény tehát – néhány újításától eltekintve – kevésbé kidolgozott, mint a tervezet. Az egyezmény hiányossága, hogy nem tartalmaz az optáláshoz való jogra vonatkozó rendelkezéseket, valamint a tervezetben az egyes államutódlási esetekre vonatkozó sajátos szabályokat sem veszi át, ehelyett általánosságban fogalmazza meg az államutódlással érintett államok kötelezettségeit.

VI. FEJEZET

VÁLOGATOTT ESETTANULMÁNYOK

1. Magyar területátadások az első és a második világháborút követően

Az első világháború egyik vesztes államaként Magyarország területének csaknem kétharmadát adta át a szomszédos államoknak. Az állampolgársági kérdéseket az érintett államokra vonatkozó békeszerződések, valamint Románia kisebbségi szerződése rendezte. A két világháború közötti terület-visszacsatolások következtében a határon túli magyarok egy része ismét magyar állampolgárrá vált. Az állampolgárság szabályozása ebben az esetben a két bécsi döntéssel, az első bécsi döntés alapján létrehozott egyezményrel, valamint a magyar haderő kárpátaljai és délvidéki bevonulását követően, a belső jog által valósult meg. A második világháborúból szintén vesztes államként került ki Magyarország, melynek következtében az első világháborút követően visszaszerzett területeket ismét át kellett adnia a környező államoknak. Az érintett területek lakosságának állampolgárságát a fegyverszüneti egyezmény rendezte azáltal, hogy előírta a területi átcsatolásra vonatkozó törvényhozási és közigazgatási intézkedések hatályon kívül helyezését. Ezt követte a Csehszlovákiával kötött lakosságcsere egyezmény, majd a párizsi békeszerződés, noha ez utóbbi nem tartalmazott állampolgárságra vonatkozó rendelkezést. A második világháborút követő területváltozásokkal kapcsolatos állampolgársági kérdések belső jogi szabályozására 1948-ben került sor, melyet egy év múlva egy magyar-román kétoldalú egyezmény is követett.

Az első világháborút hazánk számára lezáró trianoni békeszerződés¹⁰⁸⁵ alapján a Magyarországtól elcsatolt területek lakosságának nagy része automatikusan elveszítette magyar állampolgárságát, egyúttal megszerezve az utódállamét – honosítási eljárás vagy hatósági intézkedés nélkül – a békeszerződés hatálybalépése napján, 1921. július 26-án, vagyis abban az időpontban, amikor az egyik állam váltotta a másikat a terület feletti szuverenitásban. A békeszerződés 61. cikke értelmében azok a személyek, akiknek illetősége („*pertinenza*”) oly területen volt, amely azelőtt a volt Osztrák-Magyar Monarchia területeihez tartozott, „a magyar állampolgárság kizárásával” annak az utódállamnak az állampolgárságát

---

¹⁰⁸⁵ Trianoni békeszerződés, Trianon, 1920. június 4. Elemzését bővebben lásd Romsics Ignác: A trianoni békeszerződés. Osiris Kiadó, Budapest, 2005.; Zeidler Miklós (szerk.): Trianon. Osiris Kiadó, Budapest, 2008.; András Jakab: Trianon Peace Treaty (1920). In: The Max Planck Encyclopedia of Public International Law. Vol. X. (ed.: Rüdiger Wolfrum). Oxford University Press, Oxford, 2012. 88-92.

szerezték meg, amely az említett területen az állami főhatalmat gyakorolta.¹⁰⁸⁶ Értelemszerűen a Magyarország megmaradt területén községi illetőséggel rendelkező személyek magyar állampolgárok maradtak.¹⁰⁸⁷ Főszabály szerint tehát az állampolgárság automatikusan, a békeszerződés alapján, *ipso jure* változott meg a hatálybalépés napján. Az érintettek körét az illetőség kritériuma adta meg, mely ugyan önállóan szerepelt a szövegben, de tudvalevő, hogy annak az állampolgárság volt az előfeltétele,¹⁰⁸⁸ így az elsődleges kritérium az állampolgárság és az illetőség kombinációja volt. Az illetőség használatát Ausztria javasolta a saint-germain-i békeszerződés tárgyalásai során, mivel szabályozottsága révén egyértelműbbnek tartotta a lakóhely vagy a szokásos tartózkodási hely kritériumánál.¹⁰⁸⁹ Mindennek ellenére az alkalmazása nem volt problémamentes az Osztrák-Magyar Monarchiában való korábbi átköltözések, az osztrák és a magyar szabályozás különbözőségei, a két rendszer átjárhatatlansága, valamint a más államok általi értelmezése folytán.¹⁰⁹⁰ További nehézséget okozott az a két csehszlovák ítélet, melyek a korábbi magyar szabályozással és gyakorlattal szemben¹⁰⁹¹ megállapították, hogy az illetőséghez négyévi folyamatos adófizetés és a község kifejezett nyilatkozata szükséges. Még ha az előbbi feltétel teljesült is, az utóbbinak sokak aligha tudtak megfelelni az átcsatolt községek addigi automatikus illetőség-szerzési gyakorlata következtében. Az illetőség automatikus keletkezése továbbá azt is eredményezte, hogy a korábbi magyar községekben a nyilvántartást kevésbé vezették, mint Ausztriában. A fentiek következtében a békeszerződés hatálybalépése idején sokan nem rendelkeztek illetőséggel, vagy azt nem tudták bizonyítani, és hontalanná váltak. A magyar területen születés tényével ugyan megkapták a magyar állampolgárságot azok a személyek, akiket születésüknél fogva nem illetett meg más állampolgárság,¹⁰⁹² ám ez korántsem volt hatékony az elcsatolt területeken élőknél, mivel nagy részük ezeken a területeken született.

Az állampolgárság automatikus változásának elve alól kivételt képezett az a szabály, mely szerint a Szerb-Horvát-Szlovén Királysághoz, vagy a Csehszlovákiához csatolt

---

¹⁰⁸⁶ A békeszerződéssel kettészakított városokban (például Komárom, Nagyszalonta, Sátoraljaújhely) azok a személyek maradhattak magyar állampolgárok, akiknek a Magyarországnál maradt városrészben volt illetőségük, valamint akiknek az elcsatolt részen volt illetőségük, de azt az optálásra nyitva álló határidő alatt, optálásukat követően áttették a Magyarországhoz tartozó városrészbe, vagy más magyarországi településre. Jacobi – Peregriny: Magyar állampolgárság, községi illetőség és idegenrendészet. *i. m.* 4.

¹⁰⁸⁷ Trianoni békeszerződés, Trianon, 1920. június 4. 56. cikk.

¹⁰⁸⁸ Az illetőség elemzését lásd bővebben IV. fejezet 2.1.1.3. alfejezet.

¹⁰⁸⁹ Norman Bentwich: Statelessness through the Peace Treaties After the First World-War. *British Year Book of International Law*, Vol. 21. (1944), 172.

¹⁰⁹⁰ *Uo.*

¹⁰⁹¹ A magyar gyakorlat értelmében az illetőség négyévi helyben lakással automatikusan keletkezett, és ezalatt elegendő volt akár az egyszeri adófizetés is. Lásd bővebben IV. fejezet 2.1.1.3. alfejezet.

¹⁰⁹² *Uo.* 57. cikk.

területeken 1910. január 1. után illetőséget szerzett személyek csak abban az esetben szerezték meg a szerb-horvát-szlovén vagy a csehszlovák állampolgárságot, ha az adott utódállamtól erre engedélyt kaptak, vagyis ha az egyének az utódállamok kormányához kérvényt intéztek, és az kedvező elbírálásban részesült. Amennyiben az egyén erre irányuló kérelmet nem nyújtott be, vagy a kérelmét elutasították, automatikusan annak az államnak az állampolgárságát kapta meg, amely főhatalmat gyakorolt azon terület felett, ahol az adott személy illetősége 1910. január 1-jén volt.¹⁰⁹³ Utóbbi bizonyítása azonban még nehezebb volt, különösen a magyar községek – már említett – hiányos nyilvántartása fényében.¹⁰⁹⁴

A békeszerződés 63. cikke optáláshoz való jogot biztosított a békeszerződés hatálybalépését követő egy éven belül azoknak a 18 évesnél idősebb személyeknek, „akik magyar állampolgárságukat elvesz[ítették] és a 61. Cikk értelmében jogérvényesen új állampolgárságot szerez[tek]”.¹⁰⁹⁵ A békeszerződés megfogalmazása egyértelművé tette, hogy az érintett egyének automatikusan elveszítették az állampolgárságot, és az optálás következtében visszaszerezték korábbi állampolgárságukat. Ennek ellenére a magyar gyakorlat ezt az optálást visszaható hatályúként értékelte, vagyis az optáló személyekre az optálást követően úgy kellett tekinteni, mint akik korábbi állampolgárságukat nem veszítették el.¹⁰⁹⁶ Ezt támasztotta alá a csehszlovák-magyar vegyes döntőbíróóság ítélete,¹⁰⁹⁷ valamint a békeszerződés állampolgársági rendelkezéseinek ismertetéséről és végrehajtásáról szóló miniszterelnöki rendelet is.¹⁰⁹⁸

A szerződés hatálybalépését követő hat hónapon belül optáláshoz való joga volt a magyar állampolgárság megszerzésére a volt Osztrák-Magyar Monarchiához tartozó területen illetőséggel rendelkező, és ott a lakosság többségétől fajra és nyelvre nézve különböző, magyar nemzetiségű és magyarul beszélő személyeknek is. Ezzel párhuzamosan a magyar területen illetőséggel rendelkező más nemzetiségű és nyelvet beszélő egyének is optálhattak

---

¹⁰⁹³ Trianoni békeszerződés, Trianon, 1920. június 4. 62. cikk. Jól példázza ezt, hogy az a magyar állampolgár, aki pozsonyi illetőségét 1920. január 1. után szerezte meg, magyar állampolgár maradt, ha nem kérelmezte és kapta meg a csehszlovák állampolgárságot. Magyar állampolgár maradt továbbá az a személy is, akinek illetősége 1910. január 1-jén a későbbi, trianoni békeszerződést követő magyarországi területen volt, és pozsonyi illetőségét csak ezután szerezte meg. Jacobi – Peregriny: Magyar állampolgárság, községi illetőség és idegenrendészet. *i. m.* 34.

¹⁰⁹⁴ Graupner: Statelessness as a Consequence of Sovereignty over Territory after the Last War. *i. m.* 34.

¹⁰⁹⁵ Az optálási nyilatkozatot az említett határidőn belül vissza lehetett vonni. Lásd Bródy – Bán: Állampolgárság és illetőség. A Magyarországon érvényben lévő jogszabályok összefoglaló ismertetése, különös tekintettel a belügyminisztérium és a közigazgatási bíróság legújabb gyakorlatára. *i. m.* 25.

¹⁰⁹⁶ Lásd bővebben IV. fejezet 4.2.2. alfejezet.

¹⁰⁹⁷ *Ladislav Chira Fils v. Czechoslovak State*, Czechoslovak-Hungarian Mixed Arbitral Tribunal (Schreiber, Szladits, Hora), 9 July, 1929. Annual Digest of Public International Law Cases. Vol. 5. 1929-1930. Case No. 149., 246.

¹⁰⁹⁸ 6.500/1921. M. E. számú rendelet a trianoni békeszerződésben foglalt állampolgársági rendelkezések ismertetéséről és végrehajtásáról, 3. §, II. rész.

Ausztria, Olaszország, Lengyelország, Románia, a Szerb-Horvát-Szlovén Királyság vagy Csehszlovákia javára, ha a „lakosság többsége ott ugyanazt a nyelvet beszél[te] és ugyanahhoz a fajhoz tartoz[ott].”¹⁰⁹⁹ A családi egység elvének megfelelően mindkét esetben kiterjedt a férj optálási nyilatkozata a feleségre, illetve a tizennyolc év alatti gyermekekre. A tizennyolc évesnél fiatalabb, de atyai hatalom alatt nem álló gyermek, valamint a gondnokság alá helyezett cselekvőképtelen személy nevében a törvényes képviselő tehetette meg az optálási nyilatkozatot. A tizenkettedik életévét betöltött kiskorút azonban az optálási nyilatkozat megtétele előtt meg kellett hallgatni.¹¹⁰⁰ Az optáló személyeknek az optálás gyakorlását követően egy éven belül át kellett költöznie annak az államnak a területére, melynek állampolgáraivá váltak. Ingó vagyonukat magukkal vihették, és azokat a határon díjak, illetékek nem terhelték, ingatlan vagyonukat pedig megtarthatták és eladhatták.¹¹⁰¹

Fontos megemlíteni, hogy az optálás akkor keletkeztette az állampolgárság megváltozását és ezáltal a magyar állampolgárság fenntartását vagy megszerzését, amikor a belügyminiszter megállapította az optálásra jogosító feltételek fennforgását,¹¹⁰² mely alátámasztja azt a korábbi megállapítást, hogy az optálás nem tekinthető egyoldalú nyilatkozatnak, mivel azt az állam elfogadó döntésének kell követnie.¹¹⁰³

Az optálásra nyitva álló egy éves határidő rövidnek bizonyult, és ezt követően a területátadással érintett személyeknek kedvezményes honosításra volt lehetősége, melyet az 1922. évi XVII. törvénycikk biztosított. A törvénycikk a belügyminisztert jogosulttá tette arra, hogy különös méltánylást érdemlő körülmények esetén a törvényben megkívánt kellékek hiányában is visszahonosíthasson olyan személyt, aki a magyar állampolgárságát a háború kitörése után elbocsátás vagy hatósági határozat nélkül veszítette el, és Magyarország területén lakott, vagy itt kívánt letelepedni.¹¹⁰⁴

Megemlítendő továbbá Sopron és környékének állampolgársága, mely terület ugyan a békeszerződések értelmében Ausztriához került, ám az a magyar félkatonai alakulatok

---

¹⁰⁹⁹ Trianoni békeszerződés, Trianon, 1920. június 4. 64. cikk. Eme rendelkezés megfelelőjét lásd továbbá a saint-garmain-i békeszerződésben. Treaty of Peace between the Allied and Associated Powers and Austria, Saint-Germain-en-Laye, 10 September 1919. Article 80.

¹¹⁰⁰ Lásd 6.500/1921. M. E. számú rendelet a trianoni békeszerződésben foglalt állampolgársági rendelkezéseknek ismertetéséről és végrehajtásáról, 5. §. Bródy – Bán: Állampolgárság és illetőség. A Magyarországon érvényben lévő jogszabályok összefoglaló ismertetése, különös tekintettel a belügyminisztérium és a közigazgatási bíróság legújabb gyakorlatára. *i. m.* 25.

¹¹⁰¹ Trianoni békeszerződés, Trianon, 1920. június 4. 63-64. cikk.

¹¹⁰² Lásd 6.500/1921. M. E. számú rendelet a trianoni békeszerződésben foglalt állampolgársági rendelkezéseknek ismertetéséről és végrehajtásáról, 12. §.

¹¹⁰³ Lásd IV. fejezet 4.2.1. alfejezet.

¹¹⁰⁴ 1922. évi XVII. törvénycikk az 1922/23. költségvetési év első hat hónapjában viselendő közterhekről és fedezendő állami kiadásokról, 24. §.

bevonulása miatt nem valósult meg. Olasz közbenjárásra a velencei jegyzőkönyv¹¹⁰⁵ alapján tartott népszavazáson a lakosság 65 százalékos többséggel¹¹⁰⁶ döntött amellett, hogy a magyar államhoz kíván tartozni. Az osztrák közigazgatási bíróság vizsgálta a kérdéses időszakban az állampolgárság kérdését, és azt a megállapítást tette, hogy Ausztria nem tudta szuverenitását gyakorolni a területen, és így állampolgárává sem válhattak az érintett személyek. A területre eszerint a népszavazást megelőző időszakban is úgy kellett tekinteni, mintha Magyarország részét képezte volna, és ezért a lakosság magyar állampolgársága is végig fennmaradt.¹¹⁰⁷ Itt említendő meg, hogy a soproni népszavazást követően még néhány településen *plebiscitum* volt Magyarország és Ausztria megállapodása alapján, melyekre „1923. január 10. és március 9. között került sor, és Narda, Felsőcsatár, Vaskeresztes, Horvátlövő, Ólmod, Pornóapáti, Szentpéterfa ennek nyomán maradt Magyarországnál. Cserébe Magyarország Rótfalvát [Rattersdorf] és Lendeket [Liebing] átengedte Ausztriának.”¹¹⁰⁸

Az Osztrák-Magyar Monarchia egyes területrészeihez kapcsolható utódállamok, Ausztria, Csehszlovákia, Jugoszlávia, Lengyelország, Magyarország, Olaszország és Románia 1922-ben szerződést írtak alá az állampolgárságról.¹¹⁰⁹ A szerződés értelmében, ha vitatott volt az állampolgárság – békeszerződések alapján történő – megadása, az érintett felek képviselőiből, valamint egy általuk választott elnökből – akit megállapodás hiányában Svájc választott ki – álló bizottság dönthetett az ügyben.¹¹¹⁰ Az egyezményt az aláírók közül csak Ausztria, Olaszország és Lengyelország ratifikálta, így alkalmazása – közöttük hatályba lépve – szűk körben valósulhatott meg.

A Romániára vonatkozó kisebbségi szerződést¹¹¹¹ a trianoni békeszerződést megelőzően, 1919 decemberében fogadták el, és 1920. szeptember 4-én lépett hatályba. A szerződés értelmében Románia – a békeszerződéseknek alávetve – *ipso facto* automatikusan állampolgárként ismerte el mindazon személyeket, akik a szerződés hatálybalépése napján szokásosan tartózkodtak Románia vagy annak a későbbiekben megnövekvő területén.¹¹¹² Románia továbbá azokat is automatikusan állampolgárnak tekintette, akik az átadott területeken születtek és szüleik ott szokásosan tartózkodtak, még abban az esetben is, ha nem

¹¹⁰⁵ Protocol of Venice, Venice, 13 October 1921. Section II.

¹¹⁰⁶ Halmosy Dénes: Nemzetközi szerződések 1918-1945. A két világháború közötti korszak és a második világháború legfontosabb külpolitikai szerződése. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó – Gondolat Könyvkiadó, Budapest, 1983. 179.

¹¹⁰⁷ *Oedenburg (Change of Nationality) Case*, Austrian Administrative Court, 2 September 1927. A. 317/26. Annual Digest of Public International Law Cases. Vol. 4. 1927-1928. Case No. 201., 307.

¹¹⁰⁸ Kovács Péter: Nemzetközi közjog. Osiris Kiadó, Budapest, 2011. 214.

¹¹⁰⁹ Convention concerning Nationality, Rome, 6 April 1922.

¹¹¹⁰ *Uo.* Article 4.

¹¹¹¹ Treaty between the Principal Allied and Associated Powers and Roumania, Paris, 9 December 1919.

¹¹¹² *Uo.* Article 3.

tartózkodtak a területen a szerződés hatálybalépésekor.¹¹¹³ Ezek a személyek azonban kétéves határidő alatt nyilatkozhattak arról, hogy a román állampolgárságukról lemondanak, melynek során a férj nyilatkozata a feleségre és a tizenhét év alatti gyermekekre is kiterjedt. Mindezek a rendelkezések kiterjesztették az érintettek körét, így a területen illetőséggel rendelkezőkön kívül az ott szokásosan tartózkodók is állampolgárságot szereztek – igaz, a szerződéseknek megfelelően, eltérő időpontban. Míg az illetőség csak a magyar állampolgárokat, addig a területen való szokásos tartózkodási hely feltétele az ott élő külföldieket és hontalanokat is érinthette. A területen születés és a szülőkön keresztül megvalósuló további területi kapcsolat is kiegészítése volt a trianoni békeszerződésnek, mellyel további személyek válhattak román állampolgárrá. Emellett Románia vállalta, hogy a területen tartózkodó, hontalan zsidó személyeknek is automatikusan állampolgárságot nyújt.¹¹¹⁴ Az állampolgárság vallási különbségtétel nélküli rendezése már az 1918. évi bukaresti békeszerződésben is megjelent,¹¹¹⁵ és mindezek különösen jelentősek voltak annak fényében, hogy az 1878. évi berlini szerződésben foglalt, vallási alapú diszkriminációt tiltó előírás¹¹¹⁶ a gyakorlatban aligha teljesült.

A kisebbségi szerződés tehát lehetőséget biztosított a békeszerződésnél szélesebb személyi körnek arra, hogy az utódállam állampolgárává válhasson, de az 1924-ben elfogadott állampolgársági törvény¹¹¹⁷ – szemben a nemzetközi jogi normákkal – átalakította az állampolgárságra jogosultak csoportját. A törvény értelmében a Magyarországtól átkerült területek minden olyan lakosa, aki 1918. november 18-án ezeken a területeken illetőséggel rendelkezett és a törvény kihirdetéséig nem optált más állampolgárságért, automatikusan román állampolgárnak minősült.¹¹¹⁸ Míg tehát a trianoni békeszerződés szerint az 1921. július 21-én fennálló illetőséget kellett volna alapul venni, addig Románia ezt más időponthoz kötötte, melynek nem biztos, hogy minden olyan személy meg tudott felelni, akinek a békeszerződés szerint román állampolgárság járt volna, és minden bizonnyal voltak olyanok is, akik a békeszerződés alapul vételével nem, de a román törvény alapján állampolgárságot szerezhetek.

---

¹¹¹³ *Uo.* Article 4.

¹¹¹⁴ *Uo.* Article 7.

¹¹¹⁵ Treaty of Peace between Roumania and the Central Powers, Bucharest, 7 May 1918. Article 28.

¹¹¹⁶ Treaty between Great Britain, Austria-Hungary, France, Germany, Italy, Russia and Turkey, Berlin, 13 July 1878. Article XLIV.

¹¹¹⁷ Rumanian Law of Nationality of 23 February 1924.

¹¹¹⁸ *Uo.* Article 56(1). Lásd továbbá Napier: Nationality in the Succession States of Austria-Hungary. *i. m.* 12.; Graupner: Statelessness as a Consequence of Sovereignty over Territory after the Last War. *i. m.* 37.

Az elcsatolt területek visszakerülése 1938 és 1941 között valósult meg, melyben az első állomást a müncheni egyezmény¹¹¹⁹ következményeként meghozott első bécsi döntés jelentette. Az 1938. november 2-i első bécsi döntés¹¹²⁰ mellékletének 4. pontja a felvidéki területek lakosságának állampolgársági, illetve optálási kérdéseinek meghatározását magyar-csehszlovák bizottság hatáskörébe utalta, amely kétoldalú nemzetközi szerződés megkötésében állapodott meg. Csehszlovákia és Magyarország 1939. február 18-án írta alá az egyezményt¹¹²¹ mely szerint visszakapták magyar állampolgárságukat – a csehszlovák állampolgárság elvesztése mellett – 1938. november 2-ától kezdődő jogi hatállyal azon személyek, akik a trianoni békeszerződés hatálybalépésekor magyar állampolgárok voltak, és a visszacsatolt területen tíz éve állandó lakóhellyel rendelkeztek. Az állampolgárság megszerzéséhez tehát már nem a községi illetőség, hanem az azt felváltó állandó lakóhely szolgált alapul. Ily módon kiküszöbölhetővé váltak a trianoni békeszerződésben szereplő illetőségből eredő problémák. A magyar belső jogból egyébiránt a községi illetőséget csak a községi illetőség megszüntetéséről szóló 1948. évi LXI. törvény vonta ki, és a hatályos jogszabályokban az illetőség helyett a belföldi lakóhelyet, a külföldön lakó személyre nézve pedig az utolsó belföldi lakóhelyet kellett érteni.

A családi egység elve értelmében a férfi állampolgárság-szerzése kiterjedt a feleségére és a huszonnégy év alatti gyermekére, valamint házasságon kívül született gyermek esetében az anya állampolgárság-szerzése a gyermekére. Emellett az árva gyermekek is kaphattak magyar állampolgárságot, amennyiben apai felmenőjük a trianoni békeszerződés hatálybalépésének időpontjában magyar állampolgár volt, és a gyermek a visszacsatolt területen tíz éve – vagy tíz évnél fiatalabb gyermek esetében születése óta – állandó lakóhellyel rendelkezett.¹¹²² Az egyezmény 1939. március 1-től gyakorolható hat hónapos optáláshoz való jogot biztosított a cseh, szlovák és ruszin nemzetiségű személyeknek a csehszlovák állampolgárságuk fenntartása érdekében. Az optálásnak 1938. november 2-ára visszaható hatálya volt,¹¹²³ vagyis úgy kellett tekinteni, mintha az optáló személyek nem

---

¹¹¹⁹ Munich Agreement, Munich, 29 September 1938, Additional Declaration III.

¹¹²⁰ Az első bécsi döntés egyes rendelkezései a magyar jogrendszerbe az alábbi törvénycikkkel kerültek be. 1938. évi XXXIV. törvénycikk a Magyar Szent Koronához visszacsatolt felvidéki területeknek az országgal egyesítéséről. Lásd bővebben Péter Kovács: A propos du chemin vers l'arbitrage de Vienne de 1938 (Les préparatifs et l'écho immédiat dans la presse française, anglaise et américaine). In: International Law – A Quiet Strength. Le droit international, une force tranquille (Miscellanea in memoriam Géza Herczegh) (ed. Péter Kovács). Pázmány Press, Budapest, 2011. 31-70.

¹¹²¹ Egyezmény a Magyar Királyság és a Cseh-Szlovák Köztársaság között a Bécsben, 1938. november hó 2-án kelt döntőbírói határozattal Magyarországnak ítélt terület visszacsatolásával kapcsolatos állampolgársági kérdések szabályozása tárgyában, Budapest, 1939. február 18.

¹¹²² *Uo.* 1. cikk.

¹¹²³ *Uo.* 3. cikk.

veszítették volna el csehszlovák állampolgárságukat, tehát az állampolgárság automatikus elvesztésének elve és az optáláshoz való jog viszonya a trianoni békeszerződéshez hasonlóan alakult.

1939. március 15-18. között a magyar hadsereg megszállta a kárpátaljai területeket, majd a területi revízió állampolgársági kérdéseinek rendezése csak a magyar belső jogban, az 1939. évi VI. törvénycikkkel valósult meg.¹¹²⁴ Eszerint a visszacsatolt területeken tíz éve állandó lakóhellyel rendelkező személyek, akik a trianoni békeszerződés hatálybalépésekor magyar állampolgárok voltak és automatikusan csehszlovák állampolgárokká váltak, 1939. március 15-én visszaszerezték magyar állampolgárságukat.¹¹²⁵ A családi egységre és az árva gyermekekre vonatkozó szabályok megegyeztek a magyar-csehszlovák egyezmény rendelkezéseivel. Ebben az esetben nem volt optáláshoz való joga a nem magyar nemzetiségű személyeknek a korábbi állampolgárságuk visszaszerzésére, de arról a magyar törvénycikk nem is rendelkezhetett volna, hiszen azzal egy másik állam állampolgárságának megszerzését tette volna lehetővé. A régi állampolgárság visszaszerzését legfeljebb Csehszlovákia biztosíthatta volna, melyre – a rendelkezésre álló információk szerint – nem került sor. Főként ezen a területen élő rendezetlen állampolgárságú, hontalan zsidóságot két évvel később kitoloncolták ukrán területre, ahol 1941. augusztus 27-28-án Kamenyec-Podolszkij mellett a német SS és ukrán katonák lemészárolták őket.¹¹²⁶

Az 1940. augusztus 30-án kelt második bécsi döntés a visszacsatolt erdélyi területek lakosságának állampolgárságáról is tartalmazott rendelkezéseket.¹¹²⁷ A 3. pont értelmében a döntés időpontjában állandó lakóhellyel rendelkező román állampolgárok megszerezték a magyar állampolgárságot.¹¹²⁸ A korábbi terület-visszacsatolásokhoz képest tehát nem volt szükség tízévi állandó lakóhelyre a magyar állampolgárság automatikus megszerzéséhez. A rendelkezés így nyilvánvalóan nem csak régi magyar állampolgárokat érintett, hanem az időközben betelepült egyénekre is kiterjedt. Következésképpen hat hónapos optálási jogot biztosított az olyan személyek számára, akik a területen állandó lakóhellyel rendelkeztek és

---

¹¹²⁴ 1939. évi VI. törvénycikk a Magyar Szent Koronához visszatért kárpátaljai területeknek az országgal egyesítéséről, 5. §.

¹¹²⁵ A visszacsatolt területeken élő, azonban a trianoni békeszerződés 64. cikke alapján optálással szerzett csehszlovák állampolgárságú személyekre tehát nem vonatkozott a magyar állampolgárság visszaszerzése.

¹¹²⁶ Lásd bővebben Randolph L. Braham: A népiirtás politikája. A holokauszt Magyarországon (ford.: Zala Tamás et al.). I. kötet. Belvárosi Könyvkiadó, Budapest, 1997. 197-206.

¹¹²⁷ A második bécsi döntés egyes rendelkezései a magyar jogrendszerbe az alábbi törvénycikkkel kerültek be. 1940. évi XXVI. törvénycikk a román uralom alól felszabadult keleti és erdélyi országrésznek a Magyar Szent Koronához visszacsatolásáról és az országgal egyesítéséről. Az állampolgárságra vonatkozó rendelkezéseket lásd 1940. évi XXVI. törvénycikk, 4. §.

¹¹²⁸ Ez esetben a magyar állam területét kötelesek voltak további egy éven belül elhagyni, azzal, hogy ingó vagyonukat magukkal vihették, ingatlanaikat eladhatták, vagy amennyiben az értékesítés nem volt lehetséges, Magyarországtól kártalanítást kaptak.

román állampolgárok kívántak maradni. A bécsi döntés a 4. pont értelmében – az optáláshoz való jog történetében rendkívül szokatlan módon – az államutódlással érintett terület lakosságán kívül kiterjedt Románia más területein élőkre is, ugyanis a trianoni békeszerződéssel átengedett, de a bécsi döntéssel vissza nem csatolt területeken állandó lakóhellyel rendelkező, magyar nemzetiségű személyeknek hat hónapos határidőn belül optálási jogot biztosított a magyar állampolgárság megszerzésére. A családi egység elvén alapuló szabályok a korábbi terület-átadásokra vonatkozó rendelkezésekhez hasonlóan alakultak. A bécsi döntést követően a visszacsatolt területeken élő román és a Romániánál maradt területeken élő magyar nemzetiségű személyek helyzete nehezzé vált. Habár a döntés 5. pontja előírta a két államban élő, kisebbségekhez tartozó állampolgárok egyenlő bánásmódját, a döntés után sokakat elbocsátottak munkahelyükről, és mindkét államban a kisebbségben élő személyek kiutasításának sora követte egymást, többnyire a másik állam kiutasítására hivatkozva,¹¹²⁹ represszáliaként. A döntés 7. pontja rendelkezett arról, hogy ha a végrehajtás során nehézségek adódnak, azt közvetlen megállapodással kell rendezni, és amennyiben ez meghiúsul, a vitás kérdést a német kormány és az olasz kormány elé kell terjeszteni annak eldöntésére. Miután egy görög katolikus püspök közvetítése, a közvetlen tárgyalások felvetése, és egy román-magyar vegyes bizottság megalakításának javaslata sem vezetett eredményre,¹¹³⁰ román kezdeményezésre egy német-olasz vegyes bizottságot kértek fel az előállt helyzet kivizsgálására. A német részről Altenburg első osztályú és tejhatalmú követ és olasz részről Rogeri tejhatalmú követ vezetésével létrehozott bizottság feladata a helyzet kivizsgálása és ez alapján jelentés tétel volt, és joga kiterjedt a lakosság megkérdezésére, a jelentések és más dokumentumokba való betekintésbe, valamint a hivatalnokok és katonák berendelésére és beszámoltatására.¹¹³¹ A bizottság október 17-27-e között helyszíni vizsgálatot tartott, majd október 31-ére elkészítette jelentését,¹¹³² melyben megállapította mindkét állam felelősségét a túlkapások miatt, de kiemelte, hogy a magyar felet nagyobb felelősség terheli.¹¹³³ Az érintett kormányok megsértése és a további viták

---

¹¹²⁹ Lásd bővebben Balogh Béni: A magyar-román viszony és a kisebbségi kérdés 1940 őszén. *Limes: tudományos szemle*, 9. évf. 3. szám (1996), 79, 83-86.

¹¹³⁰ *Uo.* 85.

¹¹³¹ Zamboni berlini ideiglenes ügyvivő távirata Ciano külügyminiszternek, Berlin, 1940. október 10.; Ciano Külügyminiszter távirata Talamo budapesti és Ghigi bukaresti követeknek, Róma, 1940. október 12. Lásd Réti György (szerk.): *A Palazzo Chigi és Magyarország. Olasz diplomáciai dokumentumok Magyarországról. A Darányi-kormány megalakulásától a Szovjetunió elleni hadüzenetig (1936-1941)*. Hungarovox Kiadó, Budapest, 2007. 475-476, 479.

¹¹³² Balogh: A magyar-román viszony és a kisebbségi kérdés 1940 őszén. *i. m.* 85.

¹¹³³ Zamboni berlini ideiglenes ügyvivő távirata Ciano külügyminiszternek, Berlin, 1940. november 5. Lásd Réti: *A Palazzo Chigi és Magyarország. Olasz diplomáciai dokumentumok Magyarországról. A Darányi-kormány megalakulásától a Szovjetunió elleni hadüzenetig (1936-1941)*. *i. m.* 485.

elkerülése érdekében a jelentést csak az olasz és német kormány kapta meg,¹¹³⁴ de a bizottság felkérte a német és olasz kormányt, hogy javaslat jellegű ajánlásait továbbítsa a magyar és román kormánynak.¹¹³⁵ A vegyes bizottság – így közvetve – ajánlotta a magyar és román kormánynak, hogy tartózkodjanak az erőszakos cselekményektől és a kiutasításoktól, és minden olyan intézkedéstől, mely az optálási joggal rendelkező személyek emigrálásához vezethet, szüntessék be a másik állam elleni kampányt a sajtóban és a rádióban, és kezdjék újra a tárgyalásokat, valamint folytassanak megbeszéléseket az etnikai kisebbségekkel való bánásmódról szóló kétoldalú megállapodásról. A megkötendő szerződés hatálybalépéséig olasz-német bizottságot hoztak létre, melynek feladata az erőszakos cselekmények megakadályozása és a jövőbeli kiutasítások kivizsgálása volt.¹¹³⁶ A szerződést végül csak 1949. február 10-én fogadta el a két állam, melynek elemzésére – kronológiai megfontolásból – alább kerül sor.

A délvidéki területek visszacsatolására a magyar hadsereg 1941. április 11-i bevonulását követően került sor. Nemzetközi dokumentum e területek esetében sem szabályozta az államutódlással érintett lakosság állampolgárságát; ilyen rendelkezéseket a magyar belső jogban az 1941. évi XX. törvénycikkben¹¹³⁷ találunk, melynek állampolgársági szabályozása néhány kivételtől eltekintve megegyezik az 1939. évi VI. törvénycikkkel. Ennek megfelelően, 1941. április 11-én visszaszerezte a magyar állampolgárságát az, aki a trianoni békeszerződés idején magyar állampolgár volt és szerb-horvát-szlovén állampolgárrá vált, és az érintett délvidéki területen tíz éve állandó lakóhellyel rendelkezett. A korábbi szabályozástól eltérően, a trianoni békeszerződés hatálybalépése után jugoszláv állampolgárként született árva gyermekek esetében két felmenőig figyelembe vehető volt, ha az apja, vagy – ha az apja a békeszerződés után született – a nagyapja magyar állampolgár volt, és azt a békeszerződéssel veszítette el. Emellett nem volt szükséges, hogy a gyermeknek tíz éve, vagy születése óta állandó lakóhelye legyen a területen. További rendelkezés volt a délvidéki lakosság vonatkozásában, hogy a törvénycikk alapján szerzett magyar állampolgárságtól a belügyminiszter öt évig – az állampolgárság megszerzésére visszaható hatállyal – megfoszthatta azokat a személyeket, akik ellenséges magatartásukkal a magyar nemzet érdekei ellen súlyosan vétettek a terület elszakíttóságának ideje alatt.

---

¹¹³⁴ *Uo.*

¹¹³⁵ Zamboni berlini ideiglenes ügyvivő távirata Ciano külügyminiszternek, Berlin, 1940. november 11. Lásd Réti: A Palazzo Chigi és Magyarország. Olasz diplomáciai dokumentumok Magyarországról. A Darányi-kormány megalakulásától a Szovjetunió elleni hadüzenetig (1936-1941). *i. m.* 487.

¹¹³⁶ *Uo.*

¹¹³⁷ 1941. évi XX. törvénycikk a visszafoglalt délvidéki területeknek a Magyar Szent Koronához visszacsatolásáról és az országgal egyesítéséről, 4. §.

A második világháború végén Magyarországnak az 1945. február 20-án megkötött fegyverszüneti egyezmény¹¹³⁸ 2. pontja értelmében¹¹³⁹ vissza kellett térnie az 1937. december 31-én fennállott határai mögé, illetve hatályon kívül kellett helyeznie valamennyi területi átcsatolásra vonatkozó törvényhozási és közigazgatási intézkedést. Az 5.070/1945. M. E. számú rendelet¹¹⁴⁰ 1. §-a értelmében azok a személyek, akik a hatályon kívül helyezett törvénycikkek alapján szerezték meg a magyar állampolgárságot, de állandó lakóhelyük a rendelet hatálybalépése napján, vagyis 1945. július 21-én Magyarország 1937. december 31-én fennállott határain belül volt, magyar állampolgárok maradhattak. A rendelet 2. §-a értelmében ezen személyek közül azoknak, akiknek nem volt állampolgársági bizonyítványuk, illetve honosítási vagy visszahonosítási okiratuk, kérelemre a belügyminiszter ideiglenes igazolást adott ki arról, hogy további rendelkezésig a magyar állampolgárokkal egy tekintet alá esnek. A területi revíziót követően magyar állampolgársággal rendelkező személyek közül tehát csak azok tarthatták meg eme állampolgárságukat, akik az 1937. december 31-i határokon belül éltek vagy időközben ide helyezték át az állandó lakóhelyüket. Minden más személy külföldivé vagy hontalanná vált.¹¹⁴¹

A határon túli magyarok létszámát kényszerűen csökkentette az 1946. február 27-én kelt magyar-csehszlovák lakosságcsere egyezmény,¹¹⁴² melynek 5. cikke értelmében a Magyarországról önként Csehszlovákiába áttelepülő cseh és szlovák személyekkel egyező számú, Csehszlovákia területén állandó lakóhellyel rendelkező, magyar nemzetiségű személyeknek, akik a Csehszlovák Köztársaság Elnökének 1945. augusztus 2-án kelt rendelete¹¹⁴³ következtében elveszítették csehszlovák állampolgárságukat, át kellett települniük Magyarországra. Az áttelepített magyarok között nagyobb arányban szerepeltek a

---

¹¹³⁸ Magyarország által a Szocialista Szovjet Köztársaságok Szövetségével, Nagy-Britannia és Észak-Írország Egyesült Királyságával és az Amerikai Egyesült Államokkal kötött fegyverszüneti egyezmény, Moszkva, 1945. január 20. Kihirdette: 525/1945. M. E. számú rendelet, valamint az 1945. évi V. törvény. A rendeleti kihirdetésre a fegyverszüneti egyezmény azonnali végrehajtása miatt került sor. Erre utal a rendelet 3. §-a is, mely értelmében a fegyverszüneti egyezmény leendő törvénybe iktatásáig az illetékes szakminiszterek az „egyezmény azonnali végrehajtása tárgyában rendeleti úton intézkednek”, vagyis ezt követően tömegesen került sor törvénycikkek hatályon kívül helyezésére annál alacsonyabb szintű jogszabállyal, rendeleti úton.

¹¹³⁹ Az 526/1945. M. E. számú rendelet az ország területi változásaira vonatkozó törvénycikkek hatályon kívül helyezése tárgyában hajtotta végre a fegyverszüneti egyezmény 2. pontját azzal, hogy kimondta az 1937 utáni területi változásokra vonatkozó törvénycikkek hatályon kívül helyezését.

¹¹⁴⁰ 5.070/1945. M. E. számú rendelet a magyar állampolgárság ideiglenes igazolása tárgyában.

¹¹⁴¹ Mária M. Kovács – Judit Tóth: Kin-State Responsibility and Ethnic Citizenship: The Hungarian Case. In: *Citizenship Policies in the New Europe* (eds.: Rainer Bauböck – Bernhard Perchinig – Wiebke Sievers). Amsterdam University Press, Amsterdam, 2009. 152.

¹¹⁴² Egyezmény Magyarország és Csehszlovákia között lakosságcsere tárgyában, Budapest, 1946. február 27. Kihirdette: 1946. évi XV. törvény.

¹¹⁴³ 1945. évi 33. számú Elnöki dekrétum a német és magyar nemzetiségű személyek állampolgárságának szabályozásáról.

vagyonosabb, nagyobb házzal és földekkel rendelkezők,¹¹⁴⁴ valamint az értelmiségiek, főként tanítók és tisztviselők.¹¹⁴⁵ Az egyezmény értelmében „[e]zek a személyek már magának az áttelepítésnek ténye által magyar állampolgárokká vál[tak], amennyiben nem le[ttek volna] azok.”¹¹⁴⁶ Az állampolgárság megszerzésére tehát az áttelepítéssel, *ipso facto* automatikusan került sor, de a szöveg arra enged következtetni, hogy a Csehszlovákia területén élő magyarok egy része már az átköltözést megelőzően is rendelkezett magyar állampolgársággal.¹¹⁴⁷

A területváltozásokkal kapcsolatos állampolgárság-változás szabályozásának összefoglalását az 1948. évi LX. törvény¹¹⁴⁸ végezte el. Eszerint magyar állampolgárnak kellett tekinteni azon személyeket, akik a trianoni békeszerződéssel magyar állampolgárok maradtak, vagy a magyar állampolgárságukat optálással fenntartották. Érdekes módon az e rendelkezésnek megfelelő férj állampolgársága nemcsak a feleségre és gyermekeire, hanem a fiúgyermek feleségére is kihatott.¹¹⁴⁹ 1945. január 20-i hatállyal kellett állampolgárnak tekinteni azokat, akik a fegyverszüneti egyezmény alapján a jogszabályok hatályon kívül helyezése következtében veszítették el állampolgárságukat, ha 1948. január 1-jén és e törvény hatálybalépésének napján, vagyis 1949. február 1-jén is Magyarország területén volt az állandó lakóhelyük.¹¹⁵⁰ A területátadások során hontalanná váló egyéneket védte továbbá az a rendelkezés, mely szerint magyar állampolgárnak tekintették azt a hontalan egyént, akinek 1948. január 1-jén Magyarországon állandó lakóhelye állt fenn, és ő valamint szülei is a trianoni békeszerződés előtti határokon belül születtek.¹¹⁵¹ Mindemellett a törvény kedvezményes honosításra vonatkozó szabályokat is tartalmazott.¹¹⁵² Kedvezményesen volt honosítható az a személy, akinek állandó lakóhelye 1947. szeptember 15-én – a párizsi békeszerződés hatálybalépésekor – és a honosítási kérelem benyújtásakor Magyarországon volt, és a trianoni békeszerződés előtti határokon belül született.¹¹⁵³ A fenti szabályok alá nem tartozó, de a trianoni békeszerződés vagy a fegyverszüneti egyezmény miatt más állampolgárrá válók kedvezményes honosítására vonatkozott az a rendelkezés, mely szerint a magyar állampolgárságot elveszítők abban az esetben voltak visszahonosíthatók, ha ekkor

---

¹¹⁴⁴ Nagy: Nemzetközi jog, i. m. 268.

¹¹⁴⁵ Bővebben lásd László Péter: Fehérlaposok. Adalékok a magyar-csehszlovák lakosságcsere-egyezményhez. Völgységi Tájékoztató Alapítvány, Bonyhád, 2005.

¹¹⁴⁶ Egyezmény Magyarország és Csehszlovákia között lakosságcsere tárgyában. Budapest, 1946. február 27. V. cikk.

¹¹⁴⁷ Bajáki Veronika esetükben a kettős állampolgárságot sem tartja kizártnak. Bajáki: Magyar állampolgárság – kettős állampolgárság, i. m. 292-293.

¹¹⁴⁸ 1948. évi LX. törvény a magyar állampolgárságról.

¹¹⁴⁹ *Uo.* 25. §.

¹¹⁵⁰ *Uo.* 26. §.

¹¹⁵¹ *Uo.* 27. §.

¹¹⁵² *Uo.* 5. és 28. §.

¹¹⁵³ *Uo.* 28. §.

Magyarország területén laktak vagy itt szerettek volna letelepedni, és a visszahonosítást különös méltánylást érdemlő körülmények is indokolták.¹¹⁵⁴ A nem magyar állampolgároknál eme feltételek a magyar állampolgár felmenő előírásával egészültek ki, amely nemcsak a külföldiekre, hanem a hontalanokra is, és ezzel együtt a területváltozással érintett személyek gyermekeire is értendő volt.¹¹⁵⁵ Ezen kívül az általános honosítás szabálya biztosíthatta a magyar állampolgárság megszerzését, melyhez háromévi, megszakítás nélküli tartózkodás volt szükséges.¹¹⁵⁶ A gyermeket védte az a rendelkezés, mely a szülők honosítását rá is kiterjesztette. Az állampolgárság megszerzésének általános szabályai szerint a gyermek leszármazási alapon szerezhette állampolgárságot – házasságból születés esetén az apáét, házasságon kívül való születés esetén az anyáét.¹¹⁵⁷ Az állam területén születés nem jelent meg kifejezetten a gyermekeknél kiegészítő elvként, de a könnyített honosítás egyik esete alapján, a területen lakó és régi magyar állampolgár felmenővel rendelkező gyermekek megszerezhették az állampolgárságot. Így az események során a magyar állampolgárságot elvesztő és hontalanná váló személyek gyermekei elkerülhették a hontalanság „megöröklését”. A házasságkötés a nők számára keletkeztetett állampolgárság-szerzési jogcímet, továbbá a férj honosítása a nőre is kiterjedt, amennyiben a honosítást ő is kérte.¹¹⁵⁸

Magyarország és Románia 1949. február 10-én kötötte meg azt az egyezményt, melynek létrehozását a német-olasz vegyes bizottság a második bécsi döntést követően ajánlotta a kisebbségek védelme érdekében.¹¹⁵⁹ Az egyezmény értelmében a két állam állampolgárának ismerte el azokat a magyar vagy román állampolgárságú személyeket, akiknek az állandó lakóhelye a második bécsi döntés időpontjában, 1940. augusztus 30-án és az egyezmény megkötésekor, 1949. február 10-én egyaránt az adott állam területén volt. Az ilyen személyeknek az állampolgárság nem automatikusan járt, hanem az egyezmény hatálybalépésétől, 1949. június 19-től számított kilenc hónapon belül kérelemre volt megszerezhető. A két állam tehát optálási jogot biztosított, és az azt nem gyakorló személyek azt az állampolgárságot tarthatták meg, amely őket 1940. augusztus 30-án megillette. Azokra a személyekre, akiknek állandó lakóhelye csak a bécsi döntés idejében volt az egyik államban, és időközben költöztek át a másik szerződő államba, úgy kellett tekinteni, mint akik

---

¹¹⁵⁴ *Uo.* 19. §.

¹¹⁵⁵ *Uo.* 5. §.

¹¹⁵⁶ *Uo.* 4. §.

¹¹⁵⁷ *Uo.* 2. §.

¹¹⁵⁸ *Uo.* 3. §, 8. §.

¹¹⁵⁹ Egyezmény a Magyar Köztársaság és a Román Népköztársaság között az állampolgárság egyes kérdéseinek szabályozása tárgyában, Bukarest, 1949. február 10. Kihirdette: 1949. évi XIV. törvény. Elemzését lásd Bajáki: Magyar állampolgárság – kettős állampolgárság. *i. m.* 293-294.

megtartották a korábbi állampolgárságukat.¹¹⁶⁰ Joguk volt azonban optálni a lakóhelyük szerinti állam állampolgárságáért az egyezmény hatálybalépésétől számított hat hónapon belül.¹¹⁶¹

A két állam megállapodott abban is, hogy a fenti eljárásokat követően a területükön lakó, de a másik állam állampolgárságával rendelkező személyek nem kötelezhetők az átköltözésre és nem utasíthatók ki, ám ha kívánják, az átköltözésüket soron kívül engedélyezik, és útlevelet bocsátanak ki számukra.¹¹⁶² Az átköltözés során az egyének ingó vagyonukat magukkal vihatték, ingatlanaikkal pedig szabadon rendelkezhetek.¹¹⁶³ A gyermekek helyzetét nem szabályozta az egyezmény, mindössze a házastársakról állapította meg, hogy az optálás rájuk is kiterjed, kivéve, ha három hónapon belül a hatóság előtt kijelentik, hogy saját állampolgárságukat fenn kívánják tartani.¹¹⁶⁴ A kettős állampolgárság kiküszöbölését szolgálta az a rendelkezés, mely szerint az állam csak akkor nyújt állampolgárságot az egyéneknek, ha a másik állam már elbocsátotta az állampolgári kötelekből.¹¹⁶⁵ Ezzel szemben a hontalanná válás elkerülését nem biztosította az egyezmény, sőt ez a – kettős állampolgárság miatt alkotott – szabály ideiglenes hontalanságot eredményezhetett.

Értékelés | A tárgyalt államutódlási esetek mindegyike területátadásként valósult meg, melyekben Magyarország hol elődállamként, hol utódállamként szerepelt. Az első világháborút követően az állampolgárság alakulását a trianoni békeszerződés és az annak belső jogi végrehajtásról szóló rendelet szabályozta Magyarországon. Az átadott területeken az állampolgárság megváltozása automatikusan történt: a békeszerződés hatálybalépésének időpontjában az érintettek elveszítették a magyar állampolgárságot és megszerezték az adott utódállamét. Elsődleges kritériumként a területen lévő illetőség szolgált alapul, ez azonban nem jöhetett létre állampolgárság hiányában, így a valódi feltételnek az elődállami állampolgárság és az illetőség együttes fennállása tekinthető. A csehszlovák és szerb-horvát-szlovén területátadásoknál továbbá meghatározott ideje fennálló illetőségre is szükség volt az automatikus szerzéshez, melyet csak az 1910. január 1-jénél régebben keletkezett illetőségű személyeknek biztosítottak. Az ezt követően született gyermekek vagy betelepült egyének

---

¹¹⁶⁰ A rendelkezésben két kivétel szerepelt: ha az állam állampolgárságától korábban személy szerint megfosztotta, vagy ha „önként a fasiszta német vagy olasz hadsereg kötelékébe léptek”.

¹¹⁶¹ Egyezmény a Magyar Köztársaság és a Román Népköztársaság között az állampolgárság egyes kérdéseinek szabályozása tárgyában, Bukarest, 1949. február 10. 4. cikk. További feltételül szabták, hogy az áttelepülés 1940. augusztus 30. és 1948. január 1-je közé essen.

¹¹⁶² *Uo.* 6 cikk (1) bekezdés, 7. cikk (1) bekezdés.

¹¹⁶³ *Uo.* 7. cikk (2)-(3) bekezdés.

¹¹⁶⁴ *Uo.* 9. cikk.

¹¹⁶⁵ *Uo.* 10. cikk.

csak kérelemre válhattak az utódállam állampolgárává, mely minden bizonnyal az engedélyt megadó hatósági döntéssel keletkezett. A kérelemre határidőt nem szabtak, és a rendelkezés értelmében a kérelemig olyan állampolgárnak kellett tekinteni az egyént, ahol az 1910. január 1-i időpont előtt volt az illetősége.¹¹⁶⁶

Opcióra az átadott területeken az automatikus állampolgárság-változással érintett személyeknek volt lehetősége a korábbi elődállami állampolgárságuk és az átadott területen lévő illetőségük alapján. Ennek célja az elődállami állampolgárság megtartása volt. A békeszerződés a magyar állampolgárság visszaszerzését említette, ám az optálás a magyar gyakorlat szerint az állampolgárság megtartását eredményezte, vagyis a szerződés hatálybalépésének időpontjára visszaható hatállyal alkalmazták. Az állampolgárság fenntartását az optálási nyilatkozatot követő hatósági döntés eredményezte, és hatása alapján az egyénre úgy kellett tekinteni, mintha nem veszítette volna el a magyar állampolgárságát. Az úgynevezett etnikai optálás emellett az Osztrák-Magyar Monarchia területén lévő illetőség, valamint nemzetiség – a szerződés magyar nyelvű szövegében: „faj” – és nyelv alapján biztosított lehetőséget az egyéneknek, hogy a nemzetiségüknek megfelelő állam állampolgárságát kérelmezzék. Utóbbi a külföldön – a volt Osztrák-Magyar Monarchia területére eső helyen – élő magyar nemzetiségű, de külföldi állampolgárságú személyeket érintette. A házastársakra és a gyermekekre csak az optálásnál található szabály, mely szerint a családi egység elve alapján a házasságban élő nő és kiskorú gyermek állampolgársága a családfő optálása szerint alakult. A férjezett nő tehát nem optálhatott önállóan, ám található példa arra, hogy azt a hosszú ideje tartó különélés miatt engedélyezték.¹¹⁶⁷ Az átadott területen élő külföldiek és hontalanok nem váltak jogosulttá az utódállam állampolgárságára. Az illetőség eltérő értelmezése vagy bizonyítási nehézségei miatt sokan váltak hontalanná. Közülük csak azok szerezhették meg a magyar állampolgárságot, akik még a trianoni határokon belül születtek, és csak azt követően szereztek illetőséget az átcsatolt területeken. Helyzetükön segített a kedvezményes honosítást lehetővé tevő, 1922-ben megalkotott törvénycikk.

Románia kisebbségi szerződése kiterjesztette az érintettek körét azzal, hogy a Romániához átkerült területeken akkor is automatikusan állampolgárságot biztosított az egyéneknek, ha 1920. szeptember 4-én ott szokásos tartózkodási hellyel rendelkeztek. Emellett az elcsatolt területen születés és a szülők szokásos tartózkodási helye mint együttes

---

¹¹⁶⁶ Lásd bővebben IV. fejezet 4.2.3. alfejezet.

¹¹⁶⁷ *Julianna M. v. Josef Sch.*, Supreme Court of Hungary, 14 December, 1927. Annual Digest of Public International Law Cases, Vol. 4. 1927-1928. Case No. 203., 309.

feltétel teljesülése esetén is automatikusan járt az állampolgárság, de két éven belül le lehetett arról mondani nyilatkozattal. Ez a feltétel a területen kívül élő, de a területhez kötődő személyekre is kiterjedt. A kisebbségi szerződés az állampolgárság megszerzése mellett nem rendelkezett a magyar állampolgárság elvesztéséről, így akár kettős állampolgárság is kialakulhatott azoknál, akik a trianoni békeszerződés alapján nem veszítették el magyar állampolgárságukat, mert illetőségük Magyarország lecsökkentett területén volt, ám megfeleltek a román kisebbségi szerződés valamely kritériumának. A kisebbségi szerződés bővítette az érintett személyi kört a tekintetben is, hogy az utódlással érintett területen élő külföldiek és hontalanok is állampolgárrá válhattak, mivel az elődállami állampolgárság nem szerepelt feltételként. Az 1924. évi törvény mindkét szerződéstől eltérő személyi kört jelölt meg, és ha valóban ezt alkalmazták, az nem állt összhangban Románia nemzetközi kötelezettségeivel. A törvény szerint ugyanis az átcsatolt területen 1918. november 18-án fennálló illetőség volt szükséges a román állampolgársághoz. Mivel az illetőség feltételezte az elődállami állampolgárságot, a kör leszűkült a magyar állampolgársággal, és az adott időpontban illetőséggel rendelkező egyénekre. Így előfordulhatott, hogy olyan személyek nem kaphattak román állampolgárságot, akik a trianoni békeszerződés alapján jogosultak lettek volna, vagy hogy olyanok válhattak román állampolgárrá, akiket a békeszerződés értelmében magyar állampolgárnak kellett volna tekinteni. A román szabályozás eltérése a békeszerződéstől egyeseknél hontalanságot, míg másoknál kettős állampolgárságot eredményezhetett.

A tárgyalt események második szakaszában az egyes elcsatolt területek visszakerülésére került sor. A szomszédos államok és Magyarország között végbement négy területátadás során az állampolgárság alakulását hasonló módon rendezték. A szabályozás az első bécsi döntést követően nemzetközi megállapodással, míg a többi esetben belső jogszabályok útján valósult meg. Az állampolgárság megváltozása, főszabály szerint, minden esetben automatikusan, az államutódlás időpontjára visszaható hatállyal történt. Az első bécsi döntést követően érintettek azok számítottak, akik a trianoni békeszerződés hatálybalépésének időpontjában magyar állampolgárok voltak, és a bécsi döntéssel visszakerülő területen tíz éve állandó lakóhellyel rendelkeztek, vagyis a községi illetőség kritériumát felváltotta az állandó lakóhely feltételként való alkalmazása, egyúttal kiküszöbölve ezzel az abból eredő problémákat. Mivel nincs megemlítve a békeszerződéssel megszerzett állampolgárság, sőt még a magyar állampolgárság elvesztése sem, a kritérium akár a területen élő magyar állampolgárokra, hontalanokra és külföldiekre is vonatkozhatott, ha utóbbiak korábban magyar állampolgársággal rendelkeztek. Az 1939. évi kárpátaljai és az

1941. évi délvidéki terület-visszacsatolásokkal érintett személyek azok voltak, akik korábban, a trianoni békeszerződéssel elvesztették magyar állampolgárságukat és csehszlovák vagy szerb-horvát-szlovén állampolgárságot szereztek, és a Magyarországhoz visszakerülő területen tíz éve állandó lakóhellyel rendelkeztek. Ezzel a szabállyal kizárták az idő közben az állam más területeiről idetelepült olyan személyeket, akik korábban nem voltak magyar állampolgárok, valamint a területen élő hontalanokat és a más állampolgárságú külföldieket, még abban az esetben is, ha korábban rendelkeztek magyar állampolgársággal. A rendelkezés megfogalmazása tehát nem tette lehetővé a békeszerződés következtében hontalanná válók számára a magyar állampolgárság visszaszerzését. A második bécsi döntés alapján azokat tekintették érintettnek, akik elődállami (román) állampolgárok voltak, és a visszakerülő területen állandó lakóhellyel rendelkeztek, mellyel nemcsak a régi magyar állampolgárok, hanem az időközben a területre betelepülő román állampolgárok is magyar állampolgárrá váltak. Optáláshoz való jogot a négy területátadás közül csak a két bécsi döntéssel érintett területeken tettek lehetővé. Az első bécsi döntéssel visszakerült felvidéki területen nemzetiségi alapon – a cseh, szlovák vagy ruszin nemzetiségű személyeknek – biztosítottak opciót, a második bécsi döntésnél pedig a román állampolgárság megtartása érdekében bárki optálhatott, aki a magyar állampolgárság automatikus megszerzésére jogosulttá vált. Az első bécsi döntést követő egyezmény kifejezetten megállapította az optálás visszaható hatályát, vagyis úgy kellett tekinteni az optáló személyekre, mint akik nem veszítették el az elődállami állampolgárságukat, és váltak magyar állampolgárrá. Emellett a második bécsi döntés sajátos módon, a trianoni területátadásokra visszautalva biztosított optálási jogot olyan személyeknek, akik Románia olyan területén éltek, mely a trianoni békeszerződéssel Románia részévé vált, de a második bécsi döntéssel nem került vissza Magyarországhoz. Az optálási jog feltétele az ilyen területen meglévő állandó lakóhely és a magyar nemzetiséghez tartozás volt, vagyis az nem az utódlással érintett területhez tartozáson alapult, hanem célja a múltbéli események orvoslása és a magyar nemzetiségű személyek állampolgársághoz juttatása volt.

A családi egység elve alapján a feleség állampolgársága nemcsak optálás esetén követte a férj állampolgárságát, hanem az automatikus szerzés során is. Így a férjzett nő abban az esetben is állampolgárrá vált, ha ő maga nem felelt meg a kritériumoknak. A gyermekre az apa optálása egészen huszonnégy éves koráig kiterjedt, a házasságon kívül született gyermek állampolgársága pedig az anyáét követte. Az árvákat is védelemben részesítették a felmenőjük és a területen való tartózkodásuk alapján, mely utóbbtól a délvidéki területeken eltekintettek, tágítva ezzel az állampolgárságban részesített árvák körét.

A második világháborút követően ismét területátadásokra került sor, melyekben Magyarország előállamként szerepelt. Az állampolgárság szabályozására a fegyverszüneti egyezményből kiindulva a belső jogban került sor, és a magyar állampolgárság megtartása vagy megszerzése automatikusan vagy kérelemre történhetett. Az 1945. évi miniszteri rendelet értelmében a magyar állampolgárság, vagyis az előállami állampolgárság megtartásához 1945. július 21-én, Magyarország lecsökkentett területén fennálló állandó lakóhely volt szükséges. A lakosságcsere egyezményvel magyarországi csehek és szlovákok csehszlovák állampolgárrá, míg csehszlovákiai magyarok magyar állampolgárrá váltak a nemzetiségi és az állandó lakóhely kritériuma mentén. Az 1948. évi törvény végül átfogóan szabályozta az állampolgárság kérdését, és rendelkezéseiből kitűnik az a törekvés, hogy a magyar állampolgárság megtartása, valamint az elvesztett magyar állampolgárság visszaszerzése minél szélesebb személyi kör számára lehetővé váljon. A kritériumok a következő kombinációkban jelentek meg: a trianoni békeszerződéssel megmaradt vagy optálással fenntartott magyar állampolgárság önmagában; a fegyverszüneti egyezményvel szerzett szomszédos állami állampolgárság és a megkisebbedett magyar területen ezt követően létesített állandó lakóhely; a hontalan státusz és az állandó lakóhely és a trianoni békeszerződés előtti magyar határokon belül való születés; a régebb óta fennálló állandó lakóhely és a trianoni békeszerződés előtti magyar határokon belül való születés; a korábban elvesztett magyar állampolgárság és a lecsökkentett területen lakóhely vagy a létesítésének a szándéka; a más állampolgárság vagy a hontalanság és a lecsökkentett területen lakóhely vagy a létesítésének szándéka és a korábban magyar állampolgársággal rendelkező felmenő. A gyermekeknél a leszámazás elvén alapult a szabályozás, de hontalanság esetén az állampolgársághoz a régi magyar állampolgárságú felmenőtől való leszámazás mellett a trianoni békeszerződés előtti magyar határokon belüli születés is alapul szolgálhatott. A nők számára a házasságkötés állampolgárságot biztosított, de a férj honosítása is kiterjedt rájuk, ám ez utóbbinál a nő kérelmére is szükség volt. A törvény – a felsorolt feltételek legkülönbözőbb kombinációival - minden bizonnyal megoldást nyújtott a magyar állampolgárságot megszerezni kívánó személyek számára, melyhez további segítséget nyújtott az 1949. évi magyar-román szerződés. A két állam a szerződésben az egyéneket az állandó lakóhelyük alapján – és a korábbi állampolgárságuktól függetlenül – tette jogosulttá az állampolgárság kérelemre történő megszerzésére, melynek hiányában fennmaradt a bécsi döntés előtti állampolgárságuk. Ennek célja az időközben átköltöző személyek hovatartozásának – akaratukkal egyező – rendezése volt annak érdekében, hogy megszerezhessék az állandó lakóhelyük szerinti állam állampolgárságát. Bár a területátadások

a második világháborút követően gyorsan lezárultak, az állampolgárságra gyakorolt hatásaik még napjainkban is érezhetők, melyet jól példáz a magyar állampolgárságról szóló törvény 2010. évi módosítása és a szomszédos államok reakciója.¹¹⁶⁸

2. Németország „újraegyesülése”

A német újraegyesülés igénye már a Német Szövetségi Köztársaság 1949. évi alaptörvényének¹¹⁶⁹ 23. cikkében megjelent, mely szerint a dokumentum „Németország más részein [azok] csatlakozás[ával]” lép hatályba. Minden bizonnyal ezen a rendelkezésen alapult az 1990-re végbement államutódlás.¹¹⁷⁰ Egyes nézetek szerint a Német Demokratikus Köztársaság elszakadási folyamata nem is következett be 1990-ig,¹¹⁷¹ ez azonban nyilvánvalóan cáfolható. A Német Szövetségi Köztársaságot más államok önálló államként ismerték el, és a két német állam 1972 decemberében szerződést kötött a kapcsolatuk alapjairól,¹¹⁷² melynek 6. cikkében elismerték egymás önálló joghatóságát és bel- és külügyeiben való függetlenségét. Az Egyesült Nemzetek Szervezete is önálló tagokként vette fel a két államot 1973. szeptember 18-án.¹¹⁷³

A beolvadás közeledtét jelezte, hogy a Német Demokratikus Köztársaságban az 1990. március 18-i választásokon a német egységet hirdető pártok a szavazatok nyolcvanöt százalékát szerezték meg.¹¹⁷⁴ Megkezdődtek a tárgyalások a két állam között, és a Német Demokratikus Köztársaság parlamentje augusztus 28-án felhatalmazta a kormányt egy

---

¹¹⁶⁸ Lásd bővebben Ganczer Mónika: A határon túli magyarok kettős állampolgárságának nemzetközi jogi és belső jogi aspektusai: a kollektív elvesztéstől a könnyített megszerzésig. *Jog – Állam – Politika*, III. évf. 3. szám (2011), 45-61.

¹¹⁶⁹ Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland vom 23. Mai 1949.

¹¹⁷⁰ Jochen Abr. Frowein: Germany Reunited. *Zeitschrift für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht*, Band 51. (1991), 336. Erre utal az NSZK és az NDK által kötött egyesülési szerződés 1. cikk (1) bekezdése is. Vertrag zwischen der Bundesrepublik Deutschland und der Deutschen Demokratischen Republik über die Herstellung der Einheit Deutschlands, Berlin, 31. August 1990. Artikel 1(1). Egy másik értelmezés szerint a Grundgesetz 146. cikkére alapozható a német egység, mely a német nép szabad döntését említi a dokumentum hatálybalépése kapcsán. Lásd a két cikk elemzéséről bővebben Lutz Horn: *Völkerrechtliche Aspekte der deutschen Vereinigung*. *Neue Juristische Wochenschrift*, Jahrgang 43, Halbband 2, Heft 35. (1990), 2173, 2176.; Frowein: Germany Reunited. *i. m.* 336-337.; Czaplinski: La continuité, l'identité et la succession d'États – évaluation de cas récents. *i. m.* 382-383.

¹¹⁷¹ Eme nézet kifejtését lásd Stefan Oeter: German Unification and State Succession. *Zeitschrift für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht*, Band 51. (1991), 350-351.

¹¹⁷² Vertrag über die Grundlagen der Beziehungen zwischen der Bundesrepublik Deutschland und der Deutschen Demokratischen Republik, Berlin, 21. Dezember 1972.

¹¹⁷³ S.C. Res. 335 (1973), 1730th mtg., 22 June 1973, U.N. Doc. S/RES/335 (1973); Admission of the German Democratic Republic and the Federal Republic of Germany to membership in the United Nations, G.A. Res. 3050 (XXVIII.), 2117th plen. mtg., 18 September 1973, U.N. Doc. A/RES/3050 (XXVIII).

¹¹⁷⁴ Frowein: Germany Reunited. *i. m.* 338.

egyesülési szerződés megkötésére.¹¹⁷⁵ A két német állam egyesülési szerződésének aláírására augusztus 31-én került sor,¹¹⁷⁶ mely az egyesülés időpontját október 3-ában állapította meg.¹¹⁷⁷ Az egyesülést megelőzően a Német Szövetségi Köztársaság és a Német Demokratikus Köztársaság megkötötte a Németország végleges rendezéséről szóló szerződést az Amerikai Egyesült Államokkal, az Egyesült Királysággal, Franciaországgal és a Szovjetunióval,¹¹⁷⁸ mellyel a négy nagyhatalom Berlinre és a német területekre vonatkozó jogai és kötelezettségei hivatalosan is megszűntek és elismerték az egyesült Németország szuverenitását.¹¹⁷⁹

A Német Demokratikus Köztársaság 1990. október 3-án megszűnt és beolvadt a Német Szövetségi Köztársaságba, az államutódlás tehát nem eredményezett új államot, a Német Szövetségi Köztársaság folytatta jogalanyiságát, megnövekedett területen és a lakossággal.¹¹⁸⁰ Erre utal – többek között – az egyesülési szerződés 1. cikk (1) bekezdése által használt „a Német Demokratikus Köztársaság csatlakozása a Német Szövetségi Köztársasághoz” fordulat, valamint a nemzetközi szerződéseket rendező IV. fejezete is. A megállapodás értelmében a Német Szövetségi Köztársaság korábbi nemzetközi szerződése, ideértve a nemzetközi szervezetekben való tagságát létrehozó szerződésekre, fennmaradnak és a változó szerződési határok elve értelmében kiterjesztődnek a megnövekedett területre,¹¹⁸¹ míg a Német Demokratikus Köztársaság korábbi szerződéseinek jövőjéről a többi részes féllel tárgyalásokat kell folytatni.¹¹⁸² Ennek megfelelően maradt meg a Német Szövetségi Köztársaság tagsága például az Egyesült Nemzetek Szervezetében, az Észak-atlanti Szerződés Szervezetében és az Európai Közösségekben.

Az államutódlást megelőzően a két állam állampolgársága sajátosan alakult. Mindkét állam 1949. évi alkotmányában az egységes német állampolgárság jelent meg. A Német Szövetségi Köztársaság alaptörvényének¹¹⁸³ 116. cikk (1) bekezdése szerint németnek tekinthető minden olyan személy, aki német állampolgárnak minősült a Német Birodalom

---

¹¹⁷⁵ Czaplinski: *La continuité, l'identité et la succession d'États – évaluation de cas récents. i. m. 382.*

¹¹⁷⁶ Vertrag zwischen der Bundesrepublik Deutschland und der Deutschen Demokratischen Republik über die Herstellung der Einheit Deutschlands, Berlin, 31. August 1990.

¹¹⁷⁷ *Uo.* Artikel 2(2).

¹¹⁷⁸ Vertrag über die abschließende Regelung in bezug auf Deutschland, Moskau, 12. September 1990.

¹¹⁷⁹ *Uo.* Artikel 7.

¹¹⁸⁰ Hasonló véleményen lásd például Ziemele: *Is the Distinction between State Continuity and Succession Reality or Fiction? The Russian Federation, the Federal Republic of Yugoslavia and Germany. i. m. 209.*; Czaplinski: *La continuité, l'identité et la succession d'États – évaluation de cas récents. i. m. 383.*; Oeter: *German Unification and State Succession. i. m. 351-352.*

¹¹⁸¹ Vertrag zwischen der Bundesrepublik Deutschland und der Deutschen Demokratischen Republik über die Herstellung der Einheit Deutschlands, Berlin, 31. August 1990. Artikel 11.

¹¹⁸² *Uo.* Artikel 12(1).

¹¹⁸³ Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland vom 23. Mai 1949.

1937. december 31-i határain belül, valamint eme személyek házastársai és leszármazói, így ez mind a saját, mind a Német Demokratikus Köztársaság területére kiterjedt. Emellett a Német Szövetségi Köztársaságban a részletes szabályozást az 1913. évi állampolgárságról szóló törvény tartalmazta.¹¹⁸⁴ A Német Demokratikus Köztársaság alkotmányának¹¹⁸⁵ 1. cikk (4) bekezdése is kimondta, hogy egy német állampolgárság létezik. Ennek ellenére a Német Demokratikus Köztársaság 1967-ben saját állampolgársági törvényt fogadott el,¹¹⁸⁶ és létrehozta a német demokratikus köztársasági állampolgárságot.¹¹⁸⁷ Ezáltal azok a keleti területeken élő személyek, akik mind a Német Szövetségi Köztársaság alaptörvénye, mind az 1967. évi törvény alapján állampolgárnak számítottak, kettős állampolgárrá – a német mellett német demokratikus köztársasági állampolgárrá – váltak, míg a nyugati területeken élőkre az 1913. évi állampolgársági törvény vonatkozott, és mindössze német állampolgárnak minősültek.¹¹⁸⁸ A már említett 1972. évi szerződésben egymás joghatóságának elismerése mellett a két állam nem tért ki az állampolgárság kérdésére, ennek megfelelően a Német Szövetségi Köztársaság egységes állampolgársági koncepciója minden bizonnyal nem minősült a Német Demokratikus Köztársaság szuverenitásába történő beavatkozásnak,¹¹⁸⁹ melyre a Német Demokratikus Köztársaság azon nyilatkozata is utal, miszerint feltételezi, hogy a szerződés megkönnyíti az állampolgárság szabályozását.¹¹⁹⁰ A Német Szövetségi Köztársaság alkotmánybírósága 1973-ban megállapította, hogy az 1972. évi szerződés nem helyezte hatályon kívül a Német Szövetségi Köztársaság állampolgársági jogát, és a Német Demokratikus Köztársaság állampolgárait – az állampolgársági szabályozásának megsértése nélkül – egyúttal a Német Szövetségi Köztársaságban is állampolgárnak kell tekinteni.¹¹⁹¹ Az alkotmánybíróság 1987-ben továbbá kimondta, hogy a Német Demokratikus Köztársaság állampolgárságának megszerzése – a Német Szövetségi Köztársaság alaptörvénye alapján – egyúttal a német állampolgárság megszerzését is jelenti, függetlenül attól, hogy az egyén az

---

¹¹⁸⁴ Reichs- und Staatsangehörigkeitsgesetz vom 22. Juli 1913.

¹¹⁸⁵ Verfassung der Deutschen Demokratischen Republik vom 7. Oktober 1949.

¹¹⁸⁶ Gesetz über die Staatsbürgerschaft der Deutschen Demokratischen Republik vom 20. Februar 1967.

¹¹⁸⁷ Lásd bővebben: Sándor Erzsébet: A két német állam – az állampolgárság szabályozásának tükrében. *Studia Juvenum Seria Juridica*, Vol. 2. (1985), 45-46.

¹¹⁸⁸ Ennek következményeiről lásd bővebben Donner: *The Regulation of Nationality in International Law. i. m.* 289-290.; Sándor: A két német állam – az állampolgárság szabályozásának tükrében. *i. m.* 43-56.

¹¹⁸⁹ Rainer Hofmann: Staatsangehörigkeit im geteilten Deutschland. *Der Teso-Beschluß des Bundesverfassungsgerichts. Zeitschrift für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht*, Band 49. (1989), 298-299. Lásd továbbá Sándor: A két német állam – az állampolgárság szabályozásának tükrében. *i. m.* 49.

¹¹⁹⁰ Vertrag über die Grundlagen der Beziehungen zwischen der Bundesrepublik Deutschland und der Deutschen Demokratischen Republik, Berlin, 21. Dezember 1972.

¹¹⁹¹ *Urteil vom 31. Juli 1973 zum Grundlagenvertrag zwischen der BRD und der DDR*, Bundesverfassungsgerichts, 2 BVerfGE 1/73. para. B. V. 5. Elemzését lásd Pierre Koenig: *Le traité fondamental entre les deux Républiques allemandes et son interprétation par le Tribunal constitutionnel fédéral. Annuaire français de droit international*, Vol. 19. No. 19. (1973), 147-170.; Pierre Koenig: *La nationalité en Allemagne. Annuaire français de droit international*, Vol. 24. No. 24. (1978), 251-253.

1913. évi törvény alapján megszerezhetné-e a német állampolgárságot.¹¹⁹² Vagyis míg a Német Szövetségi Köztársaságban a német állampolgárságot az 1913. évi törvény alapján lehetett megszerezni, addig a német demokratikus köztársasági állampolgárság megszerzése az 1967. évi törvény alapján történt, mely – a Német Szövetségi Köztársaság alaptörvényének az alkotmánybíróság általi értelmezése értelmében – maga után vonta a német állampolgárság megszerzését is.

A sajátos állampolgársági megoldás ellenére a két állam nem szabályozta az egyesülési szerződésben az állampolgárság kérdését, és új állampolgársági törvény sem született, mely az államutódlást követően tartalmazhatott volna a beolvadásra vonatkozó speciális szabályokat. Egyedül a csatlakozási szerződés 19. cikke említhető meg, mely szerint „a Német Demokratikus Köztársaság csatlakozás előtti közigazgatási aktusai érvényesek maradnak.”¹¹⁹³

A beolvadás nem érintette azon egyének állampolgárságát, akik csupán német állampolgársággal rendelkeztek, mivel a Német Szövetségi Köztársaság államazonosságával az állampolgárság is fennmaradt. Az állampolgárság szabályozásának hiánya a Német Demokratikus Köztársaság 1990. október 3-i megszűnése miatt okozott problémát,¹¹⁹⁴ mely automatikusan magával vonta a német demokratikus köztársasági állampolgárság megszűnését. Az állampolgárságukat elvesztett egyének közül egyesek nyilvánvalóan rendelkeztek német állampolgársággal. A Német Szövetségi Köztársaság alaptörvényének 116. cikk (1) bekezdése alapján ugyanis azok a személyek, akik német állampolgárnak minősültek a Német Birodalom 1937. december 31-i határain belül, vagy akik ilyen személynek házastársai és leszármazói voltak, továbbra is német állampolgárnak voltak tekinthetők. Itt jegyzendő meg, hogy azok a személyek, akik az államutódlást megelőzően veszítették el a német demokratikus köztársasági állampolgárságukat, német állampolgárok maradtak. Esetükben az alaptörvény 16. cikk (1) bekezdése rendezte az állampolgárság elvesztését, mely szerint a német állampolgárság törvény vagy az egyén akarata alapján vesztethető el, kivéve, ha ennek eredményeként az egyén hontalanná válna. Ennek megfelelően az államutódláskor voltak olyan személyek is, akik korábban a német demokratikus

---

¹¹⁹² *Beschluß vom 21. Oktober 1987 (Teso-Beschluß)*, Bundesverfassungsgericht, BVerfGE 77, 137. Lásd bővebben Hofmann: Staatsangehörigkeit im geteilten Deutschland. Der Teso-Beschluß des Bundesverfassungsgerichts. *i. m.* 261-266, 297.; Michael Silagi: Der Karlsruher Teso-Beschluß nach der Wende von 1989. *Recht in Ost und West*, Vol. 34. (1990), 360-367.

¹¹⁹³ Hivatkozik rá többek között Hellmuth Hecker: Die Staatsangehörigkeit der DDR und der Einigungsvertrag. *Archiv des Völkerrechts*, Band 29. Heft 1-2. (1991), 39.; Donner: The Regulation of Nationality in International Law. *i. m.* 291.

¹¹⁹⁴ Ennek veszélyét említi már a csatlakozás előtt Silagi: Der Karlsruher Teso-Beschluß nach der Wende von 1989. *i. m.* 367.

köztársasági állampolgárságukat elvesztették, de már az államutódlást megelőzően német állampolgároknak számítottak.

Az időközben német demokratikus köztársasági állampolgárrá honosított személyek egy részére azonban a 116. cikk nem alkalmazható. Amikor a Német Szövetségi Köztársaság alkotmánybírósága az 1987. évi határozatában kimondta, hogy a Német Demokratikus Köztársaság állampolgárságának megszerzésével minden egyén – az alaptörvény 116. cikke alapján – német állampolgárrá is válik, nyilvánvalóan megfeledezett a honosítottokról, akikre ez a rendelkezés nem mindig vonatkozatható. Esetükben kizárólag az egyesülési szerződés 19. cikke vizsgálható a tekintetben, hogy hontalanná válásuk kiküszöbölhető-e általa. A rendelkezés célja nyilvánvalóan nem a hatóságok honosítási aktusainak fennmaradása volt,¹¹⁹⁵ ám ha alkalmazhatónak is véljük eme határozatokra, a Német Demokratikus Köztársaság megszűnését követően nem maradhatott fenn a honosítással szerzett állampolgárság sem. A rendelkezés továbbá az aktusok érvényességének fennmaradásáról szól, melybe még tág értelmezés esetén sem érhető bele a német állampolgárság megszerzése. Mindezek fényében a honosított német demokratikus köztársasági állampolgárok, minden bizonnyal, csak a Német Szövetségi Köztársaság állampolgárságát szabályozó 1913. évi törvény általános honosítási rendelkezései alapján szerezhették meg a német állampolgárságot, és mindaddig, amíg ez nem történt meg, hontalannak minősültek.

Az elődállam állampolgáira tehát részben a Német Szövetségi Köztársaság alaptörvénye, részben az állampolgárságot szabályozó 1913. évi törvény volt alkalmazható. Az államutódlást követően az 1913. évi törvény maradt hatályban, így az államutódlás után születő gyermekek, és megkötött házasságok alapján a házastársak, már ennek megfelelően szerezhették meg a német állampolgárságot. A honosítási szabályok a fenti személyi körön kívül értelemszerűen kiterjedhettek az elődállam és az utódállam területén élő külföldiekre és hontalanokra is. A gyermekek állampolgárság-szerzéséhez a törvény valamelyik szülő állampolgárságát írta elő,¹¹⁹⁶ így az államutódlás során hontalanná váló szülők gyermekei „megörökölték” a hontalanságot. Egyedül az állam területén talált gyermeknél volt kiküszöbölhető a hontalanság, akit az ellenkező bizonyításáig német szülő gyermekének kellett tekinteni.¹¹⁹⁷ A német állampolgár általi törvényesítés és örökbefogadás szintén

---

¹¹⁹⁵ Hecker: Die Staatsangehörigkeit der DDR und der Einigungsvertrag. *i. m.* 39.

¹¹⁹⁶ Reichs- und Staatsangehörigkeitsgesetz vom 22. Juli 1913. Artikel 4(1)-(2).

¹¹⁹⁷ *Uo.* Artikel 4(2).

állampolgárságot biztosított a gyermeknek.¹¹⁹⁸ A házastársak állampolgárrá válását könnyítette az a rendelkezés, mely szerint német állampolgárságot szerezhethet a házastárs, ha – többek között – korábbi állampolgárságát elveszítette, arról lemondott, vagy ha a német életvitelét kialakította.¹¹⁹⁹

A törvény a honosítás szabályozásánál a külföldieket említette, de az kiterjesztő értelmezéssel valószínűleg a hontalanokra is alkalmazható volt. Eszerint kérelemre azok a személyek voltak honosíthatók – a honosítási hivatal mérlegelése alapján –, akik az állam területén letelepedtek, rendelkeztek lakással vagy szállással, képesek voltak fenntartani magukat és hozzátartozóikat, és nem állt fenn velük szemben a kiutasítás valamely alapja.¹²⁰⁰ Az államutódlás során hontalanná válók esetére nézve a szabályozás tehát nem kívánt meg tartózkodási időt, viszont a hatóságnak széleskörű mérlegelést engedett. A törvény alapján, a külföldön élő, „korábbi németek” is kérelemre voltak honosíthatók, azzal a megkötéssel, hogy velük szemben ne álljon fenn kiutasítási alap.¹²⁰¹ A „korábbi német” kifejezés mind a korábbi német, mind a korábbi német demokratikus köztársasági állampolgárok esetében értelmezhető.

Értékelés | A német egyesülésként gyakran említett eset tulajdonképpen a Német Demokratikus Köztársaság beolvadása a Német Szövetségi Köztársaságba, melynek során a Német Demokratikus Köztársaság megszűnt és a Német Szövetségi Köztársaság megnövekedett területtel és lakossággal folytatta a jogalanyiságát. A két állam az egyesülési szerződésben nem rendezte az állampolgárság kérdését, a dokumentumnak csak a 19. cikke szolgálhat némi iránymutatásul. Ennek következtében az utódállam korábban már létező alaptörvénye és állampolgársági törvénye rendezte az állampolgárság alakulását. Az elődállam megszűnésével a német demokratikus köztársasági állampolgárság is automatikusan megszűnt az államutódlás időpontjában, október 3-án, a Német Szövetségi Köztársaság korábbi állampolgárainak pedig – az államazonosság miatt – fennmaradt az állampolgársága. Az államutódlás előtt kialakult különös gyakorlat miatt a Német Demokratikus Köztársaság állampolgárainak nagy része egyben német állampolgárnak is minősült, így esetükben az államutódlás nem eredményezett új állampolgárság-szerzést. Egyes honosított elődállami állampolgárok azonban nem voltak német állampolgárok az államutódlást megelőzően, így számukra legfeljebb a kérelmükkel induló honosítási eljárás jelentett megoldást a hontalanság elkerülésére, az 1913. évi állampolgársági törvény alapján.

---

¹¹⁹⁸ *Uo.* Artikel 5-6.

¹¹⁹⁹ *Uo.* Artikel 9.

¹²⁰⁰ *Uo.* Artikel 8.

¹²⁰¹ *Uo.* Artikel 13.

Az alkalmazott elsődleges kritérium tehát – a sajátos korábbi szabályozásból kifolyólag – az utódállam állampolgársága volt, mellyel azonban nem rendelkezett minden elődállami állampolgár, akiknek kiegészítő kritériumot csak a honosítási eljárás nyújtott, melynek fontos pozitívuma volt, hogy nem határozta meg a megkívánt tartózkodási idő hosszát, ellenben a hatóságnak széles mérlegelési lehetőséget biztosított. Megoldhatta volna a hontalanná válás problémáját, ha az utódállam állampolgárságának fenntartását vagy megszerzését a korábbi német állampolgároknak és a korábbi német demokratikus köztársasági állampolgároknak biztosítják.

A gyermekeket nem védte kellően a hontalanná válástól a szabályozás, mivel számukra csupán leszármazási alapon biztosította az állampolgárságot, és az államutódlás során hontalanná váló szülőktől csupán hontalanságot „örökölhettek”. A házastársak könnyített honosítását ezzel szemben rendezte a törvény. A külföldön élő elődállami állampolgárok is szerezhettek állampolgárságot kérelmük alapján, ha korábban nem volt német állampolgárságuk. Az utódállam területén élő külföldiek és hontalanok nem válhattak az államutódlással az utódállam állampolgáraivá, rájuk az általános honosítási szabályok vonatkoztak.

3. A balti államok függetlenné válása

A Szovjetunió felbomlásából kiemelendő a balti államok esete, mely rendkívül sajátosnak mondható az államutódlás történetében, különösen amiatt, ahogy ez a három állam az állampolgársági szabályait kialakította. A Szovjetunió megszűnése eleve azzal vette kezdetét, hogy a kérdéses államok kinyilvánították a szuverenitásukat, melyre Észtországban 1988. november 16-án, Litvániában 1989. május 26-án, míg Lettországon 1989. július 28-án került sor. Ezt követte a függetlenség kikiáltása: Litvániában 1990. március 11-én, Észtországban március 30-án, és Lettországon május 4-én.¹²⁰² A függetlenség kinyilvánítását mindhárom államban, egy 1990. március elején tartott népszavazás előzte meg, melyen a lakosság döntő többsége támogatta az önállóságot. A nemzetközi közösség kezdetben várakozó álláspontra helyezkedett és a szovjet álláspont kialakításáig vonakodott az elismeréstől. A Szovjetunió 1991. szeptember 6-án végül elismerte a balti államokat, melynek hatására immár más

---

¹²⁰² Czaplinski: La continuité, l'identité et la succession d'États – évaluation de cas récents. *i. m.* 384.; Georg Brunner: Citizenship and Protection of Minorities in Eastern Europe. In: International and National Law in Russia and Eastern Europe. Essays in Honor of George Ginsburgs (ed.: Roger Clark – Ferdinand Feldbrugge – Stanislaw Pomorski). Martinus Nijhoff Publishers, The Hague – Boston – London, 2001. 118-119.

államok is sorra hasonlóképpen jártak el. Három hónappal később, december 8-án aztán a Szovjetunió is szétesett, miután Oroszország, Fehéroroszország és Ukrajna Minszkben kinyilvánította az állam megszűnését.¹²⁰³ Ezzel szemben, december 21-én Alma Atában, a Független Államok Közösségének megalakításakor az államszövetség támogatását fejezte ki, hogy Oroszország folytassa a Szovjetunió nemzetközi jogalanyiságát az Egyesült Nemzetek Szervezetében, és ezzel együtt a Biztonsági Tanácsban,¹²⁰⁴ melyet Borisz Jelcinnek az Egyesült Nemzetek főtitkárához intézett levele is megerősített. Ebben az orosz fél vállalta a Szovjetunió nemzetközi kötelezettségeinek folytonosságát, és kérte tagságának folytatását a szervezetben és annak szerveiben.¹²⁰⁵ Ennek megfelelően az államok is folytatták a már fennálló diplomáciai kapcsolataikat Oroszországgal, és az Európai Közösség is mellőzte az „elismerés” szót az Oroszországra vonatkozó nyilatkozatában, lévén arra – az államazonosság miatt – nem volt szükség.¹²⁰⁶ Oroszország tehát a Szovjetunióval azonos jogalanyként, az államutódlás szempontjából elődállamként maradt fenn, vagyis az államutódlás nem szétválásként, hanem elszakadások sorozataként értékelendő. A balti államok önmagukat azonban nem utódállamként, hanem olyan „helyreállított” államként kezelték, melyek az 1940-es szovjet annexiót követően szuverenitásuk gyakorlásában jogellenesen korlátozva voltak.¹²⁰⁷ Ily módon a függetlenség kinyilvánításakor nem a Szovjetunió alkotmányának az elszakadásra vonatkozó rendelkezésére hivatkoztak, mely szerint bármely tagköztársaság elszakadhatott a Szovjetuniótól,¹²⁰⁸ hanem a korábbi államiságuk folytatására. Mindez az állampolgárság szabályozásában is megmutatkozott, mely a balti államok lakosságának jelentős részét negatívan érintette.

Az állampolgárság nemzetközi szerződésben való rendezésére nem került sor, így azt kizárólag az elődállam és az utódállamok belső joga határozta meg. A Szovjetunió ugyan 1990 áprilisában elfogadott egy törvényt, mely az unióból való elszakadás kérdéseire vonatkozott, ám az – az elődállam belső joga lévén – nem hatályosult az elszakadt államokban. A törvény szerint a tagköztársaságokban tartózkodó szovjet állampolgároknak

---

¹²⁰³ Declaration by the Heads of State of the Republic of Belarus, the RSFSR and Ukraine, 8 December 1991.

¹²⁰⁴ Decision by the Council of Heads of State of the Commonwealth of Independent States, 21 December 1991.

¹²⁰⁵ Lásd Multilateral Treaties Deposited with the Secretary-General. Status as at 31 December 1995, U.N. Doc. ST/LEG/SER.E/14. Lásd erről Czaplinski: La continuité, l'identité et la succession d'États – évaluation de cas récents. *i. m.* 385.

¹²⁰⁶ Ziemele: Is the Distinction between State Continuity and Succession Reality or Fiction? The Russian Federation, the Federal Republic of Yugoslavia and Germany. *i. m.* 196-197.

¹²⁰⁷ Lásd bővebben Ziemele: State Continuity and Nationality: The Baltic States and Russia: Past Present and Future as Defined by International Law. *i. m.* 63-93.

¹²⁰⁸ Constitution of the Soviet Union of 7 October 1977, Article 72. Lásd erről Antonio Cassese: Self-Determination of Peoples and the Recent Break-Up of USSR and Yugoslavia. In: Essays in Honour of Wang Tieya (ed.: Ronald St. John Macdonald). Martinus Nijhoff Publishers, Dordrecht – Boston – London, 1994. 134.

jogot kell biztosítani arra, hogy szabadon megválaszthassák állampolgárságukat, tartózkodási és munkahelyüket, valamint a nemzetközi normáknak megfelelően biztosítani kell a polgári, politikai, szociális, gazdasági, kulturális és egyéb jogaikat.¹²⁰⁹ Az utódállamok azonban még csak javaslatként sem tekintettek erre a rendelkezésre, és szigorú – a területükön élő számos egykori szovjet állampolgár kizárását eredményező – szabályokat alkottak. Eme államok területén nagy számban éltek korábban, a Szovjetunió által célzottan betelepített, valamint a szovjet hadseregben szolgáló oroszok, akikre a balti államok a kivívott függetlenség megőrzését veszélyeztető tényezőként tekintettek, és állampolgársági törvényeiket úgy alakították ki, hogy ezek a személyek lehetőleg ne szerezhessenek állampolgárságot.

Érdekes módon, az orosz állampolgárságról szóló törvény¹²¹⁰ elfogadásakor hivatalosan még fennállt a Szovjetunió, ám a hatálybalépésre már Oroszország idejében, 1992. február 6-án került sor. Ebben az időpontban a törvény által automatikusan megtarthatta az elődállami állampolgárságot, vagyis orosz állampolgárrá vált az, aki szovjet állampolgár volt, és a törvény hatálybalépésekor állandó tartózkodási hellyel rendelkezett Oroszország területén.¹²¹¹ Az állampolgárság mellett tehát a területhez kötődést kifejező kritérium az állandó tartózkodási hely volt, melynek fennállását a gyakorlatban a hatóságoktól kapott tartózkodási engedély, az úgynevezett *propiska* tanúsította.¹²¹² Az alkotmánybíróság 1996-ban megállapította, hogy ez a rendelkezés nem érintheti azon egyének korábbi állampolgárságát, akik születéssel váltak szovjet állampolgárrá, vagyis erre a személyi körre is kiterjesztette az állampolgárság automatikus megtartását, a tartózkodási helytől függetlenül,¹²¹³ így őket külföldi tartózkodásuk esetén is állampolgárnak kellett tekinteni. A törvény az állampolgárság automatikus megtartása mellett biztosította, hogy e személyek egy éven belül kifejezzék ellentétes akaratukat, és jelezzék, hogy nem tekintik magukat orosz állampolgárnak. A határidő azonban már az alkotmánybírósági döntést megelőzően lejárt, így a kibővített személyi körre nem vonatkozhatott. A törvény alapján azt az egyént is orosz állampolgárnak kellett tekinteni, aki 1922. december 30-án vagy azt követően az Orosz Föderáció területén született és elvesztette a szovjet állampolgárságát, vagy akinek a

---

¹²⁰⁹ Law on the Procedure for Deciding Questions Connected with the Secession of a Union Republic from the USSR of 3 April 1990. Articles 15-16.

¹²¹⁰ The Law of the Russian Federation of 28 November 1991. No. 1948-1, About the Citizenship of the Russian Federation. Elemzését bővebben lásd Egil Levits: *Das Staatsangehörigkeitsrecht Rußlands*. Das Standesamt, Nr. 6. (1992), 171-175.

¹²¹¹ *Uo.* Article 13(1).

¹²¹² Tarja Långström: *Transformation in Russia and International Law*. Martinus Nijhoff Publishers, Leiden – Boston, 2003. 270.

¹²¹³ Constitutional Court of the Russian Federation, Case No. 2579 of 1996. Lásd Ziemele: *State Continuity and Nationality: The Baltic States and Russia: Past Present and Future as Defined by International Law*. *i. m.* 179.

születésekor legalább az egyik szülője szovjet állampolgár volt, és állandó jelleggel az Orosz Föderáció területén tartózkodott.¹²¹⁴ A rendelkezés alapján a területi kapcsolat nemcsak a területen születéssel, hanem a szülők területi kapcsolatával is megmutatkozhatott, mely a külföldön élő volt elődállami állampolgárookra, és az államutódlás előtt született, de az utódlással hontalanná vagy más állampolgárrá váló gyermekekre is vonatkozhatott. A szövegből nem tűnik ki, de ez bizonyára nem eredményezte az állampolgárság automatikus megszerzését, hiszen a korábbi állampolgárság elvesztését mint előfeltételt feltehetőleg bizonyítani kellett.¹²¹⁵ Nem említi továbbá a szöveg a hazaköltözés kötelezettségét sem, így az egyének a külföldi lakóhelyükön maradhattak, miután orosz állampolgárrá váltak.

A volt Szovjetunió területén kívül, külföldön élő elődállami állampolgárok számára regisztrációval vált lehetővé az orosz állampolgárság megszerzése, ha a törvény hatálybalépésétől számított három éven belül Oroszországba költöztek, és kérelmezték az állampolgárságot. 1995-ben ezt a határidőt egészen 2000. december 31-ig meghosszabbították.¹²¹⁶ Azok a hontalanok, akik orosz területen vagy a Szovjetunió olyan területein tartózkodtak, melyek 1991. szeptember 1-jén még annak részét képezték, szintén regisztrációval, egy éven belül benyújtott kérelem alapján szerezhettek orosz állampolgárságot.¹²¹⁷ A legnagyobb problémát az jelentette, hogy a balti államok ekkor már minden bizonnyal független államok voltak, ezért a rendelkezés nem vonatkozott az ott élő hontalanokra,¹²¹⁸ noha a Szovjetunió általi elismerésre a feltüntetett dátum után öt nappal került sor. A balti államokban élő hontalanokra is vonatkozhatott viszont az a szabály, mely szerint a külföldi vagy hontalan személyek – tartózkodási helyüktől függetlenül – regisztráció útján kérelmezheték az orosz állampolgárságot, ha ők vagy valamely egyenes ági rokonuk születésénél fogva „orosz állampolgársággal” rendelkezett,¹²¹⁹ amely kifejezés a szovjet idők állampolgárságát is magában foglalta. Emellett a törvény az elvesztett állampolgárság visszaállítására is lehetőséget nyújtott azoknak, aki a szülők állampolgárságának megváltozása vagy örökbefogadás miatt veszítették el állampolgárságukat, vagy akiket akaratuk ellenére megfosztottak attól.¹²²⁰ Az általános honosítási szabályok szerint is

---

¹²¹⁴ The Law of the Russian Federation of 28 November 1991. No. 1948-1, About the Citizenship of the Russian Federation, Article 13(2).

¹²¹⁵ Långström: Transformation in Russia and International Law. *i. m.* 271.

¹²¹⁶ The Law of the Russian Federation of 28 November 1991. No. 1948-1, About the Citizenship of the Russian Federation, Article 18(d).

¹²¹⁷ *Uo.* Article 18(e).

¹²¹⁸ Ziemele: State Continuity and Nationality: The Baltic States and Russia: Past Present and Future as Defined by International Law. *i. m.* 181.

¹²¹⁹ The Law of the Russian Federation of 28 November 1991. No. 1948-1, About the Citizenship of the Russian Federation, Article 18(f).

¹²²⁰ *Uo.* Article 20.

megszerezhető volt az állampolgárság, amennyiben az egyén a fentieknek nem tudott megfelelni. Külföldieknél öt év, a hontalanoknál három év, a menekülteknél pedig eme időtartamok fele volt az előírás. Ezen kívül a törvény megnevezett olyan személyi köröket is, akiknek a honosítása meg kellett könnyíteni. E körben nyert említést – többek között – a volt szovjet állampolgárság, a születéssel szerzett volt orosz állampolgárság, vagy valamely egyenes ági rokon születéssel szerzett orosz állampolgársága.¹²²¹

A törvény az állampolgárság regisztrációval történő megszerzését a fent említetteken túl további személyeknek is biztosította. A vonatkozó szabályok alapján az egyének a szülőkön, vagy esetenként a gyermekeken és a házastárson keresztül váltak jogosulttá. Ennek megfelelően állampolgárrá válhatott, akinek a házastársa vagy egyenes ági rokona orosz állampolgár volt; akinek a születésekor legalább egyik szülője orosz állampolgár volt, de születésével más állampolgárságot szerzett; és akinek a szülei orosz állampolgárok voltak, de ez az állampolgárság még a születése előtt megszűnt. Utóbbi két esetben a tizennyolc éves kor elérését követően még öt évig lehetett kérelmezni az állampolgárságot.¹²²² Fontos kiemelni, hogy a fenti szabályok nem írták elő a területen tartózkodást, így a külföldön élő és ott maradó egyénekre is alkalmazhatóak voltak. A gyermeket az államutódlást követően az állampolgárság megszerzésének általános szabályai is védték. E szabályok alapján azok a gyermekek szereztek születésükkel orosz állampolgárságot, akiknek mindkét szülőjük orosz állampolgár,¹²²³ vagy az egyik szülő orosz állampolgárság és a másik hontalan volt.¹²²⁴ Ha a másik szülő külföldi állampolgár volt, a szülőknek nyilatkozniuk kellett az állampolgárságról, ám ennek elmaradása esetén is orosz állampolgárnak kellett tekinteni a gyermeket, ha a területen született vagy egyébként hontalanná vált volna.¹²²⁵ A területen születéssel ezen kívül akkor volt megszerezhető az állampolgárság, ha a szülők hontalanok voltak, vagy a gyermeket a területen találták és a szülei ismeretlenek voltak,¹²²⁶ valamint – az 1993. évi módosítást követően – ha a szülei külföldi állampolgárok voltak, de a gyermek nem szerezhette meg az ő állampolgárságukat.¹²²⁷

Az 1991. évi törvény nem oldotta meg teljes mértékben az utódállamokban élő volt szovjet katonák és családjaik helyzetét. A Legfelsőbb Tanács 1993-ban rendeletben terjesztette ki az állampolgársági törvény 13. cikkének (1) bekezdését rájuk, eltekintve az

---

¹²²¹ *Uo.* Article 19.

¹²²² *Uo.* Article 18(a)-(c).

¹²²³ *Uo.* Article 14.

¹²²⁴ *Uo.* Article 15(1).

¹²²⁵ *Uo.* Article 15(2).

¹²²⁶ *Uo.* Article 17(2), Article 16.

¹²²⁷ *Uo.* Article 17(1).

abban megkövetelt tartózkodási helytől.¹²²⁸ Ezáltal számukra a volt szovjet állampolgárság elegendővé vált az orosz állampolgárság megszerzéséhez, még külföldi tartózkodás esetén is. Ezzel kezdetét vehette számos, balti államban élő család helyzetének a rendezése. A katonákra alkalmazott szabályt végül a 2002. évi állampolgársági törvény¹²²⁹ kiterjesztette minden volt szovjet állampolgárra, azzal a megszorítással, hogy a más állampolgárságról való lemondás, a jogszerű jövedelem, az orosz nyelvtudás, valamint az orosz alkotmány és a törvények tiszteletben tartása a feltételek között szerepelt. Az elődállam ezzel lehetővé tette a volt szovjet állampolgárok hontalanságának kiküszöbölését, bár ez nem nyújtott tényleges megoldást azok számára, akik a balti államokba 1940 után települtek be és azóta ott éltek vagy ilyen család gyermekeként ott születtek. Ők nem váltak jogosulttá a lakóhelyük szerinti állam állampolgárságára.

A balti államokban az első állampolgársági törvény – még az államutódlás előtt – 1989 novemberében, Litvániában jött létre.¹²³⁰ Ezt 1991 decemberében váltotta fel az új állampolgársági törvény,¹²³¹ mely néhány kivételtől eltekintve, hasonló szabályokat tartalmazott. (A különbségek ismertetésére a későbbi jogszabály tárgyalása során kerül sor.) Főszabály szerint, litván állampolgárságúnak azokat kellett tekinteni, akik 1940. június 15-e előtt litván állampolgársággal rendelkeztek, vagy ilyen személyek gyermekei, unokái voltak, és nem szereztek másik állampolgárságot, továbbá azokat, akik az 1919. január 9. és 1940. június 15. közötti időszakban állandó tartózkodási hellyel rendelkeztek Litvániában, vagy ilyen személyek gyermekei, unokái, a törvény hatálybalépésekor, 1991. december 5-én állandó jelleggel Litvániában tartózkodtak, és nem szereztek másik állampolgárságot.¹²³² Érdekes módon, az 1989. évi törvény ennél az esetnél nem említette a másik állampolgárság elvesztésének követelményét, így a két törvény hatálybalépése közötti időszakban ez a személyi kör kettős állampolgár maradhatott, miként azt az alkotmánybíróság is megállapította.¹²³³ Az 1991. évi törvény emellett említést tett a korábban hatályban lévő törvény alapján megszerzett vagy visszaszerzett litván állampolgárság elismeréséről is.¹²³⁴ Az 1989. évi törvény a fenti kategóriákon túl a Litvániában tartózkodó, időközben bevándorolt

---

¹²²⁸ Resolution of the Russian Supreme Soviet of 17 June 1993. Hivatkozva Långström: Transformation in Russia and International Law. *i. m.* 272.

¹²²⁹ Federal Law from 31 May 2002, No. 62-FZ, About Citizenship of the Russian Federation. Article 14.

¹²³⁰ XI-3329 Law on Citizenship of the Lithuanian Soviet Socialist Republic of 3 November 1989.

¹²³¹ I-2072 Law on Citizenship of the Republic of Lithuania of 5 December 1991.

¹²³² *Uo.* Article 1(1)-(2).

¹²³³ Ruling on the compliance of the Seimas of the Republic of Lithuania resolution “On amending item 5 of the resolution of the Supreme Council of the Republic Lithuania on the procedure for implementing the Republic of Lithuania Law on Citizenship”, adopted on 22 December 1993, with the Constitution of the Republic of Lithuania, Constitutional Court of the Republic of Lithuania, Case No. 7/94 of 13 April 1994.

¹²³⁴ I-2072 Law on Citizenship of the Republic of Lithuania of 5 December 1991, Article 1(3).

személyeknek és családjuknak is biztosította az állampolgárságot. Ennek – a balti államokban egyedülálló – szabálynak a létrejöttében szerepet játszhatott, hogy az lakosság nyolcvan százalékát a litvánok tették ki, vagyis a kisebbségek aránya jóval alacsonyabb volt, mint Észtországból vagy Lettországból, ráadásul megoszlott az orosz, ukrán, fehérorosz és lengyel nemzetiségű személyek között.¹²³⁵ Az alábbi szabályok alapján azonban az állampolgárság megszerzésére csak az új törvény hatálybalépéséig, 1991. december 5-ig nyílt lehetőség. A rendelkezés értelmében litván állampolgárrá válhatott, akinek állandó tartózkodási helye volt Litvániában, ő maga vagy legalább egyik szülője, nagyszülője a területen született, és nem rendelkezett másik állampolgársággal. A tartózkodási hely létesítése ebben az esetben a törvény hatálybalépése után is megtörténhetett, így az 1991 végéig bevándorolt személyek is állampolgárrá válhattak, ha ők vagy a felmenőik a területen születtek. Ezen túl azok is kérelmezheték az állampolgárságot, akik 1989. november 3-án és azelőtt állandó jelleggel Litvánia területén tartózkodtak, és ott állandó munkahellyel vagy más állandó jövedelemforrással rendelkeztek, ha két éven belül kérelmet nyújtottak be.¹²³⁶ Az új törvény nem tartalmazott ennek megfelelő szabályt, ám a hatálybalépése előtt a kérelmek benyújtásának határideje is lejárt. A kétéves időszak azonban rövidnek bizonyult, mivel még ezt követően is mintegy háromszázhetvenezren olyan litván állampolgárság nélküli személy tartózkodott az állam területén, akik nem tudták visszavezetni litván származásukat az 1940-es évekre.¹²³⁷

A területen tartózkodó szovjet elődállami állampolgárok közül tehát főszabály szerint csak azok szerezhettek utódállami állampolgárságot, akiknél leszármazási alapon bizonyítható volt a korábbi litván állampolgárság. A területen tartózkodó más szovjet állampolgároknak az 1989. évi törvény alapján, rövid ideig volt lehetősége állampolgárrá válni. Ezt követően az általános honosítási szabályok alapján szerezhettek állampolgárságot. A honosításhoz megkövetelt feltétel a legalább tíz éve fennálló állandó tartózkodási hely, a litván nyelvtudás, az állandó munkahely vagy folyamatos jogszerű jövedelem, a litván nyelvtudás, az alkotmányos ismeretek, valamint a más állampolgárság elvesztése volt.¹²³⁸ Az 1989. évi törvény ez utóbbit még nem sorolta a feltételek közé, így ebben az esetben is kettős állampolgárok maradhattak azok a személyek, akiket a két törvény hatálybalépése között honosítottak. Az alkotmánybíróság a honosítással kapcsolatban megállapította, hogy a

---

¹²³⁵ Brunner: *Citizenship and Protection of Minorities in Eastern Europe. i. m.* 119.

¹²³⁶ XI-3329 Law on Citizenship of the Lithuanian Soviet Socialist Republic of 3 November 1989, Article 1(2)-(3).

¹²³⁷ Rogers Brubaker: *Citizenship Struggles in Soviet Successor States. International Migration Review – Special Issue: The New Europe and International Migration, Vol. 26. No. 2. (1992), 280.*

¹²³⁸ I-2072 Law on Citizenship of the Republic of Lithuania of 5 December 1991, Article 12.

„megszálló hadsereget (beleértve a katonákat)” és az „elnyomó rendszert (beleértve a hivatalnokokat)” nem lehet olyannak tekinteni, mint amely az állandó tartózkodásnak megfelelően, jogszerűen tartózkodott volna az állam területén, és az abban teljesített szolgálat nem minősül jogszerű állandó munkahelynek.¹²³⁹ Ezzel számos ott tartózkodót kizártak az állampolgárságból, mely a nyugdíjazás után Litvániában maradó személyekre is vonatkozott. A törvény olyan további kizáró okokat is tartalmazott, melyek szabad mérlegelést adtak a hatóságoknak. Nem kaphatott állampolgárságot az a személy, aki emberiség elleni bűncselekményt, népirtást, vagy Litvánia ellen más bűncselekményt követett el, akit más államban korábban olyan szándékos bűncselekmény miatt ítélték el, mely Litvánia jogszabályai szerint is büntetendő, vagy ilyen cselekmény miatt Litvániában szabadságvesztésre ítélték, aki krónikus alkoholista vagy drogfüggő (!), vagy aki különlegesen veszélyes és fertőző betegségben szenved (!).¹²⁴⁰

A területen tartózkodókra vonatkozó korlátozásokkal szemben a törvény lehetővé tette, hogy külföldön tartózkodó személyek is állampolgárrá válhassanak, amennyiben litván eredetűek vagy származásúak voltak. Ebbe a körbe tartoztak azok a külföldön élő személyek, akik 1940. június 15-ig litván állampolgárok voltak, ám ehhez külföldi állampolgárságukról le kellett mondaniuk. Állampolgárrá válhattak továbbá az ilyen személyek olyan külföldön élő gyermekei, akik Litvániában vagy menekülttáborban születtek.¹²⁴¹ A külföldön élő „litván eredetű” személyeket külön említette a törvény,¹²⁴² amely a litván nemzetiségre vagy a szülőkön keresztül megvalósuló a fentieknél távolabbi területi kapcsolatra utalhatott, ideértve például a külföldön élő szülők Litvánia területén való születését. Ez utóbbi két csoportnál nemcsak a külföldi állampolgárságról való lemondás, hanem a Litvánia területére való költözés is követelményként szerepelt.¹²⁴³ A törvény a „litván eredetű” személyekre egy további szabály tartalmazott, miszerint abban az esetben is kérelmezheték az állampolgárságot, ha külföldön tartózkodtak, de korábban litván állampolgársággal rendelkeztek, és 1940. június 15. és 1991. március 11. között elhagyták Litvániát. E személyek gyermekei is litván állampolgárrá válhattak, ha a születésükkel nem szereztek másik állampolgárságot.¹²⁴⁴ A fenti személyek közül tehát csak azoknak tették lehetővé a

---

¹²³⁹ Ruling on the compliance of the Seimas of the Republic of Lithuania resolution “On amending item 5 of the resolution of the Supreme Council of the Republic Lithuania on the procedure for implementing the Republic of Lithuania Law on Citizenship”, adopted on 22 December 1993, with the Constitution of the Republic of Lithuania, Constitutional Court of the Republic of Lithuania, Case No. 7/94 of 13 April 1994.

¹²⁴⁰ I-2072 Law on Citizenship of the Republic of Lithuania of 5 December 1991, Article 13.

¹²⁴¹ *Uo.* Article 17(1)-(2), Article 18(1).

¹²⁴² *Uo.* Article 17(3).

¹²⁴³ *Uo.* Article 18(2).

¹²⁴⁴ *Uo.* Article 18(3).

külföldi tartózkodás fenntartását, akik 1940. július 15-ig litván állampolgárok voltak, vagy akik rendelkeztek litván állampolgárságra, de 1940 és 1990 között emigráltak Litvániából, illetve akik ilyen személyek hontalan gyermekei voltak.

A gyermekek védelme szempontjából fontos szabály volt, hogy a hontalan státuszú, de állandó jelleggel Litvánia területén tartózkodó szülők gyermeke litván állampolgárságot szerezhetett,¹²⁴⁵ mely az államutódlás miatt hontalanná váló egyének gyermekeinél zárta ki a hontalanság „megöröklését”. A gyermekek állampolgársága egyébiránt tizennégy éves korig követte a szülők litván állampolgárságának alakulását, ha mindkét szülő elveszítette vagy megszerezte az állampolgárságot.¹²⁴⁶ Amennyiben az egyik szülő litván állampolgár volt és a másik szülő külföldi, a gyermek a szülők együttes kérelme, ha pedig a másik szülő hontalan volt, a litván állampolgárságú szülő kérelme alapján válhatott a gyermek állampolgárrá.¹²⁴⁷ Az államutódlást követően született gyermekek főszabály szerint akkor válhattak születési alapon állampolgárrá, ha mindkét szülő litván állampolgár volt.¹²⁴⁸ Ha csak az egyik szülő rendelkezett litván állampolgársággal, a gyermeknek valamely további feltételnek kellett megfelelni. Ilyen kritérium volt a gyermek területen való születése, a gyermek területen kívüli születése és legalább az egyik szülő litvániai állandó tartózkodási helye, a szülők külföldi tartózkodási helye és a gyermek tizennyolc éves koráig való regisztrálása, valamint a másik szülő hontalan státusza vagy ismeretlen kiléte.¹²⁴⁹ A Litvániában talált gyermekeket is állampolgárnak kellett tekinteni, ha mindkét szülő ismeretlen volt.¹²⁵⁰ A házastársakat védte az a szabály, mely nem engedte, hogy a külföldivel vagy hontalannal kötött házasság vagy annak felbontása érintse a litván állampolgárságot, továbbá a törvény a litván állampolgárok házastársainak könnyített honosítást tett lehetővé. A könnyített állampolgárság-szerzéshez hosszú időtartamot, három éve fennálló házasságot, Litvániában való tartózkodást, a litván nyelv ismeretét, az alkotmányos ismeretekből tett vizsgát, valamint a másik állampolgárság elvesztését szabták feltételül.¹²⁵¹

Litvánia elsősorban az 1940-re visszavezetett litván állampolgárság alapján adta meg állampolgárságát, az elődállami szovjet állampolgárság nem szerepelt feltételként. A nem litván származású, Litvánia területén élők személyeknek két év állt rendelkezésre, hogy állampolgárrá váljanak, lévén a megadott határidő lejárt és az 1991. évi törvény eltörölte

---

¹²⁴⁵ *Uo.* Article 10.

¹²⁴⁶ *Uo.* Article 24.

¹²⁴⁷ *Uo.* Article 25.

¹²⁴⁸ *Uo.* Article 9.

¹²⁴⁹ *Uo.* Article 10.

¹²⁵⁰ *Uo.* Article 11.

¹²⁵¹ *Uo.* Article 14.

ennek további lehetőségét. Ez a szabályozás azonban Észtországhoz és Lettországhoz képest kifejezetten nyitottnak mondható, mivel a másik két államban sokkal szigorúbban határozták meg az érintett személyek körét.

Észtországban az elszakadás idején az egyik legjelentősebb kérdés az állampolgárság későbbi rendezése volt, mely leginkább annak fényében érthető meg, hogy a lakosságnak mindössze hatvanegy százalékát tették ki az észt nemzetiséghez tartozók – rajtuk kívül az orosz lakosság aránya harminc százalék, a más nemzetiségeké pedig összesen kilenc százalék körül volt.¹²⁵² 1989. február 24-én mozgalom jött létre „Észt Állampolgári Bizottságok” elnevezés alatt, mely a korábbi észt állampolgárok nyilvántartásba vételét tűzte ki célul az egyének önkéntes jelentkezése alapján.¹²⁵³ Ezt egy tervezet megalkotása követte, melynek szövege olyannyira vitatott volt,¹²⁵⁴ hogy végül az 1938. évi törvény hatályának visszaállítása mellett döntöttek. A Legfelsőbb Tanács 1992. február 26-ával helyezte újra hatályba a törvényt 1940. június 16-án hatályos változatát,¹²⁵⁵ melyhez néhány módosítást is fűzött.

Így az észt állampolgárságot a függetlenné válást követően automatikusan azok szerezhették meg, akik 1940. június 16-án észt állampolgársággal rendelkeztek, vagy ilyen személyek egyenes ági leszármazói voltak. Ez egyaránt érintette az Észtország területén tartózkodó és a külföldön élő egyéneket. A területen tartózkodó olyan személyeknek, akik nem feleltek meg a fenti feltételnek, többnyire az államban élő kisebbségekhez tartozó személyek voltak, így az állampolgárságból való kizárásuk emberi jogi kérdéseket is felvetett.¹²⁵⁶ Ez a lakosság csaknem negyven százalékát jelentette, akik többsége elődállami szovjet állampolgársággal rendelkezett és kapcsolat is fűzte az államutódlással érintett területhez. Számukra kizárólag a honosítás általános szabályai tették lehetővé az állampolgárság megszerzését. Az általános honosítás alapján az válhatott állampolgárrá, aki betöltötte a tizennyolcadik évét vagy fiatalabb kora esetén a honosításához a szülei vagy a gyámja hozzájárultak, biztos észt nyelvtudással rendelkezett, és 1990. március 30-a után legalább két évig, valamint a kérelem benyújtását követően még egy évig Észtországban tartózkodott.¹²⁵⁷ Ez a szabály azt eredményezte, hogy az államutódlást követően a kérdéses

---

¹²⁵² A demográfiai adatokról és annak okairól bővebben lásd Kisteleki: Az állampolgárság fogalmának és jogi szabályozásának fejlődése. Konceptiók és alapmodellek Európában és Magyarországon. *i. m.* 158-160.

¹²⁵³ Kisteleki: Az állampolgárság fogalmának és jogi szabályozásának fejlődése. Konceptiók és alapmodellek Európában és Magyarországon. *i. m.* 157.

¹²⁵⁴ *Uo.* 161; Brubaker: Citizenship Struggles in Soviet Successor States. *i. m.* 281-282.

¹²⁵⁵ Resolution on Implementation of the Citizenship Act on 26 February 1992, Supreme Soviet of the Republic of Estonia, Section 1. Lásd továbbá Andras Fehervary: Citizenship, Statelessness and Human Rights: Recent Developments in the Baltic States. *International Journal of Refugee Law*, Vol. 5. No. 3. (1993), 413.

¹²⁵⁶ Lásd bővebben Raimo Pekkanen – Hans Danelius: Human Rights in the Republic of Estonia. *Human Rights Law Journal*, Vol. 13. No. 5-6. (1992), 239-240.

¹²⁵⁷ Law on Citizenship of 1 July 1938, Article 6.

személyi kör legalább három évig, 1993 áprilisáig nem tudott állampolgárságot szerezni. Emellett a nyelvi követelményt is számos kritika érte,¹²⁵⁸ főleg a rendkívüli szigora és a diszkriminatív gyakorlati alkalmazása miatt. Mindez nemcsak tartós hontalanságot eredményezett, hanem azt is, hogy az észt leszármazást bizonyítani nem tudók – vagyis az állam lakosságának csaknem 40 százalékát kitevők – nem vehettek részt az ez idő alatt, 1992-ben megrendezett országgyűlési és elnökválasztáson, valamint az új alkotmány elfogadásáról tartott népszavazáson. Némi enyhítést hozott viszont az 1992. évi alkotmány azzal, hogy a helyhatósági választáson megengedte az állampolgársággal nem rendelkezők részvételét is.¹²⁵⁹

A 1995-ben megalkotott új állampolgársági törvény¹²⁶⁰ valamelyest módosított a honosítási szabályokon. A jogszabály alapján az válhatott állampolgárrá, akinek tartózkodási helye legalább öt éve, és – a kérelem benyújtását követően – még további egy évig fennállt, betöltötte a tizenöt éves kort, észt nyelvtudással rendelkezett, ismerte Észtország alkotmányát és állampolgársági törvényét, állandó jogszerű jövedelme volt saját maga és leszármazói megélhetésének biztosítására, hűséges volt Észtországhoz, és erről esküt tett.¹²⁶¹ A törvény részletes szabályokat is tartalmazott a jogszerű jövedelem, a nyelvismeret és az alkotmányos és állampolgári ismeretekből megkívánt vizsga követelményeiről, valamint a kérelemmel együtt benyújtandó dokumentumokról, melyek között még a kézzel írott önéletrajz (!) is szerepelt.¹²⁶² A szokatlanul részletes szabályok minden bizonnyal azt a célt szolgálták, hogy – az államot ért kritikák fényében – amennyire lehetséges, még a látszatát is kizárják annak, hogy a hatóságoknak önkényes mérlegelésre van lehetősége. Noha mind a nyelvi követelményre, mind az alkotmányos és állampolgári vizsgára vonatkozó előírások rendkívül szigorúnak tűnnek, az adatok azt mutatják, hogy a nyelvvizsga a kérelmezők nyolcvan százalékának, az alkotmányos alapismeretek vizsga pedig kilencvenkét-kilencvenhárom százalékának sikerül.¹²⁶³

Már az 1938. évi törvényt hatályba léptető rendelet is megjelölt olyan személyi köröket, melyeket kizártak az állampolgárság megszerzéséből. Ilyen személyek voltak a külföldi hadseregben aktív katonaként szolgálók, a Szovjetunió biztonsági és titkosszolgálati alkalmazottai, az emberölést vagy több szándékos bűncselekményt elkövetők, valamint az

---

¹²⁵⁸ Fehervary: Citizenship, Statelessness and Human Rights: Recent Developments in the Baltic States. *i. m.* 413.

¹²⁵⁹ Kisteleki: Az állampolgárság fogalmának és jogi szabályozásának fejlődése. Konceptiók és alapmodellek Európában és Magyarországon. *i. m.* 161-162.

¹²⁶⁰ Citizenship Act of Estonia of 19 January 1995.

¹²⁶¹ *Uo.* Article 6.

¹²⁶² *Uo.* Article 7, Article 8, Article 9, Article 12.

¹²⁶³ Brunner: Citizenship and Protection of Minorities in Eastern Europe. *i. m.* 122.

állandó jogszerű jövedelemmel nem rendelkezők.¹²⁶⁴ Az 1995. évi törvény bővített ezen a listán: kizárta még – többek között – a hamis dokumentumok alapján állampolgárságot szerzőket, az Észtország alkotmányos rendjének és törvényeinek megsértőit, valamint – a külföldi hadseregben aktív katonai szolgálatot teljesítők mellett – a nyugalmazott katonákat és azok házastársát is.¹²⁶⁵ A külföldi katonák kizárása nyilvánvalóan az államban tartózkodó nagyszámú egykori szovjet katona miatt került a törvénybe. Közülük mindössze azok szerezhettek állampolgárságot, akik legalább öt éve olyan észt állampolgárral éltek házasságban, aki nem honosítás, hanem születése folytán minősült állampolgárnak.

Az 1938. évi törvény alkalmazása idején a honosított szülő gyermekére nem vonatkozott szabály, azt csak az 1995. évi törvény vezette be. Eszerint a gyermek állampolgárságára akkor terjedt ki a honosítás, ha ezáltal mindkét szülő észt állampolgárrá vált, vagy ha csak az egyik szülő szerzett észt állampolgárságot, a másik szülő a gyermek honosításához beleegyezését adta. Az ilyen gyermeknek az állam területén kellett tartózkodnia, melyhez további feltételként társult a korábbi állampolgárságából való elbocsátás, vagy a hontalanság igazolása.¹²⁶⁶ Az 1995. évi törvény emellett olyan személyeknek is biztosította az állampolgárság megszerzését, akik kiskorúként veszítették el észt állampolgárságukat. Az állampolgárság visszaszerzéséhez észtországi állandó tartózkodási hely és a korábbi állampolgárságból való elbocsátás volt szükséges.¹²⁶⁷ Ez minden bizonnyal olyan személyeket érintett, akik kiskorúként, akaratuk ellenére veszítették el észt állampolgárságukat amiatt, hogy szüleikkel együtt más állampolgárságot szereztek.

A nagyszámú hontalan gyermek miatt a törvény a gyermekek önálló honosítását is szabályozta, bár ezt rendkívül szűk körben tette. A gyermek a szülők kérelme alapján akkor volt honosítható, ha 1992. február 26-a után az állam területén született, a szülei legalább öt éve a területen tartózkodtak és hontalanok voltak.¹²⁶⁸ Mint látható, ez a szabály csak az államutódlást követően született gyermekeket védte. Az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet bírálatainak hatására a jogalkotó utóbb kiterjesztette az állampolgárságra jogosult hontalan gyermekek körét.¹²⁶⁹ Az 1998. évi módosítás alapján a fenti feltételekkel az államutódlás előtt – a törvény szövege szerint: 1991. augusztus 20-a előtt – született olyan gyermekek is honosíthatók lettek, akik szovjet állampolgárok voltak és

---

¹²⁶⁴ Resolution on Implementation of the Citizenship Act on 26 February 1992, Supreme Soviet of the Republic of Estonia, Section 16.

¹²⁶⁵ Citizenship Act of Estonia of 19 January 1995, Article 21.

¹²⁶⁶ *Uo.* Article 13(1).

¹²⁶⁷ *Uo.* Article 16.

¹²⁶⁸ *Uo.* Article 13(4).

¹²⁶⁹ Ziemele: State Continuity and Nationality: The Baltic States and Russia: Past Present and Future as Defined by International Law. *i. m.* 149.

hontalanná váltak.¹²⁷⁰ Az államutódlást követően született gyermekekre alkalmazható általános állampolgárság-szerzési szabályok csak észt állampolgárok gyermekeire vonatkoztak – valamely szülő észt állampolgársága alapján, vagy az apának a gyermek születése előtti halála esetén, annak észt állampolgársága alapján. Emellett a gyermek örökbefogadás útján is észt állampolgárrá válhatott. Az Észtország területén született gyermekek a területi elv alapján kizárólag talált gyermekként szerezhették állampolgárságot, ha a szülei ismeretlenek voltak.¹²⁷¹

A lakosság összetételéből eredően számos, etnikai értelemben vegyes házasság állt fenn az államutódlás időpontjában. Főszabály szerint, a volt észt állampolgárság csak egyenes ágon adhatott alapot az állampolgárságra, a házastársakra tehát nem vonatkozott. Ennek ellenére az észt állampolgárok házastársainak nem tették lehetővé a könnyített honosítást, melyet csak egyetlen esetben lehetett kérelmezni – ha a nyugalmazott katona legalább öt éve volt házastársa olyan személynek, aki születési alapon szerezte az észt állampolgárságot.¹²⁷² Ha a házastárs honosított volt, ez a lehetőség már nem állt fenn.

A kettős állampolgárságot mind az 1938. évi, mind az 1995. évi törvény igyekezett kiküszöbölni. Az 1938. évi törvény előírta, hogy az észt állampolgár nem lehet egy időben más állam állampolgára,¹²⁷³ míg az 1995. évi törvény a születéssel szerzett kettős állampolgárság esetén választási kötelezettséget írt elő.¹²⁷⁴ Kivételként említhető azonban, hogy a születéssel észt állampolgárrá váló személy későbbi külföldi állampolgárság-szerzése a gyakorlatban nem feltétlenül vonta maga után az észt állampolgárság elvesztését az észt jogszabályok alapján. Az 1938. évi törvény erre vonatkozó rendelkezését nem alkalmazták a születéssel szerzett állampolgárságra,¹²⁷⁵ az 1995. évi törvény pedig kimondta, hogy a születéssel szerzett észt állampolgárságától senki nem fosztható meg.¹²⁷⁶ Nagyobb problémát jelentett azonban a tömeges hontalanság kialakulása, melyet Észtország – az általános honosítás hároméves eltolásával és a szigorú szabályozással – inkább fenntartott, mintsem megoldott. A hontalanok aránya még 2003-ban is tizenkét százalék volt, azzal együtt, hogy 1990 és 1998 között száztizenháromezren hagyták el az államot. Az államutódlás hosszú távú hatását mutatja, hogy még 2012-ben is a lakosság 6,8 százalékát tették ki a hontalanok.¹²⁷⁷

---

¹²⁷⁰ Citizenship Act of Estonia of 19 January 1995, Article 13(6).

¹²⁷¹ *Uo.* Article 5.

¹²⁷² *Uo.* Article 14(6).

¹²⁷³ Law on Citizenship of 1 July 1938, Article 1.

¹²⁷⁴ Citizenship Act of Estonia of 19 January 1995, Article 3.

¹²⁷⁵ Ziemele: State Continuity and Nationality: The Baltic States and Russia: Past Present and Future as Defined by International Law. *i. m.* 148.

¹²⁷⁶ Citizenship Act of Estonia of 19 January 1995, Article 5(3).

¹²⁷⁷ Az adatokat lásd Citizenship, 19 September 2012. <<http://estonia.eu/about-estonia/society/citizenship.html>>

1989 júliusában már Lettorszáiban is törvénytervezet készült, ám az ezt övező viták miatt elhalasztották az új állampolgársági törvény elfogadását.¹²⁷⁸ Mindez nem meglepő a lett és más nemzetiségű személyek arányának fényében – a lett nemzetiségűek a lakosság kevesebb, mint ötvenkét százalékát tették ki, és a fennmaradókból az orosz nemzetiségűek a lakosság több, mint harmincnégy százalékát alkották.¹²⁷⁹ A lakosság státuszának rendezése érdekében a Legfelsőbb Tanács 1991. október 15-én határozatot hozott az 1919. évi törvény hatályba léptetéséről, és azt kiegészítette az állampolgárságot szabályozó alapelvekkel.¹²⁸⁰ Ezt az Állampolgárok Kongresszusa és a Nemzeti Függetlenségi Mozgalom is bírálta azon az alapon, hogy a Tanács – az államban élő kisebbségek arányát nem tükröző összetétele miatt, hatáskör hiányában – nem szabályozhatja az állampolgárságot.¹²⁸¹ Az állampolgársági törvény megszületésére így várni kellett, és végül csak 1994-ben jött létre. Ily módon az államutódlás utáni időszakban az állampolgárság alakulását a Tanács határozatával életbe léptetett és módosított 1919. évi törvény határozta meg.

A többi balti államhoz hasonlóan, Lettorszáiban is azok válhattak állampolgárrá, akik 1940. június 17-én lett állampolgársággal rendelkeztek, vagy ilyen személy leszármazói voltak. Emellett azonban – a litván és észti szabálytól eltérő módon – a területen lévő tartózkodási helyet és az 1992. július 1-jéig történő regisztrációt is előírták.¹²⁸² A főszabály így nem érintette az állam területén kívül élőket. Rájuk külön rendelkezés vonatkozott, mely szerint, ha a fenti személyek nem éltek Lettország területén vagy külföldi állampolgárok voltak, lett állampolgárként regisztrálhattak, ha a másik állampolgárságukból való elbocsátási engedélyüket bemutatták.¹²⁸³ A lett szabályok szerint nemcsak a korábbi állampolgárság, hanem a területen tartózkodás visszavezetésével is lehetett állampolgárságot szerezni. Az 1940. június 17-e előtt a területen élők és leszármazóik abban az esetben válhattak állampolgárrá, ha Lettország területén tartózkodtak és 1992. július 1-ig regisztráltatták magukat, továbbá ha más állampolgársággal rendelkeztek, arról lemondtak.¹²⁸⁴

Külön csoportot képeztek azok a személyek és leszármazóik, akik az 1919. évi törvény rendelkezései alapján jogosultak lettek volna állampolgárságra. Számukra a korábbi

---

¹²⁷⁸ Lásd bővebben Brubaker: *Citizenship Struggles in Soviet Successor States*. *i. m.* 283.

¹²⁷⁹ Jan De Meyer – Christos Rozakis: *Human Rights in the Republic of Latvia*. *Human Rights Law Journal*, Vol. 13. No. 5-6. (1992), 249.

¹²⁸⁰ Resolution on the Renewal of the Republic of Latvia's Citizens' Rights and Fundamental Principles of Naturalisation, Supreme Council of the Republic of Latvia, 15 October 1991.

¹²⁸¹ Brubaker: *Citizenship Struggles in Soviet Successor States*. *i. m.* 283. A lakosság és a Tanács összetételét lásd Meyer – Rozakis: *Human Rights in the Republic of Latvia*. *i. m.* 245-246, 249.

¹²⁸² Resolution on the Renewal of the Republic of Latvia's Citizens' Rights and Fundamental Principles of Naturalisation, Supreme Council of the Republic of Latvia, 15 October 1991. para. 2.1.

¹²⁸³ *Uo.* para. 2.2.

¹²⁸⁴ *Uo.* para. 3.2.

állampolgárságukról való lemondást és a lett nyelv társalgási szintű ismeretét írta elő a törvény, és kérelmet kellett benyújtaniuk, melyről a döntés legkorábban 1992. július 1-jén született meg.¹²⁸⁵ A Legfelsőbb Tanács határozatát 1992 októberében azzal egészítették ki, hogy az első világháború előtt külföldre vándorolt személyek és leszármazóik is állampolgárságot szerezhetnek, ha visszatértek Lettországba, állandó jelleggel ott tartózkodtak és regisztráltatták magukat.¹²⁸⁶

A fenti szabályok alapján állampolgárnak nem minősülők aránya meghaladta a lakosság huszonöt százalékát. Számukra az általános honosítás jelenthetett megoldást, bár a kizáró okok sora ezt sok esetben nem tette lehetővé. Honosítás útján azok válhattak állampolgárrá, akik legalább tizenhat éve folyamatosan Lettország területén éltek, lett nyelven társalgási szintű nyelvtudással rendelkeztek, ismerték a lett alkotmányos berendezkedést, lemondtak korábbi állampolgárságukról és hűségesküt tettek. Ha a területen tartózkodók meg is tudtak felelni ezeknek a feltételeknek, a kizáró okok valamelyike – homályosságuk folytán – könnyen adhatott alapot az állampolgárság visszautasítására. A Legfelsőbb Tanács határozata alapján kizárható volt az állampolgárságból, többek között, aki a lett függetlenség, a demokratikus parlamentáris állam vagy a lett államhatalom ellen fordult, aki a szovjet hadseregben vagy biztonsági szerveknél teljesített szolgálatot, vagy aki a szovjet hadseregbe való besorozásakor még nem tartózkodott Lettországon és oda csak a leszereléskor telepedett le, akit a területre a Szovjet Kommunista Párt vagy a Komszomol tevékenységének keretében érkezett, aki sovinizta, fasiszta, kommunista vagy más totalitárius eszméket terjesztett, akit szándékos bűncselekmény miatt szabadságvesztésre ítélték, vagy aki nemzetközi bűncselekményt (háborús vagy emberiesség elleni bűncselekményt) követett el vagy nagy tömegek elnyomásában közreműködött, és akinek nem rendelkezett jogszerű jövedelemmel. A felsorolás egyes elemeinek megvalósulását ugyan bíróságnak kellett megállapítania, ám ez nem változtatott azon a tényen, hogy a kizáró okokat gyakran kiterjesztően értelmezték.

Az 1994. évi állampolgársági törvény megismételte a főszabályt, miszerint az 1940. június 17-én állampolgársággal rendelkezők és leszármazóik tekintendők lett állampolgárnak regisztrálásuk esetén.¹²⁸⁷ A törvény 1995. évi módosítása további személyi köröket emelt be a törvénybe azok közül, akik a területen tartózkodtak. Eszerint a Lettország területén állandó tartózkodási hellyel rendelkező és regisztráló lett és lív személyek nemzetiségi alapon szerezhetnek állampolgárságot, ha hontalanok voltak vagy másik állampolgárságukból

---

¹²⁸⁵ *Uo.* para. 3.3.

¹²⁸⁶ Decision on Conditions for Recognition of Rights of Citizens for persons, which before 1 august 1914 lived within Latvian borders, and their descendants of 28 October 1992.

¹²⁸⁷ Law on Citizenship of 22 April 1994, Article 2(1).

elbocsátották őket. (A lívek az egykori Livónia területén élő, Lettorszáiban őslakosnak számító személyek, akik nem a balti, hanem a finnugor nyelvcsaládba tartoznak, és nyelvük által közelebb állnak az észtekhez és a finnekhez, mint a lettekhez.)¹²⁸⁸ Emellett azok a nők és leszármazói is állampolgárrá válhattak, akik az 1919. évi törvény alapján elveszítették állampolgárságukat, de Lettorszáiban állandó tartózkodási hellyel rendelkeztek és regisztrálták magukat – kivéve, ha 1990. május 4-e után más állampolgárságot szereztek. Az 1940 és 1990 között betelepülők helyzetére – alighanem elsősorban gyermekeik számára – jelenhetett megoldást az a rendelkezés, mely szerint azok a területen állandóan tartózkodó és regisztrált személyek, akik a tanulmányaikat lett nyelven folytatták, és nem rendelkeztek más állampolgársággal vagy abból elbocsátották, állampolgárságot szerezhettek.¹²⁸⁹

Az 1994. évi törvény az általános honosítás korábbi feltételeit többnyire megtartotta, és csak néhány ponton módosította azokat. A legszembevetőbb a megkövetelt tartózkodási idő megváltoztatása volt, mely tizenhat évről, 1990. május 4-től számított öt évre változott. Ez egyeseknek kedvezett, másoknak viszont hátrányt jelentett, mivel a honosítás legkorábbi idejét 1995 májusára tolta ki azok esetében is, akik már több mint tizenhat éve a területen tartózkodtak. További feltételként bekerült a tartózkodási nyilvántartásba vétel, mely a már említett szovjet *propiska* nyilvántartást jelentette.¹²⁹⁰ Új követelményként jelent meg a nemzeti himnusz és Lettország történelmének ismerete, valamint a jogszerű jövedelemforrás,¹²⁹¹ mely utóbbi az előző szabályozásban is szerepelt, de negatív előjellel a kizáró okoknál. A korábbi kizáró okokat is megőrizte a törvény, sőt a listát továbbiakkal egészítette ki: ilyen volt például a nemzet-szocialista eszmék terjesztése, a hivatali szolgálat más állam közigazgatási vagy végrehajtó szerveinél, rendőri, biztonsági szolgálat vagy titkosszolgálat ellátása más állam számára, és az olyan nevesített szervezetekben való részvétel, melyek Lettország ellen tevékenykedtek.¹²⁹²

A gyermekek védelméről az 1994. évi törvény kezdett el gondoskodni, azzal, hogy kiterjesztette rájuk a szülők honosítását. A gyermek vagy az örökbefogadott gyermek akkor vált állampolgárrá a szülő vagy az örökbefogadó szülő honosítása következtében, ha tizenöt év alatti volt és állandó jelleggel tartózkodott a területen. Ha csak az egyik szülő vagy örökbefogadó szülő vált lett állampolgárrá, a szülőknek meg kellett egyezniük a gyermek

---

¹²⁸⁸ Ziemele: *State Continuity and Nationality: The Baltic States and Russia: Past Present and Future as Defined by International Law. i. m.* 157.

¹²⁸⁹ Law on Citizenship of 22 April 1994, Article 2(1¹)-(1³).

¹²⁹⁰ Ziemele: *State Continuity and Nationality: The Baltic States and Russia: Past Present and Future as Defined by International Law. i. m.* 158.

¹²⁹¹ Law on Citizenship of 22 April 1994, Article 12.

¹²⁹² *Uo.* Article 11.

állampolgárságának kérdésében.¹²⁹³ Az állampolgárság megszerzésének általános szabályai szerint a gyermek akkor vált lett állampolgárrá a születési helyétől függetlenül, ha mindkét szülő lett állampolgár volt, vagy ha az egyik szülő rendelkezett csak lett állampolgársággal és a másik szülő ismeretlen vagy hontalan volt.¹²⁹⁴ Amennyiben a másik szülő külföldi volt, a gyermek – a szülők eltérő megállapodásának hiányában – akkor szerzett születésével állampolgárságot, ha a területen született, vagy ha külföldön született, de a szülei állandó tartózkodási hellyel rendelkeztek Lettorszában, ha pedig mindketten külföldön éltek, a megegyezésükre volt szükség a gyermek állampolgárságát illetően.¹²⁹⁵

Mindezek a szabályok azonban kevésbé nyújtottak védelmet azoknak a gyermekeknek a hontalansággal szemben, akiknek a szülei a lakosság csaknem egyharmadát kitevő, és a lett állampolgárságra legfeljebb honosítás útján jogosult személyek voltak, bár ismét megjegyzendő, hogy a kizáró okok sora a honosítás lehetőségére jogosultak számát rendkívüli mértékben lecsökkentette. Ezt fejtette ki az Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezlet Kisebbségi Főbiztosa 1993-ban, a külügyminiszternek küldött levelében is.¹²⁹⁶ A főbiztos az ajánlásai között megfogalmazta, hogy Lettország a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya, valamint a hontalanság csökkentéséről szóló egyezmény alapján nyújtson állampolgárságot azoknak a hontalan gyermekeknek, akik a területén születnek.¹²⁹⁷ Az ajánlás hatásaként is értékelhető, hogy a törvény 1998-ban történt módosításával kiszélesítették a gyermekek védelmét. A Lettország területén, 1991. augusztus 21. után született gyermek így lett állampolgárrá válhatott, ha állandó tartózkodási helye Lettorszában volt, nem ítélték el öt évnél hosszabb szabadságvesztésre és mindig hontalan vagy tartózkodási hellyel nem rendelkező (*non-resident*) státuszú volt.¹²⁹⁸ Az államutódlást követően született gyermekek számára ez a szabály valóban megoldást jelentett, ám az államutódlást megelőzően, a szovjet állampolgárok gyermekeként született kiskorúakat kizárta az állampolgárság megszerzéséből. Azok a gyermekek is állampolgárságot kaphattak, akik elérték a tizenöt éves kort, de addig a szüleik nem kérelmeztek számukra állampolgárságot, és lett középiskolába vagy nyelviskolába jártak. Az adatok szerint az 1998-as módosítással körülbelül tizenkilencezer hontalan gyermek vált lett állampolgárrá.¹²⁹⁹ További módosításként említhető, hogy a szülők

---

¹²⁹³ *Uo.* Article 15.

¹²⁹⁴ *Uo.* Article 2(5), Article 3(4).

¹²⁹⁵ *Uo.* Article 3(1)-(3).

¹²⁹⁶ Letter of Max van der Stoep to His Excellency Mr Georgs Andrejevs, Minister for Foreign Affairs of the Republic of Latvia of 6 April 1993. No. 238/93/L/Rev.

¹²⁹⁷ *Uo.* Conclusions and Recommendations, 2).

¹²⁹⁸ Law on Citizenship of 22 April 1994, Article 3¹(1).

¹²⁹⁹ Ziemele: State Continuity and Nationality: The Baltic States and Russia: Past Present and Future as Defined by International Law. *i. m.* 158.

számára lehetővé tette, hogy a gyermekük állampolgársága nyomán állampolgárrá váljanak, amennyiben öt éve állandóan a területen tartózkodtak, és hontalanság vagy állampolgárságról való lemondás miatt nem volt másik állampolgárságuk.¹³⁰⁰

A gyermekekkel szemben a lett állampolgárok házastársaira semmilyen könnyített honosítási szabály nem vonatkozott, annak ellenére, hogy a lakosság összetétele miatt számos vegyes házasság jött létre. A hontalan vagy a külföldi házastárs így csak az általános honosítási szabályok alapján, vagy lett állampolgár gyermeke útján válhatott állampolgárrá. A házastársaknak az 1992. évi bevándorlási törvény szolgálhatott alapul az állampolgárság megszerzéséhez, mely szerint a lett állampolgár hontalan házastársa először ideiglenes tartózkodási engedélyt, majd öt év házasság után állandó tartózkodási engedélyt kaphatott.¹³⁰¹ Kizárólag ettől az időponttól lehetett számolni az általános honosítási szabály vagy a gyermek útján történő honosítási rendelkezés által megkövetelt tartózkodási időt, így minimum tíz év telt el, mire a lett állampolgár házastársa állampolgárságot szerezhetett.

A hontalanság kiküszöbölése Lettországból sem volt megfelelő, hiszen bizonyos személyeket célzottan ki kívántak zárni az állampolgárságból. A gyermekek egy részének hontalanságát csak az 1998. évi módosítást követően lehetett megszüntetni, ám ez a módosítás is csak az államutódlást követően született gyermekek hontalanságát küszöbölte ki. A lett állampolgároknál a kettős állampolgárság kiküszöbölését mind a Legfelsőbb Tanács döntése, mind az 1994. évi törvény előírta,¹³⁰² ám ha egy lett állampolgár mégis kettős állampolgársággal rendelkezett, őt lett állampolgárnak kellett tekinteni.¹³⁰³

Értékelés | A balti államok és a Szovjetunió államutódlási helyzete olyan elszakadások sorozatának tekinthető, melynek nyomán Oroszország folytatta a hajdani szovjet állam jogalanyiságát. A balti államok ugyan visszavezették jogalanyiságukat 1940-re, de ez nem változtat azon a tényen, hogy szovjet szempontból nézve elszakadás történt, és az elszakadt államok ezt követően minősítették magukat államazonosnak egy korábbi állapotukkal.

Az érintett államok között nem jött létre nemzetközi megállapodás az állampolgárság szabályozására, így az állampolgársági kérdéseket az egyes államok belső joga rendezte. Az új szabályok hatálybalépése némiképp eltért egymástól: Litvániában 1989 novemberében, Lettországból 1991 októberében, Oroszországban és Észtországban pedig 1992 februárjában

---

¹³⁰⁰ Law on Citizenship of 22 April 1994, Article 3¹(2).

¹³⁰¹ Law on the Entry and Residence of Foreigners and Stateless Persons in the Republic of Latvia (Immigration Law) of 1992, Section 24(1), Sections 25.

¹³⁰² Resolution on the Renewal of the Republic of Latvia's Citizens' Rights and Fundamental Principles of Naturalisation, Supreme Council of the Republic of Latvia, 15 October 1991. para. 2.3.; Law on Citizenship of 22 April 1994, Article 9(1).

¹³⁰³ Law on Citizenship of 22 April 1994, Article 9(2).

váltak hatályossá az új – vagy a hatályba léptetett régi – szabályok. Az időpontok alakulása esetenként kettős állampolgárságot, mintsem hontalanságot eredményezhetett, mivel Oroszország folytatta az elődállam jogalanyiságát, és az új törvényének elfogadása előtt már megszületett a litván és a lett szabályozás, Észtország Legfelsőbb Tanácsa pedig egy hónapon belül fogadta el a tárgyalta határozatát. Az érintett államok rendelkezései alapján az állampolgárság, főszabály szerint, a törvények erejénél fogva, automatikusan keletkezett, de bizonyos személyeknek csak kérelemre volt megszerzhető.

Az elődállam állampolgárságát azok a személyek tarthatták meg, vagyis orosz állampolgárnak azok minősültek, akik szovjet állampolgársággal és állandó tartózkodási hellyel rendelkeztek. Ám az alkotmánybíróság eme személyi kört kiterjesztette azáltal, hogy megállapította, a születéssel szerzett szovjet állampolgároknál nem szükséges a tartózkodási hely az orosz állampolgársághoz. A főszabály szerint állampolgárságot szerzőknek lehetősége volt két éven belül kérelmezni annak elvesztését. Az orosz állampolgárságot számos kiegészítő kritérium alapján is meg lehetett szerezni. Ilyen feltétel volt a szovjet állampolgárság és a területen születés; a születéskor az egyik szülő szovjet állampolgársága és területen való tartózkodása; a regisztráció és a területre költözés; a hontalanoknál a regisztráció és az 1991. szeptember 1-jét követő területen való tartózkodás; a külföldinél és a hontalannál – a tartózkodási helytől függetlenül –, a korábban általuk vagy felmenőjük által szerzett orosz állampolgárság; az orosz állampolgárságú házastárs vagy egyenes ági rokon; a gyermek születésekor az egyik szülő orosz állampolgársága, ha a gyermek születéssel más állampolgárságot szerzett; és a szülők korábban megszűnt orosz állampolgársága. A honosítás általános szabályai a külföldiekénél ötévi, hontalanoknál háromévi, a menekülteknél pedig eme idők felét kitevő tartózkodási időt szabtak meg feltételként. Kiemelendő a katonáknál és családjuknál a szovjet állampolgárság önmagában történő alkalmazása, területen tartózkodástól függetlenül, mely a balti államokban lévő hontalanok nagy számát érinthette. Később ezt a hontalanság kiküszöbölése érdekében valamennyi volt szovjet állampolgárra kiterjesztették, és további feltételül mindössze a más állampolgárságról való lemondást, a jogszerű jövedelmet, az orosz nyelvtudást, valamint az orosz alkotmány és törvények tiszteletben tartását szabták. Megállapítható, hogy a balti államokban élő volt szovjet állampolgárságú személyek, akik az elszakadás során hontalanná váltak, jogosultságot szereztek az orosz állampolgárságra. Ennek ellenére sokan nem kérelmezték azt, mivel céljuk a lakóhelyük szerinti állam állampolgárságának megszerzése volt.

A balti államokban az állampolgárság szabályozása hasonló kritériumok mentén történt. Főszabályként az állampolgárságot *ipso iure*, automatikusan azok szerezhették meg

azok, akik 1940 előtt állampolgárok vagy ilyen személyek leszármazói voltak. Ez nemcsak az utódállamok területén tartózkodókat, hanem a külföldön élő volt állampolgárokat is érintette, kivéve Lettországbán, ahol további feltételül szabták a tartózkodási helyet és a regisztrációt. Az állampolgárság mellett Litvániában és Lettországbán az 1940 előtti tartózkodási hely is alapul szolgált az állampolgárság megszerzéséhez, azzal a megkötéssel, hogy Litvániában ennél az esetről is megkövetelték a regisztrációt. Az elsődleges feltételként tehát nem az elődállami (szovjet) állampolgárságot, hanem a korábbi litván, észt vagy lett állampolgárságot, és nem az államutódláskor fennálló tartózkodási helyet, hanem a korábbi, 1940-re visszavezethető tartózkodást kívánták meg. A szabályozás célja nyilvánvalóan az 1940 és 1990 között betelepült – főként orosz – nemzetiségű személyek kizárása volt.

A fenti követelményeknek megfelelni nem tudó, területen élő egyének elsősorban az általános honosítási szabályok alapján szerezhettek állampolgárságot. Ehhez Litvániában tíz év, Észtországbán kettő plusz egy, majd öt plusz egy év, Lettországbán pedig tizenhat, majd 1990. május 4-től számított öt év tartózkodási idő volt szükséges. Emellett általában a nyelv- és az alkotmányos ismeret és a jogszerű jövedelemforrás szerepelt követelményként, mely Észtországbán és Lettországbán az eskütétellel, míg Lettországbán a himnusz és az állam történelmének ismeretével egészült ki. A hosszú listákba foglalt kizáró okok azonban arra szolgáltak, hogy kizárhatók legyenek a szovjet időkben betelepülők, a bűncselekmények elkövetői és az egyéb nem kívánatos személyek. Ekként nem válhattak állampolgárrá – többek között – a volt szovjet katonák és a nyugalmazott katonák, a hivatalnokok, a rendőrök, a titkosszolgálati alkalmazottak, az állami elnyomásban résztvevők, az egyes szovjet szervezetekben tevékenykedők, valamint a totalitárius eszméket hirdetőik. Végül, szokatlan megoldásként kell értékelni Litvániában a krónikus alkoholista és drogfüggő, illetve a fertőző betegségben szenvedő egyének állampolgárságtól való távoltartását.

Az általános honosítási szabályokon túl, néhány esetben a területen tartózkodók is állampolgárrá válhattak. Ilyen volt Litvániában az a kétéves időszak, amely alatt megszerezhető volt az állampolgárság az állandó tartózkodási hely és a kérelmező személy vagy felmenőjének területen születése alapján, illetve a területen 1989-et megelőző időszak óta fennálló állandó tartózkodás és az állandó munkahely és jövedelemforrás alapján. Lettországbán továbbá a területen tartózkodók közül állampolgárrá válhatott, aki hontalan vagy lív nemzetiségű személy volt, aki regisztrált és tanulmányait lett nyelven folytatta, vagy akinek a gyermeke lett állampolgár volt és öt éve a területen tartózkodott. Észtországbán az általános honosítási szabályokon túl a területen tartózkodókra nem vonatkoztak külön

szabályok. Egyedüli kivételt a hontalan gyermekek jelentettek – róluk még a későbbiekben szó lesz.

A külföldön tartózkodókat Litvániában és Észtországban már a főszabály is érintette. Lettországból a külföldön élő és 1940 előtt állampolgársággal rendelkező személyek és leszármazóik regisztrálás útján, és a külföldi állampolgárságból való elbocsátást követően válhattak állampolgárrá. Lett állampolgárságot kérelmezhetek továbbá azok, akik az 1919. évi törvény alapján jogosultak voltak az állampolgárságra, és teljesíteni tudták a nyelvi követelményeket. Litván állampolgárságot a litván eredetű személyek és leszármazóik szerezhettek, ha Litvánia területére költöztek. Nem követelték meg azonban a hazaköltözést az állampolgársághoz a litván állampolgárságukat korábban elveszítő, valamint az 1940 és 1990 között emigráló személyektől.

A gyermekekre mindhárom utódállamban kiterjedt a szülők honosítása, de – bizonyos feltételekkel – önállóan is honosíthatók voltak hontalanság esetén. A hontalan gyermek számára az állampolgárság megszerzésének kritériuma Litvániában a szülők állandó tartózkodása, Észtországban az 1992. február 26. utáni – az állam területén való – születés és a szülők legalább ötéves ott tartózkodása és a szülők hontalan státusza, valamint az 1991. augusztus 20. előtt születés és az elvesztett szovjet állampolgárság, Lettországból pedig az 1991. augusztus 21. utáni születés és az állandó tartózkodási hely volt. Litvánia és Észtország ezzel megvalósította az államutódlás előtt és után született gyermekek védelmét, míg Lettország szabályozása csak az államutódlást követően születő gyermekek hontalanságát küszöbölte ki.

A számos vegyes házasság ellenére házastársak könnyített honosítása nem igazán valósult meg a balti államokban. A legkevésbé szigorú követelménynek egyértelműen a Litvánia által előírt, három éve fennálló házasság számított. Észtországban a születési alapon észt állampolgárságú személlyel kötött, öt éve fennálló házasság, míg Lettországból a házasságkötést követően legalább tíz éves tartózkodás volt szükséges az állampolgárság megszerzéséhez.

4. Csehszlovákia szétválása

Kevesebb, mint hét és fél évtizeddel a létrejöttét követően,¹³⁰⁴ a csehszlovák állam 1992. december 31-én éjfélkor megszűnt, és a cseh és szlovák területeken új államok alakultak. A távolodás első jelei már 1968-ban megmutatkoztak, amikor az alkotmány szövetségi alapokra helyezte¹³⁰⁵ a berendezkedést, a Cseh Szocialista Köztársaság és a Szlovák Szocialista Köztársaság részvételével. Az 1992. június 5-6-i választásokat követően körvonalazódott, hogy a szövetségi államiság nem őrizhető meg. A cseh területen győzelmet arató polgári demokratikus párt ellene volt a meglévő helyzet fenntartásának, és egy egységes államot vagy a szétválást tartotta elképzelhetőnek, míg a szlovák területen felülkerekedő demokratikus Szlovákiáért mozgalom a kapcsolat lazításával egy államszövetség kialakítását támogatta.¹³⁰⁶ Miután tárgyalásaik nem vezettek eredményre, a Szlovák Nemzeti Tanács július 17-én kibocsátotta a Szlovákia szuverenitásáról szóló nyilatkozatot, melyben megfogalmazást nyert, hogy „a szlovák nép szuverenitásáért tett százéves erőfeszítései beteljesedtek”.¹³⁰⁷ Három nappal később az elnök, Václav Havel leköszönt, és a szövetségi gyűlés már nem is tudott megállapodni sem az újráválasztásában, sem más jelölt megválasztásában. A két említett párt azonban Václav Klaus és Vladimír Meciar vezetésével lefektette a későbbi, megegyezésen alapuló szétválás alapelveit azáltal, hogy a szövetségi kormányban a miniszterek számát fele-fele arányban osztották fel. Az alkotmányozást elsőként a szlovák fél kezdte meg július 28-án, és a Szlovák Nemzeti Tanács szeptember 1-jén el is fogadta a szlovák alkotmányt,¹³⁰⁸ melyre a cseh alkotmány esetében csak december 16-án került sor.¹³⁰⁹ A két fél megállapodott az állami vagyon felosztásában,¹³¹⁰ majd a szövetségi országgyűlés november 25-én elfogadta a Cseh és Szlovák Szövetségi Köztársaság felbomlásáról szóló alkotmánytörvényt,¹³¹¹ melynek 1. cikke kimondta, hogy az állam december 31-én megszűnik. Az alkotmánytörvény felülírta

---

¹³⁰⁴ Csehszlovákia 1918. október 28-ára tehető létrejötte mellett megjegyzendő, hogy a történelmi gyökerek korábbra nyúlnak vissza, eme területre estek például az Osztrák-Magyar Monarchia részévé vált Csehország, Morávia és Szilézia egyes részei is.

¹³⁰⁵ Verfassungsgesetz über die tschechoslowakische Föderation vom 27. Oktober 1968. Gesetz Nr. 143/1968. A szövetségi állammá alakulás az alkotmány hatálybalépése napján, 1969. január 1-jén következett be.

¹³⁰⁶ Jiri Malenkovsky: État: Création, transformation, frontières, attitude à l'égard du droit international. Problèmes juridiques liés à la partition de la Tchécoslovaquie. *Annuaire Français de Droit International*, Tome XXXIX. (1993), 314.

¹³⁰⁷ Kreuzer: Staatsangehörigkeit und Staatensukzession. *i. m.* 73.

¹³⁰⁸ Verfassung der Slowakischen Republik vom 1. September 1992, Gesetz Nr. 460/1992. Lásd bővebben Christian Baumgartner: Die Verfassung der Slowakei vom 1. 9. 1992. *Recht in Ost und West*, Band 36. (1992), 375-380.

¹³⁰⁹ Verfassungsgesetz des Tschechischen Nationalrates vom 16. Dezember 1992. Verfassungsgesetz Nr. 1/1993. Lásd bővebben Petr Bohata: Die Verfassung der Tschechischen Republik. *Jahrbuch für Ostrecht*, Band XXXV. (1994), 30-35.

¹³¹⁰ Verfassungsgesetz über die Aufteilung des Vermögens der CFSR zwischen der Tschechischen und Slowakischen Republik und seinen Übergang auf die Tschechischen Republik und Slowakischen Republik vom 13. November 1992. Verfassungsgesetz Nr. 541/1992.

¹³¹¹ Verfassungsgesetz über die Auflösung der Tschechischen und Slowakischen Föderativen Republik vom 25. November 1992. Verfassungsgesetz Nr. 542/1992.

az erre az esetre népszavazást előíró 1991-es alkotmánytörvényt,¹³¹² így a lakosság véleménynyilvánítására nem került sor. Egyesek mellett érvelnek, hogy elszakadás történt és a Cseh Köztársaság államazonos a korábbi állammal,¹³¹³ és érdekességként említhető a két utódállam alkotmányának preambuluma is: míg a cseh alkotmány az „önálló cseh állam megújulás[ára]”, addig a szlovák alkotmány a „nemzetek önrendelkezésének természetes jog[ára]” utal.¹³¹⁴ Az elszakadás gondolata azonban a novemberi alkotmánytörvény – szétválásra utaló – megszűnést kimondó szakaszával és a két utódállamnak az Egyesült Nemzetek Szervezetébe új államként való felvételével¹³¹⁵ egyaránt cáfolható,¹³¹⁶ és megállapítható, hogy az elődállam megszűnését eredményező szétválás történt.

Az államutódlás során felmerülő kérdések egy részének közös szabályozására a szövetségi állam megszűnése előtt sor került. Az államvagyont alkotmánytörvényben rendezték, a nemzetközi szerződésekben való utódlást pedig december 17-én elfogadott, azonos tartalmú nyilatkozatokban rögzítették.¹³¹⁷ A szövetségi állammá válást követően, az 1960-as évek végétől, három különböző törvény szabályozta a szlovák, a cseh és a szövetségi állampolgárság megszerzését és elvesztését.¹³¹⁸ Ennek ellenére nem született megállapodás abban, hogy az utódállamok hogyan rendezzék az állampolgárság kérdését, így az a két állam belső jogában került meghatározásra.

A cseh állampolgársági törvényt még az államutódlás időpontja előtt, december 29-én fogadták el,¹³¹⁹ és hatálybalépését 1993. január 1-jében állapították meg.¹³²⁰ Főszabály szerint a cseh állampolgárságot azok szerezhették meg január 1-jén, akik december 31-én a Cseh Köztársaság és a Cseh és Szlovák Szövetségi Köztársaság állampolgárságával egyaránt rendelkeztek.¹³²¹ Az állampolgárság a törvény eme szabálya által, *ipso jure* automatikusan

---

¹³¹² Verfassungsgesetz über Referendum vom 18. Juli 1991. Verfassungsgesetz Nr. 327/1991.

¹³¹³ Lásd például Malenkovsky: *État: Création, transformation, frontières, attitude à l'égard du droit international. Problèmes juridiques liés à la partition de la Tchécoslovaquie. i. m.* 318.

¹³¹⁴ Verfassungsgesetz des Tschechischen Nationalrates vom 16. Dezember 1992, Präambel; Verfassung der Slowakischen Republik vom 1. September 1992, Präambel.

¹³¹⁵ A két államot új államként vette fel tagként a szervezet 1993. január 19-én. Csehország felvételére vonatkozó határozatok: S.C. Res. 801 (1993), 3158th mtg., 8 January 1993, U.N. Doc. S/RES/801 (1993); Admission of the Czech Republic to membership in the United Nations, G.A. Res. 47/221, 95th plen. mtg., 19 January 1993, U.N. Doc. A/RES/47/221; Szlovákia felvételére vonatkozó határozatok: S.C. Res. 800 (1993), 3157th mtg. 8 January 1993, U.N. Doc. S/RES/800 (1993); Admission of the Slovak Republic to membership in the United Nations, G.A. Res. 47/222, 95th plen. mtg., 19 January 1993, U.N. Doc. A/RES/47/222.

¹³¹⁶ Hasonló véleményen van például Crawford: *The Creation of States in International Law. i. m.* 402.; Kreuzer: *Staatsangehörigkeit und Staatensukzession. i. m.* 75.

¹³¹⁷ Gerard Hafner – Elisabeth Kornfeind: *The Recent Austrian Practice of State Succession: Does the Clean Slate Rule Still Exist? Austrian Review of International and European Law, Vol. 1. (1996), 15.*

¹³¹⁸ Brunner: *Citizenship and Protection of Minorities in Eastern Europe. i. m.* 117.

¹³¹⁹ Act No. 40/1992 on the Acquisition and Loss of Citizenship of the Czech Republic.

¹³²⁰ *Uo.* Article 29.

¹³²¹ *Uo.* Article 1(1).

keletkezett azok számára, akik korábban cseh és szövetségi állampolgárok is voltak. Minden bizonnyal a cseh és szövetségi állampolgárság szorosan együtt járt, mivel sem a cseh, sem a szlovák törvény nem rendelkezett olyan személyekről, akiknek csupán cseh állampolgárságuk volt. Ezzel szemben úgy tűnik, hogy a szlovák állampolgárság és a szövetségi állampolgárság esetenként önállóan is létezett.

Azok a személyek, akik valamilyen oknál fogva csak szövetségi állampolgársággal rendelkeztek, hatóság előtt tett nyilatkozatukkal optálhattak cseh állampolgárságért.¹³²² Mivel ez a rendelkezés nyilvánvalóan a hontalanság kiküszöbölésére szolgált, nem határoztak meg határidőt a nyilatkozat megtételére. A cseh törvény opciós jogot biztosított azoknak is, akik a Szlovák Köztársaság állampolgárai voltak, de inkább a cseh állampolgárságot szerették volna megszerezni. Az optálásra egyéves, 1993. december 31-ig tartó határidőt állapított meg a törvény,¹³²³ de 1993 októberében egy módosítással lehetővé tették eme határidő meghosszabbítását,¹³²⁴ melyet így 1994. június 30-ig toltak ki.¹³²⁵ Emellett szigorú feltételeknek kellett megfelelni: az optáló személynek legalább két éves, folyamatosan fennálló, állandó tartózkodási hellyel kellett rendelkeznie a Cseh Köztársaság területén, be kellett nyújtania azt a dokumentumot, melyben a szlovák állam mentesíti a szlovák állampolgári kötelék alól, emellett az elmúlt öt évben nem lehetett elítélve szándékos bűncselekmény miatt. A feltételek meghatározása miatt számos kritika érte a cseh államot, az Európa Tanács diszkriminatívnak minősítette a szabályozást, melyet a cseh alkotmánybíróság is vizsgált, ám megállapította, hogy a törvény nem valósít meg hátrányos megkülönböztetést.¹³²⁶

A külföldön élő és szlovák állampolgársággal rendelkező személyek is megszerezhették optálásukkal a cseh állampolgárságot, ha a kiköltözés előtt az utolsó állandó tartózkodási helyük cseh területen volt vagy legalább egyik szülője cseh állampolgár volt. A szlovák államtól az állampolgárság alóli mentesítésről szóló dokumentumot eme személyeknek is be kellett szerezni.¹³²⁷

A szülők optálása kiterjedt a tizenöt év alatti gyermekekre is, de az optálási nyilatkozatban utalni kellett a gyermekekre, és az ő esetükben is szükség volt a szlovák

---

¹³²² *Uo.* Article 6.

¹³²³ *Uo.* Article 18(1).

¹³²⁴ *Uo.* Article 27b. Ez a cikk egy 1993. október 12-én elfogadott törvény által került be az állampolgársági törvénybe. Lásd Law No. 272 of 12 October 1993.

¹³²⁵ L'ordonnance No. 337/1993 du Rec. du 15 décembre 1993. Lásd Malenkovsky: État: Création, transformation, frontières, attitude à l'égard du droit international. Problèmes juridiques liés à la partition de la Tchécoslovaquie. *i. m.* 326.

¹³²⁶ Brunner: Citizenship and Protection of Minorities in Eastern Europe. *i. m.* 118.

¹³²⁷ Act No. 40/1992 on the Acquisition and Loss of Citizenship of the Czech Republic, Article 18(2).

állampolgárság alóli felmentés igazolására.¹³²⁸ Ha a szülők nem kívántak együtt optálni, a gyermek állampolgárságának rendezéséről közös nyilatkozatot kellett kiállítani, kivéve, ha az egyik szülő nem élt, külföldön ismeretlen címen tartózkodott vagy korábban megfosztották szülői jogaitól.¹³²⁹

Az államutódlás előtt és után születő gyermekeket megfelelően védte a hontalanvá válástól az a rendelkezés, mely szerint a gyermek születésével cseh állampolgárrá válik, ha legalább egyik szülője cseh állampolgár, vagy ha a gyermek a területen születik és szülei hontalanok, de egyikük tartózkodási hellyel rendelkezik.¹³³⁰ A tizenhét év alatti, cseh területen talált gyermekek is állampolgárrá válhattak, ha születésükkel nem szerezhettek más állampolgárságot.¹³³¹

A gyermekeket és a házastársakat védte az a rendelkezés, mely szerint 1993. december 31-ig lehetőség volt arra, hogy a belügyminiszter kérelemre állampolgárságot adjon. Eme kérelmet olyan gyermek nyújthatta be, aki tizenöt és tizennyolc év közötti szlovák állampolgár, de egyik szülője cseh állampolgársággal rendelkezik. Kérelmezhetette az állampolgárságot olyan szlovák személy is, akinek férje vagy felesége cseh állampolgár. Mindkét esetben azonban szükséges volt az állandó tartózkodási hely és annak igazolása, hogy a szlovák állam mentesíti az állampolgársága alól.¹³³²

Amennyiben a fenti rendelkezések alapján az egyén nem volt jogosult a cseh állampolgárság megszerzésére, a honosítás általános szabályai alapján kaphatta azt meg, mely a területen huzamosabb ideje élő külföldieknek és hontalanoknak nyújtott lehetőséget. Ehhez ötévi folyamatos tartózkodás, és a külföldieknél az állampolgárság alóli felmentésről szóló dokumentum benyújtása volt szükséges, az érintett személy a megelőző öt évben nem lehetett szándékos bűncselekmény miatti elítélve, és igazolnia kellett a cseh nyelv alapos ismeretét.¹³³³ Eme kritériumoktól a belügyminiszter bizonyos feltételek teljesülése esetén eltekinthetett, melyek a 1993. októberi és 1995. júniusi törvénymódosítással bővültek.¹³³⁴

A cseh állam területén mindezek ellenére még számos személy élt, aki szlovák állampolgársággal rendelkezett. 1993 végén¹³³⁵ idősebb személyeknek vált lehetővé a cseh állampolgárság megszerzése. Ennek megfelelően azok a szlovák állampolgárok optálhattak cseh állampolgárságért, akik szlovák területen születtek 1939. december 31-ig és legalább

---

¹³²⁸ *Uo.* Article 18(3).

¹³²⁹ *Uo.* Article 18(4).

¹³³⁰ *Uo.* Article 3.

¹³³¹ *Uo.* Article 5.

¹³³² *Uo.* Article 19(1).

¹³³³ *Uo.* Article 7(1).

¹³³⁴ Law No. 272 of 12 October 1993, Law No. 140 of 28 June 1995.

¹³³⁵ Law No. 272 of 12 October 1993. Az optálásra nyitva álló határidő 1993. december 31-e volt.

egyik szülőjük cseh területen született, vagy akik 1993 folyamán érték el a hatvanadik évüket, ha két éve folyamatosan állandóan tartózkodtak cseh területen és nem voltak elítélve szándékos bűncselekmény miatt az elmúlt öt évben.¹³³⁶

A szlovák törvényt 1993. január 19-én fogadták el,¹³³⁷ és csak február 15-én lépett hatályba.¹³³⁸ Főszabály szerint azok szerezhették meg a törvény alapján, *ipso jure* automatikusan a szlovák állampolgárságot, akik 1992. december 31-én szlovák állampolgárok voltak.¹³³⁹ Mivel az elődállam megszűnésével korábbi állampolgárságuk is megszűnt, és új állampolgárságukat csak február 15-én szerezték, a szlovák lakosság nagy része másfél hónapig hontalannak minősült.

Azok a személyek, akik szövetségi állampolgárok voltak, de nem rendelkeztek szlovák állampolgársággal, optálással válhattak szlovák állampolgárokká. Mivel a szövetségi állampolgárok egyben cseh állampolgárok is voltak, e rendelkezésre úgy kell tekinteni, mint amely a másik utódállam állampolgárainak kínált opciót a szlovák állampolgárság megszerzésére. Az optálási nyilatkozatot hatóság előtt írásban kellett benyújtani 1993. december 31-ig.¹³⁴⁰ A cseh törvényben megfigyelhető további feltételeket a szlovák törvény nem kívánt meg. A szlovák állampolgárságért optáló személyek azonban elveszítették a cseh állampolgárságukat, de nem a szlovák, hanem a cseh törvény alapján.¹³⁴¹

Az optálás hatályát is rendezte a szlovák törvény, melyről a cseh jogszabály hallgatott. Eszerint az optálás azon a napon keletkeztette a szlovák állampolgárságot, amikor az egyén a hatósághoz benyújtotta a nyilatkozatot, melyről a hatóság igazolást állított ki.¹³⁴² Mindez minden bizonnyal egy napon történt, mivel a honosítási esetről eme igazolás az, amely az állampolgárságot keletkezteti.¹³⁴³ Ezen kívül a hontalanság kiküszöbölését szolgálta az a rendelkezés, mely szerint azok a volt csehszlovák állampolgárok is megszerezhették kérelemre a szlovák állampolgárságot, akiknek állampolgársága hosszú külföldi tartózkodás vagy más miatt megszűnt.¹³⁴⁴

Az államutódlás előtt és után születő gyermekeket is védte a törvény. Ha a szülő a fenti rendelkezések bármelyike alapján megszerezte a szlovák állampolgárságot, a gyermek

---

¹³³⁶ Act No. 40/1992 on the Acquisition and Loss of Citizenship of the Czech Republic, Article 19.

¹³³⁷ Law of Slovak National Council of 19th January 1993 regarding Citizenship of Slovak Republic.

¹³³⁸ A 21. § a hatálybalépést a kihirdetés napjában állapította meg, melyre a hivatalos lapban (Zbierka zákonov Slovenskej Republiky) február 15-én került sor.

¹³³⁹ Law of Slovak National Council of 19th January 1993 regarding Citizenship of Slovak Republic, § 2.

¹³⁴⁰ *Uo.* § 3.

¹³⁴¹ Act No. 40/1992 on the Acquisition and Loss of Citizenship of the Czech Republic, Article 17.

¹³⁴² Law of Slovak National Council of 19th January 1993 regarding Citizenship of Slovak Republic, § 12.

¹³⁴³ *Uo.* § 8.

¹³⁴⁴ *Uo.* § 7(5).

automatikusan szlovák állampolgárrá vált. Ha pedig az egyikük külföldi volt, a szülőknek közösen kellett nyilatkozni a gyermek állampolgárságáról.¹³⁴⁵ A gyermekeket védte az általános állampolgársági rendelkezés is, mely a születéssel szerzett állampolgárságot szabályozta. Ez alapján szlovák állampolgárrá vált a gyermek, ha legalább egyik szülője szlovák állampolgár volt, vagy ha az állam területén született, de szülője hontalan, ismeretlen vagy külföldi volt és utóbbi állampolgárságát a gyermek nem szerezhette meg. A gyermek hontalanná válása ellen a szlovák törvény szélesebb körű védelmet nyújtott. A hontalan szülő esetében ugyanis nem követelte meg a szülő tartózkodási helyét, és további kategóriaként tartalmazta a külföldi szülők gyermekeit, akik valamilyen oknál fogva nem szerezhették meg szüleik állampolgárságát. A házastársak hontalanná válását védte az a rendelkezés, mely lehetővé tette a honosítást szlovák állampolgárral való házasság alapján, minden további kritérium előírása nélkül.¹³⁴⁶

A szlovák lakossághoz tartozó külföldiek és hontalanok a honosítás általános szabályainak megfelelően válhattak állampolgárrá, utóbbiak akkor, ha igazolták állampolgárságukról való lemondásukat. A cseh törvényhez hasonlóan öt év folyamatos állandó tartózkodásra volt szükség és az egyén nem követhetett el szándékos bűncselekményt.¹³⁴⁷ Utóbbi feltétel az időtartam hiánya miatt szigorúbb volt, mint a cseh megfelelője.

Értékelés | Csehszlovákia államutódlási esete szétválásként értékelhető, mely során a szövetségi állam megszűnt, és két új utódállam jött létre. Az állampolgársági kérdéseket a felek nemzetközi megállapodás nélkül, külön-külön belső jogukban rendezték. Az elődállam három különböző állampolgársága az állam megszűnésével, *ipso facto* automatikusan 1992. december 31-én megszűnt. A két törvény főszabálya szerint az új állampolgárságok keletkezése a törvény erejénél fogva, *ipso jure* automatikusan keletkezett, míg azonban a cseh törvény szerint 1993. január 1-jén, addig a szlovák törvény alapján csak 1993. február 15-én, mely utóbbi időleges hontalanságot okozott. A cseh állampolgárság optálással vagy kérelemre történő megszerzésének időpontja minden bizonnyal a hatósági döntéssel esett egybe. A szlovák törvény kifejezetten rendelkezett az optálás hatásáról, és az állampolgárság megszerzését az írásbeli nyilatkozat hatósághoz történő benyújtásához kötötte, mellyel valószínűleg egy napon a hatóság igazolást állított ki. Az utódállamok állampolgárságának megszerzéséhez az elsődleges kritérium az elődállami cseh vagy szlovák állampolgárság volt.

---

¹³⁴⁵ *Uo.* § 4.

¹³⁴⁶ *Uo.* § 7(3).

¹³⁴⁷ *Uo.* § 7(1)-(2).

Eme kritériumot önállóan alkalmazták, és mellette nem követelték meg a tartózkodási helyet, így valamennyi olyan személy, aki cseh vagy szlovák állampolgársággal rendelkezett, automatikusan megszerezte valamely utódállam állampolgárságát, mely személyi kör a külföldön élő elődállami állampolgárokat is felölelte.

A csupán szövetségi állampolgársággal rendelkezőknek mind a cseh, mind a szlovák törvény optálási lehetőséget biztosított, minden további feltétel előírása nélkül (a szlovák törvényben az egy éves határidő korlátozó feltételnek tekinthető, de a cseh törvényben esetükben nem volt ilyen megszorítás sem). Mindkét utódállam opciós jogot biztosított a másik fél állampolgárainak egy éven belül, melyet a cseh állam további fél évvel meghosszabbított. A cseh állam feltételül szabta a két éves tartózkodást, a szlovák állampolgárság elvesztését és öt évre visszamenőleg a büntetlen előéletet. A szlovák területen élő szlovákoknak így nem volt joga cseh állampolgárságért optálni. A szlovák törvény semmilyen követelményt nem határozott meg az optáláshoz, igaz, a szlovák állampolgárság megszerzésével a cseh állampolgárság automatikusan megszűnt a cseh törvény értelmében (a szlovák törvényben ekkor nem volt ehhez hasonló rendelkezés). Ennek következtében olyan személyek is optálhattak szlovák állampolgárságért, akik cseh területen éltek, és az átköltözésre ezt követően sem voltak kötelesek. Ezt némileg ellensúlyozta, hogy a cseh törvény kiegészítő kritériumokat határozott meg a külföldön élő szlovák állampolgárok, illetve az idősebb szlovák állampolgárok esetében. Ilyen kritérium volt a korábbi tartózkodási hely, vagy a szülői kapcsolat: valamely szülő cseh állampolgársága vagy valamely szülő cseh területen születése.

Mindkét állam speciális szabályokkal védte a gyermekeket, mind a leszármazás elve, mind a területen születés elve alapul vételével. A szülők optálása cseh oldalon a tizenöt év alatti gyermekekre, szlovák oldalon pedig a kiskorú (minden bizonnyal tizennyolc év alatti) gyermekekre terjedt ki, és a szülők eltérő akaratának vagy állampolgárságának esetét is szabályozták. A hontalan vagy külföldi szülők gyermekeit a szlovák törvény jóval hatékonyabban védte a hontalanságtól. A szlovák törvény továbbá lehetővé tette a házastárs állampolgárság-szerzését csupán férje vagy felesége szlovák állampolgársága alapján, míg a cseh törvény állandó tartózkodási helyet is megkövetelt. Az utódállamok területén élő külföldieket és hontalanokat nem kívánták az utódállamok az államutódlással állampolgárrá tenni, így ők a honosítás általános szabályai alapján, általában ötévi tartózkodást követően és további feltételek teljesülésével szerezhettek állampolgárságot.

5. Eritrea elszakadása Etiópiától

Etiópia és Eritrea területének elkülönülése 1890-re nyúlik vissza, amikor Etiópia északi részén olasz gyarmat jött létre Eritrea néven,¹³⁴⁸ a mai állam határai mentén.¹³⁴⁹ Egy rövid időre, 1936 és 1941 között mindkét entitás Olasz Kelet-Afrikához tartozott,¹³⁵⁰ majd 1942-től Etiópia szuverén államként, Eritrea pedig az Egyesült Királyság igazgatása alatti területként folytatta fennállását.¹³⁵¹ Az Egyesült Nemzetek Közgyűlésének 390. számú határozatát követően – miszerint „Eritreának autonóm egységként kell államszövetséggé válnia Etiópiával az Etióp Korona szuverenitása alatt”¹³⁵² – 1952. szeptember 15-én Eritrea, autonómiáját megtartva, Etiópia részévé vált. Az Eritrea függetlenségéért vívott háború 1961-ben vette kezdetét, melyre válaszul nem sokkal később, 1962. november 14-én a terület autonóm státuszát megvonták, és azt Etiópia egyik tartományává tették.¹³⁵³ A harminc éven át tartó elszakadási törekvések végül 1991 májusában vezettek eredményre. Etiópia és Eritrea területén külön-külön ideiglenes kormányok alakultak (melyre olykor *de facto* függetlenségként is tekintenek), és megállapodtak az Eritrea kiválásáról döntő népszavazás lebonyolításában.¹³⁵⁴ A népszavazásra – nemzetközi ellenőrzés mellett¹³⁵⁵ – 1993. április 23-25 között került sor, melyen az elszakadást támogató szavazatok aránya 99,8 százalékot tett ki.¹³⁵⁶ Meglepő módon, az eritreai állampolgárság rendezésére már egy évvel a népszavazás előtt sor került,¹³⁵⁷ így a részvételi jogosultság egyik feltétele, az eritreai állampolgárság már

---

¹³⁴⁸ Lásd bővebben Arnold Hugh Martin Jones – Elizabeth Monroe: *A History of Ethiopia*. Clarendon Press, Oxford, 1978. 137-140.; Mussie Tesfagiorgis G.: *Eritrea*. ABC-CLIO, Santa Barbara – Denver – Oxford, 2010. 38-39.

¹³⁴⁹ Amanuel Mehreteab: *Wake Up, Hanna! Reintegration and Reconstruction Challenges for Post-War Eritrea*. The Red Sea Press, Inc., Asmara, 2004. 59.

¹³⁵⁰ Lahra Smith: *Making Citizens in Africa. Ethnicity, Gender, and National Identity in Ethiopia*. Cambridge University Press, Cambridge, 2013. 61.

¹³⁵¹ Ruth Iyob: *The Eritrean Struggle for Independence. Domination, Resistance, Nationalism 1941-1993*. Cambridge University Press, Cambridge, 1995. 2.

¹³⁵² Eritrea: Report of the United Nations Commission for Eritrea; Report of the Interim Committee of the General Assembly on the Report of the United Nations Commission for Eritrea. G.A. Res. 390 (V), 316th plen. mtg., 2 December 1950, U.N. Doc. A/RES/390 (V), para. 1.

¹³⁵³ Peter Schwab: *Ethiopia. Politics, Economics and Society*. Lynne Rienner Publishers, Inc., Boulder, 1985. 102.

¹³⁵⁴ Southwick: *Ethiopia – Eritrea: Statelessness and State Succession*. *i. m.* 15.; Iyob: *The Eritrean Struggle for Independence. Domination, Resistance, Nationalism 1941-1993*. *i. m.* 136.

¹³⁵⁵ Lásd Report of the Secretary-General concerning a request to the United Nations to observe the referendum process in Eritrea. G.A. Res. 47/114, 89th plen. mtg., 16 December 1992, U.N. Doc. A/RES/47/114. Az Egyesült Nemzetek Szervezete mellett az Afrikai Egységszervezet, az Arab Liga és államok megfigyelői is felügyelték a népszavazást. Iyob: *The Eritrean Struggle for Independence. Domination, Resistance, Nationalism 1941-1993*. *i. m.* 139.; Tesfagiorgis G.: *Eritrea*. *i. m.* 76.

¹³⁵⁶ Mehreteab: *Wake Up, Hanna! Reintegration and Reconstruction Challenges for Post-War Eritrea*. *i. m.* 59.; Iyob: *The Eritrean Struggle for Independence. Domination, Resistance, Nationalism 1941-1993*. *i. m.* 139-140.

¹³⁵⁷ Eritrean Nationality Proclamation No. 21/1992, 6 April 1992.

az 1992. évi szabályozás szerint jött létre.¹³⁵⁸ A népszavazás eredménye alapján a függetlenséget 1993. május 24-én nyilvánították ki, és ezt követően Eritrea, többek között, felvételt nyert az Egyesült Nemzetek Szervezetébe,¹³⁵⁹ Etiópia pedig folytatta tagságát a szervezetben. Az államutódlás tehát Eritrea Etiópiától történő elszakadásaként értékelhető, vagyis Etiópia az elődállam jogutódaként maradt fenn, míg Eritrea új államként jött létre.

Az állampolgárság rendezéséről a két állam nem kötött nemzetközi szerződést, így azt a belső jogi szabályok határozták meg: Etiópiában az 1930. évi állampolgársági törvény¹³⁶⁰ maradt hatályban, Eritreában pedig az államutódlást megelőzően született 1992. évi kiáltvány¹³⁶¹ rendezte az állampolgárságot. Az új alkotmányok hatálybalépésére csak pár évvel később, Etiópiában 1995-ben,¹³⁶² Eritreában pedig 1997-ben¹³⁶³ került sor, és mindkettő utalt az állampolgárság részletes törvényi szabályozására.¹³⁶⁴

Az eritreai állampolgársági kiáltvány értelmében azok a személyek váltak állampolgárrá, akik eritreai származásúak voltak, vagy akiknek valamely szülője eritreai származású volt, függetlenül a születési helytől.¹³⁶⁵ Eritreai származásúnak az minősült, aki 1933-ban Eritrea területén tartózkodási hellyel rendelkezett,¹³⁶⁶ mely – burkolt faji vagy etnikai alapú diszkriminációt megvalósítva¹³⁶⁷ – nyilvánvalóan az ezt követően betelepült személyeket kívánta kizárni az állampolgárságból. Az eritreai állampolgársághoz nem volt feltétel az elődállami állampolgárság, és az sem, hogy az egyén a kérelem benyújtásakor az eritreai területen tartózkodjon. Eme állampolgársági kritérium így kiterjedhetett az eritreai területén élő elődállami állampolgárokra, külföldiekre és hontalanokra, valamint az etióp területén élőkre és a külföldön tartózkodókra egyaránt.¹³⁶⁸ Utóbbi amiatt is fontos volt, mert a

---

¹³⁵⁸ Eritrean Referendum Proclamation No. 22/1992, 7 April 1992. Article 24.

¹³⁵⁹ S.C. Res. 828 (1993), 3218th mtg., 26 May 1993, U.N. Doc. S/RES/828 (1993); Admission of Eritrea to membership in the United Nations. G.A. Res. 47/230, 104th plen. mtg., 28 May 1993.

¹³⁶⁰ Ethiopian Nationality Law of 1930, 22 July 1930.

¹³⁶¹ Eritrean Nationality Proclamation No. 21/1992, 6 April 1992.

¹³⁶² Constitution of the Federal Democratic Republic of Ethiopia, 21 August 1995.

¹³⁶³ The Constitution of Eritrea, 23 May 1997.

¹³⁶⁴ Constitution of the Federal Democratic Republic of Ethiopia, 21 August 1995. Article 6(3).; The Constitution of Eritrea, 23 May 1997. Article 3(3).

¹³⁶⁵ Eritrean Nationality Proclamation No. 21/1992, 6 April 1992. Article 2(1), Article 2(4).

¹³⁶⁶ *Uo.* Article 2(2).

¹³⁶⁷ Bronwen Manby: *Citizenship Law in Africa. A Comparative Study.* Open Society Foundations, New York, 2010. 43.

¹³⁶⁸ A külföldi állampolgárok esetében az állampolgárságuk megtartásának engedélyezéséről vagy a lemondási kötelezettségről az eritreai illetékes hatóság döntött. Eritrean Nationality Proclamation No. 21/1992, 6 April 1992. Article 2(5).

háború alatt mintegy félmillió eritreai menekült Szudánba, akik haza kívántak térni,¹³⁶⁹ és így az állampolgárság megszerzése számukra nem okozott problémát.

Az eritreai állampolgárság nem automatikusan keletkezett, hanem kérelemre volt megszerzhető,¹³⁷⁰ és a megszerzés időpontja az állampolgársági bizonyítvány kiállításának a napja volt.¹³⁷¹ Mivel a népszavazáson való részvételhez az eritreai állampolgárság volt az egyik feltétel, az arra jogosultak nagy része már az államutódlás időpontja előtt igyekezett állampolgárrá válni. Így az elszakadás előtti előállamban furcsa módon jelentős számban éltek – az ekkor minden bizonnyal még létre sem jött – Eritrea állampolgárai.

Az eritreai származás szigorú meghatározása a területen élők közül sokakat kizárt az állampolgárságból, de számukra a honosítási szabályok olykor megoldást nyújthattak. Azok a személyek, akik 1934 és 1951 között telepedtek le Eritrea területén, abban az esetben kérelmezhetek állampolgárságot, ha nem követtek el az eritreai nép sérelmére valamilyen cselekményt a felszabadítási küzdelem során. Az 1952-ben vagy azután letelepülőknek ezen kívül további feltételeknek is meg kellett felelniük: 1974 előtt legalább tíz éve vagy időleges külföldi tartózkodásaik esetén húsz éve a területen kellett tartózkodniuk, feddhetetlennek kellett lenniük és nem követhettek el semmilyen bűncselekményt, érteniük és beszélniük kellett Eritrea valamely nyelvét, nem lehetett mentális vagy testi fogyatékoságuk (!), nem jelenthettek terhet az eritreai társadalom számára, biztosítaniuk kellett saját és családjuk szükségleteit, és ha külföldi állampolgárok voltak, le kellett arról mondaniuk, továbbá vállalniuk kellett az eritreai állandó tartózkodást, valamint állampolgársági esküt kellett tenniük.¹³⁷²

A gyermekek egy részét megfelelően védte az a rendelkezés, mely az apa vagy az anya eritreai származása alapján tette lehetővé az állampolgárság megszerzését, ismeretlen szülők esetén pedig a területen születést határozta meg feltételként.¹³⁷³ Emellett a honosítási szabályok alapján szerzett állampolgárság is kiterjeszhető volt a honosítottak gyermekeire.¹³⁷⁴ Azok a gyermekek azonban, akiknek szülei nem voltak eritreai származásúak vagy a szigorú honosítás feltételeinek nem tudtak megfelelni, hontalanná válhattak az államutódlás következtében, amennyiben Etiópia vagy más állam sem ismerte el őket állampolgárának. A gyakori vegyes házasságok miatt fontos rendelkezés volt a

---

¹³⁶⁹ Mehreab: *Wake Up, Hanna! Reintegration and Reconstruction Challenges for Post-War Eritrea*. *i. m.* 102, 105.

¹³⁷⁰ Eritrean Nationality Proclamation No. 21/1992, 6 April 1992. Article 2(4).

¹³⁷¹ *Uo.* Article 7.

¹³⁷² *Uo.* Article 4(1)-(3).

¹³⁷³ *Uo.* Article 2(1)-(2).

¹³⁷⁴ *Uo.* Article 3(2), Article 4(5)-(6).

házastársak könnyített honosítására vonatkozó szabály. Az eritreai állampolgár házastársa akkor szerezhette állampolgárságot, ha legalább három éve házastársával élt Eritrea területén, esetleges külföldi állampolgárságáról lemondott, és állampolgársági esküt tett.¹³⁷⁵

Az eritreai származás mint kritérium használata sokakat kizárt az új állampolgárság megszerzésének lehetőségéből, és gyakran a szigorú honosítási kritériumok sem nyújthattak megoldást. Kérdéses, hogy az Eritreában vagy máshol élő etióp állampolgárok állampolgárságukat megtarthatták vagy elvesztették, melynek megválaszolásához az etióp szabályozás elemzése szükséges.

Az elődállami etióp állampolgárság az államisággal együtt fennmaradt, és annak szabályozása sem változott meg hosszú ideig. Az állampolgárságot az államutódlást követő évtizedben az 1930. évi törvény szabályozta módosítás nélkül, mely – éppen ezért – nem tartalmazott speciális rendelkezést az államutódlással kialakult helyzetre.

Az államutódlást követően születő gyermekek tehát továbbra is e törvény rendelkezései alapján váltak állampolgárrá. Főszabály szerint az állampolgárságot etióp anyától vagy apától való születéssel lehetett megszerezni, függetlenül a születési helytől,¹³⁷⁶ vagyis az államutódlást követően külföldön született gyermekek is etióp állampolgárrá válhattak. Vegyes házasság esetén azonban az apa állampolgárságát szerezték meg, és az etióp anya állampolgárságát csak akkor követhették, ha Etiópiában éltek és a külföldi apa állampolgárságától megfosztották őket.¹³⁷⁷

Az általános honosítási szabályok alapján az Etiópia területén élő külföldiek vagy hontalanok akkor kaphattak állampolgárságot, ha nagykorúak voltak, legalább öt éve a területen éltek, keresetük volt, és magukat valamint családjukat el tudták tartani, tökéletesen ismerték az amhara nyelvet, és korábban nem követtek el bűncselekményt.¹³⁷⁸ Az állampolgárság házasság útján való könnyített megszerzése tükrözte a jogszabály keletkezésének idejét jellemző felfogást, miszerint csak a nő állampolgársága változhatott házasság útján, ugyanis a külföldiek közül csak nők válhattak házassággal etióp állampolgárrá.¹³⁷⁹

Az államutódlás miatt, a törvény leginkább elemzésre szoruló rendelkezései az etióp állampolgárság elvesztésére vonatkozó szabályok. A 11. cikk értelmében az etióp állampolgárság elvesztésének a két esete volt: egy másik állampolgárság megszerzése,

---

¹³⁷⁵ *Uo.* Article 6(1).

¹³⁷⁶ Ethiopian Nationality Law of 1930, 22 July 1930. Article 1.

¹³⁷⁷ *Uo.* Article 6-7.

¹³⁷⁸ *Uo.* Article 12.

¹³⁷⁹ *Uo.* Article 2-3.

valamint ha egy nő külföldön külföldi állampolgárral házasságot kötött, melynek révén megszerezte a férj állampolgárságát. Ez utóbbi valójában az első eset egyik fajtájának tekinthető. A rendelkezés értelmében tehát az államutódlás során eritreai állampolgárságot szerző egyének elviekben elvesztették az etióp állampolgárságukat. Etiópia gyakorlata azonban évekig nem ezt tükrözte. Az eritreai állampolgárságot szerzőknek továbbra is kibocsátott útleveleket és személyi okmányokat,¹³⁸⁰ és az etióp állampolgárságuktól való megfosztásuk érdekében sem tett lépéseket.¹³⁸¹ A két állam 1996 augusztusában megállapodott abban, hogy az érintett egyének döntsenek, az etióp vagy az eritreai állampolgárságukat kívánják megtartani.¹³⁸² A végrehajtását azonban elhalasztották, az állampolgárok és külföldiek kereskedelméről és beruházásairól szóló jogszabályaik megalkotásáig és esetleges összehangolásáig.¹³⁸³ Ám mindez jól mutatja, hogy Etiópia nem tekintett úgy az érintettekre, mint akik az eritreai állampolgárság megszerzésével elvesztették az etióp állampolgárságot. A 2000 decemberében kötött békeszerződés¹³⁸⁴ alapján felállított Bizottság is megállapította, hogy azok az etióp állampolgárok, akik eritreai állampolgárságot szereztek, kettős állampolgárrá váltak és „Etiópia továbbra is saját állampolgárának tekintette őket.”¹³⁸⁵

Etiópia hozzáállása csak 1998-ban változott meg, miután a két állam között kiéleződött a konfliktus és májusban megkezdődött a fegyveres összeütközés. Megfosztották etióp állampolgárságuktól azokat, akik a 1993-as népszavazáson részt vettek, mivel abból következtetni lehetett eritreai állampolgárságukra, mely a részvétel egyik feltétele volt.¹³⁸⁶ Mindez egyaránt érintette az Etiópiában élőket, valamint az Eritreában és más államban élőket, függetlenül attól, hogy 1998-ban még valóban rendelkeztek-e eritreai állampolgársággal. Így akik időközben esetleg elvesztették eritreai állampolgárságukat,

---

¹³⁸⁰ Southwick: Ethiopia – Eritrea: Statelessness and State Succession. *i. m.* 15.

¹³⁸¹ *Civilian Claims, Eritrea's Claims 15, 16, 23 & 27-32 between The State of Eritrea and The Federal Democratic Republic of Ethiopia*, Eritrea Ethiopia Claims Commission, Partial Award of 17 December 2004. para. 46.

¹³⁸² Agreed Minutes of the Fourth Ethio-Eritrean Joint High Commission Meeting, 18-19 August 1996. para. 4.3.4.

¹³⁸³ Eritrea & Ethiopia. *The Horn of Africa War: Mass Expulsions and the Nationality Issue* (June 1998 – April 2002), Human Rights Watch, Vol. 15. No. 3. (A) (2003), 16.

¹³⁸⁴ Agreement between the Government of the Federal Democratic Republic of Ethiopia and the Government of the State of Eritrea, Algiers, 12 December 2000.

¹³⁸⁵ *Civilian Claims, Eritrea's Claims 15, 16, 23 & 27-32 between The State of Eritrea and The Federal Democratic Republic of Ethiopia*, Eritrea Ethiopia Claims Commission, Partial Award of 17 December 2004. para. 51.

¹³⁸⁶ Eritrea & Ethiopia. *The Horn of Africa War: Mass Expulsions and the Nationality Issue* (June 1998 – April 2002), Human Rights Watch, Vol. 15. No. 3. (A) (2003), 15.

hontalanná válhattak.¹³⁸⁷ Az eritreai állampolgárok közül legnehezebb helyzetbe minden bizonnyal az Etiópiában élők kerültek. Mindeközben az új etióp alkotmány megtiltotta, hogy az etióp állampolgárokat akaratuk ellenére megfosszák állampolgárságuktól.¹³⁸⁸ A népszavazáson való részvétel ugyanis nem minősülhet az állampolgárság akarattal történő elvesztésének, még akkor sem, ha az érintettek tudtak volna a részvétel eme következményéről, amely 1993-ban nyilvánvalóan nem is volt előrelátható. (Nem beszélve arról a néhány személyről, akik az elszakadás ellen szavaztak, és esetlegesen azért kívántak részt venni a népszavazáson, hogy eme véleményüket kifejezzék.)

Etiópiában több mint hatvanhatezer olyan kettős állampolgár élt, akit a hatóságok az eritreai állampolgársága mellett további okok – kapcsolatai vagy cselekményei – miatt Etiópia biztonságát veszélyeztetőnek minősítettek, állampolgárságától megfosztották, és a kiutasításáról döntöttek.¹³⁸⁹ A kiutasításra ítéltéktől elvették a személyi okmányaikat, kereskedelmi engedélyeiket, és sokan vagyonukat sem tudták magukkal vinni vagy értékesíteni.¹³⁹⁰ Letartóztatták, központokba gyűjtötték, majd kitoloncolták őket Eritreába.¹³⁹¹ Az állampolgárság kapcsán a fő problémát az okozta, hogy a személyi okmányok hiányában nem tudták igazolni eritreai állampolgárságukat és származásukat sem, így sokan hontalanná váltak. A szigorú eritreai honosítási szabályoknak pedig aligha tudtak megfelelni, és többeknek már a nyelvi követelmény is problémát okozott.¹³⁹² A Bizottság azonban azt állapította meg, hogy az állampolgárságtól való megfosztásuk – tekintettel az Etiópia biztonságát veszélyeztető cselekményeket feltáró eljárásra, és arra, hogy a megfosztás az 1930. évi törvényen alapult – Etiópia részéről nem volt önkényes.¹³⁹³

---

¹³⁸⁷ *Civilian Claims, Eritrea's Claims 15, 16, 23 & 27-32 between The State of Eritrea and The Federal Democratic Republic of Ethiopia*, Eritrea Ethiopia Claims Commission, Partial Award of 17 December 2004. para. 62.

¹³⁸⁸ Constitution of the Federal Democratic Republic of Ethiopia, 21 August 1995. Article 33(1).

¹³⁸⁹ *Civilian Claims, Eritrea's Claims 15, 16, 23 & 27-32 between The State of Eritrea and The Federal Democratic Republic of Ethiopia*, Eritrea Ethiopia Claims Commission, Partial Award of 17 December 2004. paras. 65-69.

¹³⁹⁰ Eritrea & Ethiopia. The Horn of Africa War: Mass Expulsions and the Nationality Issue (June 1998 – April 2002), Human Rights Watch, Vol. 15. No. 3. (A) (2003), 15.

¹³⁹¹ *Civilian Claims, Eritrea's Claims 15, 16, 23 & 27-32 between The State of Eritrea and The Federal Democratic Republic of Ethiopia*, Eritrea Ethiopia Claims Commission, Partial Award of 17 December 2004. para. 70.

¹³⁹² Resource Information Center, United States Bureau of Citizenship and Immigration Services: Eritrea: Information on whether Eritrean Nationality Has Changed in Light of Deportations from Ethiopia, 13 July 1999. <<http://www.refworld.org/docid/3ae6a6a228.html>>

¹³⁹³ *Civilian Claims, Eritrea's Claims 15, 16, 23 & 27-32 between The State of Eritrea and The Federal Democratic Republic of Ethiopia*, Eritrea Ethiopia Claims Commission, Partial Award of 17 December 2004. para. 61, para. 72.

Időközben Eritreából is elkezdődtek a kiutasítások de – szemben az etióp gyakorlattal – az nem érintett eritreai állampolgárokat,¹³⁹⁴ mivel ezek a személyek többnyire a határvidékeken dolgozó külföldiek voltak.¹³⁹⁵ A kiutasítás tehát nem kettős állampolgárság miatt történt, hanem az idegen állampolgárokat érintette a fegyveres konfliktus miatt.

Etiópiában azokat a kettős állampolgárokat is megfosztották etióp állampolgárságuktól, akiket nem utasítottak ki. Közülük sokan a kiutasított családtagjaikkal tartottak,¹³⁹⁶ mások eritreai állampolgárként éltek tovább Etiópiában. Utóbbiaknak 1999 augusztusát követően külföldieket megillető tartózkodási engedélyt kellett kérelmezni, melyet félévente meg kellett hosszabbítani.¹³⁹⁷ Az etióp honosítási szabályoknak esetlegesen megfelelhettek, ha lemondtak eritreai állampolgárságukról, ám az eljárásban a széles hatósági mérlegelés lehetősége – különösen az amhara nyelv tökéletes ismeretére vonatkozó kitétel megítélése – ezt nagyban megnehezítette. A törvény által biztosított visszaszerzési lehetőség pedig esetükben aligha került a gyakorlatban alkalmazásra, mivel az a visszatelepülőknél járt, és arról a kormány döntött.¹³⁹⁸

Egyfajta megoldást csak a 2003. évi új etióp állampolgársági szabályozás¹³⁹⁹ jelentett. A honosítás szabályainál ugyanis elegendővé vált, ha a kérelmező kommunikálni tudott Etiópia bármely nemzetiségének nyelvén.¹⁴⁰⁰ Emellett a házasság útján történő honosítás mindkét nem számára lehetővé vált, vagyis egy külföldi férfi is könnyített módon szerezhette állampolgárságot, ha etióp nővel házasodott össze – igaz, a tartózkodási időt és a házasság fennállását legalább egy illetve két évben kötötték ki.¹⁴⁰¹ A gyermekek védelmét biztosította továbbá, hogy a korábbi szabályozással ellentétben külön rendelkezett a honosított személyek gyermekeinek állampolgárságáról.¹⁴⁰²

Értékelés | Az államutódlás során Etiópia – folytatva az elődállam jogalanyiságát – fennmaradt, Eritrea pedig elszakadással, új államként jött létre. Az állampolgársági kérdéseket kizárólag a belső jogban szabályozták, az elődállamban az 1930-ban létrejött törvényben, az utódállamban pedig egy, már az államutódlás előtt hatályba lépett jogszabályban rendezték.

---

¹³⁹⁴ Eritrea & Ethiopia. *The Horn of Africa War: Mass Expulsions and the Nationality Issue*. *i. m.* 4.

¹³⁹⁵ Southwick: *Ethiopia – Eritrea: Statelessness and State Succession*. *i. m.* 16.

¹³⁹⁶ *Civilian Claims, Eritrea's Claims 15, 16, 23 & 27-32 between The State of Eritrea and The Federal Democratic Republic of Ethiopia*, Eritrea Ethiopia Claims Commission, Partial Award of 17 December 2004. para. 73.

¹³⁹⁷ *Uo.* para. 74-75.; Southwick: *Ethiopia – Eritrea: Statelessness and State Succession*. *i. m.* 15.

¹³⁹⁸ Ethiopian Nationality Law of 1930, 22 July 1930. Article 17.

¹³⁹⁹ Proclamation on Ethiopian Nationality No. 378/2003, 23 December 2003.

¹⁴⁰⁰ *Uo.* Article 5(3).

¹⁴⁰¹ *Uo.* Article 6.

¹⁴⁰² *Uo.* Article 9.

Az utódállam állampolgársága nem automatikusan keletkezett, hanem kérelemre volt megszerezhető azon a napon, amikor az állampolgársági bizonyítványt kiállították. Az érintettek többsége már a függetlenség kinyilvánítását megelőzően utódállami állampolgárrá vált, hiszen a népszavazáson való részvétel egyik feltétele az eritreai állampolgárság volt. Kérdéses tehát, hogy az elszakadás időpontja mikorra tehető. Amennyiben az elszakadásról valóban a *plebiscitum* döntött, úgy az egyének egy még nem létező állam állampolgárságát szerezték meg, ha azonban az állam esetleg már korábban létrejött, úgy a népszavazás csupán egy formális megerősítésnek lenne tekinthető.

Az utódállam állampolgárságának megszerzéséhez az elsődleges kritérium az eritreai származás vagy a szülő eritreai származása volt, mely önállóan, további feltételek – mint például az elődállami állampolgárság vagy a tartózkodási hely – nélkül szerepelt. Mivel eme kitétel az értelmező rendelkezés szerint az 1930-ban fennálló tartózkodási helyre utalt, kiterjedhetett mind a területen élő, mind a külföldön élő elődállami állampolgárokra, külföldiekre és hontalanokra is. Azok a területen élők, akik az elsődleges kritériumnak nem feleltek meg, a szigorú honosítási szabályok alapján esetenként szerezhettek utódállami állampolgárságot. A honosítást külön szabályozták az 1934 és 1951 között, valamint az ezután betelepült személyekre vonatkozóan, ám mindkettőnél kizáró okként szerepelt az eritreai nép sérelmére elkövetett cselekmény, vélhetően az államutódlást megelőzően harminc évig tartó függetlenségi harcok miatt. A diszkriminatív jellege folytán említést érdemel továbbá a mentális és testi fogyatékoság mint a honosítás egyik kizáró oka.

A gyermekek állampolgársága leszármazás útján, a szülők eritreai származása alapján keletkezett, mely szabály mind az államutódlás előtt, mind az államutódlást követően születő gyermekeket védte. Emellett a szülők honosítással szerzett állampolgársága is kiterjedt a gyermekekre. A talált gyermekek is állampolgárrá válhattak a *ius soli* elv alapján, azonban a hontalan szülők gyermekeit, vagy az államutódlás során hontalanná váló szülők gyermekeit nem védte semmilyen rendelkezés. Az eritreai állampolgárok házastársainál a könnyített honosítás három éve fennálló házasságot és eritreai területen való tartózkodási időt írt elő, vagyis feltehetően csak pár évvel az államutódlást követően volt alkalmazható.

Mindeközben úgy tűnik, hogy az érintettek elődállami állampolgársága is fennmaradt, vagyis azok az etióp állampolgárok, akik eritreai állampolgárságot szereztek, kettős állampolgárrá váltak. 1998-ig tehát tömeges kettős állampolgárság alakult ki az államutódlás következtében, mígnem Etiópia megfosztotta etióp állampolgárságától azokat, akik az 1993. évi népszavazáson részt vettek, hiszen – indokolása szerint – az eritreai állampolgárság mint részvételi feltétel mutatta, hogy kettős állampolgárok voltak. Az etióp állampolgársági

törvény ugyanis az állampolgárság egyik elvesztési okaként tartalmazta a külföldi állampolgárság megszerzésének esetét, ám itt jegyzendő meg, hogy az alkotmány tiltotta az egyén akarata ellenére történő megfosztást, és a népszavazáson való részvétel nyilvánvalóan nem tekinthető az egyének erre irányuló akaratának. A részvétel mint megfosztási alap érintette mind az Etiópia területén élőket, mind a külföldön lévőket, függetlenül attól, hogy a megfosztás idejében rendelkeztek-e eritreai állampolgársággal. Következésképpen, a népszavazást követően az eritreai állampolgárságot elvesztő vagy arról lemondó személyek hontalanná válhattak azáltal, hogy megfosztották őket etióp állampolgárságuktól.

Az Etiópia területen élők egy részét kiutasították az államból és kitoloncolták őket Eritreába, ahol egy ideig igyekeztek az érkezőket megfelelően fogadni, de okmányok hiányában többségükre már nem eritreai állampolgárként, hanem menekültként tekintettek. Az okmányaik elvétele miatt ugyanis sokan nem tudták bizonyítani eritreai állampolgárságukat, és eritreai származásukat sem, így hontalanná váltak, és gyakran a szigorú eritreai honosítási kritériumoknak sem tudtak megfelelni.

Az Etiópia területén maradók külföldiként éltek tovább, és félévente meghosszabbítandó tartózkodási engedély kérelmezésére kényszerültek. A honosítás vagy az etióp állampolgárság visszaszerzése rendkívül nehéz volt, különösen a nyelvi követelmény és a széles hatósági mérlegelés miatt. A 2003-as új állampolgársági szabályozás némiképp javította az Etiópiában élő eritreaiak helyzetét a nyelvi kritérium enyhítésével és a házastársak könnyített honosításánál a diszkriminatív szabályozás megszüntetésével, ám az események következtében még ma is számos eritreai él külföldiként, vagy – ha időközben elveszítették eritreai állampolgárságukat – hontalanként Etiópiában.

6. Jugoszlávia felbomlása

Jugoszlávia szövetségi államként való létrejöttét követő első, 1946. évi alkotmányában már megjelent, hogy népe az önrendelkezési jog alapján – beleértve az elszakadás jogát is – él együtt, akaratának megfelelően.¹⁴⁰³ Az elszakadás jogát a népek önrendelkezési jogának részeként az 1963. évi¹⁴⁰⁴ és az 1974. évi alkotmány¹⁴⁰⁵ is tartalmazta. A hat tagköztársaság és két autonóm területből álló állam szétválása felé vezető út már Joszip Broz Tito 1980-ban

---

¹⁴⁰³ Constitution of the Federative People's Republic of Yugoslavia, 31 January 1946, Article 1.

¹⁴⁰⁴ Constitution of the Socialist Federative Republic of Yugoslavia, 7 April 1963, Article 1.

¹⁴⁰⁵ Constitution of the Socialist Federative Republic of Yugoslavia, 21 February 1974, Article 1.

bekövetkezett halálát követően elkerülhetetlennek tűnt. Szlovéniában, Horvátországban, Bosznia és Hercegovinában valamint Macedóniában előretört a nacionalizmus és a széparatizmus,¹⁴⁰⁶ mely az 1980-as évek végére az elszakadás igényének egyértelmű megfogalmazását eredményezte. Eközben Koszovó és Vajdaság az autonóm státusz helyett tagköztársasággá kívánt válni, ám a folyamat végeredménye a két terület autonóm jogainak felszámolása lett.¹⁴⁰⁷ A tagköztársaságokban az 1990-ben megtartott választásokat – mely a második világháború óta az első szabad választásnak volt tekinthető –, a kommunista pártok Szerbiát kivéve elvesztették,¹⁴⁰⁸ és a szétválás hívei kerültek hatalomra. A Jugoszláv Néphadsereg – mely főként szerb irányítás alatt állt – bejelentette, hogy a polgárháborút és a határok egyoldalú megváltoztatását meg fogja akadályozni.¹⁴⁰⁹

A szlovén parlament 1990. július 2-án elfogadta a szlovén állam szuverenitásáról szóló nyilatkozatot, októberben módosította alkotmányát, majd december 23-án népszavazást tartott, melyen 93,2 százalékos részvétel mellett a szavazók, 88,2 százaléka voksolt az elszakadás mellett.¹⁴¹⁰ 1991 februárjában rendeletet fogadtak el Szlovénia Jugoszláviától való elszakadásáról, majd május 8-án a kormány bejelentette az állam júniusra tervezett elszakadását. Ezzel párhuzamosan, Horvátországban 1991. május 19-én került sor a népszavazásra, majd a szlovén és a horvát parlament egy napon, június 25-én kihirdette a Jugoszláviából való kilépést és a függetlenné válást, mely – a nyilatkozatok felfüggesztése miatt – mindkét államban október 8-án vált véglegessé. Macedónia 1991. szeptember 8-án tartotta az elszakadásról szóló népszavazását, és szeptember 13-án deklarálta függetlenségét, Bosznia és Hercegovina parlamentje pedig 1991 októberében fogadta el a szuverenitásról szóló nyilatkozatot, majd az 1992. február 29-én kezdődő, kétnapos népszavazás eredménye alapján március 3-án tette közzé függetlenségi nyilatkozatát. Az elszakadási kísérletet követően, szerb válaszként egyedül Macedóniában nem került sor katonai akcióra, a többi

---

¹⁴⁰⁶ A szétválás irányába mutató további okokról lásd Cassese: *Self-Determination of Peoples and the Recent Break-Up of USSR and Yugoslavia*. *i. m.* 140.

¹⁴⁰⁷ Constitution of the Republic of Serbia, 28 September 1990, Article 108-112. Hogy az alkotmányban leredukált jogok hogyan csökkentek tovább, és a közjogi intézmények hogyan váltak „alkotmányjogi fikcióvá”, lásd Juhász József – Magyar István – Tálás Péter – Valki László: *Koszovó. Egy válság anatómiája*. Osiris Kiadó, Budapest, 2000. 40-41, 73-82. Lásd továbbá Gëzim Krasniqi: *Country Report: Kosovo*. EUDO Citizenship Observatory. European University Institut – Robert Schuman Centre for Advanced Studies, San Domenico di Fiesole, 2012. 6-7. <<http://eudo-citizenship.eu/docs/CountryReports/Kosovo.pdf>>

¹⁴⁰⁸ Lásd bővebben Waldemar Hummer: *Probleme der Staatennachfolge am Beispiel Jugoslawien*. *Schweizerische Zeitschrift für Internationales und Europäisches Recht*, Jahrgang 3. (1993), 429.

¹⁴⁰⁹ Sulyok Gábor: *A délszláv válság és a humanitárius intervenció*. In: *Dayton, 10 év után* (szerk.: Glatz Ferenc). MTA Jogi Tudományi Intézet – MTA Társadalomkutató Központ, Budapest, 2006. 17.

¹⁴¹⁰ Kreuzer: *Staatsangehörigkeit und Staatensukzession*. *i. m.* 65.

tagköztársaságban a függetlenség kinyilvánítását a tíz napos szlovéniai háború, a horvát területek jelentős részének elfoglalása,¹⁴¹¹ valamint a boszniai háború¹⁴¹² követte.

Az 1992 márciusában megtartott montenegrói népszavazáson – a korábbiakkal ellentétben – a szavazók nagy többséggel az egység megőrzése mellett tették le voksukat,¹⁴¹³ és április 27-én Szerbia és Montenegró kinyilvánította a Jugoszláv Szövetségi Köztársaság fennmaradását, a két tagköztársaság részvételével.¹⁴¹⁴ Ezzel tulajdonképpen lezárult az államutódlás első szakasza, annak ellenére, hogy a boszniai háború folytatódott, és a daytoni békeszerződés¹⁴¹⁵ megkötése, majd a koszovói válság és az Észak-atlanti Szerződés Szervezetének légi hadművelete¹⁴¹⁶ csak ez után következett.

Az államutódlás jellegét tekintve megoszlanak a vélemények a szövetségi állam megszűnését eredményező szétválás, és a tagköztársaságok – elődállam fennmaradása melletti – kiválása között. A függetlenségüket kinyilvánító tagköztársaságok a szétválást hirdették, és a Jugoszláv Szövetségi Köztársaságra is új államként tekintettek. Bosznia és Hercegovina, Horvátország, Szlovénia és Macedónia új államként való létrejöttét az államelismerések¹⁴¹⁷ és a nemzetközi szervezetekbe való tagfelvételük is egyértelművé tette. Az Egyesült Nemzetek Szervezete 1992 májusában Horvátországot,¹⁴¹⁸ Szlovéniát,¹⁴¹⁹ és Bosznia és Hercegovinát,¹⁴²⁰ majd 1993 áprilisában Macedóniát¹⁴²¹ is önálló tagként vette fel, és az

---

¹⁴¹¹ Lásd bővebben Varga Réka: A nemzetközi humanitárius jog alkalmazhatósága a horvátországi háborúban. In: Dayton, 10 év után (szerk.: Glatz Ferenc). MTA Jogtudományi Intézet – MTA Társadalomkutató Központ, Budapest, 2006. 145-164.

¹⁴¹² Lásd bővebben Sulyok Gábor: A délszláv válság és a humanitárius intervenció. *i. m.* 17-28.

¹⁴¹³ Hummer: Probleme der Staatennachfolge am Beispiel Jugoslawien. *i. m.* 429.

¹⁴¹⁴ Constitution of the Federal Republic of Yugoslavia, 27 April 1992, Article 1-2.

¹⁴¹⁵ Dayton Peace Agreement on Bosnia-Herzegovina (Federal Republic of Yugoslavia, Republic of Bosnia and Herzegovina, Republic of Croatia), Paris, 14 December 1995.

¹⁴¹⁶ Lásd bővebben Juhász – Magyar – Tóth – Valki: Koszovó. Egy válság anatómiája. *i. m.* 252-385.; Lamm Vanda: A NATO-bombázások ügye a Nemzetközi Bíróság előtt. In: Dayton, 10 év után (szerk.: Glatz Ferenc). MTA Jogtudományi Intézet – MTA Társadalomkutató Központ, Budapest, 2006. 63-77.

¹⁴¹⁷ Lásd bővebben Valki László: Az államelismerés mint politikai fegyver – Jugoszlávia felbomlásának tanulságai. *Külügyi Szemle*, 2. szám (2002), 121-142.

¹⁴¹⁸ S.C. Res. 753 (1992), 3076th mtg., 18 May 1992, U.N. Doc. S/RES/753 (1992); Admission of the Republic of Croatia to membership in the United Nations, G.A. Res. 46/238, 86th plen. mtg., 22 May 1992, U.N. Doc. A/RES/46/238.

¹⁴¹⁹ S.C. Res. 754 (1992), 3077th mtg., 18 May 1992, U.N. Doc. S/RES/754 (1992); Admission of the Republic of Slovenia to membership in the United Nations, G.A. Res. 46/236, 86th plen. mtg., 22 May 1992, U.N. Doc. A/RES/46/236.

¹⁴²⁰ S.C. Res. 755 (1992), 3079th mtg., 20 May 1992, U.N. Doc. S/RES/755 (1992); Admission of the Republic of Bosnia and Herzegovina to membership in the United Nations, G.A. Res. 46/237, 86th plen. mtg., 22 May 1992, U.N. Doc. A/RES/46/237.

¹⁴²¹ S.C. Res. 817 (1993), 3196th mtg., 7 April 1993, U.N. Doc. S/RES/817 (1993); Admission of the State whose application is contained in document A/47/876-S/25147 to membership in the United Nations, G.A. Res. 47/225, 98th plen. mtg., 8 April 1993, U.N. Doc. A/47/225.

Európa Tanács is felhívta eme államok figyelmét, hogy váljanak részesévé a volt Jugoszlávia által vállalt szerződéseknek.¹⁴²²

Ezzel szemben, a Jugoszláv Szövetségi Köztársaság elvetette a szétválás gondolatát és államazonosnak tekintette magát a korábbi szövetségi állammal,¹⁴²³ melyre az 1992. évi alkotmányának preambuluma is utalt.¹⁴²⁴ Az államutódlás minősítése így attól függ, hogy a Jugoszláv Szövetségi Köztársaságot új államnak vagy az elődállammal államazonosnak tekintjük, mivel a többi érintett állam új államként való létrejöttéhez nem férhet kétség. A Jugoszláv Szövetségi Köztársaságot – önmagán kívül – csupán néhány állam, például Oroszország és Kína minősítette államazonosnak,¹⁴²⁵ az európai államok¹⁴²⁶ és az Egyesült Államok¹⁴²⁷ új államként tekintett rá. Az Európai Közösség által létrehozott Badinter-bizottság, melynek feladata a Jugoszláviával kapcsolatban felmerülő kérdések eldöntése volt, több véleményében utalt arra, hogy szétválás történt,¹⁴²⁸ mivel a Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaság megszűnt,¹⁴²⁹ és az érintett államok utódállamoknak és új államoknak minősülnek, melyek a volt Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaság területén jöttek létre.¹⁴³⁰ A Bizottság kifejezetten a Jugoszláv Szövetségi Köztársaság kapcsán is megállapította, hogy új államnak tekintendő.¹⁴³¹ Ezzel párhuzamosan az Egyesült Nemzetek Biztonsági Tanácsa is megjegyezte, hogy „a Jugoszláv Szövetségi Köztársaság (Szerbia és Montenegró) igénye, hogy automatikusan folytassa a Jugoszláv Szocialista Szövetségi

---

¹⁴²² Ziemele: Is the Distinction between State Continuity and Succession Reality or Fiction? The Russian Federation, the Federal Republic of Yugoslavia and Germany. *i. m.* 203.

¹⁴²³ Michael Bothe – Christian Schmidt: Sur quelques questions de succession posees par la dissolution de l'URSS et celle de la Yougoslavie. *Revue Générale de Droit International Public*, Tome 96. No. 4. (1992), 820.

¹⁴²⁴ Constitution of the Federal Republic of Yugoslavia, 27 April 1992, Preamble.

¹⁴²⁵ Czaplinski: La continuité, l'identité et la succession d'États – évaluation de cas récents. *i. m.* 390.

¹⁴²⁶ Hummer: Probleme der Staatennachfolge am Beispiel Jugoslawien. *i. m.* 437-450.

¹⁴²⁷ Edwin D. Williamson – John E. Osborn: A U.S. Perspective on Treaty Succession and Related Issues in the Wake of the Breakup of the USSR and Yugoslavia. *Virginia Journal of International Law*, Vol. 33. No. 2. (1993), 270-271.

¹⁴²⁸ A bizottság 1992 januárjában azt állapította meg, hogy „a Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaság a felbomlás folyamatában van”. Conference on Yugoslavia Arbitration Commission, Opinion No. 1. of 29 November 1991. para. 3. *International Legal Materials*, Vol. 31. No. 6. (1992), 1497. Lásd erről Kovács Péter: A nemzetközi jog a Badinter-bizottság joggyakorlatában. *Jogtudományi Közlöny*, XLVII. évf. 1. szám (1993), 35-36.; Hoffmann Tamás: Jugoszlávia felbomlása és a népek önrendelkezési joga, avagy a képzelőerő diadala a realitás fölött. In: Dayton, 10 év után (szerk.: Glatz Ferenc). MTA Jogtudományi Intézet – MTA Társadalomkutató Központ, Budapest, 2006. 53-55. A bizottság a szétválás folyamatát 1992 júliusában már lezártnak minősítette. Conference on Yugoslavia Arbitration Commission, Opinion No. 8. of 4 July 1992. para. 4. *International Legal Materials*, Vol. 31. No. 6. (1992), 1523. Lásd bővebben Matthew C. R. Craven: The European Community Arbitration Commission on Yugoslavia. *The British Year Book of International Law*, Vol. LXVI. (1995), 357-375.

¹⁴²⁹ Conference on Yugoslavia Arbitration Commission, Opinion No. 8. of 4 July 1992. para. 4. *International Legal Materials*, Vol. 31. No. 6. (1992), 1523.

¹⁴³⁰ Conference on Yugoslavia Arbitration Commission, Opinion No. 9. of 4 July 1992. para. 1. *International Legal Materials*, Vol. 31. No. 6. (1992), 1524.

¹⁴³¹ Conference on Yugoslavia Arbitration Commission, Opinion No. 10. of 4 July 1992. para. 2, 5. *International Legal Materials*, Vol. 31. No. 6. (1992), 1526.

Köztársaság tagságát az Egyesült Nemzetek Szervezetében, nem általánosan elfogadott.”¹⁴³² Pár hónappal később kifejtette azon véleményét, miszerint „a korábban Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaságnak nevezett állam megszűnt,” és „a Jugoszláv Szövetségi Köztársaság (Szerbia és Montenegró) nem folytathatja automatikusan [annak] tagságát az Egyesült Nemzetek Szervezetében, és így azt ajánlja a Közgyűlésnek, hogy döntsön arról, hogy a Jugoszláv Szövetségi Köztársaságnak [...] kérnie kelljen tagságát az Egyesült Nemzetek Szervezetébe és ne vehessen részt a Közgyűlés munkájában.”¹⁴³³ A Közgyűlés három napra rá, 1992. szeptember 22-én meghozta az ajánlásnak megfelelő határozatot.¹⁴³⁴ Ezt követően az államnak sajátos helyzete volt a világszervezetben, mivel abból hivatalosan nem zárták ki és tagságát sem függesztették fel,¹⁴³⁵ habár a Közgyűlés munkájában nem vehetett részt. A Jugoszláv Szövetségi Köztársaság kérelmét követően, a tagfelvételre csak 2000. november 1-jén került sor.¹⁴³⁶ A kérdésre, hogy 1992. április 27-én új államként jött létre vagy folytatta az elődállam jogalanyiságát, végül a Nemzetközi Bíróság is megadta a választ azzal, hogy megállapította, az állam nem volt tagja a világszervezetnek 1992 és 2000 között.¹⁴³⁷ Mindezekből következik, hogy a Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaság megszűnt, és a Jugoszláv Szövetségi Köztársaság 1992. április 27-én új államként jött létre. A Badinter-bizottság megállapította az egyes utódállamok létrejöttének idejét, mely szerint Horvátország és Szlovénia 1991. október 8-án, Macedónia 1991. november 17-én, Bosznia és Hercegovina 1992. március 6-án, és a Jugoszláv Szövetségi Köztársaság 1992. április 27-én jött létre.¹⁴³⁸ Ennek megfelelően a Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaság megszűnése 1992. április 27-re tehető. Ily módon, a Jugoszláv Szövetségi Köztársaságot kivéve, az utódállamok létrejöttükor még az államutódlás kiválásként volt értékelhető, azonban utólag, az elődállam megszűnésének tudatában, az egész folyamat szétválásnak tekintendő. Ezzel – mint már elhangzott – lezárult Jugoszlávia felbomlásának első szakasza.

A Jugoszláv Szövetségi Köztársaságon belül idővel egyre erőteljesebben jelentkeztek Koszovó függetlenedési törekvései a szerb elnyomás és a terület jogainak módszeres

---

¹⁴³² S.C. Res. 757 (1992), 3082nd mtg., 30 May 1992, U.N. Doc. S/RES/757 (1992).

¹⁴³³ S.C. Res. 777 (1992), 3116th mtg., 19 September 1992, U.N. Doc. S/RES/777 (1992).

¹⁴³⁴ Recommendation of the Security Council of 19 September 1992, G.A. res. 47/1, 7th plen. mtg., 22 September 1992, U.N. Doc. A/RES/47/49 (1992).

¹⁴³⁵ Lamm: A NATO-bombázások ügye a Nemzetközi Bíróság előtt. *i. m.* 76.

¹⁴³⁶ S.C. Res. 1326 (2000), 4215th mtg., 31 October 2000, U.N. Doc. S/RES/1326 (2000); Admission of the Federal Republic of Yugoslavia to membership in the United Nations, G.A. Res. 55/12, 48th plen. mtg., 1 November 2000, U.N. Doc. A/RES/55/12.

¹⁴³⁷ *Case concerning the Legality of the Use of Force (Serbia and Montenegro v. Belgium)*, International Court of Justice, Judgment of 15 December 2004. para. 78-79. Lásd bővebben Lamm: A NATO-bombázások ügye a Nemzetközi Bíróság előtt. *i. m.* 63-77.

¹⁴³⁸ Conference on Yugoslavia Arbitration Commission, Opinion No. 11. of 16 July 1993. International Legal Materials, Vol. 32. No. 6. (1993), 1587.

felszámolása miatt, mely a Koszovói Felszabadítási Hadsereg 1998 tavaszán kezdődő fellépésében bontakozott ki. A szerb erők erre adott válaszát a Biztonsági Tanács koszovói helyzetről szóló határozata,¹⁴³⁹ az Észak-atlanti Szerződés Szervezete tagállamainak légi hadjárata, majd a terület nemzetközi igazgatás alá helyezése követte. Közben Szerbia és Montenegró is eltávolodott egymástól, melynek eredményeként a két állam 2002-ben megállapodott abban, hogy kapcsolatukon lazítanak, és kilátásba helyezték a későbbi szétválás lehetőségét egy majdani népszavazás alapján. A Jugoszláv Szövetségi Köztársaságot 2003. február 4-én laza politikai unió váltotta fel Szerbia és Montenegró néven,¹⁴⁴⁰ majd 2006 májusában Montenegróban népszavazást tartottak az önállóságról, melyen kis többséggel ugyan – a szavazatok 55,5 százalékával – de a függetlenség mellett döntöttek. Montenegró 2006. június 3-án kinyilvánította függetlenségét, és két nappal később Szerbia is hasonló nyilatkozatot tett, de leszögezte, hogy államazonosnak tartja magát az unióval. Ennek megfelelően alakult tagságuk is az Egyesült Nemzetek Szervezetében, Montenegrót új államként vette fel a szervezet június 28-án,¹⁴⁴¹ Szerbia pedig folytatta az elődállam tagságát. Jugoszlávia felbomlásának második szakaszában tehát Montenegró kivált Szerbia és Montenegróból, Szerbia pedig megkisebbedett területen folytatta annak jogalanyiságát.

Az októberben népszavazás által is megerősített szerb alkotmány Koszovót az állam szerves részeként említette, ám 2007 márciusában Martti Ahtisaari, az Egyesült Nemzetek követének jelentéséhez csatolt javaslata ismét az elszakadás gondolatát erősítette.¹⁴⁴² A terület státuszáról folyó, 2007 végén kezdődő egyeztetések nem vezettek eredményre, és Koszovó 2008. február 17-én kinyilvánította függetlenségét, melyet Szerbia napjainkig sem ismert el. Habár az államelismerések száma eléri a százat – köztük az európai államok jelentős részének elismerésével –,¹⁴⁴³ Koszovó államisága öt évvel az elszakadásának deklarálása után is vitatott, és a Nemzetközi Bíróság is kitért annak megválaszolása elől, hogy a függetlenségi

---

¹⁴³⁹ S.C. Res. 1244 (1999), 4011st mtg., 10 June 1999, U.N. Doc. S/RES/1244 (1999).

¹⁴⁴⁰ Constitutional Charter of the State Union of Serbia and Montenegro of 16 January 2003, Official Gazette of Serbia and Montenegro, 01/03, Article 1.

¹⁴⁴¹ S.C. Res. 1691 (2006), 5473rd mtg., 22 June 2006, U.N. Doc. S/RES/1691 (2006); Admission of the Republic of Montenegro to membership in the United Nations, G.A. Res. 60/264., 91st plen. mtg., 28 June 2006, U.N. Doc. A/RES/60/264.

¹⁴⁴² Comprehensive Proposal for the Kosovo Status Settlement, U.N. Doc. S/2007/168/Add.1.

¹⁴⁴³ Előrelépésnek említhető azonban, hogy az Európai Bizottság 2012 októberében megállapította, nem áll fenn akadálya annak, hogy az Európai Unió és Koszovó között megállapodás jöjjön létre, habár a címhez tartozó lábjegyzetben megjelölte, hogy a dokumentum nem jelent a státuszról való állásfoglalást. European Commission, Communication from the Commission to the European Parliament and the Council on a Feasibility Study for a Stabilisation and Association Agreement between the European Union and Kosovo of 10 October 2012. COM(2012) 602 final.

nyilatkozatot követően Koszovó létrejöhetett-e új államként.¹⁴⁴⁴ A kérdéses helyzete ellenére Koszovó elszakadása Jugoszlávia felbomlásának harmadik szakaszaként vizsgálandó, lévén alkotmányában és állampolgársági törvényében rendezte, mely személyek válhattak állampolgáraivá.

A felbomlás – 1990-es évek elejére tehető – első szakaszában az állampolgárság kérdésében az érintett államok nem állapodtak meg, így az új államok állampolgárságát azok belső joga szabályozta, mely számos problémát okozott. Az elődállamban ugyanis tagköztársasági és szövetségi állampolgárság is létezett, és megoszlanak a vélemények, hogy a kettő közül melyik volt jelentősebb. Az 1974. évi alkotmány értelmében „a jugoszláv állampolgárok egy állampolgársággal, a Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaság állampolgárságával rendelkeznek” és „minden köztársasági állampolgár egyidejűleg a Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaság állampolgára is.”¹⁴⁴⁵ Mindebből úgy tűnik, hogy nemzetközi jogi értelemben a jugoszláv állampolgárság volt az irányadó és a kettős állampolgárságot nem ismerték el, míg belső jogi értelemben a tagköztársasági állampolgárság határozta meg az egyének státuszát.¹⁴⁴⁶ A két állampolgárság megszerzésének szabályozása a legtöbb ponton azonos volt, azonban – elsősorban a honosításnál – fellelhetők különbségek, melynek eredményeképp egyesek csupán tagköztársasági, mások pedig csupán jugoszláv állampolgársággal rendelkeztek.¹⁴⁴⁷ Eme kettősség ellenére az új utódállamok elsősorban a korábbi tagköztársasági állampolgárságot vették alapul. A tagköztársasági szabályozásokból adódóan előfordult az is, hogy egy családon belül a családtagok más-más tagköztársaság állampolgárai voltak, és tovább nehezítette a helyzetet, hogy az állampolgárság nyilvántartása sem volt megfelelő, így az érintett személyek sok esetben nem tudták bizonyítani elődállami állampolgárságukat.

---

¹⁴⁴⁴ *Accordance with International Law of the Unilateral Declaration of Independence in Respect of Kosovo*, International Court of Justice, Advisory Opinion of 22 July 2010. I.C.J. Reports 2010, 403. Lásd bővebben Valki László: Válaszolhatott volna másként Hága? A Nemzetközi Bíróság tanácsadó véleménye Koszovó függetlenségéről. In: *International Law – A Quiet Strength. Le droit international, une force tranquille* (Miscellanea in memoriam Géza Herczegh) (ed. Péter Kovács). Pázmány Press, Budapest, 2011. 205-222.; Árpád Prandler: The Advisory Opinion of International Court of Justice on the „Accordance with International Law of the Unilateral Declaration of Independence in Respect of Kosovo” (22 July 2010) and Security Council Resolution 1244 (1999). In: *International Law – A Quiet Strength. Le droit international, une force tranquille* (Miscellanea in memoriam Géza Herczegh) (ed. Péter Kovács). Pázmány Press, Budapest, 2011. 223-228.

¹⁴⁴⁵ Constitution of the Socialist Federative Republic of Yugoslavia, 21 February 1974, Article 249.

¹⁴⁴⁶ Lásd bővebben Igor Štikš: Nationality and Citizenship in the Former Yugoslavia: From Disintegration to European Integration. *Southeast European and Black Sea Studies*, Vol. 6. No. 4. (2006), 485. Erre utal továbbá Hellmuth Hecker: Jugoslawien und Nachfolgestaaten: Das Staatsangehörigkeitsrecht im Gebiete Jugoslawiens einst und jetzt. *Das Standesamt*, Nr. 3. (1994), 91.

¹⁴⁴⁷ A szabályozások eltéréséről lásd United Nations High Commissioner for Refugees: Country Reports: Citizenship and Statelessness in the Former Yugoslavia: The Legal Framework. *Refugee Survey Quarterly*, Vol. 14. No. 3. (1995), 5-8.

Horvátországban az új állampolgársági törvényt 1991 nyarán fogadták el,¹⁴⁴⁸ és október 8-án, vagyis Horvátország létrejöttének napján lépett hatályba.¹⁴⁴⁹ A törvény az állampolgárság megszerzésének elsődleges kritériumaként a hatálybalépéséig fennálló korábbi horvát tagköztársasági állampolgárságot határozta meg,¹⁴⁵⁰ és annak teljesülése esetén az állampolgárság megszerzése a törvény alapján, *ipso jure* automatikusan történt. Ez a szabály kizárta a horvát állampolgárságból a Horvátország területén élő, korábban más tagköztársasági állampolgársággal rendelkezőket, valamint azokat a személyeket, akik csak jugoszláv állampolgárok voltak, tagköztársasági állampolgárság nélkül. Az egyének e két csoportja tehát külföldinek vagy hontalannak minősült az államutódlást követően, és a horvát állampolgárságot csak az általános honosítási szabályok alapján szerezhette meg. A honosításhoz szükséges volt a tizennyolcadik életév betöltése, a cselekvőképesség, a másik állampolgárságból való elbocsátás igazolása, a területen való ötévi folyamatos tartózkodás, a horvát nyelv és a latin ABC magas szintű ismerete (!), Horvátország jogrendszerének és szokásainak elfogadása, valamint a horvát kultúra elismerése.¹⁴⁵¹ A gyakorlatban nehézséget okozott a korábbi tagköztársasági vagy másik új utóállami állampolgárságból való elbocsátás bizonyítása, valamint a hatóságok széles mérlegelési lehetősége, mely helyzetre némileg kedvezően hatott az alkotmánybíróság 1993-ban született határozata, a hatóságok indokolási kötelezettségének megállapításával.¹⁴⁵² Itt jegyzendő meg a honosítási feltételek szokatlansága, különösen a latin ABC ismeretének¹⁴⁵³ megkövetelése.

Kivételt csupán a „horvát nemzethez tartozó” személyek képeztek, akiknek a törvény optáláshoz való jogot biztosított. Esetükben 1991. október 8-án meglévő regisztrált horvátországi lakóhely, és írásbeli nyilatkozat volt szükséges arról, hogy horvát polgárnak tartják magukat.¹⁴⁵⁴ A további feltételként megkövetelt tízéves tartózkodási időt, valamint az optálásra nyitva álló hathónapos határidőt az 1992. májusi módosítás kivette a szövegből,¹⁴⁵⁵ mely könnyítést jelentett, azonban a megmaradó 1991. október 8-i dátum az ezt követően érkező horvát menekültek számára kedvezőtlen volt.¹⁴⁵⁶ A területen élő, korábban más

---

¹⁴⁴⁸ Act on Croatian Citizenship of 26 June 1991. Official Gazette of the Republic of Croatia 53/91.

¹⁴⁴⁹ A törvény 38. cikke alapján ekkor hirdették ki a hivatalos lapban. Lásd Official Gazette of the Republic of Croatia 53/91.

¹⁴⁵⁰ Act on Croatian Citizenship of 26 June 1991, Article 30(1).

¹⁴⁵¹ *Uo.* Article 8(1)-(2).

¹⁴⁵² Lásd bővebben United Nations High Commissioner for Refugees: Country Reports: Citizenship and Statelessness in the Former Yugoslavia: The Legal Framework. *i. m.* 11.

¹⁴⁵³ Ezt jelzi többek között Štikš: Nationality and Citizenship in the Former Yugoslavia: From Disintegration to European Integration. *i. m.* 487.

¹⁴⁵⁴ Act on Croatian Citizenship of 26 June 1991, Article 30(2).

¹⁴⁵⁵ Amendment of 8 May 1992. Official Gazette of the Republic of Croatia 28/1992.

¹⁴⁵⁶ Brunner: Citizenship and Protection of Minorities in Eastern Europe. *i. m.* 138.

tagköztársasági állampolgárok vagy jugoszláv állampolgárok közül tehát csupán a horvát nemzetiségű személyeknek volt joga optálni, mely felveti a diszkrimináció kérdését.¹⁴⁵⁷ A törvény eme rendelkezését 1993-ban az alkotmánybíróság is vizsgálta, ám azt állapította meg, hogy az állam területén állandóan tartózkodó személyekre nézve nem sérti az egyenlő bánásmód követelményét.¹⁴⁵⁸ Emellett a külföldön élő horvát nemzetiségű személyeknek is optáláshoz való joga volt, melyhez csak a horvát jogrendszer és szokások elismerése és a kultúra elfogadása, valamint írásbeli nyilatkozat volt szükséges arról, hogy az egyén horvát polgárnak tekinti magát.¹⁴⁵⁹ Ehhez hasonló szabály vonatkozott a korábban kivándorolt személyekre, azok leszármazóira, és külföldi házastársaira.¹⁴⁶⁰

A gyermek főszabály szerint akkor vált horvát állampolgárrá, ha mindkét szülője horvát állampolgár volt. Ha csupán az egyik szülő rendelkezett horvát állampolgársággal, a gyermek akkor kaphatta meg az állampolgárságot, ha az állam területén született, vagy ha a másik szülő ismeretlen vagy hontalan volt.¹⁴⁶¹ A különböző állampolgárságú szülők külföldön születő gyermekének esetét a kiegészítő szabály rendezte, mely szerint a gyermek akkor szerezhette meg a horvát állampolgárságot, ha egyik szülője horvát volt és tizennyolc éves koráig horvát állampolgárként regisztrálták. Utóbbi feltételre nem volt szükség abban az esetben, ha azáltal a gyermek hontalanná vált volna.¹⁴⁶² A gyermek hontalanságának kiküszöbölésére szolgált az a rendelkezés is, mely szerint az állam területén született vagy talált gyermek is horvát állampolgárnak volt tekintendő, ha szülei ismeretlenek vagy hontalanok voltak.¹⁴⁶³ A gyermek emellett horvát állampolgárok általi örökbefogadással is állampolgárrá válhatott.¹⁴⁶⁴ A külföldi házastársakra is vonatkozott könnyített honosítási szabály, miszerint állandó tartózkodási engedéllyel, valamint a horvát jogrendszer és szokások elismerésével és a kultúra elfogadásával megszerezhető volt az állampolgárság.¹⁴⁶⁵

A horvát szabályozás legszembetűnőbb eleme, hogy a más volt tagköztársasági állampolgárok, valamint a csak jugoszláv állampolgársággal rendelkező személyek pusztán az

---

¹⁴⁵⁷ United Nations High Commissioner for Refugees: Country Reports: Citizenship and Statelessness in the Former Yugoslavia: The Legal Framework. *i. m.* 12.

¹⁴⁵⁸ Brunner: Citizenship and Protection of Minorities in Eastern Europe. *i. m.* 138. Az alkotmánybíróság azt is kifejtette, hogy a 30. cikk nem ütközik a hontalanság kiküszöbölésének követelményébe sem, mivel – feltételezése szerint – minden egyénnek kellett lennie korábbi tagköztársasági állampolgárságának, mely nyilvánvalóan nem felelt meg a valóságnak. Francesco Ragazzi – Igor Štiks: Croatian Citizenship: From Ethnic Engineering to Inclusiveness. In: Citizenship Policies in the New Europe (eds.: Rainer Bauböck – Bernhard Perchinig – Wiebke Sievers). Amsterdam University Press, Amsterdam, 2009. 345.

¹⁴⁵⁹ Act on Croatian Citizenship of 26 June 1991, Article 16(1)

¹⁴⁶⁰ *Uo.* Article 11.

¹⁴⁶¹ *Uo.* Article 4(1).

¹⁴⁶² *Uo.* Article 5(1)-(2).

¹⁴⁶³ *Uo.* Article 7.

¹⁴⁶⁴ *Uo.* Article 4(2).

¹⁴⁶⁵ *Uo.* Article 10.

általános honosítási szabályok alapján, minimum ötévi tartózkodással és további – a hatóságok számára széles mérlegelési lehetőséget biztosító – követelmények teljesítésével szerezhettek állampolgárságot, míg a horvát nemzetiségű személyek számára széles körben nyitva állt az optálás lehetősége, melyhez még a horvát nyelvismeretet sem követelték meg.

Szlovénia állampolgársági törvénye 1991. június 25-én, az elődállamból való kilépés kinyilvánításának napján lépett hatályba,¹⁴⁶⁶ vagyis a Badinter-bizottság által megállapított államutódlási időpontot megelőzően. Ezen a napon a törvény értelmében, *ipso jure* automatikusan megszerezte a szlovén állampolgárságot az, aki szlovén tagköztársasági és jugoszláv állampolgársággal rendelkezett.¹⁴⁶⁷ Az állam területén élő más volt tagköztársasági állampolgároknak a törvény 40. cikke szűk körben biztosította az opció jogát. Ennek megfelelően a népszavazás napján, 1990. december 23-án állandó tartózkodási hellyel rendelkezők, akik valóban Szlovéniában éltek, az illetékes hatósághoz benyújtott kérelmükkel optálhattak, a törvény hatálybalépésétől számított hat hónapon belül.¹⁴⁶⁸ Az optálásnál nem kívánták meg a más állampolgárságról való lemondást, így a másik állam eltérő rendelkezése vagy az egyén eltérő akarata hiányában az optáló személyek kettős állampolgárrá váltak. Az 1991-es események fényében a hathónapos határidő rendkívül rövidnek mondható, mely arra az időszakra esett, amikor még a szlovén elszakadás megvalósíthatósága is kérdéses volt, így a bizonytalan és tájékozatlan személyek nagy része elmulasztotta a határidőt. Rajtuk kívül a törvény kifejezetten kizárta azokat az egyéneket, akik bizonyos bűncselekményeket követtek el, vagy akik „fegyvert ragadtak” Szlovénia ellen, mely utóbbi kategória nehezen volt objektíven értékelhető, és a gyakorlatban kiterjesztették az ilyen személyek családjára is.¹⁴⁶⁹ Emellett a törvényben a „valóban Szlovéniában éltek” kitétel jelentése sem volt meghatározva és így széles mérlegelési jogot biztosított a hatóságok számára. A Legfelső Bíróság ezzel kapcsolatban csupán azt állapította meg, hogy a valódi életvitelnek legalább 1990. december 23-a és az állampolgárságról való döntés között fenn kell állnia.¹⁴⁷⁰ A tizennyolc év alatti gyermekekre is kiterjedt az optálás a szülők kérése alapján, de a tizennegyedik év betöltése után az állampolgárság megszerzéséhez a gyermek hozzájárulása is szükséges volt.¹⁴⁷¹ A

---

¹⁴⁶⁶ Citizenship Act of the Republic of Slovenia of 25 June 1991. Official Gazette of the Republic of Slovenia, No. 1/91-I.

¹⁴⁶⁷ *Uo.* Article 39.

¹⁴⁶⁸ *Uo.* Article 40(1).

¹⁴⁶⁹ Štiks: Nationality and Citizenship in the Former Yugoslavia: From Disintegration to European Integration. *i. m.* 490.

¹⁴⁷⁰ Felicita Medved: From Civic to Ethnic Community? The Evolution of Slovenian Citizenship. In: Citizenship Policies in the New Europe (eds.: Rainer Bauböck – Bernhard Perchinig – Wiebke Sievers). Amsterdam University Press, Amsterdam, 2009. 310.

¹⁴⁷¹ Citizenship Act of the Republic of Slovenia of 25 June 1991, Article 14(1)-(3).

törvény rendelkezett az optálás állampolgárságra gyakorolt hatásáról is. Az optáló személyek nem az optálási nyilatkozat benyújtásakor, hanem azon a napon váltak szlovén állampolgárrá, amikor megkapták az állampolgárság megszerzéséről szóló hatósági döntést.¹⁴⁷²

A hathónapos határidőt követően a területen élő más volt tagköztársasági állampolgároknak – a területen élő más külföldiekkel és hontalanokkal együtt – csak az általános honosítás szabályai szerint nyílt lehetősége állampolgárságot szerezni. Ennél azonban jóval nehezebb helyzetet teremtett a hatályba lépő külföldiekről szóló törvény, mely szerint 1992. február 26-án, vagyis két hónappal a hathónapos határidő lejártát követően, töröltek minden olyan más volt tagköztársasági állampolgár személyt a Szlovénia területén állandóan tartózkodók nyilvántartásából, akik a fent említett 40. cikk alapján nem optáltak.¹⁴⁷³ Más külföldieknek ezzel szemben megmaradt a tartózkodási engedélye.¹⁴⁷⁴ A nyilvántartásból törölt személyek illegális tartózkodóknak minősültek mindaddig, amíg új tartózkodási engedélyt nem szereztek. A törlésről hivatalos értesítést nem kaptak, így helyzetük gyakran akkor vált nyilvánvalóvá, amikor a törléssel érvénytelenné váló dokumentumukat valamely hatóságnak bemutatták.¹⁴⁷⁵ Az illegális státuszuk miatt munkavállalásuk megnehezült, elvesztették nyugdíjjogosultságukat, az egészségügyi és a szociális juttatáshoz való jogukat, és nem utazhattak külföldre anélkül, hogy hazatérésük biztosítva lett volna.¹⁴⁷⁶ Az államutódláskor a kétmillióssal lakosság 10 százalékát tették ki a más volt tagköztársasági állampolgárok, vagyis körülbelül kétszázezer főt érintett az optálás. Közülük százhetvenegyezer személy kapott állampolgárságot az optálás alapján,¹⁴⁷⁷ és eme csoport kötődését mutatja, hogy harmaduk már szlovén területen született. A külföldiekről szóló törvény alapján így közel harminc ezren¹⁴⁷⁸ váltak 1992 februárjában „törölt” (angolul

---

¹⁴⁷² *Uo.* Article 15.

¹⁴⁷³ Aliens Act of the Republic of Slovenia of 1991, Official Gazette of the Republic of Slovenia, 1/1991-I, Article 81(2).

¹⁴⁷⁴ *Uo.* Article 82.

¹⁴⁷⁵ Sara Pistotnik: The Erasure as a Testing Ground for European Migration Policies, or Pardon Me, but Your Regulations Have Erased My Status. In: *The Scars of the Erasure. A Contribution to the Critical Understanding of the Erasure of People from the Register of Permanent Residents* (Neža Kogovšek – Jelka Zorn – Sara Pistotnik – Uršula Lipovec Čebren – Veronika Bajt – Brankica Petković – Lana Zdravković). Peace Institut, Ljubljana, 2010. 58, 65.

¹⁴⁷⁶ Lásd bővebben Jelka Zorn: Registered as Workers, Erased as Non-Slovens: The Transition Period from the Perspective of the Erased People. In: *The Scars of the Erasure. A Contribution to the Critical Understanding of the Erasure of People from the Register of Permanent Residents* (Neža Kogovšek – Jelka Zorn – Sara Pistotnik – Uršula Lipovec Čebren – Veronika Bajt – Brankica Petković – Lana Zdravković). Peace Institut, Ljubljana, 2010. 34-43.; Pistotnik: The Erasure as a Testing Ground for European Migration Policies, or Pardon Me, but Your Regulations Have Erased My Status. *i. m.* 65-67.

¹⁴⁷⁷ A kérelmek száma ennél jóval több, csaknem százhetvenötezer volt. Brunner: Citizenship and Protection of Minorities in Eastern Europe. *i. m.* 136.; Medved: From Civic to Ethnic Community? The Evolution of Slovenian Citizenship. *i. m.* 310.

¹⁴⁷⁸ A szlovén belügyminisztérium adata szerint az 1992 februárjában a törölt személyek száma 25.671 volt. Lásd Neža Kogovšek: *The Erased People Yesterday, Today and Tomorrow. Erosion of Stereotypes and the*

„erased”, szlovénul „izbrisani”)¹⁴⁷⁹ státuszúvá. Itt említendő meg a szlovén országgyűlés azon népszavazási kezdeményezése, miszerint a 40. cikk alapján szerzett állampolgárságot – minimum százhetvenezer személyt érintve – vonják vissza, melyet azonban az alkotmánybíróság 1995 novemberében alkotmányellenesnek minősített,¹⁴⁸⁰ így megvalósítására nem kerülhetett sor. Az 1999. évi jogi státuszról szóló törvény¹⁴⁸¹ némileg javított az adatokon azzal, hogy a törölt személyek kérelemre tartózkodási engedélyt szerezhettek – igaz csak egy három hónapos időszakban –, ám számuk még 2009-ben is több mint tizenháromezer¹⁴⁸² volt, és az Emberi Jogok Európai Bíróságának Nagykamarája is meghozta 2012 nyarán a törölt személyek ügyében az első, Szlovéniát elmarasztaló ítéletét.¹⁴⁸³

Mindezek fényében a törölt személyek az általános honosítási szabály követelményeinek is aligha tudtak megfelelni. A honosítás feltétele ugyanis a tizennyolcadik életév betöltése, a korábbi állampolgárságból való elbocsátás, tízévi valódi és a kérelmet megelőzően öt év folyamatos szlovéniai életvitel, lakóhely és az anyagi és társadalmi biztonságra elegendő jövedelem, társalgási szintű szlovén nyelvtudás, valamint – bizonyos bűncselekmények tekintetében – a büntetlen előélet volt. Emellett a honosítás nem veszélyeztethette Szlovénia közrendjét, biztonságát vagy védelmét, és csak olyan személy válhatott honosítás útján állampolgárrá, akinek tartózkodását nem tagadták meg Szlovéniában.¹⁴⁸⁴ A törölt egyének korábbi tartózkodási ideje is törlésre került, így számukra az általános honosítási szabályok alapján az állampolgárság esetleges megszerzése csak az újbóli tartózkodási engedély megszerzését követően, tíz év elteltével vált lehetővé.

Irreversible Road to Redressing Injustice. In: *The Scars of the Erasure. A Contribution to the Critical Understanding of the Erasure of People from the Register of Permanent Residents* (Neža Kogovšek – Jelka Zorn – Sara Pistotnik – Uršula Lipovec Čebren – Veronika Bajt – Brankica Petković – Lana Zdravković). Peace Institut, Ljubljana, 2010. 9.

¹⁴⁷⁹ Štiks: Nationality and Citizenship in the Former Yugoslavia: From Disintegration to European Integration. *i. m.* 491.

¹⁴⁸⁰ *Decision U-I-266/95 on the Request for Holding Refrendum on Article 40 of the Citizenship of the Republic of Slovenia Act*, Constitutional Court of the Republic of Slovenia, Decision of 20 November 1995.

¹⁴⁸¹ *Settling of the Status of Citizens of Other SFRY Successor States in the Republic of Slovenia Act of 1999*. Official Gazette of the Republic of Slovenia, 61/1999.

¹⁴⁸² *Kurić and Others v. Slovenia*, European Court of Human Rights, Application no. 26828/06, Grand Chamber Judgment of 26 July 2012. para. 69. Egyes adatok szerint számuk lecsökkenéséhez az is hozzájárult, hogy a helyzetüket rendezni képtelen személyek közül sokan, körülbelül tizenegyezren elhagyták az államot.

¹⁴⁸³ *Kurić and Others v. Slovenia*, European Court of Human Rights, Application no. 26828/06, Grand Chamber Judgment of 26 July 2012. A Kamara ítélete az ügyben 2010-ben született. *Kurić and Others v. Slovenia*, European Court of Human Rights, Application no. 26828/06, Chamber Judgment of 13 July 2010. Az ügyben is vizsgált magán és családi élethez való jogról a törölt személyek vonatkozásában lásd még Neža Kogovšek: *The Erasure as a Violation of Legally Protected Human Rights*. In: *The Scars of the Erasure. A Contribution to the Critical Understanding of the Erasure of People from the Register of Permanent Residents* (Neža Kogovšek – Jelka Zorn – Sara Pistotnik – Uršula Lipovec Čebren – Veronika Bajt – Brankica Petković – Lana Zdravković). Peace Institut, Ljubljana, 2010. 99-101.

¹⁴⁸⁴ *Citizenship Act of the Republic of Slovenia of 25 June 1991*, Article 10.

Könnyített honosításra csupán különös állami érdekből – tudományos, gazdasági, kulturális, nemzeti vagy más hasonló okból –,¹⁴⁸⁵ vagy a szlovén emigránsok esetében volt lehetőség. A szlovén emigránsok és leszármazóik megszerezhették az állampolgárságot, ha egy éve folyamatosan, valóban Szlovéniában éltek és megfeleltek az általános honosítás feltételeinek – az előző állampolgárságból való elbocsátás és a tartózkodási idő kritériumának kivételével.¹⁴⁸⁶ A külföldön élő előállami állampolgárok, akik távollétük miatt veszítették el a korábbi szlovén és jugoszláv állampolgárságukat, a törvény hatálybalépését követő egy éven belül kérelemre válhattak állampolgárrá, minden további megkötés nélkül.¹⁴⁸⁷

A gyermekekre vonatkozó rendelkezések a horvát szabályozáshoz hasonlóan alakultak. A gyermek a szlovén állampolgárságot akkor szerezhette meg, ha mindkét szülő szlovén állampolgár volt. Ha csak az egyik szülő rendelkezett szlovén állampolgársággal, a gyermeknek szlovén területen kellett született, vagy ha a gyermek külföldön született, a másik szülőnek ismeretlennek vagy hontalannak kellett lennie.¹⁴⁸⁸ A különböző állampolgárságú szülők külföldön születő gyermeke akkor szerezhette meg a szlovén állampolgárságot, ha egyik szülője szlovén volt és tizennyolc éves koráig állampolgársági kérelmet nyújtott be, vagy ha szlovén szülőjével állandó jelleggel Szlovéniában élt. A kérelemre nem volt szükség a gyermek hontalansága esetén.¹⁴⁸⁹ A gyermek hontalanságát küszöbölte ki az a rendelkezés is, mely szerint szlovén állampolgárrá vált a Szlovénia területén született vagy talált gyermek, ha szülei vagy azok állampolgársága ismeretlen volt, vagy a szülők hontalanok voltak.¹⁴⁹⁰ A gyermek örökbefogadás útján is állampolgárrá válhatott az örökbefogadó szülő kérelme alapján, ha tizennyolc év alatti volt és az örökbefogadó szülővel állandó jelleggel Szlovénia területén élt.¹⁴⁹¹ A szülők honosítása is kiterjedt a gyermekekre, amennyiben tizennyolcadik életévét nem töltötte be, de tizennégy éves kora felett szükséges volt a hozzájárulása ahhoz, hogy szüleivel együtt szlovén állampolgárrá váljon.¹⁴⁹² A szlovén állampolgárok házastársának ahhoz, hogy szlovén állampolgárok lehessenek, valóban és folyamatosan egy éven át Szlovénia területén kellett élniük, és meg kellett felelniük az általános honosítási feltételeknek – az életkor, a korábbi állampolgárságból való elbocsátás és a tartózkodási idő kritériumának kivételével.

---

¹⁴⁸⁵ *Uo.* Article 13.

¹⁴⁸⁶ *Uo.* Article 12(1).

¹⁴⁸⁷ *Uo.* Article 41.

¹⁴⁸⁸ *Uo.* Article 4.

¹⁴⁸⁹ *Uo.* Article 5(1)-(2).

¹⁴⁹⁰ *Uo.* Article 9(1).

¹⁴⁹¹ *Uo.* Article 14(4).

¹⁴⁹² *Uo.* Article 14(1)-(3).

A szlovén szabályozás legnagyobb problémája az volt, hogy bár biztosította a területen élő más volt tagköztársasági állampolgároknak, hogy a szlovén állampolgárságért optáljanak, erre – az elszakadás bizonytalansága fényében – rendkívül rövid határidőt adtak meg, majd ezt követően az optálási joggal nem élő, vagy azzal nem rendelkező valamennyi volt tagköztársasági állampolgárt töröltek az állandóan tartózkodók nyilvántartásából, melynek következményei még napjainkra sem oldódtak meg.

Macedónia állampolgársági törvénye¹⁴⁹³ 1991. november 11-én lépett hatályba,¹⁴⁹⁴ két hónappal a függetlenség kinyilvánítása után és pár nappal az alkotmány¹⁴⁹⁵ elfogadása előtt, melynek időpontját a Badinter-bizottság az állam létrejöttének napjaként jelölte meg. A macedón állampolgárság megszerzésének elsődleges kritériuma a macedón tagköztársasági állampolgárság volt, és az egyének új állampolgársága a törvény által, *ipso jure* automatikusan keletkezett annak hatálybalépése napján.¹⁴⁹⁶ Az állam területén regisztrált tartózkodási hellyel rendelkező más volt tagköztársasági állampolgárok és a volt jugoszláv állampolgárok egyéves határidőn belül szerezhettek állampolgárságot anélkül, hogy le kellett volna mondaniuk másik állampolgárságukról. További feltétel volt a nagykorúság, az állandó jövedelemforrás, és a kérelmet megelőzően legalább tizenöt éves jogszerű tartózkodás az állam területén.¹⁴⁹⁷ Utóbbi két feltétel célja minden bizonnyal a Macedónia lakosságának negyedét kitevő albán közösség kizárása volt, a magas munkanélküliségük,¹⁴⁹⁸ és a koszovói albánok bevándorlásának időbeli közelsége miatt.¹⁴⁹⁹ Emellett az időtartam szokatlanul hosszú, mely tovább erősíti a diszkriminatív cél gyanúját.¹⁵⁰⁰

Az általános honosítás szabályozása nem jelentett megoldást azoknak a más volt tagköztársasági állampolgároknak, akik a fenti kritériumoknak nem feleltek meg, ugyanis az a fentiekben túl további követelményeket írt elő. Ennek megfelelően az a külföldi volt honosítható macedón állampolgárrá, aki nagykorú volt, legalább tizenöt éve jogszerűen és folyamatosan Macedónia területén tartózkodott, fizikálisan és mentálisan egészséges volt (!), lakóhellyel és állandó jövedelemforrással rendelkezett, nem ítélték el bűncselekmény miatt

---

¹⁴⁹³ Act on Citizenship of the Republic of Macedonia 67/92, of 27 October 1991, Official Gazette of the Republic of Macedonia 67/92.

¹⁴⁹⁴ A törvény a 31. cikk értelmében a kihirdetést (mely 1991. november 3-án történt meg) követő nyolcadik napon lépett hatályba.

¹⁴⁹⁵ Constitution of the Republic of Macedonia of 17 November 1991, Official Gazette of the Republic of Macedonia 52/91.

¹⁴⁹⁶ Act on Citizenship of the Republic of Macedonia 67/92, of 27 October 1991, Article 26(1).

¹⁴⁹⁷ *Uo.* Article 26(3).

¹⁴⁹⁸ Brunner: Citizenship and Protection of Minorities in Eastern Europe. *i. m.* 137.

¹⁴⁹⁹ Štiks: Nationality and Citizenship in the Former Yugoslavia: From Disintegration to European Integration. *i. m.* 490.

¹⁵⁰⁰ United Nations High Commissioner for Refugees: Country Reports: Citizenship and Statelessness in the Former Yugoslavia: The Legal Framework. *i. m.* 16.

saját államában vagy Macedóniában, beszélte a macedón nyelvet, macedón állampolgárrá válása nem veszélyeztette Macedónia biztonságát és védelmét, és lemondott külföldi állampolgárságáról.¹⁵⁰¹ Számukra könnyített honosításra csak különös – tudományos, gazdasági, kulturális vagy nemzeti – érdekből kerülhetett sor, mely csupán a nagykorúságot szabta feltételül.¹⁵⁰²

A törvény azonban lehetővé tette a macedón emigránsok és egy generációig leszármazóik számára a honosítást, melyhez az általános honosítási feltételek közül nem követelte meg a nagykorúságot, a tizenöt éves tartózkodási időt, valamint a külföldi állampolgárságról való lemondást.¹⁵⁰³ Ezzel a macedón diaszpórának kívántak állampolgárságot adni anélkül, hogy előírták volna a területen tartózkodást. Emellett a macedón eredetű, külföldön tartózkodó személyek is könnyített honosítással szerezhették meg az állampolgárságot, csupán a nagykorúság követelménye alapján,¹⁵⁰⁴ tehát a területen való tartózkodás előírása nélkül. Valamennyi honosítási esetben az állampolgárság a hatósági döntés kézbesítése napján keletkezett.¹⁵⁰⁵

A gyermekekre automatikusan kiterjedt a honosítás, ha mindkét szülő macedón állampolgárrá vált.¹⁵⁰⁶ Amennyiben csak az egyik szülőt honosították, a szülő kérésére válhatott állampolgárrá a gyermek, ha a gyermek a területen tartózkodott, vagy ha nem tartózkodott a területen, de mindkét szülő kérelmezte a gyermek macedón állampolgárrá válását.¹⁵⁰⁷ A gyermek honosításához tizenöt éves kora felett beleegyezése volt szükséges.¹⁵⁰⁸ Az államutódlást követően született gyermekekre az állampolgárság megszerzésének általános szabályai vonatkoztak. Ez alapján állampolgárrá vált a gyermek, ha mindkét szülője macedón állampolgár volt, vagy ha csak az egyik szülő rendelkezett macedón állampolgársággal, és a gyermek a területen született. Amennyiben a gyermek külföldön született, macedón állampolgárságot akkor szerezhette, ha egyik szülője macedón állampolgárságú, másik szülője pedig ismeretlen, ismeretlen állampolgárságú vagy hontalan volt.¹⁵⁰⁹ Ha a külföldi születésű gyermek másik szülője rendelkezett más állam állampolgárságával, a gyermek tizennyolc éves kora alatt állampolgárként való regisztrálás, vagy a macedón szülővel együtt, Macedóniában állandó tartózkodási helye által szerezhette

---

¹⁵⁰¹ Act on Citizenship of the Republic of Macedonia 67/92, of 27 October 1991, Article 7.

¹⁵⁰² *Uo.* Article 11.

¹⁵⁰³ *Uo.* Article 8.

¹⁵⁰⁴ *Uo.* Article 11.

¹⁵⁰⁵ *Uo.* Article 13.

¹⁵⁰⁶ *Uo.* Article 12(1).

¹⁵⁰⁷ *Uo.* Article 12(2).

¹⁵⁰⁸ *Uo.* Article 12(4).

¹⁵⁰⁹ *Uo.* Article 4(1).

macedón állampolgárságot.¹⁵¹⁰ A gyermek macedón állampolgár általi örökbefogadással is állampolgárrá vált.¹⁵¹¹ A Macedónia területén talált gyermekek csupán abban az esetben szerezhettek állampolgárságot, ha szülei ismeretlenek voltak.¹⁵¹² A más volt tagköztársaságok szabályozáshoz képest a gyermekek hontalanságát kevésbé küszöbölte ki ez a szabályozás, ugyanis ha mindkét szülő ismeretlen állampolgárságú vagy hontalan volt, a gyermek nem válhatott macedón állampolgárrá. Az államutódlás során ismeretlen állampolgárságúvá vagy hontalanná vált szülők gyermekei így hontalan státuszt „örökölték”. A házastársakat is kevésbé védte a törvény, mivel legalább három éve fennálló házasság és egyévi folyamatos területen tartózkodás volt szükséges ahhoz, hogy könnyített honosítás által állampolgárságot szerezhessenek. Emellett az általános honosítás feltételei közül csupán a nagykorúság, a tartózkodási idő, a macedón nyelvtudás és a külföldi állampolgárságról való lemondás követelménye alól mentesültek.

A macedón állampolgársági szabályozásból kitűnik, hogy bizonyos egyének csoportját ki kívánta zárni az állampolgárságból. Látszólag ugyan biztosította az állampolgárság megszerzésének lehetőségét a más volt tagköztársasági állampolgároknak, a betelepültek nagy része azonban a tizenöt éves tartózkodási idő és a rendszeres jövedelem követelménye miatt kiesett eme személyi körből. Emellett szembetűnő a honosításnál szokatlan, fizikai és mentális egészség követelménye, valamint a gyermekek és a házastársak csökkentett védelme.

Bosznia és Hercegovina állampolgársági törvényét 1992. október 6-án fogadták el,¹⁵¹³ és másnap lépett hatályba.¹⁵¹⁴ A többi utódállamhoz hasonlóan az új állampolgárság a törvény értelmében, *ipso jure* azon személyeknek járt, akik volt bosznia-hercegovinai állampolgárok voltak.¹⁵¹⁵ A törvény eredeti szövege optáláshoz való jogot biztosított azoknak a más volt tagköztársasági állampolgároknak, akik a területen születtek és 1992. április 6-a¹⁵¹⁶ előtt legalább öt éve állandó lakóhellyel rendelkeztek, és bizonyították a más állampolgárságból való elbocsátást. Emellett a nem a területen születő, de tíz éve lakóhellyel rendelkező más volt tagköztársasági állampolgárok is optálhattak a bosznia-hercegovinai állampolgárságért.¹⁵¹⁷ Az

---

¹⁵¹⁰ *Uo.* Article 5.

¹⁵¹¹ *Uo.* Article 4(2).

¹⁵¹² *Uo.* Article 6.

¹⁵¹³ Act on Citizenship of the Republic of Bosnia and Herzegovina of 6 October 1992, Official Gazette of the Republic of Bosnia and Herzegovina, 18/92.

¹⁵¹⁴ A hatálybalépést a törvény 40. cikke a hivatalos kihirdetés napjában állapította meg.

¹⁵¹⁵ Act on Citizenship of the Republic of Bosnia and Herzegovina of 6 October 1992, Article 27.

¹⁵¹⁶ Az időpont az Európai Közösség első elismeréséhez kötődött. United Nations High Commissioner for Refugees: Country Reports: Citizenship and Statelessness in the Former Yugoslavia: The Legal Framework. *i. m.* 14.

¹⁵¹⁷ United Nations High Commissioner for Refugees: Citizenship and Prevention of Statelessness Linked to the Disintegration of the Socialist Federal Republic of Yugoslavia. European Series, Vol. 3. No. 1. (1997), 29.

optálásra nyitva álló határidő lejártát a hadiállapot befejezését követő hat hónapban állapították meg. A törvény 1993 áprilisában történt módosítása¹⁵¹⁸ liberális szemléletűnek mondható,¹⁵¹⁹ mely az optálási jog helyett automatikus állampolgárság-szerzést biztosított minden olyan személynek, aki 1992. április 6-án volt jugoszláv állampolgársággal és Bosznia és Hercegovina területén állandó tartózkodási hellyel rendelkezett.¹⁵²⁰

A területen élő más külföldiek, illetve azok a más volt tagköztársasági állampolgárok, akiknek nem volt jugoszláv állampolgársága, vagy akinek a fenti időpontban nem volt állandó tartózkodási helye az államban, a honosítás általános szabályai alapján szerezhettek bosznia-hercegovinai állampolgárságot. A honosítás feltétele volt a tizennyolcadik életév betöltése, a másik állampolgárság elvesztése, a kérelmet megelőzően több mint tíz éves folyamatos tartózkodás a területen, elegendő jövedelem az anyagi és szociális biztonsághoz, hogy az egyén ellen nem rendeltek el biztonsági vagy védelmi intézkedést, illetve nem ítélték el a társadalom elleni, humanitárius vagy nemzetközi jogba ütköző, vagy a fegyveres erők elleni cselekmény miatt.¹⁵²¹ A külföldiek emellett államérdekből válhattak állampolgárrá, és ez esetben mentesültek az életkori és jövedelmi követelmények alól.¹⁵²² Könnyített honosításra továbbá a korábbi tagköztársaságból kivándoroltaknak volt lehetősége. A bosznia-hercegovinai diaszpóra tagjaitól a törvény nem kívánta meg a más állampolgárságról való lemondást és a tartózkodási időt sem,¹⁵²³ így tartózkodási hely hiányában is állampolgárságot szerezhettek.

A honosítás a kiskorú gyermekek állampolgárságára is kihatott. A gyermek megszerezte a bosznia-hercegovinai állampolgárságot, ha mindkét szülőt honosították. Amennyiben csak az egyik szülő vált honosított állampolgárrá, a gyermeknek az állampolgárság megszerzéséhez tartózkodási hellyel kellett rendelkeznie a területen.¹⁵²⁴ A volt bosznia-hercegovinai és a más volt tagköztársasági állampolgárok államutódlást követően születő gyermekei már az általános szabályok alapján szerezhettek állampolgárságot. A többi utódállamhoz hasonlóan a gyermek akkor válhatott állampolgárrá, ha mindkét szülője állampolgár volt, vagy ha csak az egyik szülő rendelkezett állampolgársággal és a gyermek a

---

¹⁵¹⁸ Act on the Amendments of the Citizenship Act of the Republic of Bosnia and Herzegovina of 23 April 1993, Official Gazette of the Republic of Bosnia and Herzegovina, 11/93.

¹⁵¹⁹ United Nations High Commissioner for Refugees: Country Reports: Citizenship and Statelessness in the Former Yugoslavia: The Legal Framework. *i. m.* 14.; Štiks: Nationality and Citizenship in the Former Yugoslavia: From Disintegration to European Integration. *i. m.* 489.

¹⁵²⁰ Act on Citizenship of the Republic of Bosnia and Herzegovina of 6 October 1992, Article 29.

¹⁵²¹ *Uo.* Article 8.

¹⁵²² *Uo.* Article 10.

¹⁵²³ *Uo.* Article 9(1).

¹⁵²⁴ *Uo.* Article 12.

területen született. Külföldön születés esetén is megszerezhetette az állampolgárságot, ha az egyik szülő bosznia-hercegovinai állampolgár volt és a másik szülő nem rendelkezett állampolgársággal.¹⁵²⁵ A többi utódállam szabályozása általában tágabb körben tette ezt lehetővé azzal, hogy ismeretlen vagy ismeretlen állampolgárságú másik szülő esetén is biztosította az állampolgárságot további feltétel megadása nélkül. A törvény értelmében külföldön született gyermek továbbá állampolgárrá válhatott, ha az egyik szülő bosznia-hercegovinai állampolgár volt, és a gyermek huszonhárom éves koráig állampolgárként regisztrált vagy tanulás céljából hosszabb ideig tartózkodott az állam területén. Hontalanság esetén azonban a regisztrálás és a területen tartózkodás követelményének hiányában is állampolgárságot szerezhetett az ilyen külföldön született gyermek.¹⁵²⁶ Pusztán a területen születéssel akkor volt megszerezhető az állampolgárság, ha a szülők ismeretlenek, ismeretlen állampolgárságúak vagy hontalanok voltak,¹⁵²⁷ mely megfelelő védelmet nyújtott a gyermek hontalanná válása ellen. Az örökbefogadott gyermeknek teljes örökbefogadás útján és könnyített honosítással is lehetősége volt állampolgárságot szerezni.¹⁵²⁸ A házastársak védelmét szolgálta az a rendelkezés, mely a bosznia-hercegovinai állampolgár házastársától nem kívánta meg az általános honosítás feltételei közül a más állampolgárság elvesztését és a tíz éves tartózkodási időt.¹⁵²⁹

Bosznia és Hercegovina állampolgársági törvénye mondható a leginkább nyitottnak az utódállamok jogszabályai közül, hiszen nem fedezhető fel benne diszkriminatív szándék. Ebben vélhetően a nemzetközi közösség elvárásai is közrejátszottak. A daytoni alkotmánynak is nevezett 1995. évi alkotmány,¹⁵³⁰ elismerve a területén lévő két entitás által biztosított polgárságot, kettős állampolgárságot hozott létre az államon belül, amely megoldást az új állampolgársági törvény¹⁵³¹ is magáévá tett.

A Szerbia és Montenegró részvételével, 1992. április 27-én létrejött Jugoszláv Szövetségi Köztársaság állampolgársági törvényére csaknem öt évet kellett várni. A törvény hatálybalépésig eltelt időben az egyének státusza kérdéses volt. Mivel az állam amazonosnak tekintette magát a korábbi Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársasággal, állampolgárságát is fennmaradónak tartotta. Éppen ezért az alkotmány elfogadását nem követte az állampolgárság újraszabályozása, és az állampolgárság rendezésére az 1976. évi

---

¹⁵²⁵ *Uo.* Article 4(1).

¹⁵²⁶ *Uo.* Article 5.

¹⁵²⁷ *Uo.* Article 7.

¹⁵²⁸ *Uo.* Article 4(2), Article 9(3).

¹⁵²⁹ *Uo.* Article 10(2).

¹⁵³⁰ Constitution of Bosnia and Herzegovina of 14 December 1995.

¹⁵³¹ Law on Citizenship of Bosnia and Herzegovina of 27 July 1999, Official Gazette of Bosnia and Herzegovina, 13/99.

állampolgársági törvényt¹⁵³² vették alapul. Más államok azonban új államként tekintettek a Jugoszláv Szövetségi Köztársaságra, így állampolgárságának folytonosságát aligha ismerték el. További bizonytalanságot okozott, hogy az 1997. január 1-jén hatályba lépett törvényt¹⁵³³ visszaható hatállyal alkalmazták¹⁵³⁴ annak ellenére, hogy annak szövege nem említette a visszaható hatály lehetőségét.

Az állampolgárság megszerzésének elsődleges kritériumaként az elődállami állampolgárságot jelölték meg. A Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaság azon állampolgárai váltak a Jugoszláv Szövetségi Köztársaság állampolgárává, akik 1992. április 27-én macedón vagy szerb tagköztársasági állampolgársággal rendelkeztek.¹⁵³⁵ A más volt tagköztársasági állampolgároknak optáláshoz való jogot biztosított a törvény egyéves határidővel. A jogosultsághoz 1992. április 27-én az állam területén fennálló tartózkodási hely, vagy – tartózkodási hely hiányában – a jugoszláv hadseregben való katonai vagy civil szolgálat volt szükséges.¹⁵³⁶ Az optálással egyidejűleg az egyénnek nyilatkozni kellett a más állampolgárságáról való lemondásról vagy a hontalan státuszáról.¹⁵³⁷ Az időpont azonban kizárta az optálás jogából a horvát és boszniai háború ezt követően érkező menekültjeit, akiknek száma több mint félmillióra volt tehető.¹⁵³⁸ Számukra csupán az általános, illetve esetenként a könnyített honosítási szabályok alapján volt megszerezhető az állampolgárság. Külön a menekültekre vonatkozó rendelkezés szerint, a menekültek kérelemre szerezhettek állampolgárságot, ha számukra más állampolgárság nem volt megszerezhető,¹⁵³⁹ ám ennek kimenetele a hatóság széles mérlegelésétől függött.¹⁵⁴⁰

A fentieken kívül elnyerhető volt az állampolgárság a honosítás általános szabályai szerint, ha az egyén elérte a tizennyolc éves kort vagy jugoszláv állampolgár házastársaként fiatalabb volt annál, elbocsátották másik állampolgárságából, vagy igazolni tudta annak jövőbeli bekövetkezését, állandó tartózkodási hellyel és munkahellyel vagy más olyan anyagi forrással rendelkezett, mellyel magát és családját el tudta tartani, nem ítélték el olyan

---

¹⁵³² Law on Yugoslav Citizenship of 1976, Official Gazette of Socialist Federative Republic of Yugoslavia, 58/76.

¹⁵³³ Law on Yugoslav Citizenship of 19 July 1996, Official Gazette of the Federal Republic of Yugoslavia, 33/96. Tartalmáról bővebben lásd Milovan Buzadžić – Marko Baletić: Yugoslav Citizenship. Yugoslav Survey, Vol. XXXVII. No. 4. (1996), 25-40.

¹⁵³⁴ Štiks: Nationality and Citizenship in the Former Yugoslavia: From Disintegration to European Integration. *i. m.* 488.

¹⁵³⁵ Law on Yugoslav Citizenship of 19 July 1996, Article 46.

¹⁵³⁶ *Uo.* Article 47(1).

¹⁵³⁷ *Uo.* 47(4).

¹⁵³⁸ Brunner: Citizenship and Protection of Minorities in Eastern Europe. *i. m.* 137.

¹⁵³⁹ Law on Yugoslav Citizenship of 19 July 1996, Article 48(1).

¹⁵⁴⁰ Štiks: Nationality and Citizenship in the Former Yugoslavia: From Disintegration to European Integration. *i. m.* 488.

bűncselekmény elkövetése miatt, mely alkalmatlanná tette volna a honosításra, és arra lehetett következtetni, hogy hűséges jugoszláv állampolgárrá fog válni.¹⁵⁴¹ A többi utódállamhoz képest szembeűnő a nyelvi követelmény elhagyása, valamint az időtartam és a nyilvánvalóan diszkriminatív célokat szolgáló feltételek hiánya. Emellett könnyítetten volt honosítható az a külföldi, akinek jugoszláv állampolgárrá válása az állam nemzetközi vagy más érdeke volt, függetlenül attól, hogy elbocsátották-e az állampolgári kötelekből, rendelkezett-e tartózkodási hellyel vagy megfelelő jövedelemmel.¹⁵⁴²

A külföldön élő jugoszláv emigránsok is könnyített honosítás útján szereztek állampolgárságot, melyhez a fenti feltételek közül nem volt szükséges a bűncselekmény hiányának és a hűséges állampolgárrá válás vizsgálata. A többi utódállam szabályozásával ellentétben azonban az emigránsok csak hazatelepülés után, tartózkodási hely birtokában kérelmezheték az állampolgárságot.¹⁵⁴³ A hontalanság kiküszöbölésében nagy előrelépés volt az a rendelkezés, mely szerint a Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaság hontalanná váló valamennyi volt állampolgára külföldi tartózkodás esetén is megszerezhetette a Jugoszláv Szövetségi Köztársaság állampolgárságát.¹⁵⁴⁴ Ezáltal a más volt tagköztársasági állampolgárok is kérelmezhetek állampolgárságot, ha az államutódlás során hontalanok lettek.

A gyermekek védelmében külön említést tett a törvény arról, hogy a volt szerb és macedón tagköztársasági állampolgárok automatikus állampolgárság-szerzése alapján a megjelölt időpont után született gyermekeikre is kiterjed a rendelkezés.¹⁵⁴⁵ Emellett a más volt tagköztársasági állampolgárok optálása is vonatkozott gyermekeikre, a jugoszláv hadseregben való szolgálatot teljesítő egyén optálása pedig hontalanság esetén a gyermek mellett a házastársat is érintette.¹⁵⁴⁶ A tizennyolc év alatti gyermek állampolgárság-szerzését a szülőknek kellett kérelmezni, ám tizennégy éves kor felett a gyermek beleegyezése is szükséges volt.¹⁵⁴⁷ A szülők honosítása is érintette a gyermeket tizennyolc éves kora alatt. A gyermek megszerezte az állampolgárságot a szülők kérelmére mindkét szülő honosítása esetén, vagy ha az egyik szülőt honosították, annak kérelmére és a gyermek jugoszláv területen való tartózkodásával. Ebben az esetben is szükség volt a gyermek hozzájárulásához tizennégy éves kora felett. Az államutódlást követően született gyermekekre az állampolgárság

---

¹⁵⁴¹ Law on Yugoslav Citizenship of 19 July 1996, Article 12(1).

¹⁵⁴² *Uo.* Article 14.

¹⁵⁴³ *Uo.* Article 13.

¹⁵⁴⁴ *Uo.* Article 48(2).

¹⁵⁴⁵ *Uo.* Article 46.

¹⁵⁴⁶ *Uo.* Article 47(1).

¹⁵⁴⁷ *Uo.* Article 47(5).

megszerzésének általános szabályai is vonatkoztak. A gyermek eszerint akkor vált jugoszláv állampolgárrá, ha születésekor mindkét szülő jugoszláv állampolgár volt, vagy ha csak az egyik szülő volt jugoszláv állampolgár és a gyermek a területen született.¹⁵⁴⁸ Amennyiben a gyermek külföldön született és csak az egyik szülő volt jugoszláv állampolgár, akkor szerezhette meg az állampolgárságot, ha a másik szülő ismeretlen, ismeretlen állampolgárságú vagy hontalan volt,¹⁵⁴⁹ vagy ha a másik szülő külföldi volt, de a gyermeket tizennyolc éves kora előtt jugoszláv állampolgárként regisztrálták. A hontalanság kiküszöbölését szolgálta, hogy a gyermek hontalansága esetén még a regisztrációra sem volt szükség.¹⁵⁵⁰ Emellett az állam területén született vagy talált gyermek is állampolgárrá válhatott, ha szülei ismeretlenek, ismeretlen állampolgárságúak vagy hontalanok voltak.¹⁵⁵¹ Külföldi vagy hontalan gyermek továbbá jugoszláv állampolgár általi örökbefogadással is szerezhett állampolgárságot.¹⁵⁵² A házastársakat ezzel szemben nem védte a törvény megfelelően a hontalanná válással szemben. Számukra nem biztosítottak könnyített honosítást, az általános honosításnál kizárólag az életkor követelménye alól mentesülhettek, emellett a hontalan házastársra csupán a jugoszláv hadseregben szolgáló egyén optálása terjedhetett ki.

A Jugoszláv Szövetségi Köztársaság az utódállamok közül a legkésőbb, csaknem öt évvel létrejöttét követően alkotta meg állampolgársági törvényét. A délszláv háború során betelepült menekülteknek nehezebb, míg a jugoszláv hadseregben szolgáló személyeknek könnyebb volt állampolgárságot szerezni. A törvényről összességében elmondható, hogy az államutódlás során keletkező hontalanságot igyekezett felszámolni, és megfelelően védte a gyermekeket is, ám a külföldi vagy hontalan házastársakat nem részesítette a többi utódállamhoz hasonló védelemben.

Az egykori Jugoszlávia felbomlásának második állomásaként vizsgálandó Montenegró 2006 nyarán történt kiválása Szerbia és Montenegróból. Az elődállamban az egyének szerb vagy montenegrói állampolgárság alapján az alkotmány értelmében automatikusan szerb-montenegrói állampolgársággal is rendelkeztek.¹⁵⁵³ A szerb-montenegrói állampolgárságot nem szabályozta külön törvény, így az a kiválást követően, az unió – az államazonos Szerbiává történő – átalakulásával értelemszerűen megszűnt. A kiváláskor a két állam nem állapodott meg az állampolgárság szabályozásáról, így azt kizárólag belső joguk rendezte.

---

¹⁵⁴⁸ *Uo.* Article 7(1)-(2).

¹⁵⁴⁹ *Uo.* Article 7(3).

¹⁵⁵⁰ *Uo.* Article 8.

¹⁵⁵¹ *Uo.* Article 11(1).

¹⁵⁵² *Uo.* Article 10, Article 16.

¹⁵⁵³ Constitutional Charter of the State Union of Serbia and Montenegro of 4 February 2003, Article 7(1).

Montenegró alkotmányában már megjelent, hogy „lennie kell montenegrói állampolgárságnak”, és az erről szóló törvény megalkotásához az országgyűlési képviselők többségének szavazata szükséges.¹⁵⁵⁴ Erre másfél évvel a kiválást követően, 2008 elején került sor.¹⁵⁵⁵

A törvény által, *ipso jure* automatikusan azok a személyek szerezhették meg a montenegrói állampolgárságot, akik a korábbi szabályozás alapján rendelkeztek montenegrói állampolgársággal és montenegrói állampolgárként regisztrálva voltak.¹⁵⁵⁶ Utóbbi feltétel a korábbi jugoszláv utódállamok szabályaihoz képest szigorított az automatikus állampolgárság-szerzésen, és a nyilvántartásban nem szereplő személyek csak kérelemre válhattak montenegrói állampolgárrá,¹⁵⁵⁷ annak ellenére, hogy az államutódlást megelőzően rendelkeztek montenegrói állampolgársággal. A törvény által „honosításnak” nevezett optáláshoz való jog biztosításánál érdekes módon, visszanyúltak Jugoszlávia szétválásának első állomásáig. A törvény ugyanis minden olyan jugoszláv szocialista szövetségi köztársasági állampolgárnak opciós jogot biztosított, aki regisztrált tartózkodási hellyel rendelkezett Montenegróban 2006. június 3-át megelőzően. A jog gyakorlója nem lehetett külföldi állampolgár, vagy rendelkeznie kellett az abból való elbocsátással, lennie kellett lakóhelyének és állandó jövedelemforrásának, korábban nem állhatott egy évet meghaladóan szabadságvesztés büntetés alatt, állampolgárrá válása nem jelenthetett Montenegró biztonsága és védelme elleni fenyegetést, és teljesítenie kellett adókötelezettségeit. Az optálásra nyitva álló határidő a törvény hatálybalépését, 2008. február 26-át követően egy évig állt fenn. A határidő lejártát követően a fentiek közül csak a hontalanná vált személyek optálhattak három évig, 2011. február 26-ig.¹⁵⁵⁸ Ezzel a szabállyal a törvény rendkívül tág, a kiváláson túlmutató személyi kört ölelt fel, gondolva az 1990-es évek szétválásának megoldatlan problémáira. Az időközben születő gyermekekre a szülők optálása akkor terjedt ki, ha azáltal mindkét szülő montenegrói állampolgárrá vált, illetve ha az egyik szülő szerzett állampolgárságot és a gyermek vele törvényesen és folyamatosan Montenegró területén élt. Utóbbi esetben a másik szülő hozzájárulására is szükség volt, kivéve, ha hontalan státusszal rendelkezett. Mindkét esetben a gyermeknek hozzájárulását kellett adnia, ha a tizennégy éves kort elérte.¹⁵⁵⁹

---

¹⁵⁵⁴ Constitution of Montenegro of 19 October 2007, Official Gazette of Montenegro, 01/07, Article 12(1), Article 91(2).

¹⁵⁵⁵ Montenegrin Citizenship Act of 14 February 2008, Official Gazette of Montenegro, 13/08.

¹⁵⁵⁶ *Uo.* Article 39(1).

¹⁵⁵⁷ *Uo.* Article 40(1).

¹⁵⁵⁸ *Uo.* Article 41.

¹⁵⁵⁹ *Uo.* Article 16.

Az optálást elmulasztók és az állam területén élő más külföldiek az általános honosítás alapján kaphatták meg a montenegrói állampolgárságot. Ehhez szükség volt a tizennyolcadik év betöltésére, a külföldi állampolgárságból való elbocsátásra, törvényes és megszakítás nélküli, tíz éven át tartó montenegrói tartózkodásra, lakóhelyre és állandó jövedelemforrásra, a montenegrói nyelv olyan aktív ismeretére, mely az alapvető kommunikációhoz szükséges, valamint az adókötelezettségek teljesítésére. A honosítást kérő személy továbbá nem állhatott korábban egy évet meghaladó szabadságvesztés büntetés alatt és honosítása nem jelenthetett veszélyt Montenegro biztonságára és védelmére.¹⁵⁶⁰ Könnyített honosítással válhattak állampolgárrá az állam területén élő menekültek, akiknél a fenti feltételek közül a lakóhely és állandó jövedelemforrás, a montenegrói nyelvtudás és az adókötelezettség teljesítése nem szerepelt honosítási kritériumként.¹⁵⁶¹ Emellett a törvény a területen élő hontalanoknak is biztosította a könnyített honosítás lehetőségét anélkül, hogy az általános feltételek közül megkövetelte volna a lakóhely és állandó jövedelemforrás meglétét és a montenegrói nyelvtudást.¹⁵⁶² E két csoport számára azonban a tízéves tartózkodási idő elnyújthatta az állampolgárrá válást, különösen, ha az egyén az államutódlással vált hontalanná és korábban nem rendelkezett jugoszláv szocialista szövetségi köztársasági állampolgársággal, és így nem volt lehetősége az optálásra sem. Ezzel szemben állami – tudományos, gazdasági, kulturális és sport vagy hasonló – érdekből a honosításhoz semmilyen követelményt nem írtak elő.¹⁵⁶³

A törvény a külföldön élő egyének közül a „száműzött” montenegrói személyeknek és harmadik generációig leszármazóiknak nyújtott könnyített honosítási lehetőséget anélkül, hogy a területen tartózkodást megkívánta volna. Eme egyéneknél továbbá nem volt szükség a külföldi állampolgárságból való elbocsátásra és a montenegrói nyelv ismeretére sem.¹⁵⁶⁴

A gyermekekre több rendelkezés is vonatkozott a törvényben. A szülő honosítása esetén az optálásnál már említett szabályt kellett alkalmazni a családi egység elve alapján. Emellett könnyített honosítást biztosítottak az állam területén született külföldi személyeknek és az olyan egyéneknek, akik külföldön születtek, de tizennyolc éves korukat megelőzően törvényesen és folyamatosan Montenegroban tartózkodtak. Számukra az általános honosítási feltételek közül a lakóhely és a jövedelem, valamint a nyelvtudás kritériumának nem kellett teljesülnie, ám a tízéves tartózkodási idő megkövetelése az állampolgárrá válást elnyújtotta. Az államutódlást követően születő gyermekek az állampolgárság megszerzésének általános

---

¹⁵⁶⁰ *Uo.* Article 8.

¹⁵⁶¹ *Uo.* Article 13.

¹⁵⁶² *Uo.* Article 14.

¹⁵⁶³ *Uo.* Article 12.

¹⁵⁶⁴ *Uo.* Article 10.

szabályai szerint váltak állampolgárrá, amennyiben mindkét szülő állampolgár volt, vagy ha csak az egyik szülő rendelkezett állampolgársággal és a gyermek a területen született. A gyermek külföldön születése esetén akkor szerezhette montenegrói állampolgárságot, ha az egyik szülő montenegrói állampolgár volt és a másik szülő ismeretlen, ismeretlen állampolgárságú vagy hontalan volt,¹⁵⁶⁵ vagy ha az egyik szülő montenegrói állampolgár volt és a gyermeket tizennyolc éves kora előtt montenegrói állampolgárként regisztrálták, vagy ha az egyik szülő montenegrói állampolgársággal rendelkezett és a gyermek hontalan volt.¹⁵⁶⁶ Az örökbefogadás szintén lehetővé tette a gyermek állampolgárrá válását.¹⁵⁶⁷ A területen született vagy talált gyermek akkor szerezhette állampolgárságot, ha szülei ismeretlenek, ismeretlen állampolgárságúak vagy hontalanok voltak, vagy ha a gyermek hontalan volt. A gyermek hontalanságának esete biztosította, hogy a területen születéssel végső soron állampolgárságot lehessen szerezni, mely lehetőség a többi volt jugoszláv utódállamban nem szerepelt. A házastársakat ezzel szemben kevésbé védte a törvény, mely a macedón szabályozáshoz hasonlóan, a házastárs könnyített honosításához legalább három éve fennálló házasságot követelt meg, azonban még annál is szigorúbban, az állam területén való öt éves folyamatos tartózkodást is előírt.¹⁵⁶⁸

Montenegró állampolgársági törvényében kettősség figyelhető meg. Az automatikus állampolgárság-szerzésnél bevezette a regisztráció követelményét, a menekülttől és a hontalanoktól, valamint a házastársaktól hosszú tartózkodási időt követelt meg. Ezzel szemben az optáláshoz való jogot kiterjesztette a Montenegró területén tartózkodó volt jugoszláv szocialista szövetségi köztársasági állampolgárokra és leszármazóikra, és a gyermekek hontalanná válása elleni védelmet is megfelelő szabályozással biztosította.

Szerbia nem alkotott új állampolgársági törvényt, az állampolgárság a korábbi szabályozás alapján fennmaradt.¹⁵⁶⁹ Montenegró kiválását követően azonban, még a montenegrói állampolgársági törvény elfogadását megelőzően módosította¹⁵⁷⁰ néhány ponton a meglévő szabályozást. A Szerbia és Montenegróra vagy a montenegrói állampolgárságra mint más tagköztársasági állampolgárságra történő utalások törlésén kívül, a kiválás miatt néhány érdemi módosítás is történt.

---

¹⁵⁶⁵ *Uo.* Article 5.

¹⁵⁶⁶ *Uo.* Article 6.

¹⁵⁶⁷ *Uo.* Article 6, Article 16(1).

¹⁵⁶⁸ *Uo.* Article 11.

¹⁵⁶⁹ Law on Citizenship of the Republic of Serbia of 21 December 2004, Official Gazette of the Republic of Serbia, 135/04.

¹⁵⁷⁰ Law Amending the Law on Citizenship of the Republic of Serbia of 24 September 2007, Official Gazette of the Republic of Serbia, 90/07.

A törvénymódosítás által bekerült az a rendelkezés, mely szerint szerb állampolgárnak azok a személyek tekinthetők, akik az állampolgársági törvény alapján megszerezték a szerb állampolgárságot,¹⁵⁷¹ mellyel megerősítette a szerb állampolgárság fenntartását. A módosítás megtartotta a törvény azon rendelkezését, mely szerint szerb állampolgárságért optálhattak a volt Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaság azon állampolgárai, akik 2005. február 27-én, a törvény végrehajtásakor más volt tagköztársasági utódállam állampolgárai voltak, és legalább kilenc éve regisztrált tartózkodási hellyel rendelkeznek Szerbia területén, ha írásban nyilatkoztak arról, hogy szerb állampolgárnak tekintendők és kérelmezték a felvételüket az állampolgárok névjegyzékébe.¹⁵⁷² Emellett a módosítás egy új bekezdést vezetett be a montenegrói állampolgárok optálási lehetőségéről. Eszerint azok a montenegrói állampolgárok, akik 2006. június 3-án, Montenegró kiválásakor Szerbia területén regisztrált tartózkodási hellyel rendelkeztek, szerb állampolgárrá válhattak, ha írásbeli nyilatkozatot tettek arról, hogy szerb állampolgárnak tekintik magukat és egyúttal kérelmezték az állampolgárok névjegyzékébe való felvételüket.¹⁵⁷³ A korábbi törvényszöveg az első optálási esethez nem adott meg optálási határidőt, a módosítás azonban mindkét esetre törvénymódosítás hatálybalépésétől számított öt éves határidőt állapított meg,¹⁵⁷⁴ mely 2012. október 2-án járt le. A törvénymódosítás emellett a külföldön tartózkodó, a szerb nemzethez vagy Szerbia területéről származó más nemzetiséghez vagy etnikai csoporthoz tartozó személyeknek biztosított állampolgárság-szerzési lehetőséget időben lecsökkentette – a módosítás hatálybalépésétől számított két éves határidő bevezetésével.¹⁵⁷⁵

A szerb állampolgársági törvény szerint a más állampolgárság szerzésével az egyén nem veszítette el automatikusan a szerb állampolgárságot, így azok a szerb állampolgárok, akik montenegrói állampolgárságot szereztek, a szerb törvény értelmében csak lemondással, vagy kérelemre történő elbocsátással veszíthették el állampolgárságukat. A montenegrói törvény azonban mind az optáláshoz, mind az általános honosításhoz megkövetelte a más állampolgárság elvesztését, így a szerb és macedón kettős állampolgárság csak elvétele jöhetett létre. Ilyen eset volt a házastársak vagy a „száműzött” montenegrói személyek könnyített honosításának esete, melyeknél az egyén megtarthatta korábbi állampolgárságát. Ezzel szemben Szerbia nem követelte meg az optáláshoz a korábbi állampolgárság

---

¹⁵⁷¹ Law on Citizenship of the Republic of Serbia of 21 December 2004, new Article 51.

¹⁵⁷² *Uo.* Article 52(1).

¹⁵⁷³ *Uo.* new Article 52(2).

¹⁵⁷⁴ *Uo.* new Article 52(4).

¹⁵⁷⁵ *Uo.* new Article 23(1), (3).

elvesztését, de a montenegrói törvény értelmében az optálással a montenegrói állampolgárság megszűnt.¹⁵⁷⁶

A hajdani jugoszláv állam szétválásának harmadik szakasza Koszovó Szerbiától történő elszakadása volt. A koszovói alkotmány értelmében valamennyi olyan egyénnek joga van a koszovói állampolgársághoz, aki az alkotmány elfogadásakor – vagyis 2008. április 9-én – Koszovóban „jogszerűen tartózkodónak” minősül.¹⁵⁷⁷ Emellett az alkotmány azoknak a volt jugoszláv szövetségi köztársasági állampolgároknak ismeri el a koszovói állampolgársághoz való jogát, akiknek 1998. január 1-jén Koszovó területén volt a szokásos tartózkodási helyük. Eme rendelkezés az állampolgársághoz való jogot az alkotmány elfogadásakor fennálló tartózkodási hely és más állampolgárságra tekintet nélkül, és az egyenes ági leszármazóknak is biztosítja.¹⁵⁷⁸

Az állampolgárságról szóló törvény¹⁵⁷⁹ még az alkotmány 2008. június 15-i hatálybalépése előtt, június 2-án vált hatályossá, és 2011-ben néhány ponton módosították.¹⁵⁸⁰ A törvény alapján minden olyan személy, aki szokásos tartózkodóként regisztrált Koszovóban a Központi Polgári Nyilvántartásról szóló 2000/13. számú UNMIK-határozat alapján,¹⁵⁸¹ koszovói állampolgárnak minősül és nyilvántartásba kell venni az állampolgárok névjegyzékében.¹⁵⁸² Az alkotmány „jogszerűen tartózkodók” kifejezése tehát minden bizonnyal azokat a személyeket jelölte, akik szokásos tartózkodóként voltak regisztrálva az UNMIK-határozat alapján. A határozat értelmében a területen szokásosan tartózkodók nyilvántartásba azt vették fel, aki Koszovó területén született vagy akinek legalább egyik szülője ott született, aki igazolni tudta, hogy legalább öt éve folyamatosan Koszovó területén élt, minden olyan személyt, aki korábban Koszovó elhagyására kényszerült és így a tartózkodási követelményt nem tudta teljesíteni, és aki a fentiek alapján regisztrált személy tizennyolc év alatti gyermeke vagy elismert oktatási intézményben nappali tagozatra járó huszonhárom év alatti gyermeke volt.¹⁵⁸³ Ennek megfelelően olyan személyek is a nyilvántartásban szerepeltek, akik valójában nem rendelkeztek szokásos tartózkodási hellyel a területen, és így automatikusan állampolgársághoz juthattak.

---

¹⁵⁷⁶ Montenegrin Citizenship Act of 14 February 2008, Article 24(1).

¹⁵⁷⁷ Constitution of the Republic of Kosovo of 9 April 2008, Official Gazette of the Republic of Kosovo, 31/2008, Article 155(1).

¹⁵⁷⁸ *Uo.* Article 155(2).

¹⁵⁷⁹ Law No. 03/L-034 on Citizenship of Kosova of 20 February 2008, Official Gazette of the Republic of Kosovo, 26/2008.

¹⁵⁸⁰ Law No. 04/L-059 on Amending and Supplementing the Law No. 03/L-034 on Citizenship of Kosovo of 21 October 2011, Official Gazette of the Republic of Kosovo, 26/2011.

¹⁵⁸¹ UNMIK Regulation No. 2000/13. on the Central Civil Registry, UNMIK/REG/2000/13.

¹⁵⁸² Law No. 03/L-034 on Citizenship of Kosova of 20 February 2008, Article 28(1).

¹⁵⁸³ UNMIK Regulation No. 2000/13. on the Central Civil Registry, UNMIK/REG/2000/13, Section 3.

A törvény emellett az alkotmány szövegével megegyező rendelkezést tartalmaz, mely biztosítja, hogy minden olyan személy, aki 1998. január 1-jén a Jugoszláv Szövetségi Köztársaság állampolgára volt és Koszovó területén szokásos tartózkodási hellyel rendelkezett, kérelemre – függetlenül tartózkodási helyétől és más állampolgárságától – koszovói állampolgárságot szerezzen, mely egyenes ági leszármazóira is kiterjed.¹⁵⁸⁴ Az akkor fennálló szokásos tartózkodási hely megállapításánál a hatóságoknak az UNMIK-határozat kritériumait kell alkalmazni.¹⁵⁸⁵ Az 1998-as időpont megjelölésének célja az volt, hogy a koszovói háborút megelőzően a területen tartózkodóknak – így a háború idején máshol letelepedett koszovói menekülteknek is – állampolgárságot nyújtson.¹⁵⁸⁶

A törvény emellett könnyített honosítást tesz lehetővé a koszovói diaszpóra tagjainak. Ilyen személynek tekinti azokat, akik Koszovó területén kívül tartózkodnak, de Koszovó területén születtek és szoros családi és gazdasági kötelékük áll fenn Koszovóval, vagy akik ilyen személynek gyermekei, és igazolni tudják koszovói családi köteléküket. Látható tehát, hogy a koszovói diaszpóra definiálásánál nem használ etnikai kritériumot a rendelkezés.¹⁵⁸⁷ A koszovói diaszpóra tagjai kérelemre szerezhetnek állampolgárságot, melyhez csupán az szükséges, hogy kinyilvánítsák, és magatartásuk is igazolja, hogy elfogadják Koszovó alkotmányos és jogrendjét, és hogy társadalmi, kulturális, tudományos, gazdasági vagy szakmai kötélekkel Koszovó társadalmába tartoznak.¹⁵⁸⁸

Azok a területen élő külföldiek vagy olyan személyek, akik a fenti rendelkezések alapján nem szerezhetnek állampolgárságot, az általános honosítási szabályok értelmében válhatnak koszovói állampolgárrá. A honosításhoz szükséges a tizennyolcadik életév betöltése, ötéves rendszeres tartózkodás Koszovóban és érvényes tartózkodási engedély, az egyén nyilatkozata és magatartása, mely igazolja, hogy elfogadja Koszovó alkotmányos és jogrendjét, és Koszovó társadalmába tartozik társadalmi, kulturális, tudományos, gazdasági vagy szakmai kötélekkel, megfelelő anyagi forrás arra, hogy a kérelmező önmaga és az általa eltartottak életét finanszírozza, valamennyi az állam számára nyújtott anyagi kötelezettség teljesítése, és annak bizonyítása, hogy az egyén Koszovó valamely hivatalos nyelvét – az albánt vagy a szerbet¹⁵⁸⁹ – alapfokon ismeri.¹⁵⁹⁰ A 2011. évi módosítás szigorított a szabályozáson annyiban, hogy az öt évnek a tartózkodási engedély megszerzését követően

---

¹⁵⁸⁴ Law No. 03/L-034 on Citizenship of Kosova of 20 February 2008, Article 29(1)-(3).

¹⁵⁸⁵ *Uo.* Article 29(4)-(5).

¹⁵⁸⁶ Krasniqi: Country Report: Kosovo. *i. m.* 10.

¹⁵⁸⁷ *Uo.* 11.

¹⁵⁸⁸ Law No. 03/L-034 on Citizenship of Kosova of 20 February 2008, Article 13.

¹⁵⁸⁹ Constitution of the Republic of Kosovo of 9 April 2008, Article 5(1).

¹⁵⁹⁰ Law No. 03/L-034 on Citizenship of Kosova of 20 February 2008, Article 10(1).

kellett fennállnia. Az eredeti megfogalmazású öt éves kritériumot pedig a hontalanok esetében vezette be a módosítás.¹⁵⁹¹ Ezen kívül könnyített honosításra állami érdekből van lehetőség – Koszovó különös gazdasági, társadalmi, sport, kulturális, tudományos vagy politikai érdeke alapján, minden további feltétel előírása nélkül.¹⁵⁹² A honosítás esetén az állampolgárság a hatósági döntés kézhezvétele napján keletkezik, mely szabály az automatikus szerzésen kívül valamennyi említett esetben alkalmazandó.

A honosításnál a gyermek állampolgárság-szerzéséhez elegendő az egyik szülő honosítása, ha a szülő a honosítási kérelmében megjelöli a gyermekét is.¹⁵⁹³ Ez a rendelkezés eltér a többi jugoszláv utódállam szabályozásától, és megkönnyíti a gyermek állampolgárság-szerzését. A gyermek hozzájárulását azonban nem írja elő bizonyos kor elérése után, mely az önrendelkezését csorbíthatja. A törvény hatálybalépését követően született gyermek továbbá az általános állampolgárság-szerzési szabályok alapján válhat koszovói állampolgárrá. A gyermek megszerzi születésekor az állampolgárságot, ha mindkét szülője állampolgár. Ha csak az egyik szülő rendelkezik koszovói állampolgársággal, a gyermek abban az esetben válik állampolgárrá, ha Koszovó területén születik, vagy ha külföldön születik, de a másik szülő hontalan vagy állampolgársága ismeretlen, vagy ha a gyermek külföldön születik, és a másik szülő külföldi állampolgár, de a szülők írásban megegyeznek a gyermek tizennegyedik születésnapjáig abban, hogy koszovói állampolgárrá váljon.¹⁵⁹⁴ A gyermek továbbá koszovói állampolgárságot szerez, amennyiben a területen születik, vagy ott találják és a szülei ismeretlenek.¹⁵⁹⁵ A gyermek továbbá örökbefogadás útján is állampolgárrá válhat.¹⁵⁹⁶ A szabályozás hiányos annyiban, hogy nem nyújt állampolgárságot annak a gyermeknek, aki külföldön születik és egyik szülője koszovói állampolgár, míg másik szülője ismeretlen, illetve annak a gyermeknek sem, aki Koszovó területén születik, de szülei ismeretlen állampolgárságúak vagy hontalanok. Utóbbi esetet a 2011. évi törvénymódosítás orvosolta azzal, hogy a hontalan szülők területen születő gyermekének lehetővé tette az állampolgárságot. A házastársaknál is szigorúbb szabályozás figyelhető meg. A már említett macedón és montenegrói szabályozáshoz hasonlóan a házastárs könnyített honosításához legalább három éve fennálló házasság szükséges, emellett pedig egy éves rendszeres koszovói tartózkodás, valamint érvényes tartózkodási engedély.

---

¹⁵⁹¹ *Uo.* Article 12A.

¹⁵⁹² *Uo.* Article 10(3).

¹⁵⁹³ *Uo.* Article 12(1).

¹⁵⁹⁴ *Uo.* Article 6.

¹⁵⁹⁵ *Uo.* Article 7(1).

¹⁵⁹⁶ *Uo.* Article 8, Article 12(2).

A koszovói szabályozás tehát a tartózkodási helyhez kötötte az állampolgárság megszerzését, amellyel – az UNMIK rendelete alapján – minden bizonytalanság nélkül olyan személyek is rendelkeztek, akik az államutódlás idején nem tartózkodtak a területen. A kérelemre történő állampolgárság-szerzésnél szembeeső, hogy nem kívánják meg a más állampolgárság elvesztését, mely a bizonytalan állami lét miatt esetleg egyeseket eltántoríthatott volna az állampolgárság kérelmezésétől. Éppen ezért a szerb állampolgársággal rendelkező egyének a koszovói állampolgárság megszerzésével nem kötelesek lemondani szerb állampolgárságukról. Itt említhető meg, hogy a Koszovó északi részén élő szerb közösség 2011-ben több mint húszezer aláírás összegyűjtését követően állampolgárságot kért Oroszországtól, mondván Szerbia nem nyújt számukra kellő védelmet. Nem sokkal azután, hogy a külügyminiszter a kérelem megfontolásáról nyilatkozott, a külügyminisztérium szóvivője december 1-jén azt a tájékoztatást adta, hogy az orosz állampolgársági törvény nem teszi azt lehetővé, mivel a honosításhoz Oroszország területén való huzamosabb tartózkodást kíván meg, emellett pedig nem ismeri el a kettős állampolgárságot.¹⁵⁹⁷

Szerbiában a fent elemzett 2007. évi törvénymódosítása óta nem került sor az állampolgársági törvény módosítására. Mindössze egy kapcsolódó törvény említhető, mely a szerb diaszpóra számára nyújt bizonyos jogokat, de a koszovói állampolgárságot nem érinti.¹⁵⁹⁸ Miután a szerb törvény értelmében az állampolgárságot elbocsátás iránti kérelemmel és lemondással veszíthetnék el a koszovói állampolgárok, Koszovó állampolgárainak nagy része egyúttal szerb állampolgárnak is minősül, és – amennyiben Koszovót államnak tekintjük – jól példázza a tömeges kettős állampolgárság kialakulásának esetét. Emellett a más államokban élő és koszovói állampolgárságot szerző személyek nagy része is kettős állampolgárrá vált.

Értékelés | Jugoszlávia felbomlásának első szakaszában a Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaság szétválása nyomán az elődállam megszűnt és a területén öt új utódállam jött létre. Megjegyzendő azonban, hogy az utódállamok létrejöttének időpontja eltérő volt, így az utolsó utódállam, a Jugoszláv Szövetségi Köztársaság létrejöttéig a folyamat elszakadások sorának tűnt. Az állampolgárság alakulását az államutódlást követően kizárólag az egyes utódállamok belső jogi szabályozása határozta meg. Az új állampolgárságok megszerzését főszabály szerint a törvények – hatálybalépésükkel – bizonyos személyi körnek automatikusan biztosították, míg mások kérelemre, optálással vagy

---

¹⁵⁹⁷ Gëzim Krasniqi: Whose Citizens? Kosovan Serbs between Kosovo, Serbia and Russia. <<http://eudo-citizenship.eu/news/citizenship-news/533-whose-citizens-kosovan-serbs-between-kosovo-serbia-and-russia>>

¹⁵⁹⁸ Law on the Diaspora and Serbs in the Region of 26 October 2009, Official Gazette of the Republic of Serbia, 88/09.

honosítás által válhattak állampolgárrá. Az egyes tagköztársasági állampolgárságok megszűnése az új államok létrejöttéhez kötődött, míg az utódállami állampolgárság megszerzését a törvények biztosították a hatálybalépésük napján. Ezek többnyire közeli időpontban (Horvátországban ugyanazon a napon, Szlovéniában és Macedóniában minden bizonnyal pár nappal az államutódlást megelőzően) következtek be, kivéve Bosznia és Hercegovina fél évvel és a Jugoszláv Szövetségi Köztársaság öt évvel későbbi jogszabályát. A Jugoszláv Szövetségi Köztársaság ekkor államazonosnak tekintette magát az elődállammal, így az egyéneket belső jogi értelemben állampolgárának tartotta, nemzetközi jogi értelemben azonban hontalannak minősültek az új törvény hatálybalépéséig. Minden bizonnyal ezért kezdték el visszaható hatállyal alkalmazni a hivatalosan 1997. január 1-jén hatályba lépett törvényt. Az optálásnál és a honosításnál az állampolgárság keletkezésének napjaként az utódállamok egy része a hatóság döntéséről való értesítést, illetve annak kézbesítését jelölte meg, mások pedig nem rendelkeztek róla.

Az érintett személyek körének elsődleges kritériumként a volt tagköztársasági állampolgárság szolgált, amely feltételt az utódállamok önállóan alkalmazták, és törvényeik automatikus állampolgárság-szerzést kapcsoltak hozzá, így a hontalanság kialakulását minimálisra csökkentették. Nem alkalmazták azonban feltételként a volt jugoszláv állampolgárságot, mely szükséges lett volna ahhoz, hogy a tagköztársasági állampolgársággal nem rendelkezőket is bevonják az érintett személyi körbe. Ez egyedül a Jugoszláv Szövetségi Köztársaságnál jelent meg, mely minden volt jugoszláv szocialista szövetségi köztársasági állampolgárnak, külföldön tartózkodása esetén is lehetővé tette az állampolgárság kérelmezését, amennyiben hontalanná váltak. A hontalanság kiküszöbölése ezzel ugyan megvalósult, bár a máshol élő egyének számára nem feltétlenül jelentett tökéletes megoldást, hogy felvehették egy másik állam állampolgárságát.

Kiegészítő kritériumként főként a területen tartózkodás, a nemzetiséghez tartozás, a más volt tagköztársasági állampolgárság vagy esetenként a területen születés jelent meg. A volt tagköztársasági állampolgárság mint kritérium mind a területen élő, mind a külföldön élő személyeket érintette. A területen élő más volt tagköztársasági állampolgároknak – Horvátország kivételével – optáláshoz való jogot biztosítottak az utódállamok. Ezek azonban többnyire látszat-rendelkezések voltak, és diszkriminatív feltételeket tartalmaztak. Szlovéniában a rövid hathónapos optálási határidőt majd a nyilvántartásból való törlést, Macedóniában a tizenöt éves tartózkodás és a rendszeres jövedelem feltételét, a Jugoszláv Szövetségi Köztársaságban pedig a tartózkodási hely meglétének időpontját használták diszkriminatív célokra. Az optálásra nyitva álló határidő hat hónap és egy év volt az

utódállamokban. Pozitívumként említhető Bosznia és Hercegovina szabályozásában az 1993. évi módosítás, mely automatikus állampolgárság-szerzést biztosított a területen tartózkodó más volt tagköztársasági állampolgároknak. Az optálási nyilatkozatoknál Macedónia és Szlovénia nem követelte meg a korábbi állampolgárságról való lemondást vagy az abból való elbocsátás igazolását, mely által az optálás mellett döntő egyének többsége kettős állampolgárrá vált.

Az utódállamok területén élő más külföldiek és hontalanok pusztán az általános honosítási szabályok alapján szerezhettek állampolgárságot. Megkövetelt tartózkodási időként öt, tíz, illetve tizenöt év szerepelt – kivéve a Jugoszláv Szocialista Köztársaság törvényében, mely nem tartalmazott tartózkodási időtartamot. A honosítási szabályokról összességében elmondható, hogy a kritériumok megfogalmazása a hatóságoknak széles mérlegelést engedett, és egyes feltételek – mint például a horvát törvényben a latin ABC ismerete vagy a macedón szabályozásban a fizikai és mentális egészség – diszkriminatív jelleggel kerültek megfogalmazásra. Könnyített honosításként valamennyi utódállamnál megjelent az állami érdekből való állampolgárság nyújtás, mely egyedi esetekben tette lehetővé a kivételezést. Könnyített honosítást biztosított továbbá Horvátország a területén élő „nemzethez tartozóknak”, valamint Szlovénia azoknak az emigránsoknak, akik visszatérve egy évet éltek a területén.

Az utódállamok területén kívül élőket érintette az említett főszabály, mely tartózkodási hely nélkül állampolgárságot nyújtott a volt tagköztársasági állampolgároknak. Emellett esetenként olyan területen kívül élő személyek is érintetteké válhattak, akik korábban rendelkeztek a volt tagköztársaság állampolgárságával, de elvesztették azt. Szlovénia, Macedónia, valamint Bosznia és Hercegovina nem kívánta meg eme egyének területen tartózkodását az állampolgárság megszerzéséhez. A Jugoszláv Szövetségi Köztársaság az ilyen emigránsoknak tartózkodási helyet írt elő, ám hontalanáguk esetén külföldi tartózkodás esetén is jugoszláv állampolgárrá válhattak.

A gyermekek leszármazási alapon – mindkét vagy egyik szülő állampolgársága alapján – történő, valamint az örökbefogadott gyermekek állampolgárrá válását az utódállamok hasonlóan és általában megfelelően szabályozták. Kisegítő elvként azonban a területen születés elve nem mindenhol szerepelt hiánytalanul. Többnyire az utódállamok a területen született vagy talált gyermekeknek akkor biztosítottak állampolgárságot, ha a szülők ismeretlenek, ismeretlen állampolgárságúak vagy hontalanok voltak, de egyes államok csupán egy-egy esetben tették azt lehetővé – például Macedónia csak ismeretlen szülők, míg Bosznia és Hercegovina csak hontalan szülők esetén. Egyik utódállam sem biztosított védelmet

azonban a területen született, de más okból hontalanná váló gyermekeknek. A szülők optálása és a honosítása általában kiterjedt tizennyolc év alatti gyermekeikre is, ám egyes államokban ehhez a gyermek hozzájárulása is szükséges volt, tizennégy (Szlovénia és Jugoszláv Szövetségi Köztársaság), illetve tizenöt éves kora (Macedónia) felett. A házastársak önállóan optálhattak, mely alól csupán a Jugoszláv Szövetségi Köztársaság szabályozása jelentett kivételt, ahol a hontalan személyre kiterjesztették házastársa optálását. Ez azonban nyilvánvalóan az érdekét szolgálta, így aligha sértette az állampolgárságról való rendelkezést. A házastársak könnyített honosítására Horvátországban és Bosznia és Hercegovinában megfelelő szabályok vonatkoztak, melyek nem írtak elő tartózkodási időtartamot. Szlovéniában egy év tartózkodás, Macedóniában pedig – rendkívül szigorúan – három évig fennálló házasság és egy év tartózkodás szerepelt honosítási feltételként. Ennél is több kritikával illethető a Jugoszláv Szövetségi Köztársaság törvénye, mely a fenti optálási eseten kívül nem nyújtott védelmet és könnyített honosítást a házastársaknak.

Az utódállamok az optálásnál – Macedónia és Szlovénia kivételével – és az általános honosításnál igyekeztek kiküszöbölni a kettős állampolgárságot azzal, hogy megkivánták a korábbi állampolgárság elvesztését. A területen kívül élő diaszpóra tagjai azonban általában megtarthaták korábbi állampolgárságukat, és ha a meglévő állampolgárságuk szerinti állam az új állampolgárság szerzése miatt nem fosztotta meg őket az állampolgárságuktól, kettős állampolgárrá válhattak.¹⁵⁹⁹ A hontalanság gyakran előfordult olyan személyeknél, akik az államutódlás idején tagköztársasági állampolgársággal nem, csak jugoszláv állampolgársággal rendelkeztek. A legnagyobb problémát azonban az okozta, hogy a tagköztársasági állampolgárok jelentős hányada más tagköztársaság területén élt az államutódlás idején, és a szabályozások kirekesztő és diszkriminatív jellege nem tette lehetővé, hogy azon utódállam állampolgárává váljanak, melyben huzamosabb ideje, gyakran családjukkal együtt tartózkodtak.

A hajdani jugoszláv állam felbomlásának második szakasza kiválásként értékelendő. Montenegró az elszakadást követően új államként jött létre, Szerbia pedig folytatta az elődállam, Szerbia és Montenegró jogalanyiságát. Az állampolgárság alakulását ebben az esetben is az érintett államok belső joga határozta meg. Szerbia és Montenegróban az egyének szerb vagy montenegrói állampolgársággal rendelkeztek, melyek az alkotmány értelmében maguk után vonták a szerb-montenegrói állampolgárságot. Montenegró kiválását követően – Szerbia államazonossága miatt – a szerb állampolgárság folytatódott, és a nyilvánvalóan

---

¹⁵⁹⁹ Džunov: Succession of States in Respect of Citizenship: the Case of the Former SFRY. *i. m.* 153-154.

megszűnő, szerb-montenegrói állampolgárság helyébe lépett. Montenegró új államként való létrejötte ellenére csak másfél évvel a kiválást követően szabályozta állampolgárságát, és bár a volt montenegrói állampolgárság szabályozása alapul szolgálhatott az átmeneti időszakban, nemzetközi jogi értelemben a lakosság ideiglenesen hontalannak minősült.

A montenegrói állampolgárságot az új törvény alapján főszabály szerint automatikusan, emellett pedig optálással vagy kérelemmel lehetett megszerezni. A szerb állampolgárság fennmaradt, és a szerb törvény nem írta elő az állampolgárság elvesztését más állampolgárság megszerzése miatt. Mindez azonban nem eredményezett kettős állampolgárságot, mivel a montenegrói állampolgárságot automatikusan csak volt montenegrói állampolgárok szerezhették meg, az optálási vagy honosítási kérelemnél pedig Montenegró megkövetelte az egyén másik állampolgárságának elvesztését. A megszerzés időpontja az automatikus esetnél a törvény hatálybalépése, optálásnál vagy honosításnál pedig – szabályozás hiányában – minden bizonnyal a hatóság döntésének napja vagy annak kézhezvétele volt. Az állampolgárság automatikus megszerzéséhez az érintett egyének körét adó fő kritériumként – szokatlan módon – a volt montenegrói állampolgárság mellett az egyén állampolgárként való regisztrálása szerepelt, mellyel bizonyos elődállami állampolgárokat kizártak az *ipso jure* szerzés lehetőségéből. A regisztrációban nem szereplő volt montenegrói állampolgárok ugyanis csak kérelemre válhattak állampolgárrá. Az állam területén élő más volt tagköztársasági állampolgárookra olyan kritériumot alkalmaztak, mely alapján nem csak a szerb, hanem a korábbi Jugoszlávia valamennyi állampolgára jogosulttá vált az érintettségre. A törvény a volt jugoszláv szocialista szövetségi köztársasági állampolgárságot és 2006. június 3-a előtt Montenegró területén való tartózkodást írt elő az optálási joghoz, melyet egyéves határidő alatt lehetett gyakorolni, de a két feltételnek megfelelő hontalan személyeknek ezt három évben állapították meg.

A területen élő külföldiek és hontalanok állampolgárság-szerzésére az általános honosítási szabályok, illetve a menekültekre és hontalanokra vonatkozó rendelkezések nyújtottak lehetőséget, ám valamennyi rendelkezés tízéves tartózkodási időtartamot írt elő, mely a speciális védelmet általános honosítási szabállyá üresítette ki. Ezzel szemben az állami érdekből megvalósuló könnyített honosításnak nem voltak további feltételei. A külföldön élő volt montenegrói állampolgárok – állampolgárként való regisztrációjuk hiányában – minden bizonnyal az automatikus szabállyal nem, csak kérelemre válhattak állampolgárrá. Emellett a törvény a „száműzött” montenegróiaknak nyújtott könnyített honosítást, akiknél tartózkodási helyet sem követelt meg. A gyermekeket a más volt utódállamok szabályozásához hasonlóan védte a törvény. Az optálás és a honosítás itt is kiterjedt a gyermekekre, és tizennégy éves kora

felett hozzájárulását is kérték. Kiemelendő az a példaértékű rendelkezés, mely a gyermeket területen születése és hontalansága estén állampolgársághoz juttatta. Ezzel szemben a házastársaknál Jugoszlávia szétválásának történetében a legszigorúbb kritérium – a három éve fennálló házasság és az ötéves folyamatos tartózkodás – figyelhető meg.

A szerb állampolgárság fennmaradása mellett megemlítendő Szerbia törvénymódosításának néhány eleme, melyek Montenegró kiválása miatt kerültek az állampolgársági törvénybe. A módosítás az optáláshoz való joghoz a jugoszláv szocialista szövetségi köztársasági állampolgárságot és kilenc éve fennálló tartózkodási helyet írt elő a más volt jugoszláv tagköztársasági állampolgárokra. A montenegrói állampolgárokra pedig regisztrált tartózkodási hellyel kellett rendelkezniük az optáláshoz, melyre öt év állt rendelkezésre. A külföldön élőkre nemzetiség és eredet alapján terjesztették ki a szerb állampolgárság megszerzésének lehetőségét azzal, hogy a szerb nemzethez tartozók vagy a Szerbia területéről származó más nemzetiségű, etnikai csoportokhoz tartozók két évig kérelmezhetik az állampolgárságot.

Az egykori Jugoszlávia felbomlásának harmadik szakaszaként Koszovó elszakadási törekvése vizsgálendő, melynél szintén kizárólag a belső jog szabályozta az állampolgárság alakulását. Az elődállam állampolgárságát nem veszítették el az egyének, mivel Szerbia nem vonta meg tőlük, és a törvény is akkor teszi lehetővé az elvesztést, ha az egyén az állampolgárságáról lemond vagy kéri az elbocsátást abból. Ennek eredményeképp Koszovó állampolgárainak jelentős része egyúttal szerb állampolgár is. Az utódállam állampolgárságának megszerzése automatikusan vagy kérelemre történhetett, előbbi a törvény hatálybalépése napján, utóbbi a hatósági döntés kézhezvételekor.

Koszovó állampolgárságának megszerzéséhez előírt elsődleges kritérium a szokásos tartózkodási hely volt anélkül, hogy az elődállam állampolgárságát feltételül szabták volna. Az előírt időpontok azt is lehetővé tették, hogy a koszovói háborút megelőzően ott tartózkodók is állampolgársághoz jussanak, és az UNMIK rendelete alapján a szokásos tartózkodási hely feltétele olyan egyéneket is érintett, akik nem feltétlenül tartózkodtak a területen. Ezzel a kritériummal a területen élő elődállami állampolgárok mellett az ott öt éve élő külföldiek és hontalanok is állampolgársághoz juthattak, sőt eme feltétel esetenként határokon kívül élők is érintett. A területen kívül élők számára külön rendelkezéssel is lehetővé teszik az állampolgárságot, hiszen a koszovói diaszpóra tagjai tartózkodási hely létesítése nélkül is kérelmet nyújthatnak be.

Az általános honosítási szabály a külföldieknek ötéves tartózkodást írt elő, melyet a 2011. évi módosítás a hontalanoknál is külön megemlített. A gyermekekre a jugoszláv

utódállamoknál megszokott szabályok vonatkoznak azzal, hogy a szülő honosítása érinti a gyermeket, ám nem szükséges a hozzájárulása. A házastársaknál szigorú szabályként három éve fennálló házasság és egy éves tartózkodási hely a könnyített honosítás kritériuma.

KÖVETKEZTETÉSEK

Az állampolgárság történeti formáinak ismeretében elmondható, hogy az állampolgárság előképei elsősorban a belső jogban és a jogelmélet területén nyertek megfogalmazást, a nemzetközi jogászok, illetve a tételes nemzetközi jog általi definiálásra csak a későbbiekben került sor.

Az ókorban a leszármazás elve alapján létrejövő polgárság alapvetően nem az entitáshoz tartozást fejezte ki, hanem elsősorban jogi státuszt, a teljes jogú szabad egyének körét jelentette, és a mai értelemben vett államban való tagságot juttatta kifejezésre. A polgársághoz tartozó magánjogi jogképesség általában a nőket is megillette, a politikai jogok azonban gyakran vagyonhoz kötődtek, a nők pedig csak kivételes esetben gyakorolhatták azokat. Elvértve ugyan, de a mai értelemben vett állampolgárság tartalma is megjelent az „országból való”, és az „ország fiai” kifejezések által, vagy az egyénekre az entitás joghatósága, védelme alatt állóként utalással, ám erre elsősorban a teljes jogú polgárok vonatkozásában került sor. Megfigyelhető emellett az entitásokhoz tartozó személyek megkülönböztetése az idegenektől. Az idegeneket kezdetben ellenségnek tekintették és leigázásuk esetén gyakran deportálták őket. Egyiptomban jobbra csak az egyiptomiakat tekintették „embernek”, Athénban tiltották a házasságkötést idegennel, Spártában pedig az idegeneket kiűzték a városállam területéről. A nagy területi térhódításokat követően azonban az ókori görögöknél és rómaiaknál jellemzővé vált a polgárság fokozatos megadása a hellászi kolóniák és a római provinciák lakosainak. Az ókori hatalomfelfogás Hellaszban és a Római Birodalomban kezdetben az egyének általi hatalom-átruházást hirdette, Mezopotámiában, Egyiptomban, majd a római császárságban pedig az uralkodó hatalmát isteni eredetűnek tartotta.

A középkorban a polgárság fogalmát felváltotta az alattvaló kifejezés, amely immár nem az államban való tagságra, hanem az uralkodónak való alárendeltségre utalt. Az alattvaló szűkebb értelemben vett fogalma kizárólag a politikai jogokkal rendelkezők csoportját foglalta magában. Az ily módon felfogott alattvalói státusz elsősorban területi elven keletkezett, ugyanis a földesurak esetében a földtulajdonon alapult, a városi polgároknál pedig az ingatlan elhelyezkedéséhez kötődött. A városi polgárság jellegzetességének tekinthető, hogy elsősorban a városban keletkeztetett gazdasági és politikai jogokat, illetve a polgárság renddé válását követően a parlamentben biztosított közvetett képviselést. A városi polgári státusz tehát összefonódott a politikai jogok gyakorlásával, amely a mai *citizenship*,

citoyenneté stb. kifejezések felé mutat. A középkorról elmondható továbbá, hogy a nők nem tartoztak a rendek csoportjába, városi polgárságot nem szerezhettek, így politikai jogokkal sem rendelkezettek.

Az alattvaló szó tágabb értelemben a hazafi kifejezéssel szinonimaként volt használatos. A hazafiság keletkezésének szabályozása ritkán valósult meg, azonban megfigyelhető, hogy a római jogi gyökereken nyugvó államok a *ius sanguinis* elvét alkalmazták, Anglia *common law* rendszerében ezzel szemben a *ius soli* elve érvényesült, amely a mai napig megfigyelhető az államok gyakorlatában. A középkor további jellegzetessége, hogy a hűbéri rendszerben a hatalom mindig a feljebbvalótól származott, az uralkodó hatalmát így Istentől eredeztették, ezzel szemben az abszolút monarchiák idejében a monarcha maga vált a szuverenitás megtestesítőjévé. Az abszolutizmusban a polgárság folyamatos megerősödésével, valamint a felvilágosodás elterjedésével előtérbe került a humanizmus eszméje, az individuum újra szerepet kapott, amely elvezetett a polgári forradalmakig.

A polgári forradalmak idején, az államhoz tartozás meghatározásánál a népszuverenitás elvében visszaköszönni látszik az egyén államban való tagságát hangsúlyozó ókori szemlélet. Kijelenthető, hogy a mai értelemben vett – jogokat és kötelezettségeket egyaránt magában foglaló – állampolgárság a polgári forradalmak következtében született meg, melyek közül kiemelendő a francia forradalom hatása. A forradalmakat követően, a politikai jogoknak a vagyoni és műveltségi cenzussal való korlátozása egyfajta átmenetet képezett a középkorban megvalósuló politikai jogok, és a modernkori általános, egyenlő és titkos választójog között.

Az államok belső jogi sokszínűsége következtében az állampolgárság fogalmának számos megjelenési formája létezik, az állampolgárság jellegzetes fogalmi elemei azonban a fenti vizsgálatot követően megállapíthatók, amely hozzájárulhat egy általánosan elfogadható belső jogi állampolgárság-fogalom megalkotásához. Az állampolgárság nemzetközi jogi értelemben vett fogalma kapcsán a létező meghatározások kevésbé különbözőek, ám ezek egységesítéséhez és helyesbítéséhez úgyszintén elengedhetetlen volt az állampolgárság fogalmi elemeinek elemzése.

A keletkezése és a megszűnése tekintetében az állampolgárság jogi kapcsolatként írható le, azonban a jogi kapcsolaton túl az egyén és az állam között személyes kapcsolat húzódik meg, amely az állampolgári hűségben is testet ölt. Habár az egyén és az állam megfelelő kapcsolatának elve a nemzetközi jogban fogalmazódott meg, a megfelelő kapcsolat

hiánya gyakran párosul azzal, hogy az állampolgári jogok és kötelezettségek nem válnak teljessé, melyet kizárólag a hasonlóan meghatározott feltételek eredményeznek.

Az egyén az állampolgárrá válással az állam szuverenitása alá kerül. Az állampolgár mindenekelőtt az állam személyi szuverenitása alatt állónak tekintendő, jóllehet általában az állam területén tartózkodik, így az állam területi szuverenitása is gyakran kiterjed rá. Mindezt igazolja, egyrészt, hogy az állam joghatósága az állampolgár felett külföldön is fennáll, másrészt, hogy az állam területén belül az állampolgárok és a külföldiek a személyi szuverenitással különböztethetők meg.

Az állampolgári jogok és kötelezettségek tartalommal töltik ki az állampolgárságot, de nem érintik annak létét, hiányuk ugyanis nem eredményezi az állampolgárság megszűnését. Az állampolgári jogok és kötelezettségek nem következnek automatikusan az állampolgárságból. Az állampolgárság feltétele az állampolgári jogoknak és kötelezettségeknek, azok keletkezése az állam akaratának megfelelően, általában alkotmányi szintű jogszabállyal valósul meg. A jogok gyakorlásához és a kötelezettségek teljesítéséhez az állampolgárságon túl jogszabály rendelkezhet további feltételekről. Az ilyen feltételek hasonlóságot mutatnak a megfelelő kapcsolatot bizonyító tényekkel. Amennyiben tehát az egyén és az állam között nem beszélhetünk megfelelő kapcsolatról, valószínűsíthető, hogy az egyén állampolgári jogai és kötelezettségei hiányozni fognak, vagy nem lesznek teljesek.

Az állampolgárság a belső jogban egyaránt tekinthető státusznak és jogviszonynak. Az eltérést a két nézet között az adja, hogy míg a státuszelmélet alapján az állampolgárság az egyén állampolgári jogai és kötelezettségei összességének minősítendő, addig a jogviszonyelmélet az állampolgárságot a jogviszony alanyainak, vagyis az egyénnek és az államnak az állampolgárságból fakadó jogai és kötelezettségei összességéként fogja fel. A nemzetközi jog szemszögéből az állampolgárság egyértelműen jogviszonynak tekintendő, mivel a nemzetközi jogban az állam állampolgárságból eredő, nemzetközi szinten megjelenő jogai és kötelezettségei hangsúlyosabbá válnak. Az állampolgárság tagságként való felfogása azonban mind a belső jog, mind a nemzetközi jog nézőpontjából helytelen, mivel az elsősorban a politikai közösségben való tagságra utal, és az e kategóriába tartozó személyek köre minden bizonnyal kisebb, mint az állampolgárok csoportja.

Az állampolgárság a belső jogban többnyire, a nemzetközi jogban pedig egyértelműen közjogi jellegűnek tekinthető, amely azonban gyakran kihat az egyén magánjogi jogaira és kötelezettségeire is. A belső jogban – a szakirodalmi túlsúly mellett – a közjogi jelleget támasztja alá, hogy az állam jogviszonyként való értékelésekor a jogviszony egyik alanya az

állam és az állampolgárság az államok nagy részének alkotmányában, a szabályozást gyakran törvényi szintre utalva kerül említésre.

Az állampolgárság meghatározása az állam szuverenitásából eredő joga, melyet nemzetközi jog is szabályoz az állam – akaratából eredő – nemzetközi jogi kötelezettségvállalásainak megfelelően. Az állampolgárság így mind belső jogi, mind nemzetközi jogi természetű, azonban a fogalom lényegi elemei tekintetében a hangsúlyos elemek különbözőek. Míg a belső jogban az államhoz tartozás mellett fontos szerepet játszanak az állampolgárságból fakadó állampolgári jogok és kötelezettségek, addig a nemzetközi jogban a hangsúly az egyének államhoz tartozására, az egyének állami hovatartozásának eldöntésére esik, függetlenül az állampolgári jogok és kötelezettségek meglététől.

A fogalom belső jogi és nemzetközi jogi jellegének elválasztása ismeretében az állampolgárságra használt kifejezések pontosítása is elvégezhető. A *nationality* és a *citizenship* dichotómiáját ismerő nyelvekben az állampolgárság fogalmának meghatározása során a belső jogban a *citizenship* megfelelői, a nemzetközi jogban pedig a *nationality* megfelelői használandók. A német nyelvben a *citizenship* megfelelője a *Staatsbürgerschaft*, míg a *nationality*vel a *Staatsangehörigkeit* azonosítható. A francia *nationalité*, valamint a *citoyenneté* mellett egy harmadik kifejezés, a *ressortissant* is megemlíthető, amely az államhoz tartozás tekintetében a joghatóságot hangsúlyozza, és ezáltal a *nationalité*-nél olykor szélesebb értelmet nyer. A *ressortissant*hoz hasonló az olasz nyelvben az *appartenenza*, amely a *nazionalità* és a *cittadinanza* kettőssége mellett jelenik meg. A magyar *állampolgárság* kifejezés – etimológiáját tekintve – a *citizenship* és megfelelői körébe sorolható, mely csoportba a szó eredetét mutató *Staatsbürgerschaft* is tartozik. A magyar nyelvben azonban nem található más kifejezés az állampolgárság megjelölésére, így jobb híján az állampolgárság szó szolgál a nemzetközi jogi fogalom leírásaként is. Mindezek alapján egy-egy általánosan elfogadható belső jogi, illetve nemzetközi jogi állampolgárság-fogalom az alábbiak szerint határozható meg:

A belső jog értelmében az állampolgárság (*citizenship*) az egyén és az állam között jogi és személyi kapcsolat alapján fennálló közjogi státusz vagy jogviszony, amely alapfeltétele az állampolgári jogok és kötelezettségek keletkezésének.

A nemzetközi jog értelmében az állampolgárság (*nationality*) az egyén és az állam között jogi kapcsolat alapján fennálló közjogi jogviszony, amely az egyén államhoz tartozását fejezi ki.

Az állampolgárság szabályozásának belső joghatóságba tartozása nem zárja ki azt, hogy a nemzetközi jog korlátokat állítson fel annak bizonyos keretek közé szorítása érdekében. E mögött azonban mindig az adott állam nemzetközi kötelezettségvállalásra irányuló akarata húzódik meg. Egy *domaine réservé*-be tartozó kérdés nemzetközi jog általi korlátozása így minden esetben az adott állam szuverenitásából eredő diszkrecionális jogának gyakorlásától függ, amellyel a kérdésben hozott végső döntés lényegében mindig az állam kezében marad. Az emberi jogok *domaine réservé* alóli kikerülése további hatást gyakorol az állampolgárság szabályozására az állampolgársághoz való jog, az állampolgárságtól való önkényes megfosztás tilalmának és a diszkrimináció tilalmának emberi jogként való megfogalmazása által.

Az állampolgárság belső jogi szabályozását az adott állam által kötött nemzetközi szerződések, a nemzetközi szokásjog, az általános jogelvek és más jogforrások határolják be, amelyek be nem tartása esetén a nemzetközi kötelezettségek megsértésére vonatkozó általános szabályok alkalmazandók. Az állampolgárság más államok általi elismerési kötelezettsége a valóságban nem jelenti az elismerés kinyilvánításának kötelezettségét. Ehelyett – többek között az állampolgársági kérdések belső joghatóságba tartozásából eredően – az állampolgárság elismerésének vélelméről beszélhetünk, mely az államelismeréssel keletkezik. Elhatárolandó ettől az a helyzet, amikor az államiság el nem ismeréséből fakad az állampolgárság el nem ismerése, mivel a vizsgálat tárgyát azok az el nem ismerések képezik, melyek az állampolgárság megítéléséből fakadnak. Az államelismeréssel létrejövő, az állampolgárság elismerésére vonatkozó vélelem megdöntésének feltételeire szigorú szabályok vonatkoznak, és így az állampolgárság el nem ismerésének – jogilag megalapozott – kinyilvánítására csak bizonyos esetekben kerülhet sor. Amennyiben az el nem ismerés lehetőségét adó feltételek nem állnak fenn, az államok nem tehetnek el nem ismerési nyilatkozatot. Más államok számára az állampolgárság el nem ismerésének joga abban az esetben szolgál eszközül, ha az adott állampolgárság nem felel meg az államra kötelező nemzetközi jogforrásoknak. Az el nem ismerés oka lehet egy nemzetközi kötelezettségbe ütköző jogszabály egésze vagy része, illetve az állam egyedi ügyben hozott konkrét aktusa.

Az effektivitás elvének külön elemzésére a kiterjedt viták adnak okot. Az egy állampolgársággal rendelkező egyén diplomáciai védelmére vonatkozó effektivitás elvéről, mely a *Nottebohm* ügyben nyert megfogalmazást, jelenleg is folyik a tudományos diskurzus. A releváns szabály tartalma szerint nem effektív állampolgárságon alapuló diplomáciai védelem nyújtásának igénye esetén a másik államnak joga keletkezik az érintett állampolgárság el nem ismerésre, melynek célja, hogy az adott állampolgárság nemzetközi

színtéren ne fejthessen ki hatást. A szabály tehát nem tartalmaz pozitív kötelezettséget effektív állampolgárság nyújtására, csupán hatása lehet az, hogy az államok törekednek arra, annak érdekében, hogy megakadályozzák más államok el nem ismerési jogának létrejöttét. A szabály hatása továbbá más nemzetközi jogi korlátoktól eltérően csak a nemzetközi jogi értelemben vett állampolgárságra terjed ki, nem érintve az egyén belső jogi állampolgárságát.

Megállapítható azonban, hogy e szabály vonatkozásában az ítélet meghozatalakor nem állt fenn az államok olyan általános gyakorlata, amely megalapozta volna annak nemzetközi szokásjogi jellegét, így valószínűsíthető, hogy a bíróság az elvre hivatkozással, azonban mögöttes elvek (az állampolgárság tisztességtelen nyújtásának tilalma és a joggal való visszaélés tilalma) hatására hozta meg ítéletét. Az ítéletet követően az elv támogatása került előtérbe, majd később a kritizálása vált hangsúlyossá. Nagymértékben hozzájárult ehhez az a tény, hogy az elv meghatározása többnyire szubjektív kritériumokat tartalmaz, amelyek bizonytalansága könnyen vezethetne önkényes alkalmazáshoz. Emellett az állampolgári kapcsolatnak a modern világban történő átalakulása azt eredményezné, hogy az elv megszilárdulása számos egyén esetében kizárná a diplomáciai védelem lehetőségét. Mindezek és az állami gyakorlat fényében kijelenthető, hogy az egy állampolgársággal rendelkező egyének diplomáciai védelme területén az effektivitás elve napjainkra sem vált a nemzetközi szokásjog részévé.

Kettős állampolgárok esetében szokásjogként elfogadottnak látszik az a szabály, miszerint az állampolgárság szerinti állam nem nyújthat diplomáciai védelmet a másik állampolgárság szerinti állammal szemben. Fokozatos fejlesztésnek tűnik azonban a Nemzetközi Jogi Bizottság 2006. évi tervezetében szereplő kivétel, amely szerint a domináns állampolgársággal rendelkező állam bizonyítás esetén diplomáciai védelmet nyújthat. A szabály megszilárdulásával ez lehet az egyetlen olyan eset, amely az effektivitás elvét alapul véve más állam, állampolgársággal kapcsolatos el nem ismerési jogát eredményezheti. Erre abban az esetben kerülhet sor, ha a másik állam vitatja a dominanciát annak érdekében, hogy az állampolgárság ne válthasson ki nemzetközi joghatást. Ezáltal nem az állampolgárság el nem ismeréséről, hanem a dominancia el nem ismeréséről beszélhetünk, amely akár egy effektív állampolgárságra is vonatkozhat. Harmadik államok nézőpontjából a kettős állampolgárok diplomáciai védelme az effektivitás vonatkozásában párhuzamba állítható az egy állampolgársággal rendelkező egyén érdekében nyújtandó diplomáciai védelemmel. A korábbi állítás alapján így az el nem ismerés joga – hasonló okokból – e területen sem alakulhatott ki.

Az állampolgárság megadása kapcsán megállapítható, hogy nem létezik olyan szabály a nemzetközi jogban, amely kötelezné az államokat effektív állampolgárság biztosítására. A nem effektív állampolgárság nyújtásakor más államok nem hivatkozhatnak a megfelelő kapcsolat hiányára az állampolgárság el nem ismerésekor, mivel az elv az állampolgárság nyújtása tekintetében sem tekinthető szokásjogi szabálynak. Ellenben államutódlás esetén körvonalazódni látszik az a szabályozási igény, miszerint – kiegészítő elvként alkalmazva – megfelelő kapcsolat esetén az utódállamnak pozitív kötelezettsége keletkezzen az állampolgárság megadására. A fenti megállapítás azonban államutódlás esetén is igaznak tekinthető, továbbá az el nem ismerés kérdése amiatt sem merülhet fel, hogy ha az említett szabály alapján nyújtja az utódállam az állampolgárságot, az nyilvánvalóan effektív lenne.

Megállapítható tehát, hogy akkor keletkezik más államok el nem ismerési joga, ha a kérdéses állampolgárság tekintetében nemzetközi kötelezettség-szegés áll fenn. Az effektivitás elve két esetben élhet tovább az eredeti tartalmától eltérően: államutódlás esetén az utódállam általi állampolgárság nyújtásnál és a két állampolgárság szerinti állam egymással szembeni diplomáciai védelménél. Az effektivitás elvének alkalmazása ezek közül csak egy esetben adhat alapot az állampolgárság el nem ismerésére: ha a kettős állampolgárságnál a dominanciára vonatkozó kivétel szabálya a Nemzetközi Jogi Bizottság diplomáciai védelemről szóló tervezetének elfogadásával, vagy a szabály szokásjoggá válásával kötelező erejűvé válik.

Az államutódlás kapcsán megállapítható, hogy az – a szuverenitás természetéből adódóan – a szuverenitás megváltozásával jár, és az átszállás kifejezés használata helytelennek minősítendő. Az államazonosság és az államutódlás viszonyának elemzése rávilágít arra, hogy az államazonosság nem zárja ki, hogy államutódlásról beszéljünk, mivel az államutódlást követően is fennmaradó államazonos államok minden esetben elődállamnak vagy utódállamnak tekintendők. Az államutódlási esetek meghatározására az állampolgárságra gyakorolt hatásuk alapján került sor, melynek következtében az alábbi csoportok különíthetők el: egyesülés, beolvadás, szétválás, elszakadás, területátadás. A gyarmati sorból függetlenné válást – habár más tárgykörökben külön szabályozzák a releváns nemzetközi szerződések – az állampolgársági kérdésekben nem szükséges külön kategóriaként kezelni, mivel az ebbe a körbe tartozó esetek nem igényelnek eltérő szabályozást. Ennek megfelelően az elszakadás csoportjába sorolható, ahogyan a függetlenné válás és a kiválás is annak szinonimájaként értékelhető. A cesszió a területátadás alá sorolható, és az államterület egy részének az érintett államok akaratával történő átadását jelenti, mely eset állami akarral, de nem feltétlenül nemzetközi szerződéssel megy végbe.

Egyes államutódlási esetek a jogellenességük miatt a más tárgykörök szabályozása során nem tekinthetők államutódlási tényállásnak. Ezzel szemben az állampolgárságot szabályozó rendelkezések – szűk körben ugyan – de ezekben az esetekben is alkalmazhatóvá válnak. Itt említhető meg az állampolgársághoz való jog mint emberi jog érvényre juttatásának előtérbe helyezése, valamint az Európa Tanács 2006. évi egyezményének kommentárja alapján az egyezmény kiterjesztő alkalmazásának lehetősége. Az egyes államutódlási esetek között különbség tehető aszerint, hogy univerzális (más néven teljes) vagy részleges államutódlást valósítanak meg. Az egyesülés, a beolvadás és a szétválás univerzális államutódlásnak tekinthető, mely során az elődállam és ezzel együtt állampolgársága is megszűnik. Az elszakadás és a területátadás ezzel szemben részleges államutódlást eredményez, melynél az államutódlást követően az elődállam és az utódállam is fennmarad. A nemzetközi szabályozást is érinti eme két csoport, ugyanis az univerzális eseteknél az elődállam – megszűnése folytán – nem kötelezhető, míg a részleges államutódlásnál az elődállamot és az utódállamot is kötelezettségek terhelhetik.

Az előszóban említett problémákra a kötetben felvázolt elméleti megállapítások, gyakorlati tapasztalatok és a jelenleg hatályos nemzetközi jogi szabályozás fényében az alábbi megállapítások, valamint szabályozási javaslatok tehetők:

1 | Az államutódlás esetén az állampolgárság megváltozásának módjával kapcsolatban, a meglévő elméletek és a gyakorlat ismeretében egy közvetítő elmélet alkotható, az államok akaratának elmélete, mely valójában mindhárom nézet – az állampolgárság automatikus változásának elmélete, az egyén akaratának nézete, és az állam belső jogának elmélete – mögött meghúzódik. Az állampolgárság szabályozása – *domaine réservé*-be tartozása révén – államutódlás esetén is alapvetően a belső jogban valósul meg, melyet az állam nemzetközi kötelezettségek vállalásával határolhat be. A belső jogi szabályozás azonban számos esetben nem megfelelő, így a nemzetközi szerződések szerepének fontossága vitathatatlan eme kérdésben, melyet a gyakorlati példák is jól mutatnak. A leghatékonyabb megoldást az érintett államok államutódlást szabályozó szerződésai nyújthatják, ezek hiányában és ezek mellett azonban az egyének védelmét az emberi jogi dokumentumok, az állampolgársági tárgyú szerződések és az állampolgárságot kifejezetten államutódlás esetén szabályozó szerződések szolgálhatják.

Az állampolgárság automatikus változása nem szilárdult meg szokásjogi szabályként, így az a gyakorlatban abban az esetben valósulhat meg, ha azt előírja az érintett államra vonatkozó nemzetközi szerződés, vagy biztosítja az állam belső jogszabályában. Az *ipso jure* és *ipso facto* jelzők minkét esetben – de eltérő jelentéstartalommal – használhatók, így

említésük során figyelemmel kell lenni arra, hogy az *ipso jure* mindig a belső jogi vagy nemzetközi jogszabály általi megszerzésre, míg az *ipso facto* valamely tényre – például az említett jogszabály hatálybalépésére – utal. Itt említendő meg ismételten, hogy az állampolgárság automatikus elvesztése az univerzális államutódlási esetekben – egyesülésnél, szétválásnál és beolvadásnál – az állam megszűnése miatt következik be, vagyis *ipso facto* a megszűnés tényéből következően. Az egyén akarata általánosságban nem veendő figyelembe, vagyis bizonyos személyi körnek szükséges a kérelem hiányában nyújtott állampolgárság-szerzés. Az optáláshoz való jog biztosítására nem kötelezi szokásjog vagy átfogó univerzális nemzetközi szerződés az államokat, de annak biztosítása az érintett államok és egyének érdeke egyaránt, hogy az államhoz – területi vagy származási alapon – kötődő egyének megszerezhessék állampolgárságát.

Az állampolgárság megváltozásának időpontjára több megoldás és elképzelés létezik. Ennek ellenére megállapítható, hogy az egyén érdekében kívánatos, hogy mind az elődállam állampolgárságának elvesztése, mind az utódállam állampolgárságának megszerzése a szuverenitás megváltozásával egy időben történjen. Amennyiben ez nem megvalósítható, az államutódlást követő, ehhez hasonlóan összehangolt állampolgárság-változás szintén megfelelő megoldás. Ezek elsősorban az érintett államok részvételével kötött nemzetközi szerződéssel, vagy belső jogi szabályozásaik összeegyeztetésével érhetők el. Kisegítő megoldásként elfogadható lehet az utódállam állampolgárság-szerzésének visszaható hatálya arra az időpontra, amikor az elődállam állampolgárságának elvesztése megtörtént.

Mindez nem jelenti azt, hogy a visszaható hatály alkalmazása általánosan elfogadható lenne. A visszaható hatály egy esetben igazolható: amikor a hontalanság kiküszöbölését szolgálja. A Nemzetközi Jogi Bizottság tervezete is a hontalanság elkerülése kapcsán engedi meg a visszaható hatályt. Ha például az elődállam megszűnik, és az utódállam állampolgársági szabályozása csak később valósul meg, elfogadható, ha az állampolgárság keletkezését az államutódlásra visszaható hatállyal szabályozzák, mely az egyén időleges hontalan státuszának elkerülését szolgálja. Az optáláshoz való jognál azonban a visszaható hatály nem célszerű, mivel – az optálás egyes fajtától függően – az új állampolgárság megszerzésével vagy a korábbi állampolgárság fennmaradásával az egyén hontalansága elkerülhető.

Az optáláshoz való jog kapcsán megállapítható, hogy az opció gyakorlása nem jelenti egyben az állampolgárság megváltozását, az ugyanis csupán igénylése az állampolgárságnak vagy megváltoztatásának államutódlás esetén. Az állampolgárság kétoldalú jogviszony volta miatt szükséges az állam akaratának megnyilvánulása is. Az állampolgárság megváltozását

így az állam elfogadását jelentő – optálási nyilatkozatot követő – hatósági aktus keletkezteti. Az optálás azon esetében, amikor területátadás vagy elszakadás során az egyénnek lehetősége nyílik a korábbi állampolgárságának visszaszerzésére, a leginkább elfogadható megoldás, ha az az államutódlás időpontjában megszerzi az utódállam állampolgárságát, és optálás esetén visszaszerzi az elődállam állampolgárságát abban az időpontban, amikor az elődállam elfogadó aktusa megtörténik. Az optálás másik esete kvázi honosításnak is minősíthető, melynek célja az utódállam vagy harmadik állam állampolgárságának megszerzése. Ebben az esetben – az optálás megtörténténél elmondottak, valamint a kvázi honosítási jelleg miatt – az utódállam állampolgárságának az állam elfogadó aktusának időpontjában szükséges keletkeznie.

2 | Az államutódlásnál meg kell határozni, melyek azok a személyek, akik az államutódlás során érintettek számítanak, vagyis az elődállam állampolgárságát elveszítik vagy jogosultak valamely utódállam állampolgárságára. Erről a hatályos dokumentumok közül kizárólag regionális dokumentumok rendelkeznek. A néhány latin-amerikai államra kötelező állampolgárságról szóló montevideói egyezmény a lakosság kritériumát használja, mely érinti a területen élő elődállami állampolgárokat, külföldieket és hontalanokat, nem terjed ki azonban a külföldön élő elődállami állampolgárokra. Az állampolgárságról szóló európai egyezmény azt írja elő, hogy államutódlás során az állampolgárság megadásáról vagy megtartásáról való döntés során az államoknak figyelembe kell venni különösen: az egyén és az állam valódi és tényleges kapcsolatát, az egyén szokásos tartózkodási helyét az államutódlás időpontjában, az egyén akaratát és az egyén területi származását. A felsorolás érdekes módon nem említi az elődállami állampolgárságot, így eme rendelkezés a területen élő külföldiekre és hontalanokra is kiterjedhet. Az érintettek köréről emellett az államutódlás esetén bekövetkező hontalanság elkerüléséről szóló egyezmény rendelkezik. Az egyezmény azon érintett személyeket tesz jogosulttá az utódállam állampolgárságára, akik az államutódlás időpontjában az elődállam állampolgárai és az államutódlással érintett területen volt szokásos tartózkodási helyük, vagy ha az elődállam állampolgárai voltak és nincs szokásos tartózkodási helyük egyetlen államban sem, de az utódállammal megfelelő kapcsolatuk áll fenn. A megfelelő kapcsolat többek között a területi egységhez való jogi kötelezet, a területen születést, vagy a területen lévő utolsó szokásos tartózkodási helyet jelenti. A jogi kötelek fennállása például a szövetségi államok szétválása, illetve az azoktól való elszakadás esetén alkalmazható kritérium. Az egyezmény szabályozása megfelelőnek tűnik, a gyakorlati megvalósulás során azonban adódhatnak olyan esetek, amelyekben valamely személy e rendelkezés ellenére is hontalanná válik. Ilyen eset lehet, ha az egyén

csak a szülőkön keresztül kapcsolódik az érintett területhez, mely az államutódlás környékén, külföldön születő gyermeknél is előfordulhat. A Nemzetközi Jogi Bizottság tervezetének esetleges elfogadásával továbbfejleszhető e szabályozás, mivel a tervezet külön-külön tárgyalja az államutódlás egyes eseteit, és állapít meg állampolgárság nyújtási kötelezettséget az utódállam számára.

Nézetem szerint az érintettek köre az egyes államutódlási esetekben – a sajátos jellegük miatt – külön határozandó meg. *Egyesülésnél* és *beolvadásnál* az elődállam állampolgársága mint önálló kritérium alkalmazása célravezető. Az elődállam megszűnése miatt ugyanis a külföldön élő elődállami állampolgárok állampolgársága is megszűnik, és a területhez kötődést kifejező további kritérium alkalmazása esetén hontalanná válhatnak. Eme személyeknél az államutódlást követően fennálló egyetlen utódállam kötelezhető a hontalanság kiküszöbölésére, ám ha eme egyének rendelkeznek másik állampolgársággal, az utódállam mentesülhet az állampolgárság megadásának kötelezettsége alól. Ehhez hasonló megoldás található a Nemzetközi Jogi Bizottság tervezetében is, azzal a különbséggel, hogy az egyesülés alatt a beolvadást is érti. *Szétválásnál* is az elődállam valamennyi állampolgára elveszíti állampolgárságát, de az elődállam állampolgárságának kritériuma nem alkalmazható önállóan, mivel szükséges eldönteni az egyének hovatartozását – valamilyen területi kapcsolatot kifejező feltétel mentén – az utódállamok között. A külföldön élő elődállami állampolgárok esetében éppen ezért nehezen kötelezhető az utódállamok valamelyike az állampolgárság megadására, és azok könnyen egymásra háríthatják eme kötelezettséget. *Elszakadásnál* és *területátadásnál* fennmarad az elődállam, így az elődállami állampolgárság mellett szükséges az érintett területhez kötődés megjelenítése az érintettek körére alkalmazott kritériumban. A külföldön élő elődállami állampolgároknak elsősorban az nyújthat hatékony védelmet, ha az elődállam nem foszthatja meg őket állampolgárságuktól. *Szétválásnál*, *elszakadásnál* és *területátadásnál* a területi kapcsolatot kifejező kritériumnak minél szélesebb kört kell felölelnie, melyek megfelelő felsorolását az elmélet és a gyakorlat adhatja meg. Ennek megfelelően a területhez kötődőnek szükséges tekinteni azt a személyt, aki a területen tartózkodási hellyel rendelkezik, akinek utolsó tartózkodási helye a területen volt, aki a területen született, akinek jogi köteléke áll fenn az érintett területtel, akinek szülei a területhez kötődnek tartózkodási hellyel vagy ott születéssel, vagy akinek más megfelelő kapcsolata áll fenn az adott állammal. Ezen kívül a külföldön élő elődállami állampolgároknál kiegészítő kritérium lehet a korábban megszűnt elődállami állampolgárság, a nemzetiséghez tartozás, a területen tartózkodási hely létesítése, valamint megfelelően igazolható a kérelem előírása.

Engedményként jelenhet meg továbbá a külföldi tanulás, külföldi ideiglenes tartózkodás vagy jogszerű tartózkodás kivételként való szerepeltetése.

Az elődállam számára kötelezettséget kizárólag *elszakadásnál* és *területátadásnál* lehet előírni, lévén a többi esetnél az elődállam megszűnik az államutódlás következtében. Az egyik lehetséges megoldás, ha az elődállam állampolgárságának elvesztése az utódállam állampolgárságának megszerzéséhez kapcsolódik, úgy, hogy az elvesztés időben nem előzi meg a megszerzést. Ennek megfelelően, ha a személy megfelel az utódállam állampolgársági kritériumainak, az állampolgárság megszerzésével veszíti el az elődállami állampolgárságát. A másik lehetséges megoldás, ha a fenti – területi kapcsolatot kifejező – kritériumok akként kerülnek alkalmazásra, hogy az elődállam nem foszthatja meg állampolgárságát a saját területéhez kötődő egyénektől, és az utódállamot kötelezettség terheli a területéhez kötődők állampolgárrá tételére. Ez azonban azt eredményezi, hogy bizonyos személyek esetleg minkét állam feltételeinek megfelelőek lehetnek. Esetükben a területi kapcsolat erősségének objektív alapú, előre meghatározott elvek mentén történő összehasonlítása, vagy számukra optálási jog biztosítása szükséges annak eldöntésére, hogy az elődállam állampolgárai maradjanak vagy az utódállam állampolgáraivá váljanak. Az első megoldás hatékonyabban biztosítja a kettős állampolgárság és a hontalanság kiküszöbölését, ám az elődállam állampolgárságát az utódállam állampolgárságától teszi függővé, és így háttérbe szorítja annak döntési szabadságát. Az elődállam és az utódállam által kötött nemzetközi szerződésben azonban közösen meghatározhatják az alkalmazandó kritériumokat, ezáltal közös döntést hozva az egyének állampolgárságának alakulásáról. A második megoldás az államok mérlegelésének nagyobb teret enged, és kevésbé biztosítja a kettős állampolgárság és a hontalanság elkerülését, mely az utóbbiakat előíró kiegészítő kötelezettségek beiktatásával orvosolható. A második megoldás továbbá figyelmen kívül hagyja a külföldön élő elődállami állampolgárokat, akiknél ezért a hontalanság elkerülése érdekében szükséges annak előírása, hogy az elődállam ne vonhassa meg állampolgárságukat, amennyiben nem rendelkeznek másik állampolgársággal.

A területen élő, nem az államutódlás következtében hontalan státuszt szerző egyének, valamint a külföldiek állampolgársághoz juttatása nem célja az államutódlás állampolgársági szabályozásnak. Üdvözölendő, ha az állam egyúttal rendezi helyzetüket és állampolgársághoz juttatja eme személyek körét, azonban erre nem kötelezhető. Esetükben elengedhetetlen, hogy a területen való tartózkodásuk regisztrálásának folytonossága megvalósuljon annak érdekében, hogy a honosításukhoz megkövetelt tartózkodási idő ne induljon újra az államutódlást követően.

Az érintettek körét meghatározó valamennyi kritériumnál fontos, hogy egyértelműek legyenek, és lehetőség szerint értelmező rendelkezéseket társítsanak hozzájuk. Ezáltal elkerülhetőek az értelmezési különbségek és az államok széles, és olykor diszkriminatív célokat szolgáló mérlegelési lehetősége.

3 | Amennyiben az adott személy elveszíti az elődállam állampolgárságát, de nem tudja megszerezni az utódállamét, hivatkozhat az emberi jogi dokumentumokban, az állampolgárságról szóló európai egyezményben, vagy az államutódlás esetén bekövetkező hontalanság elkerüléséről szóló egyezményben foglalt állampolgársághoz való jogára, azonban ez nem jelent elegendő védelmet számára, mivel az állampolgársághoz való jog többnyire általános megfogalmazást nyer a dokumentumokban, ezáltal az utódállamok egymásra háríthatják az állampolgárság megadásának kötelezettségét. Amennyiben hátrányos megkülönböztetéssel zárták ki az egyént az utódállam állampolgárságának megszerzéséből, hivatkozhat az állampolgárság tekintetében a diszkrimináció tilalmára, amelyet számos nemzetközi dokumentum tartalmaz. A hontalanná váló személynek segítséget nyújthatnak az állampolgárságról szóló európai egyezménynek a nem állampolgárookra vonatkozó alapelvei, melyek szerint az elődállam olyan állampolgárának, aki szokásos tartózkodási hellyel rendelkezik az érintett területen, azonban nem szerezheti meg az utódállam állampolgárságát, jogosultnak kell lennie az államban maradásra, valamint arra, hogy az utódállam állampolgáraival egyenlő elbánásban részesüljön. Az ilyen személy állampolgárság-szerzését segítik továbbá az államutódlás esetén bekövetkező hontalanság elkerüléséről szóló egyezmény tájékoztatási kötelezettségre, az eljárási garanciákra, a bizonyítási szabályokra, valamint a hontalanná váló személyek védelmére vonatkozó rendelkezései. Utóbbiak alapján az érintett állam köteles megkönnyíteni állampolgárságának megszerzését azon személyek számára, akiknek a szokásos tartózkodási helyük a területén van, ott jogszerűen tartózkodnak, azonban az államutódlás következtében hontalanná válnak. Emellett a honosításra vonatkozó szabályok is segítséget nyújthatnak az érintett személy számára, amely azonban hosszú folyamat, amit jól mutat, hogy az állampolgárságról szóló európai egyezményben is tíz évben van maximálva a megkövetelhető tartózkodás a honosítást megelőzően. Látható, hogy e rendelkezések ugyan segítséget nyújtanak az államutódlás során hontalanná váló személy számára, azonban számára állampolgárság adását egy szabály sem mondja ki, a legerősebb utódállami kötelezettség is csak állampolgárság megszerzésének megkönnyítésére vonatkozik. Emellett a fenti pont alatti, az érintettek körére vonatkozó javaslatok szolgálhatnak megoldásul eme probléma jövőbeli megoldására.

4 | A gyermeket számos emberi jogi dokumentum és állampolgársági tárgyú szerződés védi, de találunk szabályt kifejezetten államutódlás esetén a gyermek hontalanná válásának megelőzésére, illetve megszüntetésére is. Az állampolgársághoz való jog, illetve a diszkrimináció tilalma több okmányban kifejezetten a gyermek vonatkozásában szerepel. Emellett az állampolgársági tárgyú egyezményekben jó néhány olyan rendelkezés található, amelyek alkalmazhatók államutódlás esetén. Az állampolgársági törvények kollíziójának egyes kérdéseiről szóló 1930. évi hágai egyezmény a gyermek születésének helye alapján biztosítja az állampolgárságot még azokban az esetekben is, amikor szülei ismeretlenek vagy hontalanok. A hontalanság egy bizonyos esetéről szóló, szintén 1930. évi jegyzőkönyv a *ius soli* alkalmazhatatlansága esetére behozza azt a szabályt, miszerint az anya állampolgárságát kell megkapnia a gyermeknek, ha az apa hontalan, vagy állampolgársága nem ismert. Az 1961. évi hontalanság csökkentéséről szóló egyezmény részletes szabályokat dolgozott ki a gyermek hontalanságának kiküszöbölésére mind a *ius soli*, mind a *ius sanguinis* államokra vonatkozóan. Az állampolgárságról szóló európai egyezmény is az állampolgárság megadását írja elő hontalanok számára mind a *ius sanguinis*, mind a *ius soli* elve alapján. Kifejezetten államutódlás esetére csak az államutódlás esetén bekövetkező hontalanság elkerüléséről szóló egyezmény rendelkezik a gyermekek védelméről, mely szabályt a Nemzetközi Jogi Bizottság tervezete szinte azonos módon tartalmazza. Az érintett állam az egyezmény értelmében köteles megadni az állampolgárságot születésekor annak a gyermeknek, aki az államutódlást követően a területén született, és a szülője az államutódlás időpontjában a jogelőd állam állampolgárságával rendelkezett, ha különben hontalanná válna. E rendelkezés visszalépés a többi állampolgársági tárgyú egyezményhez képest, mivel nem csak az állam területén születést követeli meg, hanem azt is, hogy a szülő állampolgára legyen az elődállamnak az államutódlás időpontjában. Emellett elmondható, hogy az állampolgársághoz való jogon kívül nem találunk olyan rendelkezést a nemzetközi dokumentumokban, amely az államutódlás előtt született gyermekeket külön védené a hontalanságtól.

A gyermekek védelmét hatékonyan mozdítaná elő, ha az elődállam vagy az utódállam állampolgársági kritériumának megfelelő egyének leszármazóit is megilletné az állampolgárság. A leszármazás mint kritérium önmagában, további feltétel és időbeli megkötés nélkül való alkalmazása védelmet nyújtana mind az államutódlás előtt, mind az államutódlást követően születő gyermekeknek. Alkalmazásához az egyik szülő elegendő lenne, és ha a szülők más-más előd- vagy utódállam kritériumának felelnének meg, közös nyilatkozattal dönthetnének a gyermek állampolgárságáról. A gyermekeket továbbá szükséges védeni ismeretlen, ismeretlen állampolgárságú vagy hontalan szülők esetén a hontalanná

válástól a területen születés mint végső kritérium alkalmazásával. Ezáltal biztosítható, hogy a gyermekek abban az esetben sem „örököljék” meg a hontalanságot, ha szüleik az államutódlás következtében hontalanná válnak.

5 | A nők különös védelme nincsen kifejezetten szabályozva államutódlás tekintetében. Ha a nő saját államának joga alapján elveszíti állampolgárságát a külföldivel való házasságkötés miatt, és férjének állampolgársága megváltozik az államutódlás következtében, ám azt a nő nem tudja megszerezni, kizárólag az emberi jogi dokumentumok diszkrimináció tilalmára vonatkozó rendelkezéseit, illetve az állampolgársági tárgyú szerződések nőkre vonatkozó szabályait lehet segítségül hívni. A dokumentumokban általános az a szabály, hogy ha a nő állampolgárságát elveszíti a külföldivel kötött házasság miatt, vagy férjének állampolgársága megváltozik a házasság alatt, az állampolgársága elvesztésére csak akkor kerüljön sor, ha már megszerezte az új állampolgárságát. Államutódlás során emellett kívánatos a házastársak helyzetének szabályozása mindkét nemre vonatkozóan. A megfelelő védelemhez azon egyéneknek szükséges az állampolgárság nyújtása vagy megszerzésének megkönnyítése, akiknek – nemekre történő utalás nélkül – házastársa megfelel az utódállam állampolgársága megszerzéséhez vagy az elődállam állampolgársága megtartásához szükséges követelményeknek. Ezzel mind az államutódlás előtt, mind az államutódlást követően kötött házasságok alapján védelem illeti a házastársakat. Mivel az államutódlást követően kötött házasságok inkább sorolandók egy sajátos könnyített honosítási eljárás alá, az előbbi kritériumhoz társítható az államutódlás időpontja, mely így az államutódlás időpontja előtt kötött házasságokat veheti alapul.

6 | Az optáláshoz való jogról kevés hatályos dokumentum tartalmaz szabályokat. Az állampolgárságról szóló montevidói egyezmény arról rendelkezik, hogy területátadás esetén az utódlással érintett terület lakossága nem tekinthető azon állam állampolgárainak, amelyhez a területet csatolják, hacsak az egyének kifejezetten ki nem nyilvánítják optálásukkal, hogy az eredeti állampolgárságukat meg kívánják változtatni. E regionális dokumentum azonban öt latin-amerikai részes állama révén aligha tekinthető mérvadónak. Emellett az állampolgárságról szóló európai egyezmény pusztán annyit ír elő, hogy államutódlás esetén az állampolgárság megadásánál figyelembe kell venni az érintett személy akaratát, amely megfogalmazás azonban korántsem jelenti optáláshoz való jog nyújtásának kötelezettségét. Az Európa Tanács kettős állampolgárságot rendező egyezménye az optálás kapcsán csak a korábbi állampolgárság elvesztésének szükségességét említi a kettős állampolgárság kiküszöbölése érdekében, emellett pedig az optáló szülő kiskorú gyermekének állampolgárságát rendezi, melynél megjelenik a szülők egyetértésének szükségessége. A

szintén az európai régióban létrejött államutódlásra vonatkozó egyezmény sem fogalmazza meg konkrétan az optáláshoz való jog lehetővé tételének kötelezettségét, csupán azt, hogy az állampolgárságot kifejezett akarattal megszerezni kívánó egyéntől ne lehessen visszautasítani azt azon az alapon, hogy jogosult egy másik, az államutódlásban érintett állam állampolgárságának megszerzésére. A Nemzetközi Jogi Bizottság tervezete részletesen szabályozza az optáláshoz való jog nyújtásának kötelezettségét, amely esetleges hatálybalépése esetén megfelelő szabályozásnak bizonyulhat. Meg kell azonban említeni, hogy az állampolgársági tárgyú egyezményeknek az állampolgárságról való lemondásra vonatkozó szabályai védelmet nyújthatnak az egyén számára, ha nincsen optáláshoz való joga, azonban ennek ellenére másik utódállam állampolgárságát szeretné megkapni, vagy az elődállam állampolgárságát szeretné visszaszerezni.

Eme csekély nemzetközi szabály nyitva hagyja az optálásra jogosult személyek körének meghatározását. Az állampolgárságról szóló montevideói egyezmény az utódlással érintett terület lakosságának adja meg az optáláshoz való jogot, anélkül, hogy meghatározná a lakosság fogalmát. Az európai régióban létrejött államutódlásra vonatkozó egyezmény az egyén akaratának figyelembe vételénél a megfelelő kapcsolattal rendelkező érintett személyekről szól, és megfelelő kapcsolatnak a szokásos tartózkodási hely mellett a jogi köteleket, a születési helyet és az utolsó szokásos tartózkodási helyet tekinti. A Nemzetközi Jogi Bizottság tervezete is a megfelelő kapcsolatot említi, ám anélkül, hogy megadná annak meghatározását. Emellett a területátadásnál a szokásos tartózkodási hellyel rendelkezőknek kívánná biztosítani az optáláshoz való jogot, amely a területi kapcsolat kifejezésére leggyakrabban használt kritérium. Az optálásra való jogosultság alapját megadó egyes kritériumokról azonban elmondható, hogy közülük a legmegfelelőbb az egyedi esetekben választható ki.

Az optálást *szétválás*, *elszakadás* és *területátadás* során lenne szükséges biztosítani, annak érdekében, hogy az egyének azon állam állampolgárai legyenek, melyhez valóban kötődnek. *Szétválás* és *elszakadás* során olyan személyeknek szükséges biztosítani az optáláshoz való jogot, akik a területhez kötődés kritériumainak valamelyikével mindkét államhoz kapcsolhatók. *Területátadás* esetén valamennyi államutódlással érintett személynek biztosítandó az elődállam állampolgárságának visszaszerzése. A családi egység és az egyén állampolgárságáról való rendelkezési jog viszonyáról az mondható el, hogy a korábbi gyakorlattal ellentétben, napjainkban a házastársak önálló nyilatkozata tűnik elfogadottnak. A gyermeknél azonban szükséges, hogy a szülők optálása a nagykorúságig kihasson, ám

bizonyos életkor felett – ez a gyakorlatban általában tizennégy-tizenöt év – a gyermek hozzájárulása is feltétel lehet állampolgárság az optálással történő megváltoztatásához.

Az optálás – az általánosan elterjedt tévhittől eltérően – nem az állampolgárság megváltoztatásának jogát, hanem az állampolgárság megválasztásának igényét jelenti, melyből következően az optáláshoz való jog alapján az egyén arra szerez jogosultságot, hogy államutódlás esetén állampolgárságot igényeljen. Az opció gyakorlása a nyilatkozat – kivételesen hallgatólagos kinyilvánításnak minősülő magatartás – megtételét jelenti, melyet általában bizonyos időn belül, elvértve pedig időtartam meghatározása nélkül lehet gyakorolni. A határidő a jog gyakorlására, vagyis a nyilatkozat megtételére vonatkozik. A joggyakorlás azonban elhatárolandó annak joghatásától, a nyilatkozatot ugyanis hatósági döntés követi, és az állampolgárság megváltozása szempontjából utóbbi minősül konstitutív aktusnak.

Az optáláshoz kapcsolódó járulékos következmények közül kiemelendő, hogy míg az emigrációhoz való jognál a költözésnek kulcsszerepe volt, addig napjainkban általában az optáláshoz való jog kvázi honosítási esetét alkalmazzák, melynél az érintett gyakran hosszú ideje az adott területen él. Emellett megjelenik a külföldön élők számára optálás biztosítása anélkül is, hogy a költözést feltételül szabnák. Az optáláshoz való jog így az eredetétől elszakadva már nem kapcsolódik szorosan a költözéshez, hanem sokkal inkább az állampolgárságra való igény iránti olyan jogosultság, melyet a területhez valamilyen módon kötődő személyeknek biztosítanak, olykor függetlenül attól, hogy lakóhelyük mely államban található.

7 | Az utódállamban az állampolgárság megadásánál a diszkrimináció alkalmazása gyakran vezet hontalansághoz. Az emberi jogi dokumentumok mellett az állampolgársági tárgyú nemzetközi szerződések is tartalmaznak rendelkezéseket hátrányos megkülönböztetés ellen kifejezetten az állampolgárság tekintetében is, továbbá az államutódlás esetén bekövetkező hontalanság elkerüléséről szóló egyezmény is előírja, hogy az államutódlással érintett személyek között az egyezmény alkalmazása során ne lehessen diszkriminatív módon különbséget tenni. A Nemzetközi Jogi Bizottság tervezete konkrétan fogalmaz, amikor rögzíti, hogy az állampolgárság megszerzése, megtartása és az optáláshoz való jog gyakorlása során az államutódlással érintett személyek között nem lehet hátrányos megkülönböztetést alkalmazni. Véleményem szerint a nemzetközi jogi szabályozás szinte teljes körű a diszkrimináció tekintetében, azonban a legnagyobb problémát ez nem tudja maradéktalanul orvosolni, mivel az utódállamok gyakran burkoltan valósítják meg a diszkriminációt az állampolgárság megadásánál, mely emiatt sokszor nem támadható egyértelműen.

8 | Az állampolgárság megszerzéséhez szükséges bizonyítás szabályozása egyedül az államutódlás esetén bekövetkező hontalanság elkerüléséről szóló egyezményben található meg, amely kimondja, hogy az utódállam nem követelheti az általános feltételek bizonyítását az állampolgárság megadásához olyan személyektől, akik az államutódlás következtében hontalanná válnak vagy válnának, valamint a más állampolgárság megszerzése hiányának bizonyítását sem kérheti olyan személytől, akinek szokásos tartózkodási helye a területén van és az államutódlás következtében hontalanná vált. Rendkívül fontos, hogy e szabályok megfogalmazást nyertek az egyezményben, mivel a szigorú bizonyítási szabályok gyakran vezetnek hontalansághoz államutódlás esetén. A hontalanság ellen kellő védelmet biztosít, ám jelentősége igazán csak akkor lesz, ha az egyezményt további államok is ratifikálják, illetve csatlakoznak hozzá, mivel jelenleg egyedüli szabályként kevés államra kötelező.

A fentiek alapján elmondható, hogy a hontalanság csökkentése, megakadályozása a jelenlegi tételes nemzetközi jogi szabályozásban nem megfelelően megoldott. Egyrészt azért, mert az egyezmények általában csak az államok törekvését követelik meg a hontalanság kiküszöbölésére, ritkán kötelezik azokat az állampolgárság megadására, másrészt pedig, mivel az állampolgársági tárgyú egyezményeknek kevés állam részese, a nemzetek közösségének csekély részét érintik az említett rendelkezések. A kettős állampolgárság esetében a kiküszöbölés helyett a jogok és kötelezettségek rendezésére került át a hangsúly. Államutódlás során azonban problémát okozhat, ha a lakosság egésze vagy nagy része több állam állampolgárságára is jogosult, melynek elkerülése érdekében további szabályok megalkotása szükséges. A legnagyobb probléma ugyanis, hogy kevés az államutódlásra alkalmazható rendelkezés. Látható, hogy az emberi jogi dokumentumokban, valamint az állampolgársági tárgyú egyezményekben található olyan szabályok, amelyek államutódlás esetén is védelmet nyújthatnak bizonyos személyeknek. Az államutódlás esetében viszont, amikor egy terület teljes lakossága kollektíven elveszíti állampolgárságát, és másik állampolgárságot kell szereznie, speciális szabályozás szükséges annak érdekében, hogy a tömeges hontalanná vagy kettős állampolgárrá válást ki lehessen küszöbölni.

Az Európa Tanács égisze alatt létrejött egyezmény nagyban segítheti az egyéneket az államutódlás esetén fennálló, kiszolgáltatott helyzetükben, azonban e nemzetközi szerződés jelenleg néhány államra kötelező. A Nemzetközi Jogi Bizottság tervezetének az egyes államutódlási esetekre bontott szabályrendszere, illetve az optáláshoz való jog rendezése a jövőbeli szabályozásban nagy előrelépést jelenthet. Szükséges azonban megjegyezni, hogy e két dokumentum sem hoz megoldást az államutódlás esetén kialakuló állampolgársági problémák valamennyi esetére, így a későbbiekben szükséges, az eddigi államutódlási

tapasztalatok alapján, a részletesebb rendelkezések kidolgozása. A nemzetközi közösségre következőképp még számos feladat vár az állampolgárság államutódlás esetére vonatkozó szabályozása terén, ám a legnagyobb kihívást talán az jelenti, hogy az államok felismerjék érdekeltségüket, és belássák, hogy a szabályozás elmulasztásából vagy hiányos voltából eredő későbbi problémák megoldása szintén rájuk vár.

1. MELLÉKLET

A NEMZETKÖZI EMBERI JOGI DOKUMENTUMOK ÖSSZEHASONLÍTÓ TÁBLÁZATA

UNIVERZÁLIS EMBERI JOGI DOKUMENTUMOK					
	állampolgársághoz való jog		megfosztás tilalma	diszkrimináció tilalma/törvény előtti egyenlőség biztosítása	
	jogosult	jogosultság tartalma		jogosult és jogosultság tartalma	megkülönböztetés /egyenlőség alapja
EMBERI JOGOK EGYETEMES NYILATKOZATA	minden ember	valamely áphoz	nem fosztható meg önkényesen - áptól - ápmegváltoztatásának jogától	mindenki nyilatkozatban kinyilvánított jogok és szabadságok	diszkrimináció tilalma: bármely alapon, nevezetesen: faj, szín, nem, nyelv, vallás, politikai vagy más vélemény, nemzeti vagy társadalmi eredet, vagyoni, születési, más körülmény
GYERMEK JOGAI RÓL SZÓLÓ NYILATKOZAT (nem kötelező erejű)	gyermek	születésétől fogva valamely áphoz	-	gyermek egyezményben lefektetett jogok	diszkrimináció tilalma: minden alapon, nevezetesen faj, szín, nem, nyelv, vallás, politikai vagy más vélemény, nemzeti, nemzetiségi vagy társadalmi származás, vagyoni helyzet, cselekvőképtelenség, születési vagy egyéb helyzet
POLGÁRI ÉS POLITIKAI JOGOK NEMZETKÖZI EGYEZSÉGOKMÁNYA	gyermek	ápot szerezzen	-	minden személy	diszkrimináció tilalma: bármely alapon, például faj, szín, nem, nyelv, vallás, politikai vagy egyéb vélemény, nemzeti vagy társadalmi származás, vagyoni, születési, más helyzet törvény előtti egyenlőség: minden megkülönböztetés nélkül

NYILATKOZAT A GYERMEKEK VÉDELME ÉS JÓLÉTÉRE VONATKOZÓ TÁRSADALMI ÉS JOGI ALAPELVEKRŐL (nem kötelező erejű)	gyermek	rendelkeznie kell ap-gal	nem fosztható meg - nevelőotthonban elhelyezés - örökbefogadás - más szabály következményeként	-	-
EGYEZMÉNY A GYERMEK JOGAI RÓL	gyermek	ap-ot szerezen	-	gyermek egyezményben lefektetett jogokat	diszkrimináció tilalma: minden alapon, nevezetesen faj, szín, nem, nyelv, vallás, politikai vagy más vélemény, nemzeti, nemzetiségi vagy társadalmi származás, vagyoni helyzet, cselekvőképtelenség, születési vagy egyéb helyzet
NEMZETKÖZI EGYEZMÉNY VALAMENNYI VENDÉGMUNKÁS ÉS CSALÁDTAGJAİK JOGAINAK VÉDELME RŐL	vendégmunkás gyermeke	ap-hoz		vendégmunkások és családtagjaik egyezményben foglalt jogok	jogok biztosítása, tiszteletben tartása megkülönböztetés nélkül: úgy mint nem, faj, bőrszín, nyelv, vallás vagy meggyőződés, politikai vagy más vélemény, nemzeti, etnikai vagy társadalmi származás, állampolgárság, életkor, gazdasági helyzet, vagyon, családi állapot, születés vagy más státusz alapján
EGYEZMÉNY A FOGYATÉKKAL ÉLŐ SZEMÉLYEK JOGAI RÓL	fogyatékkal élő gyermek	születésétől fogva ap szerzéséhez	-	-	-
NEMZETKÖZI EGYEZMÉNY A FAJİ MEGKÜLÖNBÖZTETÉS VALAMENNYI FORMÁJÁNAK KİKÜSZÖBÖLÉSÉRŐL	-	-	-	mindenki ap-hoz való jog	diszkrimináció tilalma: faji alapon törvény elıtti egyenlıség: faj, szín, nemzetiségi vagy etnikai származás
EGYEZMÉNY A NŐKKEL SZEMBENI HÁTRÁNYOS MEGKÜLÖNBÖZTETÉS MINDEN FORMÁJÁNAK KİKÜSZÖBÖLÉSÉRŐL	-	-	-	nők - ap megszerzése, megváltoztatása, megtartása - gyermekei ap-a	férfiakéval egyenlı jogok biztosítása (nemi alapon)

REGIONÁLIS EMBERI JOGI DOKUMENTUMOK					
	állampolgársághoz való jog		megfosztás tilalma	diszkrimináció tilalma/törvény előtti egyenlőség biztosítása	
	jogosult	jogosultság tartalma		jogosult és jogosultság tartalma	megkülönböztetés /egyenlőség alapja
EMBER JOGAINAK ÉS KÖTELEZETTSÉGEINEK AMERIKAI NYILATKOZATA (nem kötelező erejű)	minden ember	- ahhoz az á-p-hoz, melyre törvény által jogosult - á-p megváltoztatásához - más állam á-p-hoz, amely azt meg akarja neki adni	-	minden ember nyilatkozatban foglalt jogok és kötelezettségek	diszkrimináció tilalma: minden alapon, nevezetesen faj, nem, nyelv, vallás, vagy más alapon törvény előtti egyenlőség
EMBERI JOGOK AMERIKAI EGYEZMÉNYE	minden ember	- valamely á-p-hoz - annak az államnak az á-p-ához, amelynek területén született, ha nincs joga más á-p-hoz	nem fosztható meg önkényesen - á-p-tól - á-p megváltoztatásának jogától	minden ember	diszkrimináció tilalma törvény előtti egyenlőség
EGYEZMÉNY AZ EMBERI JOGOK ÉS ALAPVETŐ SZABADSÁGOK VÉDELMEÉRŐL	-	-	(magánélethez való jog sérelme lehet az önkényes megfosztás következménye)	egyezményben foglalt jogok és szabadságok	diszkrimináció tilalma: minden alapon, például nem, faj, szín, nyelv, vallás, politikai vagy egyéb vélemény, nemzeti vagy társadalmi származás, nemzeti kisebbséghez tartozás, vagyoni helyzet, születés szerinti vagy egyéb helyzet törvényben meghatározott jogok élvezetének megkülönböztetés nélküli biztosítása: minden alapon, például [...] (ld. egyezmény)
12. SZÁMÚ JEGYZŐKÖNYV	-	-	-	-	-
EURÓPAI BIZTONSÁGI ÉS EGYÜTTMŰKÖDÉSI ÉRTEKEZLET – HELSINKI CSÚCSTALÁLKOZÓ NYILATKOZATAI ÉS HATÁROZATAI	mindenki	á-p-hoz	nem fosztható meg - á-p-tól	-	-

FÜGGETLEN ÁLLAMOK KÖZÖSSÉGÉNEK EMBERI JOGOKRÓL ÉS ALAPVETŐ SZABADSÁGOKRÓL SZÓLÓ EGYEZMÉNYE	mindenki	áp-hoz	nem fosztható meg önkéntesen - áp-tól - áp megváltoztatásának jogától	mindenki egyezményben foglalt jogok és szabadságok	törvény előtti egyenlőség, jogosultság a törvény egyenlő védelmére jogok, szabadságok diszkrimináció nélküli biztosítása: nem, faj, bőrszín, nyelv, vallás, politikai vagy más vélemény, nemzeti vagy társadalmi származás, nemzeti kisebbséghez tartozás, vagyoni vagy hivatali helyzet, születési hely vagy más státusz alapján
AFRIKAI KARTA A GYERMEK JOGAIRÓL ÉS JÓLÉTÉRŐL	gyermek	- áp-ot szerezzon - megszerezni az állam áp- át, melynek területén született, ha nem kaphatja meg más állam áp-át		gyermek kartában elismert és biztosított jogok és szabadságok	diszkrimináció tilalma: faji, nemzeti hovatarozás, szín, nem, nyelv, vallás, politikai vagy más vélemény, nemzeti, társadalmi származás, vagyon, születés, más státusz alapján
AZ EMBER ÉS NÉPEK JOGAINAK AFRIKAI KARTÁJÁNAK JEGYZŐKÖNYVE A NŐK JOGAIRÓL AFRIKÁBAN	nő	- áp-át megtartani - férje áp-át megszerezni		nők és férfiak	egyenlő joguk legyen gyermekük áp-a tekintetében
EMBERI JOGOK ARAB KARTÁJA	mindenki	áp-hoz	nem fosztható meg jogtalanul vagy önkéntesen - áp-tól nem fosztható meg -más áp megszerzésének jogától	mindenki kartában lefektetett jogok és szabadságok	diszkrimináció tilalma: bármely alapon, például faj, szín, nem, nyelv, vallási meggyőződés, vélemény, gondolat, nemzeti vagy társadalmi származás, vagyon, születés, testi vagy szellemi fogyatékoság
	gyermek	anya áp-át megszerezze		férfiak és nők kartában foglalt jogok	férfiak és nők egyenlő jogainak biztosítása (nemi alapon)
EGYEZSÉGOKMÁNY A GYERMEK JOGAIRÓL AZ ISZLÁMBAN	gyermek	születésétől fogva - regisztrálva legyen - megállapítsák áp-át			

2. MELLÉKLET

AZ ÁLLAMPOLGÁRSÁGI TÁRGYÚ NEMZETKÖZI SZERZŐDÉSEK ÖSSZEHASONLÍTÓ TÁBLÁZATA

UNIVERZÁLIS ÁLLAMPOLGÁRSÁGI TÁRGYÚ NEMZETKÖZI SZERZŐDÉSEK				
áp-hoz való jog	-			
megfosztás tilalma	EGYEZMÉNY A HONTALANSÁG CSÖKKENTÉSÉRŐL - áp-tól való megfosztás tilalma (kivételekkel), ha ennek következtében hontalanná válna			
diszkrimináció tilalma	EGYEZMÉNY A HONTALANSÁG CSÖKKENTÉSÉRŐL diszkrimináció tilalma: - mindenkire nézve - áp-tól való megfosztás tekintetében - faji, etnikai, vallási vagy politikai alapon			
áp-ról való lemondás	EGYEZMÉNY AZ ÁLLAMPOLGÁRSÁGI TÖRVÉNYEK KOLLÍZIÓJÁNAK EGYES KÉRDÉSEIRŐL - más áp megszerzése a feltétele az áp elvesztésének engedély alapján - ha nem szerez új áp-ot, az engedély hatályát veszti	EGYEZMÉNY A HONTALANSÁG CSÖKKENTÉSÉRŐL - akkor veszítheti el áp-át, ha megszerezte az újat, vagy van másik áp-a - külföldön honosítást kérő akkor veszítheti el áp-át, ha már megkapta az újat		
kettős áp-ság	JEGYZŐKÖNYV A HADKÖTELEZETTSÉGRŐL A KETTŐS ÁLLAMPOLGÁRSÁG EGYES ESETEIBEN - kettős állampolgárrá váló személyek hadkötelezettségét rendezi	EGYEZMÉNY A HONOSÍTOTT ÁLLAMPOLGÁROK STÁTUSZÁNAK LÉTREJÖTTÉRŐL, AKIK AZ EREDETÜK SZERINTI ÁLLAMBAN TARTÓZKODÁSI HELYET LÉTESÍTENEK - ha egy honosított egyén visszatér eredeti államába és ott két évig tartózkodik, úgy kell tekinteni, mint aki visszaszerezte eredeti áp-át és lemondott a honosítással szerzett áp-ról		
nők védelme	EGYEZMÉNY AZ ÁLLAMPOLGÁRSÁGI TÖRVÉNYEK KOLLÍZIÓJÁNAK EGYES KÉRDÉSEIRŐL - ha nő elveszteni áp-át amiatt, hogy férje áp-ága a házasság alatt megváltozik, akkor ez csak azután lehet, miután megkapta férje új áp-át - férj honosítása nem járhat együtt a nő áp-ának megváltozásával, kivéve, ha hozzájárul	EGYEZMÉNY A FÉRJEZETT NŐK ÁLLAMPOLGÁRSÁGÁRÓL - külföldivel házasságkötés, férj áp-ának házasság alatti megváltozása nem lehet kihatással a nő áp-ára - ha a férj saját elhatározásából megszerzi más állam áp-át vagy áp-áról lemond, az nem akadályozza meg a nőt abban, hogy megtartsa áp-át	EGYEZMÉNY A HONTALANSÁG CSÖKKENTÉSÉRŐL - ha személy áp-ának elvesztése, attól való megfosztása házastársa áp-ának elvesztésével jár, ennek feltétele, hogy a házastárs rendelkezzen másik áp-gal, vagy másik áp-ot szerezzen	
gyermek	EGYEZMÉNY AZ	JEGYZŐKÖNYV A HONTALANSÁG	EGYEZMÉNY A HONTALANSÁG	EGYEZMÉNY A HONTALANSÁG ESETEI

védelme	<p>ÁLLAMPOLGÁRSÁGI TÖRVÉNYEK KOLLÍZIÓJÁNAK EGYES KÉRDÉSEIRŐL</p> <ul style="list-style-type: none"> - szülők honosítása esetén gyermeket is honosítani kell, ha nem kapja meg a honosított szülő ap-át, meg kell maradnia a létező ap-ának - ha egyik szülője nem ismert: meg kell adni annak az államnak az ap-át, amelynek területén született - talált gyerek: vélelmezni kell, hogy ott született, ahol találták - szülők hontalanok, vagy ap-uk nem ismert: meg kell adni annak az államnak az ap-át, amelynek területén született - örökbefogadás: akkor veszítheti el ap-át, ha megszerezi az örökbefogadóét 	<p>EGY BIZONYOS ESETÉRŐL</p> <ul style="list-style-type: none"> - ha a <i>ius soli</i> nem alkalmazható az állam területén született gyerekekre, és az apa hontalan, vagy ap-ága nem ismert, de az anya ap-ára, meg kell kapnia ezen ap-ot 	<p>CSÖKKENTÉSÉRŐL</p> <ul style="list-style-type: none"> - meg kell adni ap-ot aki területén született, ha hontalanná válna (kritériumok) - kritériumok ellenére is, ha állam területén, házassági kötelékben született, és anyja az állam ap-ára, és ha máskülönben hontalanná válna - ha nem tudja megszerezni annak az államnak az ap-át ahol született - ha születésekor valamelyik szülő születésekor az állam ap-a és máskülönben hontalanná válna - nem az állam területén születik, de valamelyik szülője születésekor ap-a az államnak, meg kell adni a szülő ap-át, ha máskülönben hontalanná válna - talált gyerek: úgy kell tekinteni, mint aki az állam területén az állam ap-ával rendelkező szülőktől született - ha személy ap-ának elvesztése, attól való megfosztása gyermeke ap-ának elvesztésével jár, ennek feltétele, hogy a gyermek rendelkezzen másik ap-gal, vagy másik ap-ot szerezzen 	<p>SZÁMÁNAK CSÖKKENTÉSÉRŐL</p> <ul style="list-style-type: none"> - gyermeknek meg kell szereznie az anya ap-át, ha máskülönben hontalanná válna
személyi állapot változása	<p>EGYEZMÉNY A HONTALANSÁG CSÖKKENTÉSÉRŐL</p> <ul style="list-style-type: none"> - házasságkötés, házasság megszűnése, törvényesítés, elismerés, örökbefogadás: csak akkor vonhatja maga után az ap elvesztését, ha a személynek van másik ap-a, vagy megszerez másik ap-ot 			
államutódlás	<p>EGYEZMÉNY A HONTALANSÁG CSÖKKENTÉSÉRŐL</p> <ul style="list-style-type: none"> - területátadás estén az erről kötött megállapodásnak tartalmaznia kell olyan rendelkezéseket, melynek célja a hontalanság kiküszöbölése - minden erőfeszítést meg kell tenni ennek érdekében akkor is, ha olyan állammal kötnek megállapodást, amely nem részese az egyezménynek - ha a területátadásról kötött megállapodás nem tartalmaz az ap-okra vonatkozó rendelkezést, vagy nem jön létre ilyen szerződés, meg kell adni az állampolgárságot az olyan személyeknek, akik a területátadás következtében máskülönben hontalanná válnának 			

REGIONÁLIS ÁLLAMPOLGÁRSÁGI TÁRGYÚ NEMZETKÖZI SZERZŐDÉSEK

áp-hoz való jog	EURÓPAI EGYEZMÉNY AZ ÁLLAMPOLGÁRSÁGRÓL - minden embernek - valamely áp-hoz	
megfosztás tilalma	EURÓPAI EGYEZMÉNY AZ ÁLLAMPOLGÁRSÁGRÓL - áp-tól való önkényes megfosztás tilalma - áp önkéntes megszerzése esetén rendelkezhet az állam az áp elvesztéséről, de ez nem alkalmazható, ha ennek következtében hontalanná válna	
diszkrimináció tilalma	EGYEZMÉNY A NŐK ÁLLAMPOLGÁRSÁGÁRÓL diszkrimináció tilalma: - nőkre nézve - állampolgárság tekintetében - nemi alapon	EURÓPAI EGYEZMÉNY AZ ÁLLAMPOLGÁRSÁGRÓL diszkrimináció tilalma: - áp-i szabályokban - nem, vallás, faj, szín, nemzeti vagy etnikai hovatartozás alapján
áp-ról való lemondás	EURÓPAI EGYEZMÉNY AZ ÁLLAMPOLGÁRSÁGRÓL - állam köteles engedélyezni, ha ezáltal nem válik hontalanná - államok kötelesek elősegíteni az áp visszaállítását olyan áp-oknak, akik területén jogszerűen és szokásosan tartózkodtak	
kettős áp-ság	EGYEZMÉNY A TÖBBES ÁLLAMPOLGÁRSÁG ÉS AZ EMIATT FENNÁLLÓ KATONAI KÖTELEZETTSÉGEK KIKÜSZÖBÖLÉSÉRŐL - saját akaratából – honosítás, optálás vagy visszahonosítás során – más áp-ot szerző személy elveszíti korábbi áp-át - ha csak az egyik szülő veszíti el áp-át a fenti útján, a gyermek áp-át ezen áp szerinti állammak kell rendeznie, lehetőség szerint úgy, hogy a gyermek áp-a a másik szülő vagy a gyámja bejegyzésével változhat meg - kettős állampolgárok áp-ról való lemondási kötelezettsége - kettős állampolgárok katonai kötelezettségeinek rendezése	EURÓPAI EGYEZMÉNY AZ ÁLLAMPOLGÁRSÁGRÓL - az államokra bízva a kettős állampolgárság elismerésének vagy megtiltásának eldöntését - kettős állampolgárok katonai kötelezettségeinek rendezése
nők védelme	EGYEZMÉNY A NŐK ÁLLAMPOLGÁRSÁGÁRÓL - ld. diszkrimináció tilalma	

gyermek védelme	<p>EURÓPAI EGYEZMÉNY AZ ÁLLAMPOLGÁRSÁGRÓL</p> <ul style="list-style-type: none"> - meg kell adni az ap-ot, akinek szülei születésekor az állam ap-ai - talált gyerek: meg kell adni az ap-ot, ha máskülönben hontalan lenne - állam területén született hontalan gyermeknek meg kell adni az ap-ot 		
államutódlás	<p>EGYEZMÉNY AZ ÁLLAMPOLGÁRSÁGRÓL</p> <ul style="list-style-type: none"> - területátadás esetén az utódlással érintett területen élő személyek nem tekinthetők azon állam állampolgárainak, amelyhez a területet csatolják, hacsak kifejezetten ki nem nyilvánítják optálásukkal, hogy az eredeti állampolgárságukat meg kívánják változtatni 	<p>EURÓPAI EGYEZMÉNY AZ ÁLLAMPOLGÁRSÁGRÓL</p> <ul style="list-style-type: none"> - alapelvek - ap nyújtásáról, megtartásáról szóló döntés során figyelembe kell venni: az érintett személy államhoz való tényleges kapcsolatát, szokásos tartózkodását államutódláskor, akaratát, területi származását - megállapodás: törekedni kell megkötésére, amelyben szabályozzák az ap-i kérdéseket, az ilyen megállapodásnak az említett alapelveket és szabályokat meg kell tartani - nem állampolgárokra vonatkozó alapelvek: elődállam olyan ap-a, aki szokásos tartózkodási hellyel rendelkezik az államutódlással érintett területen, de nem szerezheti meg az utódállam ap-át - joga van arra, hogy az államban maradjon, ap-okkal egyenlő bánásmódban részesüljön a szociális és gazdasági jogok tekintetében 	<p>EGYEZMÉNYT A TÖBBES ÁLLAMPOLGÁRSÁG ÉS AZ EMIATT FENNÁLLÓ KATONAI KÖTELEZETTSÉGEK KIKÜSZÖBÖLÉSÉRŐL</p> <ul style="list-style-type: none"> - ld. kettős ap-ság

3. MELLÉKLET

AZ ÁLLAMPOLGÁRSÁG ÁLLAMUTÓDLÁS ESETÉRE VONATKOZÓ, ÁTFOGÓ NEMZETKÖZI JOGI SZABÁLYOZÁSÁNAK ÖSSZEHASONLÍTÓ TÁBLÁZATA

	AZ EURÓPA TANÁCS EGYEZMÉNYE AZ ÁLLAMUTÓDLÁS ESETÉN BEKÖVETKEZŐ HONTALANSÁG ELKERÜLÉSÉRŐL	NEMZETKÖZI JOGI BIZOTTSÁG TERVEZETE A TERMÉSZETES SZEMÉLYEK ÁLLAMPOLGÁRSÁGÁRÓL ÁLLAMUTÓDLÁS ESETÉN
áp-hoz való jog	elődállam áp-ának valamely utódállam áp-ához - és ha az államutódlás következtében hontalanná válik vagy válna	elődállam áp-ának valamely utódállam áp-ához
áp védelme		érintett területen szokásos tartózkodási hellyel rendelkezők esetében vélelmezni kell az utódállam állampolgárságának megszerzését
megfosztás tilalma		önkényes megfosztás tilalma: - áp megszerzése - áp megváltoztatása - optáláshoz való jog gyakorlása tekintetében
hontalanság megelőzése	érintett állam köteles minden megfelelő intézkedést megtenni, hogy elődállam állampolgárai ne váljanak hontalanná az államutódlás következtében	érintett állam köteles minden megfelelő intézkedést megtenni, hogy elődállam állampolgárai ne váljanak hontalanná az államutódlás következtében
diszkrimináció tilalma	- egyezmény alkalmazása során - érintett személyek között - faj, szín, nyelv, vallás, politikai vagy egyéb vélemény, nemzeti vagy társadalmi származás, nemzeti kisebbséghez tartozás, vagyoni, születési vagy egyéb helyzet alapján	- áp megszerzése, megtartása, optáláshoz való jog gyakorlása során - érintett személyek között - bármely alapon
gyermek védelme	érintett állam köteles megadni az állampolgárságot születésekor annak a gyermeknek, aki az államutódlást követően a területén született, és a szülője az államutódlás időpontjában az elődállam állampolgárságával rendelkezett, - ha különben hontalanná válna	érintett állam köteles megadni az állampolgárságot születésekor annak a gyermeknek, aki az államutódlást követően a területén született, és a szülője az államutódlás időpontjában a jogelőd állam állampolgárságával rendelkezett, - ha nem szerzett semmilyen állampolgárságot

áp-ról lemondás		ha egyén jogosult az utódállam állampolgárságára, azonban másik, utódlással érintett állam állampolgára, és az utódállam az állampolgárság megadását a fennálló állampolgárságról való lemondáshoz kötheti, ezt a feltételt nem lehet oly módon alkalmazni, hogy - akár ideiglenesen is - hontalansághoz vezessen
optáláshoz való jog		- optáláshoz való joggal létrejövő állampolgárságot az állampolgárság időpontjában megszerzettnek kell tekinteni - ha az érintett személynek van optáláshoz való joga, és azt gyakorolja, az optált államnak meg kell adni számára az állampolgárságot - annak az államnak, amelynek állampolgárságáról az egyén lemond, vissza kell vonnia az érintett személy állampolgárságát, kivéve, ha ezáltal hontalanná válna
hontalanná váló személyek védelme	- érintett állam köteles megkönnyíteni az állampolgárságának megszerzését azon személyek számára, akik szokásos tartózkodási helye a területén van, ott jogszerűen tartózkodnak, és az utódállam és az elődállam kötelezettségeiről rendelkező cikkek ellenére hontalanná váltak	
érintett személyek tájékoztatása, eljárási garanciák	- érintett államok kötelesek minden szükséges lépést megtenni, hogy az érintett személyek megfelelő információval rendelkezzenek az állampolgárság megszerzésével kapcsolatos eljárási és más szabályokról - érintett állam köteles biztosítani, hogy az állampolgársággal kapcsolatos eljárás keretében: a) a kérelmeket ésszerű időn belül elbírálják; b) a határozatok írásbeli indokolást tartalmazzanak, és belső jogával összhangban felülvizsgálhatók legyenek; c) az eljárási díjak indokoltak legyenek, ne jelentsenek akadályt a kérelmezők számára	
bizonyítás	- utódállam nem követelheti az állampolgársága megadásához szükséges általános feltételek bizonyítását olyan személyektől, akik az államutódlás következtében hontalanná válnak vagy válnának - utódállam az állampolgársága megadása előtt nem kérheti más állampolgárság megszerzése hiányának bizonyítását azoktól, akiknek szokásos tartózkodási helye az államutódlás időpontjában ezen állam területén volt, és az államutódlás következtében hontalanná válnak vagy válnának	

<p>államok közötti együttműködés</p>	<p>- érintett államok kötelesek egymással együttműködni annak érdekében, hogy az államutódlás esetén bekövetkező hontalanság elkerülése céljából a szükséges intézkedéseket megtegyék, különösen a vonatkozó belső jogszabályok alkalmazásával kapcsolatos információk átadásával</p> <p>- érintett államok törekednek arra, hogy szükség esetén az állampolgársággal kapcsolatos ügyeket - különös tekintettel a hontalanság elkerülésére - nemzetközi megállapodással rendezzék</p>	<p>- érintett államok kötelesek információcserére, konzultációra annak érdekében, hogy felismerjék az államutódlás hátrányos hatásait az érintett személyek állampolgárságára, és státuszukhoz kapcsolódó kérdésekre</p> <p>- érintett államok - ha szükséges - megoldást keresnek a hátrányos hatások kiküszöbölésére és enyhítésére tárgyalással, és ha szükséges, megállapodás kötésével</p>
<p>érintett államok kötelezettsége a megadására, visszavonására</p>	<p><u>elődállam</u>: nem vonhatja vissza az állampolgárságot, amíg az érintett személy nem szerzi meg az utódállam állampolgárságát</p> <p><u>utódállam</u>: államutódlás időpontjában az elődállam állampolgárának, ha</p> <ul style="list-style-type: none"> a) államutódlással érintett területen volt szokásos tartózkodási helye, vagy b) nem volt szokásos tartózkodási helye egyetlen államban sem, azonban az utódállammal megfelelő kapcsolata áll fenn 	<p>1. területátszállás <u>utódállam</u>: területen szokásos tartózkodási hellyel rendelkezőnek <u>elődállam</u>: vissza kell vonnia az állampolgárságot, de csak ha már az utódállamét megszerezték (kivéve opciós jog esetén)</p> <p>2. egyesülés <u>utódállam</u>: államutódlás időpontjában az elődállam állampolgárságával rendelkezőnek</p> <p>3-4. szétválás/elszakadás <u>utódállam</u>: államutódlás időpontjában az elődállam állampolgárának, ha</p> <ul style="list-style-type: none"> a) az adott állam területén szokásos tartózkodási helye van b) nincs az adott állam területén szokásos tartózkodási helye, de: <ul style="list-style-type: none"> i) megfelelő jogi köteleke van az elődállam olyan terület részével, amely az utódállam részévé vált ii) nem lenne jogosult egyik érintett állam állampolgárságára sem a), ill. b) i) alapján, de az államutódlással érintett területen született, vagy ott volt az utolsó szokásos tartózkodási helye, vagy az adott állammal más megfelelő kapcsolata van c) más államban van szokásos tartózkodási helye, akarata ellenére állampolgárságot kell adni, ha máskülönben hontalanná válna <p><u>elszakadásnál utódállam</u>: optáláshoz való jog biztosítása</p>

IRODALOMJEGYZÉK

Ambrus, Ágnes: Hontalanság. ENSZ egyezmények és az Egyesült Nemzetek Menekültügyi Főbiztosságának tevékenysége. *Acta Humana*, 10. évf. 37-38. szám (1999), 5-23.

Apáthy, István: *Tételes európai nemzetközi jog*. Franklin-Társulat, Budapest, 1888.

Arisztotelész: *Politika*. Gondolat Kiadó, Budapest, 1984.

Arnaoutoglou, Ilias: *Ancient Greek Laws. A Sourcebook*. Routledge, London, 1998.

Arnold, Rainer: Aliens. In: *Encyclopedia of Public International Law. Vol. 8. Human Rights and the Individual in International Law, International Economic Relations* (ed.: Rudolf Bernhardt). North-Holland Publishing Co. – Collier Macmillan Publishers, New York – London, 1982. 6-11.

Asztalos, Zsófia: *Uniós polgárság és a diszkrimináció tilalma*. Miskolci Egyetem Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, Miskolc, 2009. (PhD értekezés)

Audinet, Eugène: Les Changements de nationalité résultant des récents Traités de Paix. *Journal du Droit International Privé*, Tome 48. (1921), 377-388.

Bajáki, Veronika: *Magyar állampolgárság – kettős állampolgárság*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1973.

Balogh Béni: A magyar-román viszony és a kisebbségi kérdés 1940 őszén. *Limes: tudományos szemle*, 9. évf. 3. szám (1996), 79-92.

Bar, Ludwig von: *Theorie und Praxis des internationalen Privatrechts*. Hahn, Hannover, 1889.

Batchelor, Carol A.: Statelessness and the Problem of Resolving Nationality Status. *International Journal of Refugee Law*, Vol. 10. No. 1-2. (1998), 156-183.

Batchelor, Carol A.: Transforming International Legal Principles into National Law: The Right to a Nationality and the Avoidance of Statelessness. *Refugee Survey Quarterly*, Vol. 25. Issue 3. (2006), 8-25.

Baumgartner, Christian: Die Verfassung der Slowakei vom 1. 9. 1992. *Recht in Ost und West*, Band 36. (1992), 375-380.

Beigbeder, Yves: *International Monitoring of Plebiscites, Referenda and National Elections. Self-Determination and Transition to Democracy*. Martinus Nijhoff Publishers, Dordrecht – Boston – London, 1994.

Bentwich, Norman: Statelessness through the Peace Treaties After the First World-War. *British Year Book of International Law*, Vol. 21. (1944), 171-176.

Blackman, Jeffrey L.: State Successions and Statelessness: The Emerging Rights to an Effective Nationality under International Law. *Michigan Journal of International Law*, Vol. 19. No. 3. (1998), 1141-1194.

Blackstone, William: *Commentaries of the Laws of England. Book I. Of the Rights of Persons*. The University of Chicago Press, Chicago, 1979.

Bluntschli, Johann Caspar: *Allgemeines Staatsrecht. Band I*. Der J. G. Cotta'schen Buchhandlung, München, 1863.

Bluntschli, Johann Caspar: *Le droit international codifié*. (trad.: Charles Lardy) Librairie Guillaumin et Cie, Paris, 1874.

Bluntschli, Johann Caspar: *Théorie générale de l'État* (trad.: Armand de Riedmatten). Librairie Guillaumin et Cie, Paris, 1877.

Bodin, Jean: *Six Books of the Commonwealth*. Harvard University Press, Cambridge, 1962.

Bohata, Petr: Die Verfassung der Tschechischen Republik. *Jahrbuch für Ostrecht*, Band XXXV. (1994), 25-35.

Bokorné Szegő Hanna: *Államazonosság – államutódlás*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1984.

Boll, Alfred M.: *Multiple Nationality and International Law*. Martinus Nijhoff Publishers, Leiden – Boston, 2007.

Borchard, Edwin M.: Basic Elements of Diplomatic Protection of Citizens Abroad. *American Journal of International Law*, Vol. 7. No. 3. (1913), 497-520.

Borchard, Edwin M.: Naturalisation after Conquest – Its Inapplicability to Non-Residents. *American Journal of International Law*, Vol. 37. No. 4. (1943), 634-640.

Borchard, Edwin M.: *The Diplomatic Protection of Citizens Adroad*. The Banks Law Publishing Co., New York, 1925.

Borchard, Edwin M.: Three Hague Conventions on Nationality. *American Journal of International Law*, Vol. 32. No. 1. (1938), 126-128.

Bothe, Michael – Schmidt, Christian: Sur quelques questions de succession posees par la dissolution de l'URSS et celle de la Yougoslavie. *Revue Générale de Droit International Public*, Tome 96. No. 4. (1992), 811-842.

Boyle, Alan – Chinkin, Christine: *The Making of International Law*. Oxford University Press, New York, 2007.

Braham, Randolph L.: *A népirtás politikája. A holokauszt Magyarországon (ford.: Zala Tamás et al.)*. I. kötet. Belvárosi Könyvkiadó, Budapest, 1997.

Bródy, Aladár – Bán, Kálmán: *Állampolgárság és illetőség. A Magyarországon érvényben lévő jogszabályok összefoglaló ismertetése, különös tekintettel a belügyminisztérium és a*

közigazgatási bíróság legújabb gyakorlatára. Dr. Bródy Aladár és Dr. Bán Kálmán kiadása, Budapest, 1938.

Broms, Bengt: States. In: Mohammed Bedjaoui (ed.): *International Law: Achievements and Prospects. Part One*. UNESCO, Paris – Martinus Nijhoff Publishers, Dordrecht – Boston – London, 1991. 41-66.

Brósz, Róbert: *Nem teljes jogú polgárok a római jogforrásokban*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1964.

Brósz, Róbert – Pólay, Elemér: *Római jog*. Tankönyvkiadó, Budapest, 1976.

Brown, Philip Marshall: The „Cardenas Doctrine”. *American Journal of International Law*, Vol. 34. No. 2. (1940), 300-302.

Brownlie, Ian: International Law at the Fiftieth Anniversary of the United Nations, General Course on Public International Law. *Recueil des Cours*, Tome 255. (1995), 9-228.

Brownlie, Ian: *Principles of Public International Law*. Oxford University Press, Oxford, 2003.

Brownlie, Ian: The Relations of Nationality in Public International Law. *British Year Book of International Law*, Vol. 39. (1963). Oxford University Press, London – New York – Toronto, 1965. 284-364.

Brubaker, W. Rogers: *Citizenship and Nationhood in France and Germany*. Harvard University Press, Cambridge, 1992.

Brubaker, W. Rogers: Citizenship Struggles in Soviet Successor States. *International Migration Review – Special Issue: The New Europe and International Migration*, Vol. 26. No. 2. (1992), 269-291.

Brunner, Georg: Citizenship and Protection of Minorities in Eastern Europe. In: *International and National Law in Russia and Eastern Europe. Essays in Honor of George Ginsburgs* (ed.: Roger Clark – Ferdinand Feldbrugge – Stanislaw Pomorski). Martinus Nijhoff Publishers, The Hague – Boston – London, 2001. 113-138.

Buckland, William Warwick: *The Roman Law of Slavery*. Cambridge University Press, Cambridge, 1908.

Bueren, Geraldine Van: *The International Law on the Rights of the Child*. Kluwer Law International, The Hague, 1998.

Buergenthal, Thomas: The Revised OAS Charter and the Protection of Human Rights. *American Journal of International Law*, Vol. 69. No. 4. (1975), 828-836.

Burlet, Jacques de: De l'importance d'un «droit international coutumier de la nationalité». *Revue Critique de Droit International Privé*, Tome 67. (1978),

Buza, László: *A nemzetközi jog tankönyve*. Politzer Zsigmond és Fia, Budapest, 1935.

- Buza László – Hajdu Gyula: *Nemzetközi jog*. Tankönyvkiadó, Budapest, 1968.
- Buzadžić, Milovan – Baletić, Marko: Yugoslav Citizenship. *Yugoslav Survey*, Vol. XXXVII. No. 4. (1996), 25-40.
- Cansacchi, Giorgio: Identité et continuité des sujets internationaux. *Recueil des Cours*, Tome 130. (1970-II), 1-94.
- Cassese, Antonio: *International Law*. Oxford University Press, New York, 2001.
- Cassese, Antonio: *Self-Determination of Peoples. A Legal Reappraisal*. Cambridge University Press, Cambridge – New York – Melbourne, 1996.
- Cassese, Antonio: Self-Determination of Peoples and the Recent Break-Up of USSR and Yugoslavia. In: *Essays in Honour of Wang Tieya* (ed.: Ronald St. John Macdonald). Martinus Nijhoff Publishers, Dordrecht – Boston – London, 1994. 131-144.
- Castrén, Eric J. S.: Aspects récents de la succession d'Etats. *Recueil des Cours*, Tome 78. (1951-I), 385-505.
- Castrén, Erik: Obligations of States Arising from the Dismemberment of Another State. *Zeitschrift für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht*, Vol. 13. (1950-1951), 753-758.
- Castrén, Erik: On State Succession in Practice and Theory. *Acta Scandinavica juris gentium (Nordic Journal of International Law)*, Vol. 25. Fasc. 3. (1955), 55-75.
- Castro, Frederico de: La nationalité, la double nationalité et la supra-nationalité. *Recueil des Cours*, Tome 102. (1961-I), 515-633.
- Chan, Johannes M. M.: Hong Kong: An Analysis of the British Nationality Proposals. *Immigration and Nationality Law and Practice*, Vol. 4. No. 2. (1990), 57-62.
- Chan, Johannes M. M.: The Right to a Nationality as a Human Right. The Current Trend Towards Recognition. *Human Rights Law Journal*, Vol. 12. No. 1-2. (1991), 1-14.
- Chan, Johannes: State Succession to Human Rights Treaties: Hong Kong and the International Covenant on Civil and Political Rights. *International and Comparative Law Quarterly*, Vol. 45. No. 4. (1996), 928-946.
- Clute, Robert E.: Nationality and Citizenship. In: *The International Law Standard and Commonwealth Developments* (ed.: Robert R. Wilson). Duke University Press, Durham, 1966. 100-136.
- Cogordan, George: *Droit des gens. La nationalité au point de vue des rapports internationaux*. L. Larose, Libraire-Éditeur, Paris, 1879.
- Concha Győző: Bíráló Polner Ödön: Magyarország és Ausztria közjogi viszonya c. munkájáról (Megj. a Magyar Igazságügy XXXVI. k. 198. és 264. l, 1891.). In: *Hatvan év*

tudományos mozgalmi között. Concha Győző igazgató és rendes tagnak összegyűjtött értekezései és bírálati. I. kötet. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 1928. 619-645.

Cornelisse, Galina: *Immigration, Detention and Human Rights. Rethinking Territorial Sovereignty*. Brill, Liden, 2010.

Country Reports: Citizenship and Statelessness in the Former Yugoslavia: the Legal Framework. *Refugee Survey Quarterly*, Vol. 14. No. 3. (1995), 1-18.

Craven, Matthew C. R.: The European Community Arbitration Commission on Yugoslavia. *The British Year Book of International Law*, Vol. LXVI. (1995), 333-413.

Craven, Matthew C. R.: The Problem of State Succession and the Identity of States under International Law. *European Journal of International Law*, Vol. 9. Issue 1. (1998), 142-162.

Crawford, James: Territorial Change and the Status of Inhabitants. *Seoul Law Journal*, Vol. XXVII. No. 1. (1986), 34-62.

Crawford, James: *The Creation of States in International Law*. Clarendon Press, Oxford, 2006.

Czaplinski, Wladyslaw: La continuité, l'identité et la succession d'États – évaluation de cas récents. *Revue Belge de Droit International*, No. 2. (1993), 374-392.

Czebe, Jenő: *Útmutató honosítási, visszahonosítási, elbocsátási és illetőségi ügyekben. Kiegészítve az elszakított területeken érvényben lévő állampolgársági rendelkezésekkel és jogesetekkel*. Székesfőváros Tanácsa, Budapest, 1930.

Csarada János: *A tételes nemzetközi jog rendszere*. Politzer Zsigmond és Fia Kiadása, Budapest, 1901.

Csiky Kálmán: *Magyar alkotmánytan és jogi ismeretek kézi könyve*. Magyar Királyi Egyetemi Könyvnyomda, Budapest, 1907.

Csizmadia, Andor: A magyar állampolgársági jog fejlődése. *Állam és Igazgatás*, XIX/12. (1969), 1075-1091.

Dandamaev, Muhammad A.: *Slavery in Babylonia From Nabopolassar to Alexander the Great (626-331 BC)* (trans. Victoria A. Powell). Northern Illinois University Press, DeKalb, 1984.

Detrick, Sharon: *A Commentary on the United Nations Convention on the Rights of the Child*. Martinus Nijhoff Publishers, The Hague – London, 1999.

Digesta

Doek, Jaap E.: The CRC and the Right to Acquire and to Preserve a Nationality. *Refugee Survey Quarterly*, Vol. 25. No. 3. (2006), 26-32.

Doehring, Karl: State. In: *Encyclopedia of Public International Law. Vol. 10. States, Responsibility of States, International Law and Municipal Law* (ed.: Rudolf Bernhardt). North-Holland Publishing Co. – Collier Macmillan Publishers, New York – London, 1987. 423-428.

Donner, Ruth: *The Regulation of Nationality in International Law*. Transnational Publishers, Inc., New York, 1994.

Dörr, Oliver: Nationality. In: *The Max Planck Encyclopedia of Public International Law. Vol. VII.* (ed.: Rüdiger Wolfrum). Oxford University Press, Oxford, 2012. 496-510.

Dupuy, Pierre-Marie: *Droit international public*. Dalloz, Paris, 2004.

Džunov, Todor: Succession of States in Respect of Citizenship: the Case of the Former SFRY. In: *Succession of States* (ed.: Mojmir Mrak). Martinus Nijhoff Publishers, The Hague – London – Boston, 1999. 143-157.

Economidès, Constantin P.: Les effets de la succession d'États sur la nationalité des personnes physiques. *Revue Generale de Droit International Public*, Tome 103. (1999), 577-599.

Ekmayer, Ágost: A honfiúság (indigenatus) Magyarorszáiban. *Jogtudományi Közöny*, II. évf. 6. szám (1867), 29-30.

Erler, Edward J. – West, Thomas G. – Marini, John A.: *The Founders on Citizenship and Immigration: Principles and Challenges in America*. Rowman & Littlefield, Lanham, 2007.

European Commission for Democracy through Law: *Report by the Venice Commission: Consequences of State Succession for Nationality*. Council of Europe Publishing, Strasbourg, 1998.

Faluhelyi, Ferenc: *Államközi jog I*. Dr. Karl Könyvesbolt, Pécs, 1936.

Fazekas Judit – Asztalos Zsófia: Uniós polgárok: hogyan tovább? A uniós polgársághoz kapcsolódó jogok fejlődése a Maastrichti Szerződéstől az Alkotmányos Szerződésig. *Acta Humana*, 16. évf. 2. szám (2005), 76-114.

Fehervary, Andras: Citizenship, Statelessness and Human Rights: Recend Developments in the Baltic States. *International Journal of Refugee Law*, Vol. 5. No. 3. (1993), 392-423.

Feilchenfeld, Ernst Hermann: *Public Debts and State Succession*. Macmillan, New York, 1931.

Ferdinandy Geyza: *Magyarország közjoga (Alkotmányjog)*. Politzer és fia, Budapest, 1902.

Field, David Dudley: Outlines of an International Code. *American Journal of International Law – Special Supplement*, Vol. 23. (1929), 115-117.

Fiore, Pasquale: *Nouveau droit international public suivant les besoins de la civilisation moderne* (trad. Charles Antoine). Tome I. A. Durand et Pedone-Lauriel, Paris, 1885.

Figueira, Thomas J. (ed.): *Spartan Society*. The Classical Press of Wales, Swansea, 2004.

Fitzmaurice, Sir Gerald: The General Principles of International Law Considered from the Standpoint of the Rule of Law. *Recueil des Cours*, Tome 92. (1957-II), 1-227.

Flournoy, Richard W., Jr. – Hudson, Manley O. (ed.): *A Collection of Nationality Laws of Various Countries, as Contained in Constitutions, Statutes, and Treaties*. Oxford University Press, New York, c1929, 1983.

Földi, András – Hamza, Gábor: *A római jog története és institúciói*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 2010.

Frank, Ignác: *A közigazság törvénye Magyarhonban I*. Magyar Királyi Egyetem, Buda, 1848.

Franklin, Frank George: *The Legislative History of Naturalization in the United States. From the Revolutionary War to 1861*. The University of Chicago Press, Chicago, 1906.

Friedmann, Wolfgang – Lissitzyn, Oliver J. – Pugh, Richard C.: *Cases and Materials on International Law*. West Publishing Co., St. Paul, Minn., 1969.

Frowein, Jochen Abr.: Germany Reunited. *Zeitschrift für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht*, Band 51. (1991), 333-348.

Ganczer, Mónika: A határon túli magyarok kettős állampolgárságának nemzetközi jogi és belső jogi aspektusai: a kollektív elvesztéstől a könnyített megszerzésig. *Jog – Állam – Politika*, III. évf. 3. szám (2011), 45-61.

Ganczer, Mónika: Az államutódláskor bekövetkező de jure, illetve de facto hontalanság kiküszöbölése a nemzetközi jog szabályozásában. *Rendészeti Szemle*, 58. évf. 4. szám (2010), 35-60.

Garay, Juan Carlos: La théorie de la citoyenneté automatique des étrangers. *Revue de Droit International*, Quatrième année, No. 1. (1926), 135-138.

Gettys, Luella: The Effect of Changes of Sovereignty on Nationality. *American Journal of International Law*, Vol. 21. No. 2. (1927), 268-278.

Geck, Wilhelm Karl: Diplomatic Protection. In: *Encyclopedia of Public International Law, Vol. 1. Aaland Islands to Dumbarton Oaks Conference (1944)* (ed.: Rudolf Bernhardt). North-Holland Publishing Co. – Elsevier Science Publishers B.V., Amsterdam – London – New York – Tokyo, 1992. 1045-1067.

Gerolymatos, André: *Espionage and Treason: A Study of the Proxenia in Political and Military Intelligence Gathering in Classical Greece*. J.C. Gieben, Amsterdam, 1986.

Gidel, Gilbert Charles (éd.): *Recueil des décisions des tribunaux arbitraux mixtes institués par les traités de paix. Vol. I-X*. Sirey, Paris, 1922-1930.

Gosewinkel, Dieter: Citizenship, Subjecthood, Nationality: Concepts of Belonging in the Age of Modern Nation States. In: *European Citizenship between National Legacies and Postnational Projects*. (eds.: Klaus Eder – Bernhard Giesen) Oxford University Press, Oxford, 2001. 17-35.

Graupner, Rudolf: Nationality and State Succession. General Principles of the Effect of Territorial Changes on Individuals in International Law. *Transactions for the Year – Grotius Society*, Vol. 32. (1946), 87-120.

Graupner, Rudolf: Statelessness as a Consequence of the Change of Sovereignty Over Territory After the Last War. In: *The Problem of Statelessness* (World Jewish Congress. British Section). No. 12. British Section of the World Jewish Congress, London, 1944. 27-40.

Griffin, William L.: The Right to a Single Nationality. *Temple Law Quarterly*, Vol. 40. (1966), 57-64.

Guggenheim, Paul: *Beiträge zur völkerrechtlichen Lehre vom Staatenwechsel (Staatusukzession). Versuch theoretischer Grundlegung unter Hinzuziehung neuerer Staatenpraxis*. Verlag von Franz Vahlen, Berlin, 1925.

Guyomar, Geneviève: La succession d'États et le respect de la volonté des populations. *Revue Generale de Droit International Public*, Tome 67. (1963), 92-117.

Gyulai, Gábor: Statelessness in the EU Framework for International Protection. *European Journal of Migration and Law*, Vol. 14. No. 3. (2012), 279-295.

Haase, Richard: Anatolia and the Levant. The Hittite Kingdom. In: *A History of Ancient Near Eastern Law. Vol. I*. (ed.: Raymond Westbrook). Brill, Leiden – Boston, 2003. 619-656.

Hackworth, Green H.: *Digest of International Law. Vol. III*. Government Printing Office, Washington, 1942.

Hafner, Gerard – Kornfeind, Elisabeth: The Recent Austrian Practice of State Succession: Does the Clean Slate Rule Still Exist? *Austrian Review of International and European Law*, Vol. 1. (1996), 1-49.

Hailbronner, Kay – Gogolin, Jana: Aliens. In: *The Max Planck Encyclopedia of Public International Law. Vol. I*. (ed.: Rüdiger Wolfrum). Oxford University Press, Oxford, 2012. 285-294.

Hajnal, István: Az európai város kialakulása. *Városi Szemle*, XXVII/6. (1941), 801-841.

Halász, Iván: *A nemzetközi migráció és a közigazgatás*. Budapesti Corvinus Egyetem Közigazgatástudományi Kar Nemzetközi Migrációs és Integrációs Karközi Kutatóközpont, Budapest, 2011.

Halász, Iván – Schweitzer, Gábor: 69. § [Állampolgárság]. In: *Az Alkotmány kommentárja II*. (szerk.: Jakab András). Századvég Kiadó, Budapest, 2009. 2432-2470.

Halleck, Henry W.: *International Law; or, Rules Regulating the Intercourse of States in Peace and War*. D. van Nostrand, New York, 1861.

Halmosy, Dénes: *Nemzetközi szerződések 1918-1945. A két világháború közötti korszak és a második világháború legfontosabb külpolitikai szerződései*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó – Gondolat Könyvkiadó, Budapest, 1983.

Harmatta, János (szerk.): *Ókori keleti történeti chrestomathia*. Osiris Kiadó, Budapest, 2003.

Hargitai József: Az állampolgárság a nemzetközi jogban és az alkotmányjogban. *Magyar Jog*, 43. évf. 12. szám (1996), 705-714.

Harper, Douglas: *Online Etymology Dictionary*. 2001-2012. <<http://www.etymonline.com>>

Harrison, Alic Robin Walsham: *The Law of Athens, I-II*. Clarendon Press, Oxford, 1968.

Harvard Law School, *Convention on the International Responsibility of States for Injuries to Aliens. Draft no. 12 with Explanatory Notes* (reporters: Louis B. Sohn – Richard R. Baxter). Harvard Law School, Cambridge, Mass., 1961.

Harvard Law School: Research in International Law. *American Journal of International Law – Special Supplement*, Vol. 23. No. 2. (1929), 1-129.

Hailbronner, Kay: Diplomatischer Schutz bei mehrfacher Staatsangehörigkeit. In: Georg Ress – Torsten Stein (eds.): *Der diplomatische Schutz im Völker- und Europarecht: Aktuelle Probleme und Entwicklungstendenzen*. Nomos, Baden-Baden, 1996.

Heater, Derek Benjamin: *A Brief History of Citizenship*. Edinburgh University Press, Edinburgh, 2004.

Hecker, Hellmuth: Die Staatsangehörigkeit der DDR und der Einigungsvertrag. *Archiv des Völkerrechts*, Band 29. Heft 1-2. (1991), 27-47.

Hecker, Hellmuth: Jugoslawien und Nachfolgestaaten: Das Staatsangehörigkeitsrecht im Gebiete Jugoslawiens einst und jetzt. *Das Standesamt*, Nr. 3. (1994), 90-99.

Heffter, August W.: *Das europäische Völkerrecht der Gegenwart*. Verlag von E. H. Schroeder, Berlin, 1844.

Hershey, Amos S.: The Succession of States. *American Journal of International Law*, Vol. 5. No. 2. (1911), 285-297.

Hirschhausen, Ulrike von: From Imperial Inclusion to National Exclusion: Citizenship in the Hasburg Monarchy and in Austria 1867-1923. *European Review of History – Revue européenne d'histoire*, Vol. 16. No. 4. (August 2009), 551-573.

Hobbes, Thomas: *Leviatán*. Helikon Kiadó, Budapest, 1970.

Hobe, Stephan: Statehood at the End of the 20th Century – The Model of the “Open State”: A German Perspective. *Austrian Review of International Law and European Law*, Vol. 2. No. 2. (1997), 127-154.

Hoffmann, Tamás: Jugoszlávia felbomlása és a népek önrendelkezési joga, avagy a képzelőerő diadala a realitás fölött. In: Dayton, 10 év után (szerk.: Glatz Ferenc). MTA Jogtudományi Intézet – MTA Társadalomkutató Központ, Budapest, 2006. 43-62.

Hofmann, Rainer: Staatsangehörigkeit im geteilten Deutschland. Der Teso-Beschluß des Bundesverfassungsgerichts. *Zeitschrift für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht*, Band 49. (1989), 257-300.

Horn, Lutz: Völkerrechtliche Aspekte der deutschen Vereinigung. *Neue Juristische Wochenschrift*, Jahrgang 43, Halbband 2, Heft 35. (1990), 2173-2176.

Horváth, Enikő: *Mandating Identity. Citizenship, Kinship Laws and Plural Nationality in the European Union*. Kluwer Law International, Alphen aan den Rijn, 2008.

Huber, Max: *Die Staatensuccession. Völkerrechtliche und staatsrechtliche Praxis im XIX. Jahrhundert*. Duncker & Humblot, Leipzig, 1898.

Hudson, Manley O.: The First Conference for the Codification of International Law. *American Journal of International Law*, Vol. 24. No. 3. (1930), 447-466.

Hummer, Waldemar: Probleme der Staatennachfolge am Beispiel Jugoslawien. *Schweizerische Zeitschrift für Internationales und Europäisches Recht*, Jahrgang 3. (1993), 425-459.

Hyde, Charles Cheney: *International Law Chiefly as Interpreted and Applied by the United States. Vol. II*. Little, Brown, and Company, Boston, 1945.

International Law Association: Aspects of the Law of State Succession. In: *The International Law Association Report of the Seventy-Third Conference Held in Rio de Janeiro, Brazil, 17-21 August 2008*. International Law Association, London, 2008. 250-378.

Irk Albert: *Az új nemzetközi jog (A béke joga)*. Pfeifer Fredinánd (Zeidler Testvérek) Nemzeti Könyvkereskedése, Budapest, 1922.

Irk Albert: *Bevezetés az új nemzetközi jogba*. Danubia, Pécs, 1929.

Isay, Ernst: De la nationalité. *Recueil des Cours*, Tome 5. (1924-IV), 425-467.

Iyob, Ruth: *The Eritrean Struggle for Independence. Domination, Resistance, Nationalism 1941-1993*. Cambridge University Press, Cambridge, 1995.

Jacobi, Roland – Peregriny, Géza: *Magyar állampolgárság, községi illetőség és idegenrendészet*. Phönix Irodalmi Társaság, Budapest, 1930.

András Jakab: Interpretation of Peace Treaties with Bulgaria, Hungary and Romania (Advisory Opinions). In: *The Max Planck Encyclopedia of Public International Law. Vol. VIII.* (ed.: Rüdiger Wolfrum). Oxford University Press, Oxford, 2012. 128-131.

Jakab, András: Trianon Peace Treaty (1920). In: *The Max Planck Encyclopedia of Public International Law. Vol. X.* (ed.: Rüdiger Wolfrum). Oxford University Press, Oxford, 2012. 88-92.

Jasnow, Richard: Egypt. Middle Kingdom and Second Intermediate Period. In: *A History of Ancient Near Eastern Law. Vol. I.* (ed.: Raymond Westbrook). Brill, Leiden – Boston, 2003. 255-288.

Jasnow, Richard: Egypt. New Kingdom. In: *A History of Ancient Near Eastern Law. Vol. I.* (ed.: Raymond Westbrook). Brill, Leiden – Boston, 2003. 289-359.

Jasnow, Richard: Egypt. Old Kingdom and First Intermediate Period. In: *A History of Ancient Near Eastern Law. Vol. I.* (ed.: Raymond Westbrook). Brill, Leiden – Boston, 2003. 93-140.

Jellinek, Georg: *Allgemeine Staatslehre.* Verlag von O. Häring, Berlin, 1914. 394-427.

Jellinek, Hansjörg: *Der automatische Erwerb und Verlust der Staatsangehörigkeit durch Völkerrechtliche Vorgänge, zugleich ein Beitrag zur Lehre von der Staatensukzession.* Carl Heymanns Verlag, Berlin, 1951.

Jennings, Robert Yewdall: General Course on Principles of International Law. *Recueil des Cours*, Tome 121. (1967-II), 323-605.

Jessup, Philip C.: *A Modern Law of Nations. An Introduction.* The Macmillan Company, New York, 1952.

Jones, Arnold Hugh Martin – Monroe, Elizabeth: *A History of Ethiopia.* Clarendon Press, Oxford, 1978.

Jones, J. Mervyn: The Nottebohm Case. *The International and Comparative Law Quarterly*, Vol. 5. No. 2. (April 1956), 230-244.

Juhász, József – Magyar, István – Tálás, Péter – Valki, László: *Koszovó. Egy válság anatómiája.* Osiris Kiadó, Budapest, 2000.

Kákosy, László: *Ré fiai.* Gondolat Kiadó, Budapest, 1979.

Kamminga, Menno T.: State Succession in Respect of Human Rights Treaties. *European Journal of International Law*, Vol. 7. Issue 4. (1996), 469-484.

Keith, Arthur Berriedale: *The Theory of State Succession, with Special Reference to English and Colonial Law.* Waterlaw and Sons, Ltd., London, 1907.

Kelsen, Hans: *Az államelmélet alapvonalai* (ford. Moór Gyula). Bíbor Kiadó, Miskolc, 1997.

Kelsen, Hans: *Principles of International Law.* The Lawbook Exchange, Ltd., Clark, 2003.

Kelsen, Hans: *The Law of the United Nations. A Critical Analysis of Its Fundamental Problems*. Stevens & Sons Ltd., London, 1951.

Kelsen, Hans: *Tiszta jogtan* (ford. Bibó István). Rejtjel Kiadó, Budapest, 2001.

Kelsen, Hans: Théorie générale du droit international public – Problèmes choisis. *Recueil des Cours*, Tome 42. (1932-IV), 117-351.

Kende, Tamás – Nagy, Boldizsár: Köldökzsinór vagy pányva: jogi kötelékek az állampolgár (jogi személy) és állama között. In: *És mi lesz, ha nem lesz? Tanulmányok az államról a 20. század végén* (szerk.: Gombár Csaba – Hankiss Elemér – Lengyel László). Korridor – Helikon, Budapest, 1997.

Kenny, James T.: Manley O. Hudson and the Harvard Research in International Law. *International Lawyer*, Vol. 11. No. 2. (1977), 319-329.

Kent, James: *Commentaries on American Law. Vol. II*. Published by William Kent, New York, 1851. 175-204.

Kerikmäe, Tanel: European Convention on Nationality and States' Competence: The Issue of Human Rights. *Juridica International (Law Review – University of Tartu)*, Vol. II. (1997),

Kettner, James H.: *The Development of American Citizenship, 1608-1870*. University of North Carolina Press, Chapel Hill, 1978.

Khan, Irene: UNHCR's Mandate Relating to Statelessness and UNHCR's preventive-Strategy. *Austrian Journal of Public and International Law*, Vol. 49. No. 1. (1995), 93-98.

Kim, Keechang: *Aliens in Medieval Law. The Origins of Modern Citizenship*. Cambridge University Press, Cambridge, 2004.

Királyfi, Árpád: A magyar állampolgárság kizárólagossága. In: Angyal Pál, et al.: *Ünnepi dolgozatok Concha Győző egyetemi tanársága negyvenéves emlékére*. Franklin-Társulat, Budapest, 1912. 176-255.

Kiss, István: *Magyar közjog (Magyar államjog)*. Eggenberg-féle Könyvkereskedés, Budapest, 1882.

Kisteleki, Károly: Az állampolgárság a dualizmus idején. *Állam- és Jogtudomány*, XXXVIII/1-2. (1996-1997), 37-52.

Kisteleki, Károly: *Az állampolgárság fogalmának és jogi szabályozásának fejlődése. Koncepciók és alapmodellek Európában és Magyarországon*. Martin Opitz Kiadó, Budapest, 2011.

Kisteleki, Károly: Magyar állampolgárság a XX. században. *Állam- és Jogtudomány*, XLI/1-2. (2000), 57-78.

Kleffens, Eelco Nicolaas van: Sovereignty in International Law. *Recueil des Cours*, Tome 82. (1953-I), 1-131.

Klíma, Josef: *Mezopotámia. Ősi civilizáció és kultúra a Tigris és az Eufrátesz mentén* (ford.: Ágh András). Gondolat Kiadó, Budapest, 1976.

Knapp, László: Az uniós polgárok diplomáciai és konzuli védelméről I. *Jog – Állam – Politika*, I/4. (2009), 69-89.

Koenig, Pierre: La nationalité en Allemagne. *Annuaire français de droit international*, Vol. 24. No. 24. (1978), 237-263.

Koenig, Pierre: Le traité fondamental entre les deux Républiques allemandes et son interprétation par le Tribunal constitutionnel fédéral. *Annuaire français de droit international*, Vol. 19. No. 19. (1973), 147-170.

Koessler, Maximilian: "Subject," "Citizen," "National," and "Permanent Allegiance". *The Yale Law Journal*, Vol. 56. (1946-1947), 58-76.

Kohen, Marcelo G.: La codification du droit des traités: quelques éléments pour un bilan global. *Revue Générale de Droit International Public*, Tome 106. No. 3. (2000), 577-613.

Komanovics, Adrienne: State Succession, Nationality, and Human Rights. Application of Article 8 of the European Convention on Human Rights to Nationality Issues. In: *Biennial International Conference, Timișoara* (eds.: Radu I. Motica – Lucian Bercea – Viorel Pașca). Universul Juridic, București, 2011. 821-833.

Kogovšek, Neža: The Erased People Yesterday, Today and Tomorrow. Erosion of Stereotypes and the Irreversible Road to Redressing Injustice. In: *The Scars of the Erasure. A Contribution to the Critical Understanding of the Erasure of People from the Register of Permanent Residents* (Neža Kogovšek – Jelka Zorn – Sara Pistotnik – Uršula Lipovec Čebtron – Veronika Bajt – Brankica Petković – Lana Zdravković). Peace Institut, Ljubljana, 2010. 9-18.

Kogovšek, Neža: The Erasure as a Violation of Legally Protected Human Rights. In: *The Scars of the Erasure. A Contribution to the Critical Understanding of the Erasure of People from the Register of Permanent Residents* (Neža Kogovšek – Jelka Zorn – Sara Pistotnik – Uršula Lipovec Čebtron – Veronika Bajt – Brankica Petković – Lana Zdravković). Peace Institut, Ljubljana, 2010. 83-143.

Kossuth, Lajos: A magyar főrendek 1833-ban. In: *Kossuth Lajos összes munkái VI*. Magyar Történelmi Társulat – Akadémiai Kiadó, Budapest, 1966. 368-397.

Kovács, Mária M. – Tóth, Judit: Kin-State Responsibility and Ethnic Citizenship: The Hungarian Case. In: *Citizenship Policies in the New Europe* (eds.: Rainer Bauböck – Bernhard Perchinig – Wiebke Sievers). Amsterdam University Press, Amsterdam, 2009. 151-176.

Kovács, Péter: A nemzetközi jog a Badinter-bizottság joggyakorlatában. *Jogtudományi Közlöny*, XLVII. évf. 1. szám (1993), 34-37.

Kovács, Péter: A propos du chemin vers l'arbitrage de Vienne de 1938 (Les préparatifs et l'écho immédiat dans la presse française, anglaise et américaine). In: *International Law – A Quiet Strength. Le droit international, une force tranquille (Miscellanea in memoriam Géza Herczegh)* (ed. Péter Kovács). Pázmány Press, Budapest, 2011. 31-70.

Kovács, Péter: *Nemzetközi jog és kisebbségvédelem*. Osiris Kiadó, Budapest, 1996.

Kovács, Péter: *Nemzetközi közjog*. Osiris Kiadó, Budapest, 2011.

Krasniqi, Gëzim: *Country Report: Kosovo*. EUDO Citizenship Observatory. European University Institut – Robert Schuman Centre for Advanced Studies, San Domenico di Fiesole, 2012.

Kreuzer, Christine: *Staatsangehörigkeit und Staatensukzession*. Schriften zum Völkerrecht, Band 132. Duncker & Humblot, Berlin, 1998.

Krieken, Peter van: The High Commissioner for Refugees and Stateless Persons. *Netherlands International Law Review*, Vol. 26. Issue 1. (1979), 24-36.

Kristó, Gyula (szerk.): *Korai magyar történeti lexikon (9-14. század)*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1994.

Krombach, Diethard: *Erstabgrenzungen im Staatsangehörigkeitsrecht im 19. Jahrhundert und am Anfang des 20. Jahrhunderts*. G. Bauknecht – Dissertations-Druckerei, München, 1967.

Kunz, Josef L.: *Die völkerrechtliche Option*. Band I-II. Hirt, Breslau, 1925-1928.

Kunz, Josef L.: Identity of States under International Law. *American Journal of International Law*, Vol. 49. No. 1. (1955), 68-76.

Kunz Joseph L.: L'option de nationalité. *Recueil des Cours*, Tome 31. (1930-I), 107-176.

Kunz, Josef L.: *The Changing Law of Nations. Essays on International Law*. Ohio State University Press, Columbus, Ohio, 1968.

Kunz, Josef L.: The Nottebohm Judgment (Second Phase). *American Journal of International Law*, Vol. 54. No. 3. (1960), 536-571.

Kuran, Timus: *The Long Divergence. How Islamic Law Held Back the Middle East*. Princeton University Press, Princeton – Oxford, 2011.

Lafont, Bertrand – Westbrook, Raymond: Mesopotamia. Neo-Sumerian Period (Ur III). In: *A History of Ancient Near Eastern Law. Vol. I.* (ed.: Raymond Westbrook). Brill, Leiden – Boston, 2003. 183-226.

Lafont, Sophie: Mesopotamia. Middle Assyrian Period. In: *A History of Ancient Near Eastern Law. Vol. I.* (ed.: Raymond Westbrook). Brill, Leiden – Boston, 2003. 521-563.

Lamm, Vanda: A NATO-bombázások ügye a Nemzetközi Bíróság előtt. In: *Dayton, 10 év után* (szerk.: Glatz Ferenc). MTA Jogtudományi Intézet – MTA Társadalomkutató Központ, Budapest, 2006. 63-77.

Lamm, Vanda: *A nemzetközi bíróság ítéletei és tanácsadó véleményei 1945-1993*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1995.

Lamm, Vanda (szerk.): *Jogi Lexikon*. CompLex Kiadó, Budapest, 2009.

Långström, Tarja: *Transformation in Russia and International Law*. Martinus Nijhoff Publishers, Leiden – Boston, 2003.

La Pradelle, Géraud de: The Effects of New Nationality Rules on the Status of Individuals. In: *Dissolution, Continuation and Succession in Eastern Europe* (ed.: Brigitte Stern). Martinus Nijhoff Publishers, The Hague – Boston – London, 1998. 105-118.

László, Péter: *Fehérlaposok. Adalékok a magyar-csehszlovák lakosságcsere-egyezményhez*. Völgységi Tájékoztató Alapítvány, Bonyhád, 2005.

Lauterpacht, Sir Hersch: *International Law and Human Rights*. Archon Books, London, 1968.

Lauterpacht, Sir Hersch: Nationality of Denationalized Persons. *The Jewish Yearbook of International Law* (1948), 164-185.

Lauterpacht, Sir Hersch: *The Development of International Law by the International Court*. Stevens & Sons Ltd., London, 1958.

Levits, Egil: Das Staatsangehörigkeitsrecht Rußlands. *Das Standesamt*, Nr. 6. (1992), 171-175.

Liszt, Franz von: *Das Völkerrecht*. Verlag von O. Häring, Berlin, 1906.

Locke, Jonh: *Második értekezés a polgári kormányzatról*. Polis Könyvkiadó, Kolozsvár, 1999.

Lorton, David: Legal and Social Institutions of Pharaonic Egypt. In: *Civilizations of the Ancient Near East. Vol. I.* (ed.: Jack M. Sasson). Charles Scribner's Sons, New York, 1995. 345-362.

Lőrincz, Aranka: A de jure/de facto hontalanság problematikája. *Acta Humana*, 18. évf. 4. szám (2007), 38-51.

MacCormic, Neil: *Questioning Sovereignty: Law, State, and Practical Reason*. Oxford University Press, Oxford, 2009.

MacDowell, Douglas M.: *Spartan Law*. Scottish Academic Press, Edinburgh, 1986.

Machiavelli, Niccoló: *A fejedelem*. Európa Könyvkiadó, Budapest, 1987.

Makarov, Alexander N.: *Allgemeine Lehren des Staatsangehörigkeitsrechts*. W. Kohlhammer Verlag, Stuttgart, 1947.

Makarov, Alexander N.: Das Urteil des Internationalen Gerichtshofes im Fall Nottebohm. *Zeitschrift für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht*, Band 16. (1955-1956), 407-426.

Makonnen, Yilma: State Succession in Africa: Selected Problems. *Recueil des Cours*, Tome 200. (1986-V), 93-234.

Malenkovsky, Jiri: État: Création, transformation, frontières, attitude à l'égard du droit international. Problèmes juridiques liés à la partition de la Tchécoslovaquie. *Annuaire Français de Droit International*, Tome XXXIX. (1993), 305-336.

Manby, Bronwen: *Citizenship Law in Africa. A Comparative Study*. Open Society Foundations, New York, 2010.

Mancini, Pasquale Stanislao: Della nazionalità come fondamento del diritto delle genti, Prelazione al corso di diritto internazionale e marittimo. Pronunziata nella Regia Università di Torino nel dì 22 gennaio 1851. Reprinted in: Pasquale Stanislao Mancini: *Diritto internazionale, Prelezioni con un Saggio sul Macchiavelli*. Presso Giuseppe Marghieri, Napoli, 1873. 1-64.

Mann, Frederick Alexander: The Effect of Changes of Sovereignty upon Nationality. *The Modern Law Review*, Vol. V. No. 3-4. (July 1942), 218-224.

Marek, Krystyna: *Identity and Continuity of States in Public International Law*. Librairie Droz, Genève, 1968.

Márkus Dezső: *Az osztrák általános polgári törvénykönyv mai érvényében*. Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest, 1907.

Martens, Fedor Fedorovich: *Traité de droit international*. (trad.: Alfred Léo) A. Chevalier-Marescq, Paris, 1883.

Masenkó-Mavi, Viktor: Az állampolgárság intézménye: fejlődés vagy marginalizálódás? *Állam- és Jogtudomány*, XLVIII/1. (2006), 29-67.

McClearn, David: De conflictu legum. Perspectives on Private International Law at the Turn of the Century. General Course on Private International Law. *Recueil des Cours*, Tome 282. (2000), 41-228.

Medved, Felicita: From Civic to Ethnic Community? The Evolution of Slovenian Citizenship. In: *Citizenship Policies in the New Europe* (eds.: Rainer Bauböck – Bernhard Perchinig – Wiebke Sievers). Amsterdam University Press, Amsterdam, 2009. 305-338.

Meessen, Karl M.: Option of Nationality. In: *Encyclopedia of Public International Law. Vol. 8. Human Rights and the Individual in International Law, International Economic Relations* (ed.: Rudolf Bernhardt). North-Holland Publishing Co. – Collier Macmillan Publishers, New York – London, 1982. 424-428.

Mehreteab, Amanuel: *Wake Up, Hanna! Reintegration and Reconstruction Challenges for Post-War Eritrea*. The Red Sea Press, Inc., Asmara, 2004.

Meyer, Jan De – Rozakis, Christos: Human Rights in the Republic of Latvia. *Human Rights Law Journal*, Vol. 13. No. 5-6. (1992), 244-249.

Mikulka, Václav: The Impact of International Rules on Nationality. In: *Dissolution, Continuation and Succession in Eastern Europe* (ed.: Brigitte Stern). Martinus Nijhoff Publishers, The Hague – Boston – London, 1998. 87-97.

Milano, Lucio: Ebla: A Third-Millennium City-State in Ancient Syria. In: *Civilizations of the Ancient Near East. Vol. II.* (ed.: Jack M. Sasson). Charles Scribner's Sons, New York, 1995. 1219-1231.

Molnár, Tamás: Az állampolgárság megítélése a nemzetközi jogban és a közösségi jogban, avagy messze esett-e az alma a fájától? *Acta Humana*, 17. évf. 2. szám (2006), 69-89.

Molnár, Tamás: Remembering the Forgotten: Legal Status of Stateless Persons Under International Law and EU Law. In: *European Migration and Asylum Policies: Coherence or Contradiction? An Interdisciplinary Evaluation of the EU Programmes of Tampere (1999), The Hague (2004) and Stockholm (2009)* (eds. Cristina Gortázar – María-Carolina Parra – Barbara Seghaert – Christiane Timmerman). Bruylant, Bruxelles, 2012. 139-152.

Molnár, Tamás: Stateless Persons under International Law and EU Law: A Comparative Analysis Concerning Their Legal Status, with Particular Attention to the Added Value of the EU Legal Order. *Acta Juridica Hungarica*, Vol. 51. No. 4. (2010), 293-304.

Molony, William O'Sullivan: *Nationality and Peace Treaties*. George Allen & Unwin Ltd., London, 1934.

Montesquieu, Charles-Louis de Secondat, baron de La Brède et de: *A törvények szelleméről*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1962.

Moore, John Bassett: *A Digest of International Law as Embodied in Diplomatic Discussions, Treaties and Other International Agreements, International Awards, the Decisions of Municipal Courts, and the Writings of Jurists, and Especially in Documents, Published and Unpublished, Issued by Presidents and Secretaries of State of the United States, the Opinions of the Attorneys-General, and the Decisions of Courts, Federal and State. Vol. III.* Government Printing Office, Washington, 1906.

Moore, John Bassett: *History and Digest of International Arbitrations to which the United States Has Been a Party. Vol. III.* United States Government Printing Office, Washington, 1898.

Mousourakis, George: *The Historical and Institutional Context of Roman Law*. Ashgate Publishing, Aldershot – Burlington, 2003.

Nagy, Boldizsár: From the National Border to the National Eleven: A (Partial and Partisan) Appraisal of the State System's Performance since to the End of the Cold War. In: *Select*

Proceedings of the European Society of International Law. International Law 1989-2010: A Performance Appraisal. Cambridge, 2-4 September 2010 (ed.: James Crawford – Sarah Nouwen). Hart Publishing, Oxford – Portland, Oregon, 2012. 185-198.

Nagy, Károly: *Nemzetközi jog*. Püski Kiadó, Budapest, 1999.

Napier, Walter, Sir: Nationality in the Succession of States of Austria-Hungary. *Transactions of the Grotius Society*, Vol. 18. (Problems of Peace and War) (1932), 1-16.

Neff, Stephen C.: *War and the Law of Nations. A General History*. Cambridge University Press, Cambridge, 2005.

Népies Irodalmi Társaság: *Magyar-román békeszerződés magyarázata*. Népies Irodalmi Társaság, Budapest, 1921.

Niboyet, Jean Hippolyte Paulin: *Traité de droit international privé Français. Vol. I*. Sirey, Paris, 1938.

Nótári, Tamás: De iure vitae necisque et exponendi. *Jogtudományi Közlöny*, LIII. évf. 11. szám (1998), 421-434.

Nótári, Tamás: *Marcus Tullius Cicero – Válogatott vádbeszédek*. Lectum Kiadó, Szeged, 2010.

Nótári, Tamás: *Marcus Tullius Cicero – Válogatott védőbeszédek, II*. Lectum Kiadó, Szeged, 2009.

O'Brien, John: *International Law*. Cavendish Publishing Ltd., London – Sidney – Portland, 2001.

O'Connell, Daniel P.: British Commonwealth and State Succession after the Second World War. *British Year Book of International Law*, Vol. 26. (1949), 454-463.

O'Connell, Daniel P.: *State Succession in Municipal Law and International Law. Vol. 1*. Cambridge University Press, Cambridge, 1967.

O'Connell, Daniel P.: *The Law of State Succession*. The University Press, Cambridge, 1956.

Oded, Bustenay: *Mass Deportations and Deportees in the Neo-Assyrian Empire*. Reichert, Wiesbaden, 1979.

Oeter, Stefan: German Unification and State Succession. *Zeitschrift für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht*, Band 51. (1991), 349-383.

O'Leary, Síofra: *The Evolving Concept of Community Citizenship – from the Free Movement of Persons to Union Citizenship*. Kluwer Law International, The Hague, 1996.

d'Oliveira, H. U. Jessurun: Decoupling Nationality and Union Citizenship? *European Constitutional Law Review*, Vol. 7. Issue 1. (2011), 150-160.

Oelsner, Joachim – Wells, Bruce – Wunsch, Cornelia: Mesopotamia. Neo-Babylonian Period. In: *A History of Ancient Near Eastern Law. Vol. II.* (ed.: Raymond Westbrook). Brill, Leiden – Boston, 2003. 911-974.

Onuma, Yasuaki: Nationality and Territorial Change: In Search of the State of the Law. *The Yale Journal of World Public Order*, Vol. 8. No. 1. (Fall 1981), 1-35.

Oppenheim, Lassa: *International Law. Vol. 1.* Longmans, Green, and Co., New York – London – Bombay, 1905.

Óriás, Nándor: *A manumissio: tanulmány a római jogból.* Egri Nyomda, Eger, 1929.

Osztovits, András: *Az Európai Unió alapító szerződéseinek magyarázata I.* CompLex Kiadó, Budapest, 2008.

Panhuis, Haro Frederic van: *The Rôle of Nationality in International Law.* A. W. Sythoff, Leiden, 1959.

Papp, Imre: Státuszjogok és idegenrendészeti kötelességek. *Fundamentum*, 2000/3. 91-96.

Parry, Clive: Some Considerations upon the Protection of Individuals in International Law. *Recueil des Cours*, Tome 90. (1956-II), 653-726.

Pecz, Vilmos (szerk.): *Ókori Lexikon.* Franklin – Társulat, Budapest, 1902.

Pekkanen, Raimo – Danelius, Hans: Human Rights in the Republic of Estonia. *Human Rights Law Journal*, Vol. 13. No. 5-6. (1992), 236-256.

Pellet, Allain: The Opinions of the Badinter Arbitration Committee. A Second Breath for the Self-Determination of Peoples. *European Journal of International Law*, Vol. 3. No. 1. (1992), 178-185.

Perrin, Georges: Les conditions de validité de la nationalité en droit international public. In: *Recueil d'études de droit international en hommage à Paul Guggenheim.* Faculté de Droit de l'université de Genève, Genève, 1968. 853-887.

Petró, Rita – Sulyok, Gábor: *Nemzetközi közjogi dokumentumgyűjtemény.* Bíbor Kiadó, Miskolc, 2000.

Phillimore, Robert: *Commentaries upon International Law. Vol. I.* T. & J. W. Johnson, Law Booksellers, Philadelphia, 1854.

Pistotnik, Sara: The Erasure as a Testing Ground for European Migration Policies, or Pardon Me, but Your Regulations Have Erased My Status. In: *The Scars of the Erasure. A Contribution to the Critical Understanding of the Erasure of People from the Register of Permanent Residents* (Neža Kogovšek – Jelka Zorn – Sara Pistotnik – Uršula Lipovec Čebren – Veronika Bajt – Brankica Petković – Lana Zdravković). Peace Institut, Ljubljana, 2010. 53-78.

Plender, Richard: The Right to a Nationality as Reflected in International Human Rights Law and the Sovereignty of States in Nationality Matters. *Austrian Journal of Public International Law*, Vol. 49. No. 1. (1995), 43-64.

Pockock, John Greville Agard: The Ideal of Citizenship Since Classical Times. In: *The Citizenship Debates: A Reader*. (ed.: Gershon Shafir). University of Minnesota Press, Minneapolis, 1998. 31-42.

Podany, Amanda H.: *Brotherhood of Kings. How International Relations Shaped the Ancient Near East*. Oxford University Press, Oxford – New York, 2010.

Pongrácz, Jenő: *Magyar állampolgárság és községi illetőség. Törvények, rendeletek, elvi határozatok, díjak és illetékek, magyarázat, iratminták*. Magyar Törvénykezés, Budapest, 1938.

Pounds, Norman: *The Medieval City*. Greenwood Press, Westport, 2005.

Prandler, Árpád: The Advisory Opinion of International Court of Justice on the „Accordance with International Law of the Unilateral Declaration of Independence in Respect of Kosovo” (22 July 2010) and Security Council Resolution 1244 (1999). In: *International Law – A Quiet Strength. Le droit international, une force tranquille (Miscellanea in memoriam Géza Herczegh)* (ed. Péter Kovács). Pázmány Press, Budapest, 2011. 223-228.

Preuss, Ulrich K.: Probleme eines Konzepts europäischer Staatsbürgerschaft. In: *Transnationale Staatsbürgerschaft*. (Hrsg.: Heinz Kleger). Campus Verlag, Frankfurt, 1997. 249-270.

Pufendorf, Samuel von: *Les devoirs de l'homme et du citoyen*. Henri Schelte, Amsterdam, 1707. [elektronikus formátum]

Radner, Karen: Mesopotamia. Neo-Assyrian Period. In: *A History of Ancient Near Eastern Law. Vol. II*. (ed.: Raymond Westbrook). Brill, Leiden – Boston, 2003. 883-910.

Ragazzi, Francesco – Štiks Igor: Croatian Citizenship: From Ethnic Engineering to Inclusiveness. In: *Citizenship Policies in the New Europe* (eds.: Rainer Bauböck – Bernhard Perchinig – Wiebke Sievers). Amsterdam University Press, Amsterdam, 2009. 339-363.

René, Gerard – Seling, Anja: The Consequences of the Rottmann Judgment on Member State Autonomy – The European Court of Justice's Avant-Gardism in Nationality Matters. *European Constitutional Law Review*, Vol. 7. Issue 1. (2011), 138-149.

Réti, György (szerk.): *A Palazzo Chigi és Magyarország. Olasz diplomáciai dokumentumok Magyarországról. A Darányi-kormány megalakulásától a Szovjetunió elleni hadüzenetig (1936-1941)*. Hungarovox Kiadó, Budapest, 2007.

Rezek, José Francisco: Le droit international de la nationalité. *Recueil des Cours*, Tome 197. (1986-II), 333-400.

Rishmawi, Mervat: The Revised Arab Charter on Human Rights: A Step Forward? *Human Rights Law Review*, Vol. 5. No. 2. (2005), 361-376.

- Rivier, Alphonse: *Principes du droit des gens*. Tome I. Arthur Rousseau, Paris, 1896.
- Robertson, Arthur Henry: The United Nations Covenant on Civil and Political Rights and the European Convention on Human Rights. *The British Year Book of International Law*, Vol. 43. (1968-1969), 21-48.
- Roby, Henry John: *Roman Private Law in the Times of Cicero and and of the Antonines*. Vol. I. Cambridge University Press, Cambridge, 1902.
- Romsics, Ignác: *A trianoni békeszerződés*. Osiris Kiadó, Budapest, 2005.
- Ronen, Yaël: Option of Nationality. In: *The Max Planck Encyclopedia of Public International Law*. Vol. VII. (ed.: Rüdiger Wolfrum). Oxford University Press, Oxford, 2012. 995-1000.
- Rousseau, Jean-Jacques: *Társadalmi szerződés* (ford. Radványi Zsigmond). Phönix – Oravetz, Budapest, 1947.
- Ruzié, David: Note D'Actualite. Nationalite, effectivite et droit communautaire. *Revue Générale de Droit International Public*, Tome 97. No. 1. (1993), 107-120.
- Salmond, John W.: Citizenship and Allegiance. *The Law Quarterly Review*, Vol. 18. No. LXIX. (January 1902), 49-63.
- Samore, William: Statelessness as a Consequence of the Conflict of Nationality Laws. *American Journal of International Law*, Vol. 45. No. 3. (1951), 476-494.
- Sándor, Erzsébet: A két német állam – az állampolgárság szabályozásának tükrében. *Studia Juvenum Seria Juridica*, Vol. 2. (1985), 43-56.
- Savigny, Friedrich Carl von: Ueber die Entstehung und Fortbildung der Latinität als eines eigenen Standes im Römlichen Staate. *Zeitschrift für geschichtliche Rechtswissenschaft*, Band 5 (1825), 229-241.
- Scelle, Georges: *Cours de droit international public*. Domat – Montchrestien, Paris, 1948.
- Scelle, Georges: *Précis de droit des gens: principes et systématique*. Vol. II. Sirey, Paris. 1934.
- Schärer, Roland: The Council of Europe and the Reduction of Statelessness. *Refugee Survey Quarterly*, Vol. 25. No. 3. (2006), 33-39.
- Schiffner, Imola: *A diplomáciai védelem a nemzetközi jogban*. Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Doktori Iskola, Szeged, 2010. (PhD értekezés)
- Schram, Gunnar G.: Article 15. In: *The Universal Declaration of Human Rights: A Commentary* (ed.: Asbjørn Eide – Gudmundur Alfredsson – Göran Melander – Lars Adam Rehof – Allan Rosas). Scandinavian University Press, Oslo, 1992. 229-241.

Schwab, Peter: *Ethiopia. Politics, Economics and Society*. Lynne Rienner Publishers, Inc., Boulder, 1985.

Schwartz, Isidor: Zur Lehre von der Staatensukzession. *Niemeyers Zeitschrift für Internationales Recht*, Band XXXXVIII. (1933-1934), 166-176.

Sieghart, Paul: *The International Law of Human Rights*. Clarendon Press, Oxford, 1984.

Silagi, Michael: Der Karlsruher Teso-Beschluß nach der Wende von 1989. *Recht in Ost und West*, Vol. 34. (1990), 360-367.

Sloane, Robert D.: Breaking the Genuine Link: The Contemporary International Legal Regulation of Nationality. *Harvard International Law Journal*, Vol. 50. No. 1. (2009), 1-60.

Smith, Lahra: *Making Citizens in Africa. Ethnicity, Gender, and National Identity in Ethiopia*. Cambridge University Press, Cambridge, 2013.

Smith, William (ed.): *Dictionary of Greek and Roman Antiquities*. Harper & Brothers Publishers, New York, 1870. <<http://www.ancientlibrary.com/smith-dgra/>>

Sollberger, Edmond: The So-Called Treaty between Ebla and 'Ashur'. *Studi Eblaiti*, Vol. 3 (1980), 129-155.

Southwick, Katherine: Ethiopia-Eritrea: Statelessness and State Succession. *Forced Migration Review*, Vol. 32. (April 2009), 15-17.

Spiro, Peter J.: Dual Nationality and the Meaning of Citizenship. *Emory Law Journal*, Vol. 46. No. 4. (1997), 1411-1485.

Steinkeller, Piotr: Early Political Development in Mesopotamia and the Origins of the Sargonic Empire. In: *Akkad. The First World Empire: Structure, Ideology, Traditions (History of the Ancient Near East, Studies, Vol. V.)* (ed.: Mario Liverani). Sargon, Padova, 1993. 107-130.

Štiks, Igor: Nationality and Citizenship in the Former Yugoslavia: From Disintegration to European Integration. *Southeast European and Black Sea Studies*, Vol. 6. No. 4. (2006), 483-500.

Sulyok, Gábor: A délszláv válság és a humanitárius intervenció. In: *Dayton, 10 év után* (szerk.: Glatz Ferenc). MTA Jogtudományi Intézet – MTA Társadalomkutató Központ, Budapest, 2006. 15-41.

Sulyok, Gábor: 2. § [Függetlenség]. In: *Az Alkotmány kommentárja I.* (szerk.: Jakab András). Századvég Kiadó, Budapest, 2009. 137-144.

Swan Sik, Ko: Nationality in Public and Private International Law. *Netherlands International Law Review*, Vol. 29. (1982), 100-107.

Szabó, Imre: *A jogelmélet alapjai*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1971.

Szalayné Sándor, Erzsébet: *A kisebbségvédelem nemzetközi jogi intézményrendszere a 20. században*. MTA Kisebbségkutató Intézet – Gondolat Kiadói Kör, Budapest, 2003.

Szalayné Sándor, Erzsébet: *Az Európai Unió közjogi alapjai*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest – Pécs, 2003.

Szamel, Lajos: Az állampolgárok jogai és kötelességei. In: *A magyar államjog alapjai* (szerk.: Molnár Tibor). Jogi és Államigazgatási Könyv- és Folyóiratkiadó, Budapest, 1953. 167-205.

Szamel, Lajos: Az állampolgárság. In: *Magyar államjog* (szerk.: Beér János). Tankönyvkiadó, Budapest, 1972. 176-193.

Szászy, István: *Az államok közötti utódlás elmélete*. Grill, Budapest, 1928.

Széchenyi, István: *Stádium*. Wigand, Lipcse, 1833.

Szemesi, Sándor: *A diszkrimináció tilalma az Emberi Jogok Európai Bírósága gyakorlatában*. CompLex Wolters Kluwer, Budapest, 2009.

Szlechter, Emile: *Les Options conventionnelles de nationalité à la suite de cessions de territoires*. Recueil Sirey, Paris, 1948.

Takács, Péter: *Államtan. Négy fejezet az állam általános elmélete köréből. Az állam általános sajátosságai*. Budapesti Corvinus Egyetem Közigazgatástudományi Kar Jogtudományi Tanszék, Budapest, 2011.

Tassy, Pál: *Az európai nemzetközi jog vezérfonala*. Scheiber József, Kecskemét, 1887.

Teghze, Gyula: *Nemzetközi jog*. Városi Nyomda, Debrecen, 1930.

Tesfagiorgis G., Mussie: *Eritrea*. ABC-CLIO, Santa Barbara – Denver – Oxford, 2010.

Tóth, Judit: Miért nem lehet, ha szabad? A többes állampolgárság a nemzetközi és az európai közösségi jog felől. *Romániai Magyar Jogtudományi Közlöny*, 2004/2. 5-14. <<http://rmjk.adatbank.transindex.ro/pdf/01KozjogToth.pdf>>

Tóth, Judit: *Státuszjogok*. Lucidus Kiadó. Budapest, 2004.

Tóth, Judit: The Impacts of EU Enlargement on Nation Building and Citizenship Law. In: *Illiberal Liberal States, Immigration, Citizenship and Integration in the EU* (eds.: Elspeth Guild – Kees Groenendijk – Sergio Carrera). Ashgate Publishing, Aldershot, 2009. 101-112.

Triepel, Heinrich: Internationale Regelung der Staatsangehörigkeit. *Zeitschrift für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht*, Band 1 (1929), 185-199.

United Nations: *A Study of Statelessness*. August 1949, Lake Success – New York. E/1112; E/1112/Add.1.

United Nations High Commissioner for Refugees: Citizenship and Prevention of Statelessness Linked to the Disintegration of the Socialist Federal Republic of Yugoslavia. *European Series*, Vol. 3. No. 1. (1997), 1-122.

United Nations High Commissioner for Refugees: Country Reports: Citizenship and Statelessness in the Former Yugoslavia: The Legal Framework. *Refugee Survey Quarterly*, Vol. 14. No. 3. (1995), 1-18.

Ugróczy, Mária: Az állampolgárság szabályozása Európában. *Acta Humana*, 10. évf. 37-38. szám (1999), 57-71.

Valki, László: Az államelismerés mint politikai fegyver – Jugoszlávia felbomlásának tanulságai. *Külügyi Szemle*, 2. szám (2002), 121-142.

Valki, László: Válaszolhatott volna másként Hága? A Nemzetközi Bíróság tanácsadó véleménye Koszovó függetlenségéről. In: *International Law – A Quiet Strength. Le droit international, une force tranquille (Miscellanea in memoriam Géza Herczegh)* (ed. Péter Kovács). Pázmány Press, Budapest, 2011. 205-222

Varga, Norbert: *A magyar állampolgársági jog a 19. században*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2012.

Varga Réka: A nemzetközi humanitárius jog alkalmazhatósága a horvátországi háborúban. In: *Dayton, 10 év után* (szerk.: Glatz Ferenc). MTA Jogtudományi Intézet – MTA Társadalomkutató Központ, Budapest, 2006. 146-164.

Vattel, Emeric de: *Le droit des gens, ou principes de la loi naturelle, appliqués à la conduite et aux affaires des nations et des souverains*. [Law of Nations or the Principles of Natural Law, Applied to the Conduct and to the Affairs of Nations and of Sovereigns] Vol. III. (trans.: Charles G. Fenwick). Carnegie Institution of Washington, Washington, 1916.

Veenhof, Klaas: Mesopotamia. Old Assyrian Period. In: *A History of Ancient Near Eastern Law. Vol. I.* (ed.: Raymond Westbrook). Brill, Leiden – Boston, 2003. 431-483.

Veerman, Philip E.: *The Rights of the Child and the Changing Image of Childhood*. Martinus Nijhoff Publishers, Dordrecht – Boston, 1992.

Verdoodt, Albert: *Naissance et signification de la Déclaration Universelle des Droits de l'Homme*. E. Warny, Louvain, 1964.

Verdross, Alfred: *Völkerrecht*. Springer, Berlin, 1937.

Verzijl, Jan H. W.: *International Law in Historical Perspective. Vol. V.* A. W. Sijthoff, Leiden, 1972.

Vichniac, Marc: Le statut international des apatrides. *Recueil des Cours*, Tome 43. (1933-I), 115-246.

Visscher, Charles de: *Théories et réalités en droit international public*. A. Pédone, Paris, 1960.

- Watson, Alan: *Roman Private Law Around 200 B.C.* Edinburgh University Press, Edinburgh, 1971.
- Watson, Seton: *Slovakia, Then and Now. A Political Survey.* George Allen & Unwin Ltd. – Orbis Publishing Co., London – Prague, 1931.
- Watts, John: *The Making of Polities. Europe 1300-1500.* Cambridge University Press, New York, 2009.
- Weber, Max: Citizenship in Ancient and Medieval Cities. In: *The Citizenship Debates: A Reader* (ed.: Shafir, Gershon). University of Minnesota Press, Minneapolis, 1998. 43-49.
- Weis, Paul: *Nationality and Statelessness in International Law.* Stevens & Sons Ltd., London, 1956.
- Weis, Paul: The Convention Relating to the Status of Stateless Persons. *International and Comparative Law Quarterly*, Vol. 10. Issue 2. (1961), 255-264.
- Weis, Paul: The United Nations Convention on the Reduction of Statelessness, 1961. *International and Comparative Law Quarterly*, Vol. 11. Issue 4. (1962), 1073-1096.
- Weiss, André: *Traité élémentaire de droit international privé.* L. Larose & Forcel, Paris, 1890.
- Weiss, André: *Traité théorique et pratique de droit international privé. Vol. I. De la nationalité.* L. Larose & Forcel, Éditeurs, Paris, 1892.
- Weninger, László Vincze: *Az új nemzetközi jog.* Turcsány Antal Kiadása, Budapest, 1927.
- Werbőczy, István: *Tripartitum. Hármaskönyv.* 1514. [elektronikus formátum]
- Westbrook, Raymond: Mesopotamia. Old Babylonian Period. In: *A History of Ancient Near Eastern Law. Vol. I.* (ed.: Raymond Westbrook). Brill, Leiden – Boston, 2003. 361-430.
- Westlake, John: *International Law. Part I.* Cambridge University Press, Cambridge, 1902.
- Westlake, John: *Traité de droit international.* Imprimerie de l'Université, Oxford, 1924.
- Wilcke, Claus: Mesopotamia. Early Dynastic and Sargonic Periods. In: *A History of Ancient Near Eastern Law. Vol. I.* (ed.: Raymond Westbrook). Brill, Leiden – Boston, 2003. 141-181.
- Wildman, Richard: *Institutes of International Law. Vol. I.* William Benning & Co., London, 1849.
- Williams, Fischer: Denationalization. *British Yearbook of International Law*, Vol. 8. (1927), 45-61.

Williamson, Edwin D. – Osborn, John E.: A U.S. Perspective on Treaty Succession and Related Issues in the Wake of the Breakup of the USSR and Yugoslavia. *Virginia Journal of International Law*, Vol. 33. No. 2. (1993), 261-274.

Willoughby, Westel Woodbury: Citizenship and Allegiance in Constitutional and International Law. *American Journal of International Law*, Vol. 1. No. 4. (October 1907), 914-929.

Zeidler, Miklós (szerk.): *Trianon*. Osiris Kiadó, Budapest, 2008.

Ziemele, Ineta: Is the Distinction between State Continuity and Succession Reality or Fiction? The Russian Federation, the Federal Republic of Yugoslavia and Germany. *Baltic Yearbook of International Law*, Vol. 1. (2001), 191-222.

Ziemele, Ineta: *State Continuity and Nationality: The Baltic States and Russia: Past Present and Future as Defined by International Law*. Martinus Nijhoff Publishers, Leiden – Boston, 2000.

Zimmermann, Andreas: Secession and the Law of State Succession. In: *Secession: International Law Perspectives* (ed.: Marcelo G. Kohen). Cambridge University Press, Cambridge, 2006. 208-230.

Zimmermann, Andreas: State Succession in Other Matters than Treaties. In: *The Max Planck Encyclopedia of Public International Law. Vol. IX.* (ed.: Rüdiger Wolfrum). Oxford University Press, Oxford, 2012. 536-545.

Zimmermann, Andreas: State Succession in Treaties. In: *The Max Planck Encyclopedia of Public International Law. Vol. IX.* (ed.: Rüdiger Wolfrum). Oxford University Press, Oxford, 2012. 545-551.

Zorn, Albert: *Grundzüge des Völkerrechts*. Verlagbuchhandlung von J. J. Weber, Leipzig, 1903.

Zorn, Jelka: Registered as Workers, Erased as Non-Slovens: The Transition Period from the Perspective of the Erased People. In: *The Scars of the Erasure. A Contribution to the Critical Understanding of the Erasure of People from the Register of Permanent Residents* (Neža Kogovšek – Jelka Zorn – Sara Pistotnik – Uršula Lipovec Čebren – Veronika Bajt – Brankica Petković – Lana Zdravković). Peace Institut, Ljubljana, 2010. 19-46.

NEMZETKÖZI SZERZŐDÉSEK JEGYZÉKE

1803

Treaty between the United States of America and the French Republic (Szerződés az Amerikai Egyesült Államok és a Francia Köztársaság között), Paris, 30 April 1803

1819

Treaty of Amity, Settlement, and Limits between the United States of America and His Catholic Majesty (Szerződés a barátságról, a rendezésről és a határokról az Amerikai Egyesült Államok és Ő Katolikus Felsége között), Washington, 22 February 1819

1860

Traité de Turin (Torinói szerződés), Turin, 24 March 1860

1864

Friedens-Tractat zwischen Oesterreich, Preußen und Dänemark vom 30. Oktober 1864 (1864. október 30-i békeszerződés Ausztria, Poroszország és Dánia között), Wien, 30. Oktober 1864

1871

Treaty of Frankfurt am Main (Frankfurt am Main-i szerződés), Frankfurt am Main, 10 May 1871

1878

Treaty between Great Britain, Austria-Hungary, France, Germany, Italy, Russia and Turkey (Szerződés Nagy-Britannia, Ausztria-Magyarország, Franciaország, Németország, Olaszország, Oroszország és Törökország között), Berlin, 13 July 1878

1879

Treaty of Constantinople (Russia and Ottoman Empire) (Konstantinápolyi szerződés, Oroszország és Oszmán Birodalom), Constantinople, 8 February 1879

1905

Portsmouth Peace Treaty (Russia and Japan) (Portsmouth-i békeszerződés, Oroszország és Japán), Portsmouth, 5 September 1905

1906

Convention Establishing the Status of Naturalized Citizens Who Again Take Up Their Residence in the Country of Their Origin (Egyezmény azon honosított állampolgárok státuszának létrejöttéről, akik az eredetük szerinti államban tartózkodási helyet létesítenek), Rio de Janeiro, 13 August 1906

1913

Treaty of Constantinople (Bulgaria and the Ottoman Empire) (Konstantinápolyi szerződés, Bulgária és Oszmán Birodalom), Constantinople, 29 September 1913

1918

Treaty of Peace between Roumania and the Central Powers (Békeszerződés Románia és a Központi Hatalmak között), Bucharest, 7 May 1918

1919

Covenant of the League of Nations (Nemzetek Szövetségének Egyezségokmánya), Versailles, 28 June 1919. Kihirdette: 1921. évi XXXIII. törvénycikk

Treaty of Peace between the Allied and Associated Powers and Germany (Békeszerződés a Szövetséges és Társult Főhatalmak és Németország között), Versailles, 28 June 1919

Minorities Treaty between the Principal Allied and Associated Powers (the British Empire, France, Italy, Japan and the United States) and Poland (Kisebbségi szerződés a Szövetséges és Társult Főhatalmak (a Brit Birodalom, Franciaország, Olaszország, Japán és az Egyesült Államok) és Lengyelország között), Versailles, 28 June 1919

Treaty of Peace between the Allied and Associated Powers and Austria (Békeszerződés a Szövetséges és Társult Főhatalmak és Ausztria között), St. Germain-en-Laye, 10 September 1919

Treaty between the Principal Allied and Associated Powers (the British Empire, France, Italy, Japan and the United States), and Czechoslovakia (Szerződés a Szövetséges és Társult Főhatalmak (a Brit Birodalom, Franciaország, Olaszország, Japán és az Egyesült Államok) és Csehszlovákia között), St. Germain-en-Laye, 10 September 1919

Treaty between the Principal Allied and Associated Powers (the British Empire, France, Italy, Japan and the United States), and the Serb-Croat-Slovene State (Szerződés a Szövetséges és Társult Főhatalmak (a Brit Birodalom, Franciaország, Olaszország, Japán és az Egyesült Államok) és a Szerb-Horvát-Szlovén Állam között), St. Germain-en-Laye, 10 September 1919

Treaty between the Principal Allied and Associated Powers and Roumania (Szerződés a Szövetséges és Társult Főhatalmak és Románia között), Paris, 9 December 1919

1920

Treaty of Peace between Russia and Esthonia (Békeszerződés Oroszország és Észtország között), Tartu, 2 February 1920

Trianoni békeszerződés, Trianon, 1920. június 4. Kihirdette: 1921. évi XXXIII. törvénycikk

Treaty between the Austrian Republic and the Czecho-Slovak Republic with Regard to Citizenship and to the Protection of Minorities (Szerződés az Osztrák Köztársaság és a Csehszlovák Köztársaság között az állampolgárságról és a kisebbségek védelme tárgyában), Brünn, 7 June 1920

Treaty Concluded between the Czechoslovak Republic and the German Reich for the Settlement of Certain Questions relating to Nationality (A Csehszlovák Köztársaság és a Német Birodalom között létrejött szerződés az állampolgársággal kapcsolatos egyes kérdések rendezéséről), Prague, 29 June 1920

Treaty of Peace between the Allied and Associated Powers and Turkey (Békeszerződés a Szövetséges és Társult Főhatalmak és Törökország között), Sèvres, 10 August 1920

Protocol concerning the More Detailed Regulation of Certain Questions Dealt with in the Convention of Brünn of June 7, 1920 (Jegyzőkönyv az 1920. június 7-i brünni egyezményben rendezett egyes kérdések részletesebb szabályozásáról), Carlsbad, 23 August 1920

Peace Treaty between the Republic of Finland and the Russian Socialist Federal Soviet Republic (Békeszerződés a Finn Köztársaság és az Orosz Szovjet Szocialista Szövetségi Köztársaság között), Dorpat, 14 October 1920

1921

Treaty of Peace between Poland, Russia and the Ukraine (Békeszerződés Lengyelország, Oroszország és Ukrajna között), Riga, 18 March 1921

Protocol of Venice (Velencei jegyzőkönyv), Venice, 13 October 1921

1922

Convention concerning Nationality (Egyezmény az állampolgárságról), Rome, 6 April 1922

Deutsch-polnisches Abkommen über Oberschlesien (Német-lengyel egyezmény Felső-Sziléziáról), Genf, 15. Mai 1922

Arrangement relating to Option, and Final Protocol (Germany and Belgium) (Megállapodás az opció tárgyában, és záró jegyzőkönyv, Németország és Belgium), Aix-la-Chapelle, 11 September 1922

1923

Treaty of Peace with Turkey (Békeszerződés Törökországgal), Lausanne, 24 July 1923

Treaty of Amity between Albania and Turkey (Barátsági szerződés Albánia és Törökország között), Ankara, 15 December 1923

1924

Államszerződés a Magyar Királyság és az Osztrák Köztársaság között a trianoni és a St.-Germain en Laye-i békeszerződések alapján Magyarországtól Ausztriához csatolt területen volt alkalmazottakkal, nyugdíjasokkal, özvegyekkel és árvákkal szemben követendő eljárás tárgyában, Bécs, 1924. január 12. Kihirdette: 1925. évi XVI. törvénycikk

Convention concerning Questions of Option and Nationality (Germany and Poland) (Egyezmény az opció és az állampolgárság kérdéseiről, Németország és Lengyelország), Vienna, 30 August 1924

1928

Convention on Private International Law (Bustamante Code) (Egyezmény a nemzetközi magánjogról (Bustamante-kódex), Havana, 20 February 1928

1930

Special Protocol concerning Statelessness (Speciális jegyzőkönyv a hontalanságról), The Hague, 12 April 1930 (Nem lépett hatályba)

Protocol relating to Military Obligations in Certain Cases of Double Nationality (Jegyzőkönyv a hadkötelezettségről a kettős állampolgárság egyes eseteiben), The Hague, 12 April 1930

Convention on Certain Questions relating to the Conflict of Nationality Laws (Egyezmény az állampolgársági törvények kollíziójának egyes kérdéseiről), The Hague, 13 April 1930

Protocol relating to a Certain Case of Statelessness (Jegyzőkönyv a hontalanság egy bizonyos esetéről), The Hague, 13 April 1930

1933

Montevideo Convention on the Rights and Duties of States (Montevideói egyezmény az államok jogairól és kötelezettségeiről), Montevideo, 26 December 1933

Convention on Nationality (Egyezmény az állampolgárságról), Montevideo, 26 December 1933

Convention on the Nationality of Women (Egyezmény a nők állampolgárságáról), Montevideo, 26 December 1933

1938

Munich Agreement (Müncheni megállapodás), Munich, 29 September 1938

Vertrag zwischen dem Deutschen Reich und der Czechoslowakischen Republik über Staatsangehörigkeits- und Optionsfragen (Szerződés a Német Birodalom és a Csehszlovák Köztársaság között állampolgársági és opciós kérdésekről), Berlin, 20. November 1938

1939

Egyezmény a Magyar Királyság és a Cseh-Szlovák Köztársaság között a Bécsben, 1938. november hó 2-án kelt döntőbírói határozattal Magyarországnak ítélt terület visszacsatolásával kapcsolatos állampolgársági kérdések szabályozása tárgyában, Budapest, 1939. február 18. Kihirdette: 2.200/1939. M. E. számú rendelet

Vertrag zwischen dem Deutschen Reich und der Slowakischen Republik zur Regelung der Staatsangehörigkeit von Volkszugehörigen beider Staaten (Szerződés a Német Birodalom és a Szlovák Köztársaság között a két állam lakosságának állampolgársági szabályozásáról), Preßburg, 27. Dezember 1939

1945

Magyarország által a Szocialista Szovjet Köztársaságok Szövetségével, Nagy-Britannia és Észak-Írország Egyesült Királysággal és az Amerikai Egyesült Államokkal kötött fegyverszüneti egyezmény, Moszkva, 1945. január 20. Kihirdette: 525/1945. M. E. számú rendelet, valamint az 1945. évi V. törvény

Charter of the United Nations (Egyesült Nemzetek Alapokmánya), San Fransisco, 26 July 1945. Kihirdette: 1956. évi I. törvény

1946

Egyezmény Magyarország és Csehszlovákia között lakosságcsere tárgyában, Budapest, 1946. február 27. Kihirdette: 1946. évi XV. törvény

1947

Peace Treaty with Italy (Békeszerződés Olaszországgal), Paris, 10 February 1947

1949

Egyezmény a Magyar Köztársaság és a Román Népköztársaság között az állampolgárság egyes kérdéseinek szabályozása tárgyában, Bukarest, 1949. február 10. Kihirdette: 1949. évi XIV. törvény

1950

Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms (Egyezmény az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről), Rome, 4 November 1950. Kihirdette: 1993. évi XXXI. törvény

1951

Treaty between the Republic of India and the Republic of France to Confirm the Cession of the Territory of the Free Town of Chandernagore (Szerződés az Indiai Köztársaság és a Francia Köztársaság között a Chandernagor szabad város területe átengedésének megerősítéséről), Paris, 2 February 1951

Convention relating to the Status of Refugees (A menekültek helyzetére vonatkozó egyezmény), Genf, 28 July 1951. Kihirdette: 1989. évi 15. törvényerejű rendelet

1954

Convention relating to the Status of Stateless Persons (Egyezmény a hontalan személyek jogállásáról), New York, 28 September 1954. Kihirdette: 2002. évi II. törvény

1955

Convention on Nationality between France and Vietnam (Egyezmény az állampolgárságról Franciaország és Vietnam között), Saigon, 16 August 1955

1956

Treaty of Cession of the French Establishments of Pondicherry, Karikal, Mahe and Yanam between India and France (Szerződés a francia Pondicherry, Karikal, Mahé és Yanam területek átengedéséről India és Franciaország között), New Delhi, 28 May 1956

1957

Convention on the Nationality of Married Women (Egyezmény a férjezett nők állampolgárságáról), New York, 20 February 1957. Kihirdette: 1960. évi 2. törvényerejű rendelet

1960

Treaty concerning the Establishment of the Republic of Cyprus (Szerződés a Ciprusi Köztársaság létesítéséről), Nicosia, 16 August 1960

1961

Convention on the Reduction of Statelessness (Egyezmény a hontalanság csökkentéséről), New York, 30 August 1961. Kihirdette: 2009. évi XV. törvény

1963

Convention on the Reduction of Cases of Multiple Nationality and on Military Obligations in Cases of Multiple Nationality (Egyezmény a többes állampolgárság eseteinek és a többes állampolgárság eseteiben felmerülő katonai kötelezettségek csökkentéséről), Strasbourg, 6 May 1963

1965

International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination (Nemzetközi egyezmény a faji megkülönböztetés valamennyi formájának kiküszöböléséről), New York, 21 December 1965. Kihirdette: 1969. évi 8. törvényerejű rendelet

1966

International Covenant on Civil and Political Rights (Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya), New York, 16 December 1966. Kihirdette: 1976. évi 8. törvényerejű rendelet

International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights (Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya), New York, 16 December 1966. Kihirdette: 1976. évi 9. törvényerejű rendelet

1969

Treaty on Returning the Territory of Ifni to the Kingdom of Morocco by the State of Spain (Szerződés Ifni területének a Spanyol Állam által a Marokkói Királyságnak történő visszaadásáról), Fez, 4 January 1969

American Convention on Human Rights (Emberi Jogok Amerikai Egyezménye), San José, 22 November 1969

1972

Vertrag über die Grundlagen der Beziehungen zwischen der Bundesrepublik Deutschland und der Deutschen Demokratischen Republik (Szerződés a Német Szövetségi Köztársaság és a Német Demokratikus Köztársaság közötti kapcsolatok alapjairól), Berlin, 21. Dezember 1972

1973

Bern Convention of the International Commission of Civil Status to Reduce the Number of Cases of Statelessness (Nemzetközi Személyi Jogállapot Bizottság berni egyezménye a hontalanság esetei számának csökkentéséről), Bern, 13 September 1973

1975

Covenant to Establish a Commonwealth of the Northern Mariana Islands (Szerződés az Északi-Mariana-szigeteki Nemzetközösség létrehozásáról), Saipan, 15 February 1975

1978

Vienna Convention on Succession of States in respect of Treaties (Bécsi egyezmény a szerződésekben való államutódlásról), Vienna, 23 August 1978

1979

Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women (Egyezmény a nőkkel szembeni hátrányos megkülönböztetés minden formájának kiküszöböléséről), New York, 18 December 1979. Kihirdette: 1982. évi 10. törvényerejű rendelet

1981

African Charter on Human and Peoples' Rights (Az Afrikai Karta az Ember és Népek Jogairól), Nairobi, 27 June 1981

1982

United Nations Convention on the Law of the Sea (Az Egyesült Nemzetek tengerjogi egyezménye), Montego Bay, 10 December 1982 (Magyarország 1982. december 10-én aláírta és 2002. február 5-én ratifikálta az egyezményt, kihirdetésére ez idáig nem került sor)

1983

Vienna Convention on Succession of States in respect of State Property, Archives and Debts (Bécsi egyezmény az állami vagyonban, archívumokban és államadósságban való államutódlásról), Vienna, 8 April 1983 (Nem lépett hatályba)

1989

Convention on the Rights of the Child (Egyezmény a gyermek jogairól), New York, 20 November 1989. Kihirdette: 1991. évi LXIV. törvény

1990

African Charter on the Rights and Welfare of the Child (Afrikai Karta a Gyermek Jogairól és Jólétéről), Addis Ababa, 11 July 1990

Vertrag zwischen der Bundesrepublik Deutschland und der Deutschen Demokratischen Republik über die Herstellung der Einheit Deutschlands (Szerződés a Német Szövetségi Köztársaság és a Német Demokratikus Köztársaság között Németország egységének megteremtéséről), Berlin, 31. August 1990

International Convention on the Protection of the Rights of All Migrant Workers and Members of Their Families (Nemzetközi egyezmény valamennyi vendégmunkás és családtagjaik jogainak védelméről), New York, 18 December 1990

1992

Treaty on European Union (Az Európai Unióról szóló szerződés), Maastricht, 7 February 1992. Kihirdette: 2004. évi XXX. törvény

1994

Arab Charter on Human Rights (Emberi Jogok Arab Kartája), Cairo, 15 September 1994 (Nem lépett hatályba)

1995

Commonwealth of Independent States Convention on Human Rights and Fundamental Freedoms (Független Államok Közösségének emberi jogokról és alapvető szabadságokról szóló egyezménye), Minsk, 26 May 1995

Dayton Peace Agreement on Bosnia-Herzegovina (Federal Republic of Yugoslavia, Republic of Bosnia and Herzegovina, Republic of Croatia) (Daytoni békemegállapodás Bosznia-Herzegovináról, Jugoszláv Szövetségi Köztársaság, Bosznia és Herzegovina Köztársaság, Horvát Köztársaság), Paris, 14 December 1995

1996

Agreed Minutes of the Fourth Ethio-Eritrean Joint High Commission Meeting, 18-19 August 1996 (A negyedik Etióp-Eritreai Közös Főbizottság ülésének kölcsönösen elfogadott jegyzőkönyve)

1997

Treaty of Amsterdam Amending the Treaty of the European Union, the Treaties Establishing the European Communities and Certain Related Acts (Amszterdami Szerződés az Európai Unióról szóló szerződés, az Európai Közösségeket létrehozó szerződések és egyes kapcsolódó okmányok módosításáról), Amsterdam, 2 October 1997. Kihirdette: 2004. évi XXX. törvény

European Convention on Nationality (Európai egyezmény az állampolgárságról), Strasbourg, 6 November 1997. Kihirdette: 2002. évi III. törvény

2000

Protocol No. 12 to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms (12. számú jegyzőkönyv az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló egyezményhez), Rome, 4 November 2000

Agreement between the Government of the Federal Democratic Republic of Ethiopia and the Government of the State of Eritrea, Algiers, 12 December 2000 (Egyezmény az Etióp Demokratikus Szövetségi Köztársaság Kormánya és Eritrea Állam Kormánya között)

2003

Protocol to the African Charter on Human and Peoples' Rights on the Rights of Women in Africa (Az Ember és Népek Jogainak Afrikai Kartájának jegyzőkönyve a nők jogairól Afrikában), Maputo, 11 July 2003

2004

Arab Charter on Human Rights (Emberi Jogok Arab Kartája), Tunis, 22 May 2004

2005

Covenant on the Rights of the Child in Islam (Egyezségokmány a gyermek jogairól az iszlámban), Sana'a, 28-30 June 2005

2006

Council of Europe Convention on the Avoidance of Statelessness in relation to State Succession (Az Európa Tanács egyezménye az államutódlás során bekövetkező hontalanság elkerüléséről), Strasbourg, 19 May 2006. Kihirdette: 2008. évi XCVIII. törvény

Convention on the Rights of Persons with Disabilities (Egyezmény a fogyatékkal élő személyek jogairól), New York, 13 December 2006. Kihirdette: 2007. évi XCII. törvény

2007

Treaty of Lisbon Amending the Treaty on European Union and the Treaty Establishing the European Community (Lisszaboni szerződés az Európai Unióról szóló szerződés és az Európai Közösséget létrehozó szerződés módosításáról), Lisbon, 13 December 2007.
Kihirdette: 2007. évi CLXVIII. törvény

BELSŐ JOGI DOKUMENTUMOK JEGYZÉKE

1439

1439. évi V. törvénycikk hogy külföldiekre tisztségek nem ruházhatók és hogy a főpapok és báró urak ne tartsanak maguknak idegen embereket

1439. évi IX. törvénycikk idegen kereskedők csereberéjéről

1439. évi XVI. törvénycikk birtokokat nem kell idegeneknek adományozni s az országlakosoknak is szolgálatok fejében és nem pénzért kell adni

1458

1458. évi VII. törvénycikk egyházi méltóságokat és tisztségeket meg örökségeket nem kell idegeneknek adományozni

1492

1492. évi IX. törvénycikk a birtokjogok nem idegeneknek, hanem magyaroknak adományozandók

1492. évi LXXXIV. törvénycikk a külföldi és idegen kereskedők vásárlásra és csereberélésre a kijelölt szokott helyekre menjenek

1495

1495. évi XXX. törvénycikk külföldiek részére nem szabad egyházi javadalmakat adományozni; az adományozottakat, ha az illetők felhivatván, nem jönnek be, hogy ott lakjanak, el kell tőlük venni

1495. évi XXXI. törvénycikk ha a külföldiek mástól, mint a királytól vagy másoktól, mint a kiknek ebben az országban kegyuri joguk van, kérnek föl egyházi javadalmakat, vizbe kell őket fulasztani

1495. évi XXXII. törvénycikk egyházi tisztségeket nem szabad idegeneknek adományozni

1498

1498. évi XXX. törvénycikk hogy a vámszedők magyarok legyenek és ne külföldiek

1504

1504. évi X. törvénycikk hogy a király egyházi és világi javakat csak országlakosoknak és nem idegeneknek adományozhat

1523

1523. évi XVII. törvénycikk a tisztségek magyaroknak és nem idegeneknek adományozandók

1525

1525. évi IV. törvénycikk az idegen nemzetből való tisztek elmozdítandók s magyarokkal helyettesítendőők, a lutheránusokat meg kell égetni

1536

1536. évi XLII. törvénycikk fekvő jószágokat, valamint egyházi javadalmakat, meg tisztségeket, nem szabad idegenek részére adományozni

1542

1542. évi (besztercebányai) XXXVII. törvénycikk az idegen kereskedők áruit a városokban ki kell nyomozni

1550

1550. évi LXXVII. törvénycikk, miképpen honfíúsítsa a király a külföldieket?

1599

1599. évi XXXI. törvénycikk az ország rendei alázattal kérik Ő császári felségét, hogy a nemesek és mágnások fekvőjószágaira nézve az ország régi szokását megtartsa; a magyar fekvőjószágokat idegeneknek el ne adományozza és hogy bizonyos nemeseknek a jogait megvizsgáltatni és a Bihar vármegyei nemesektől elvett fekvőjószágokat visszaadani méltóztassék

1655

1655. évi XI. törvénycikk a magyar kamarának az udvaritól való függetlenségéről; a fölösleges kamaratisztviselők és az ellenőrök elmozdításáról és a fiókharminczadok eltörléséről; továbbá, hogy a harminczadosok ellen kamarai vizsgálat eszközendő, az elhalt külföldi harminczadosok helyébe pedig benszülöttek teendők

1655. évi XXXIV. törvénycikk az ország honfiainak, a nemeseknek is, a polgári fekvőjószágok tekintetében az idegenek előtt elővásárlási joguk legyen

1659

1659. évi XLIX. törvénycikk az ország honosainak, a jövendőben bejövő külföldiek ellenében, a szabad- és bányavárosokban s a véghelyeken is, kifizetési joguk legyen

1659. évi LXXVII. törvénycikk a győri lakosok az országlakókat s külföldieket az eladó tárgyak vásárlásában a szabad piacokon s vásárokon ne gátolják

1659. évi LXXX. törvénycikk a benszülött győri lakosokat idegen kézművesek, vagyis ugyanazon hely német katonái a süvegekkel való kereskedéstől el ne tiltsák

1681

1681. évi XIII. törvénycikk hogy a magyar kamara az udvarival egyenrangú és hogy ettől nem függ; s a külföldi, sőt a felesleges benszülött tisztviselőknek is elmozdításáról

1687

1687. évi XXVI. törvénycikk a külföldiek befogadásáról

1776

United States Declaration of Independence, 4 July 1776 (Az Egyesült Államok Függetlenségi Nyilatkozata)

1789

Déclaration des droits de l'homme et du citoyen, 26 août 1789 (Az Ember és Polgár Jogainak Nyilatkozata)

1791

Constitution française, 3 septembre 1791 (Francia alkotmány)

1795

United States Naturalization Act of 29 January 1795 (Az Egyesült Államok honosítási törvénye)

Constitution française, 22 août 1795 (Francia alkotmány)

1804

Code Civil des Français de 1804 (Francia polgári törvénykönyv)

1811

Allgemeines österreichisches bürgerliches Gesetzbuch, 1 Juni 1811 (Osztrák általános polgári törvénykönyv)

1848

1848. évi V. törvénycikk az országgyűlési követeknek népképvisélet alapján választásáról

Gesetz, betreffend die Grundrechte des deutschen Volks, 27. Dezember 1848 (A német nép alapjogaira vonatkozó törvény)

1849

Kaiserliches Patent vom 4. März 1849, die Reichsverfassung für das Kaiserthum Österreich enthaltend (Az Osztrák Császárság birodalmi alkotmányát tartalmazó császári pátens)

1851

Kaiserliches Patent vom 31. Dezember 1851, womit die Verfassungs-Urkunde vom 4. März 1849, Nr. 150 des R.G.B., außer Gesetzeskraft erklärt, jedoch die Gleichheit aller Staats-Angehörigen vor dem Gesetze, sowie die Unzulässigkeit und die Abstellung jedes bauerlichen Unterthänigkeits- oder Hörigkeits-Verbandes und der damit verbundenen Leistungen ausdrücklich bestätigt, ferner für die zunächst wichtigsten und dringendsten Richtungen der organischen Gesetzgebung eine Reihe von Grundsätzen festgestellt, bis zur Kundmachung der hiernach auszuarbeitenden Gesetze aber die Beobachtung der dermalen in Wirksamkeit bestehenden Gesetze angeordnet wird (Császári pátens, mellyel az 1849. március 4-i alkotmányos okmány hatályának elvesztését rendelik el, de minden állampolgár törvény előtti egyenlősége, valamint minden paraszti függés vagy függőségi kötelék és az azzal összefüggő teljesítések tilalma és háttérbe szorítása kifejezetten igazolást nyernek, továbbá a törvényhozás következő legfontosabb és legsürgősebb iránya egy sor alapelv megállapítása az ezután kidolgozásra kerülő törvények kihirdetéséig de figyelemmel a jelenleg hatályban lévő törvényekre)

1859

Kaiserliches Patent vom 24. April 1859, womit ein neues Gemeindegesetz erlassen wird (Császári pátens, mellyel egy új községi törvény kerül elfogadásra)

1862

Gesetz vom 5. März 1862, womit die grundsätzlichen Bestimmungen zur Regelung des Gemeindewesens vorgezeichnet werden (Törvény, mellyel a községek szabályozásának alapvető céljai előírásra kerülnek)

1863

Gesetz vom 3. Dezember 1863, betreffend die Regelung der Heimatsverhältnisse (Törvény az illetőségi kapcsolat szabályozásáról)

1867

Staatsgrundgesetz über die allgemeinen Rechte der Staatsbürger, 2. Dezember 1867 (Állami alaptörvény az állampolgárok általános jogairól)

1871

1871. évi XVIII. törvénycikk a községek rendezéséről

1876

1876. évi V. törvénycikk a községek rendezéséről szóló 1871. évi XVIII. tc. módosításáról és kiegészítéséről

1879

1879. évi L. törvénycikk a magyar állampolgárság megszerzéséről és elvesztéséről

1886

1886. évi XXII. törvénycikk a községekről

1896

Gesetz vom 5. Dezember 1896, wodurch einige Bestimmungen des Gesetzes vom 3. Dezember 1863 (R.G.BI. Nr. 105) betreffend die Regelung der Heimatverhältnisse, abgeändert werden (Törvény, mely által az 1863. december 3-i törvény egyik rendeltetése, az illetőségi kapcsolatra vonatkozó szabályozás megváltozik)

1913

Reichs- und Staatsangehörigkeitsgesetz vom 22. Juli 1913 (Birodalmi és állampolgársági törvény, Németország)

1914

Organic Statute of Albania of 10 April 1914 (Albánia alapító statútuma)

1917

Order in Council of 27 November 1917 (Tanácsi rendelet, Nagy-Britannia)

1921

6.500/1921. M. E. számú rendelet a trianoni békeszerződésben foglalt állampolgársági rendelkezéseknek ismertetéséről és végrehajtásáról

1922

1922. évi XVII. törvénycikk az 1922/23. költségvetési év első hat hónapjában viselendő közterhekről és fedezendő állami kiadásokról

A m. kir. belügyminiszternek 167.335/1922. B. M. sz. körrendelete

1924

Rumanian Law of Nationality of 23 February 1924 (Román állampolgársági törvény)

1930

Ethiopian Nationality Law of 1930, 22 July 1930 (Etióp állampolgársági törvény)

1938

1938. évi XXXIV. törvénycikk a Magyar Szent Koronához visszacsatolt felvidéki területeknek az országgal egyesítéséről

1939

1939. évi VI. törvénycikk a Magyar Szent Koronához visszatért kárpátaljai területeknek az országgal egyesítéséről

1940

1940. évi XXVI. törvénycikk a román uralom alól felszabadult keleti és erdélyi országrésznek a Magyar Szent Koronához visszacsatolásáról és az országgal egyesítéséről

1941

1941. évi XX. törvénycikk a visszafoglalt délvidéki területeknek a Magyar Szent Koronához visszacsatolásáról és az országgal egyesítéséről

Act of 9 May 1941 on the Acquisition and Loss of Finnish Citizenship (Laki Suomen kansalaisuuden saamisesta ja menettämistä), 325/1941 (Törvény a finn állampolgárság megszerzéséről és elvesztéséről)

1945

526/1945. M. E. számú rendelet az ország területi változásaira vonatkozó törvénycikkek hatályon kívül helyezése tárgyában

5.070/1945. M. E. számú rendelet a magyar állampolgárság ideiglenes igazolása tárgyában

1945. évi 33. számú Elnöki dekrétum a német és magyar nemzetiségű személyek állampolgárságának szabályozásáról, Csehszlovák Köztársaság)

1946

Constitution of the Federative People's Republic of Yugoslavia, 31 January 1946 (A Jugoszláv Szövetségi Népköztársaság alkotmánya)

1947

Burmese Independence Act, 1947 (Burmai függetlenségi törvény)

1948

1948. évi LX. törvény a magyar állampolgárságról

1948. évi LXI. törvény a községi illetőség megszüntetéséről

1949

Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland vom 23. Mai 1949 (A Német Szövetségi Köztársaság alaptörvénye)

Verfassung der Deutschen Demokratischen Republik vom 7. Oktober 1949 (A Német Demokratikus Köztársaság alkotmánya)

1952

Immigration and Nationality Act of 1952, Public Law No. 82-414 (Bevándorlási és állampolgársági törvény, Egyesült Államok)

1960

Constitution of Cyprus of 16 August 1960 (Ciprus alkotmánya)

1961

Tanganyika (Constitution) Order in Council no. 2274 of 1961 (Tanganyika (alkotmány) tanácsi rendelet)

1963

Constitution of the Socialist Federative Republic of Yugoslavia, 7 April 1963 (A Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaság alkotmánya)

1964

Constitution of Malawi of 1964 (Malawi alkotmánya)

1965

The Maltese Citizenship Act No. XXX of 1965 (Máltai állampolgársági törvény)

1967

Gesetz über die Staatsbürgerschaft der Deutschen Demokratischen Republik (ANémet Demokratikus Köztársaság állampolgárságáról szóló törvény) vom 20. Februar 1967

1968

Verfassungsgesetz über die tschechoslowakische Föderation vom 27. Oktober 1968. Gesetz Nr. 143/1968 (Alkotmánytörvény a csehszlovák szövetségi államról)

1974

Constitution of the Socialist Federative Republic of Yugoslavia, 21 February 1974 (A Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaság alkotmánya)

1976

Law on Yugoslav Citizenship of 1976 (A jugoszláv állampolgárságról szóló törvény)

1977

Constitution of the Soviet Union of 7 October 1977 (A Szovjetunió alkotmánya)

1981

British Nationality Act of 1981 (Brit állampolgársági törvény)

1989

XI-3329 Law on Citizenship of the Lithuanian Soviet Socialist Republic of 3 November 1989 (Törvény a Litván Szovjet Szocialista Köztársaság állampolgárságáról)

1990

Law on the Procedure for Deciding Questions Connected with the Secession of a Union Republic from the USSR of 3 April 1990 (Egy szövetségi köztársaság SZU-tól való elszakadásával kapcsolatos kérdések eldöntésének eljárásáról szóló törvény)

Constitution of the Republic of Serbia, 28 September 1990 (A Szerb Köztársaság alkotmánya)

1991

Law on the Citizenship of the Republic of Moldova, No. 596-XII of 5 June 1991 (A Moldovai Köztársaság állampolgárságról szóló törvénye)

Citizenship Act of the Republic of Slovenia of 25 June 1991 (A Szlovén Köztársaság állampolgársági törvénye)

Act on Croatian Citizenship of 26 June 1991 (A horvát állampolgárságról szóló törvény)

Verfassungsgesetz über Referendum vom 18. Juli 1991. Verfassungsgesetz Nr. 327/1991. (Alkotmánytörvény a népszavazásról, Csehszlovák Szövetségi Szocialista Köztársaság)

Law on Ukrainian Citizenship of 8 October 1991 (Az ukrán állampolgárságról szóló törvény).

Resolution on the Renewal of the Republic of Latvia's Citizens' Rights and Fundamental Principles of Naturalisation, Supreme Council of the Republic of Latvia, 15 October 1991 (Lett Köztársaság Legfelsőbb Tanácsának határozata a Lett Köztársaság állampolgársági jogainak és honosítási alapelveinek megújításáról)

Act on Citizenship of the Republic of Macedonia 67/92, of 27 October 1991 (A Macedón Köztársaság állampolgárságáról szóló törvény)

Constitution of the Republic of Macedonia of 17 November 1991 (A Macedón Köztársaság alkotmánya)

The Law of the Russian Federation of 28 November 1991. No. 1948-1, About the Citizenship of the Russian Federation (Az Oroszországi Föderáció törvénye az Oroszországi Föderáció állampolgárságáról)

I-2072 Law on Citizenship of the Republic of Lithuania of 5 December 1991 (A Litván Köztársaság állampolgárságáról szóló törvény)

Aliens Act of the Republic of Slovenia of 1991 (A Szlovén Köztársaság külföldiekről szóló törvénye)

1992

Resolution on Implementation of the Citizenship Act on 26 February 1992, Supreme Soviet of the Republic of Estonia (Az Észt Köztársaság Legfelsőbb Tanácsának határozata az állampolgársági törvényvégrehajtásáról)

Constitution of the Federal Republic of Yugoslavia, 27 April 1992 (A Jugoszláv Szövetségi Köztársaság alkotmánya)

Amendment of 8 May 1992. (Módosítás, Horvát Köztársaság)

Verfassung der Slowakischen Republik vom 1. September 1992, Gesetz Nr. 460/1992 (A Szlovák Köztársaság alkotmánya)

Act on Citizenship of the Republic of Bosnia and Herzegovina of 6 October 1992 (Bosznia-Hercegovina Köztársaság állampolgárságáról szóló törvény)

Verfassungsgesetz über die Aufteilung des Vermögens der CFSR zwischen der Tschechischen und Slowakischen Republik und seinen Übergang auf die Tschechischen Republik und Slowakischen Republik vom 13. November 1992. Verfassungsgesetz Nr. 541/1992 (Alkotmánytörvény a Csehszlovák Szövetségi Szocialista Köztársaság vagyonának a Cseh és Szlovák Köztársaság közötti elosztásáról, és azok átszállásáról a Cseh Köztársaságra és a Szlovák Köztársaságra)

Verfassungsgesetz über die Auflösung der Tschechischen und Slowakischen Föderativen Republik vom 25. November 1992. Verfassungsgesetz Nr. 542/1992 (Alkotmánytörvény a Cseh és Szlovák Szövetségi Köztársaság felbomlásáról)

Verfassungsgesetz des Tschechischen Nationalrates vom 16. Dezember 1992. Verfassungsgesetz Nr. 1/1993 (A Cseh Nemzeti Tanács alkotmánytörvénye)

Constitution of the Republic of Lithuania of 1992 (A Litván Köztársaság alkotmánya)

Law on the Entry and Residence of Foreigners and Stateless Persons in the Republic of Latvia (Immigration Law) of 1992 (A külföldiek és honatlanok Lett Köztársaságba való beutazásáról és tartózkodásáról szóló törvény (Bevándorlási törvény))

Italian Nationality Act No. 91 of 1992 (Olasz állampolgársági törvény)

Eritrean Nationality Proclamation No. 21/1992, 6 April 1992 (Eritreai állampolgársági kiáltvány)

Eritrean Referendum Proclamation No. 22/1992, 7 April 1992 (Eritreai népszavazási kiáltvány)

Act No. 40/1992 on the Acquisition and Loss of Citizenship of the Czech Republic (A Cseh Köztársaság állampolgárságának megszerzéséről és elvesztéséről szóló törvény)

1993

Law of Slovak National Council of 19th January 1993 regarding Citizenship of Slovak Republic (A szlovák Nemzeti Tanács törvénye a Szlovák Köztársaság állampolgárságáról)

Act on the Amendments of the Citizenship Act of the Republic of Bosnia and Herzegovina of 23 April 1993 (Bosznia-Hercegovina Köztársaság állampolgárságáról szóló törvény módosításairól szóló törvény)

Resolution of the Russian Supreme Soviet of 17 June 1993 (Az Orosz Legfelsőbb Tanács határozata)

Law No. 272 of 12 October 1993 (272. számú törvény, Cseh Köztársaság)

Act on the Czech National Council on Acquisition and Loss of Citizenship of 1993 (Cseh Nemzeti Tanácsi törvény az állampolgárság megszerzéséről és elvesztéséről)

L'ordonnance No. 337/1993 du Rec. du 15 décembre 1993 (337/1993. számú rendelet, Cseh Köztársaság)

1993. évi LV. törvény a magyar állampolgárságról

1994

Law on Citizenship of 22 April 1994 (Állampolgárságról szóló törvény, Lett Köztársaság)

1995

Citizenship Act of Estonia of 19 January 1995 (Észtország állampolgársági törvénye)

Law No. 140 of 28 June 1995 (140. számú törvény, Cseh Köztársaság)

Constitution of the Federal Democratic Republic of Ethiopia, 21 August 1995 (Etióp Demokratikus Szövetségi Köztársaság alkotmánya)

Constitution of Bosnia and Herzegovina of 14 December 1995 (Bosznia és Hercegovina alkotmánya)

1996

Law on Yugoslav Citizenship of 19 July 1996 (A Jugoszláv állampolgárságról szóló törvény)

1997

The Constitution of Eritrea, 23 May 1997 (Eritrea alkotmánya)

1999

Law on Citizenship of Bosnia and Herzegovina of 27 July 1999 (Bosznia és Hercegovina állampolgárságáról szóló törvény)

Settling of the Status of Citizens of Other SFRY Successor States in the Republic of Slovenia Act of 1999 (A Szlovén Köztársaságban lévő más jugoszláv szocialista szövetségi köztársasági állampolgárok helyzetének rendezéséről szóló törvény)

2002

Federal Law from 31 May 2002, No. 62-FZ, About Citizenship of the Russian Federation (Szövetségi törvény az Oroszországi Föderáció állampolgárságáról)

Act on Citizenship of Republic of Lithuania No. IX-1078 of 2002 (A Litván Köztársaság állampolgárságáról szóló törvény)

2003

Constitutional Charter of the State Union of Serbia and Montenegro of 4 February 2003 (Szerbia és Montenegró Államszövetségének alkotmányos kartája)

Proclamation on Ethiopian Nationality No. 378/2003, 23 December 2003 (Kiáltvány az etióp állampolgárságról)

2004

Law on Citizenship of the Republic of Serbia of 21 December 2004 (A Szerb Köztársaság állampolgárságáról szóló törvény)

Code of Greek Nationality of 2004 (Görög állampolgársági törvénykönyv)

2006

LOI n° 2006-911 du 24 juillet 2006 relative à l'immigration et à l'intégration (A bevándorlásról és a beilleszkedésről szóló törvény, Franciaország)

2007

Law Amending the Law on Citizenship of the Republic of Serbia of 24 September 2007 (A Szerb Köztársaság állampolgárságáról szóló törvényt módosító törvény)

Constitution of Montenegro of 19 October 2007 (Montenegró alkotmánya)

2008

Montenegrin Citizenship Act of 14 February 2008 (Montenegrói állampolgársági törvény).

Law No. 03/L-034 on Citizenship of Kosova of 20 February 2008 Koszovó állampolgárságáról szóló törvény)

Constitution of the Republic of Kosovo of 9 April 2008 (A Koszovói Köztársaság alkotmánya)

2009

Law on the Diaspora and Serbs in the Region of 26 October 2009 (A diaszpóráról és a régióban élő szerbekről szóló törvény, Szerb Köztársaság)

2011

Law No. 04/L-059 on Amending and Supplementing the Law No. 03/L-034 on Citizenship of Kosovo of 21 October 2011 (Koszovó állampolgársági törvényének módosításáról és kiegészítéséről szóló törvény)

Law concerning Citizenship, Residency and Access to Vatican City of 2011 (Az állampolgárságról, a tartózkodásáról és a Vatikánvárosba való belépésről szóló törvény)

JOGESÉTEK JEGYZÉKE

Accordance with International Law of the Unilateral Declaration of Independence in Respect of Kosovo, International Court of Justice, Advisory Opinion of 22 July 2010. I.C.J. Reports 2010.

Acquisition of Polish Nationality, Permanent Court of International Justice, Advisory Opinion of 15 September 1923. P.C.I.J. Series B, No. 7.

Advisory Opinion on Proposed Amendments to the Naturalization Provision of the Constitution of Costa Rica, Inter-American Court of Human Rights, 19 January 1984, OC-4/84. Ser. A, No. 4.

A. H. v. Federal Ministry of the Interior, Austrian Administrative Court, 29 December 1925. (No. 14-072 A.)

A. L. B. v. (Austrian) Federal Ministry for the Interior, Austria, Administrative Court (Verwaltungsgerichtshof), Vienna, 11 February 1922. (No. 13.021 A.)

A. P. v. Federal Ministry of the Interior, Austrian Administrative Court, 6 October 1925.

Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (Bosnia and Herzegovina v. Yugoslavia), International Court of Justice, Preliminary Objections, Judgment of 11 July 1996. I.C.J. Reports 1996

Asylum Case (Colombia v. Peru), International Court of Justice, Judgment of 20 November 1950. I.C.J. Reports 1950.

Baruch Ivcher Bronstein v. Peru, Inter-American Court of Human Rights, Judgment of 6 February 2001.

Baumbast and R v. Secretary of State for the Home Department, European Court of Justice, Case C-413/99, Judgment of 17 September 2002.

Berutti v. P. & G., Aix-en-Provence, J.C.P (1956), 2, 9173.

Beschluß vom 21. Oktober 1987 (Teso-Beschluß), Bundesverfassungsgericht, BVerfGE 77, 137

Calvin's Case, 77 E.R. 377 (1608)

Canevaro Claim (Italy v. Peru), Permanent Court of Arbitration, Award of 3 May 1912.

Carlos Garcia Avello v. Belgian State, European Court of Justice, Case C-148/02, Judgment of 2 October 2003.

Case concerning Elettronica Sicula S.p.A. (ELSI) (United States of America v. Italy), International Court of Justice, Judgment of 20 July 1989. I.C.J. Reports 1989.

Case concerning Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America), International Court of Justice, Merits, Judgment of 27 June 1986. I.C.J. Reports 1986.

Case Concerning the Barcelona Traction, Light and Power Company, Limited (Belgium v. Spain), International Court of

Justice, Second Phase, Judgment of 5 February 1970. I.C.J. Reports 1970.

Case concerning the Legality of the Use of Force (Serbia and Montenegro v. Belgium), International Court of Justice, Judgment of 15 December 2004.

Case No. A/18 Concerning the Question of Jurisdiction Over Claims of Persons with Dual Nationality, Iran-United States Claims Tribunal, Decision of 6 April 1984.

Case No. 2579, Constitutional Court of the Russian Federation of 1996.

Castillo Petruzzi et al., Inter-American Court of Human Rights, 30 May 1999, Ser. C, No. 52.

Charlisle v. United States, 83 U.S. (16 Wall.) 147 (1872)

Civilian Claims, Eritrea's Claims 15, 16, 23 & 27-32 between The State of Eritrea and The Federal Democratic Republic of Ethiopia, Eritrea Ethiopia Claims Commission, Partial Award of 17 December 2004.

Constance Ragan Salgado v. United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland, Committee on the Elimination of Discrimination against Women (CEDAW), Communication No. 11/2006, U.N. Doc. CEDAW/C/37/D/11/2006 (2007).

Craignish v. Hewitt, C. A. 1892, 3 Ch 180 (A).

De Bourbon v. Auroux ès-qualité and Ministère Public, France, Court of Cassation, Chambre des Requêtees, 14 May 1923.

Decision U-I-266/95 on the Request for Holding Refrendum on Artcile 40 of the Citizenship of the Republic of Slovenia Act, Constitutional Court of the Republic of Slovenia, Decison of 20 November 1995.

Dittmann v. Governor of Pomorze (Pomerania), Poland, Supreme Administrative Court, 16 June 1924.

DYM v. (Austrian) Federal Ministry for the Interior, Austria, Administrative Court (Verwaltungsgerichtshof), Vienna, 9 June 1921. (No. 12.828 A.)

E. W. v. Federal Ministry of the Interior, Austrian Administrative Court, 6 March 1925. (No. 13.783 A.)

Esphahanian v. Bank Tejarat, Iran-United States Claims Tribunal, Case No. 157. Decision of 29 March 1983.

Finkelstein v. (Austrian) Federal Ministry for the Interior, Austria, Administrative Court (Verwaltungsgerichtshof), Vienna, 9 June 1921 (No. 12.830 A).

Fisheries Case (United Kingdom v. Norway), International Court of Justice, Judgment of 18 December 1951. I.C.J. Reports 1951.

Flegenheimer Case, Italian-United States Conciliation Commission, Decision No. 182. 20 September 1958.

Fongum Gorji-Dinka v. Cameroon, Communication No. 1134/2002, U.N. Doc. CCPR/C/83/D/1134/2002 (2005).

G. M. v. (Austrian) Federal Ministry for the Interior, Austria, Administrative Court

(Verwaltungsgerichtshof), Vienna, 20 March 1922. (No. 13.047 A.)

Georges Pinson (France) v. United Mexican States, French-Mexican Mixed Claims Commission, Decision No. 6 of 24 April 1928.

Gerardo Ruiz Zambrano v. Office national de l'emploi (ONEM), European Court of Justice, Case C-34/09, Judgment of 8 March 2011.

Germany and Poland (Interpretation of Minorities Treaty), Kaeckenbeeck, Arbitrator, 10 July 1924.

Germany v. Sch. (Effect of Option), Germany, Reichsgericht in Civil Matters, 30 November 1923.

Ghattas v. Dame Ghattas, France, Court of Cassation (Chambre Civile), 25 February 1947.

Gillars v. United States, 182 F.2d 962 (D.C. Cir. 1950)

Golpira v. The Government of the Islamic Republic of Iran, Iran-United States Claims Tribunal, Case No. 211. Decision of 29 March 1983.

Gout and Another v. Cimitian, British Empire, Privy Council, on Appeal from His Britannic Majesty's Supreme Court for Egypt (Cairo), 17 November 1921.

In re Andries (Franchise Case), Holland, Cantonal Court, The Hague. 5 April 1950.

In re Robert John Lynch, Great Britain and Mexico, Claims Commission

(Zimmermann, Jones, Flores), 8 November 1929.

In re Stoffels, Belgium, Court of Cassation, 9 March 1936.

In re X. (Establishment of Czechoslovak Nationality (Heimatrecht) Case, Czechoslovakia, Supreme Administrative Court, 30 June 1923. (No. 11.606.)

Institute for Human Rights and Development in Africa (IHRDA) and Open Society Justice Initiative on Behalf of Children of Nubian Descent in Kenya v. The Government of Kenya, African Committee of Experts on the Rights and Welfare of the Child, Communication No. Com/002/2009, Decision of 22 March 2011, No. 002/Com/002/2009.

Interpretation of Peace Treaties with Bulgaria, Hungary and Romania, International Court of Justice, Advisory Opinion of 30 March 1950. I.C.J. Reports 1950.

In the Matter of Mangold's Patent, England, High Court of Justice, Chancery Division (Lloyd-Jacob J.) 9 October 1950.

Ioan Micula, Viorel Micula and Others v. Romania, International Centre for Settlement of Investment Disputes, Case No. ARB/05/20, Decision on Jurisdiction and Admissibility of 24 September 2008

J. E. v. Federal Ministry of the Army, Austrian Administrative Court, 6 October 1925. (No. 13.981 A.)

Jugement du Tribunal de Nancy, 31 août 1871. (Sir. 1871.2. 129; D. P. 1871. 2. 207)

Jugement du Tribunal de Vesoul, 19 juillet 1871. 1871. (Sir. 1871.2. 185; D. P. 1871.3. 69)

Julianna M. v. Josef Sch., Supreme Court of Hungary, 14 December 1927.

Kafkasli contre la Turquie, Commission Européenne des Droits de l'Homme, Requête No. 21106/92 Rapport de la Commission, 1 juillet 1997.

Kaftailova v. Latvia, European Court of Human Rights, Application no. 59643/00, Grand Chamber Judgment of 7 December 2007.

Kahane (Successor) v. Parisi and Austrian State, Austro-Roumanian Mixed Arbitral Tribunal (Barde, Juch, Muntaneanu), 19 March 1929.

Karashev v. Finland, European Court of Human Rights, Application no. 31414/96, Decision as to the admissibility of 12 January 1999.

Kuduzović v. Slovenia, European Court of Human Rights, Application no. 60723/00, Decision as to the admissibility of 17 March 2005.

Kugler v. (Austrian) Federal Ministry for the Interior, Austria, Administrative Court (Verwaltungsgerichtshof), Vienna. 29 September 1921. (No. 12.891 A.).

Kunqian Catherine Zhu and Man Lavette Chen v. Secretary of State for the Home Department, European Court of Justice, Case C-200/02, Judgment of 19 October 2004.

Kurić and Others v. Slovenia, European Court of Human Rights, Application no. 26828/06, Chamber Judgment of 13 July 2010.

Kurić and Others v. Slovenia, European Court of Human Rights, Application no. 26828/06, Grand Chamber Judgment of 26 July 2012.

L. v. Procureur Général, Belgium, Court of Appeal of Liège, 2 December 1948.

Ladislav Chira Fils v. Czechoslovak State, Czechoslovak-Hungarian Mixed Arbitral Tribunal (Schreiber, Szladits, Hora), 9 July 1929.

Luria v. The United States, 231 U.S. 9 (1913)

Mario Vicente Micheletti and Others v. Delegación del Gobierno en Cantabria, European Court of Justice, Case C-369/90, Judgment of 7 July 1992.

Masson v. Mexico, United States-Mexican Claims Commission, 1876.

Mergé Case (Italy v. United States), Italian-United States Conciliation Commission, Decision No. 55. 10 June 1955.

Minor v. Happersett, 88 U.S. 162 (1874)

Mr. Keshva Rajan and Mrs. Sashi Kantra Rajan v. New Zealand, Human Rights Committee, Communication No. 820/1998, U.N. Doc. CCPR/C/78/D/820/1998 (2003).

Murray v. Parkes, (1942) 1 All E.R. 558.

National Bank of Egypt v. Austro-Hungarian Bank, Anglo-Austrian Mixed Arbitral Tribunal (Heeckeren, Hart, Brauneis). 13 July 1923.

Nationality Decrees Issued in Tunis and Marocco, Permanent Court of International Justice, Advisory Opinion of 7 February 1923. P.C.I.J. Series B, No. 4.

Nisar Ahmed v. Union Of India and Others, AIR 1958 Raj 65, 1958 CriLJ 418.

Nottebohm Case (Liechtenstein v. Guatemala), International Court of Justice, Second Phase, Judgment of 6 April 1955. I.C.J. Reports 1955.

Oedenburg (Change of Nationality) Case, Austrian Administrative Court, 2 September 1927. A. 317/26.

Option (Loss of Nationality) Case, Czechoslovakia, Supreme Administrative Court, 26 September 1934. (No. 17.917.)

Option of Nationality (Austria) Case, Austria, Administrative Court, 17 May 1932.

Option of Nationality (Syria) Case, Syria, Civil Tribunal of Damascus, 16 December 1924.

Peinitsch v. German State and Others, Germano-Yugoslav Mixed Arbitral Tribunal (Logoz, Heinze, Arangelovitch), 18 September 1922.

Prince Elie de Bourbon-Parma v. Auroux ès qualité et Ministère public, French Cour de Cassation, Clunet, 1923.

Reparation for Injuries Suffered in the Service of the United Nations, International Court of Justice, Advisory Opinion of April 11, I.C.J. Reports 1949.

Rights of Citizenship (Establishment of Czechoslovak Nationality) Case, Czechoslovakia, Supreme Administrative Court (No. 16.748.), 15 December 1921.

Romano v. Comma, (Egyptian Mixed Court of Appeal), 12 May 1925.

Rottmann v. Freistaat Bayern, European Court of Justice, Case C-135/8, Judgment of 2 March 2010.

Rudy Grzelczyk v. Centre public d'aide sociale d'Ottignies-Louvain-la-Neuve, European Court of Justice, Case C-184/99, Judgment of 20 September 2001.

Ruling on the compliance of the Seimas of the Republic of Lithuania resolution "On amending item 5 of the resolution of the Supreme Council of the Republic Lithuania on the procedure for implementing the Republic of Lithuania Law on Citizenship", adopted on 22 December 1993, with the Constitution of the Republic of Lithuania, Constitutional Court of the Republic of Lithuania, Case No. 7/94 of 13 April 1994.

S. Ferdinand v. (Austrian) Federal Chancellery, Austria, Administrative Court (Verwaltungsgerichtshof), Vienna, 23 December 1924 (No. 13.713A).

Salem Case (Egypt v. United States), Egyptian-United States Mixed Arbitral Tribunal (Dr. Walter Simons, Dr. Fred K. Nielsen, Abd el Hamid Badaoui Pasha), Judgment of 8 June 1932.

Shaw v. Minister of Immigration and Multicultural Affairs, High Court of Australia, 9 December 2003, [2003] HCA 72, [14]

Shevanova v. Latvia, European Court of Human Rights, Application no. 58822/00, Grand Chamber Judgment of 7 December 2007.

Sisojeva and Others v. Latvia, European Court of Human Rights, Application no. 60654/00, Grand Chamber Judgment of 15 January 2007.

Slivenko and Others v. Latvia, European Court of Human Rights, Application no. 48321/99, Decision as to the admissibility of 12 January 1999.

Slivenko v. Latvia, European Court of Human Rights, Application no. 48321/99, Grand Chamber Judgment of 9 October 2003.

Slouzak Minority in Teschen (Nationality) Case, Germany, People's Court. 24 October, 1940.

Stankovic Claim, Italian-United States Conciliation Commission (Rood, Sorrentino, de Yanguas Messia), 29 July 1963.

Tănase v. Moldova, European Court of Human Rights, Application no. 7/08, Grand Chamber Judgment of 27 April 2010.

Teruo Naito v. Acheson, 106 F. Supp. 770 (S.D. Cal. 1952)

The Queen v. Immigration Appeal Tribunal and Surinder Singh, ex parte Secretary of State for Home Department, European Court of Justice, Case C-370/90, Judgment of 7 July 1992.

The S.S. Lotus (France v. Turkey), Permanent Court of International Justice, Judgment of 7 September 1927. P.C.I.J. Series A, No. 10.

The S.S. Wimbledon (Great Britain, France, Italy, Japan, and Poland v. Germany), Permanent Court of International Justice, Judgment of 17 August 1923. P.C.I.J. Series A, No. 1.

Tobin v. Walkinshaw, et al., Circuit Court U.S., July Term, 1856.

United States et al. v. Rodiek, Circuit Court of Appeals, Second Circuit, 17 February, 1941, 117 F.2d. 588 (1941).

United States ex rel. Umecker v. McCoy, United States, District Court, District North Dakota, S.W.D. (Vogel, District Judge) 29 March 1944.

United States v. Germany, Mixed Claims Commission, Administrative Decision No. 1., 1 November 1923.

Urteil vom 31. Juli 1973 zum Grundlagenvertrag zwischen der BRD und der DDR, Bundesverfassungsgerichts, 2 BVerfGE 1/73.

Western Sahara, International Court of Justice, Advisory Opinion of 16 September 1975. I.C.J. Reports 1975.

Wildermann v. Stinnes, Roumanian-German Mixed Arbitral Tribunal, 6 November, 1924.

Yean and Bosico children v. Dominican Republic, Inter-American Court of Human Rights, Judgment of 8 September 2005, Ser. C, No. 130.